This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google books

https://books.google.com

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

B 470125

UNIV. OF MICH.

Digitized by Google

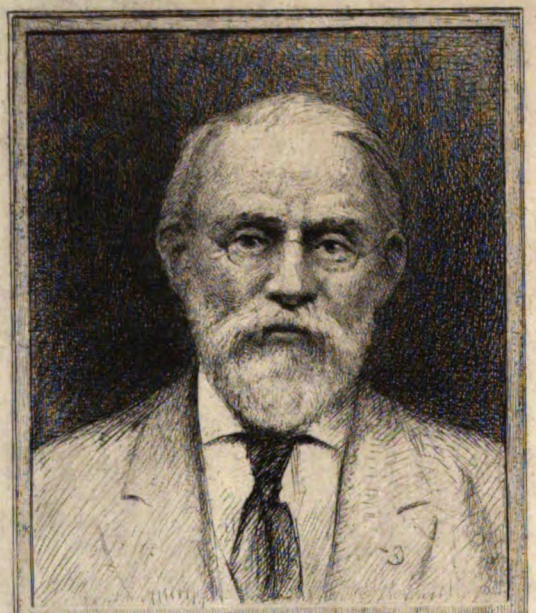

SILAS WRIGHT DUNNING
BEQUEST
UNIVERSITY OF MICHIGAN
GENERAL LIBRARY

Digitized by Google

DH
801
.L7
S6

Digitized by Google

Digitized by Google

PUBLICATIONS

DE LA SOCIÉTÉ

HISTORIQUE ET ARCHÉOLOGIQUE DANS LE LIMBOURG

à MAESTRICHT.

TOME XLVI.

NOUVELLE SÉRIE,

TOME XXVI.

Vis unita major.

1910.

IMP. LEITER-NYPELS, MAESTRICHT.
1911.

Digitized by Google

Digitized by Google

LISTE DES MEMBRES

DE LA

SOCIETÉ HISTORIQUE ET ARCHÉOLOGIQUE DANS LE LIMBOURG

à MAESTRICHT.

1910.

Comité.

Dr P. J. H. Cuypers, président.
A. J. A. Flament, vice-président.
Dr P. M. H. Doppler, secrétaire.
M. Rutten, conservateur.
S. H. J. Schaepkens van Riempst, trésorier.
V. Schols, bibliothécaire.
J. L. Mulleners.
P. Albers S. J.
Dr W. Goossens.

Membres honoraires.

A. van den Peereboom, Ministre d'Etat, Ypres.
Jhr. Me V. E. L. de Stuers, membre de la Seconde Chambre des Etats-Généraux, La Haye.

Membres correspondants.

J. Chansard, professeur à l'université, Nancy.
J. H. Leliman, président de la société „Tot bevordering der bouwkunst", Amsterdam.

Digitized by Google

Membres.

Adriaanse, F., secrétaire de la ville, Ruremonde.
Aken, Jos. van, vicaire, Maestricht.
Aken, M. van, Caberg.
Albers S. J., P., professeur au séminaire des Pères Jésuites, Maestricht.
Ansembourg, comte A. d', Amstenrade.
Ansembourg, comte I. d', Neubourg près Galoppe.
Anrooy, Dr J. F. F. van, professeur au Gymnase, Maestricht.
Arnold, C. M. A., notaire, Eysden.
Arnoldts, M. J. H. J, curé, Wynandsrade.
Bartelink, F., directeur de l'enregistrement et des domaines, Maestricht.
Bauduin, Dr G. A. H., professeur au grand-séminaire, Ruremonde.
Bauduin, P. C. H., bourgmestre de Maestricht.
Beesmans, K., antiquaire, Maestricht.
Behr, baronne Ulrique, Maestricht.
Bemelmans, L. S., doyen émérite, Heerlen.
Beneden, Léop. van, rentier, Maestricht.
Bergers, Mr Ch. M. A. J., président du tribunal, Maestricht.
Bibliothèque du grand-séminaire, Ruremonde.
Bibliothèque du petit-séminaire, Rolduc.
Bibliothèque de l'Université, Amsterdam.
Bibliothèque de l'Université, Liége.
Bibliothèque de la ville, Hasselt.
Bibliothèque de la ville, Maestricht.
Bieberstein Rogalla Zawadsky, baron Mr P., membre des états députés de Limbourg, Ruremonde.
Blaricum, Me D. B. van, greffier de la justice de paix, Sittard.
Bloemen, H., vicaire, Maestricht.
Bloemen, J., Venlo
Bolsius, Me P. J., membre de la Seconde Chambre des Etats-Généraux, Ruremonde.
Borman, chevalier C. de, membre de la députation permanente du Limbourg Belge, Schalckhoven.
Breidfeldt, F. J., vicaire de St.-Martin, Maestricht.
Breuls, P., rentier, Henne-Chênée.

Digitized by Google

Brounts, P., directeur du collège épiscopal, Sittard.
Charlier, E. A. J. C., receveur de l'enregistrement et des domaines, Maestricht.
Claessens, Mgr., Sittard.
Coenegracht, Th., aumônier, Reckheim.
Craandyck, Dr, pasteur émérite, Haarlem.
Crassier, baron L. de, Liége.
Crassier, baron W. de, Liége.
Creutzer, A., libraire, Aix-la-Chapelle.
Les RR. PP. Croisiers, Maeseyck.
Cuypers, Dr P. J. H., architecte de l'Etat, Ruremonde.
Diepen, J., Fauquemont.
Dirix, R., doyen, Meerssen.
Dohmen, P. H., curé, Geulle.
Doorninck, P. N. van, huize Duirlaan, Bennebroeck.
Doppler, Dr P. M. H., commis-en-chef aux archives de l'Etat dans le Limbourg, Maestricht.
Dorren, Th., membre du conseil communal, Fauquemont.
Dumoulin, Me E. T. L., juge au tribunal, Maestricht.
Dyserinck, H., capitaine d'infanterie, Maestricht.
Endepols, Dr H. E. J., professeur à l'école bourgeoise supérieure, Maestricht.
Engels, J. S., curé, Maasbracht.
Escaille, H. de l', la Tourelle-Hougarde.
Eversen, Jos. M. H., commis aux archives de l'Etat dans le Limbourg, Saint-Pierre lez Maestricht.
Everts, W. H., professeur au grand-séminaire, Ruremonde.
Flament, A. J. A., archiviste de l'Etat dans le Limbourg, Maestricht.
Franssen, C., architecte, Ruremonde.
Geelen, J., commis à la secrétairerie de la ville, Maestricht.
Geloes, comte R. de, bourgmestre, Eysden.
Geradts, J., bourgmestre, Posterholt.
Gilissen Lemaire, N., brasseur, Saint-Pierre lez Maestricht.
Gils, Dr P. J. M. van, professeur au petit-séminaire, Rolduc.
Goossens, Dr W., professeur au petit séminaire, Rolduc.
Grinten, Th. van der, Venlo.
Grossier, L., pharmacien, Maestricht.

Digitized by Google

Gusgens, H C. J., pharmacien, Maestricht.
Haeff, H. E. H. van, curé, Blerick.
Haffmans, O. M. F., notaire, Helden.
Hansen, H. M. J. E., recteur, Rimbourg.
Heemstra, Me baron A. J. A. A. van, bourgmestre, Arnhem.
Hoefer, F. A., archiviste communal, Hattem.
Hoens, J. S., instituteur en chef, Oirsbeeck.
Holvoet, Jhr. Adr., Maestricht.
Horsmans, Xav., abbé, Heerlen.
Houben, H. F. J., directeur de l'école bourgeoise supérieure, Maestricht.
Hustinx, Alph., banquier, Maestricht.
Hustinx, Ed., rentier, Maestricht.
Hustinx, Dr Ed., médecin-chirurgien, Heerlen.
Hustinx, Eug., membre des états députés de Limbourg, Maestricht.
Hustinx, G., abbé, ancien professeur, Maestricht.
Jacobs, P. J. H., curé de l'église Notre-Dame, Maestricht.
Janssen, Alph., rédemptoriste, Wittem.
Janssen, M. J. J., curé, Meerloo (L.).
Jaspar, W. A. M., doyen, Echt.
Jaspar, Me C. J. H., juge de paix, Maestricht.
Jelinger, Aug., agent de la banque Néerlandaise, Maestricht.
Jelinger, Ch., rentier, Maestricht.
Les RR. PP. Jésuites, Maestricht.
Les RR. PP. Jésuites (collège St. Pierre Canis), Nimègue.
Kayser, J., architecte, Maestricht.
Kerbosch, H. S. M. G., doyen, Weert.
Kerkhofs, J. H. H., curé, Amstenrade.
Keuller, J. M. L., professeur au grand-séminaire, Ruremonde.
Keuller, L. A. J., ingénieur, professeur à l'école bourgeoise supérieure, Maestricht.
Keyzer-André, J., industriel, Maestricht.
Klincksiek, libraire, Paris.
Knuttel, Dr D., directeur du „Landbouwproefstation", Maestricht.
Konijnenburg, E. van, ingénieur du Waterstaat, Maestricht.
Kun, Me J. E. J. M. van der, officier de Justice, Maestricht.
Lahaye, A. H. E., ingénieur, professeur à l'école bourgeoise supérieure, Maestricht.

Digitized by Google

Lamberts-Cortenbach, baron R. de, Eygenbilsen.
Lamberts-Hurrelbrinck, Me P., Fauquemont.
Lemmens, Me G. R. A., juge, Ruremonde.
Lemmens, J., architecte, Beek.
Lemmens, architecte, Kerkrade.
Leur, J. L. M. van der, instituteur, Maestricht.
Loomans, Alb., brasseur, Maestricht.
Loomans, P., rentier, Maestricht.
Loos, J. C. van der, vicaire, Ouwerkerk sur l'Amstel près Amsterdam.
L'Ortye, W., directeur de l'école normale, Echt.
Lucas, H. J, ancien-doyen, Ruremonde.
Luyten, C. C., architecte de la ville, Ruremonde.
Maesen de Sombreff, Jhr Me L. H. L. J. van der, membre de la Première Chambre des Etats-Généraux, Hulsberg.
Magnee, O., rentier, Ruremonde.
Mannens, Dr P., président du grand-séminaire, Ruremonde.
Marckx, M. S. F. W., rentier, Maestricht.
Marres, Cl., membre du conseil communal, Maestricht.
Merckelbach, J. M. M. H., notaire, Maestricht.
Mulleners, J. L., recteur des Dames Ursulines, Breust.
Michiels van Kessenich, Jhr A., membre de la Première Chambre des Etats-Généraux, Nuth.
Mialaret, ancien-professeur de l'école des beaux-arts de La Haye, Maestricht.
Moors, P, notaire, Kerkrade.
Naveau, L., rentier, Bommershoven.
Neys, Chr., vicaire, Echt.
Nicolas, C. A. M., membre du conseil communal, Ruremonde.
Nuyts, Jos., bibliothécaire-archiviste de la ville, Maestricht.
Nyhof, M., libraire, La Haye.
Nypels, Ed., imprimeur, Maestricht.
Nypels, J., imprimeur, Maestricht.
Nyst, Dr J., médecin, Maestricht.
Nyst, L. J. H., vicaire, Limbricht.
Olterdissen, A, membre du conseil communal, Maestricht.
Oliviers, Ch., curé, Cadier.
Op de Coul, Ch., vicaire, Echt.

Digitized by Google

Oppen, Dr Aug. van, recteur du gymnase, Maestricht.
Oppen, Ferdinand van, échevin, Maestricht.
Oppen, Mr Jos. van, bourgmestre, Maestricht.
Paquay, J., vicaire, Tongres.
Paulussen, Mr H., échevin, Maestricht.
Peters, G. J. H., bourgmestre, Bergen.
Peters, P. J. M , Heerlen B45.
Polis, L., rentier, Maestricht.
Pyls, H., bourgmestre, Schinnen.
Pyls, N., curé, Mesch.
Ramakers, J. N. C., vicaire, Maestricht.
Raven, W. J., régent, Rolduc.
Receveur, K., vicaire, Maestricht.
Les RR. PP. Rédemptoristes, Ruremonde.
Regout, Mr G. R. T., ministre de la Justice, La Haye.
Regout, G., rentier, Vaeshartelt.
Regout, J., industriel, Maestricht.
Rendorp, Jhr. Mr C. L., ancien-juge de paix, Maestricht.
Roebroeck, Dr M. H. H., médecin, Maestricht.
Russel, Mr H., notaire, Geleen.
Rutten, Ed , Maestricht.
Rutten, M., recteur de l'orphelinat catholique, Maestricht.
Rutten, N., marchand de vin, Sittard.
Ruys de Beerenbrouck, Jhr. Me G. L. M. H., Commissaire de la Reine, Maestricht.
Ruys de Beerenbrouck, Jhr. Me Ch. J. M., membre de la Seconde Chambre des Etats Généraux, Maestricht.
Sanders, J. L. Th., bourgmestre, Ruremonde.
Sassen, A., ancien-notaire, La Haye.
Savelberg, Me H. M. A., juge au tribunal, Maestricht.
Schaepkens van Riempst, S. H. J., échevin, Maestricht.
Schaepkens van Riempst, H. S. M. F., expéditeur, Maestricht.
Scheepers, W. J., proviseur, Rolduc.
Schmedding, Dr A., médecin, Maestricht.
Schmeitz, P., curé, Venray.
Schmitz, Fr., libraire, Maestricht.
Schoenmaeckers, A., rentier, villa Capelhof, Reckheim.
Schoenmaeckers, Dr A., médecin, Sittard.

Digitized by Google

Schols, Dr P., médecin, Maestricht.
Schols, V., zincographe, Maestricht.
Schoolmeesters, Mgr. E., vicaire-général de Mgr. l'Evêque de Liége, Liége.
Schoth, J. C. H., ingénieur-directeur, Maestricht.
Schram, D., professeur, Venlo.
Schrynemaekers, H. J. P., vicaire, Maestricht.
Schrynen, L. J. A. H., directeur des écoles, Rolduc.
Secrétairerie, Maestricht.
Selys Longchamp, baron R. de, Waremme.
Sevriens, Mgr. H. L. A., curé-doyen de St. Servais, Maestricht.
Seydlitz, H., membre des Etats-Provinciaux, Maestricht.
Simenon, G., professeur au grand-séminaire, Liége.
Stechert, libraire, Paris.
Speet, L. A. J. C., recteur, Heibloem près Heythuizen.
Sprenger, W., architecte, Maestricht.
Spronck, D., ancien-greffier des Etats-Provinciaux, Maestricht.
Stevens, A., rentier, Maestricht.
Stuers, chevalier Me A. de, ambassadeur de Sa Majesté la Reine des Pays-Bas, Paris.
Systermans, M. W. H., professeur au petit-séminaire, Rolduc.
Timmers, J., Théoph. M, pharmacien, Sittard.
Tripels, Me G. A., avocat, Maestricht.
Uyttenbroeck, H., libraire, Venlo.
Veen, Dr J. S. van, commis aux archives de l'Etat, Arnhem.
Vencken, C. J. H., bourgmestre, Obbicht-Papenhoven.
Venne, A. J. H. M. van de, professeur au petit-séminaire, Rolduc.
Verheggen, P. Th., professeur au grand-séminaire, Ruremonde.
Versmeeten, Dr P., professeur au gymnase, Maestricht.
Vreuls, C., rentier, Nieuwenhagen.
Vorst, E. Th. van der, curé, Schin-sur-Geul.
Wagemans, H. H. F., curé, Munstergeleen.
Wessem, J. L. M. H. van, notaire, Sittard.
Wintershoven, Edm. van, curé, Emael.
Wit, Me J. J. de, juge au tribunal, Maestricht.
Wouters, J. A. H., doyen, Gennep.
Wouters, H. J. H., directeur au collège épiscopal, Weert.

Digitized by Google

Digitized by Google

CHRONICON ABBREVIATUM

CONVENTUS MOSAE TRAJECTENSIS

ORDINIS PRAEDICATORUM,

AUCTORE P. VINCENTIO HUNTJENS, O. P.

BEWERKT DOOR

G. A. MEIJER, O. P.

VOORREDE.

Voor de beoefenaars der kerkgeschiedenis van Maastricht en de provincie Limburg is het *Chronicon Conventus Ordinis Praedicatorum in Trajecto Superiori sive ad Mosam* van P. Thomas de Heer († 4 Maart 1685) geen onbekende. Dit lijvig handschrift in folio met zijn onnoemelijk aantal wetenswaardigheden, maar ook met zijne breedvoerige digressies, waarbij de onvermoeide kroniekschrijver meermalen den draad verliest, heeft tot nog toe den arbeidslust van geen geschiedkundige zóó weten te prikkelen, dat deze tot de uitgave daarvan kon besluiten. Het zou dan ook, naar het ons voorkomt, de moeite en de kosten niet loonen.

Van deze kroniek is echter een verkorten inhoud gemaakt, bevattende alleen datgene, wat op het Dominicanenklooster onmiddellijk betrekking heeft n.l. *Chronicon Abbreviatum Conventus Mosae Trajectensis Sacri Ordinis ffr. Praedicatorum.* Dit *Chronicon* is vervaardigd in 1806 door den laatsten prior des kloosters, den Zeereerw. P. Vincentius Huntjens, en berust thans in het Dominicanenklooster te Thienen.

Het *Chronicon Abbreviatum* in folio, in bordpapieren band, kan

Digitized by Google

men in drie deelen splitsen. Het eerste gedeelte, tellende 139 bladzijden, is tot bladzijde 125 met fraaie hand door den reeds zeventigjarigen prior geschreven; het tweede gedeelte dagteekent uit het begin der 18de eeuw en is door P. Huntjens bij zijne kroniek ingebonden, terwijl het derde gedeelte eene copie bevat van satisfacties, tractaten en plakkaten, waarbij de stad Maastricht eenigszins was betrokken. Daar de inhoud van dit laatste gedeelte, bevattende o. a. de satisfactie van Gent, de Unie van Utrecht, enz. reeds lang in druk is verschenen, hebben wij dit gedeelte, als overbodig, weggelaten.

P. Huntjens schrijft aangaande zijn arbeid, dat vele kostbare werken door de boosheid der tijden tot zijne smart zijn verloren gegaan. Om ze te verzamelen, daartoe ontbreekt hem, den zeventigjarige, na een harde ballingschap van vijf jaren, de tijd; den werklustigen verwijst hij daarom naar de groote kroniek van P. de Heer en naar de bladzijden, welke hij bij zijne kroniek heeft laten inbinden.

Het *Chronicon Abbreviatum* is voor het eerste gedeelte, zooals wij reeds opmerkten, door P. Huntjens ontleend aan het *Chronicon* van P. de Heer, welk *Chronicon* ook geraadpleegd en deels geexcerpeerd is geworden door P. Ghilbertus de la Haye voor zijne *Bibliotheca Belgo-Dominicana* en door P. B. de Jonghe voor zijn *Belgium Dominicanum*, *De conventu Mosaetrajectensi*. Gelijk het door P. Huntjens beknopt werd saamgevat, kan men het eerder een necrologium dan eene kroniek noemen.

Het tweede gedeelte van het *Chronicon Abbreviatum* is eveneens, blijkens de verwijzingen, ontleend aan het *Chronicon* van P. de Heer.

Van het handschrift van P. Huntjens heeft P. J. B. Moulaert in 1850 eene fraaie copie laten nemen, welke thans berust in het Dominicanenklooster te Gent. Het *Chronicon Abbreviatum* werd geraadpleegd door Mr. G. D. Franquinet voor zijn *Histoire des Convents de l'Ordre de St. Dominique dans le Limbourg*, en voor zijn artikel over *Francis Roman. Bouwkundige Bijdragen*. Dl. VIII, blz. 1.

Pater Vincentius Huntjens, neef van den hoogstverdienstelijken P. Benedictus Huntjens (1), was de zoon van Mathias Huntjens

(1) G. A. Meijer, O. P. *Dominicanenklooster en Statie te Nijmegen*, blz. 219. L. G. C. Malmberg. Nijmegen. 1892.

Digitized by Google

en Elisabeth Vuechten, en werd in 1735 te Klimmen geboren. Den 25sten November 1755 legde hij in het Dominicanenklooster te Maastricht zijne religieuse geloften af, waarna zijn karakter en aanleg zich allergelukkigst ontwikkelden. Nog in hetzelfde jaar 1759, waarin hij de H. Priesterwijding ontving, werd hij tot professor in de wijsbegeerte benoemd. In 1761 werd hem het onderricht in de Moraal en de Dogmatiek opgedragen, waarin hij zooveel naam verwierf, dat Mgr. de Robiano, bisschop van Roermond, hem in 1764 aan het bisschoppelijk seminarie tot professor benoemde in de H. Schrift. Acht jaar was hij hier onder hooge goedkeuring des Bisschops werkzaam geweest, toen hem door de reguliere kanunniken van St. Elisabeth buiten Roermond het professoraat in de Theologie werd aangeboden. Deze vruchtbare wetenschappelijke werkkring werd naar verdienste beloond. In 1773 werd P. Huntjens *praesentatus*, in 1779 *licentiatus* en in 1783 *magister* in de H. Godgeleerdheid. Onvermoeid was hij sinds 1783 te Maastricht werkzaam en sterkte in die bedrukte tijdsomstandigheden de geloovigen door woord en schrift. In de laatste bange dagen des kloosters, in 1795, viel hem de droeve eer te beurt als prior de communauteit te leiden. Toen de Commissaris der Fransche Republiek de kloosterlingen kwam sommeeren om uit een te gaan, protesteerde P. Huntjens uit naam van al zijne onderdanen tegen deze wederrechtelijke handeling en verklaarde slechts voor geweld te wijken. Zoo sloot de laatste prior op waardige wijze de reeks zijner achtbare voorgangers. Vijf jaar zwierf hij in ballingschap en overleed te Maastricht den 13den September 1807.

Na deze aanteekeningen betreffende het handschrift en den schrijver moge een beknopt overzicht van de geschiedenis des kloosters hier eene plaats vinden.

Volgens P. Huntjens zou het klooster te Maastricht gesticht zijn vóór 1234. Deze bewering was door een besluit van het provinciaal kapittel te Gent reeds in 1663 als onbewezen ter zijde gelegd, een besluit, dat een eeuw later den grijzen prior van Maastricht nog hartstochtelijk maakte.

Hoe gaarne wij ook den kroniekschrijver de eer der overwinning zouden gunnen, mogen wij ons in dit dispuut toch niet gewonnen geven, en wel om de volgende redenen:

Digitized by Google

1°. Op een authentieke lijst der kloosters van de Teutonische provincie van het jaar 1301 komt het klooster van Antwerpen, dat in 1244 werd gesticht, op de twintigste plaats en dat van Maastricht op de drie-en-twintigste (1).

Op een authentieke lijst der kloosters van de Nederduitsche provincie van het jaar 1556 komt het klooster van Bergen (Mons), dat in 1240 werd gesticht, op de achtste en dat van Maastricht op de twaalfde plaats (2); dus moet het klooster van Maastricht geruimen tijd na 1240 zijn gesticht.

Deze argumenten dringen des te meer, wanneer men bedenkt, dat de priors op de provinciale kapittels zitting hadden in rangorde volgens den ouderdom hunner kloosters; dat de beeldstormerij de kloosterarchieven destijds nog niet had verstrooid of verwoest, en bijgevolg het ouderdomsrecht gemakkelijk te bewijzen viel. Ware derhalve op het voorrangsrecht inbreuk gemaakt, toen het klooster van Maastricht behoorde tot de Teutonische provincie (1301—1515) of tot de Nederduitsche provincie, dan zou het ongetwijfeld krachtig daartegen hebben geprotesteerd. Men verneemt hiervan echter niets vóór het jaar 1663. — Met recht, dunkt ons, verklaarde dan ook het kapittel, dat het klooster van Maastricht zijn oude plaats zou behouden, zoolang er geen overtuigende bewijsstukken waren overgelegd.

2°. Op het generaal kapittel van 1259 was besloten, dat de kloosters van Brugge en Gent tot de Fransche provincie zouden overgaan. Om nu de Teutonische provincie, waartoe deze kloosters hadden behoord, voor dit verlies schadeloos te stellen, werd op het generaal kapittel van Barcelona in 1261 toegestaan een klooster te stichten te Maastricht (3).

Ofschoon ons dit bewijs in deze kwestie beslissend voorkomt, achten wij ons toch jegens de tegenpartij verplicht hare argumenten te beproeven.

P. Huntjens meent, dat de schrijvers, die aan Maastricht een

---

(1) Von Loë und Reichert. *Quellen und Forschungen zur Geschichte des Dominikanerordens in Deutschland. Heft. 1. S. 7.*

(2) B. de Jonghe. *Belg. Dom.* p. 264.

(3) Reichert. *Acta Cap. Gen. Vol. 1, p. 111.* Concedimus quod possit fieri domus apud Trajectum superius in provincia Theutonie in favorem illius provincie que fuit gravata in translacione aliarum duarum domorum.

Digitized by Google

later stichtingsjaar toekennen *Trajectum Superius* (Maastricht) hebben verward met *Trajectum Inferius* (Utrecht), doch in een register van Gent van het jaar 1508 leest men uitdrukkelijk: *Conventus Trajectensis inferioris 1232.* — P. Michael Pius, O. P. schrijft wel „di Matrich sotto altra voce di trajetto inferiore — fu fundato del 1232", maar later verbetert hij deze vergissing schrijvende „di Trajetto superiore fundato sopra la Mosa lanno 1254". — P. Fredericus Steill, O. P. bekend wegens zijne onnauwkeurigheid, schrijft ook in zijne *Ephemerides:* „Maestricht 1232", maar stelt dit klooster onder de Saksische provincie, waartoe het nooit heeft behoord, wel dat van Utrecht.

Het *Chronicum magnum Belgii* heeft bij het jaar 1234: de kloosters der Predikheeren en Minderbroeders werden te Aken, Maastricht enz. gebouwd; deze opgave is echter te onbepaald om tot een sterk bewijs te dienen.

Groot gezag kent P. Huntjens toe aan P. Choquet, O. P. die den eerbiedwaardigen P. Guinandus in 1230 het klooster te Maastricht laat stichten, en in 1235 als eersten prior aldaar laat sterven. Het gezag van P. Choquet (*Sancti Belgi Ordinis Praedicatorum* p. 74) lijkt ons echter verre van voldoende, te meer daar het sterfjaar van P. Guinandus met geene zekerheid kan worden vastgesteld.

Ook het laatste wapen, dat de prior voor de rechten zijns kloosters hanteert, is niet proefhoudend. Hij redeneert aldus: De Dominicanen hebben te Maastricht den voorrang der eer, als van ouderen datum, boven de Minderbroeders. De Minderbroeders nu hebben zich in 1235 te Maastricht gevestigd, dus is het klooster der Dominicanen gesticht vóór het jaar 1235. Deze redeneering zou sluiten, wanneer de voorrang der eer werd gegeven wegens de oudere stichting des *kloosters*, maar iedereen weet, dat de Dominicanen in de hierarchie vóór de Minderbroeders gaan wegens de ancienniteit hunner *Orde*, welke in 1216 door Paus Honorius III is goedgekeurd

Mr. Franquinet voert nog een ernstig argument aan, n.l. een testament van het jaar 1250, waarbij Ridder Walram den prior Gerardus van Hilberg een huis met toehoorigheden vermaakt (1).

(1) Franquinet. *Histoire des couvents etc.* p. 145.

Digitized by Google

In zijn *Oorkonden en Bescheiden van het klooster der Predikheeren te Maastricht*, blz. 1, stelt hij echter dit testament op het jaar 1263.

Wij achten ons dus gerechtigd tot deze gevolgtrekking: het klooster werd canoniek gesticht na 1261. Daardoor is evenwel niet uitgesloten, dat enkele Dominicanen zich vóór dien tijd reeds te Maastricht hebben kunnen vestigen.

Door de milddadigheid van Ridder Adam van Haren, heer van het dorpje Haren en voogd *(advocatus)* der stad Maastricht, werd den Dominicanen bij hunne komst ter huisvesting afgestaan de huizing genaamd „de Poort van Haren", gelegen in de Spilstraat bij de Markt, naast de toenmalige Alde Hochterpoorte, later gevangenispoort (1).

In den uitgestrekten hof en het open erf dezer woning trokken de religieusen de hoofdgebouwen des kloosters op, o. a. den refter, het dormter en eene kapel. Weldra verwierven zij in 1263 en volgende jaren door gift, vermaking en aankoop, verschillende aangrenzende panden en erven tot aan het St. Joriskerkhof (2).

Hier stond de St. Joriskapel eene uitbreiding naar de *Groote Gracht*, waar men de kloosterkerk dacht te bouwen, in den weg. Noch de bemiddeling van den magistraat, noch zelfs het verzoek van paus Clemens IV kon het kapittel van Sint-Servaas bewegen, om genoemde kapel, welke daaraan toebehoorde, aan de paters voor bouwterrein af te staan. Zij waren dus gedwongen hunne kerk te bouwen achter de Sint-Joriskapel op een terrein, dat zij langzamerhand door de vrijgevigheid der bewoners in bezit hadden gekregen. In 1267 werd met den bouw der kerk begonnen; in 1294 werd zij geconsacreerd en met het klooster toegeheiligd aan den H. Apostel Paulus (3).

De kerk van mergelsteen opgetrokken en in een middelschip

---

(1) Hugo II, prins-bisschop van Luik, uit de adellijke familie de Petraponte in Frankrijk gesproten, had reeds in 1229 de Dominicanen naar zijne bisschopsstad ontboden, „qui ibi commorentur et legant de Theologia et per totum Episcopatum Leodiensem disseminent verbum Dei et confessiones audiant et absolvant confitentes". — Franquinet. l. c. p. 301.

(2) Franquinet. *Oorkonden en Bescheiden enz.* blz. 1, n° 1, 2, 3, 4.

(3) P. H. Hechtermans, O. P. teekent in 1652: ex conventu S. Pauli Apostoli Ord. F.F. Praed. Trajecti ad Mosam.

Franquinet. *Oorkonden en Bescheiden enz.* blz. 31.

Digitized by Google

en twee zijbeuken verdeeld, munt uit door zuiverheid van stijl, stoute constructie der welfbogen en juiste verhoudingen (1). De Noordelijke zijkapel, toegewijd aan de H. Catharina, martelares, werd na de voltooiing der kerk in 't begin der 14de eeuw gebouwd, door de patricische familie Neust, die ze tot hare begraafplaats bestemde. Ook vonden daar hunne laatste rustplaats de Ridder Marcilius Holzit en nog later Gilles van Hoei, grootmeier van de stad Luik en Jacob de Lannoy, hoveling van Karel den Stouten. Misschien droeg ook de stad tot den bouw dezer kapel bij, want in het Stadsrekenboek stond ten jare 1309 aangeteekend: „fratribus Praedicatorum ad fabricam ecclesiae eorum decem marcas". Boven deze kapel bevindt zich nog eene kapel, welke met de bovenverdieping des kloosters in onmiddellijke verbinding staat (2). De Zuidelijke zijkapel was toegewijd aan O. L. Vrouw — *obiit Domicella Margaretha de Leopardo begina sepulta in capella sancte Marie*, aldus in het jaargetijdenboek des kloosters.

In 1455 bepaalde Wynant van Cortenbach eene mis, alle Zaterdagen te lezen in de O. L. Vrouwekapel in de kloosterkerk.

Achtereenvolgens werden de altaren gesticht en met beneficies en legaten begiftigd; wij vinden o. a. vermeld: het altaar van Alle Heiligen (1316), van de H. Maagd Maria en de H. Anna (1324), van den H. Dominicus (1326), van de H. Drievuldigheid, van den H. Petrus, Martelaar, van de H. Catharina, Martelares, van de H. Maria Magdalena en het altaar der 10.000 Martelaren en Sint-Thomas van Aquino (3).

Dit laatste altaar, geplaatst in de Noordzijbeuk verdient bijzondere aandacht, omdat tegen den altaarmuur eene merkwaardige schildering is aangebracht, door drie horizontale banden in vier vakken verdeeld. In het bovenste vak ziet men den verheerlijkten Christus met de H. Maagd aan zijne rechterhand; het tweede stelt den marteldood voor der 10.000 Martelaren van den berg Ararath, wier feest in den Dominicaanschen kalender den 22sten

(1) L. von Fisenne. *Kunstdenkmale. L'Art monumental. 1881. Die Alte Dominicanerkirche zu Maestricht.*

(2) Het verdient opmerking, dat in de oude Dominicanenkerk te Nijmegen terzelfder plaats ook een bovenkapel wordt aangetroffen.

(3) Franquinet, t. a. p. blz. 41, 43, 47, 48, 97, 129.

Digitized by Google

Juni wordt gevierd, terwijl het derde en vierde vak eene reeks tafereelen toont uit het leven van den H. Thomas van Aquino. Volgens een opschrift is dit altaar in 1337 geconsacreerd, reeds 14 jaar na de heiligverklaring van den engelachtigen Leeraar; bijgevolg behooren deze voorstellingen tot de oudste, welke men kent (1).

De kloosterkapel, waarin men bij den aanvang de kerkelijke diensten had verricht, werd bij den refter getrokken, en strekte voortaan tot zomerrefter; ook bouwde men een kapittelhuis en voltooide de vier kloostergangen, den „omgang" of het „pand", welke tot een geregeld klooster vereischt worden.

Evenals de kloosters der andere biddende Orden of Mendicanten had ook het klooster van Maastricht eene *praedicatio* of een gebied, binnen hetwelk de religieusen ten dienste der parochiegeestelijken priesterlijke hulp verleenden en tevens het recht verwierven aalmoezen in te zamelen of te termineeren. De grenzen van dit termijngebied moesten bij de stichting van een klooster worden afgebakend, en dit ging soms met bezwaren gepaard, omdat de naburige kloosters door de inkrimping van hun termijngebied ten bate van het nieuwe klooster zich ernstig benadeeld zagen. In 1266 werd daarom eene overeenkomst gesloten tusschen de kloosters van Luik en Maastricht, waarbij werd bepaald, dat de paters van Luik zouden preeken en termineeren te Tongeren en in alle dorpen, gelegen aan den grooten weg van Tongeren naar Looz en ten Zuiden van den Jeker. Alle overige dorpen ten Noorden in de richting van Tongeren naar Maastricht en naar Brabant, uitgenomen de parochie-kerk van Tongeren, zullen komen aan de paters van Maastricht; alsook de dorpen aan gene zijde der Maas: Breust, Sint-Geertrudis, Gronsveld, Cadier, Gulpen, Mechelen, Vijlen, Holset en Vaals. Wat zuidelijker lag, bleef ter bediening der Luiksche paters (2).

Behalve de bediening hunner kloosterkerk hadden de Dominicanen binnen de stad Maastricht het geestelijk bestuur of de leiding van twee begijnhoven, het een, gesticht door Wiric Bor-

---

(1) Zie de belangrijke studie van den Rijksarchivaris A. J. A. Flament. *Het Huis. Oud en Nieuw*, Aflev. 7, 1908.

(2) Franquinet, t. a. p. blz. 4.

Digitized by Google

neken in 1316, het ander, gesticht door Elisabeth de Molendino (du Moulin) in 1350 (1).

Ook lazen zij dagelijks de H. Mis in het nabijgelegen klooster der Witte Vrouwen, en bedienden vermoedelijk nog andere geestelijke huizen.

Het klooster van Maastricht ressorteerde van het begin zijner stichting af onder de Teutonische ordeprovincie, welke het geheele Duitsche Rijk omvatte. Bij de verdeeling dezer provincie in 1303, werd uit de kloosters van ongeveer de noordelijke helft des Rijks de Saksische provincie gevormd, terwijl die der zuidelijke helft de Teutonische bleef uitmaken. Maastricht bleef met Brabant tot de Tentonische provincie behooren. Toen men later (1490?) tot verbetering des bestuurs deze laatste provincie in districten of *nationes* onderverdeelde, kwam Maastricht onder de *natio Brabantiae*.

Volgens de primitieve regels, door den H. Dominicus vastgesteld, moest er in ieder klooster een lector zijn om aan de jongere leden theologisch onderricht te geven, want elk klooster nam novicen aan en droeg zorg voor hunne eerste opleiding. Tot het bijwonen der theologische lessen waren de oudere religieusen verplicht, en werden ook vreemden toegelaten. Vandaar vinden wij te Maastricht van oudsher een lector in de H. Godgeleerdheid, en niet slechts één, maar meer, want er wordt gesproken in 1350 van een *summus lector* (2). Jeugdige kloosterlingen, wier aanleg veel beloofde, werden naar de *studia generalia* der Orde, Keulen, Parijs, later ook Leuven, gezonden, waar zij de wetenschappelijke graden behaalden en ook menigmaal aan de universiteit den doctorstitel verwierven. Degelijk onderlegd kwamen zij terug, om in het moederklooster zich met het onderricht te belasten, zoo de oversten niet anders over hen beschikten.

Religieusen, die vijftig jaren het juk des Heeren hadden gedragen, werden op hun gouden professie-feest met zinrijk ceremonieel tot *jubilarius* bevorderd, verkregen verschillende voorrechten en droegen voortaan officieel den eeretitel van *Venerabilis*. Ook den leekebroeders werd deze eer toegekend. Had een pater gedurende eene reeks van jaren loffelijk het predikambt vervuld,

(1) Franquinet, t. a. p. blz. 36 en 54.
(2) Franquinet, t. a. p. 56.

Digitized by Google

dan droeg het klooster hem voor tot de benoeming van *Praedicator Generalis*, aan welke waardigheid verschillende privileges waren verbonden. Elk klooster mocht evenwel niet meer dan één *Praedicator Generalis* bezitten.

Driemaal werd een pater van Maastricht tot provinciaal der Teutonische provincie gekozen: P. Joannes de Duobus Montibus (1340—1354), P. Petrus Florin (1398—1399), P. Giselbertus de Vleytingen (1408—1426), terwijl het klooster zes maal de afgevaardigden der provincie binnen zijne muren ten kapittel zag vergaderd, n.l. 1312, 1330, 1345, 1383, 1418 en 1461. Eenmaal, ten jare 1330, kwamen hier door bijzondere omstandigheden zelfs de afgevaardigden der geheele Orde bijeen. Het generaal kapittel zou toen te Keulen vergaderen, maar intijds voor de hinderlagen van Lodewijk den Beier, den vijand der Kerk en der Orde, gewaarschuwd, ontsnapten de paters naar Maastricht, onder de hoede van Sint-Servatius.

Zooals de nog bestaande oorkonden bewijzen, ontving het klooster nu en dan cijnsen en erfrenten, somtijds „tot eynen rechten elmessen", maar gewoonlijk onder verplichting van erfmissen en jaargetijden. Vaste goederen mochten binnen de stad niet worden aangeworven, omdat dit in strijd was met de Raadsbesluiten, maar daarbuiten werd in den loop der 14de en vooral der 15de eeuw menig stuk akkerland aan het klooster gegeven, vermaakt of verkocht, aldus in 1338, 1414, 1423, 1457, 1458, 1466, 1478 enz. (1). Te Hasselt hadden de paters reeds in 1280 een huis met toehoorigheden gekregen, dat bestemd werd tot *hospitium fratrum*, vermoedelijk tot verblijf der kloosterlingen, die in deze streek moesten termineeren: een terminarishuis.

Ondanks deze giften waren de Dominicanen omstreeks het midden der 15de eeuw niet bij machte, om de buitengewone uitgaven te bestrijden, welke de herstelling hunner kloostergebouwen eischte. Tevergeefs klopten zij aan bij den Raad der stad; de moeilijke tijdsomstandigheden zullen noode eene toelage van stadswege hebben veroorloofd. Tot hun geluk kwam de Provinciaal, P. Petrus Wellen, de noodlijdende kloostergemeente ter hulp. Dankbaar teekende de procurator in 1455 in zijn memoriaal op,

(1) Franquinet, t. a. p. blz. 50, 52, 67, 68, 90, 93, 97, 105.

Digitized by Google

welke milde bijdragen hij ontvangen had voor het onderhoud des kloosters, de herstelling van het koor, de daken en muren en de boekerij. Daarmede niet tevreden, schonk de Provinciaal nog 300 gouden Rijnsche guldens, voor welke som de prior, P. Joannes van Gottekoeven zes bunder akkerland kocht in de heerlijkheid van Zichen en Susschen. Geen wonder, dat dezen vromen weldoener bijzondere gebeden des kloosters werden verzekerd.

Niet zonder reden kan hier de vraag rijzen, hoe was de beschikking over zulk eene kapitale som vereenigbaar met den afstand van het dominium, waartoe de Mendicanten zijn verplicht? Ook de Provinciaal, P. Giselbrecht van Vleytingen, liet erfgoederen na. Vermoedelijk vinden wij de oplossing in het feit, dat de wet op het gemeenschappelijk goederenbezit niet streng werd nageleefd. Wij zijn in de tweede helft der 15de eeuw, in den tijd, toen ook te Maastricht eene kloosterreformatie werd noodig geacht.

Eerst in 1494 werd door de paters Kerckhof en Pastors, op last van den Generaal, de oorspronkelijke regeltucht hersteld, nochtans met eenige verzachting voor bejaarde kloosterlingen, wien het toegestaan werd driemaal per week vleesch te eten en linnengoed te dragen. Zij, wien de levenswijze te zwaar viel, mochten naar naburige kloosters zich begeven. Degenen, die geld bezaten, moesten dit in de gemeenschap deponeeren.

Nadat deze reformatie van hooger hand was goedgekeurd, werd in 1498 den prior van Maastricht de geestelijke zorg over de Dominicanessen te Roermond opgedragen, maar onder uitdrukkelijk beding, dat, zoo de observantie in zijn klooster mocht verslappen, dit recht zou worden verbeurd (1).

Bij de oprichting der Nederduitsche Provincie in 1515 kwam het klooster van Maastricht onder het bestuur van den Nederduitschen Provinciaal, maar bleef voor de verdediging zijner tijdelijke belangen de bescherming van den Prins-Bisschop van Luik genieten (2).

Een tijd van voorspoed scheen thans aangebroken. Omstreeks 1500 werd het fraai koor aan de zuidzijde der kerk gebouwd, en

(1) Franquinet, *Histoire des couvents etc.* p. 311. De oorkonde afgedrukt.
(2) Idem ibidem, p. 159.

Digitized by Google

toegewijd aan O. L. Vrouw van den Rozenkrans, welke devotie destijds een hooge vlucht nam. Het van ouds vereerde Maria-beeld, dat daar eene eereplaats ontving, maakte dit koor tot een populair heiligdom. In 1525 schonk keizer Karel V aan de Predikheeren den ouden stadswal, die aan hun klooster grensde. Later werd de gracht, aan de buitenzijde van den wal gelegen, door de paters gedempt en tot bouwterrein gebruikt. De huizen op dit terrein, de *Groote Gracht*, werden aan particulieren verhuurd.

In den godsdienststrijd, welke in de tweede helft der 16de eeuw de stad Maastricht teisterde, had het klooster zijn deel, en wel meer dan andere godshuizen, omdat, zooals de kroniekschrijver zegt, de haat tegen de Inquisitie ook de Orde trof, wier leden meermalen met het geloofsonderzoek waren belast geweest. In 1566 werd het klooster door de Geuzen bestormd, in 1579 door de Staatsche troepen, die ten gevolge der Gentsche Pacificatie binnen de stad waren gelaten, geplunderd en grootendeels verwoest. De kloosterlingen moesten hun heil zoeken in de vlucht; twee lieten daarbij het leven. Eerst in 1579, na de inneming der stad onder Parma, kwamen zij in kleinen getale binnen de verstoorde muren terug. Jaren moesten er verloopen, voordat het klooster weer bewoonbaar was gemaakt en de kerk hersteld. Wekelijks moesten zij deur aan deur voor hun dagelijksch onderhoud gaan bedelen. In 1605 en volgende jaren gaf de stad toelagen voor het maken van een koorgestoelte, voor het hoofdaltaar, de reparatie der leiendaken, den kloosteromgang en den bouw van een O. L. Vrouw-altaar (1). De verarmde burgerij, droeg ook, ondanks de doorstane ellende en de slechte tijden, naar vermogen bij. Doch eerst in 1617 was het klooster den rampspoed te boven, toen de prior, P. Dominicus Nullens, van zeer gegoede familie, de onroerende goederen vrijkocht, welke gretige handen in den tijd der beroerte hadden buitgemaakt. Aan de kerk en het klooster werden onder zijn prioraat menige verbetering en verfraaiing aangebracht. Het kerkdak werd gedeeltelijk vernieuwd, het orgel hersteld, vijf nieuwe altaren en een rijkgebeeldhouwde predikstoel werden geplaatst, terwijl het koor werd afgesloten door een prachtig oxaal, gesteund door vier kolommen van Namen-

(1) Franquinet, *Histoire des couvents* etc., p. 161.

Digitized by Google

schen steen en versierd met levensgroote beelden van Heiligen der Orde. Daarbij verhoogde P. Joannes Vasoens, die als schilder eenigen naam heeft verworven, door zijn kunstvaardig penseel den luister van het Huis Gods. De gemeenschappelijke slaapzaal volgens oud gebruik slechts door houten schotwerk afgedeeld, werd nu zóó ingericht, dat ieder kloosterling een afzonderlijke kamer kreeg. Het plaveisel van de spreekkamer, den omgang en den zomerrefter liet de prior vernieuwen en een portierswoning bouwen met eene school, onder de schutse van Sint-Thomas (1).

Wat de paters vóór driehonderd vijftig jaar hadden gewenscht, werd ook nu verwezenlijkt. De Sint-Joriskapel was door de beeldstormers en de belegeraars zoo geteisterd geworden, dat slechts muurbrokken overeind stonden. Om dit treurig gedenkteeken van wandalisme op te ruimen, besloot het Sint-Servaaskapittel alles ter slooping af te staan aan de Predikheeren, die het vrijgekomen terrein gebruikten tot vergrooting van hunnen tuin (2). In 1635 besloot men ook „de Poort van Haren" wegens bouwvalligheid af te breken. In dat oude gebouw waren beneden de gastenkamers en de keuken, op de eerste verdieping de slaapzaal der leekebroeders, op de tweede het verblijf der oude paters en verder de graanzolder. Ook dit erf werd bij den hof getrokken.

De paters breidden nu met nieuwen moed hunnen apostolischen werkkring uit. In hunne kerk hadden zij een cursus opgericht tot verdediging van den godsdienst en bestrijding der dwalingen. De voornaamste predikers, controversisten genaamd, werden tot dit eervol, maar moeilijk ambt uitgekozen. Vooral sinds Maastricht door de Staatsche troepen was bezet en de Protestanten daar vrije godsdienstoefening hadden, was tegenweer gebiedend noodzakelijk. Met alle inspanning ijverden de paters om hun klooster te maken tot een bolwerk van het Roomsche geloof. Geen kosten werden gespaard, geen moeiten ontzien, om de jeugdige kloosterlingen tot bedreven kampioenen te vormen. Verschillende fraters ontmoeten wij voor de hoogere studiën te Leuven, anderen in Spanje en Italië. De wijsbegeerte en de moraal theologie werden reeds lang te Maastricht gedoceerd — in 1669 was P. Jacobus

(1) Franquinet. *Histoire des couvents etc.* p. 163.
(2) Idem ibidem, p. 313. Oorkonde afgedrukt.

Digitized by Google

Janissen lector in de theologie en P. Mathias Kempeners lector in de philosophie — maar nu verhief de Generaal der Orde in 1678 de kloosterschool tot een studium formale, toegankelijk voor seculiere en reguliere geestelijken — *cum pro religiosis nostris quam illis aliorum ordinum, sicut etiam saecularibus Ecclesiasticis et non Ecclesiasticis erudiendis* (1). Het doel dezer stichting werd onomwonden uitgesproken; de bevestiging in de rechtzinnige leer en de verdediging tegen de dwaling — *ad orthodoxos in Catholicae nostrae fidei sinceritate et firmitate solidandos quam ad virulenta adversariorum spicula faciliter elidenda et retundenda.* — Tot regens werd benoemd P. Albertus Kleynen, tot moderatoren P. Joannes Nipels en Jacobus Nipels. Het privilege dezer stichting was vooral te danken geweest aan den Maastrichtschen Pater Guinandus Wynants, die als *socius* van den Generaal te Rome grooten invloed bezat. De hooge ambten, welke hij bekleedde — hij was o. a. theologant van Keizer Leopold I — stelden hem in staat, om meermalen blijk te geven van zijn oude toegenegenheid voor het klooster zijner geboortestad; zoo schonk hij verschillende kunststukken en vermaakte 16.000 gld. tot restauratie der kloostergebouwen.

De arbeid der Predikheeren bepaalde zich buiten Maastricht niet tot de jaarlijks terugkeerende termijnpreeken in Zuid-Limburg, Opper-Gelder en de Kempen. In 1631 stichtten zij een vicariaat te Sittard, waaraan een college werd verbonden, in 1633 een vicariaat te Tongeren, die als refugie-huizen waren bedoeld, voor het geval de kloosterlingen door de Hollanders uit Maastricht zouden worden verdreven. Gelukkig bleek die voorzorg onnoodig (2).

Ook aan het theologisch onderricht der seminaristen, dat Mgr. Reginaldus Cools in 1695 aan zijn ordebroeders had opgedragen, namen de Maastrichtsche paters een werkzaam deel. Er was zelfs overeengekomen, dat de lector primarius en de lector der philo-

---

(1) Franquinet, *Histoire des couvents etc.* p. 314. Oorkonde afgedrukt.

(2) Daar wij in de gelegenheid hopen gesteld te worden om ook de kronieken der kloosters van Sittard en Tongeren uit te geven en daarmede het tryptiek te voltooien, hebben wij aan het *Chronicon Abbreviatum* geene aanteekeningen gevoegd uit de kronieken dezer beide filiaal-kloosters.

Digitized by Google

sophie steeds uit het klooster van Maastricht zouden gekozen worden. Daar de Generaal het plan koesterde, om te Roermond een vicariaat te stichten, was goedgevonden, dat de kloosters van Maastricht, Sittard en Calcar een gedeelte hunner termijnen aan de nieuwe stichting zouden afstaan. Onoverkomelijke moeilijkheden stonden echter dit plan in den weg, en nu besloten de paters van Maastricht om den Gelderschen termijn, welke voor Roermond was bestemd, aan het klooster van Sittard over te doen. De Generaal nam met dit besluit volstrekt geen genoegen, vernietigde het en beval den paters van Maastricht dezen termijn te behouden (1).

In de tweede helft der 17de eeuw werd de kerk met verschillende kunststukken verrijkt: het praalgraf van den generaal Graaf van den Berch 's-Heerenberg, overleden in 1669, en diens gemalin Gravin van Leeuwenstein-Rochefort, overleden in 1683. Dit monument werd opgericht in het O. L. Vrouwekoor. Verder werden eikenhouten biechtstoelen met fraai beeldhouwwerk in 1660 geplaatst en moest het oksaal van P. Nullens wijken voor een nieuw sierlijk snijwerk. P. Joannes Kupers liet in 1674 een nieuw hoofdaltaar bouwen en dit meer naar voren plaatsen, vermoedelijk vóór het koor der paters, want bij het leggen der fondeering stiet men op het graf van Graaf Willem van der Marck, die vóór het oude altaar lag begraven. Vier jaren later werd een nieuw altaar gebouwd ter eere van den H. Dominicus naar aan-

---

(1) 1710. 15 Nov. Conventui Sittard. qui inique terminum Geldriensem nuper acceperit ex iniqua cessione conventus Mosae-Trajectensis intimatur cassatio, quam Reverendissimus iniquam cessionem cassat et annullat, prout talem cessionem jam ante 10 annos factam tunc cassaverat, declarando in terminis, quod patres Trajectenses a consilio non poterant alienare terminos tam antiquos. Porro decretum novae et iteratae cassationis mittitur conventui Mosae-Trajectensi, eidemque precipitur ut non solum terminum istum Geldriensem, consistentem cum Campiniensi in 44 pagis et civitatibus, integrum servent, sed ut Campiniensem terminum, quem jam in favorem nullius seu absolute reliquit, omnino reassumat; maxime cum isti duo termini (praecipue Campiniensis) a trecentis et ultra annis datus fuerat conventui in recognitionem quod grassante pestilentia in penuria pastorum patres nostri 12 numero se exposuerint in solatium secularium infirmorum, ac 7 patres expositi peste assumpti fuerint. Et quia isti duo termini eodem anno in butyro et granis ad duo millia florenorum importasse tracto calculo comperti sunt.

Reg. Mag. Gen.

Digitized by Google

leiding van eene copie der miraculeuse schilderij van Soriano, welke copie P. Joannes Cordeweners uit Calabrië had medegebracht. Ofschoon verschillende stemmen zich verhieven tegen de vereering van deze beeltenis, welke de godsvrucht van zeer vele geloovigen opwekte, werd zij door het pauselijk gezag bekrachtigd en met aflaten verrijkt.

Zeldzame eer gaf aan het Maastrichtsche klooster tegen het einde der 17de eeuw een eenvoudige leekebroeder, die niet onderlegd was in de wijsbegeerte en de godgeleerdheid, maar bedreven in de bouwkunst, zoowel in de theorie als in de praktijk, n.l. Broeder Franciscus Romain. Een der eerste bewijzen van zijn genie was de reconstructie van den eersten boog der Maasbrug. Later kwam hij in dienst van Lodewijk XIV, die hem verschillende groote bouwwerken en het toezicht over de bruggen, wegen, enz. in zijn koninkrijk opdroeg. Aan het koninklijk hof vergat hij zijne ordebroeders niet. Op eigen kosten liet hij te Maastricht een rijk hoofdaltaar met koorgestoelte bouwen, bekostigde de kasten voor de bibliotheek en deed de kloostergebouwen menige verbetering en uitbreiding ondergaan. Ook verwierf hij voor zijn klooster een aanzienlijke reliek van den H. Eligius. Deze reliek werd jaarlijks op den 1sten Mei, tegelijk met die van den H. Marculphus ter vereering uitgesteld, hetgeen zulk een toeloop veroorzaakte, dat de kerk dan de menigte niet kon bevatten.

Tot de drukste feesten behoorden overigens het feest van den H. Thomas, 7 Maart, vooral sinds in 1657 de broederschap van den Engelachtigen Strijd was opgericht; het feest van den H. Dominicus, dien de geloovigen zoo vurig vereerden, dat op de Dinsdagen, den H. Ordestichter toegewijd, soms meer dan 700 menschen tot de H. Tafel naderden; en het feest van O. L. Vrouwe-Visitatie, wanneer het klooster zijn groote processie hield. Op dien vreugdedag placht de Raad acht groote kruiken wijn de feestvierende kloostergemeente aan te bieden (1).

Door de broederschappen der Orde: van den Rozenkrans en den Zoeten Naam Jezus, met de daaraan verleende aflaten; door de maandelijksche vergaderingen, plechtige missen en processies,

---

(1) B. de Jonghe. *Belg. Dom.* p. 266.
Franquinet. *Histoire des couvents*, p. 167.

Digitized by Google

aan deze broederschappen verbonden, werd de godsdientzin der Maastrichtenaars voortdurend opgewekt en levendig gehouden. De gang naar de Preekheerenkerk strekte menigeen tot bevestiging des geloofs, tot verbetering des levens, tot bemoediging in den strijd.

Tegen het einde der 18de eeuw braken de dagen aan der verdrukking, vervolging en verwoesting. Keizer Joseph II begon het voorspel met zijne draconische anti-kerkelijke wetten. Of de keizerlijke decreten van 1771 en 1772, waarbij het aannemen van novicen verboden werd, ook te Maastricht van invloed zijn geweest, weten wij niet, maar opmerkelijk is het, dat van 11 November 1771 tot 5 December 1776 geen enkele professie in het Dominicanenklooster werd afgelegd. Ook leed de kloosterstudie geweldig onder de tyrannieke besluiten, waardoor over de Belgische kloosters, en met name over de Leuvensche hoogeschool, het vonnis der vernietiging werd uitgesproken. Met ruwe hand greep de dwaze autocraat in 1782 in het hierarchisch verband der Kerk en der religieuse Orden. Geen kloosterling mocht afhankelijk zijn van oversten, die buiten zijn Rijk resideerden; zelfs alle betrekking met buitenlandsche religieusen moest worden afgebroken.

Het gevolg dezer bepaling was, dat de kloosters van Maastricht, Tongeren, Sittard en Calcar, die buiten het keizerlijk gebied lagen, van de Nederduitsche provincie werden afgerukt. De priors dezer vier kloosters verzochten nu den Generaal der Orde om te mogen vergaderen en drie candidaten te kiezen, waaruit de Generaal een tot vicaris-generaal over hen zou aanstellen. De bede werd toegestaan. Den 25sten Juni 1782 kwamen de stemgerechtigden te Sittard bijeen en kozen een drietal, waaruit de Generaal P. Antonius Crous tot vicaris-generaal aanstelde voor den tijd van vier jaren. De vier kloosters zouden vormen de *Congregatio Germaniae Inferioris*. In 1786 werd P. Vincentius Huntjens tot vicaris-generaal benoemd; in 1790 P. Thomas Crous. Daar de tijdsomstandigheden elke bijeenkomst verhinderden, verzochten de paters in 1793 het bestuur van P. Thomas Crous onbepaald te verlengen. Het verzoek werd te Rome ingewilligd, maar was bijna overbodig.

Dra brak het onweer los; zwermen emigranten vielen op Maas-

Digitized by Google

tricht neer, straks weer opgejaagd door de woeste sansculotten. De stad van Sint-Servatius bezweek voor het onstuimig geweld van de goddelooze benden; open gingen de poorten, de wandalen stormden binnen, het was gedaan met de kloosters.

Gelijk wij de opkomst van het Dominicanenklooster te Maastricht hebben geschetst, zoo zullen wij ook zijn ondergang in treurige bijzonderheden mededeelen, al stemt het ook tot weemoed, wanneer men ziet, hoe moedwillig gesloopt wordt en verslingerd, wat een voorgeslacht met zorg en pieteit had opgetrokken en vergaderd.

Den 13den November 1796 ontving de prior, P. Vincentius Huntjens bevel eene nauwkeurige lijst van de inkomsten en lasten des kloosters in te leveren. Hij voldeed aan dien last en gaf daarmede een bewijs, hoe dwaas men opgaf van den onmetelijken rijkdom des kloosters. De inkomsten aan renten, pacht en huishuur (19 huizen rondom het klooster, één te Hasselt en één te Sint-Truijen) bedroegen 11051.6 gld. tegen 5103 gld. lasten, zoodat er 5948.6 gld. overbleven voor reparatie van klooster en huizen en onderhoud van 33 religieusen en 4 knechts (1). 't Was waarlijk geen weelde.

Drie weken later, den 5den December, drong de commissaris van politie Dresens het klooster binnen en sommeerde de religieusen, in naam der Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap, op staanden voet hun wettig eigendom te verlaten. Namens allen protesteerde P. Huntjens tegen deze rechtsverkrachting, en reikte den ambtenaar een bewijsschrift over, waarin alle kloosterlingen eenstemmig verklaarden trouw te zullen blijven aan de eenmaal afgelegde geloften, en slechts voor geweld te wijken. Bij de bitterheid van het oogenblik was het den Prior een troost, dat allen, zonder uitzondering, trouw bleven aan de geloften, eenmaal voor het Altaar afgelegd. Zoo werd de communauteit ontbonden, nadat zij ruim vijf eeuwen ten zegen der burgerij binnen Maastricht had bestaan; Sint-Dominicus'zonen werden verdreven... voor immer (2).

---

(1) Bijlage.

(2) Van 1693—1795 legden 96 paters en 43 broeders te Maastricht hunne professie af. — Baron von Geusau. *Een professieboek der Dominicanen te Maastricht. Publications du Limbourg. 1893.* Eerst honderd jaar later ontvingen weer twee

Digitized by Google

Onmiddellijk na de verjaging der kloosterlingen werd beslag gelegd op alle roerende en onroerende goederen des kloosters. Het archief ging, behoudens eenige stukken, die naar Parijs werden gesleept, aan het Departement over en berust thans in het Rijksarchief te Maastricht (1). Eene vergelijking met het Archiefboek, getiteld: *Clavis archivi Conventus Mosae Trajectensis Fratrum Praedicatorum* kan uitwijzen, wat er sinds dien tijd is verloren gegaan.

Met de bibliotheek werd lichtzinniger omgesprongen; wat gaf men ook om oude theologische werken en handschriften? Volgens een catalogus, door P. V. Huntjens opgemaakt, bestond de boekerij meestal uit theologische werken, o. a. de editio regia der polyglotte, een geschenk van Lodewijk XIV, omdat het klooster hem een zijner leden, den bekenden bouwmeester, Br. Franciscus Romain, had afgestaan. „Verder teekende hij aan: *Antiqua monumenta in Dominicas*, en ongeveer 390 schrijvers, veelal theologanten. Op het einde wordt aangemerkt, dat men *propter nimium tum voluminum cum authorum numerum* bijna onmogelijk een nauwkeuriger catalogus kon vervaardigen, dat de bibliotheek, om niet te spreken van het verlies bij verschillende verwikkelingen in vroeger tijden, door de twee laatste belegeringen (1793 en 1794) veel geleden had, en dat de oudste exemplaren, vooral die der 15de eeuw, door de Fransche commissarissen waren weggevoerd.

Wat is er van al deze boeken, die den antiquair doen watertanden, geworden? In 1801 werden zij met de boeken der overige kloosters bij stapels voetstoots verkocht. De folianten brachten 1349.75 francs op, de quartijnen 524.65 francs, de kleine formaten slechts 460.05 francs. Dus te zamen 2334.45 francs en na aftrek van onkosten bleven er 1923.83 francs over, zijnde *het netto bedrag van den verkoop van dertig duizend boekdeelen* (2).

Maastrichtenaars het ordekleed van den H. Dominicus, n.l. de Eerw. Paters Lambertus (Pascal) Verwilst en Servatius (Léon) Verwilst.

(1) Franquinet. *Beredeneerde Inventaris der Oorkonden en Bescheiden van het Klooster der Predikheeren te Maastricht.* 1880.

(2) *Adversaria uit aen Catalogus der Stadsbibliotheek van Maastricht.* Dl. I, blz. 81.

Digitized by Google

De kasten der boekerij, een geschenk van Br. Franciscus Romain, kwamen aan de stedelijke bibliotheek.

De Fransche Regeering droeg de kloostergebouwen over aan de stad, die ze voor het onderwijs bestemde. Het Zuidelijk en Oostelijk pand, werden in 1805 gesloopt, terwijl verschiliende kleinere gebouwen in de handen van particulieren overgingen. Achtereenvolgens werd het klooster gebruikt tot lyceum, koninklijk athenaeum, gymnasium, hoogere burgerschool. Voor enkele jaren werd wederom een gedeelte neergeworpen om plaats te maken voor eene nieuwe hoogere burgerschool.

Aan de prachtige kloosterkerk sloeg men aanvankelijk niet de heiligschennende hand. In 1797 werd zij bestemd tot parochiekerk van Sint-Jan, en bleef aldus in gebruik tot Driekoningendag 1805, toen zij werd gesloten en de Sint-Servatiuskerk als parochiekerk aangewezen. Tegelijk begon de berooving van het heiligdom. Het oksaal met het orgel, de zijbanken der broedermeesters van den Rozenkrans en den Zoeten Naam Jesus, de biechtstoelen, de knielbanken, het kostbaar tabernakel van het Maria-altaar, het grafmonument van den Graaf van Berch, en meer ornamenten werden overgebracht naar de Sint-Servaaskerk. De geplunderde kloosterkerk werd stadsmagazijn, bergplaats voor bouwmaterialen, rioleeringbuizen, enz. enz Op herhaald aandringen van oudheidsvrienden — en vooral van den wethouder Bonhomme — is eindelijk die ergerlijke rommel weggeruimd; maar is daarmede aan het merkwaardig gebouw volle recht geschied? Kunstvrienden, oudheidkenners, geschiedkundigen hebben meermalen den wensch geuit, dat aan het gebouw een waardiger bestemming mocht worden gegeven; de Dominicanen hebben meer dan eens ernstige pogingen aangewend om wederom in 't bezit te komen van het erf hunner vaderen, maar. . . . . het heeft niet mogen zijn.

Wanneer men verneemt, dat dit indrukwekkend heiligdom waar gedurende eeuwen dag aan dag het H. Misoffer werd opgedragen, waar in de H.H. Sacramenten een genadebron stroomde voor de heilbegeerige zielen, waar gebeden en lofzangen van religieusen en geloovigen dagelijks omhoog stegen, wanneer men verneemt, dat deze God gewijde en den vaderen zoo zegenrijke plaats ook thans nog vernederd wordt tot stal en menagerie en andere onwaardige doeleinden, dan kan men slechts met moeite

Digitized by Google

de gedachte onderdrukken: Ware dit gebouw, ondanks zijne kunstwaarde, maar gevallen onder het houweel der sloopers! (1).

STAT MAGNI NOMINIS UMBRA.

Ons rest de aangename plicht den Zeereerw. Pater G. M. Tuymans, prior te Thienen, te bedanken voor de welwillendheid, waarmede hij ons het M. S. ter beschikking stelde, den Weleerw. Pater A. M. Wiercx voor de hulpvaardigheid bij het collationneeren onzer copie en den Weleerw. Pater A. J. J. Hoogland voor het loyale gebruik zijner excerpten van de *Regesta Mag. Gen.* Gaarne brengen wij ook hulde aan den Zeergel. Heer A. J. A. Flament, Rijksarchivaris, wiens gewaardeerde dienstwilligheid wij mochten ondervinden en aan de Vereeniging „Société historique et archéologique dans le duché de Limbourg" die door de uitgave dezer kroniek heeft bijgedragen om de gedachtenis aan de Dominicanen van Maastricht der vergetelheid te ontrukken.

p. fr. G. A. MEIJER.
Ord. Praed.

Zwolle, 28 October 1909.

---

(1) Tijdens het verblijf van H. M. de Koningin werd de kerk gebruikt voor paardenstal.

Digitized by Google

(I) # CHRONICON ABBREVIATUM

CONVENTUS MOSAE TRAJECTENSIS SACRI ORDINIS FR. PRAEDICATORUM AB EJUS ORIGINE USQUE AD GERERALEM SUPPRESSIONEM, ORDINE REDACTUM PER FRATREM VINCENTIUM HUNTJENS, SACR. THEOL. DOCT. ETC. ETC.

ANNO 1806.

(II) Ortus ac Progressus Conventus Fratrum Praedicatorum in Trajecto ad Mosam, Diocesis Leodiensis oppido, qui circa annum 1232 incepit, si non ante illum, prout patebit ex infra deducendis.

CAPUT I.

DE ORIGINE CONVENTUS.

Postquam Il^{mus} ac Rev^{mus} Dominus Hugo de Petraponte firmiter constituerat nostros fratres in civitate sua ac Diocesi Leodiensi admittere, successor ejusdem Dn̄s Joannes de Apia Epūs Leodiensis rogavit Magistrum Jordanum Theutonem et Provincialem Theutoniae quatenus dignaretur aliquos fratres ex suis pro religione in episcopatu suo vastissimo promovenda mittere, qui ibidem *legant de Theologia et disseminent* verbum Dei etc. ut in Archivo conventus nostri Leodiensis clarissime constat: ex quo fideliter et de verbo ad verbum desumpta sunt quae § 2 et § 3 sequuntur:

§ 2. *Hugo, Dei gratia, Leodiensis Episcopus, universis* praesentes litteras inspecturis, in domino salutem. Universitati vestrae notum
(III) facimus quod nos pro salute animae nostrae, pro succursu animarum nobis commissarum et pro religione in episcopatu nostro

---

De cijfers, tusschen haakjes geplaatst, geven de bladzijden aan van het handschrift.

Digitized by Google

promovenda et conservanda, de consilio bonorum virorum concessimus et ordinavimus quod in civitate Leodiensi recipiatur conventus fratrum ordinis Praedicatorum qui ibi commorentur et legant de Theologia et per totum Episcopatum Leodiensem disseminent verbum Dei et confessiones audiant et absolvant confitentes; cujus rei executores constituimus venerabilem fratrem nostrum Dominum Jacobum Acconensem Episcopum et dilectum nepotem nostrum majorem praepositum Leodiensem Datum anno Domini MCC vicesimo nono feria 4ta post palmas.

§ 3. Sequitur Epistola Joannis de Apia in haec verba:

Joannes, miseratione divina, Episcopus Leodiensis electus, viris venerabilibus Magistro Jordano, ordinis Predicatorum, Priori provinciali Theutonie, totique capitulo ejusdem ordinis, cum veris cultoribus vine Domini mercedem percipere aeterne glorie. Quoniam diversorum frequentia negotiorum a cura spiritualium, que temporalibus esset preferenda, nos efficit tardiores, ne omnino vinea nobis commissa, in periculum anime nostre, per nostram occupationem vitiorum urticis et vepribus occupetur, a vobis cultores et extirpatores omni qua possumus supplicatione requirimus, significantes dilectioni vestre quod nos, pro salute anime nostre et pro succursu animarum nobis commissarum, et pro religione in episcopatu Leodiensi promovenda et conservanda, de bonorum virorum consilio concessimus quod in civitate Leodiensi recipiatur conventus Fratrum Ordinis vestri, qui ibi legant de theologia et per totum episcopatum Leodiensem disseminent verbum Dei et confessiones audiant et absolvent confitentes, de his specialiter que ad forum penitentiale pertinent, salva nobis nihilominus jurisdictione nostra et nostrorum, salvis etiam sententiis
(IV) nostris et nostrorum inflictis et infligendis, conservandis et relaxandis, secundum quod nobis et ipsis justum visum fuerit. Sciatis etiam quod omnem libertatem quae gaudent viri religiosi in nostra diocesi vel gaudere debent, illesam vobis et integram volumus observari, recipientes Fratres vestros quos ad nos transmiseritis, sub nostra et ecclesie nostre protectione. Inducemus etiam subditos nostros ut Fratribus vestris, tanquam animalibus onera nostra portantibus, manum liberalitatis in suis necessitatibus extendant. Datum apud Waremiam feria secunda ante festum beati Laurentii anno Domini M.CC.XXIX

Digitized by Google

§ 4. Quos tam peramanter rogaverat Joannes LXVI Leodinorum praesul, minime denegatos sed per Magistrum Generalem Ordinis Praedicatorum, virum Dei Jordanum, ex Francia et Germania (ut duplicis idiomatis populo inservirent) indilate missos, quin imo anno 1232, si non ante, in hocce Mosae-Trajectensi oppido receptos fuisse fratres nostros *Cronicon magnum Belgicum* (cujus authoritatem *Chapeavilleus* in sua de Tongrensibus, Trajectensibus et Leodiensibus Episcopis Historia adferre non dubitavit. Tom. 2do pag. 262) ad annum 1234 ita habet: Aedificantur monasteria Praedicatorum et Minorum in Aquisgrano, Trajecto, etc. Porro si jam aedificabatur monasterium hoc anno 1234, ergo quid vetat id unum alterumve annum retrogradi et concludere Patres nostros huc advenisse receptosque anno 1232, si non ante?

§ 5. Huic consonat *Choquetius* in suo *de Sanctis Belgii Ord. Praed.* cap. 12, p. 75, ubi fatetur conventum Mosaetrajectensem natales suos incepisse circa annum 1234, Venerabilemque
(V) Patrem Guinandum primum hujus coenobii Priorem ibidem obiisse anno post ortum illius quarto; quia autem Choquetii verba ad rem nostram multum faciunt, hinc ea subnectere placuit: „Cum duae sint celebres Belgii urbes quae Trajecti nomine appellantur, Guinandum Trajecti ad Mosam floruisse ac priorem egisse constat. Etenim Ultrajecti in Hollandia fuit demum exstructum monasterium anno 1254 beneficio Guillielmi Hollandiae Comitis ac Romanorum Regis, quem Beatus Albertus Magnus anno 1248 ut Trajectum Hollandicum fratres ordinis Praedicatorum, sua auctoritate et munificentia induceret, exoraverat; tunc vero desierat in his vitae nostrae aerumnis esse venerabilis Guinandus viginti ante annis, quarto anno ab incepto monasterio Mosae Trajecti."

§ 6. Igitur *Choquetius* reducit initium conventus hujus ad eumdem annum, quo nostri Leodium venerunt, ad annum scilicet 1230 vel 1231; si venerabilis Guinandus enim debitum universae naturae solverit anno quarto ab incoepto conventu nostro atque viginti annis ante initium conventus Ultrajectini, necessario dicendum est, eumdem ex vita hac mortali decessisse circa annum Domini 1235, ut *Razius* testatur, aut 1236 circa quem ipsum Trajecti ad Mosam priorem fuisse scribit *Leander:* et certe probabilitate magna hoc non caret; si enim attendamus ad ea quae

Digitized by Google

certa sunt, nimirum nostros expostulatos a Reverendissimo Ordinis Magistro anno 1229 in Augusto, Leodium autem venisse in fine ejusdem vel mense sequenti; deinde ad zelum Joannis Episcopi dispergendi primo quoque tempore, ut verbis *Chapeavillei* utar, nostros per suam diocesim tandem ad aemulationem populorum certantium quis eorum prior Nostros amplecteretur gremio, ut
(VI) refert *Fisen*, sequitur nostros patres duce beatae memoriae Guinando Trajectum immigrassae anno 1232, si non ante, ut supra indicabam.

§ 7. Numquid enim dici posset, Nostros cum e Germania Leodium missi fuerunt, viam tenentes regiam, per hanc civitatem iter peragerent, a civibus virtutum eorum exemplo sanctaeque vitae odore inflammatis, fuisse detentos admodum quem Insulis, teste Choquetio, factum fuit, ubi e Gallia Gandavum destinati, fuere detenti a civibus eorum virtutibus excitatis?

§ 8. His accedit confirmatio ex duobus antiquissimis et fide dignissimis manuscriptis libris, tractantibus de vitis et actis Episcoporum hujus Diocesis ac rebus in ea et alibi gestis quorum unum per Amplissimum Dominum Guilielmum Lipsen Collegiatae in hac civitate S. Servatii Ecclesiae Decanum (cujus etiam propter sinceram in omnibus suis narrationibus fidem, copiam expetiit Maximilianus Henricus Leodiensis Episcopus) alterum per Clarissimum Dominum Petrum Paris, canonicum et scholasticum ejusdem in hac civitate S. Servatii, sibi traditum scribit p. Thomas de Heer: Porro uterque hic liber, asseverante p. de Heer, teste oculari, introitum fratrum Minorum in nostram Trajectinam civitatem refert ad annum 1235, quod etiam confirmat liber, qui servatur in archivo eorumdem Fratrum Minorum Antverpiae; in quo author, agens de fundatione singulorum conventuum ejusdem Ordinis in Belgio, de fundatione conventus eorum in hac civitate, haec habet: „Trajectum ad Mosam, dictum Superius respectu Trajecti Inferioris, urbs vetus et magna, coenobium habet Franciscanorum, quod Jecora fluvius interfluit, fundatum circa annum 1234, id est 1235, ut clarius exprimunt antedicti manuscripti libri, origini Minoritarum in hac civitate conventus
(VII) hunc annum assignantes. Nunc subsumo: atqui certum est fratres Praedicatores venisse ad idem oppidum ante fratres Minores, uti etiam ex solo capite oppido liquet, quod nostri ab initio

Digitized by Google

tenuerint, ipsique fratres Minores Nostris semper absque ulla unquam controversia vel contradictione praecedentiam concesserint, indubie titulo antiquioris conventus; unde etiam in convocatione atque in communibus congressibus penes Nostros usque hodie praesidentia est.

§ 9. Ex his omnibus absque partialitatis livore trutinatis, ut iis quae in oppositum videntur facere, fiat satis, manifesta formatur sequela; nempe deceptos fuisse P. Michaelem Pium in Elencho conventuum nostrorum Belgicorum, ubi sic habet: „Di Trajetto Superiore fondato sopra la Mosa lanno 1254; P. Joannem a S. Maria, qui in simili Elencho scribit: „Mastric sur la Meuse en Brabant à quatre lieues de Liége 1254, aliosque quos sequitur p. Bern. de Jonghe in suo *Belgio Dominicano.* Deceptionis autem sive erroris causa fuit etymologia nominis utriusque civitatis Trajectinae Inferioris et Superioris. Etenim cum historici vetustiores omnes in diplomatibus atque instrumentis nonnisi simplici (Trajecti) nomine usi fuerint, hinc factum fuit per inscitiam seu abusum ut annus originis conventus nostri attributus fuerit conventui Trajecti Inferioris, sive Ultrajectino, annus vero natalitius ejusdem conventui nostro: Scio, inquit noster Echard in opere de *Scriptoribus Ordinis.* Tom. I. fol. 167, quamdam editam a Patribus nostris provinciae Inferioris Germaniae conventuum seriem, in qua conventus Ultrajectini seu Trajecti inferioris erectio refertur ad annum MCCXXXII circiter, sed erratum esse agnovit accuratus noster Ghilbertus de la Haye, Insulensis, in sua Historia Belgo-Dom. M. S. fassus ex acquivocatione id ortum: et quidem
(VIII) coenobium Trajecti superioris seu ad Mosam circa MCCXXIII erectum, at coenobium Trajecti ad Rhenum seu inferioris nonnisi circa MCCXLVIII positum fuisse, quod non solum auctoritate scriptorum laudatorum probat, sed et confirmat authentico senatus Ultrajectini instrumento ad concilium Mechliniense dato anno MCCCCLXXVII in quadam causa Patrum Ultrajectinorum nostrorum quo disertis verbis sui conventus originem solummodo ad annum MCCXLVIII referunt, stylo nempe veteri, et ad auctores Albertum Magnum et Willelmum Hollandum imperatorem, cujus arma gentilitia non solum in ecclesia, sed et passim per officinas domus olim cernebantur" (1).

---

(1) Het klooster te Utrecht werd door den Roomsch-koning Willem II rijkelijk begiftigd, maar was reeds gesticht in 1232. — P. Hoogland. *De Dominicanen te Utrecht. Archief van het Aartsbisdom Utrecht.* Dl. VIII, blz. 183.

Digitized by Google

Huc usque *Echard*. Vide etiam, si lubet, nostrum *Steyi* in sua *Ephemeride* ad diem 11 febr. Authorem anonymum libri flandrici, qui *Chronicon Hollandiae* etc. intitulatur, Authorem *Bataviae Sacrae*.

§ 10. Porro hic error semel conceptus tandem maxime apud extraneos et patria remotiores scriptores in usum abiit, ita ut optime hic quadret illud *Senecae* dictum Epist. 16: ex falsa opinione nascentia, ubi desinant non habent, nullus terminus enim falso est; via eunti aliquid extremum est, sed error immensus est. Et quidem etiam inde factum verosimile est quod conventus noster e suo loco in actibus publicis semotus sit, quod dissimulantibus in initio Patribus nostris paulatim in usum abiit. Conquesti fuerunt quidem Patres nostri in capitulo Provinciali anno 1663, sed frustra, ut injuria. Quidquid interim statutum fuerit, praerogativum senii conventus noster amittere nequivit; id enim quod Seneca de colosso ait, quod licet in puteo stet, tamen magnitudinem retineat, idem de suo conventu dicebant Patres contentionis finem ducere nolentes, licet in ultimum quoque locum in comitiis Ordinis rejectus fuisset, attamen senium suum retinebit. Et haec de Origine conventus.

CAPUT SECUNDUM.

(IX)

§ 1. Quamprimum nostri Patres duce B. M. Guinando hoc oppidum ingressi erant, habitationem suam coeperunt in ampla quadam domo, quae eis, ut fert traditio, a Nobili Domino Adamo de Haren, ejusdem nominis pagi Domino, ac primo proin hujus conventus fundatore semper habito, data fuit. Quam ampla et spatiosa illa domus fuerit, colligere licet quod usque ad destructionem in ea fuerint variae inferius officinae et camerae hospitum commoditati servientes, culina spatiosissima, superius autem in prima contignatione erat Fratrum Conversorum dormitorium, in secunda seniorum et emeritorum Patrum, denique omnia conventus granaria. Destructa autem fuit anno 1635 quia tectum minabatur ruinam, aut quod magis convincere videtur, ut hortus spatiosior redderetur utpote pro tanta communitate angustus nimis. Quo in facto hoc unum deplorandum quod cavea illa in qua Deus mirabilia (de quibus ubi dum de B. M. Guinando) operatus

Digitized by Google

fuerat, obruta in horto jaceat ad septem aut octo passus, ut ipse propriis oculis casualiter observavi, ab hyemali refectorio. Sita vero erat prima haec nostrorum Patrum domus e regione utriusque refectorii ad portam civitatis quae tunc temporis magna vocabatur ac ipsos civitatis muros, qui, civitate postmodum multum aucta, novisque moenibus, fossis et portis cincta, conventui in pro
(X) prietatem cesserunt, jure adeo absoluto, ut cum anno 1550 quidam civis, nomine Ludovicus van Sanden, comparato loco qui quondam pro fossa civitatis servierat, et eidem inaedificans, aliquid juris praetendere videretur ad dictum murum, Nostri, supplica oblata Imperatori Carolo V, ab eodem obtinuerunt, ut non solum injunxerit particulari diplomate, ut jus nostrum ad dictum murum seu moenia sartum tectum servaret, verum etiam caveret ne aedificiis, quae supra fossatum illud moliebatur, nominatus ante civis fenestras imponeret, quae aliquem prospectum in hortum et loca conventus dare possent ac Religiosorum officere libertati; neve ad eumdem murum aliquod jus praetenderet, sive tigni, sive stillicidii, sive aliquod aliud, quocunque demum nomine illud appellari posset. Extat hoc diploma in Archivo conventus nostri, sub litt. B. n° 26.

§ 11. Vix Patres nostri inhabitabant primam, quin de secunda domo erigenda cogitatum fuit. Itaque quasi ab initio captae possessionis hujus primae mansionis, notabilis pars secundae, qua (X)
praeter alia continetur Dormitorium, Refectorium hyemale, ac prima ejusdem provisionalis, ut ita dicam, Ecclesia, modo in refectorium aestivale mutata, ut huic aedificio collateralis ambitus, claustri pars aedificata fuit, et quidem super fundum dictae Areae, seu Palatii in quo erant hortus, areae, equilia ac alia loca, dictis Nobilibus D.D. de Haeren servientia: aliquot autem annis post etiam erecta fuit alia claustri pars, in qua Religiosi terrae mandantur, atque capitularis domus incoepta, quae tamen depost in alium locum translata fuit; reliqua vero conventus et officinarum pars in sola remansit idea; etenim revolvendo Archivi nostri documenta, non reperio nostros Patres fundos aliaque pro perficiendo conventu et Ecclesia majori, quae modo extat, comparare coepisse, nisi diu post, nempe circa annum 1263, post-
(XI) quam in Capitulo Generali, celebrato Barchinonae anno 1261 sub R^mo Patre Humberto Magistro Ordinis concessa fuisset licentia

Digitized by Google

erigendi, seu potius amplificandi domum jam inhabitatam, apud Trajectum Superius in Provincia Teutoniae, astque ad tempus illud parvis inhaeserat initiis. Quod autem Nostri circa dictum annum fundos comparare coeperint, clare docet authenticum scabinorum curiae de duobus montibus expeditum anno 1264 instrumentum in quo quidam honestus civis Renerus Stocke dono dedit Nostris quamdam aream cum suis appendiciis ac domum juxta coemeterium Sancti Georgii, quibus locis chorus cum nonnulla Ecclesiae parte inaedificatus est (1).

Reliqua uti et varia alia laboriosa opera, pessimorum temporum injuria perdita deploro; neque post duram quinque annorum emigrationem ea recolligendi mihi, jam septuagenario, tempus vacat. Pro huc spectantibus remitto lectorem curiosum ad magnum Chronicon Erud. P. Thomae De Heer et ad folia errantia inde desumpta, quae in fine adligari curavi.

---

(1) B. M. VEN. P. GUINANDUS, de quo sic scribit Cantipratanus noster lib. 2. de *Apibus*, cap. 25, num. 11, „narraverunt mihi Fratres Ordinis Praedicatorum in Trajecto, quod Prior eorum Frater Guinandus, quem ipse cognovi, domum hospitum post prandium introivit, et dixit Cellerario: vade et affer Fratribus et mihi scyphum vini, si potes. Et ille: Vere, ait, tres dies sunt quod, elevato dolio, vinum totaliter est extractum. Quid plura? jubente Priore, redit ad dolium Cellerarius, repletum invenit, et ultra spem Fratribus postea ad augmentum miraculi ministravit". Hoc ipsum de Ven. ac B. M. Viro miraculum refert Leander, libr. 5, *de Viris illustribus Ord. Praed.* his terminis: „Guinandus Teutonicus, vir vitae venerabilis, devotione praecelsus, et sanctitate conspicuus, cellario praecepit ut afferret Fratribus et sibi vini scyphum, quo respondente, per triduum ante vinum defecisse nec esse quod apponeret: jubente sancto viro, fratre ad dolium, ut hauriret, adventante, ultra spem plenum inventum est, ceteris vero Fratribus diu ad augmentum miraculi postea vinum inde

(1) Franquinet. *Histoire des couvents de l'ordre de St. Dominique dans le Limbourg*, uitgegeven in de *Annales de la Société Historique et Archéologique à Maestricht.* I p. 303, 304, 305.

Digitized by Google

subministravit. Hoc autem factum fuisse pie credendum est, oratione et meritis viri Dei Guinandi, tunc dicti coenobii Trajectensis Praefecti, circa annum salutis millesimum ducentesimum trigesimum sextum.

Pluribus aliis eumdem Dei virum claruisse miraculis scribit Anthonius Senensis, dicens in *Chron. ffr. ord. Praed.* fol. 55, litt. H. quod „illius sanctimoniam miracula multa, quibus abunde claruit, comprobarunt", sed quod dolendum, nulla commemorat. Et hoc est quod Choquetius in suo *de Sanctis Belgii* libro in omnibus quasi Beatae memoriae Germaniae Inferiosis Religiosis Ordinis nostri lamentatur, dicens, „antiquitati venerandae satis fuisse placere Deo".

(2) Unum tamen refert p. De Heer in Chronicis hujus conventus quod se per traditionem a majoribus accepisse dicit, nempe de lumine supra sepulchrum B. M. P. Guinandi aliquando observato. Vide si lubet praefatum scriptorem fol. 135, ubi et mentionem facit nedum de cavea in qua prius miraculum contigisse arbitratur, verum et de lapide sepulchrali, in quo sequens legitur inscriptio: *Hic jacet fr. Guinandus, prior Ord. Praed. obiisse creditur anno 1236* (1).

1253 Celebratur in hoc conventu solemnitas canonizationis S. Petri, Primi Ord. ff. Praed. Martyris, et in ipsa solemnitatis die duo accidunt miracula, quae referuntur a S. Antonino 3 p. Hist. tit. 23 § 5; item a Bollandistis in vita S. Petri Martyris, quorum haec sunt verba: „in Provincia Teutoniae apud Trajectum mulieres quaedam videntes: ad Ecclesiam Fratrum Praedicatorum in honorem B. Petri Martyris magnum fieri populorum concursum, dum ipsae in platea consisterent et filarent, adstantibus sic dicebant: ecce isti Praedicatores omnes lucrandi modum invenerunt; nam, ut magnam possent pecuniam cumulare et lata aedificare palatia, novum nunc invenerunt Martyrem. Quibus haec et his similia dicentibus, ecce subito filum totum sanguine cruentatur et digiti, quibus filum torquebatur, sanguine mox replentur. Quod illae videntes et admirantes, digitos diligenter abstergunt: ne forte eis ex incisura provenissent; sed cum digitos omnino sanos conspicerent et filum sic sanguinolentum viderent, trementes ac poenitentes dicere coe-

(1) *Obiisse creditur anno 1236* wordt op de afbeelding der zerk niet gelezen. Franquinet. *Histoire* etc.

Digitized by Google

perunt: vere quia pretiosi Martyris sanguini detraximus, nobis hoc prodigium sanguinis, tam stupendum evenit. Currentes igitur ad domum Fratrum, omnia Priori exposuerunt, filum sanguine cruentatum praesentantes. Prior autem ad multorum instantiam, solemni praedicatione indicta, quidquid praedictis acciderat mulieribus, omnibus retulit, filumque cruentatum ostendit. Verum quidam artis Grammaticae Magister, in eadem consistens praedicatione, factum illud coepit malitiose pervertere, adstantibusque dicere: videte, quomodo et qualiter isti Fratres simplicium corda decipiant: nam cum aliquibus mulierculis, de suis familiaribus, condixerunt: ut filum ipsum in aliquo tingerent sanguine, et sic: quod miraculose accidisset, narrarent. Dum haec ille diceret:
(3) plagam protinus divinae ultionis excepit et in ipsum validissimarum febrium impetus irruens, multis conspicientibus, sic vexavit, ut de praedicatione ipsa inter amicorum manus ad domum deferretur propriam Sed dum vehementer febris excresceret, praedictum Priorem accersiri fecit et reatum suum confitens, Deo et B. Petro coram dicto Priore votum vovit: quod, si ejus meritis sanitatem reciperet, eum in speciali devotione haberet et de caetero linguam ad talia non laxaret. Mira res. Mox, ut praedictum votum emisit, sanitatem integram recepit".

Aliud item Miraculum refertur in vita praedicti Sancti a supradictis Authoribus folio 718 „quadam vice, cum supprior conventus Trajectensis in Teutonia quosdam pulcherrimos lapides et magnos in navi quadam duceret: ex improviso cuidam littori sic inhaesit: ut nullatenus moveri posset. Discedentes vero nautae, quod ipsam unanimiter impellentes nullatenus movere possent et navem se amisisse putarent; supprior, omnibus amotis, manum ad navem apposuit, et leviter eam impellens dixit: in nomine S. Petri Martyris, in cujus honore lapides istos deferimus, vade. Statim navis velocissime mota, de littore integra et illaesa recessit; supra quam nautae ascendentes, salvi et hilares ad propria redierunt" (1).

---

(1) P. De Jonghe in *Belgium Dom.* p. 267 dit verhaal opnemend, voegt er deze aanteekening bij: Nota. Putant praedicti Authores: quod miracula praedicta non concernunt hunc conventum (Mosaetrajectensem) sed conventum Ultrajectinum, sive Trajecti inferioris, et merito dubitari potest; nam in Ecclesia Conventus Ultrajectini post canonisationem S. Petri Martyris (quae facta est anno 1253) erectum fuit altare ad majorem Dei gloriam et ejusdem Sancti Martyris honorem et illius altaris curam assumpsit nobilis Familia de Drakenborch (vide *Desol. Bat. Dom.* folio 4).

Digitized by Google

Dubium quod hic nonnulli movent autores, contendentes miracula praefata non concernere conventum Trajecti Superioris, seu Mosae Trajectensem, sed conventum Ultrajectinum, sive Trajecti Inferioris, vel etiam ex eo solo capite refellitur quod noster S. Antoninus praedicta miracula contigisse referat in conventu Trajectensi, qui Provinciae Teutoniae tunc temporis suberat, quod profecto de Ultrajectino verificari nequit; cum ille membrum tunc esset non Provinciae Teutoniae sed Saxoniae, et a centum et quod excurrit annis, antequam S. Antoninus haec scriberet, semper fuerat. Vide ipsum 3 part Hist. tit. 23. cap. 6 (1).

R. P. Hermannus, prior ac S. Theol. lector † . 4 Mart. 1260.

(4) 1263 Celebratur in hoc conventu capitulum provinciale in quo confirmata fuit terminorum circa annum 1250 nostros inter et Patres Lovanienses facta divisio.

1266. Divisio terminorum fit inter nostros patres et Leodienses. Utraque terminorum divisio fuit confirmata in Capitulo generali hoc ipso anno celebrato. Vide Litt. A. nº 12 (2).

R. P. Godefridus, prior † . . . . . 8 Sept. 1269.

R. P. Nicolaus de Trajecto, prior ac S. Theol. lector. S. Antoninus cap. 11. par. 2: „Super Boëtii librum de Philosophica consolatione melius scriptum non reperitur quam Fratris Nicolai dicti Ordinis F F. Praedicatorum scilicet, nam de solis Ordinis nostri scriptoribus ibidem tractat. Idem confirmat Antonius noster Senensis in *Biblioth. fr. Ord. Praed.* fol. 184. his verbis: „Frater Nicolaus

---

(1) De redeneering van P. Huntjens mist eene volstrekte bewijskracht, omdat het klooster te Utrecht, ten tijde der canonizatie van den H. Petrus Martelaar, 1253, tot de Teutonische Ordeprovincie behoorde; de Saksische werd opgericht in 1301. „In Provincia Teutoniae apud Trajectum" kan dus even goed op Utrecht worden toegepast.

(2) Afgedrukt bij Franquinet t. a. p. blz. 305, en *Beredeneerde Inventaris der Oorkonden te Maastricht*, blz. 4.

Het provinciaal kapittel van 1263 werd niet gehouden te Maastricht maar te Utrecht: *Trajecto inferiori.* Von Loë und Reichert. *Quellen und Forschungen zur Geschichte des Dominikanerordens in Deutschland. I. s. 31.*

Digitized by Google

de Trajecto, vir utriusque philosophiae divinae scilicet et humanae valde peritus, et humanarum litterarum notitia insignis, scripsit super Boëtium, et ejus scripto se non reperisse ullum melius, auctor est D. Antoninus, loco citato. (1) † . . . . 24 Jan. 1273.

Quin imo et viri hujus non semel meminit Butkens in *Troph. Brab.* ubi nonnullas pias donationes monasterio Ord. nostri apud Auderghem prope Bruxellas, Vallis Ducissae appellato referens, easdem factas dicit in praesentia F. Aegidii Prioris Lovaniensis et F. Nicolai, lectoris Trajectensis Ord. Praed. Vide ipsum, si lubet fol. 230.

(5) R. P. Gerardus de Hilbergh, hîc et Lovanii prior, Joannis Lotharingiae ac Brabantiae confessarius et consiliarius, vir tam doctrina quam morum integritate praeclarus (2) † . . . . . 23 Jan. 1276.

Fr. Hermanus, conversus † . . . . . .

A. R. P. de Ven. Hermannus, prior ac jubilarius † .

1294. Consecratur Ecclesia in festo S. Michaelis per Rm. ac Illustr. Dominum P. Franciscum Ord. ff. Praed. Episc. Salumbriensem seu Salubriensem et summum altare dedicatur Doctori Gentium Paulo Apostolo. Vide Litt. A n° 7. (3).

Adm. R. P. Godefridus, prior; de viro hoc, uti etiam de Hermanno viro praecedenti fit mentio in instrumento donationis bonorum Hasseletensium, factae conventui 1280. Vide Litt. E. n° 1. (4).

Fr. Martinus van Weert, conversus † . . . . 9 Martii 1296.

R. P. Judocus ab Hasselt, praed. confessarius et supprior † . . . . . 17 Junii 1299.

(6) Eximius et dignissimus p. Joannes de Duobus Montibus S. Theol. Doctor et Provincialis Teu-

---

(1) Volgens Quétif — *Script. Ord. P. I. p.* 562 — heeft men hier *de Trajecto* gelezen in plaats van *de Traveth* of *de Trivetho.*

(2) Franquinet t. a. p. Oorkonde van 4 Nov. 1263 en 14 Sept. 1264. blz. 304 en 305.

(3) Afgedrukt bij Franquinet, t. a. p. blz. 310.

(4) Idem ibidem, p. 309.

Digitized by Google

toniae nobili Duorum Montium familia progna-
(1) tus † . . . . . 4 Sept. 1301.
R. P. Arnoldus de Eelsloo sac. † . . . . . 23 Dec. 1305.
Fr. Wilhelmus de Eygenbilsen conv. † . . . 1 April 1310.
R. P. Petrus van Aken, prior † . . . . . 9 Aug. 1312.
R. P. Joannes de Colonia, prior † . . . . . 4 Febr. 1316.
R. P. Theodorus de Duobus Montibus iterato prior † . . . . . 19 Sept. 1320.
R. P. Reynerus Floris, prior et S. Theol. lector ac supprior † . . . . . 12 Dec. 1324.
R. P. Theodericus, S. Th. lector ac supprior †. 29 Dec. 1325.
(7) Eximius p. Joannes de Hassela, S. Th. Doctor ac prior. Hujus viri meminerunt sub nomine Hasseleto *Valerius Andreas*, *Desselius* in *Biblioth. Belg.* fol. 512; *Genebrardus* Lib. 4 *Chron.* saec. 1400 sub nomine Joannis Haselani; sub nomine tandem Joannis Teutonici *S. Antoninus*, 3 parte *Hist.* tit. 23. cap. 4 pag. 2. Vide *Script. Ord.* I. p. f. 619 † . 26 Jan. 1328.
R. P. Petrus de Trajecto, Praed. confess. et sacrista † . . . . . 1 April. 1330.
(8) Adm. R. P. Henricus de Trajecto, vide *Fontana*
(2) p. 201 ad 1332 et *Script. Ord.* I p. 580 † . . . 30 Sept. 1330.

---

(1) Het sterfjaar 1301 is zeker onjuist. P. Joannes de Duobus Montibus (van Tweebergen) was provinciaal der Teutonische provincie van 1340 tot 1354. — Fr. Joannes de Duobus Montibus eligitur in Gewiler MCCCXXXX; prefuit annis tredecim. — A. D. MCCCXL Br. Johannes de Duobus Montibus und waz by XIII jaren an den ampt. v. Loë und Reichert. *Quellen und Forschungen zur Geschichte des Dominikanerordens in Deutschland.* 1907. S. 25. 28.

P. Joannes stamde af van het adellijk geslacht, dat van oudsher de heerlijkheid Tweebergen bezat, en was prior te Maastricht in 1287, aldus Franquinet t. a. p. 109. Ook hier heeft men vermoedelijk met persoonsverwarring te doen.

Nota partem quamdam seu districtum hujus civitatis satis amplum, qui intitulatur duorum montium, quondam extra civitatem situs, nunc autem ejusdem pomerio inclusus ab anno 1297, cujus dominium et jurisdictio modo spectat ad D. Praepositum Ecclesiae Collegiatae S. Servatii. Vide fol. 234.

(2) Volgens Fontana kondigde F. Henricus de Trajecto door geheel Duitschland het pauselijk banvonnis af tegen keizer Lodewijk den Beier en bestreed uit alle kracht diens aanhangers: Caesena, Ockum, enz. Hij schreef een verhandeling: *Tractatus de auctoritate Papae.*

Digitized by Google

1330. Capitulum generale celebrandum erat Coloniae, sed quia Deus non permisit nos tentari supra id quod possumus, idem Capitulum apud Trajectum collectum est. Nam cum Ludovicus Bavarus, Ecclesiae atque Ordini nostro infensissimus, certioratus fuisset de Capitulo habendo apud Coloniam, quae sub ipsius erat ditione, instante Capituli tempore, multos milites sibi fideles, infideles autem maxime Ecclesiae sanctae Dei, Coloniam misit, qui latitantes, dum congregati essent Patres nostri in Capitulo, in eos irruerent et cunctos Ordinis Provinciales ac praestantissimos Patres trucidarent, Coenobiumque incendio devastarent.

Accesserunt innocentes patres Coloniam, nihil tale cogitantes et nocte antecedente Dominicam infra octavam Ascensionis, qua die Capitulum intrare tenebantur, Soror quaedam ex nostris, monita in somnis a S. Servatio (Mosaetrajectensium Patrono) de caede, quam paraverat Ludovicus, mane diluculo ad conventum accedens, revelata sibi fratribus nunciavit, qui clam, bini et bini, secedentes, ac de nocte fugientes, capitulum atque se in proximam civitatem Trajectensem transtulere, Bavaro deluso.

Ibi igitur Capitulum celebrantes, a jurisdictione et dominio illius alieni, in tanti beneficii recepti memoriam, decreverunt patres, quod in toto Ordine officium de S. Servatio, qui Ordinem ab imminenti tanto periculo vindicaverat, 3 idus Maii haberetur perpetuis futuris temporibus et quod fratres magis ac magis partes Joannis XXII veri Pontificis contra Ludovicum, hostem Ecclesiae, ubique in publicis ac privatis congressibus susciperent ac defensarent. Ibi igitur S. Servatius patrocinari voluit nostris Praedicatoribus, qui causam Ecclesiae Catholicae atque illius Pastoris Maximi, constanti pectore defensabant". (*Belg. Dom.* p. 269, 270) (1).

(1) Vergelijk Mortier. *Histoire des Maîtres Généraux de l'Ordre des Frères Prêcheurs.* T. III. p. 60.

Opdat het feest van den H. Servatius door het toenemend aantal van hoogere

Digitized by Google

Acta hujus capituli generalis quod Echard Tom. I. p. XVII 27 Maji celebratum dicit, videre licet inter acta caeterorum capitulorum generalium in bibliotheca hujus conventus Tom. I. p. 364 et 365 (1).

Hoe Capitulo generali finito, secundum morem, hic celebratum fuit Capitulum provinciale Provinciae Teutoniae.

R. P. Mathias de Moneta, prior † . . . . . 4 Oct. 1333.

R. P. Mathias van Meer, praed. et conf. † . . 15 Maji 1335.

Exim. P. Andreas Boncirus, S. Theol. Licent. Trajecti ad Mosam natus et Ordinem amplexus, a *Lusitano* ex quorumdam relatu laudatur ut vir eruditus et qui scripserit: *Opus regale quaestiones theo-*
(2) *logicas complectens*. M. S. apud suos ibidem reser-
(10) vatum etc. Vide Echard. I. p. fol. 900 † . . . . 1 Aug. 1335.

R. P. Simon de Haesselt, praed. et conf. † . . 24 Junii 1338.

R. P. Hyacinthus van der Meulen †. . . . . 20 Maji 1340.

R. P. Philippus, prior ac procurator † . . . . 6 Aug. 1344.

R. P. Henricus Florens, praed. et conf. supprior † . . . . . 22 Junii 1347.

Erud. p. Bruno Overstolt, prior et summus S. Theol. lector, hujus consilio pia mulier Elisabeth de Molendino anno 1350 Mosae Trajecti fundavit Begginasium pro tredecim vel sedecim Begginis, quarum admissionem, prout Magistrae electionem reliquit penes quatuor meliores Domicellas sub directione fr. Praed. Prioris. Begginasium hoc, cujus primus director fuit vir praefatus, non amplius subsistit, sed mutatum est in coenobium S. Francisci. Vide Litt. H. n°. 14 † . . . . . 4 Jan. 1351.

---

feesten niet op den achtergrond zou geraken, stond Leo XII toe, dat voortaan dit feest *sub ritu toto duplici* door de geheele Orde zou gevierd worden.

(1) In elk klooster moest een authentiek afschrift van de akten der generale kapittels zorgvuldig worden bewaard. Ondanks dit streng voorschrift is noch in de Nederlanden, noch in Duitschland een enkel exemplaar aan de verwoesting ontsnapt. Ook dat van Maastricht schijnt spoorloos verdwenen.

(2) Het werk van P. Boncirus, of Boncier, is vermoedelijk tijdens de verwoesting der bibliotheek door de beeldstormers verloren gegaan. P. Ghilbertus de la Haye heeft later te vergeefs de kloosterbibliotheek te Maastricht doorzocht.

Digitized by Google

(11) Fr. Joannes van Gangelt † . . . . . 5 Jan. 1355.
R. P. Joannes de Campana, sacerdos † . . . 26 Maji 1357.
Illustrissimus ac Rev^mus Dominus P. Joannes de Heerderen; vide Echard, part. I, pag. XXV † . . 18 Aug. 1360.
(1) R. P. Godefridus Prent, prior † . . . . . 6 Febr. 1361.
R. P. Theodorus Floris, prior † . . . . . 12 Dec. 1362.
(12) R. P. Wilhelmus de Sancto Trudone, conf. et praed. † . . . . . 30 Dec. 1363.
R. P. Joannes Gerst, praed. et conf. . . . . 24 Junii 1366.
R. P. Henricus van Pelt . . . . . 1 Aug. 1369.
R. P. Petrus de Weert, praed. et conf. † . . . 18 Julii 1373.
R. P. Joannes de Limborg, supprior ac S. Theol. lector † . . . . . 5 Febr. 1375.
R. P. Paulus Mons, prior † . . . . . 11 Mart. 1377.
R. P. Leonardus Meerdels, prior ac S. Theol. lector † . . . . . 24 Febr. 1379.
(2) Exim. ac Rev^mus p. Petrus Florijn sive Florinus, S. Theol. Doctor, Prior Provinc. Teutoniae ac vicarius generalis Ordinis; nobilis. Columbariae seu Colmariae † . . . . . 10 Dec. 1380.

---

(1) In een testament van *1366* wordt vermaakt aan broeder Godefridus Preent een goudgulden eens, aan broeder Petrus van Weert *unam lecticam novam dictam communiter eyn beddetike e qnatuor florenos parvos semel dandos pro eadem lectica adimplenda plumis*, aan broeder Wilhelmus van St. Truiden een goudgulden eens, aan broeder Tilmannus van Bilsen (Bartholomeus Blisiae) 3 schellingen. — Franquinet, *Oork. en Besch.* blz. 64. Hieruit blijkt, dat men zich op de jaartallen der eerste tijden niet volstrekt verlaten kan.

(2) Het sterfjaar van P. Petrus Florijn 1380 berust blijkbaar op eene vergissing; in de *Regesta Magistrorum Generalium Ord. Praed.* leest men:

1398. Die 26 Februarii fr. Petrus Florini fuit factus vicarius generalis in provincia Teutoniae post absolutionem Magistri Ulrici Theobaldi ab officio provincialatus, et fuit factus cum plenaria auctoritate in capitibus et in membris fratrum et sororum et praeceptum fuit factum omnibus fratribus et sororibus cujuscumque gradus quod illi obediant donec provincialis electus fuerit et confirmatus et praesens in ea provincia extiterit et absolutus fuit omnis alius vicarius generalis vel provincialis per Magistrum vel alium quemcunque datus.

1398. Die 5 Septembris fr. Petrus Florini, prior provincialis Teutoniae fuit assignatus conventualis in conventu suo nativo Trajectensi et concessum fuit sibi eligere quemcumque alium conventum in quo electo ipso facto ibidem est assignatus, non obstante quod de alio conventu ad provincialatum fuit assignatus.

Item eodem die eidem provinciali fuit concessum quod possit absolvere et mutare

Digitized by Google

(13) R. P. Henricus de Pomerio, prior † . . . . 5 Oct. 1381.
R. P. Adamus Horens, prior † . . . . . 16 Dec. 1383.
R. P. Renerus de Vinea. S. Theol. lector et saepius prior † . . . . . 16 Dec. 1383.
R. P. Petrus Meerdels, praed. et conf. † . . . 7 Julii 1385.
R. P. Henricus a Tongris. prior † . . . . . 4 Jan. 1389.
Fr. Balduinus de Leodio, convers † . . . . . 29 Nov. 1392.
R. P. Mathias de Ruraemundae, prior † . . . . 8 Febr. 1394.
R. P. Bartholomeus Blisiae, prior ac praedicator gratiosus † . . . . . 15 Julii 1395.
R. P. Vincentius de Zittardia, prior † . . . . 16 Febr. 1396.
R. P. Theodorus de Bootzetz, prior et nuncius Magistri fr. Praed. † . . . . . 20 Febr. 1397.
(14) R. P. Petrus Thomas, prior et S. Theol. lector †. 13 Maji 1398.
R. P. Godinus de Trajecto. (Vide *Echard.* Tom. I, fol. 724) †.
R. P. Joannes Florijn, praed. conf. ac supprior †. 17 Aug. 1398.
R. P. Gerardus de Dornis, prior et S. Theol. lector † . . . . . 23 Dec. 1399.
R. P. Henricus Hupkens, sacerdos † . . . . . 17 Oct. 1400.

---

omnes et singulos vicarios datos in nationibus et conventibus suae provinciae non obstante quod magister Ulricus Theobaldi habet litteras quod nullus inferior Magistro possit ipsum absolvere a vicariatu nationis Alsatiae; non obstante etiam si aliqui alii similes litteras haberent, quos omnes vult esse sub jurisdictione praedicti provincialis.

Item eodem die fratri Petro provinciali praedicto fuit concessum quod possit exponere, interpretari, modificare et si expediat et sibi videbitur ex toto revocare omnes et singulas gratias et exemptiones sub quacumque forma verborum cuicumque fratri vel sorori de sua provincia concessas.

1399. Die 7 Januarii fr. Anselmus de conventu Trajectensi fuit factus vicarius in quatuor conventibus inferioribus nationis Brabantiae, videlicet Trajectensi, Lovaniensi, Antverpiensi et Buscensi et in monasterio de Auderchem Vallisducissae, cum auctoritate visitandi et alia faciendi, quae consimiles vicarii posse facere ibidem consueverunt.

Die 10 Januarii Magister fecit quitanciam fr. Anselmo de conventu Trajectensi, socio quondam fr. Petri Florini, provincialis, de omnibus pecuniis per eum receptis tempore quo fuit socius dicti provincialis et quod nullus de cetero possit eum de hoc molestare.

A. D. MCCCLXXXXVIII Br. Petrus Florin und starb desselben jars. — *Catal. Prov. Def. Prov. Teutonie.* v. Loë und Reichert. *Quellen und Forschungen zur Geschichte des Dominikanerordens in Deutschland.* 1907. S. 29.

Digitized by Google

Fr. Nicolaus Keynarts, conversus † . . . . . 4 Dec. 1403.
R. P. P. Petrus Goudsmit, prior † . . . . . 27 Febr. 1407.
R. P. Bartholomeus Swong, praed. et conf. † . 13 Aug. 1407.
R. P. Mathias Francisci, sacerdos † . . . . . 8 Dec. 1409.
R. P. Mathias van der Monte, prior † . . . . 29 Nov. 1414.
R. P. Joannes Goedenels, praed. et conf. † . . 1 Dec. 1418.
R. P. Joannes Spalden, prior ac S Th. lector † . 1 Oct. 1419.
(15) R. P. Theodorus Novatianus, praed. et conf. †. 2 Nov. 1421.
R. P. Jacobus Groete, praed et conf. ac synd. † . 2 Jan. 1423.
R. P. Leonardus de Trajecto, praed. et conf. ac synd. † . . . . . 4 Sept. 1425.
R. P. Joannes Noel, prior ac S. Th. lector † . 21 Apr. 1426.
R. P. Cornelius Flemincx, praed. et conf. †. . 9 Mart. 1428.
R. P. Petrus Schatten, praed. et conf. † . . . 11 Apr. 1429.
R. P. Petrus Mouts, prior † . . . . . 1 Mart. 1431.
R. P. Gerardus van Veucht, praed. et conf. † . 4 Aug. 1432.
R. P. Joannes Schroeder, praed. et conf. † . . 2 Jan. 1433.
(16) R. P. Reinerus Scheurmans, praed. et conf. † . 22 Apr. 1435.
R. P. Petrus van der Klokken, praed. et conf. † . 6 Maji 1436.
R. P. Joannes Molenaer, praed. et conf. et synd. †. 7 Julii 1436.
R. P. Jacobus Loummouls, prior † . . . . . 3 Aug. 1438.
R. P. Gerardus van Meersen, supprior † . . . 4 Junii 1439.
R. P. Petrus Mons, praed. et conf. † . . . . 5 Julii 1439.
R. P. Aegidius van Glabbeek, praed. et conf. †. 1 Mart. 1440.
R. P. Petrus van Glabbeek, praed. et conf. et supprior † . . . . . 4 Febr. 1441.
R. P. Nicolaus Spinne, praed. et conf. † . . . 9 Julii 1443.
(17) R. P. Jacobus Spinne, praed. conf. et suppr. †. 21 Nov. 1445.
R. P. Rutgerus de Meersen, praed. et conf † . 6 Jan. 1446.
R. P. Gerardus de Molendino, prior † . . . . 4 Aug. 1447.
R. P. Reinerus de Vinea, prior † . . . . . 1 Apr. 1449.
R. P. Joannes Clocken, praed. et conf. † . . . 11 Sept. 1450.

(18) Admodum ac Venerabilis P. Christianus de Opitter, Prior, Jub. S. Theol. Lector, ac variis scriptis clarus; hujus enim extabant anno MDCLXXI in Bibl. cenobii nostri Mosae-Trajectensis opuscula sequentia manu ipsius ut conjicere licuit in papyro scripta, et cum *Alphabeto exemplorum* impresso

Digitized by Google

in 4 una compacta, videlicet: *Expositio caeremoniarum missae spiritualis et mystica.* Pr. „Dedit in celebrationibus decus. Istud dicitur de David etc., pp. 13.

Tractatus de materia ecclesiastici interdicti. Pr. „Ad honorem Dei et gloriosae matris suae. Extra. De usu palli. Ad honorem. Incipit Summula brevis editionis, quid tempore interdicti prohibetur vel conceditur etc. Ad finem: Explicit materia ecclesiastici interdicti brevis et utilis per me fratrem Christianum de Opitter ordinis praedicatorum apud Trajectum anno Domini MCCCCLI ipso die ad vincvla Petri. Orate pro me. pp. 19.

Tractatus de materia Eucharistiae. Pr. „Materia Eucharistiae est panis de puro tritico etc. pp. 16.

Historia seu miraculum Guidonis de Corvo in Civitate Alestensi, quae Baiona jam dicitur et XXX leucis distat a curia Romana, qui die XII decembris anno MCCCXXIV per octo dies jam sepultus et mortuus, apparuit uxori suae: et delato Christi corpore a Priore dictae civitatis conventus Fratrum Praedicatorum Fr. Joanne Grabi, et lectore Philosophiae ejusdem conventus fuit adjuratus. Pr. Augustinus libro ad Petrum. Miraculum quidquid mirum etc. Ad finem: Explicit miraculum Guidonis per me scriptum F. Christianum de Opitter ord Frat. Praedic. apud Trajectum Anno Dni MCCCCLII, et fuit completum in die inventionis S. Crucis. Orate pro eo pro amore Dei. pp. 29. Sic ex ipso codice exscripsit, Jacobus Quétif noster anno MDCLXXI Mosae Trajecto transiens. Monendum visum est hoc idem miraculum laudari apud Sanderum in Elench. codd. M.S. Belg. P. I pag. 132. n. 15 codd. MSS S. Martini Tornac. ubi legitur: Miraculum istud factum est A. D. 1324, 16 die mensis decembris in civitate Alesti, quae jam Bayonia vocatur, quae distat a curia Romana per XXX leucas. Ejusdem miraculi meminit S. Antoninus Hist. p. III cap. 5 § 8. Alestum (Alès Gallice, quae

Digitized by Google

et Alesia) XXX circiter milliaribus distat ab Avenione, ubi tum curia Romana residebat. Ita de verbo ad verbum noster Echard. tom 1. fol. 810. Obiit 10 Febr. 1452.

(19) Eximius et Dign. P. Gisbertus de Vleytingen e
(1) patricia seu nobili familia oriundus, S. Theol. lector ac prior iteratis vicibus Provincialis Teutoniae, sepultus Francoforti in choro nostro ante aram principem † . . . . . 12 Aug. 1451.

R. P. Petrus van Weert, praed. et conf. † . . 1 Mart. 1452.

R. ac Ven. P. Jacobus de Vlytingen, prior ac jub. † 30 Oct. 1453.

R. P. Joannes Guttekoven, prior ac S. Theol. lector † . . . . . 26 Mart. 1454.

R. P. Henricus van Rijst, prior † . . . . . 6 Mart. 1458.

R. P. Henricus Hopken, praed. et conf. ac synd. † 5 Febr. 1459.

R. P. Jacobus van Vlytingen, praed. et conf. ac supprior † . . . . . 13 Jan. 1459.

R. P. Wilhelmus Molenaers, praed. et conf. † . 24 Apr. 1462.

R. P. Wilhelmus Weten, praed. et conf. † . . 3 Aug. 1466.

(20) Eximius ac dignissimus P. Petrus Wellens S. Theol. Doctor, Prior, ac per 20 annos Provincialis Teutoniae, hujus conventus magnus benefactor, ita enim membranaceus quidam in archivio reservatus codex. „Notum sit universis quod nos Prior et Fratres, Conventus hujus Trajectensis, Provinciae Teutoniae, recepimus a Venerabili Patre Magistro Petro Wellens quondam Provinciali nostro centum et octodecim florenos rhenenses in auro, quos convertimus ad utilitatem et necessitates nostri conventus in reparatione chori nostri, tectorum et murorum conventus et reformatione librariae nostrae

---

(1) Giselbertus de Vleytingen de Trajecti Sup. 1408—1426. v. Loë und Reichert. *Quellen und Forschungen*, S. 15.

A. D. MCCCCVIII Br. Giselbertus und waz by XVIII jaren an dem ampt.

A. D. 1408 (cap. prov.) in Franckfordia, in quo electus est in provincialem fr. Giselbertus de Trajecto, inquisitor heretice pravitatis.

P. Giselbertus onderscheidde zich door zijne heftige bestrijding der Hussieten. — Franquinet t. a. p. blz. 170.

Digitized by Google

et intuitu istorum beneficiorum et aliorum promisimus perpetuis temporibus dicere pro remedio animae suae et parentum suorum singulis diebus post pulsum in completorio ad *Ave Maria*, psalm: *de profundis*, concludendo cum *requiem aeternam* etc. Acta fuerunt haec anno domini MCCCCLV in profesto S^i^. Augustini Episcopi. Deinde aliud beneficium refert: item recepit noster conventus ab eodem Magistro Petro Wellens quondam Provinciali trecentos florenos rhenenses in auro, pro quibus emptae sunt certae petiae terrarum in villa Zichem et Susken, et conventus noster dedit eidem Magistro participationem Summae Missae conventualis pro remedio animae suae etc."

Scripsit *in Cantica Canticorum. In Ecclesiasticum, in aliquot psalmos, in epistolas Pauli ad Colossenses,* et *ad Hebraeos;* tandem vero senio jam gravis in Monasterio Sanctimonialium Vallisducissae, dicto de Auderghem, ad quod ut liberius Deo vacaret, se contulerat, in pace quievit 13 Julii 1469.

De viro hoc, ejusque praeclaris gestis vide Desselium in *Fastis Lovan.* aut si lubet nostrum Echard. Tom. 1 Fol. 843 (1).

Fr. Martinus Vos, conversus † . . . . . 12 Oct. 1471.
(21) R. P. Petrus Maeseyck, sacerdos † . . . . . 13 Jan. 1474.
R. P. Joannes Bortzet, prior † . . . . . 10 Febr. 1478.
R. P. Paulus de Sancto Amore, supprior † . . 10 Maji 1479.

---

(1) A. D. MCCCCXLVI Br. Petrus Wellen von Antwerp meister gotlicher kunst und gar ein seliger man, der do mit grossem fleiss die provintze und alle bruder convente und swestercloster gar wol gefurdert hat, und durechtet fast die sunde, bosheit und misstat in welen clostern er sie fand, und meret geistliches leben. Er ist jetzt in dem neunden jar an dem provincial und dienet uns mit seiner arbeit und visitacio getreulich, also dass er gewonlich alle jar von einem convent zu dem andren faren ist, nit an sunder mu und arbeit. . . . Do nun der provincial Peter Wellen was an dem ampt gewesen 9 jar, so begehrt er darvon und ward absolviert.

A. D. MCCCCLVII ward erwelt zuo dem ampt bruder Peter Wellen und was an dem ampte zuo dem anderen mal 12 jar und etlicke manet. und det vil guotz mit reformie vil bruder convent und swester kloster. — von Loë und Reichert. *Quellen und Forschungen.* 1907. S. 29. 30.

Digitized by Google

R. P. Cornelius Herkenbosch, prior ac station. in oppido Trudonensi † . . . . . 16 Aug. 1479.
R. P. Nicolaus Hennen, praed. et conf. † . . 1 Oct. 1480.
Fr. Henricus Demey, conversus †. . . . . 1 Maji 1481.
(1) R. P. Joannes Clenck, praed. et conf. † . . . 7 Aug. 1484.
(2) R. P. Arnoldus Proenen, prior † . . . . . 8 Mart. 1488.
R. P. Petrus van Thoore, praed. confr. et procurator † . . . . . 14 Dec. 1490.
(22) R. P. Theodoricus Scholochteren, prior ac S.
(3) Theol. lector † . . . . . 11 Mart. 1493.
(4) R. P. Paulus Mons, prior † . . . . . 11 Mart. 1495.
R. P. Thomas van Meerssen, S. Theol. lector †. Sept. 1496.
R. P. Joannes Scheidam, praed et conf. ac supprior † . . . . . 19 Dec. 1498.

---

(1) 1478. Die 8 Martii fr. Mathias de Weerda, conventus Trajectensis, qui fuerat supprior et jubilarius et fecit multa bona conventui, fuit factus pater de consilio.

1479. Die 8 Aprilis fr. Theodoricus Hoechmans, conventus Trajectensis Superioris, propter suas infirmitates et alias instancias potest stare extra Ordinem.

1480. Die 6 Martii fr. Paulus Kremer, conventus Trajectensis, fuit assignatus in studentem theologiae in conventu Lovaniensi.

1480. Die 8 Martii fr. Joannes Clenck, conventus Trajectensis, habet licentiam standi in obsequium magnanimi Domini Joannis de Schoonraed, domini in Morier et alibi ubique terrarum extra Ordinem.

Reg. Mag. Gen.

(2) 1481. Die 20 Junii fr. Arnoldus Proenen, prior conventus Trajectensis, assignatur ad legendam bibliam in conventu Treverensi pro presenti anno.

Reg. Mag. Gen.

„Arnoldus Proenen, que nous trouvons cité comme prieur en 1466 et en 1485, assista le fameux Guillaume de la Marck dans ses derniers moments, lorsqu'il fut décapité, au coin du Vrythoff, par ordre de l'évêque Jean de Horn". Franquinet, t. a. p. p. 171.

(3) 1488. Die 29 Martii fr. Theodoricus Scholochteren, conventus Trajectensis, cum publice coram Reverendissimo Generali et Procuratore Ordinis atque Magistro Petro Antonio de Viterbo et Mgr. Bartholomeo Sibilla et Mgr. Sebastiano de Buontemps responderit, assignatur in lectorem theologiae in conventu Lutzenburgensi cum omnibus gratiis.

Reg. Mag. Gen.

(4) 1488. Die 30 Martii fr. Paulus Mons, conventus Trajectensis, assignatur in lectorem in praedicto conventu cum omnibus gratiis.

Reg. Mag. Gen.

Digitized by Google

(1) 1498. De consensu Rmi p. Joachim Turriani, Mag. Gen. Moniales nostrae Ruremondenses transeunt ad curam prioris hujus conventus, cui etiam anno 1670 per Cap. Gen. Romae illo anno celebratum, harum Monialium vicarius institutus est permanens usque ad annum 1783 quo cum caeteris suppressae fuerunt.

R. P. Joannes Kerckhoff, praed. et conf. † . . . 31 Aug. 1500.

R. P. Rutgerus van den Graeve, prior ac S. Script. lector † . . . . . 1 Junii 1503.

Fr. Arnoldus de Bender, conversus † . . . . . 24 Mart. 1505.

(23) Exim. ac Dign. p. Henricus de Berghen, S. Theol. Doctor ac Provincialis Teutoniae † . . . 2 Julii 1508.

R. P. Servatius Christaens, praed. et conf. † . 14 Dec. 1509.

R. P. Bartholomaeus de Lovanio, S. Theol. lector ac supprior † . . . . . 5 Febr. 1510.

(2) R P. Hermannus Vyrsen, prior ac S. Theol.

---

(1) De oorkonde, waarbij de Dominicanessen van Roermond door P. Joachim Turianus, Generaal der Orde, aan de jurisdictie van den Prior te Maastricht worden onderworpen, is afgedrukt bij Franquinet, t. a p. p. 311.

Aan de *Reg. Mag. Gen.* ontleenen wij uit dezen tijd:

1491. Die 29 Maji fr. Martinus, conventus Trajectensis, assignatur studens theologiae in conventu Parisiensi.

1491. Die 20 Nov. fr. Joannes de Dyest, conventus Lovaniensis, assignatur lector principalis theologiae in conventu Trajectensi usque ad capitulum provinciale.

1494. Die 26 Octobris fr. Joannes Spennen, conventus Trajectensis, revocatur a conventu Leodiensi in quo assignatus fuerat ad legendas sententias et in suo conventu assignatur ad eas legendas et conceditur licentia eundi Parisios ad capitulum generale ut promoveatur ad altiora.

1499. Die 14 Martii fr. Thomas de Ytteren, conventus Trajectensis supprior, propter infirmitatem potest stare extra Ordinem in domo matris et parentum in civitate.

(2) 1501. Die 6 Nov. Magr. Hermannus Virsen, conventus Trajectensis, ex hoc quod transiit ad Carthusianos licentia habita, et postea redierit, declaratur non esse privatus gratiis et privilegiis Ordinis nec filiatione conventus Trajectensis.

1511. Die 16 Sept. Magro Hermanno de Vyrssen conceduntur littere testimoniales redeundi ad suos. Magister Ordinis reservat sibi poenitentiam ex eo quod venit sine licentia (Romam). Idem transfertur de Conventu Trajectensi et fit filius conventus Zutphaniensis, si accedat consensus Vicarii Hollandie. *Reg. Mag. Gen.*

P. Hermannus Vyrsen wordt als „magnus theologus" vermeld in een brief van Jan van Horn, bisschop van Luik, aan keizer Maximiliaan, gedagteekend: Maastricht, 1501. — Franquinet, t. a. p. blz. 171.

Digitized by Google

Doctor. Hoc viro, qui a nonnullis scriptoribus sub nomine magni theologi indigitatur, facta est conventio uti et partitio stationum in posterum praedicandarum a religiosis, nempe Nostris, Minoribus, Augustinianis ac Franciscanis in monte vulgo Lucis, in Ecclesia S. Servatii, D. Virginis, aliisque per civitatem † . . . . . 27 Nov. 1510.

R. P. Bartholomeus van Fornez, praed. et conf. ac supprior † . . . . . 20 Aug. 1511.

(24) R. P. Petrus de Uda, prior † . . . . . 9 Oct. 1511.

R. P. Petrue Wreen, prior ac S. Script. lector † . 6 Jan. 1512.

R. P. Bartholomeus van Tongeren, praed. conf. synd. † . . . . . 9 Febr. 1512.

R. P. Joannes van Oeteren, praed. et conf. † . 15 Nov. 1513.

R. P. Nicolaus Cluyn, praed. et conf. et jubil. †. 5 Aug. 1514.

(25) R. P. Theodorns de Weert, jubil. † . . . . 8 Aug. 1516.

R. P. Laurentius Leys, praed. et conf. † . . . 15 Oct. 1516.

R. P. Joannes a Seutendael, praed. et conf. † . 9 Apr. 1517.

R. P. Jacobus van den Bossche, S. Theol. lector ac supprior † . . . . . 5 Dec. 1519.

R. P. Joannes Bylant, supprior †. . . . . 4 Maji 1520.

R. P. Franciscus Donkers, prior ac S. Theol. professor † . . . . . 2 Mart. 1521.

R. P. Petrus Haesen, praed. et conf. † . . . 9 Dec. 1521.

R. P. Mathias van Breden, praed. et conf. † . 19 Junii 1522.

(26) R. P. Abraham van Tongeren, praed. et conf. ac Monialium St. Andreae director † . . . . . 5 Aug. 1525.

R. P. Joachim Rostens S. Th. Licent. ac scriptor, praeclara edidit exemplaria in Epistolas S. Pauli ad Rom. Corinth. quibus immiscuit quaestiones theologicas subtilissimas conscriptas per fr. Christo-

(1) phorum De.... (?) in bibliotheca conventus † . . 4 Nov. 1524.

R. P. Cornelius van Bylandt, praed. et conf. † . 1 Aug. 1525.

R. P. Joannes van Reede, phil. lector † . . . 6 Nov. 1525.

R. P. Dominicus van Vlytingen, praed. et conf. † 1 Julii 1526.

---

(1) „Ses commentaires manuscrits sur les épîtres de St.-Paul aux Romains et aux Corinthiens ont péri dans les troubles religieux" — Franquinet, t. a. p. p. 171.

Digitized by Google

R. P. Leonardus van Meersen, praed. et conf † 10 Julii 1527.
R. P. Nicolaus Clyens, praed. et conf. † . . . 2 Oct. 1528.
R. P. Franciscus de Belis van de beel, phil. lector † . . . . . 12 Oct. 1528.
(27) R. P. Mathias van Dueren, iterato sui conventus, semel Lovaniensis et Bruxellensis prior, S. Theol. lector, praed. gen. † . . . . . 12 Oct. 1528.
Sepultus sub eadem lapide, sed e loco priori semoto sub quo sepultus legitur B. M. Ven. P. Guinandus. De lumine quod ex tunc apparere desiit et antecedenter per aliquot saecula super sepulchrum ejusdem viri Dei saepissime observato, videsis p. de Heer fol. 135.
R. P. Wilhelmus Mathei, praed. et conf. † . . 7 Mart. 1529.
R. P. Andreas van Zonhoven, praed. et conf. † 9 Julii 1530.
R. P. Stephanus van Sint-Truyen, praed. et conf. † 20 Dec. 1531.
R. P. Josephus van Hasselt, praed. conf. et supprior † . . . . . 1 Febr. 1532.
R. P. Dominicus van den Bosch, praed. et conf. † 6 Aug. 1532.
Celebratur hic Capitulum Provinciale 27 April 1533.
(28) R. P. Nicolaus van Heerderen, praed. et conf. † 5 Nov. 1533.
R. P. Henricus Cluyters, praed. et conf. † . . 8 Julii 1534.
R. P. Laurentius Hoet, praed. et conf. † . . . 4 Mart. 1535.
R. P. Gerardus van Timael, praed. et conf. † . 11 Mart. 1538.
R. P. Joannes van Haesselt, praed. et conf. † . 3 Sept. 1540.
R. P. Arnoldus van Eyck, praed. et conf. et supprior † . . . . . 11 April. 1542.
R. P. Andreas Jonckeren van Hasselt, praed. conf. prior † . . . . . 16 Febr. 1544.
R P. Guilielmus de Als, S. Theol. lector † . . 5 Aug. 1544.
(29) 1545. Permittitur religiosis hujus conventus prae inopia fere deficientibus *esus carnium* quater in Septimana ab Exim. P. Mag. Petro de Soto vicario Generali Mag. Ordinis, potestate Pontificia munito. En supplicam conventus cum apostilla praedicti R^mi^ Patris. „Eximie Magister noster ac Reverende Pater Vicari: Considerantes gratiam nobis

Digitized by Google

sub haec tempora misericorditer concessam, scilicet, datam frui colendissima paternitate vestra quam ob eximias ejus virtutes veneramur cui humiliter supplicamus, quatenus auctoritate vestra nobiscum in esu carnium dispensare dignemini ob rationes coram redditas et oblatas, monentes tunc quidem, quandoquidem et statum religionis tangant, et naturae necessitatem: quas iterum repetere superfluum duximus, ne nobis vitio, aut gulae detur, si in conventu nostro, aut locis in ordine constitutis, aut alibi illis usi fuerimus: Offerentes nos, et orationes nostras coram Domino Jesu pro statu et incolumitate colendissimae Paternitatis vestrae. Trajecti supra Mosam die quinta Maji, Anno 1545. *Et erat subsignatum:* Prior et conventus Trajectensis supra Mosam Ordinis Praedicatorum humiles Oratores R^{dae} Paternitatis vestrae. *Infra habetur subsignatum:* his attentis et auditis concedimus ut usque ad capitulum proximum quater in hebdomada in prandio tantum dispensetur in esu carnium: ita ut illis diebu aliqui vel pauci abstineant eadem die et subscripsimus: Frater Petrus de Soto (1).

(30) R. P. ac Ven. p. Daniel Vlierden ab Oirschot, jub. ac praed. gen. † . . . . . 13 Aug. 1545.

R. P. Wilhelmus van Opeteren, praed. et con.

R. P. Paulus in den Duker, praed. et conf.

R. P. Joannes Placentius, praed. et conf. scriptis tam soluta oratione quam carmine clarus. Hujus viri ejusque operum non omnium meminit

Echard. *Script. Ord.* t. II. p. 134:

Catalogus Antistitum Tongarorum (sic loquitur pro Tungrensium) *Trajectensium ac Leodiensium: ac rerum domi bellique gestarum compendium.* Antverpiae, Guilielmi Voesterman 1529 in 8°. Quae editio Parisiis in Regia M. 1048, sed etiam ibidem antea prodierat et alibi. Marcus Zuerius Boxhornius

(1) Atgedrukt bij Franquinet, t. a. p. blz. 312.

Digitized by Google

in suam Rempublicam Leodiensem intulit Amstelodami, Joannes Jansonii 1633 in 24°. Hanc opellam auctor Everardo de la Marck Leodiensi antistiti, qui sedit a 1507—1538 nuncupavit.

Dialogi duo carmine; priori titulus: *Clericus eques;* alteri: *Luciani aulicus,* Antverpiae Simonis Coci, 1535 in 8°.

Carmen heroicum cui titulus: *Pugna porcorum.* Praefatio: „Potentissimo Porcianorum patrono P. Portius poeta prosperitatem precatur. Postquam porci publice putamur, potentissime patrone, placuit porcorum pugnam poemate pangere, potissimum proponendo pericula pinguium praelatorum." Altera praefatio stricta oratione: „Praecelsis proavis pulcre prognate patrone" etc. Ipsum vero carmen sic incipit: „Plaudite porcelli, porcorum pigra pro-
(31) pago progreditur, porci plures" etc. Sic voces omnes opellae curiosioris ab elemento P incipiunt a capite ad calcem. Ad eum plane modum et artem qua laudem Calvitiei quondam Carolo Calvo imperatori scripsit Hugbaldus qui vocabula singula orditus est a litera C. Ob hanc vero utriusque carminis affinitatem una prodierunt Lovanii Hieronymi Wellaei. Iterumque nostri Placentii, Lugduni Batavorum, typis Joannis Maire dissimulatis 1644 in 16° et alibi pluries et novissime Insulis 1689 in 8°.

Chronicon a temporibus Apostolorum ad annum 1458. M. S. servat Trajecti ad Mosam Guilielmus Lipsen, S. Servatii decanus.

Antiquitates Tungrenses et Mosae-Trajectenses; amplitudo civitatis Leodiensis; de reliquiis Trajecti asservatis, alia plura similia carmina M. S. apud varios servata. Sic refert noster Ghilbertus de la Haye. *Biblioth. Belgica Dom.* M. S.

Obiit p. Placentius 4 Febr. 1548. *De Virgine stellata,* antiquo hujus civitatis sigillo, quae scribit, vide apud *de Heer* fol. 359.

R. P. Laurentius van der Heyden, praed. et conf. † 10 Oct. 1548.

Digitized by Google

R. P. Joannes Boeren, praed. et conf. † . . . 1 Mart. 1549.
R. P. Petrus Preusters, praed. et conf. † . . 7 Apr. 1549.
R. P. Hugo Rassens, praed. et conf. † . . . . 1 Oct. 1549.
R. P. Joannes Jochim, S. Theol. lector † . . 6 Maji 1550.
R. P. Gelliers, pater Pestiferorum.
(32) R. P. Bartholomeus van Itteren, praed. et conf. †. 18 Aug. 1550.
R. P. Joannes van Haesdael, praed. et conf. † . 1 Sept. 1550.
R. P. Martinus van Joeckens, praed. et conf. †. 20 Nov. 1551.
R. P. Hieronymus van Leeuwarden, praed. conf. et supprior † . . . . . 1 Aug. 1552.
R. P. Judocus van Hasselt, praed. conf. et supp. †. 19 Jan. 1554.
Fr. Petrus Matthiae, conversus † . . . . . 30 Oct. 1556.
R. P. Godefridus Geinck, prior † . . . . . 1557.
R. P. Tilmannus de Huegen, sacerdos † . . . 22 Sept. 1558.
(33) R P. Fransciscus Gauteri ab Hasselt, novem vicibus sui conventus prior, iterato capituli provincialis diffinitor, praed. gen. S. Theol. lector † . . 14 Mart. 1559.
R. P. Joannes Jonckeren van Zonhoven, S. Theol. Baccal. † . . . . . 19 Oct. 1560.
Fr. Hermanus Herkenbosch, conversus † . . . 25 Junii 1561.
R. P. Gerardus van Ginck, praed. et conf. † . 4 Aug. 1566.

1567. Conventus devastatur per Iconoclastas. Hermanus iconoclastarum Antverpiensium Coryphaeus, Mosaetrajectum profectus, tantos ibidem tumultus excitavit, ut ipsis Calendis Januarii anni 1567 nefanda monasteriorum, templorumque strages secuta sit.

Iterum anno 1578 post militum hispanorum et italorum e Belgio discessum, Mosaetrajecto in per-
(34) duellium potestatem redacto, bellum contra templa, monasteria et quaecumque sacra, renovatum fuit et quisquis ecclesiastici Ordinis, aut muneris erat, in exilium abactus fuit.

Quantas calamitates Fratres nostri, miserrimo illo tempore, sint perpessi, aliqualiter explicavit P. Andreas a Myrica, hujus sui conventus post devastationem Prior, in libello supplici, quem anno 1598 praesentavit Alberto Austriaco, tunc S. R. E.

Digitized by Google

Cardinali et Belgii pro Rege Hispaniarum Gubernatori, ex iis quae viderat P. Nicolaus a Myrica suus Frater germanus et hujus sui pariter conventus saepius Prior, qui tempore exilii Fratrum Mosaetrajecti delituerat: „soli Fratres Praedicatores
(35) ad ultimam usque diem exilii sui contra haereticorum saevitiam et inanes eorum latratus in defensione Fidei orthodoxae corroboratione vacillantium civium et publica confutatione haereticorum perstiterunt. Ob hanc eorum constantiam, primo quidem, admissi in Civitatem milites haeretici, templum eorum sacrilegis manibus calicibus, aliisque pretiosis ornamentis, ut juge Domini sacrificium abrogarent, nudaverunt et relictam, seu potius absconditam partem eos dimittere coegerunt in stipendium militum erogandum.

Sacrarium effregerunt, augustissimum ac divinissimum Eucharistiae Sacramentum confricarunt, Oleum sacrum extremae unctionis effuderunt, vasa sacra sibi rapuerunt, patrum cubicula, usque ad lectisternia, spoliaverunt.

Post aliquot dies compleverunt milite monasterium, a quo consumpta et exhausta sunt, quae in communem fratrum necessitatem reposita erant et indies calamitatibus eorum augmenta capientibus, ausi sunt parasitales animi quorumdam civium (horrendum dictu nefas) invadere mortuorum sepulchra, humoque effodere cadavera, et ex cineribus mortuorum et confractis mortuorum ossibus conficere nitrum ad pulveres tormentarios conficiendos.

Haec sacrilegia et damna patienter ferentes, steterunt infracto animo fratres nostri contra omnem haereticorum impetum, civiumque multorum contumelias. Id dum haeretici non ferrent, irruptione facta in templum et conventum, omnes fratres innoxios et inopes, senes cum junioribus in omnem viam disperserunt, et exilii aerumnas.

Tunc saevitum est in omnia templi altaria, quae

Digitized by Google

solo aequarunt et aenea ejusdem ornamenta fusilia, ex quibus bellica tormenta pro suae haeresis defensione adnixi conficere; tantum non effecerunt ex omni illa ingenti metalli massa: ut, ne vel unam guttam conservarent, seu invenirent; cum putarent, se immensae molis tormentum inventuros; etenim divino nutu, terrae hiatu omne illud aes liquatum irrecuperabiliter fuit absumptum.

Fratribus itaque exulantibus, inque diversa loca errantibus, monasterii omnia bona diripiuntur, milite et cive praedicta dividentibus. Reposita ad conventus restaurationem tegulae, lapides, calx, totaque supellex diripitur, contabescentibus inedia interim quibusdam fratribus, qui in civitate adhuc delitescebant, quorum et duo gladio interierunt. Bibliothecam combusserunt, dormitorii cubicula diruta, ejusque pars una combusta, tecta omnia perstillantia, hortus inter cives et haereticum preconem divisus.

Civitate ab exercitu regiae Majestatis recuperata, fratres redierunt et multi inedia perpessa in exilio interierunt. Post haec gravissima incommoda et irrecuperata adhuc damna, nemo illorum inopiae succurrens, quidquam subministravit: ne quidem panis micam.

Ad haec quae habet P. de Jonghe in *Belgio Dom.* p. 271, 272, 273 ex *Chron.* P. de Heer fol. 476 et 477 adjungenda sunt ad verba *nequidem panis micam*. Hinc colligi potest quam deploranda sit ipsorum fortuna, quantae curae, quam parca vita, cum nec ex redditibus seu proventibus annuis exhausto colono, parum quid recipiant, ex eleemo-
(36) synis nihil vel tantillum, ut triginta florenorum summam non transcendat in anno, ex terminis nihil, grassatore viam obsidente. Quod autem illis perpauci municipes civitatis benefaciant, imo potius oderint et prosequantur, hinc fit quod

Digitized by Google

Apostolica auctoritate ipsis Inquisitionis Sanctae munus injunctum et commissum est. (1)

R. P. Jacobus de Busco, van den Bossche, S. Theol lector † . . . . . 2 Jan. 1568.

R. P. Dominicus a Limborgh hujus conventus et Rothomagensis vel Roterodamensis prior et confessarius nobilium Virginum Ord. S. Norberti ad St. Gerlacum, ubi et sepultus (2) † . . . . . 19 Mart. 1569.

R. P. Servatius van Wilre, praed. et conf. supprior † . . . . . 5 April. 1569.

R. P. Joannes Vinkenbos, praed. et con. † . . 25 Aug. 1569.

R. P. Petrus Dunker, praed. et conf. † . . . 9 Nov. 1570.

(37) R. P. Joannes Boogaarts de Achelen, praed. et conf † . . . . . 17 Sept. 1572.

R. P. Adamus Itteren, prior et confessarius monialium Durostadii, exscripsit partem 2tam Rosarii sive serti Rosacei, quae continet 25 sermones auctore p. Corn. de Snekis, Ord. Praed. Extat codex chartaceus in 4to in bibliotheca conventus Mosae-Traject. foliolis 199 (3) † . . . . . 9 Jan. 1574.

R. P. Antonius Leent, praed. et conf. † . . . 15 Oct. 1575.

1576. Statuitur in Capitulo provinciali Antverpiae quod sequens capitulum anno 1579 in hoc conventu haberetur (Vide ad annum 1579).

R. P. Nicolaus Mille, praed. et conf. † . . . 30 Aug. 1576.

R. P. Gerardus de Crescenia praed. et conf. †. 27 Dec. 1576.

R. P. Joannes van Oerle, praed. et conf. † . . 8 Jan. 1577.

(38) 1578. Bellum pro altera vice conta templa, mo-

( ) P. de Jonghe. *Belg. Dom.* p. 273: In quam deplorabili statu conventus hic adhuc fuerit anno 1610, patet ex actis capituli provincialis eodem anno Bruxellis celebrati, in quibus legitur: „ut in conventu Trajectensi ob magnam paupertatem et debita, ostiatim et hebdomadatim, more aliorum conventuum, circumeant pro piorum eleemosynis colligendis.

(2) Bij P. B. de Jonghe, *Belgium Dom.* p. 275, leest men: *P. Paulus a Molendino* sui conuentus et Roterodamensis Prior, Confessarius praenobilis Monasterii Gerlacensis Monialium Ordinis Praemonstratensis, ubi obiit die 19 Martii anno 1569. — Vermoedelijk bestaat hier naamsverwarring.

(3) P. B. de Jonghe. *Des. Bat. Dom.* p. 40.

Digitized by Google

nasteria et quaecumque sacra renovatur, et quisquis Ecclesiastici ordinis aut muneris in exilium tandem pellitur. Quae hic referenda erant, vide supra ad 1567, ubi de similibus agens et haec propter connexionem materiarum anticipare volui. Quia tamen in fine memoratae ibidem supplicae mentio fit de commisso nostris Inquisitionis munere, sequentia addenda restant. Religiosos nostros ob invictam et insuperabilem in fide constantiam et S. Inquisitionis muneris fidelem executionem, prae caeteris oppressos, quod non solum ex supra adductis luce clarius patet, sed etiam ex eo, inquit p. de Heer pag. 478 quod aliarum ecclesiarum altaribus ac eneis atque aliis ornamentis, quae tunc in illis extabant et usque modo supersunt, pepercerint, in nostra autem tali ab Inferorum potestatibus suscitata et inflammata furia debachati fuerint, ut nihil intactum, nil integrum reliquerint. Quamquam autem Inquisitionis officium hisce in partibus ad ipsos restrictum sit Episcopos, attamen ab illo tempore usque in hanc horam penes nostros Patres vulgo *Controversistas* quoddam Inquisitionis adhuc residet specimen; adeo ut Controversiarum Fidei Praedicatio ab Inquisitionis munere, nostris auctoritate Apostolica commisso, originem ducat. Ex quo sequens formatur luculentissimum, etiam nostros ab illis calamitosis certo, si non ante, temporibus nedum Inquisitionis Pravitatis functos fuisse officio, verum, et quod verosimillimum, puncta Fidei Catholicae e cathedra fidelibus explanasse. Hoc autem perhonorifico sanctoque officio insignati fuere sequentes, quorum memoria in benedictione:

fr. Nicolaus a Myrica.
fr. Tossanus Walteri.
fr. Henricus Meijers.
fr. Henricus Hechtermans.
fr. Joannes Kuper.
fr. Albertus Klijnen.

Digitized by Google

fr. Henricus Cuypers.
fr. Mattheus Dolmans.
fr. Petrus Daemen (Miss. fuit Harlemi).
(39) fr. Dominicus Habricx.
fr. Augustinus Neven.
fr. Joannes, Ludovicus Habricx.
fr. Vincentius Huntjens. De quibus suis locis latius.

R. P. Servatius Huberti, praed. et conf suppr. † 7 Aug. 1578.
R P. Wilhelmus Thees, suppr. et synd. † . . 6 Oct. 1578.
(40) 1579. Hic celebrandum erat capitulum provinciale anno 1576 indictum, sed celebratum non fuit ob tumultus Belgicos, plurimorum conventuum devastationes, exilium fratrum hujusque civitatis obsidionem de qua vide, si lubet, *Chapeaville*, Tom. III cap. 28, item *ab Isselt* ad 1579. E quibus accipe sequentia: Post acerrimam quatuor, ut vult Chapeaville, vel, ut vult ab Isselt, trium mensium et quod excurrit, obsidionem nimirum a 12 Martii usque ad 29 Junii, eversis moeniorum muris 54 tormentis majoribus, incensis 22 cuniculis, quorum eruptione ingens hominum numerus periit, ut specificat ab Isselt, tandem admotis moenibus scalis etc. intercepta civitas est nullaque sexus habita ratione trucidati passim quicunque resistebant, insuper cum fuga versus pontem, qui oppositum oppidulum Wyckam Trajecto conjungit, tanto tumultu ac concursu fieret, multi e ponte vel decidentes vel se projicientes a Mosa absorpti sunt: erat igitur videre miseriam.
R. P. Paulus a Molendino (1) † . . . . . 6 Aug. 1579.
R. P. Martinus Leuves, S. Theol. lect. scriptor.
(2) Vide *Script. Ordinis*, Tom. I. p. 903.
(41) R. P. Thomas van Wilre, praed. et conf suppr. † 8 Julii 1580.

(1) Zie hiervoor blz. 52 noot 2.
(2) On trouve de lui la notice suivante (Anton. Sen. *Biblioth. fr. Pred.* fol. 171) frater Martinus Leures, forte Leuves vel Leuviensis, ab oppido sic dicto nuncupatus,

Digitized by Google

R. P. Gerardus van Hasselt, praed. et conf. proc. † . . . . . 13 Oct. 1581.

R. P. Gerardus van Ghinck, praed. et conf. † . 4 Junii 1582.

1584. 2 Julii. Rebus Belgicis fere compositis, celebratur hic capitulum provinciale, cui Adm. Rev. P. Nicolaus a Myrica ob mortem provincialis Provinciae Vicarius praesedit.

R. P. Bartholomeus van Bilsen, praed. conf. †. 3 Dec. 1585.

(1) R. P. Joannes Heynen, sac. organista amosus † 15 Aug. 1588.

R. P. Petrus van Haeren, praed. et conf. ex nobili ac primorum fundatorum hujus conventus prosapia oriundus, ac magnus benefactor † . . . 26 Aug. 1589.

(42) R. P. Martinus van Millen, praed. et conf. † . 7 Julii 1591.

R. P. Joannes Bouxkout, praed. et conf. † . . 1 Aug. 1594.

R. P. Petrus Thomas, prior ac lector † . . . 13 Maji 1596.

R. P. Mathias van Meer, praed. et conf. ac inter copias Imper. Ferdinandi II sacellanus major † in Germania . . . . . 15 Maji 1599.

R. P. Thomas Paludanus, praed. et conf. suppr. † 7 Jan. 1601.

R. P. Nicolaus a Myrica 16 annis prior, provinciae vicarius, S. Theol. lector, praed. gen. Fidei Romanae Catholicae athleta eximius ac syndicus † 3 Oct. 1602.

R. P. Andreas a Myrica, prior et post devastationem in plurimis hujus conventus cum Nicolao, fratre germano, restaurator . . . . . 11 Oct. 1602.

(43) R. P. Gerardus van Wilre, praed. et conf. † . 6 Julii 1603.

R. P. Hubertus Blisia, praed. et conf. † . . . 14 Sept. 1605.

R. P. Jacobus Meijers, prior †. . . . . 13 Oct. 1605.

R. P. Gerardus Swennen, supprior † . . . . 29 Nov. 1606.

Er. Gerardus ab Hervia conversus †. . . . . 20 Nov. 1608.

1608. In Capitulo Generali Romae ordinatum

---

natione Brabantinus. conventus nostri Trajectensis supra Mosam filius, vir non ineruditus, scripsit librum quo mulieres ab improperiis illis quibus solent communiter affici defendit, et earum praeclara facta in unum colligit et recenset. Habetur hic liber in conventu praedicto manuscriptus". — Franquinet, t. a. p. p. 172.

(1) Joannes Heynen de Maestricht, était un excellent *musicien*. Il écrivit plusieurs partitions pour l'orgue. — Franquinet, t. a. p. p. 172.

Digitized by Google

fuit § in Provincia Germaniae Inferioris: Ordinamus in eadem Provincia Germaniae Inferioris ad ejus petitionem, ut Provinciales deinceps alternative eligantur ex tribus praecipuis nationibus, inchoando a natione Gallicana, deinde Brabantica, tertio Flandrica.

(44) R. P. Joannes Bocholt, supprior ac sacrista † . 27 Julii 1610.
Fr. Nicolaus Reynaerts, conversus †. . . . . 4 Dec. 1611.
R. P. Mathias Francisci, praed. et conf. † . . 7 Dec. 1612.
R. P Joannes Partouns † . . . . . 18 Dec. 1612.
R. P. Petrus de Vinea †. . . . . 11 Dec. 1614.
Fr. Nicolaus Mooren conversus †. . . . . 15 Dec. 1616.
R. P. Aegidius Thomae, praed. et conf. et cantor † 11 Dec. 1617.
R. P. Arnoldus de Elsloo, sacerdos † . . . . 3 Mart. 1619.

1619. Dom. 2ia P. O. Paschae celebratur hic capitulum provinciale.

(45) R. P. Vincentius Suranque, phil. ac. theol. lector † . . . . . 10 Sept. 1619.

Eximius P. Tossanus Walteri in alma universitate Parisiensi licentiatus, in Ordine S. Theol. Doctor, hujus et Iprensis conventus prior; hic controversista Fidei et Bruxellis in primaria Ecclesia S.S. Michaelis et Gudulae praedicator excellens, ubi et author fuit, quod in dicta ecclesia, prout est etiam in Ecclesia primaria S. Servatii Mosae-Traj. quotannis praedicetur durante Octava Vener. Sacramenti. Modo illa statio servatur a P.P. Capuccinis. Porro tantae facundiae vir erat, ut auditores, erectis scalis ad fenestra ecclesiae ascenderent, ut eum concionantem audire possent. Variarum urbium incolae tanto desiderio conciones ejus appetebant, ut concives suos, armis instructos, mitterent, qui P. Tossanum ad se adducerent, reducentque, ne per viam ab aemulis opprimeretur. Serenissimus Archidux Albertus Austriacus, Belgarum Princeps, hujus tanti viri eruditione et facundia motus, eum in suum Praedicatorem aulicum assumpsit eique infulas praeparavit, quas immatura mors

Digitized by Google

(1) praevenit † . . . . . 21 Mart. 1619.
R. P. Raymundus de la Desseou, S. Theol. prof. †. 1 Nov. 1620.
R P. Joannes Schiedam, praed. conf. ac Miss. Leovardiae (2) ubi † . . . . . 9 Nov. 1620.
(46) R. P. Jacobus Frederici, praed. conf. parochiae Sittardiensis deservitor (3) † . . . . . 4 Aug. 1621.
R. P. Nicolaus Leonardi, diaconus Calcariae philos. lector † . . . . . 23 Aug. 1621.
R. P. Joannes Grootenclaes, praed. conf. et cantor † . . . . . 23 Sept. 1621.
R. P. Gerardas Grootenclaes, praed. conf. et sacrista † . . . . . 19 Julii 1622.
R. P. Ludovicus Eyckmans, sacerdos et cantor † . 24 Mart. 1623.
R. P. Servatius Gabriels, praed. et conf. † . . 20 Oct. 1623.
R. P. Joannes Ausemius, praed. et conf. † . . 27 Oct. 1623.
R. P. Gisbertus van der Heyden, alias a Myrica, praed. et conf. syndicus ac vicarius ultra tres annos pastorum Trajectensium tempore pestis † . 13 Febr. 1625.
(47) R. P. Petrus Bollant, hic supprior et Zittardiae vicarius (4) † . . . . , ... 1 Aug. 1626.
1627. Erigitur novitiatus. In capitulo provinciali Atrebatensi anno 1627 data fuit commissio P. Mag. Petro Woestinio, conventus Gandensis, in eodem

---

(1) 1608. Die 24 Junii fuit institutus in baccalaureum R. P. fr. Tossanus Walteri, Mosaetrajectensis, ad petitionem Provincialis cum gratiis, et missae fuerunt litterae patentes Adm. Rdo. P. Provinciali, necnon fuit cum illo dispensatum quod non legerit artes neque Theologiam, sed donatus fuit dicto gradu ob excellentiam praedicationis cum esset eximius et celeberrimus concionator linguae flandricae, et hoc ad petitionem P. Provincialis ejusdem provinciae et p. Magistri Jonici de Bricuela, confessarii Serenissimi Archiducis Alberti flandriensis.

Reg. Mag. Gen.

(2) Volgens de *Narratio Hist.* van P. J. M. van de Velde *(Archief van het Aartsbisdom van Utrecht.* Dl. VI. blz. 14) was P. Joannes Schiedam van Groningen geboortig. Hij overleed te Leeuwarden den 8sten Maart 1648. — *Dominicanen-statie te Leeuwarden. Archief van het Aartsbisdom Utrecht.* Dl. XXXV, blz. 87.

(3) Volgens het *Chronicon Conv. Sittard.* overleed hij den 19den Augustus 1641. — Zie hieronder.

(4) Dit is blijkbaar eene vergissing van den kroniekschrijver; zie verder 1 Augustus 1638, welke datum overeenkomt met het *Chronicon Conventus Sittardiensis.*

Digitized by Google

capitulo in Provincialem electo: ut hunc conventum visitaret et in illo Novitiatum erigeret, quod et fecit Ex hoc Novitiatu plurimi viri illustres prodierunt ad maximum animarum lucrum et Ecclesiae ac Ordinis ornamentum.

R. P. Vincentius Caris, praed. et conf. ac synd. † . 1 April 1629.

R. P. Joannes Vasouns, praed. conf. ac cxcellens *pictor*. In ecclesia de Gulpen usque modo extant monumenta alibique † . . . . . 3 April. 1630.

R. ac Ven. P. Nicolaus Cluyn, secerd. et jubil. † . 5 April. 1630.

Fr. Petrus van Veurs, conversus † . . . . . 14 April. 1630.

(48-49) 1631. Erigitur vicariatus Sittardiensis (1).

Fr. Aegidius Quellingue, conversus † . . . . 9 Julii 1630.

R. P. Joannes Brouk, praed. et conf. sacrista ac *pater pestiferorum* †. . . . . 10 Maji 1633.

(50) Eximius P. Dominicus Nullens in alma Universitate Lovaniensi Baccalaureus, in Ordine S. Theol. Doctor, iterato prior, studii Duacensis Regens primarius, post devastationem hujus conventus in multis restaurator, capituli provincialis diffinitor, scriptor, confessor et receptor in Auderghem, ubi et sepultus. Scripta ipsius, inquit P. de Heer, fol. 404, sex magnis in folio voluminibus solam Theologiam et S. Scripturam concernentibus, constant † . 25 Maji 1633.

R. P. Joannes Gerst, sacerdos † . . . . . 25 Junii 1633.

R. P. Henricus Smeets, Prior Tremoniensis et hic Novitiorum magister † in Westfalia † . . . 5 Julii 1634.

R. P. Nicolaus Tilmans, prior in lingua Gallica et Flandrica praedicator facundus, hic et Tholosae Novitiorum Magister † . . . . . 7 Sept. 1634.

R. ac Ven. P. Conrardus Leonardi, jubil. praed. conf. ac cantor † . . . . . 7 April. 1636.

Fr. Godefridus Maas, conversus † . . . . . 15 April. 1636.

R. P. Petrus Bollant, supprior ac Sittardiae vicarius † . . . . . 1 Aug. 1638.

Fr. Joannes de Buyst, conversus † peste . . . 18 Maji 1636.

---

(1) *Chronicon Conventus Sittardiensis* en P. de Jonghe. *Belg. Dom.* p. 374.

Digitized by Google

(51) R. P. Hyacinthus Gellick, praed. et conf. ac cantor †. . . . . 3 Jan. 1640.

Fr. Henricus Herkenbosch, conversus † . . . 6 Julii 1640.

Adm. Rev. ac Ven. P. Mathias Meijers, prior, pastor in Meeuwen in Campiniis Leod., Fidei athleta, jubil. ac scriptor.

Circa annum 1599 sui conventus Prior, vir pius et zelosus. Hic, percepto nuntio: Hasseleti multos errores spargi ab haereticis, multosque indoctos Catholicos ab eorum preconibus seduci, eo ire statuit ad haereticorum insidias detegendas, Catholicos in fide corroborandos et lapsos erigendos. Perspiciens autem: vias haereticis latronibus, Ecclesiasticos maxime persequentibus, ubique plenas et valde periculosas fore; sacro Ordinis habitu deposito, lineum rusticule indumentum assumpsit suumque rustico cuidam, itineris comiti, qui per aliquot passus praeiret, in sacco deportandum dedit: ut, cum Hasseletum advenissent, habitum suum, ad publice praedicandum, paratum haberet Cum jam ambo per viam incederent, latrones, in sacco rustici praedam quamdam suspicantes, in eum irruunt, apertoque sacco, nihil, praeter habitum P. Matthiae inveniunt, moxque venerabilem virum, lento passu subsequentem, aggrediuntur, eumque, velut criminosum, Bredam abducunt. Cum autem ad portam Bredanam pervenissent: P. Matthiam, non honestatis: sed majoris vituperii intuitu, sacro habitu induerunt, eumque per oppidi plateas cum ludibrio circumduxerunt, contumeliis et irrisionibus affecerunt, et luto sordibusque conspurcatum, vinctum catenis, teterrimo carceri manciparunt, in quo illi solummodo tantum panis et aquae quotidie subministrarunt, quantum sufficere judicabant, ne fame aut siti moreretur. Pia mater ejus, condolens filii sui aerumnis, videnque: conventum ejus post devastationem omnino inopem et ad redimendum filium suum minus habentem, pauculas opes, supel-

Digitized by Google

lectilemque suum divendidit, quarum pretio filium suum e carcere liberavit. Ille vero, ne matri suae debitae gratitudinis signa negare videretur, pristinae libertati restitutus, de Superiorum licentia, pagi de Meeuwen in Campiniis Pastoratum obtinuit, matremque suam, sui causa depauperatam, ad mortem usque sustentavit. Illa defuncta, ipse ad diu desideratam cellulam suam rediit et in conventu suo ad multos annos adhuc supervixit.

(52) Scripsit libellum de Nominibus Dei in 8° cui titulus: *Boecxken der Broederschappen des Alderweerdigsten Naem Godts, gemaeckt in gunste en gratie derselvige Broederen en Susteren, opgedraegen aen de Edele Heeren Gouverneur en Burgemeesters, enz. der stadt Maestricht* † . . . . . 11 Julii 1640.

R. P. Jacobus Frederici, supprior, deservitor parochiae Sittardiensis et primus promotor conventus Sittardiensis † . . . . . 19 Aug. 1641.

(53) R. P. Joannes Soons, praed., conf. et assistens in parochia Sittardiensi . . . . . 4 Mart. 1642.

R. P. Nicolaus Herys, praed. et conf. † . . . 1 Oct. 1643.

1644. Erigitur vicariatus Tongrensis et consecratur S. Hyacintho, confessori Ordinis nostri.

Fr. Thomas Habets, conversus † . . . . . 27 April. 1644.

R. P. Jacobus Reineri, praed. et conf. ac iterato supprior † . . . . . 24 Maji 1645.

Fr. Philippus van Berghen conversus † . . . 4 Nov. 1645.

R P. Henricus Floris, primus vicarius Sittardiae † 4 Oct. 1646.

R. P. Josephus Mockel, Marcodoranus, J. U. Doctor † Coloniae . . . . . 29 Junii 1648.

(54) R. P. Lambertus Dion, sacerdos et famosus organista † in Italia . . . . . 22 Aug. 1648.

Exim. ac Dignissimus p. Fredericus Servatii in alma Universitate Coloniensi uti et in Ordine S. Theol. Doctor, hujus et conventuum Osnabrugensis, Luxemburgensis, Monasteriensis et Brunensis prior, Provinciae Teutoniae Vicarius generalis, sepultus Brunae in Moravia. Quomodo Hispali in

Digitized by Google

Hispania studia altiora absolverit atque doctrinam ibidem inbibitam, Tholosae discipulis suis instillaverit etc. vide, si lubet in *Chronicis* p. Thomae
(1) de Heer, fol. 404 et quidem longe fusius fol. 283 et sequentibus † . . . . . 1 Sept. 1649.

R. P. Henricus Mathiae de Blisia, iterata vice prior, per 32 annos syndicus, praed. gen. capituli Atrebatensis diffinitor. Sub hoc viro vicariatus Sittardiensis et Tongrensis inchoati sunt, ille 1628, hic 1644, magnum sui apud confratres et saeculares desiderium post se relinquens † . . . . . 1 Sept. 1649.

Horum vicariatuum et post conventuum uti et Monialium Sittardiensium erectionis compendiosam hanc accipe descriptionem. Vide *chronica* utriusque conventus.

(55-60) Demum quod spectat conventum Tungrensem, ita sese res habet.

Mosae Trajecto anno 1632 in Hollandorum potestatem redacto, Patres nostri Mosae-Trajectenses metuentes ne Fides catholica aut religiosorum monasteria detrimentum paterentur, de procurando sibi asylo, cogitare coeperunt elegeruntque urbem Tungrensum sub jurisdictione Principis Leodiensis sitam, in qua nihil amplius sibi metuendum praevidebant, et anno sequenti 1633 propositum suum indicarunt capitulo Provinciali Valencesis congregato, quod sequentem commissionem

---

(1) 1629. Die 26 Octobris confirmatus fuit in capellanum et confessarium exercitus militum Germanorum p. Fredericus Servatius.

1630. Die 23 Maji Licentiatura S. Theol. pro fr. Frederico Servatio.

1638. Die 28 Maji factum est praeceptum formale p. f. Servatio, Amstelodami degenti, sub poena privationis gradus officii et inhabilitatis in perpetuum, ut infra spatium 3 dierum ab intimatione, ab ea urbe discedere debeat et iter accepisse versus P. Provincialem mandati ipsius exequendi causa.

1645. Die 13 Septembris concessa est licentia p. Magistro fr. Frederico Servatio ut possit affiliari provinciae Bohemiae juxta formam solitam ibique et assignatur, item concessa est eidem licentia ut ejus magisterium possit acceptari in eodem conventu provinciae Bohemiae.

Reg. Mag. Gen.

Digitized by Google

actis suis inseri voluit: „Commissiones; committimus R. P. Mag. Capello, conventus nostri Bruxellensis priori (postea Episcopo Antverpiensi) ut Tungris vicariatum procuret et domum ad hoc aptam, quamprimum licuerit, emat mediis conventus Mosae-Trajectensis".

Henricus Matthiae, praed. gen. sui conventus syndicus et quondam prior, Tungros profectus, die 20 Februarii 1634 coram Magistratu Tungrensi domum quamdam emit a D. Joanne Vaes jurisconsulto et quondam consule Tungrensi, pro reditu annuo 160 florenorum monetae Leodiensis, qui postea extinctus fuit. Anno 1643 P. Joannes Kuper et fr. Nicolaus Lensen, conversus, die 1 Aprilis de licentia Magistratus Tungrensis locum hunc habitare coeperunt et eodem anno die 19 Maji patres nostri instrumento publico a senatu Tungrensi admissi fuerunt. Die 12 Junii P. Joanni Kuper successit p. Henricus Hechtermans, S. Th. Licent. Serenissimus princeps Ferdinandus Bavarus, Episcopus Leodiensis, patres nostros admisit die 26 Junii 1643.

(61) R. P. Joannes Paludanus, praed. et conf. † . . 15 Julii 1650.

Fr. Alexander van Bell, clericus † . . . . . 16 Oct. 1650.

R. P. Joannes Langenaken, sacerdos ac poeta egregius † . . . . . 27 April. 1651.

(62) R P. Gregorius Desenap, praed et conf. S. Theol. Moralis lector † . . . . . 6 Jun. 1652 (1)

R. P. Henricus Bochemius, praed. et conf. Mag. Novitiorum ac controversista † in Germania . . 30 Julii 1652.

Fr. Bartholomeus van Dorne, conversus, † Sittardiae . . . . . 1 Maji 1653.

R P. Nicolaus Leonardi, praed. et conf. † . . 30 Aug. 1653.

---

(1) Deze datum is stellig onjuist, want in 1674 oefende P. Gregorius Desenap te Nijmegen de pastorale bediening uit, of er moet hier sprake zijn van een naamgenoot. G. A. Meijer. *Dominicanen-Klooster en Statie te Nijmegen.* Blz. 238.

1663. Die 28 Julii datur praesentatura p. fr. Gregorio Desenap. Fuit Trajecti magister novitiorum, bis legit philosophiam jamque a novenno ibidem legit continuo theologiam. — *Reg. Mag. Gen.*

Digitized by Google

Fr. Joannes Elsrackx, conversus, obiit in Italia. 13 Sept. 1653.
Fr. Nicolaus Mooren, conversus, † . . . . . 15 Dec. 1653.
1654. Mandato Rmi Patris Jos. Bapt. de Marinis totius Ordinis Mag. Gen. Vicariatus Sittard. erigitur in conventum de quo vide ad annum 1649, ubi de patre Henrico Matthiae.
(63) R. P. Dominicus Groesels, praed. et conf. †. . 1 Mart. 1655.
R. P. Joannes Kerkhofs, sacerdos †. . . . . 6 Oct. 1656.
Fr. Cornelius van den Heuvel, subdiaconus † . 19 Junii 1657.
Fr. Carolus Dauxg ex Thiricourt, conversus, † Sittardiae, nobilitatem ipsius qui scrupulosius indigare voluerit, solummodo inspiciat amplissimum in archivo in pergameno sub Litt. J. N° 3 latens instrumentum † . . . . . 20 Junii 1657.
R. P. Henricus Florinus, sacerdos †. . . . . 22 Junii 1657.
Praeter Confraternitates S. S. Rosatii, et Nominis Jesu (ne de altera S. Crucis, quae desiit, loquar) quae dudum in hujus conventus Ecclesia floruerunt, Serenissimus Princeps Maximilianus Henricus Bavarus Archiepiscopus, Elector Coloniensis, Episcopus et Princeps Leodiensis, die 17 februarii 1657 licentiam concessit in hac Ecclesia erigendi Militiam Angelicam S. Thomae Aquinatis, quam
(64) multis gratiis, et indulgentiis illustravit. Die 7 Martii ejusdem anni maxima cum solemnitate erecta fuit praedicta militia contra carnis illecebras. Huic solemnitati interfuit totum Canonicorum S. Servatii venerabile Capitulum. Amp^{mus} D. Nicolaus Micault ejusdem capituli Praepositus sub summo sacro ab hujus Conventus Priore primus castitatis cingulo praecinctus, et libro, ad hoc deputato, inscriptus fuit. Post ipsum omnes Canonici pariter praecincti et inscripti fuerunt. Ad amplectandam hanc Militiam tantus eo die, et durante octava, fuit omnis conditionis utriusque sexus personarum concursus: ut illo tempore plusquam octingenta nomina fuerint inscripta. Alexander Septimus summus Pontifex Militiam hanc confirmavit et multis indulgen-

Digitized by Google

tiis donavit per Bullam suam, datam mense Aprili ejusdem anni.

Singulis feriis tertiis tanta hic conspicitur erga S. P. N. Dominicum devotio, ut aliquando observatum fuerit: uno die plusquam nongentos homines in hac Ecclesia Sacra Synaxi fuisse refectos, imo meo tempore, et oculis propriis vidi, mille et ultra.

R. P. Antoninus a Campo, hujus conventus et Calcariensis prior, cujus et praed. gen., primus prior Sittardiensis † . . . . . 9 Julii 1657.

R. P. Joannes Neefs, praed. et conf. † . . . . 20 Sept. 1658.

R. P. Aegidius Thomae, praed. et conf. et cantor † 20 Dec. 1658.

Fr. Wilhelmus de Daventria clericus † Amstelodami . . . . . 17 Dec. 1660.

(65) R. P. Vincentius Brixius, praed. et conf. ac organista † . . . . . 19 Julii 1661.

R. P. Joannes Libberichts, praed. et conf. syndicus sacrista † . . . . . 29 Nov. 1662.

R. P. Leonardus Oest, sacellanus major inter copias Regis Hispaniae, vicarius Tungris et iteratis vicibus hic supprior et pastorum hujus civitatis tempore pestis vicarius † Antverpiae . . . 23 Julii 1664.

R. P. Leonardus Servatii, praed. et conf. ac terminarius Iprensis † . . . . . 28 Nov. 1664.

Fr. Arnoldus Leenaerts, conversus †. . . . . 8 Jan. 1665.

R. P. Adamus de Itteren, prior † . . . . . 9 Jan. 1666.

Fr. Servatius Leenaerts, conversus † . . . . 27 Maji 1666.

(66) Eximius ac Dignissimus P. Thomas Leonardi in Ordine ac Strictae facultatis Lovaniensis S. Theol. Doctor, Regens ac iterato Decanus, Jub. Provinciae Germaniae Inferioris Prior Provincialis, Conventuum tam Bruxellensis quam Lovaniensis sexto Regens Primarius, Capitulorum Provincialium Diffinitor, variis scriptis clarus.

Viri hujus meminerunt cum laude eximia acta sui conventus et Provinciae, Valerius Andreas *Bib. Belg*, Seguier et Ghilbertus De la Haye etc., etc. Hic in *Bib. Belgo Dom.* M.S., ille in *Laur.*

Digitized by Google

Belg. P. 1. p. 105, aliique e quibus accipe sequentia et edisce quae docuit, intellectu conspicere, et quae egit, imitatione complere. Aetatis suae anno 22, raro exemplo, Philosophiam, quam in suo nativo conventu imbiberat, Duaci, ubi cursum Theologicum absolverat, docere coepit, ejusque repetitum cursum emensus, ad magisterium Studii Lovanii, et Regentiam secundariam consecutive promotus fuit. Anno 1628 licentiae et anno 1642. doctoratus gradum ascendit et biennio post in Magistrorum, S. Theologiae facultatis Regentium, collegium Lovanii cooptatus fuit. Praeter orationem et studium nihil ei cordi erat. Unde sexto studiorum nostrorum generalium Regentiam laudabiliter obivit.

Ex continuis tot annorum studiis, licet optimae complexionis esset, in pertinacem ac desperatum morbum incidit, a quo, ex medicorum consilio, sanari non poterat, nisi studiorum interruptione. Eo igitur tempore, auctoritate apostolica in Priorem Bruxel-
(67) lensem institutus fuit anno 1636.

Cum jam conventum Bruxellensem bina vice, et totidem Lovaniensem summa prudentia et mansuetudine rexisset, multos vitae suae annos: nempe a 22 usque ad 68 (excepto tempore, quo Bruxellis praefuit) studiis ac eruditis disputationibus, tum Duaci, tum Lovanii impendisset, in capitulo provinciali, habito Lovanii anno 1668, in Provincialem electus fuit, eodemque anno in actuali visitatione conventus Brugensis obiit calendis septembris, aetatis suae anno 72.

Scripsit *Thesaurum gratiarum S. S. Rosarii cum appendice de Confraternitate S. S. Nominis Jesu*, Bruxellis, typis Martini de Bossuyt annis 1640 et 1643; Lovanii, typis Hieronymi Nempaei anno 1646. Opusculum hoc in gallicum vertit P. Thomas Parmentier S T. Lic. Conventus Braniensis.

Libellum, cui titulus: *Christus crucifixus, sive de perpetua cruce Jesu-Christi:* Bruxellis, typis Martini

Digitized by Google

de Bossuyt anno 1648 in 12, Lovanii, typis Hieronymi Nempaei anno 1649 quem in flandricum vertit P. Joannes Bliterswyck Carthusianus, Monialium sui Ordinis Brugis oeconomus; in gallicum vero Eximius P. M. Traum Ordinis nostri S. T. D. Gallus, Bruxellis habitans. Ibidem typis Martini Bossuyt anno 1648.

Angelici Doctoris D. Thomae Aquinatis sententiam de prima hominis institutione, ejus per peccatum corruptione, illiusque per Christum reparatione, tribus libris comprehensam, adversus Joannem Georgium Dorschaeum, Doctorem Lutheranum per 27 annos Professorem, et Ecclesiasten Argentorati, nunc Ducum Mecklenburgensium Consiliarium, Professorem Theologiae, et Consistorii Provincialis Assessorem primarium Rostochii, qui gloriatur: se Thomam (Aquinatem) exhibere Confessorem veritatis evangelicae, Augustana (uti ait) *confessione repetitae. Ad S. S. D. N. Alexandrum VII.* Bruxellis, typis Balthazaris Vivien, anno 1661, in folio. Horum Principum Mecklenburgensium unus, mortuo Dorschaeo, cum Thoma nostro ad aquas Spadanas coram egit, et in Galliis, laudatissimo exemplo, ejurato Lutheranismo, fidem Catholico-Romanam amplexus, et professus est.

(68) Huic operi, pergit Echard, Tom. 2do pagina 626, accessit, eodem authore, *Brevis seu methodica refutatio totius operis Dorschaeani*, pp. 131. Inter libros tamen prohibitos, inquit idem Echard ibidem, relatus est hic liber decreto Romae VIII. Martii MDCLII dato, non propter ullum errorem in eo contentum, sed quia agit de auxiliis gratiae, quod tum Romae adhuc erat prohibitum. Sic interim habet Index librorum prohibitorum SSmi D. N. Benedicti XIV Pontificis Maximi jussu recognitus atque editus, Romae impressus MDCCLVIII ex typographia Rev. Camerae Apostolicae. „Leonardi Thomas. Angelici Doctoris D. Thomae Aquinatis sententia de prima hominis institutione ejus per

Digitized by Google

peccatum corruptione, illiusque per Christum reparatione. *Nisi deleantur omnia quae a pag 126 usque ad 134 de Conceptione B. Mariae Virginis habentur; et qua lib. 2 cap. 8 et 10. de actu beatifico charitatis in Christo leguntur. Decret. 18 Junii 1680.*

(69) Additiones quoque ad idem opus idem Exim. auctor dictitavit Lovanii 1664 in altera editione suis locis inserendas, quae tamen secunda editio in lucem non prodiit, quamquam praedicto jam anno a congregatione Cardinalium de reimprimendo libro data fuerit licentia, de quo vide in Archivio Littera AA N. 14, ubi et alia virum hunc immortalem spectantia reperire est. Additiones haec extant in M. S. conventus.

Scripsit et *confutationem cujusdam libelli haeretici, cui titulus: Capucinus excaputiatus.* Lovanii typis Nempaei 1662 in 8°. Nomen suum suppressit in hoc opusculo Thomas noster, quia Joannes ab Hamerstede, auctor libelli satyrici, quem impetebat, ministrum Protestantium agebat Trajecti ad Mosam, et ne ea de causa nostri a Batavis dominantibus male exciperentur, formidabat. Revera cum eam civitatem parentum invisendorum gratia intrasset anno sequenti 1663, detectus, in vincula jamjam conjiciebatur, nisi ab amico catholico monitus, celeriter et prudenter se subduxisset. Quis hanc opellam Belgice reddiderit et anno 1662, suppresso tamen loco, typis subjecerit, non constat hactenus. Quaedam reposuit Hamerstedius, cui Thomas statim respondit altero libello, cujus hic titulus est:

Unicae Christi Sponsae, id est, Catholicae sub Pontifice Romano Ecclesiae integritas et sanctitas denuo asserta. Itemque Calvinismus de violata mystici thori fide clare convictus.... adversus spuria vitulamina cujusdam Joannis Hamerstedii, Trajecti ad Mosam concionatoris pseudo reformati. Lovanii, typis Hieronymi Nempaei anno 1664 in 8° p.p. 394.

Digitized by Google

(70) R. P. Godefridus Joutzen, conf. ac Flandrorum Atrebati praed. egregius † . . . . . 7 Jan. 1669.

Fr. Hyacinthus Jonchals, novit. cler † . . . . 26 Junii 1669.

Exim. p. Henricus Walsenius in alma Universitate Lovaniensi licentiatus et in Ordine S. Theol. Doctor, Lovanii Regens primarius, in hoc conventu pluribus annis uti et Bruxellensi S. Theol. professor, hujus conventus quarto et Tungrensis primus Prior, Magister Novitiorum, ecclesiae et conventus in variis restaurator † . . . . . 28 Sept. 1669.

(71) Die 9 Augusti 1667 electus est prior Tungrensis et postquam ferme per 10 menses officio functus fuerat, electus est Prior sui conventus. Ita *Chronicon conv. Tungrensis.*

Fr. Thomas van der Meulen, conv. † . . . . 13 Oct. 1669.

R. P. Hubertus Roosen, sacerdos, S. Theol. alumnus † . . . . . 31 Jan. 1671.

R. ac Ven. P. Servatius van der Haegen, jub., Lovanii ac alibi supprior, Sittardiae bis vicarius ac primus praed. gen., in Frisia, dein Amstelodami Missionnarius Apostolicus ac verus, praecipue tempore pestis pastor, ubi et † . . . . . 6 Oct. 1671.

Fr. Martinus Conincx, conv. † . . . . . 25 Nov. 1671.

Exim. p. Dominicus Jamar in alma Universitate Parisiensi et in Ordine S. Theol. Doctor, Illustrissimi Domini Comitis de Soissons ex Regali Ducum Sabaudiae prosapia nati, Archieleemosynarius, Episcopus denominatus sed necdum consecratus, ut notant antiquiora hujus conventus Necrologia, per decennium in ipsius Palatio valde exemplariter vixit, tandemque paralysi tactus, relicta et Ordini et sibi fama non exigua. † Parisiis . . . . . 3 Jan. 1672.

R. P. Bernardus Schoppen, sacerdos † . . . 14 Sept. 1672.

Fr. Hubertus Coolen, conversus † . . . . . 21 Jun. 1672.

(72) R. P. Bernardus van Daelhem, praed. et conf. ac Novitiorum in Vicenza zelosus moderator † Savonae in Italia . . . . . 25 Sept. 1672.

R. P. Humbertus Haenen, praed. et conf. zelosus † 8 Maji 1673.

Digitized by Google

R. K. Jordanus Dieteren, praed. et conf. cantor ac Archiconfr. S. Rosarii et S. Nominis Jesu director perquam fervidus † . . . . . 6 Dec. 1673.

(1) R. P. Augustinus Berden, variis in locis tandemque Cortraci S. Theol. Profess. ubi et † . . 1 Sept. 1674.

Fr. Dominicus Groessels, conversus † . . . . 14 Jan. 1675.

(75) Fr. Joannes Penskens, clericus singulariter erga S P. Dominicum devotus atque ideo, ut pie creditur, ab incurabili infirmitate curatus † Lovanii . 18 April. 1675.

Erud. p. Jacobus Janissen in Universitate Coloniensi S. Theol. Licentiatus, philosophiae ac Theogiae prof. conv. Sittardiensis praed. gen. relicto sui magno apud omnes desiderio † . . . . . 8 Aug. 1675.

R. P. Michael Hamons, conf. Cortraci ac Insulis Flandrorum per 7 annos fervidus concionator † Insulis . . . . . 11 Aug. 1675.

R. P. Stephanus Schaep, natione Batavus, (Doesborgh) professus est Mosae-Trajecti, conventus Calcariensis praed. gen. et prior, electus est primus Prior (primus prior erat institutus) conv. Tungrensis die 19 Maji 1668. Ibidem fuit Prior per annum et quinque menses, moderans cum insigni prudentia, conversationis valde exemplaris, regularis observantiae custos vigilantissimus. Fuit sui conventus nativi Prior et conventus Zwollensis restaurandi prior designatus; obtinuerat quidem aliquam istius conventus partem, quam inhabitabat et in cujus ambitu altare erexerat, in quo die 22 Ja nuarii 1673 primum sacrum celebravit non sine maximo Catholicorum gaudio, sed templum et maximam partem conventus occupabant adhuc Acatholici et quamvis nostri patres de serenissimi Principis Episcopi Monasteriensis mandato possessionem obtinuerint et ecclesiae et conventus, tamen non diu duravit, nam eodem anno deserere debuerunt. Moniales nostras ad strictam clausuram

(1) De bladzijden 73 en 74 zijn in het handschrift blanco gelaten.

Digitized by Google

Ruremundae adduxit anno 1646; Sittardiae monasterium II Ordinis instituit. Tandem Ruremundae confessarius ibidem † 5 Sept. 1676, aetatis 72, profess. 46, sacerd. 45. . . . . 5 Sept. 1676.

(67) R. P. Reginaldus van der Borght, praed. et conf. syndicus, monialium Sittardiae et Ruremundae confessarius, ubi post exantlatos in functionibus suis varios labores †. . . . . 10 Nov. 1676.

R. P. Guillielmus Bun, praed. et conf. † Bugellae in Italia . . . . . 18 Nov. 1677.

R. P. Alanus Gulpen, hujus conventus et Tungrensis anno 1669 supprior, philosophiae et Theologiae professor, iterata vice novitiorum director, zelosissimus S. Rosarii propagator, illud assidue et ubique in oppidis, pagis, castellis et exercitibus summo fervore praedicavit et multa millia hominum huic sacro sodalitio aggregavit. Voti causa Surianum tetendit ad thaumaturgam S. P. N. Dominici imaginem visitandam. Inde rediens, Venetiis, apoplexia ictus, in coenobio SS. Joannis et Pauli †. 6 Nov. 1677.

Scripsit *Compendium percelebris Confraternitatis SS. Rosarii*. Cui adjecit *Officium quotidianum B. Mariae Virginis et officium defunctorum*. Flandrice
(1) Leodii, typis Henrici Hoyoux anno 1672 in 12°.

(77) 1678. Studium quod semper in hoc conventu floruerat a Rmo P. Antonino de Monroy totius Ordinis nostri Magistro Generali, in studium formale erigitur atque omnibus, quibus studia generalia fruuntur, insignitur dotaturque privilegiis. Diploma in pergameno exaratum extat in archivo Litt. A. n° 12 ubi et reperire est epistola Rmi. P. Magistri Generalis Cloche qua licentiam concedit

---

(1) L'année précédente (1671) il avait publié chez Guillaume Henri Streel, à Liége, une nouvelle édition de l'ouvrage: *du Saint-Rosaire*, par le Père Guérard. Franquinet o. c. p. 173.

1677 11 Nov. datur licentia patri lectori Alano Gulpen ut possit imprimere meditationes; revisores sunt p. lectores fr. Matthias Kempeners et fr. Jacobus Nipels. *Reg. Mag. Gen.*

Digitized by Google

studium hoc continuandi; signata est 11 Julii 1716(1).

(78) R. P. Reinerus Kempinck, praed. et conf. † Leovardiae . . . . . 8 Nov. 1677.

Fr. Joannes Cordeweners conversus, qui postquam thaumaturgam S. P. N. Dominici, Imaginum in Suriano visitaverat, copiam in conventu multisque aliis in locis ipse penicillo confecit † . 22 Nov. 1678.

R. P. Antoninus Jaspars Bonnecoeur, praed. et conf. syndicus Tungris supprior, ubi † . . . . 14 Dec. 1678.

Eximius ac Ven. Pater Henricus Hechtermans, tertio sui conventus Prior, variis in studiis, Aquisgrani, Bruxellis, Mosaetrajecti et Lovanii Regens, in alma Univertate Lovaniensi S. T. Licentiatus, in Ordine S. T. Magister, Capituli Provincialis Diffinitor, conventus Buscoducensis in Mechlinia Prior, primus Vicarius Tungrensis, Serenissimi Principis Maximiliani Henrici Bavari Archiepiscopi et Electoris Coloniensis ad Philippum IV Hispaniarum Regem Legatus varia conventui suo procuravit; inter quae splendidissimum aedificium, recipiendis hospitibus et infirmis curandis aptissimum, quod omni

(2) necessaria supellectili adornavit. Obiit jubilarius. . 4 Maji 1679.

Ex hispanico in latinum vertit *Sermones doctissimi P. Ignatii Coutino*, Ordinis nostri, dedicatum Domino Godefrido, Comiti de Huyn in Geleen, etc. Bruxellis, typis Francisci Vivieni anno 1652 in 3 tomis in 4.

Item *Compendium totius doctrinae Christianae*, compositum a P. Joanne a S. Thoma, Ordinis nostri, Bruxellis, typis Francisci Vivieni anno 1658.

Ex germanico in belgicum vertit *Vitam B. M. Sororis Agnetis a Jesu* Ordinis nostri. Lovanii, typis viduae Adriani de Witte anno 1675 in 8 (3).

---

(1) Het diploom is afgedrukt bij Franquinet, t. a. p. blz. 314.

(2) 1662, 22 April. P. Henricus Hechtermans en Antonius Jaspers ontvangen vergunning om naar Spanje te gaan voor hunne studie, behoudens de goedkeuring van den Provinciaal.

Reg. Mag. Gen.

(3) P. de Jonghe. *Belg. Dom.* p. 281 — *Script. Ord.* II. p. 687.

Digitized by Google

(79) (1) Fr. Simon Klein, conversus † . . . . . 12 Sept. 1680.
R. P. Ludovicus a Campo, praed. conf. supprior et lector moralis † . . . . . 30 Dec. 1680.
(81) R. R. Joannes Cuypers, hic et Sittardiae Prior ac Tungris Vicarius ibidem institutus 28 Sept. 1649 (2) † 15 Julii 1681.
R. P. Franciscus Roosen, praed. et conf. ac Tungris cantor, fulmine tactus † . . . . . 8 Aug. 1681.
Fr. Henricus Berlo, conversus † . . . . . 20 April. 1684.
R. P. Joannes Glabbeeck, sacerdos † . . . . . 13 Junii 1684.
Fr. Ludovicus Maurits, conversus † . . . . . 11 Junii 1684.
(82) R. P. Thomas de Heer, praed. gen. supprior, syndicus, Ruremundae et Sittardiae confessarius, Parisiis in regali Abbatia S. Benedicti pro nationibus extraneis facundus praedicator, Sacrae Theologiae professor ac antiquorum monumentorum hujus conventus sedulus investigator et scriptor, uti sat superque constat ex libro in folio ab ipso scripto cui titulus: *Chronicon Conventus Ordinis Praedicatorum in Trajecto Superiori sive ad Mosam, ex authenticis documentis, Bullis Pontificum, diplomatibus Imperatorum, Regum et Principum ac probatis Auctoribus, tam impressis quam manuscriptis, iisque ut plurimum vetustioribus, qui vel iisdem temporibus rerum in hoc tractatu narrandarum vel circa floruerunt, adjunctis ad singula capitula digressionibus per fr. Thomam de Heer.* Hoc opus dedicavit Amplissimis et clarissimis D.D. utriusque jurisdictionis Praetoribus, Consulibus, Scabinis et Consiliaribus urbis Mosae-Trajectensis, prosperitatem et salutem precatur, indubie ut sub illorum protectione facilius ac majori cum gratia praelo daretur, quod tamen haud contigit, unde hactenus M. S. in bibliotheca asservatur (3) † . . . . . 4 Mart. 1685.

---

(1) Bladzijde 80 is in het handschrift blanco gelaten.

(2) P. Joannes Cuypers is ongetwijfeld dezelfde persoon als de hierna volgende P. Joannes Kupers.

(3) Dit handschrift berust thans op het Rijksarchiet te Maastricht.

Digitized by Google

Fr. Martinus van Millinc, conversus † . . . . 31 Mart. 1686.

R. P. Gisbertus Thomae, praed. conf. Tungris supprior ac S.S. Rosarii zelosus director, verusque animarum oeconomus, obiit Tungris . . . . . 31 Mart. 1686.

Fr. Nicolaus Lensens, conversus † . . . . . 21 Jan. 1687.

Fr. Aegidius Kelling, conversus † . . . . . 1 Sept 1687.

(83) R. P. Nipels, natus Mosae Trajecti 1646, ubi
(1) habitum accepit 1662. Studio feliciter expleto, Lovanii iterato artium lector fuit institutus, deinde magister studii ac juvenum moderator. Acclamantibus patribus Prior conventus Tungrensis electus fuit 1679 cujus regimen suscepit 27 Junii circa horam 12am. Erat eodem tempore in Universitate Lovaniensi S. Theol. Licentiatus et in Ordine Praesentatus. Anno 1680 quartum extruxit ambitum simul cum bibliotheca et maximam partem muri circa plateam *Kaelenstraet*, procuravit cappam, casulam cum dalmaticis ex pretiosissimo panno auro contexto rubri coloris. Expleto prioratus munere in studio generali Coloniensi, Antverpiensi Regentis secundarii officio functus est. Deinde vero ad supremum ejusdem studii Antverpiensis gubernium evectus est. Anno 1685 doctoralem lauream Lovanii gloriose reportavit, cujus et studium archigubernium breve promeritus fuisset consecutus, nisi invida mors hanc gloriam eripuisset, quae accidit in conventu Antverpiae 1688 die 19 Junii, anno 42 aetatis, profess. 26, sacerdotii 17 . . . . . 19 Junii 1688.

R. ac Ven. P. Joannes Kuper, hic et Sittardiae prior, jubil., vicariatus Tongrensis vicarius a 23
(84) Sept. 1649—Sept. 1651 (ibidem nominatur Joannes

---

(1) 1685. Die 24 Martii R. P. Praesentato fr. Joanni Nipels conceditur licentia adeundi universitatem Lovaniensem pro suscipienda laurea doctoratus.

1687. Jan. Regenti primario Antverpiensi p. Mag. Joanni Nipels rescribitur laudando illius zelum in propaganda Angelici Doctoris doctrina et ideo ut zelum suum possit continuare, conceditur ipsi facultas quod non possit eligi ad aliud officium, invito Generali Ordinis.

Reg. Mag. Gen.

Digitized by Google

(84) Kuyper) et in conventus erecti Priorem electus, quam tamen dignitatem prout et Praedicaturam Generalem, vir vere humilis modeste recusavit. Zelosissimus Fidei Catholicae propugnator, magnum vitae suae tempus, tam in oppidis quam in pagis, praedicando Verbum Dei impendit. Controversias fidei magno cum Catholicorum et Acatholicorum concursu in ecclesia conventus sui per multos annos fructuosissime praedicavit, Catholicos in Fide corroboravit, multos haeterodoxos ad fidem convertit et pertinaces confudit. Tantis tandem fractus laboribus † . . . . . 15 Julii 1688.

Fr. Joannes van der Smitzen, conversus . . . 4 Aug. 1688.

R. P. Dominicus Haenen, praed et conf. syndicus, Monialium Ruremondae pro altera vice confessarius, ubi et obiit † . . . . . 4 Aug. 1688.

Fr. Vincentius Moreau, conversus † . . . . . 26 Junii 1689.

R. P. Hyacinthus van der Meer, praed. et conf. Tungris supprior anno 1682, lector moralis ac Confraternitatum SS. Rosarii et SS. Nominis director zelosus † . . . . . 2 Febr. 1689.

(85) R. P. Michael Loverix, praed. et conf. † . . . 27 Mart. 1689.

Fr. Arnoldus de Benda, conversus †. . . . . 27 Mart. 1689.

R. P. Albertus Jekermans, praed. et conf. † . 19 Dec. 1690.

R. P. Godefridus Soons, S. Theol. licentiatus, hic et Lovanii S. Theol. professor ac regens, tertio prior, vicarius Tongrensis ab 6 Oct. 1661 usque ad Oct. 1663 et Monialium in Auderghem continuatis vicibus confessarius. Vir per omnia laudabilis ac omnibus ubique gratus †. . . . . 14 Sept. 1691.

De reliquiis S. S. Marculphi et Eligii, quomodo et quandonam ad conventum nostrum pervenerint; quomodo et quandonam exaltatae, vide in fine. Interim hic nota: 1ª die Maji singulis annis, ad illas venerandas tantum fuisse concursum ut Ecclesia populum non caperet, praeter concursum quotidianum aliisque diebus per annum.

(86) R. P. Dominicus ab Heese, praed. et conf. qui

Digitized by Google

apud thaumaturgam S. P. N. Dominici Imaginem in Soriano multis annis commoratus, huc redux † 18 Junii 1693.

Fr. Adrianus Stevens, conversus † . . . . . 19 Dec. 1693.

R. P. Albertus Kleynen, de quo merito dici potest: „Vir magnus meritis, nomine *Parvus* erat", sui conventus iterata vice Prior, juvenis Salmanticae studuit. Ad suos redux, scientias, quas in celeberrimo illo studio hauserat, Lovanii deprompsit, studii generalis ibidem iterata vice Regens, et in alma Universtate S. Th. Doctor. Postmodum in ecclesia sui conventus, applaudentibus Catholicis, frementibus fidei hostibus, controversias doctissime praedicavit. Ob haec, aliaque laudabilissima ejus merita evectus ad Praefecturam Missionis Apostolicae Confoederati Belgii, se in illo munere irrepre hensibilem praebuit ac tandem morti cessit die (1) 29 April. 1694.

Fr. Nicolaus Stoop, conversus † . . . . . 14 Febr. 1694.

---

(1) Ontleend aan B. de Jonghe. *Belg. Dom.* p. 282.

1675 Dec. P. Albertus Kleynen tot prior van zijn klooster te Maastricht aangesteld.

1678. Die 8 Octobris P. Praesentato P. Alberto Kleynen Mosaetrajectensi conceditur licentia ad gradum, vacantem per obitum P. Licentiati Schoonhoven in Prov. Germ. Infer. pro rata nationis Brabantiae.

1679. Die 6 Maji. In een brief aan den Provinciaal wordt P. Magister Albertus Kleynen genoemd: regens studii nostri formalis Mosae-Trajectensis. De Generaal prijst hem zeer, omdat hij met veel succes eene visitatie in zijn naam te Antwerpen had gehouden.

1679. Die 27 Julii datur commissio Magistro Kleynen visitandi conventum Leodiensem ad patrum ejusdem conventus instantiam.

1680 Junii. P. Kleynen wordt benoemd tot Regens Lovaniensis. De Senaat van Maastricht verzocht echter in Augustus P. Kleynen te behouden wegens de vele vruchten, die hij door zijne predikatiën onder het volk uitwerkte. De Generaal stemde in het verzoek van den Senaat toe.

1682. Die 3 Januarii P. Mag. Kleynen declaratur esse legitimus studii generalis Lovaniensis primarius Regens virtute antiquarum litterarum patentium.

1686. Die 28 Decemb. Bij den dood van P. d'Aubermont recommandeerde de Generaal den Provinciaal om P. Kleynen in diens plaats onder het Collegium doctorum strictae facultatis Theologiae in Universitate Lovaniensi op te nemen.

Reg. Mag. Gen.

Digitized by Google

R. P. Benedictus ab Eyck, praed. et conf. ac
(1) supprior † Ruremondae . . . . . 5 Julii 1694.
(89) R. P. Andreas Loverix, praed. et conf. ac infirmorum militum Leodii sacellanus, ubi † . . . . 22 Aug. 1694.

Reverendissimus P. Guinandus Wynants, S. Theol. Doctor, invictissimi Imperatoris Leopoldi I Theologus et Consiliarius, ejusdemque ad Serenissimum Ducem Sabaudiae orator, Caroli VI paedagogus, Studii generalis Mediolanensis et Collegii S.S. Sixti et Clementis de Urbe Regens primarius, in comitiis generalibus Romae celebratis anno 1677 pro nominata provincia diffinitor ac Thesium Theologicarum (extant in hac bibliotheca in parvo folio) Praeses; Reverendissimi Patris Antonii de Monroy, Magistri Generalis socius, conventuum utriusque Germaniae Visitator Generalis, Provinciae Teutoniae Provincialis, Commissarius ac Vicarius Generalis Provinciae Hungariae. Hic Prior electus et magnus hujus sui conventus benefactor. † Viennae in Austria . . . . . 7 Mart. 1695.

(90) Beneficentiae illius monumenta sunt sequentia:

1mo. Dedit magnam illam Picturam Victoriae Navalis, obtentae 1571 1 Octobris contra Turcas, quam pinxit fr. Thomas Leonardi, Romae 1682.

2do. Perinsignem illum Crucifixum ex ebore curiose elaboratum, cum suppedaneo Tabernaculo Vlis SSmenti ex testudine affabre confecto.

3o. Calicem argento deauratum, cum figuratis vermiculatis eidem insertis (2).

---

(1) De bladzijden 87 en 88 zijn in het handschrift blanco gelaten.

(2) Tijdens het pastoraat van Pater J. L. Meijers, dominicaan van het Maastrichtsche klooster (1787—1809), is de Sint-Dominicus'statie te Rotterdam verrijkt met een verguld zilveren kelk, waarvan de *nodus* wordt gevormd door een Sint-Dominicus'beeld, dat de *cuppa* draagt. Tegen de *cuppa* zijn in fijn drijfwerk de busten der kerkleeraars aangebracht. Aan den voet leest men: *fr. Guinandus Wynans Ordinis Praedicatorum Sacrae Theol. Mag. et Provincialis Provinciae Teutoniae 1690 30 Aug. dono dedit suo nativo conventui Mosae Trojectensi.*

Digitized by Google

4°. Donavit 300 Imperiales in exstructionem trium camerarum hospitum.

(91) 5to. Fundavit Anniversarium pro Parentibus et Amicis: pro quo, post mortem sororis suae Mariae Wynans Tertiariae Ordinis Nostri, conventus trahet annue 75 florenos.

6to. Denique post mortem ejus conventus habuit 4000 imperialium. Ex quibus pecuniis, 2000 imperiales impensi fuerunt restaurationi et renovationi Frontispitii perquam ruinosi, nec non et deforis murorum totius Ecclesiae uti et tecti illius: item reparationi braxatorii, cui novae trabes impositae, innovata granaria, et totum tectum omnino innovatum, praeter alias expensas in eo factas. Duo alia millia exposita sunt ad censum perpetuum. Hujus viri memoriam ulterius commedabilem facit, quod a Confessionibus fuerit Augustissimae Romanorum Imperatrici Claudiae Feliciae quae antequam a Sacratissimo Imperatore Leopoldo 1mo in conjugem Imperialem acciperetur, erat soror IIItia Regulae S. Dominici habitu publice incedens: Unde voluit ut vita functa etiam triduo in habitu publice ostenderetur, et in Ecclesia ff. Praedicatorum Viennae sepeliretur. A° 1676.

(92) R. P. Pius de Mallieux, praed. et conf. † . . . 24 Julii 1695.

Fr. Guillielmus Claes, conversus † . . . . . 17 Febr. 1696.

Ven. ac R. P. Franciscus Kuper, praed. et conf. jub. synd. † . . . . . 14 Sept. 1697.

Ven. Fr. Benedictus Heynen, conversus jubil. † 29 Dec. 1696.

Ven. ac R. P. Raynerus Schobben ex Wellen, diocesis Leodiensis, conv. Mosae-Traj. filius, cujus conventus quandoque fuit syndicus vigilantissimus, deinde Calcariensis Prior et hujus nostri conventus Tungrensis vicarius 1665 16 Octobris; quartus Prior Tungrensis 8 Febr. 1673. Vir egregiae pietati deditus, valde proficuus conventui fuit. † Tungris. (Chronicon Tungrense) . . . . . 23 Febr. 1698.

Digitized by Google

Fr. Bartholomaeus Minckeleers, conversus †. . 13 Junii 1698.

Fr. Raymundus van den Driesche clericus ac scholarum praefectus, † studens in Hispania. . . 16 Junii 1698.

(93) R. P. Hieronymus Reusens, Sittardiae Prior hic et Tungris per plures annos supprior ac Monialium Ruremundae confessarius † . . . . . 29 Mart. 1699.

R. P. Ludovicus Siceram in Budel, in Baronia de Cranendonck 14 annis pastor, † in Meeuwen, sed hic sepultus . . . . . 21 Junii 1700.

R. P. Theodorus Verheijen, praed. et conf. †. . 9 Sept. 1700.

(1) R. P. Joannes Ingendael, praed. strenuus ac conf. assiduus, jub. ac supprior † . . . . . 24 Jan. 1701.

R. ac Ven. Raymundus a Campo ex confessario Monialium Sittardiae in hujus conventus (Tungrensis) Priorem tertium assumptus fuit 24 Nov. 1669, rexit prudenter et pacifice per tres annos. Tandem per plures annos jubilarius et prae senectute lumine oculorum privatus † Mosae Traj. (Chronicon Tungrense). . . . . 7 Dec. 1701.

(94) R. P. Henricus Hechtermans in vinea Domini diversis in locis tam infidelibus quam christianis operarius strenuus, Algiriae quondam captivus ac tandem praesidii militaris in castro ynsulae St. Stephani sacellanus major ac pastor, ibidem † . . . 10 Julii 1702.

Ven. Fr. Jacobus Persoons, conversus jub. . . 18 Julii 1702.

R. P. Bernardus Schoepen, sacerdos dum devotionis causa Sorianum tenderet, visurus miraculosam S. P. Dominici imaginem Nicastri in Calabria † 14 Sept. 1702.

(95) Fr. Arnoldus Bollen, conversus †. . . . . 2 Junii 1703.

Fr. Guinandus van der Maesen, conversus † . 17 Jan. 1705.

Fr. Albertus Jansens, conversus † . . . . . 14 Mart. 1706.

Fr. Hyacinthus Lambricht, conversus † . . . 5 Mart. 1707.

---

(1) 1677. Die 18 Decembris instituitur a consilio pro conventu Mosae-Trajectensi p. Joannes Ingendael. Assignatur in studentem S. Theol. conventus S. Joannis et Pauli Venetiis p. Dominicus Walsenius.

1678. Die 29 April. conceduntur patentes studentis formalis p. Dom. Walsenio in generali studio Patavino.

Reg. Mag. Gen.

Digitized by Google

R. P. Dominicus Grootenclaes, praed. et conf. ac sacrista sedulus † . . . . . 29 Maji 1707.

Fr. Laurentius Ramaekers, conversus, ex comitatu de Reckem. † . . . . . 31 Maji 1707.

R. ac Ven. P. Gasparus Walsenius, jubil. Tungris supprior, hic cantor ac syndicus, per 20 annos lector moralis † . . . . . 3 Nov. 1707.

R. P. Hyacinthus Schrack, praed. et conf. † . 15 Febr. 1709.

R. ac Ven. P. Joannes Quix, prior, professione et sacerdotio jubil. Provinciae senior, hic et Bruxellis per 32 annos Magister Novitiorum, Monialium tum Ruremundae, tum Sittardiae confessarius, vir admodum exemplaris et ab omnibus habitus ut sanctus † . . . . . 24 Febr. 1709.

(96) R. ac Ven. P. Conrardus Leonardi, praed. ac conf. grassante etiam pestifera lue indefessus, jubil. et cantor †. . . . . 7 April. 1709.

Fr. Hermanus de Bie, conversus † . . . . . 4 Julii 1709.

R. P. Gundisalvus Offermans, praed. et conf. Legionis Marchionis de Risbourg sacellanus † Pampelionae in Hispania . . . . . 24 Sept. 1710.

Ven. Fr. Carolus Ghysens, conversus jubil. . . 6 April. 1710.

A. R. ac Ven. P. Pius Thomae, hic et Tungris iteratis vicibus Prior, jubil. Praed. Gen. ac Mag. Novitiorum †. . . . . 9 Mart. 1711.

R. ac Ven. P. Matthias Kempeners, S. Theol. Doctor, Sittardiae Prior, syndicus ac jubilarius, philosophiam Aquisgrani, philosophiam et Theologiam Revinii et Mosae Trajecti docuit. Theologiam etiam iteratis vicibus praelegit in celeberrima Abbatia S. Cornelii Ord. S. Benedicti, illiusque Abbatiae bona temporalia fideliter administravit †. 12 Mart. 1711.

(97) R. P. Augustinus Jorissen, praed. et conf. †. . 12 Mart. 1711.

R. P. Henricus Cuypers, hic et Sittardiae Prior, S. Theol. Mag. de Cathedra, vir plane apostolicus, in salute animarum procuranda zelosus, in praedicando omnino fervidus. Qui postquam in diversis civitatibus per plures annos Verbum Dei non

Digitized by Google

minus laudabiliter quam fructuose disseminasset, tandem per 16 et ultra annos Evangelium praedicationis efficacia in hac civitate, Fidem orthodoxam virili animo defendit ac heterodoxae religionis dogmata oppugnavit, e quibus non solum non exiguum animarum lucrum Coelo conciliavit, sed et sibi tot tantaque merita accumulavit, ut praedicatura generali pro conventu Calcariensi primum condecoratus, deinde inter Sacrae Theologiae Magistros de Cathedra praeter usitatum Provinciae morem de spe-
(1) ciali gratia fuerit annumeratus † . . . . . 9 April. 1711.

R. P. Vincentius Thomae, praed. et conf. ac Tungris itirato supprior, ubi et † . . . . . 4 Nov. 1712.

(98) R. ac Ven. P. Petrus Collet, supprior, jubilarius ac variarum Monialium nostrarum Ruremundensium iterato confessarius ac conventus illarum accuratus descriptor † . . . . . 7 Jan. 1714.

Fr. Joannes Hubrichs, Tertiarius † . . . . . 5 Febr. 1714.

R. P. Humbertus Schillaerts, praed. et conf. cantor † . . . . . 5 Jan. 1716.

R. P. Jacobus Nipels, Prior, jub. S. Theol. Praesentatus, quam iterato in hoc suo conventu ac variis aliis in coenobiis praelegit † . . . . . 27 Maji 1716.

R. P. Ludovicus Jonckhans, praed. et conf., supprior ac sacrista † . . . . . 8 Sept. 1716.

R. P. Raymundus Leufkens, praed. et conf. † . 8 Sept. 1716.

Rev. ac Ven. p. Jacobus Peuskens, praed. conf.

---

(1) 1678. Die 22 Oct. p. Henrico Kuyper novitio simplici conventus Mosae-Trajectensis conceditur ut possit ad studium philosophicum applicari et P. Jacobo Pueskens datur facultas transferendi suam affiliationem a conventu Salmanticensi in Hispania ad conventum Mosae-Trajectensem.

1708. Die 18 Oct. R. Praedicator generalis Henricus Kuyper, prior Mosae Trajectensis, promovetur ad gradum Magisterii ex cathedra. Post 20 annos in memorato conventu peregit conciones controversisticas, et hodiedum peragit cum tanto animarum fructu ut duo sacerdotes in illo conventu occupentur in tradenda doctrina illis qui in ejus concionibus ad fidem orthodoxam convertuntur. Magisterium hoc ex speciali gratia superaddidit Rmus Provinciae Germ. Infer. pro natione Brabantica, conformiter ad acta ultimi Capituli Generalis Bononiae celebrati.

Reg. Mag. Gen.

Digitized by Google

jub. Mag. Novitiorum, Confraternitatis S. Rosarii zelosus director † . . . . . 5 April. 1717.

Scripsit in lingua flandrica: *Librum de devotione erga SS. Sacramentum*, item *Libellum precum* seu *exercitia quotidiana.*

(99) Rev. ac Ven. p. Thomas Leonardi, praed. et conf. jub. †. . . . . 8 April. 1718.

R. P. Joannes a Soetendael, praed. et conf. † Bergis Sancti Winoci terminarius . . . . . 9 April. 1718.

Rev. ac Ven. p. Ambrosius Isenbroek, praed. et conf. indefessus ac jub. † . . . . . 9 Junii 1718.

Fr. Ignatius le Dens, conversus † . . . . . 2 Jan. 1719.

(100) Fr. Ludovicus Ghysberti, conversus, Romae in servitio Reverendissimi existens, donavit, ut inscriptio habet, conventui suo nativo Mosae Trajectensi duo missalia cum collectario admodum pretiosa anno 1717, † . . . . . 5 Jan. 1720.

(101) Rev. ac Ven. p. Hyacinthus Corten, praed. conf. ac jub. et Provinciae senior † . . . . . 4 Febr. 1720.

R. P. Hyacinthus Bonghs, praed. et conf. ac sacellanus Auderghemii, ubi et † . . . . . 5 Maji 1722.

R. P. Raymundus Leufkens, praed. et conf. S. Theol. lector moralis et sacrista † . . . . . 8 Sept. 1722.

R. P. Ambrosius Meers, sacerdos, procurator † . 27 Julii 1723.

Fr. Henricus Wolffs, conversus, † . . . . . 14 Febr. 1724.

(102) R. P. Guilielmus Verliers, praed. et conf. † . . 5 Junii 1724.

R. P. Andreas Haenen, S. Theol. Licentiatus hic prior et studii generalis Lovaniensis Regens prim. †. 18 Julii 1724.

R. P. Joannes Mennix, supprior, synd. sacrista † 16 Dec. 1724.

R. P. Albertus L'herminot, supprior, syndicus saepe Mag. novitiorum †. . . . . 30 Jan. 1725.

R. P. Benedictus du Tromp. conf. praed. gen. lector moralis, hic et alibi cantor ac religiosorum S. Andreae confess. syndicus † . . . . . 20 Jan. 1726.

Fr. Ludovicus Gheysens, conversus † . . . . 30 Dec. 1726.

R. P. Alanus van Gulpen, praed. conf. synd. sacrista † . . . . . 24 Mart. 1727.

(103) R. ac Ven. P. Cornelius Reems, praed. et conf. jub.

Digitized by Google

Mag. novit. † . . . . . 13 Sept. 1728.

R. P. Mattheus Dolmans, Prior, Ruremondae philosophiae lector, praed. gen. ac controversista Fidei ultra 20 annos famosus ac eximius, inquit noster Echard. tom. II pag. 787, necnon apprime versatus. Scripsit typisque edidit librum cui titulus *„De zekere onfeylbaerheyt der Roomsche Kerk en Pausen, niet alleen wegens geloof en zeden, maar ook in het canoniseren der Heyligen, vervolgens van onzen H. Vader en Patriarch Dominicus en den laatstgecanoniseerden H. Paus Pius V, onder blijkelijk betoog van de regtveerdige ketterstraffen, gelyck ook dat de Waldensen en Albigensen goddeloze ketters geweest zijn, tegen Menso Heydenryck, predicant der so genaemde gereformeerden tot Maestricht,* in 8°

(1) pag. 577 † . . . . . 10 Jan. 1729.

Fr. Martinus Mewissen, conversus † . . . . . 30 Oct. 1729.

(104) R. P. Thomas Nyst, sacerdos † . . . . . 9 Dec. 1731.

R. P. Alanus Krekels, sacerdos, lector denominatus . . . . . Febr. 1732.

R. ac Ven. P. Jordanus Guyens, jub. suppr. syndicus, saepe Mag. novitiorum † . . . . . 16 Maji 1732.

R. ac Ven. P. Joannes van Dalem, iteratis vicibus Prior ac praedicator zelosissimus. Sermones ejus extant in bibliotheca in tribus tomis in 4to M. S. Vir in oratione et contemplatione assiduus, quibus etiam ut magis vacaret Florentiam perrexit, ubi et mortuus est jubilarius † . . . . . 22 Febr. 1733.

Fr. Dominicus Aquarius conversus † . . . . . 11 Jan 1733.

R. P. Andreas Bartels, praed. et conf. supprior † 17 Junii 1733.

Fr. Walterus van Hees, conversus † . . . . . 14 Sept. 1734.

---

(1) 1698. Febr. P. Priori Trajectensi Jacobo Nipels respondetur quod p. Mattheus Dolmans, filius conventus Trajectensis, possit juxta voluntatem Provincialis Hispaniae manere in dicta provincia et sua studia continuare.

1724. Die 4 Nov. ad instantiam conventus Mosae Trajectensis mittitur rehabilitatio p. prioris Matthei Dolmans, ut ibidem immediate reëligi possit.

Reg. Mag. Gen.

Digitized by Google

(105) Ven. fr. Franciscus Romain, conversus, jubilarius, quondam famosissimus Regni Galliae architectus, Generalis pontium viarumque publicarum necnon Dominiorum Regiorum Inspector, ac maximus hujus conventus benefactor. Vir ille praeclarus e civitate Gandensi oriundus, paucis annis in nostro conventu professus, hic Mosae Trajecti in constructione pontis Mosani (cujus non sine maximo honore fundamentum jecit ac primum saxeum arcum mira arte imposuit) tanta dedit ingenii sui specimina, ut in Galliam salvo regio conductu contra quoslibet invidorum insultus evocaretur, ubi illi a Rege Ludovico XIV ingens illud opus Pontis Regalis (famoso ac communi nomine *Pont Royal)* cui nullus ante ipsum artifex suffecerat, concreditum fuit, quod opus ingentissimae molis, longitudinis ac latitudinis, tanta dexteritate, tanta soliditate urbis ornamento et commodo Luparae (vulgo *Seine*) instravit ut a praefato Christianissimo Rege, Architecti Regii Pontium viarumque publicarum necnon Dominiorum Regiorum Inspectoris titulo, additis magnis annuis pensionibus, decoratus fuerit. Ingenii illius sublimitatem universa Gallia saepe fuit ad-
(106) mirata et quingenti pontes, aggeres necnon praeclariora ejusdem vastissimi Regni palatia et aedificia in hanc horam testantur et loquuntur. Verum sapiens architectus tot curis licet distortus, ut etiam saepe mille operarios uno in opere dirigeret, numquam tamen structurae ac aedificii sui spiritualis curam neglexit; illi virtutum omnium solidum fundamentum supposuit humilitatem, quamvis enim apud praecipuos Galliae Magnates, speciatim magnum Regis Cancellarium *Pont-Chartrain* summo in honore esset, qui ipsius praesentia et confidentia recreabatur, numquam tamen se extulit supra se, sed peracto opere maluit in conventu communi confratrum victu ac habitu viliori contentus vivere

Digitized by Google

quam extra monasticae disciplinae, cujus ad mortem fuit amantissimus custos, jacturam pati. Fundamento huic spirituali praeter caeteras virtutes perfectissimam superaedificavit paupertatem, ita ut merito in paupertate dives et in divitiis pauper extitisse dicatur; copiosos enim redditus a rege assignatos, non sibi sed pauperibus de licentia superiorum alendis, monasteriis aedificandis, templis ampliandis et exornandis acquisivisse videtur. Interim conventus noster, ne de Gandensi aliisque loquar, maxima pro parte restaurationem et ecclesia nostra ornamentum huic viro plane, et nobis et orbi, ut fasta publica evincunt, immortali debent. Mortuus est in senectute bona, provectaeque aetatis et plenus dierum, anno nempe aetatis suae 89, professionis 60, congregatusque ad populum suum Parisiis in Novitiatu Generali Fratrum Sacri Ord. Praed. in suburbio S. Germani.

(107) Hic titulus sepulchri:

V. F. Francisci Romain Ordinis
FF. Praedicatorum,
Qui fractis superbae Sequanae Fluctibus
Arcuatae Molis, Pontem Regium
Parisiis, prope Luparam,
Arte mirabili constructum anno D.
MDCLXXXV
A Fundamentis erexit.
(1) Jacet Hic
Frater Franciscus Romain Gandavus,
Natus anno R.S.MDCXLVI,
Conventus Trajectensis ad Mosam,

---

(1) Hier begint het grafschrift. De voorafgaande biographie is ontleend aan den doodsbrief, welke, op last van het Predikheerenklooster van Maastricht, door den stadsdrukker Lambertus Bertus aldaar is uitgegeven.

Francis Roman, bouwmeester uit de 17de eeuw. Door G. D. Franquinet. Met het portret van dien bouwmeester. — *Brief van Francis Roman.* Met fac-simile. — *Bouwkundige Bijdragen.* Dl. VIII. Blz. 1 en 159.

Digitized by Google

Ordinis
F.F. Praedicatorum Alumnus,
Dominii Regalis Architectus
Necnon pontium aggerumque
Conductor
In Generalitate Parisiensi Effectus,
Ac per totam fere Galliam Delegatus,
Denatus Lutetiae Parisiorum
Die VII Januarii anni M.D.CCXXXV.
Ora Viator
Ut virum Religiosum, Professione
Conversum,
Prudentia et Moribus
Conspicuum
(108) Aulicis Ministris
Acceptissimum
Quem tot praeclaris Architecturae
Monumentis
Celebrem
Terra et Pontus ubique commendant
Aethereae Sedes suscipiant
Gloriosum.
Amen.

—

Luge aevi nostri Opificum Decus
Illiusque non immemor jacturae
Tuam praevide.
Abi
et resipisce.
Sodali carissimo moerens posuit
fr. Mattheus Texte.

Porro cum non semel Dominiorum Regiorum et Inspectoris facta sit mentio, ne aerem verberare videamur, placuit copiam sequentem subnectere:

Extrait des Régistres du Conseil d'Etat.

Le Roi voulant commettre une Personne intel-

Digitized by Google

ligente et capable pour faire les visites, dresser les Devis et les Rapports pour la réception des Ou-
(109) vrages, des Ponts et Chaussées, réparation des Bâtiments dépendants des Domaines de S. M. et autres ouvrages publics dans toute l'étendue de la Généralité de Paris, au lieu du Sr Bruand, qui ne se trouve plus par ses infirmitez en état de les faire; et S. M. étant informée de la capacité du frère Romain, convers, profès de l'Ordre des Dominicains, natif de Gand, par la conduite et inspection qu'il a eue du pont de pierre, que S. M. a fait construire en 1685 vis-à-vis le grand Pavillon de son palais des Thuilleries, par le compte qu'il a rendu de plusieurs autres ouvrages, tant de la dite Généralité que de quelques autres Généralitez et Provinces du Royaume, dont il a depuis fait les visites et dressé les plans et devis, S. M. auroit jugé à propos d'en faire choix. A quoi voulant pourvoir, ouy le rapport du Sieur Philippeaux de Pont-Chartrain, conseiller ordinaire au Conseil Royal, contrôleur-général des Finances, S. M. en son Conseil a commis et commet ledit frère Romain pour faire les visites et constructions a neuf, ou entretenement des ponts, chemins, etc. Fait au Conseil d'Etat du Roi, tenu à Fontainebleau le onzième jour d'Octobre 1695. Signé, Delaistre.
(110) Collationné etc. Registré au Bureau des Finances de la Généralité de Paris: Oisi le Procureur du Roi, suivant l'ordonnance du 29 Décembre 1695. Collationné, etc.

A. R. P. Ferdinandus Grouwels, S. Theol. Praesent. in Sem. Episc. Ruremundae subregens ac nationis Brabanticae Lisbonae sacellanus † . . . 5 Mart. 1735.

A. R. P. Reginaldus d'Ophoven, prior, hic philosophiae ac S. Theol. lector, Novitiorum ac variarum Monialium director † . . . . . 5 April. 1736.

Digitized by Google

R. P. Pius Aerts, sacerdos, organista ac catechista † . . . . . 13 Maji 1736.
Fr. Hyacinthus Broeckmans, conversus † . . . 28 Mart. 1737.
R. P. Servatius de trois Maries, praed. et confess. et cantor † . . . . . 9 Oct. 1738.
(111) R. ac Ven. p. Innocentius Vinquedes, praed. gen. jub. syndicus ac Monialium Ruremundae confess. †. 22 Nov. 1738.
Ven. Fr. Vincentius Erckens, conversus jub. † . 10 Mart. 1740.
R. P. Raymundus Marees, praed. et conf. † . . 19 Maji 1740.
Fr. Albertus Nyst, conversus † . . . . . 15 Mart. 1741.
R. P. Albertus Thomassen, sacerdos † . . . . 30 Mart. 1741.
Fr. Lambertus Grootaers, conversus † . . . . 21 Aug. 1741.
Rev. ac Ven. p. Petrus Daemen, Prior, controversista, Harlemii Miss., conventus Calcar. praed. gen. jub. ac provinciae senior † . . . . . 9 Febr. 1742.
(112) R. P. Bernardus Nypels, supprior, syndicus, sacrista, cantor ac confess. Monialium Ruremundae † . 20 Aug. 1743.
Fr. Petrus Soons, tertiarius † . . . . . 1 Nov. 1743.
R. P. Reginaldus Bormans, praed. et conf. syndicus, sacrista et cantor † . . . . . 15 Maji 1744.
Fr. Cornelius Hoogsteyns, conversus . . . . 13 Febr. 1744.
R. P. Antonius Castermans, praed. et conf. † Florentiae . . . . . 16 Aug. 1744.
Fr. Thomas Habets, conversus. . . . . 27 April. 1745.
R. P. Lambertus Jardon, syndicus ac S. Theologiae lector moralis † . . . . . 3 Junii 1745.
(113) Fr. Wilhelmus Hasselaer, tertiarius † . . . . 8 Jan. 1746.
R. P. Joannes Chrys. Jorissen, praed. et cantor, conf. † . . . . . 13 Mart. 1746.
R. P. Antoninus Donners, S. Theol. prof. † . . 11 Oct. 1746.
R. P. Augustinus Nypels, pastor in Neerbosch † 20 Nov. 1766.
R. P. Henricus Meuris, praed. et conf. Archiconfr. S.S. Nominis et Rosarii praefectus † . . . 25 Dec. 1746.
Fr. Dominicus Veughten, conversus † . . . . 21 Jan. 1747.
Fr. Jacobus Dierix, conversus, geometra juratus † 9 Dec. 1747.
R. P. Paulus Oorlofs, praed. et conf. † in insula S. Stephani, ibique sepultus † . . . . . 13 Febr. 1748.
(114) Fr. Raymundus Beckers, conversus † . . . . 12 Maji 1748.

Digitized by Google

Rev. ac Ven. p. Joannes Rutten, praed. et conf. Provinciae senior et ultra 40 annos innocens † . 28 Maji 1748.

Erud. P. Dominicus Habricx in Universitate Lovaniensi et in Ordine S. Theol. Licentiatus, Sem. Episc. Ruraem. Regens, Contraversista Fidei, praedicator et tertio Prior. Theologia, quam Leodii praelegit, extat in bibliotheca hujus conventus in
(1) tribus tomis in parvo 8° † . . . . . 3 Junii 1748.

R. P. Melchior Franc. De Sauneur, praed. et conf. † . . . . . 28 Junii 1748.

R. P. Jordanus Kuypers in Sem. Ruremond. philosophiae lector † . . . . . 14 Mart. 1749.

R. P. Henricus Benthem, praed. conf. et in insula S. Stephani per 27 annos sacellanus zelosus † 8 Febr. 1751.

(115) R. P. Servatius Eugenius Gadet, praed. et conf. † 29 Jan. 1752.

R. P. Petrus Gehenniau, praed. et conf. † . . 21 April. 1752.

R. P. Vincentius Luysbergh, cantor, S. Theol. lector moralis ac Confrat. S.S. Nom. et Ros. praefectus zelosus † . . . . . 4 Julii 1752.

A R. P. Lambertus Donners, Antverpiae et hic iterato Prior, praed. gen. Monialium Rurem. conf. † 24 Dec. 1752.

Fr. Petrus Veughten, conversus . . . . . 20 Sept. 1753.

R. ac Ven. p. Vincentius Geraerts, sac. jub. organista † . . . . . 1753.

---

(1) 1720. Die 19 Oct. P. lector Dominicus Habrix, filius conventus Mosae Trajectensis, per 10 annos philosophiae et Theologiae professor in conventu Leodiensi provinciae S. Rosae, petit ad hunc conventum affiliari. Respondet Reverendissimus talia non posse practicari ad privatam instantiam quoadusque non habeatur informatio Superioris utriusque provinciae.

1735. Die 2 April. P. Dom. Habrix, prior Mosae Trajectensis, licentiatus Universitatis Lovaniensis, controversiarum concionator famosissimus per 5 annos, qui 18 annis et ultra docuit fuitque Regens Seminarii Ruremundensis, fit praesentatus Theologiae.

1735. Die 9 Julii. — De Generaal kan P. Habrix niet voordragen tot Regens primarius van Leuven: quia ille famosus est in praedicandis controversiis, forte alius non haberet eosdem fructus.

1738. Die 24 Maji P. Dom. Habrix qui 20 annis docuit in scholis et 8 annis praedicavit controversias fidei in conventu Mosae Trajectensi et adhuc pergit, promovetur ad gradum licentiae.

Reg. Mag. Gen.

Digitized by Google

A. R. P. Gundisalvus Quiex, hic, Calcariae ac Lyrae Prior, pastor in Neerbosch, Bruxellis supprior ac Mag. Novitiorum † . . . . . 28 Jan. 1754.

(116) R. P. Augustinus Neven, philosophiae ac Theol. professor necnon contraversista Fidei, praedicator insignis, quamquam enim plures heterodoxi convenerint ut caperent eum in sermone, nunquam tamen potuerunt resistere sapientiae et spiritui qui loquebatur in eo † . . . . . 24 Maji 1755.

R. P. Hieronymus Partouns, S. Theol. praesentatus, hic et Bruxellis Novitiorum Magister ac Nobilium Monialium Novi Monasterii in Clivia confessarius † . . . . . 3 Julii 1755.

R. P. Ceslas Tartmans, sac. et cantor † . . . 19 Oct. 1755.

Fr. Andreas Pfeiffer, conversus † . . . . . 19 Aug. 1756.

R. P. Raymundus Noyen, sacerdos † . . . . 12 Oct. 1756.

R. P. Franciscus Geurts, Rurem. Monialium Confess. † . . . . . 17 Oct. 1756.

(117) A. R. P. Hyacinthus Wouters, Prior, iterato supprior ac variarum religiosarum communitatum director † . . . . . 28 Junii 1758.

R. P. Jacobus Horninckx, praed. et conf. † . . 9 Oct. 1758.

R. P. Petrus de Mongy, praed. et conf. † . . 28 Dec. 1759.

Fr. Joannes Pluymaeckers conversus † . . . . 5 Julii 1759.

R. P. Joannes Horninckx, S. Theol. Lector moralis, syndicus, procurator † . . . . . 18 Martii 1760.

R. P. Augustinus Jansen, praed. et conf. † . . 26 Nov. 1760.

(118) Exim. ac Dign. p. Dominicus Meusens, in Universitate Lovaniensi S. Theol. Licentiatus ac in Ordine S. Theol. Doctor, Studii Gen. Antverpiae Regens primarius secundo, Prior ac Provincialis. Theologia hujus viri manu propria tribus tomis conscripta, quam septem annorum spatio in Canonia Vallis Viridis praelegit, extat in biblotheca hujus

(1) conventus † . . . . . 29 Oct. 1761.

---

(1) 1751. Die 17 Julii pro Natione Brabantica promovetur ad licentiatum Dominicus Meusens.

1755. Die 2 Aug. P. Dom. Meusens fit magister theologiae in locum defuncti

Digitized by Google

R. P. Humbertus Paulissen, supprior, Mag. Novitiorum, in Sem. Ruremund. philosophiae et hic Theologiae lector moralis. Ver perspicacis ingenii et in moralibus apprime versatus † . . . . 31 Julii 1762.

R. P. Gregorius Ribencourt, supprior, Mag. Novitiorum et Monialium Ruremund. confess. † . . 9 Maji 1763.

(119) Erud. p. Jacobus van Riempst, S. Theol. Licentiatus, Prior, in Canonia Canonicorum Regularium prope Stralenam uti et in Sem. Ruremund. quondam professor, ac syndicus actualis † . . . . . 27 Maji 1763.

Fr. Vincentius Veughten, conversus † . . . . 2 Jan. 1765.

R. P. Franciscus Bonghs, supprior, sacrista, syndicus, procurator † . . . . . 19 Febr. 1765.

Fr. Hyacinthus Goedemans, conversus † . . . 5 Jan. 1765.

R. P. Thomas Meijs, Confrat. S.S. Nomin. et Rosar. praefectus et Monialium Ruraem. confess. actualis, ibidem † . . . . . 3 Nov. 1765.

Fr. Joannes Sleypen, tertiarius † . . . . . 11 April. 1765.

R. P. Ludovicus Geurts, Prior, syndicus et procurator necnon Ruraemund. et Auderghemii Monalium iterato confess. † . . . . . 16 Febr. 1768.

(120) Ven. Fr. Antoninus Quodbach, convers. jubil. † 3 Jan. 1768.

R. P. Benedictus Ernou, praed. et conf. † . . 3 Oct. 1768.

Fr. Servatius van den Broek, conv. † . . . . 23 Mart. 1768.

R. ac Ven. P. Joannes Bosch, jub. ac Legati Caesarei Hagae-Comitis sacellanus Major, ibidem † . 19 Oct. 1770.

R. P. Alvarus Geysen, praed. et conf. † . . . 27 Julii 1772.

A. R. P. Benedictus Meuris, Prior, sacrista, syndicus, procurator necnon Ruremund. Monialium confessarius † . . . . . 22 Mart. 1773.

(121) Fr. Humbertus Jessen, conv. terminarius indefessus † . . . . . 12 Maji 1773.

R. P. Franciscus Maquo, sacerdos † . . . . 3 Maji 1774.

P. Lud. Ceulemans.

1759. Die 2 Junii P. Magister Dom. Meusens Antverpiae 5 Maji electus in Provincialem Germ. Infer. a Reverendissimo confirmatur.

Reg. Mag. Gen.

Digitized by Google

Fr. Bernardus Moers, conv. organista † . . . 11 Oct. 1773.
Fr. Pius Schutgens, conversus, geometra juratus † 11 Oct. 1775.
A. R. ac Ven. p. Jacobus Maquo, hic et Tungris Prior, praed. gen. magister Novitiorum, syndicus, procurator, Sittardiae Monialium conf. Praef. Confrat. S.S. Nom. et Rosarii, jub. 21 annis ac Provinciae senior † . . . . . 1 Dec. 1775.
R. P. Thomas Gilkens, Roterodami Miss. Apost. † ibidem sed hic sepultus . . . . . 8 Nov. 1776.
(122) R. P. Pius Obens, praed. et conf. Mag. Novitiorum sacrista et organista † . . . . . 21 Junii 1778.
Fr. Jacobus Tijman, conversus † . . . . . 6 Nov. 1779.
R. P. Ludovicus Collaers, supprior, Mag. Novit. lector moralis, syndicus et procurator † . . . . 27 Jan. 1780.
R. P. Ludovicus Habricx, praed. gen. et per 24 annos controversista zelosus † . . . . . 19 Junii 1781.
R. P. Sebastianus Mols, praed. et conf. † Ruremundae, ubi et sepultus . . . . . 2 Oct. 1781.
R. P. Antoninus Habricx Ruremundae et Auderghemii conf. † . . . . . 1 April. 1782.
(123) R. ac Ven. P. Guinandus Bluijs, olim prior et Monialium conf., jubil. † . . . . . 8 Febr. 1783.
R. P. Guinandus Stallenberg, philosophiae lector † . . . . . 2 Julii 1783.
R. ac Ven. P. Ambrosius Ruyters, jub. supprior, Monialium conf. †. . . . . 7 Sept. 1783.
Fr. Thomas Mertens, conversus † . . . . . 23 Maji 1784.
Fr. Ludovicus Wehrens, subd. sepultus Sittardiae † . . . . . 24 Oct. 1784.
Fr. Dominicus Geraerts, conversus † . . . . 23 Nov. 1785.
R. P. Dalmatius Penris, praed. et conf. † . . 11 Mart. 1789.
Fr. Joannes Antonius Molanus, conv. † . . . 30 Jan. 1786.
R. P. Gundisalvus Haes, S. Theol. prof. † . . 12 April. 1789.
R. P. Hyacinthus Thiessen, praed. gen. et sacrista † . . . . . 4 Maji 1789.
Fr. Albertus Veughten, conv. † . . . . . 23 Junii 1791.
(124) R. P. Augustinus Reyniers, olim Prior et sacrista † 16 April. 1792.
Fr. Benedictus Lux, conversus † . . . . . 30 Maji 1792.

Digitized by Google

R. P. Joannes Brunst, praefectus Confrat. S.S. Nominis et Rosarii, organista. Die 2 Novembris violento bumbae ictu extinctus † . . . . . 2 Nov. 1794.

A. R. ac Ven. P. Albertus Habricx, jub. olim supprior, tertio prior † . . . . . 9 Nov. 1794.

R. P. Thomas Janssen, Miss. Apost. † Alcmar. 3 April. 1795.

R. P. Aegidius Vaessen, praed. et conf. † . . 26 Julii 1795.

R. P. Lambertus Silvereijser, praed. et conf. olim iterato syndicus et procurator † . . . . . 10 Sept. 1795.

R. P. Alvarus Meijers, praed. et conf. philosophiae lector † . . . . . 22 Aug. 1799.

(125) R. P. Dominicus Schutgens, praed. et conf. sacrista † . . . . . 8 Dec. 1800.

R. P. Raymundus Kebers, praed. et conf. iterato synd. et procurator, quondam supprior ac Mag. Novit. † . . . . . 12 Febr. 1801.

R. ac Ven. P. Alanus Gadet, jub. olim supprior, iterato syndicus ac procurator † . . . . 16 Sept. 1801.

Fr. Pius Bruns conversus † . . . . . 14 Mart. 1804.

R. ac Ven. P. Dominicus Crets, jub. olim supprior, Mag. Nov. syndicus ac procurator et multis annis cantor † . . . . . 22 April. 1804.

Ven. Fr. Henricus Melkens, conversus jubil. † . 9 Dec. 1804.

1805. Festo Epiphaniae Domini sive 6 Jan. clausa est ecclesia nostra; anno a consecratione 511, a suppressione nostri aliorumque conventuum 9 currente. Quo tempore parochialis fuit, quae modo est ecclesia S. Servatii, tandem restaurata atque de horreo equorumque stabulo in locum sacrum et templum Dei restituta. Huc inde translata sunt sequentia ecclesiae ornamenta: Odaeum cum organo, scamna collateralia Confraternitatum S.S. Rosarii et Nominis Jesu, scamna ad genuflectendum per ecclesiam dispersa, tabernaculum in altari Divae Virginis.

(126) Exim. Ven. ac Dignissimus P. Vincentius Huntjens, Sacrae Theol. Doctor, in Seminario olim Episcopali Ruraemundensi Sacrae Scripturae pro-

Digitized by Google

fessor, conventus sui Mosae Trajectensis fr. Praed. procurator et olim prior, controversiarum Fidei a 28 annis praedicator celeber et quondam Congregationis Germaniae Inferioris Vicarius Generalis † (1) jubilarius . . . . . 13 Sept. 1807.

Vir ille natus in pago Climmen anno 1735 divina disponente gratia elegit Ordinem fratrum Praedicatorum, ut in eo tamquam in fertili agro talenta sibi a Domino concredita tam cultu virtutum quam splendore doctrinae faecundaret. Anno 1759 sacerdotio initiatus, mox philosophiae lector eodem anno nominatus fuit, inque primo isto sapientiae curriculo tam praeclara dedit perspicacissimi ingenii specimina, ut anno 1761 designatus fuerit in suo conventu lector moralis, et incunctanter Sacrae Theologiae professor. Crescente in dies eruditionis ejus fama, ad Seminarium Episcopale Ruraemundense vocatus fuit anno 1764, ubi Sacrae Scripturae explanationem et commentaria summa cum laude per octo annos est professus sub speciali obtutu benevolo Rev^{mi} ac Ill^{mi} Domini Joannis Antonii de Robiano, episcopi Ruraemundensis. Inde ad Canoniam R.R. D.D. Canonicorum Regularium ad St. Elisabeth prope Ruremundam anno 1772 superiorum nutu translatus, ibidem S. Theol. lectiones praelegit. Tot jamjam in scientiae divinae magisterio exantlatis laboribus anno 1773 nominari promeritus est Praesentatus in Ordine. Anno 1779 secundum gradum Licentiatus ascendit et tandem anno 1783 Sacrae Theol. Doctor renuntiatus fuit. Romam vocatus ad honorificam dignitatem Theologi Casanatensis, insigne munus humillime recusavit. Novos interim in vinea Domini labores numquam pertimescens, eodem anno decimus tertius controversiarum Fidei praedicator designari

(1) Door wien dit necrologisch bericht van P. Vincentius Huntjens werd geschreven, is ons onbekend.

Digitized by Google

(127) consensit, quod laudabile munus tanto cum applausu usque ad conventus suppressionem persolvit, ut pretiosa celebritatis ejus fama in ore fidelium hodiedum usque pervolet. Tot diversa multiplicis laboris munia officio procuratoris et syndici aucta, virum hunc indefessum probavere. Neque hic stetit pes ejus in honorum et dignitatum curriculo; sed ad majora semper ascendens, anno 1786 electus fuit Vicarius Generalis Congregationis Germaniae Inferioris. Tandem anno 1795 designatus fuit conventus sui prior tamquam dux fidelis et prudens, quem constituerat Dominus super familiam suam, ut in calamitosis hisce temporibus gregem sibi creditum tuto gressu praeiret et lucidae doctrinae verbo et invictae firmitatis exemplo. Vir ille scientia et pietate celeber, sequentia nobis reliquit ingenii sui monumenta.

Insignem seriem concionum super controversias Fidei quae collectae sunt in (?) tomos in 4°.

Institutiones dialecticae, seu logica minor ad mentem Divi Thomae Aquin. 1 vol. in 8°, typis P. L. Lekens. Trajecti. 1765 (1).

Chronicon abbreviatum conventus Mosae Trajectensis ab ejus origine usque ad generalem suppressionem in ordine redactum et finitum. 1806. M. S. in folio.

Manuscriptum divisum in tres tomos in 4° cum titulo: *Katholiek ontwerp over de hoofdstukken des geloofs, met een beknopt antwoord op het werk, dat de Heeren Daniel de Beaufort bij opstelling en Joannes van Dijk bij vertaaling hebben laaten uitgaan.*

His aliisque doctrinae suae testimoniis vir ille praeclarus perennabit in memoria posterorum, qui dum viveret, insignitus fuit encomio coaevorum.

---

(1) *Logica Minor sive Institutiones dialecticae ad mentem Doctoris Angelici S. Thomae Aquinatis. In commodum Juventutis Thomisticae collectae per . . . . . Philosophiae Professorem. Trajecti ad Mosam, typis Jacobi Lekens 1765.* — Het tweede gedeelte met doorloopenden index en pagineering p. 189 luidt: *Quaestiones nonnullae quae in nonnullorum Authorum desiderantur operibus.*

Digitized by Google

(128) R. P. Augustinus van Weerts, Miss. et Pastor Amstelodanii † . . . . . 10 Dec. 1807.

R P. Sebastianus Malchair, pastor auxiliarius in pago Veught, ubi † . . . . . 23 Aug. 1808.

R. P. Joannes Meyers, Miss. Pastor Rotterdami † 10 April. 1809.

Exim. et Dignissimus p. Benedictus Huntjens Sacrae Theol. Doctor, conventus sui procurator et syndicus, quondam in Seminario Episcopali Ruraemundensi S. Theol. professor ac Regens primarius, deinde districtus Neomagensis decanus et tandem diocesis olim Ruremundensis vicarius ge-
(1) generalis † Neomagi . . . . . 4 Junii 1813.

R. ac Ven. P. Servatius Vissers, jubil., olim hic et Tungris prior, sacrista † . . . . . 14 Maji 1814.

R. ac Ven. P. Jordanus Silverijser, jubil. olim iterato Prior † . . . . . 13 Dec. 1814.

Ven. Fr. Augustinus Vaessen, conversus, jub. †. April. 1815.

R. P. Marcolinus Cartenstat, S. Theol. in Seminario Ruremundensi professor et St. Aegidii prope Tungros pastor auxiliarius † Tungris . . . . . 10 Sept. 1822.

Fr. Antoninus Pluymakers, convers. jub. † . . 3 Oct. 1822.

Fr. Michael Dassen, conversus † . . . . . 21 Mart. 1823.

R. P. Antonius Milesen, sacerdos et cantor † . 9 Nov. 1823.

(129) Reverendus litteratusque pater Hyac. Wynandts, pastor ad Divum Matthiam, Mosae Trajecti, longe vigilantissimus † . . . . . 29 Mart. 1826.

Vir ille cujus mortem intempestivam et oves et alienigenae merito lugere non desinunt, vir ille popularis, humilis, omnibus ultro obvius, vir ille non suo sed ecclesiae commodo insudans, per 33 annos sacerdotis, confessoris et concionatoris, per 19 annos vicarii ad Divum Nicolaum Mosae Trajecti in urbe natali sua perque 2 dumtaxit annos, 3 menses 15 dies ad Divum Matthiam ibidem pastoris obivit munia.

Ab ungue jam tenero eximia pietatis et ingenii

---

(1) G. A. Meijer, *Dominicanenklooster en Statie te Nijmegen*, blz. 219 en vlg.

Digitized by Google

specimina adeo ediderat, ut litterario vix Tungris non summa sine laude defunctus studio, Praedicatorumque Mosae Trajectensium sacro ex votis adscriptus Ordini, deinde philosophiae necnon Theologiae sub doctore egregio, patre Benedicto Huntjens, auditor modestus et perspicax, qualis quantusque futurus esset mira mentis acie, labore insomni, virtute intacta ostenderet; sacerdos enimvero irreprehensus, confessarius nec rigidus, nec laxus, concionator facundus et mitis, vicarius providus, laboriosus, pastor tandem ovium sollicitus et pauperum pater optimus, quin etiam strenuus sed moderatus almae religionis propugnator, nequitiae cautus oppugnator, vitiorumque felix expugnator, denique consiliis habitus non futilis auctor, omnium
(130) tam suorum quam acatholicorum corda, testibus lacrimis et suspiriis recentibus jure quodam proprio sibi conciliaret.

Immortalis est enim memoria illius.

Liége, le 31 Mars 1826.

Notre diocèse vient de faire une perte sensible dans la personne de M. Wynandts, curé de St. Matthias à Maestricht. C'était le meilleur prédicateur et un des ecclésiastiques les plus instruits de cette ville. A la mémoire la plus heureuse il joignait un debit aisé qui plaisait généralement; il laisse plus de trois cents sermons manuscripts. Le genre de sa mort ajoute encore à la douleur, causée par sa perte. Avanthier au soir ayant quitté son confessional et visité trois malades, il se sentit un peu incommodé et se plaignait d'éprouver une sorte de pesanteur dans les bras et dans les jambes. Il se trouvait dans ce moment chez une personne respectable, qui lui conseilla d'aller voir son médecin assez près de là. Il suit ce conseil et n'ayant pas trouvé le médecin à la maison, il revient chez cette personne et se croit un peu mieux. Mais

Digitized by Google

quelques instants après se sentant oppressé, il sort de l'appartement pour prendre un moment l'air au jardin; on le laisse aller parce qu'on n'avait aucune idée du danger où il se trouvait. Cependant un demi quart d'heure après, comme il ne rentrait pas, on eut quelque inquiétude et on alla voir au jardin. C'était trop tard: M. Wijnandts assis par terre dans un coin avait cessé d'exister. Qu'on juge de la consternation et de la douleur de toutes les personnes de la maison où cette évènement vient d'arriver.

Courier de la Meuse.

(131) ELÉGIE.

(1) L'airain, retentissant sous les vieilles ogives
En gémissements sourds traîne ses voix plaintives
Et comme un triste ami semble, dans leur accord
Pleurer sur un ami que vient frapper la mort,
Et confondant l'orgueil de l'humaine misère
Dire: „un homme de plus a passé sur la terre".
Les flambeaux du trépas sur les marbres sacrés
Répondent, en tremblant, leur teinte funéraire
Et le prêtre, debout aux pieds des saints dégrés,
Murmure la triste prière.

Mais pour qui ces pompes du deuil,
Ces funèbres soupirs, ces hymnes du cercueil?
(132) „Il n'est plus!" dit l'indigence,
„Celui qui séchait nos pleurs
„Et qui portait l'espérance
„Dans l'asile des douleurs."
„Il n'est plus!" dit l'homme du temple
„Celui dont les douces vertus
„A la vertu servait d'exemple".
Tous les pleurs disent: „Il n'est plus!"
Pleurez vous, dont sa voix consolait les alarmes,

(1) Het hier volgend doodsbericht hebben wij weggelaten. Men leze desverlangd *Journal de la Province de Limbourg* N° 79.

Digitized by Google

A qui son amitié faisait des jours si doux,
Je ne demande plus le sujet de vos larmes,
Et je pleure avec vous. . . . .

Image du néant de la grandeur humaine
Acteur de quelques jours sur cette triste scène,
Silencieux, il dort le lugubre sommeil;
Mais.... pour se reveiller sous un plus beau soleil
Pour renaître où l'homme sans larmes,
Déshérité du temps, possède l'avenir,
Où l'homme ne sent plus d'alarmes
Où l'homme ne doit plus mourir.

Tu n'es plus.... le trépas a couronné ta tête
Des ombres du fatal cyprès
Et souriant à sa conquête
Se réjouit de nos regrets.
Car sourd aux vertus comme aux crimes,
Aux plaisirs comme à la douleur,
Le néant tour à tour demande ses victimes
Au lit de la souffrance, aux banquets du bonheur.

Tu n'es plus!.... Habitant des célestes demeures
Dans la gloire sans fin, tu consumes tes heures
Près du trône de l'Eternel,
En chantant les plaisirs des âmes vertueuses,
Car la terre est l'exil pour les âmes pieuses,
Leur patrie est le ciel.

Tu n'es plus!.... et l'écho de la chaire attendrie,
(133) Sevré de ta parole, attend silencieux
Que tout à coup ta voix chérie
S'élève parmi nous, comme un accent des cieux.

Mais en vain!.... car déjà le prêtre a fait entendre
La dernière hymne de la paix
Et le dernier encens environne ta cendre
Comme nos pleurs et nos regrets.

Digitized by Google

Sainte ombre! Dors en paix dans la tombe légère,
Dors en paix! La vertu brille pour l'avenir,
Ton nom ne sera point effacé de la terre
Et tu vivras toujours dans notre souvenir.

André van Hasselt.

Journal de la Province de Limbourg, N° 79, 1826.

Piis carisque manibus plurimum reverendi doctique Domini Laurentii, Leon., Dominici Wynandts, pastoris dum viveret ad divum Matthiam Mosae Trajecti longe vigilantissimi, qui 29 Martii 1826 circa horam 8am vespertinam, non sine maximo
(1) suorum luctu tempus aeternitate mutabat (1).

oCCVbVIt WIJnanDts!!!

IngeMIsCIte.

R. P. Franciscus Otten, Ord. Praed. Trajecti ad Mosam, pastor in Zepperen † . . . . . 10 Mart. 1834.

R. P. Petrus Mertens, Ord. Praed. Trajecti ad Mosam, pastor in Opaeteren † . . . . . 4 Maji 1835.

(2) 1796. *Die 5 mensis Decembris supprimitur conventus.*

(137) Sequitur juxta protestatio contra violentam religiosorum expulsionem.

Les soussignés, Prieur et membres du couvent des Dominicains de Maestricht étant requis de la part de la République française de quitter leur couvent aujourd'hui ont déclaré, comme ils déclarent par cette de ne pouvoir déférer à cette réquisition, puisque d'après leurs voeux solennels ils sont obligés de se maintenir autant que possible dans l'état religieux qu'ils professent; mais vu que de la même part au nom de la République française on a signifié aux soussignés qu'en cas de refus ultérieur

---

(1) De hiervolgende ode hebben wij weggelaten.

(2) Het origineele stuk met de onderteekening en het zegel van den commissaris Dassier is hier ingeplakt.

Digitized by Google

de quitter leur couvent on les y contraindrait par la force armée, vu enfin que contre la force il n'y pas résistanee, ils se sont résolus d'évacuer leur dit couvent mais en protestant de ne faire cette évacuation qu'avec une extrême douleur et répugnance et devant céder à la violence dont ils sont menacés. Ainsi fait et protesté ce jourd'hui, le 15 Frimaire, 5me année de la Rép. fr.

F. V. Huntjens, Prior.
F. M. van Gulpen, supprior.
F. Alanus Gadet.
F. Dominicus Crets.
F. Jordanus Silveryser.
F. Servatius Vissers.
F. Petrus Haes.
F. Raym. Kebers.
F. Marc. Cartenstat.
F. Dominicus Schutgens.
F. Franciscus Schrammen.
F. Alvarus Meyers.
F. Pius Otten.
F. Antonius Milesen.
F. Sebastianus Malchair.
F. Ludovicus Mertens.
F. Hyacinth. Wynandts.
F. Antonius Huntjens.
F. Augustinus van Weerts.
Br. August. Vaessen.
F. Henr. Melkens.

Broed. Anton. Pluymaeckers.
Br. Josephus Neefs.
Br. J. Merterkens.
Br. Michael Dassen.
Br. Pius Bronck.
Ick ondergeschreeven beken dat ick met gewelt bin wegejaegt. *(sic)*
B. D. Everaerts.
Br. Th. Bromeren.

ARNOLD DRESENS,
Commissaire de police.

Le soussigné, commissaire chargé du recollement de l'Inventaire des effets du couvent des Dominicains, déclare avoir reçu le double de la pièce cy contre signée *(sic)* par le prieur pour la communauté présente. — Maestricht, le 15 Frimaire, 5me année Rép. fr. Donné seulement pour la décharge de la conscience des protestants.

(Signé) DASSIER L. S.

Digitized by Google

(139) Absentes erant, sed aeque protestati Religiosi:
fr. Ceslaus Walpot, Groningae Miss. Pastor.
fr. Joannes Reggers, S. Th. prof. Pastor Neomagi.
fr. Jacobus Meyers, Miss. Pastor Roterodami.
fr. Benedictus Huntjens, S. Th. Doct. in Sem. Ruraemund. professor primarius.

BENEDICTIO SUPER STRUMOSOS S. MARCULPHI ET S. ELIGII.

In nomine Patris † et Filii † et Spiritus † Sancti. Amen.

Oremus.

Actiones nostras, quaesumus Domine aspirando praeveni, et adjuvando prosequere, ut cuncta nostra operatio a te semper incipiat, et per te coepta finiatur, per Dominum nostrum etc.

Oremus.

Deus qui sacerdotibus tuis tantam gratiam donare dignatus es, ut quidquid in tuo nomine ab iis agitur, a te fieri credatur, quaesumus Clementiam tuam, ut quidquid modo visitaturi sumus, visites; quidquid benedicturi, benedicas; sitque ad nostrae humilitatis introitum, sanctorum tuorum meritis, fuga Daemonum, et Angeli pacis ingressum. Per Christum etc. Amen.

Oremus.

Deus qui beatum Marculphum Confessorem tuum in terris vita laudabili decorasti, et in coelis gloria sublimasti, tribue quaesumus, ut ejus suffragantibus meritis, vita nostra apud te commendetur, per Christum etc. Amen.

Responsorium.

Sancte Eligi, Christi Confessor, audi rogantes servulos et impetratam nobis coelitus tu defer indulgentiam.

V. O Sancte Eligi, sydus aureum Domini gratia servorum gemitus solita suscipe clementia: et impetratam etc. ut supra.

Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto. Tu defer indulgentiam.

Digitized by Google

Antiphona.

Confessor Domini Eligi astantem plebem corrobora sancta intercessione, ut qui vitiorum pondere premimur Beatitudinis tuae gloriâ sublevemur, et te duce aeterna praemia consequamur.

V. Ora pro nobis B. Eligi.

R. Ut digni efficiamur promissionibus Christi.

Oremus.

Exaudi quaesumus Domine preces nostras, quas Beati Eligii Confessoris tui atque Pontificis Commemoratione deferimus, ut qui tibi semper digne meruit famulari, ejus intercedentibus meritis, ab omnibus nos absolvas peccatis. Per Dominum nostrum etc.

Sacerdos ponat manum super infirmos dicendo:

Super aegros manus imponent et bene habebunt; Jesus Mariae filius, mundi salus et Dominus, qui te: / vel vos / traxit ad fidem catholicam, vos / vel te / in ea conservet, ut beatos / vel beatas /, beatum / vel beatam / faciat et meritis Beatae Virginis Mariae et Beati Dominici Patris nostri, et Beatorum Eligii et Marculphi Confessorum et omnium Sanctorum vos / vel te / ab hac infirmitate liberare dignetur.

V. Laetamini in Domino et exultate justi.

R. Et gloriamini omnes recti corde.

Oremus.

Praesta quaesumus omnipotens Deus, ut qui Sanctorum tuorum Confessorum tuorum Eligii et Marculphi patrocinia petimus, a cunctis malis eorum intercessionibus liberemur.

Per Christum etc.

Divinum Auxilium maneat semper nobiscum. Amen.

In fine faciat crucem super plagam / vel plagas / Reliquiis, dicendo:

Per intercessionem S. Eligii et S. Marculphi liberet te / vel vos / Jesus ab hoc malo secundum fidem tuam / vel vestram / quantum expedit animae tuae / vel animabus vestris / in nomine Patris † et Filii † et Spiritus Sancti †. Amen.

BENEDICTIO AQUAE S. ELIGII ET S. MARCULPHI.

V. Adjutorium nostrum in nomine Domini.

R. Qui fecit coelum et terram.

Digitized by Google

W. Sit nomen Domini benedictum.

R. Ex hoc nunc et usque in saeculum.

Dominus noster Jesus Christus, filius Dei vivi, qui per suum sanctum Baptismum sanctificavit aquas Jordanis, necnon per suum Angelum moveri jussit aquas piscinae; ut quicumque prius post motionem aquae in eam descenderet, sanaretur de quacunque infirmitate teneretur. Ita per suam ineffabilem misericordiam, atque per merita Sanctorum Confessorum suorum Eligii et Marculphi benedicere et sanctificare † dignetur aquam istam, ut quicumque de ista biberit vel tactus fuerit, de quacumque infirmitate teneretur, recipiat plenam tam animae quam corporis sanitatem per eundem Christum Dominum nostrum etc.

Amen.

Postea aspergatur aqua benedicta et signetur et tangatur Reliquiis Sanctorum et adjungatur:

V. Laetamini in Domino et exultate justi.

R. Et gloriamini omnes, recti corde.

Oremus.

Praesta quaesumus omnipotens Deus, ut qui Sanctorum Confessorum tuorum Eligii et Marculphi Patrocinia petimus, a cunctis malis eorum intercessionibus liberemur. Per Christum etc. Amen.

Finis.

ONDERWYZINGE

Hoe men zal onderhouden de Novenen van den H. Eloy, Bisschop van Noyon, ende van den H. Marcoen, Abt van Nanteville, welckers Reliquien worden geeert in de kercke der P.P. Predikheeren tot Maestricht.

God Almagtig, die wonderbaer is in syne Heyligen, heeft den H. Eloy en den H. Marcoen verkooren ende gegeeven aen de Behoeftigen als besondere Patroonen tegen verscheyde ziektens ende gevallen, namentlyck het koningszeer, gezwellen, apostumen, lammigheden in armen, beenen en voeten, en andere diergelycke

Digitized by Google

kwaelen ofte verrotte wonden, van welcke ontallycke menschen door de verdiensten en voorspraeke van dezelve Heyligen worden verlost, ende verkrygen haere voorige gezondheyd.

Ook is den H. Eloy eenen besonderen Patroon voor de paarden, dewelcke met eenige Paerds-ziekte overvallen ende gekwelt worden, etc.

In den eersten, alle degene, die hun met de voorgemelde ziekte besmet vinden, zullen zoo haast zy de zelve ziekte gewaer worden, in de kercke der P.P. Predickheeren zelve in persoon / zoo het moogelyck is / komen houden eene negendaegsche Boete of Novene, om geduirende de zelve overlezen en gezegent te worden; 't welcke zal geschieden alle dagen ten elf uuren aen den Autaer voor de Sacrificie.

Ende om diswille dat de zieckte dickwils straffen zyn van de zonden, zoo zullen zoodaniger persoonen eer zy hun laeten overleezen en zeegenen, of ten tyde van de Novene oft negendagen, haere conscientie trachten te zuyveren door een rouwige Biechte, en de gene, die daer toe bequaem zyn, met een opregte devotie gaen tot de H. Communie, of de Ouderen van de kinderen, ofte iemand anders in haere plaetse, zoo zy onbequaem zyn.

Geduirende de negen daegen zullen zy anders niet doen als de wonden wassen met water gewyd ter eeren van deze voorgenoemde Heyligen, ende alle dagen met devotie ende vast betrouwen lezen negen *Pater nosters* ende negen *Ave Maria's*.

Degene, die onbequaem zyn om persoonelyck te komen, zullen de zelve Boete ofte Novene mogen doen houden door yemand anders.

Daerenboven moeten zij geduirende de Novene op de welcke zy overlezen worden, en ook daer naer tot dat zy volkomelyck genezen zyn, abstinentie doen van look, ajuyn, porruyen, koolen, erwetten, aerd-appels, verkens-vleesch, geyten-vleesch, ganzen, endvogels, duyven en van alle groene vruchten ende ongekookte speysen ende hooftvleesch.

Item. Zy moeten hun wagten van te eeten palingen, leppers, botte, camperuijen, en van alle slymige ende gezouten visch, als aberdaen, etc.

Item zullen moeten onderhouden ende vieren de Feest-dagen van de voorzyde Heyligen.

Digitized by Google

Nota. Den eersten Feestdag van St. Eloy is den 25 Juni, den dag naer St. Jan Baptist.

Den 2den Feestdag is den eersten December, den dag na Sint Andries Apostel, op welcken Feestdag zal gezongen worden een solemneele Hoogmisse.

De Feestdagen van St. Marcoen zyn deze naevolgende: den eersten en principaelsten is op den 1 Meydag, welcken als dan solemneelyck geviert wordt. Den 2den is den 7 Julii en den 3den is den 2den October. Alsdan zal gelezen worden een Misse van den zelven Heyligen ten elf uuren; waer na de behoeftigen zullen gezegent worden.

Antiphone.

Tot den Heyligen Eloy ende Marcoen.

Heere verleent ons, dat de H.H. Eloy ende Marcoen voor ons bidden, opdat wij van onze kwalen en zieckte verlost worden, en gelieft de zelve bermhertelyck voor ons sondaers en sondaressen te verhooren.

V. Bid voor ons H.H. Eloy ende Marcoen.

R. Opdat wy weerdig worden der beloften Christi.

Gebed.

Wy bidden u, O Heere God! verleent ons uwe dienaars en dienaressen altyd wel te vaeren naer ziel en lichaem, en door het voorbidden van uwe H.H. Beleyders Eloy en Marcoen, van deze tegenwoordige droefheyd en kranckheyd verlost te worden, en hier naer de eeuwige vreugd en bleydschap met hem te genieten. Door Jesum Christum onzen Heere Amen

Den 29 April word jaerlycks geviert den Feestdag van den H. Petrus Martelaer, bezonderen Patroon tegen de koortsen, op welcken dag het water gedronken word ende gezegent met de Reliquien van den zelven Heyligen.

Tot Maastricht.

By de weduwe Gysbertus van Gulpen, Boekdrukker woonende op de Munt.

Pro praxi quoad praecedentia.

Ten eersten, Die met een van de voornoemde quaelen besmet

Digitized by Google

is, neemt zynen toevlucht tot de voornoemde H.H. met een vast betrouwen, en dat volgens het geen in de onderwysinge versocht wordt.

Ten tweeden. Als de quael een gezwel is blauw van coleur, zoo neemt men een pap; deze pap wordt gemaekt van lynzaet meel, en beslaegen met gezegent water ter eeren van de voornoemde Heyligen.

Beslagen zynde, wordt zy gekookt tot dat zy styf is, en alsdan wordt van deze pap op een linnen doek gedaen, redelyck dick, en zoo warm als het lydelyck is, bloot op het gezwel gelegt, hetgeen 5 à 6 keeren daegs / nadat de pap weerom warm gemaekt is / vernieuwt word, totdat het gezwel open is. *Nota.* Deze pap kan maer goet blyven omtrent 3 daagen. Als dit voorschreeven gedaen is en het gezwel nog niet open is, zo kookt men weerom een nieuwe pap en legt die weerom als voren op het gezwel, zo lang tot dat het open is. Als het nu open is, zoo moet die wond uytgewassen en gesuyverd zynde, zoo word daerop gelegdt een pleyster van die salf, die daertoe gemaekt en gezegent is. Deze salf word heel dun op een linnen doekjen gedaen, en op de wond gelegdt, waerop zy blyft liggen 3 à 4 daagen, eer zy vernieuwt wordt.

Ten derden. Als de quael open is of een verrotte wond is, zo word de wond eerst als voren gesuyvert, eer men de salf gebruyckt.

Memoria seu Narratio.

Quomodo et quando Reliquiae S.S. Eligii Confess. et Episcopi Noviodunensis, et S. Marculphi Abbatis Nantevillensis Confess. pervenerint ad hunc nostrum conventum Mosae-Trajectensem S. Ord. F.F. Praedicatorum.

1688.

Frater Franciscus Romain Conversus, hujus conventus filius, opifex caementarius expertissimus reficiens fornices et campanile Ecclesiae Abbatialis Canonicorum Regularium S. Augustini in monte S. Eligii prope Atrebatum in Arthesia accepit ab Abbate

Digitized by Google

N.N. cum consensu sui capituli, pro munere (pro conventu suo nativo) partem reliquiarum Corporis S. Eligii Episcopi, ibidem cum magna veneratione requiescentis etc.

Quam R. P. Cornelius Reems, filius hujus Conventus, rediens ex Gallia Atrebato huc tulit 1688, 7 Junii et R. P. Pius Thomae Praedic. Gralis tunc Prior hujus conventus (post approbationem quam R. P. Hyacinthus Corten, filius hujus conventus, impetravit Leodii a Vicario Grali Illust. D. N. Surlett) in argentea Remonstrantia insertam, solemni ritu transtulit ex Altari, in medio Ecclesiae ad hoc erecto, ad Altare B. V. Mariae de Rosario 1688, 25 Julii ibique quotannis veneratur a populo.

Interim Pater Ambrosius Isenbroek, etiam hujus conventus filius, intelligens in confessionali 1695 quod plurimi laborantes strumis et vulneribus irent ultra Leodium ad montem S. Eligii, vel alio, ut signarentur Benedictione S^i^ Eligii etc.

Incepit ipse hic (in Ecclesia nostra) cum magna fiducia, aliquos, morbo isto laborantes, per novenam, benedicere et signare cum reliquiis S. Eligii et benedicere aquam etc. quorum plurimi sanati sunt: et ipse negligens eos inquirere et notare etc.

Ideo tantum incepit hos notare septem annis post et valde pauci ex sanatis reversi sunt ut annuntiarent suam sanationem.

Reliquiae vero ex Mento seu Maxilla S^ti^ Marculphi Abbatis Nantevillensis, quae sunt in maxima veneratione in Abbatia dicta Nostre Damme de Aucourt Canonicorum Regularium S^i^. Augustini in Dioecesi Atrebatensi, impetravit nobis 1699, 4 Decembris R. D. Augustinus Routart, Canonicus Regularis ejusdem Abbatiae filius, modo Praepositus de Mersen per magnam instantiam suam a R^disso^ Dno Huberto Abbate suo, cum consensu sui conventus de Aucourt, et dedit nostro Priori R. P. Joanni van Dalem, 1699, 23 Decembris — et fuerunt approbatae a R. D. Guillelmo Bernardo Hinnisdael, Vicario Generali Leodiensi 27 Januarii 1700. Et postea, 23 Maji eodem anno, cum maxima solemnitate, processionaliter, per hortum nostrum et claustrum (quia impediebantur ab haereticis per plateas) fuerunt exaltatae in Ecclesia nostra hoc ordine.

Digitized by Google

Descriptio Processionis.

Summum Altare, optime ornatum cum postura S^ti Marculphi in habitu Pontificali seu Abbatiali, ad genua ejus Rex Galliae genuflexus, ad aliam partem homo infirmus cum hoc Chronico in manu:

Morbos DepeLLe Corporeos.

In refectorio erat altare paratum et erant Reliquiae insertae in pectore posturae medii corporis, ex cera alba et serico accommodata quam processionaliter Religiosi quaesierunt, post religiosos R. D. Praepositus de Mersen D^nus Augustinus, in optima cappa serica et R. D. Carolus Duboys, Socius Praepositi, et R. D. Casparus van Gulpen, Pastor in Schimmert, in Dalmaticis etc.

Et dum ventum erat in Refectorio, quatuor Sacerdotes in albis cum stolis induti, tulerunt istam posturam cum Reliquiis per ambitum Claustri, ad Locutorium, cantando Responsorium *Sancte Marculphe Christi Confessor* et Hymnum *Iste Confessor Domini*, tunc per januam ante braxatorium intraverunt hortum (et confestim Tubicines, Tympanistrae, Eneatores collocati in ambulacro supra murum horti prope infirmariam inceperunt clangere buccinis, tubis canere et sonare semitympana (?), donec processio transiisset per portam lateralem in ambitum) et per portam conventus exeundo, reintrando Ecclesiam, collocantes Reliquias in medio, in Altari ad hoc praeparato, ubi manserunt per tres dies expositae.

Et prima die cantavit Summum Sacrum R. D. Praepositus D. Augustinus — 2^a die R. D. Carolus Du Boys socius ejus — 3^a die R. P. Prior noster R. P. Pius Thomae Praedicator Generalis.

Et prima die praedicavit noster Praedicator Ecclesiae R. P. Henricus Cuijper — 2da die R. P. Petrus Lonsing Exprior P. P. Augustinianorum. Et 3^a die noster R. P. Pius Thomae Praedicator generalis.

D. O. M. sit Honor et Gloria.

Le soussigné certifie que la Relique de St. Marcon que portent les R. R. Pères Dominiquains pour être approuvé de l'ordinaire, est celle que j'aij reçu de mon fr. L'Abbé d'Eaucourt enclose dans de la soije verte et cachetee de ses armes par deux cotés avec

Digitized by Google

son certificat signé aussy du Prieur de caitte abbaije, laquelle relique j'avois demandé pour les R. R. Pères Dominiquains du couvent de Mastrich a quij je l'aij donné, en foij de quoij j'aij mi le cachet de mes armes aux filles ce 23 de decembre Mil six cent nonante noeuf.

S. A. Routart Prevost de Meersen,

in dorso habentur sequentia.

Sacras Sancti Marculphi Reliquias recte descriptas visitavimus, sanas integrasque reperimus, unde permittimus ut populi publicae venerationi exponantur ad majorem Dei gloriam Sanctorumque suorum honorem. Datum Leodii 27ª januarii 1700.

Guil: Ber: de Hinnisdael
Coadmin. et Vic. Gālis
Leod:

De concursu etc. qui usque ad diem suppressionis et ultra multis annis duravit, vide fol. 85.

Aedificia Conventus (1).

A latere chori dextro erectum fuit altare Deiparae Virginis in honorem SS. Rosarii sui dedicatum (2) quae pars pro sacello ejus devotionis inserviebat, eaque in dies incrementum capiente coacti

(1) De hier volgende bladzijden zijn door een onbekenden schrijver, vermoedelijk uit het begin der 18de eeuw, saamgesteld; hier en daar met verwijzing naar de kroniek van P. de Heer. P. V. Huntjens heeft dit handschrift, waaraan de eerste acht bladzijden ontbreken, bij zijn kroniek laten inbinden.

(2) In een oud register der stedelijke inkomsten en uitgaven las men, volgens P. de Heer, op het jaar 1309: *fratribus Praedicatorum ad fabricam ecclesiae eorum decem marcas.* (Franquinet t. a. p. p. 149) Zonder nadere toelichting volgt uit dit bericht niet, dat deze som voor eene vergrooting der O. L. Vrouwekapel was bestemd. — Den 17den October 1324 stichtte jonkvrouwe Elisabeth, dochter van Reinerus Manegoldi, in de kerk der Predikheeren een altaar ter eere van O. L. Vrouw en Sinte Anna, voor welk altaar zij hare begraafplaats koos. — (Franquinet. *Oork. en Bescheid. der Predikh. te Maastricht*, blz. 43).

De nog bestaande kapel aan de Zuidzijde der kerk was toegewijd aan O. L. Vrouw van den Rozenkrans en dagteekent, volgens den bouwstijl, ontegenzeggelijk van het einde der XVe of het begin der XVIe eeuw. Of de Rozenkransdevotie aan het veel vereerde Maria-beeld, dat in deze kapel was geplaatst, van den beginne is verbonden geweest, of eerst later daarmede samenging, laat zich thans niet meer achterhalen.

In deze kapel bevond zich het mausoleum van Herman Frederik, graaf van Berch, en diens gemalin Judoca, Walburgis, gravin van Leeuwenstein.

Digitized by Google

fuerunt patres nostri sacellum hoc ampliare ad cujus fabricam civitatem anno 1309 decem marcas dedisse vetustissimum hujus civitatis in membrana scriptum Registrum Receptorum et expositorum docet: unde evidenter patet tunc temporis summam floruisse devotionem in nostra ecclesia erga Deiparam Virginem Mariam per exercitium Sanctissimi Rosarii ejusque devotionis causam dedisse continuatae seriei miraculorum et gratiarum per intercessionem ejusdem gloriosae et intemeratae Virginis ad Imaginem seu statuam ipsius miraculosam, in hoc sacello ab initio erectionis ejusdem collocatam, quae usque in praesens perseverat, quam miraculis fuisse celebrem *Wychmans* in suo *Mariali* refert. Quod autem in conventu nulla scripto mandata reperiantur, apparenter per haereticorum perfidiam conventum nostrum per aliquot annos occupantium, consumpta fuere quod deplorandum. Depost tamen aliqua prodigia et sanitatum gratiae per intercessionem Beatissimae Virginis Mariae in hoc sacello obtentae annotari coeperunt, ac inter eas: Anno 1629 quaedum filia devota nomine Beatrix van den Biesen post diuturnam gravemque infirmitatem, omnibus SS Sacramentis munita, de cujus convalescentia quilibet desperabat et ipse medicus desperans omnino nullam medicinam ei applicandam censebat, quae et ipsa die ac nocte praecedente ipsius Dominicae ac festi principalis SS^{mi} Rosarii, quasi placido sommo saporata, subito, remissis omnibus doloribus ac omni infirmitate depulsa, pristinae valetudini restituta integre fuerit, ipsaque die Dominica sola ecclesiam ac capellam SS. Rosarii adierit. Item S. Synaxi refecta supplicationi solemni per sesqui horam astiterit ac longo tempore depost vegeta ac incolumis permanserit, ut videre est ex juridicis depositionibus in ejus rei perpetuam memoriam coram Rdo ac Ex. Domino Guinando a Gueldria, Protonotario Apostolico ac insignis Ecclesiae S. Servatii oppidi Trajectensis Decano, fratre Mario Ambrosio Capello, priore conventus, postmodum Episcopo Antverpiensi, per R. D. Joannem Hoppaert, S. Theol. Licent. et S. Servatii Ecclesiae canonicum, per R. P. Joannem Paludanum, Ord. Praed. et ejusdem filiae confessarium, item per Doctorem medicum die 8 Martii factis et a praefatis Dominis Decano ac Priore subsignatis eorumque sigillis munitis, praesente Notario Luca Catouns qui et omnia praecedentia subsignavit. Vide in archivis nostris. *Litt. M.*

Digitized by Google

Aliud sacellum ab altero chori latere in honorem S. Catharinae Virginis et Mart. exstructum videtur per nobilem et equestrem familiam de Neust; membranaceum enim benefactorum, anniversariorum et sepultorum apud nos volumen in mense Junio habet: *obiit uxor D. Arnoldi Neust, sepulta in capella eorum juxta chorum;* et in mense Dec. post festum Conceptionis B. Virginis: *obiit Dns Arnoldus Neust, sepultus est apud nos in capella sua.* Eadem in capella sepulti sunt nobilis Dominus Marcilius Holzit miles; item nobilis vir, Aegidius de Huy, ut testatur ibidem lapis sepulchralis cum anno 1461.

D. Jacobus de Lannoy, cujus epitaphium ad latus sinistrum altaris S. Catharinae erectum exstat, in quo sub armis gentilitiis incisis sequens inscriptio invenitur:

Soubz ceste lame au senestre costé gist noble escuier Jaques de Lannoy, en son vivant seigneur de Willerval et de Wasegnies et premier eschancon de très hault et très puissant prince monseigneur le duc Charles, duc de Bourgoigne et de Brabant et premier de ce nom, et mourut en la guerre de liége, faisant son debvoir à la défense de son prince, la nuicht des ames, l'an mille quatre cens soixante huict; et pour lui a esté fondé un obit chacun an, en ceste église qui ce doibt dire en novembre le lendemain du jour sainct Hubert. Priez pour son ame.

In eodem latere muro intermedio erectum fuit altare in honorem B. P. N. Dominici cum imagine ejusdem deportata ex Soriano (1).

---

(1) Den 16den Augustus 1326 vermaakte jonkvrouwe Assella, begijn te Maastricht, 12 pond groten tournoisen, goed zilver, tot stichting en oprichting van een altaar ter eere van den H. Dominicus. — Franquinet. *Oorkonden* enz. blz. 47. — Nog wordt melding gemaakt van een altaar van de H. Drievuldigheid, waaraan in 1466 akkerland vermaakt werd voor wekelijks drie erfmissen, en van een altaar van Sint Petrus van Milanen, waaraan in 1524 een Vrijdagsche mis werd verbonden. — Franquinet. *Oorkonden* enz. blz. 129.

In het testament van Wiricus Bronken wordt gesproken van een nieuw te stichten altaar ter eere van Alle Heiligen, voor welk altaar Wiricus en zijne vrouw hunne begraafplaats kiezen. 24 Maart 1316. — Franquinet. *Oorkonden* enz. blz. 36.

Digitized by Google

CAPUT TERTIUM.

De studiis litterarum quo conventus ab incunabulis suis floruit.

Ubi enim B. M. Guinandus cum suis asseclis civitatem, populo applaudente, intravit volens adimplere Serenissimorum Principum Hugonis de Petra ponte ac Joannis de Apia intentionem ac Ordinis finem principalem, se huic muneri addixit; siquidem, ut supra relatum est, in lapide ejus sepulchrali ipse exsculptus conspicitur manu sinistra tangens librum apertum humili pulpito impositum; quod evidens signum est lectoris docentis quam docendi functionum praeclarissimi ejusdem successores toto saeculo decimo tertio observarunt, quorum licet memoria temporum injuria perierit ac oblivioni data, evidenter tamen confirmatur ex eo quod in initio saeculi immediate sequentis extiterit eminentis scientiae frater Nicolaus, quem S. Antoninus et Anselmus (1) Senensis vocant Nicolaum de Trajecto, qui non tantum in hoc conventu scientias humanas et divinas docendo, sed et scriptis clarus fuit, ut ultra latius. Insuper in magna aestimatione inter Magnates, dum in hoc conventu lectorem ageret, ut patet ex diplomate Aleydis, ducissae Brabantiae ac Lotharingiae, dato anno Domini 1270 feria 3ª post Oct. Omnium Sanctorum. Quod diploma edidit *Dom. Butgens* libr. 8 *Troph. Brabantiae* asseritque expresse eum fuisse lectorem Trajecti ad Mosam, prout et Joannes Hassela vel de Hasseleto et indubie plures alii hujus conventus praeclari viri eodem 13 saeculo lectoratus officium administrarunt, licet eorum memoriae perierint. Cum ut *Malvenda* in *Annalibus Ord.* ad annum 1217 cap. II testatur, quando S. P. N. Dominicus fratres suos per orbem terrarum salutis animarum procurandae causa dispersit, his eosdem animavit verbis: Ordinem instituimus ad evertendas haereses, ad catholicam fidem propagandam, ad praedicandum Evangelium, ad fuganda vitia, ad inducendas virtutes, ad amorem coelestium cordibus humanis inserendum ac viam denique aeternae salutis cunctis aperiendam praeclaram functionem suscepimus, quanto studio nobis enitendum ut eam

(1) Dit zal moeten zijn: *Antonius* Senensis.

Digitized by Google

impleamus. Sciebant utique hanc adhortationem, ne memoria elaberetur posterorum, prologo nostrarum Constitutionum insertam fuisse, superioresque serio monitos ut adjumento subditis sint in his quae studium vel praedicationem vel animarum fructum videbuntur impedire; cum Ordo noster specialiter ob praedicationem et animarum salutem ab initio noscatur institutus fuisse et studium nostrum ad hoc principaliter intendere debet, ut proximorum animabus possimus utiles esse; sciebant denique defectum studii defectum Religionis infallibiliter sequi, ut clare probat Ven. Mag. Humbertus in praef. *de erud. Relig.*

Utique et idipsum confirmatur ex eo quod in initio sequentis saeculi lectores ordinarii, non obstante calamitoso illo saeculo, in hoc conventu semper fuerint, quale autem illud lector poterit cognoscere ex sequentibus:

In Germania ac Leodiensi diocesi locisque vicinis talis mortalitas, tanta flagella irae divinae, ut videretur Deus voluisse humanum genus ob peccata sua perdere; anno 1302 saevissima pestis in Anglia e sulphureis exhalationibus exorta est quae 1307 totum orbem infecit et 1313 (referente M. S. Decani S. Servatii in vita Adolphi a Marka Leod. Episc.) inceperunt tria flagella Dei:

I. Tanta fuit inundatio aquae ut terrae nascentia putrescerent, et in aliquibus partibus incepit haec pluvia in Majo duravitque continue per annum et amplius.

II. Tanta fuit subsecuta carentia omnium usibus necessariorum, ut nec verbis exprimi possit crediturque ab initio talem et tantam non fuisse, nam Antverpiae vendebatur quarta siliginis sexaginta regalis Tornay; pauperes passim fame moriebantur.

III. Quod subsecutum fuit, fuit gravissima mortalitas ita ut tertia pars hominum et plures mortui fuerint, et qui mortem evaserunt, gravibus infirmitatibus laborabant. Quod et confirmat *Hocsemius* lib. 2 *de gestis Episc. Leod.* Anno 1313 horrenda pestis transiit per Europam. Anno 1333 referente *Villanio* hoc flagellum exhausit pene totam Germaniam. Iterum anno 1337 ut, teste *S. Antonino*, centum millia in sola civitate Florentina hac peste (1) letho tradita fuerint. Iterum anno 1338, 1342 et 1346.

(1) Het uitvoerig verhaal dezer epidemieën, dat aan bekende kroniekschrijvers is ontleend, hebben wij kortheidshalve weggelaten.

Digitized by Google

Ut asserit Joannes Villanus Avenione 9 cardinales, 70 alii praelati cum populo innumerabili obierunt per annos 11 vel 12, continuata usque ad 1362 vel 63 quo anno hisce in partibus epidemia infinitam quasi mortalium multitudinem abstulit. Anno 1381 12 Maji horribilis terrae motus orbem concussit ac si omnia in primum chaos redigere voluisset Deus.

Pestilentia dein cepit anno 1391 et 1393 et sic toto saeculo continuata ira Dei flagella, testibus Blando, Nauclero, Villano, unde et praeclariora supposita Religiosorum ablata fuerunt et, referentibus nostri ac aliorum Ordinum Annalibus, relaxationis regularis observantiae ac studiorum causa fuit.

Nullatenus tamen in conventus nostri religiosis ex tanta clade superstitibus studium intermissum est, siquidem in initio saeculi decimi tertii lectores ordinarii in hoc conventu fuerunt ac in eodem studium ac virtutes floruisse indicat testamentum Domini Wirici qui in testamento suo Rdum p. Joannem de Colonia, priorem, et principalem lectorem ffr. Praedicatorum in Trajecto anno 1316 executores statuit.

Item. Nobilis Domina Elisabeth Manegoldi anno 1324 statuit executorem testamenti sui fr. Reynerum Floryn et fr. Theodoricum lectorem hujus conventus, qui et circa annum 1333 docuerunt. Item Domina Elisabeth de Molendino anno 1350 sui testamenti executores statuit R. Patrem Brunonem de Overstalt, (1) R. P. Priorem et summum lectorem ffr. Praedicatorum in Trajecto pro tempore existentes.

Anno 1375 fr. Joannes de Limborch egit lectorem in conventu nostro eique successit fr. Thomas cum socio, qui duo in hoc munere plurimis annis perseverarunt, et istud affirmant conventus instrumenta, alii lectionem S. Scripturae ac aliarum scientiarum usque in saeculum sequens prosecuti fuerunt.

Eodem saeculo decimo tertio inter ceteros in magna observantia rexerunt hunc conventum in qualitate priorum fr. Joannes de

---

(1) In het testament van Wiricus wordt gesproken van den „prior fratrum ordinis praedicatorum in Trajecto qui pro tempore fuit in perpetuum vel ille cui ipse vices suas commiserit": Franquinet. *Oork. en Besch.* blz. 38.

Testament van jonkvrouwe Elisabeth, dochter van Renerus Manegoldi. — Franquinet. t. a. p. blz. 43.

Testament van Elisabeth de Molendino. — Franquinet. t. a. p. blz. 54.

Digitized by Google

duobus Montibus, qui et anno 1300 fuit provincialis Teutoniae, fr. Philippus ..... 1344, fr. Godefridus Print anno 1361, fr. Reynerus de Vinea anno 1362, item fr. Reynerus anno 1368, fr. Petrus Floryn anno 1370 et 1379, Provincialis Teutoniae, fr. Petrus de Weerdt anno 1373, fr. Paulus..... anno 1375, fr. Matthias de Ruremunda anno 1394, Vincentius de Sittardia anno 1396, fr. Gisbertus de Vleytingen anno 1398 et in saeculo sequenti diversis vicibus, Provincialis Teutoniae. —Ita fr. Jacobus Jonckheere.

Anno 1400 ob praestantem operam in docendo Priores hujus conventus juxta librum supra nominatum manuscriptum in pergamo assumpti sunt fr. Petrus Goudsmit anno 1407, item anno 1412; fr. Matthias van der Mointe anno 1418; fr. Joannes Spoelden anno 1419; fr. Thomas Noels anno 1426; fr. Petrus Moet anno 1431; fr. Christianus Opiter circa annum 1434; fr. Jacobus Loenmoels anno 1438; fr. Joannes Guttecoven anno 1454; fr. Henricus van Rijst anno 1457; fr. Joannes Bortret anno 1476; fr. Cornelius Herkenbosch anno 1473; fr. Arnoldus Proenen anno 1466, qui astitisse videtur Comiti Guilielmo Aremburgi qui anno 1485 13 kalendas Julii Serenissimo Joanne Horneo, Episcopo et Principe Leodiensi, in hoc oppido propter plurima quae patrarat Principi et ditioni Leodiensi, capite minui jussus est et sepultus ante altare majus. Anno 1674 quia pro fundamento novi altaris erecti per Rev. adm. p. Joannem Kuypers, priorem, oportuit fodere fundamenta nova, casu inventum est cadaver praefati Comitis cum vestibus ex panno serico rubro florigerato cum byretro capite involuto ac cingulo cum suis dependentibus ligulis, quo corpus sub thorace in summitate braccae cingi tunc solitum erat: omnibus quasi integris, prout diversis R. Patres nostri vidisse referunt.

fr. Paulus Moons anno 1491, item 1495 et anno 1517. Item fr. Joannes Boslett, fr. Theodoricus Scholteren, fr. Henricus Meerdels, fr. Henricus de Pomerio, fr. Gerardus de Dornis et alii plures fuerunt tam officio Prioris quam lectoris fungentes, sed, quod dolendum, eorum memoria lapsu temporis et variis casibus periit. Praenominatis igitur venerandis Prioribus et lectoribus successit fr. Bartholomaeus de Lovanio cum fr. Petro Wreën ac aliis in docendo, quos praelegisse S. Scripturam aliasque scientias anno 1510 ac sequentibus docent archivi nostri instru-

Digitized by Google

menta ac inter illos venerabilem fr. Joachimum Rostem plurimis annis docuisse et Sacram Scripturam exposuisse, declarant ejusdem erudita documenta quae apud nos exstant.

Item eadem documenta docent quod anno 1501 fr. Hermannus Vyrssen fuerit Prior ac S. Theol. Doctor.

Anno 1503 fr. Rutgerus de Gravia, Prior ac S. Theol. lector,

Anno 1505 fr. Petrus Wreën, Prior ac S. Theol. lector,

Fr. Bartholomaeus van Loven, supprior et lector, qui et sequentibus annis docuerunt ut supra.

Anno 1514 Rutgerus de Gravia, Prior et lector.

Anno 1517 Paulus Moons, lector; item fr. Jacobus de Busco.

Anno 1522 Matthias de Duren, Prior ac S. Theol. lector.

Anna 1525 Franciscus van Hasselt, Prior ac S. Theol. lector, iteratis vicibus usque ad annum 1559; tum Prior, tum lector S. Theol. fuit fr. Joannes Reede; item fr. Franciscus de Belis ac alii fuerunt philosophiae lectores juxta archivi nostri instrumenta. Item fr. Jacobum van den Bossche cum sociis lectoris munus subiisse plurimis annis diversa authentica documenta testantur et inter caeteras, juxta R. P. de Heer, illud continuasse R. fr. Nicolaum a Myrica usque dum invalescente haeresi et rebellione anno 1576, religiosis expulsis ac dispersis, conventus fuit dirutus.

Depost autem inter primos qui docuerunt Theologiam in hoc conventu fuit p. Dominicus Nullens, anno enim 1613 fuit lector Theologiae, circa annum 1616 p. N. Ladesan, lector S. Theologiae, item fr. Raymundus de la Dessleau et fr. Vincentius Francque qui et in provinciali capitulo in hoc conventu anno 1619 celebrato in disputationibus publicis praesedit, defendente fr. Thoma Leonardi.

Anno 1632 superveniente obsidione ac interceptione Hollandica civitatis nostrae Mosae Trajectensis studium omnino cessare debuit usque ad 1646 quo auctoritate Rmi. Mag. Generalis resumptum fuit cursumque philosophicum incepit fr. Gasparus van Collen, Coloniensis. Depost doctor factus ac Prior conventus Coloniensis quem subsecutus fuit fr. Gregorius Desenap, conventus Iprensis, ac inter alios filios conventus fr. Alanus van Gulpen. Cursum autem Theologicum inceperunt Exim. p. Mag. Hechtermans et Exim. p. Mag. Henricus Walsenius illumque continuarunt fr. Jacobus Janissen, S. Theol. licent. Coloniensis, fr. Godefridus Soons, S. Theol. licentiatus Lovaniensis ac primarius lector, item fr. Ala-

Digitized by Google

nus van Gulpen et ceteri quoadusque Rmus p. Mag. Gen. Antonius de Monroy, per instantiam Exim. p. Mag Guinandi Wynandts socii ejusdem ac filii conventus nostri studium morale in formale anno 1638 6 Nov. permutavit ac erexit, in ejus moderatorem et caput statuens p. Albertum Kleynen, S. Theol. licent., secundum vero Theol. lectorem fr. Joannem Nypels qui postmodum designatus fuit Regens primarius Lovanii sed morte praeventus; tertium moderatorem cum titulo et praerogativis Magistri studentium fr. Jacobum Nypels, ut simul iterato philosophiam incipiat, prout et praestitit. Item fuit S. Scripturae lector quem in philosophiae ac S. Scripturae lectione alii filii conventus subsecuti sunt

In lectione vero Theologica p. Matthias Kempeneers, licentiatus, in Ordine nunc Magister, filius hujus conventus, R. P. Pluvier, conventus Brugensis, R. P. van Dam, conventus Gandensis, ac alii, inter quos R. P. Nypels, praesentatus, lectionem Theologicam continuavit quoad usque heterodoxis numerosos adeo fratres conventus ac Provinciae studentes apprehendentibus, patres nostri suos Lovanium et alibi mittere judicarunt expedire.

CAPUT QUARTUM.

De Scriptoribus hujus conventus.

Indubie plurimorum qui per tot saecula scientias praelegerunt discipulisque instillarunt, easdem scriptis posteris mandarunt, editis variis de scientiis tam divinis quam humanis voluminibus, maxime cum temporibus illis moris esset inter praeclariores scientiarum Professores, ut ea quae alios docebant scripto mandarent, opera usque modo incognita manent, etiam alieno nomine et ab aliis tanquam proprium foetus edita, itaque memoria non nisi paucorum perstitit; quorum Authores aliqui qui de scriptoribus ecclesiasticis quam aliarum scientiarum agunt, mentionem ingerunt, inter quos est praeclarus ille vir Nicolaus de Trajecto qui fuit Lector in nostro conventu, ut in praec. capitulo relatum est, una cum B. M Guinando, vel parum post de quo noster S. Antoninus hoc profert elogium 3ª parte histor, tit 23, cui super Boetii librum de philosophica consolatione melius scriptum non reperitur quam

Digitized by Google

fratris Nicolai de Trajecto dicti Ordinis scilicet ffrum Praed. quia tantum de solis Ordinis nostri scriptoribus tractat.

Idem confirmat Antonius noster Senensis in Bibliot. ffrum Praed. f 184 his verbis: fr. Nicolaus de Trajecto vir utriusque philosophiae, Divinae scilicet et humanae valde peritus etc.: scripsit super Boetium, et ejus scripto se non reperisse ullum melius, auctor est D. Antoninus etc. (1).

Saeculo trecentesimo super millesimum floruit in hoc conventu praeclarissimum Theologiae Scholasticae Lumen fr Joannes de Hasela, ut seipsum vocat, sive ut bene notat Valerius Andreas Desselius in *Bibliot. Belgica* fol. 512 de Hasseleto Dioecesis Leodiensis Oppido: hujus meminit Genebrardus inter Theologicos Scriptores sub nomine Joannis Hasalani. Inter alia hic Joannes scripsit praeclarissimum opus: cui titulus *Joannis de Hassela quaestiones casuales:* quem librum Lovanii in Monasterio Canonicorum Regularium Sancti Martini inter alia antiquissima manuscripta monumenta instar thesauri conservatum vidisse ibidem ac perlustrasse R. Adm. fr. Thomas de Heer Praedicator Generalis asserit; cujus epilogus sic habet: explicit liber de quaestionibus casualibus a Fratre Joanne de Hasela Ordinis ffum Praedicatorum compilatus et hunc finivit anno Domini MCCCXXVII in die Sancti Servatii Episcopi ac Confessoris. Ut autem Benevolus Lector aliqualiter et quasi ex ungue leonem praestantiam hujus operis cognoscat, partem ejusdem prologi adferre volui: *prologus Joannis de Hasela quaestionum casualium.* Quoniam dubiorum nova quotidie difficultas emergit casuum, Doctores moderni tam Theologi quam juristae, plures casus et legendo et scribendo determinaverunt qui in antiquioribus compilationibus non habentur, ea autem quae Priores scripta reliquerunt, a Posterioribus sunt in pluribus emendata, et perfectius declarata, cum ergo plurimae quaestiones ad consilia animarum perutiles per diversorum Doctorum volumina sint dispersae, Ego fr. Joannes de Hasela de Ordine Praedic. minimus aliquas ex illis, quas magis utiles judicavi in unum determinavi colligere in meum et aliorum fratrum profectum, ut si forte librorum copiam non habuerint, et ad tot sententias et scripta transcribenda non vacaverint, hic collecta uno

(1) Zooals wij reeds opmerkten, is hier volgens Quétif o. c. I. 562, niet sprake van Nicolaus de *Trajecto*, maar de *Traveth* of *Trivetho*.

Digitized by Google

compendio multa de his inveniant quae requirunt. Deinde refert se in hoc usum fuisse libris fris. Alberti quondam Ratisbonensis Episcopi, fris. Thomae de Aquino et fris Petri de Tharentasia postmodum Summi Pontificis Innocentii V et fris. Ulrici qui quamvis Mr. in Theologia non fuerit, scientia tamen magistris inferior non exstitit; quam copiosus hic liber sit et multiplicibus conscientiae casibus enodandis indicat his verbis: *hic liber continet mille et viginti quatuor quaestiones:* vide latius in lib. a R. Patre de Heer conscripto fol: 409.

Antonius Senensis in sua *Bibliotheca Ordinis Praedicatorum*, ac Andreas Valerius in *Bibliot. Belgica* sequentium tantum mentionem faciunt, licet indubie plures fuerint, nec quo saeculo floruerint, exprimunt. Primus igitur occurrit fr. Andreas Boncyrus de quo noster Antonius Senensis praeclarum dat testimonium: *fr. Andreas Boncyrus germanus natione, conventus nostri Trajectensis supra Mosam, vir eruditus, scripsisse dicitur, insigne opus Regale quod in eodem conventu haberi aliquorum relatu didici.* Insuper alterius hujus conventus scriptoris elogium profert his verbis: fr. Martinus Leures forte Leuves vel Leuviensis ab Oppido vulgo dicto Leeuw, Civitate Brabantiae nuncupatus, natione Brabantinus, conventus nostri Trajectensis Supra Mosam filius, vir non ineruditus, scripsit librum quo mulieres ab improperiis illis, quibus solent communiter affici, defendit et earum praeclara facta in unum colligit et recenset: habetur hic liber in conventu praedicto manuscriptus. Circa annum 1450, scriptis variis in hoc conventu floruit ejusdem filius ac Prior fr. *Christianus de Opitter*, inter alia edidit tractatum de *celebratione missae in quo de duobns agit* 1° de habitu *sacerdotis* celebrantis, 2do de *ipsa missa*, ceremoniis ejusdem ac aliis quae in ea leguntur, quem absolvit, ut in fine ejusdem patet, A° millesimo quadringentesimo quinquagesimo primo in die S. Jacobi Apostoli.

Item composuit alium tractatum valde eruditum de interdicto ecclesiastico incipientem: ad honorem Dei et gloriosae Matris suae, et hisce verbis finit: *Explicit materia Ecclesiastici interdicti brevis et utilis per me fratrem Christianum de Opitter Ordinis Praedicatorum apud Trajectum A° Domini 1451 ipso die ad vincula S^i Petri, orate pro eo rogo amore Dei.* Composuit alium librum cum frontispicio Alphabeti narrationum et exemplorum incipit-

Digitized by Google

que his verbis: *Antiquorum Patrum exemplo didici nonnullos ad virtutes fuisse inductos narrationibus aedificatoriis et exemplis.* Quod in prologo eodem probat exemplo B. Augustini, qui praelegente sibi Pontiano vitam S. Antonii, ad imitandum eumdem statim exarsit. Item Beatissimi Patris nostri Dominici, qui ubicumque conversabatur aedificatoriis affluebat sermonibus, abundabat exemplis, quibus ad amorem Christi, saeculi vero contemptum audientium animos flectebat. Simili methodo alium librum adhortationum composuit, easdem confirmans auctoritatibus et sententiis Sanctorum Doctorum etc.

Insuper composuit illud opus satis prolixum in quo normam Salvatoris secutus sub involucro parabolarum homines a vitiis deterret, ad virtutes exhortatur ac miro modo inflammat, etc.

Etiam edidit conciones doctissimas ad normam antiquorum verbi Dei praeconum *super evangelia omnia et super epistolas totius anni.*

Denique plura alia composuit, ut de *materia et forma Eucharistiae; tractatum super decem praecepta et super duodecim articulos fidei* et alia quae in eodem volumine manu ipsius scripta continentur.

Circa annum 1520 fr. *Joannes Placentius Trudonensis*, hujus conventus filius, scriptis clarere incepit, is siquidem Lovanium ad philosophica et theologica studia destinatus circa annum millesimum quingentesimum decimum nonum in juvenili aetate sua scriptis clarescere cepit. Anno aetatis suae 19no videlicet libro insigni cui titulus:

Cathalogus omnium Antistitum Tungarorum, Trajectensium et Leodinorum, ac rerum domi bellique gestarum compendium, quem depost revisum sub auspiciis Eminentissimi S. Romanae Ecclesiae Cardinalis ac Leodiensis Episcopi, lucem aspicere fecit A° Domini quingentesimo vigesimo nono supra millesimum. Typis Guilhelmi Vorsterman Antverpiani Typographi. Qui liber depost diversis vicibus sub praelo sudavit et Amstelodami in Officina Janseniana A° 1633 in qua editione prologus primae impressionis deest.

Alium depost composuit libellum, cui titulus: *Pugna porcorum* impressum Lovanii apud Hieronimum Welleum anno 1530, in quo sub velamine pinguium ac macilentorum porcorum et nefrendium argute carpit mores et abusum aliquorum qui in regimine subditorum longe aberrant ab exemplo Job. c. 30 *qui flebat*

Digitized by Google

super eo qui afflictus erat, et compatiebatur anima ejus pauperi, et excellentiam ingenii sui ostendit in eo quod omnia verba operis hujus tum carmine, tum prosa compositi, incipiant per litteram *P* et quod eo non obstante fluiditas tam orationis solutae quam carminum permaneat.

Plurima alia composuit et edidit utroque stylo doctus hic vir in primis, referente Valerio Andrea Desselio in *Bibl. Belgica* pag 549, dialogos duos quorum primus *Clericus Eques* inscribitur, alter *Lucianus Aulicus* typis mandatos Antverpiae per Simonem Cocum A° 1535.

Insuper carmine lusit encomia *Everardi a Marca Cardinalis ac Principis Leodiensis.* Item carmine celebravit *Laudes et Antiquitates Urbium Tungrorum*, scilicet et *Trajecti ad Mosam, una cum genio* civium. Alia plura scripsit, quae partim perierunt et partim typis in lucem non prodiisse videntur.

Circa eadem tempora floruit in hoc conventu fr. Joachimus Rosten, cujus praeclari viri opus excellens manuscriptum est per aliquem discipulum in hoc conventu, nimirum *Commentaria in Epistolas Pauli ad Romanos et Corinthios* prout indicant in fine libri verba sequentia: haec sunt scripta per fratrem Christophorum Ordinis Praedicatorum et lecta per Patrem Lectorem Sacrae Theologiae fratrem *Joachimum Rostem A° Dni M V^c XXIV* sabbato post undecim millium virginum.

Alia commentaria variis temporibus ab ipso discipulis suis in hoc conventu praelecta perierunt, prout et aliorum praeclarorum ac doctissimorum virorum qui scripserunt et in hoc conventu a primis Natalibus ejusdem docuerunt, quam maxime circa annum 1577 quando conventus, ut supra relatum est, ab Acatholicis occupatus, destructus et partim incensus, libri ac scripta Bibliothecae flammis tradita.

Circa annum 1600 claruit vir apostolicus *Matthias Meijers Jubilarius* ac Prior nostri conventus A° 1593 — qui composuit elegantissimum libellum, cui titulus erat: de *Divinis nominibus*, verum jam non est amplius reperibilis.

Circa annum 1640 Eximius *fr. Mr. Thomas Leonardi* hujus conventus filius ac lumen, pluribus scriptis claruit, et varia praelo commisit, et in primis Libellum insignem de Sacri Mariani Rosarii ac Sanctissimi Nominis Jesu Sodalitatibus, earumque privilegiis,

Digitized by Google

Indulgentiis, variisque per Apostolicam Sedem Indultis, qui jam sexies sub praelo sudavit et recusus fuit.

Alium et edidit libellum ad instantiam Reverendissimi Mechliniensis Archiepiscopi Jacobi Boonen de perpetua Salvatoris cruce, ad cujus similitudinem milleni alii typographorum opera impressi ac distracti fuerunt.

Hic praeclarus vir A° 1657 ad conventum suum Mosaetrajectinum ubi venerat, ut in nativo solo vires nimia applicatione studiis utcumque attritas restauraret, casu incidit in librum cujusdam Lutherani Praedicutii Dorschaei nomine, qui in eo totus est, ut omnes haereses suas confirmet auctoritatibus Angelici Doctoris nostri ad falsos sensus detortis, ut hoc facto notam antiquitatis novellis Lutheranis dogmatibus et erroribus conciliaret, quod in intimis cordis visceribus noster Thomas sentiens contra praefati falsam doctrinam duo volumina edidit, in quibus quia praecipua Ecclesiae dogmata tractat, ideo ejusdem Summo Capiti Alexandro VII eadem dedicavit.

Insuper duos alios edidit libros pro fidei ac castissimae Sponsae Immaculati Sponsi defensione contra heterodoxorum praedicutiorum in hac civitate Monarcham, sive uti appellant, superintendentem, Hamerstedium nominatum etc.

Erat enim tunc temporis Trajectum nostrum asylum Doctorum, in reprobum sensum eorum inquam, qui quo facilius excuterent Christi et votorum quae eorum labia distinxerant jugum, una fidei catholicae renuntiabant. Inter quos fuit Capucinorum Ordinis unus, aliquo tempore Ecclesiastes in Ecclesia Collegiata S. Servatii cum applausu populi, unde praefatus superintendens ad majorem de fide catholica triumphum agendum, eidem persuasit quod habitum publice excuteret, dentibus dilaceraret, ac pedibus conculcaret quod nullus hactenus apostatarum patrarat: quod libello edito is propalavit quasi isto unico infami actu de fide catholica Romana actum esset, sed huic libello diu tripudiare datum non fuit, alio per Thomam nostrum edito contra Hamerstedii libellum.

Insuper gloriabatur praefatus alio edito libello, se detexisse meretricem babilonicam et Sponsam Christi, illam in Ecclesia Romana Pontificia, hanc in praetensa reformata, contra quem impium surrexit noster Thomas edito eruditissimo opere, cui titulus: *Unicae*

Digitized by Google

Christi Sponsae, id est catholicae sub Romano Pontifice Ecclesiae, integritas et sanctitas denuo asserta, itemque Calvinismus de violata mystici Thori fide clare convictus quo libro ostendit in illo Hamerstedii nil aliud inveniri, quam mendacia, convitia, blasphemiae etc.

Eximius Pr. Mr. Henricus Hechtermans apprime noscens doctrinae moralis eminentiam libri cui titulus: *Compendium totius doctrinae Christianae* authore Reverendissimo Patre fratre Joanne a Sancto Thoma Sacrae Theologiae magistro Ordinis Praedicatorum ex Cathedratico primario Universitatis Complutensis, Catholicae Majestatis a Sacris Confessionibus etc.: septies hispanico editum idiomate, in latinam translatum linguam A° Dni millesimo sexcentesimo quinquagesimo octavo Bruxellis typis Francisci Vivieni evulgavit.

Item ex eodem hispanico idiomate transtulit in latinum tres tomos sublimium concionum ac conceptuum R^di Patris Ignatii Coutinno Ordinis nostri Sacrae Theologiae Professoris. Bruxellis typis ejusdem Francisci Vivieni anno 1652.

De quibus latius capite sequenti.

CAPUT QUINTUM.

De viris praeclaris hujus conventus.

Praeter B. M. fr. Guinandum invenitur saeculo decimo tertio in hoc conventu floruisse venerabilis fr. Gerardus, qui in aliquibus authenticis documentis vocatur simpliciter Gerardus, in aliis vero Gerardus de Hilsbergh. P Jonckheer, Brugensis, cogitat dicendum esse de Huldenberg, cognomen illud de Hilsberg in diversis scriptis varie exprimi reperitur: de Huldenbergh, de Hulsbergh. P. de Heer putat eum egisse priorem Lovanii circa annum 1250. Anno 1260 Henricus III, dux Brabantiae et Lotharingiae, eum testamenti sui executorem destinavit. Circa 1260 prior conventus Mosae Trajectensis accepit varia dona ab Aleyda, uxore Henrici IV, ad ampliandum conventum (1).

Circa annum 1289 floruit in hoc conventu fr. Joannes de Duobus Montibus. In vetustissimo enim conventus nostri membranaceo circa 1259 scribi cepto codice, in quo praeclariorum hujus

(1) In de schepenbrieven van 1263, 6 Nov. 1263, komt als prior voor: Gerardus genoemd van Hilberg. — Franquinet. *Oork. en Besch.*, N° 1, 2 en 3.

Digitized by Google

conventus religiosorum, parentum et amicorum eorumdem ac benefactorum apud nos sepultorum nomina annotantur, in hoc igitur libro in mense Septembris scripta habentur: † Rdus pater Joannes de Duobus Montibus quondam Teutoniae provincialis, filius nativus hujus conventus — Qui liber, licet non indicet saeculum nec annum neque aliorum qui ante saeculum decimum quartum in hoc conventu floruerunt, tamen pro certo tenendum eum Provincialem Teutoniae fuisse anno 1300. (1)

Fr. Petrus Floryn ob admirabilem in regimine prudentiam, zelum religionis, ac sanctitatem morum non tantum anno 1370 et 1379 hujus conventus egit priorem, uti documenta docent, verum etiam anno 1384 Provincialem Teutoniae, quando B. M. Raymundus de Capua Mag. Gen. Ord. Ordinem ad primaevam formam reddere conabatur (2).

Fr. Gisbertus de Vleytingen ex patricia familia Mosae Trajectensis oriundus, egit Priorem anno 1398 et 1418 Provincialem Teutoniae; vir magnam dexteritatem sibi in regendo comparavit. Tertio vel quarto erat provincialis. Acceptissimus erat Imperatori Sigismundo qui ejus intuitu multa bona Ordini praestitit anno 1451 tunc actualiter Provincialis (3).

Anno 1502 fr. Hermanus Vyrsen, S. Theol. Doctor, prior conventus, difficultates inter mendicantes quoad praedicationes ac stationes ortas composuit.

Anno 1503 fr. Reynerus de Gravia, prior et S. Theol. lector.

Anno 1505 fr. Petrus de Wree, prior ac lector.

Anno 1505 fr. Bartholomeus van Loven, supprior et lector.

Anno 1514 fr. Reynerus de Gravia, prior ac lector.

Anno 1517 fr. Paulus Moons, lector.

Anno 1522 fr. Matthias Duren, prior et S. Theol. lector.

Anno 1525 fr. Franciscus van Hasselt, prior et S. Theol. lector.

Anno 1525 fr. Joannes de Rode, lector philosophiae.

Anno 1529 fr. Franciscus de Belis, lector philosophiae.

---

(1) P. Joannes de Duobus Montibus van Maastricht was provinciaal der Teutonische Provincie van 1340 tot 1354.

(2) P. Petrus Floryn van Maastricht was provinciaal der Teutonische Provincie van 1398 tot 1399.

( ) P. Giselbertus de Vleytingen van Maastricht was provinciaal der Teutonische Provincie van 1408 – 1426.

Digitized by Google

Anno 1532 fr. Guilielmus de Aer, lector S. Theol.

Fr. Franciscus van Hasselt iteratis vicibus depost tum prior, lector, tum bursarius fuit ab anno 1537—1559, varias difficultates habuit circa sepulturam.

Tempore prioratus p. van Hasselt, anno 1543, pestis in hoc oppido ita invaluit ut juxta testimonium plurimorum (ipsomet referente) die 18 Sept. sepulta fuerunt 100 cadavera. Plurimi successive obierunt inter quos enumerat fr. Joannem Jonhoven, lectorem et fr. Joannem de Rode actualiter legentem in Theologia et artibus.

Anno 1558 fr. Francisco in prioratu successit fr. Godefridus Ginck.

Anno 1562 fr. Bartholomaeus a Blisia, prior

Anno 1566 fr. Dominicus a Limburgh, prior et confessarius in S. Gerlaco, ubi tempore rebellionis anno 1569 mortuus et sepultus.

Anno 1569 fr. Adam Itteren, prior.

Anno 1571 fr. Bartholomaeus a Blisia, prior.

Anno 1574 fr. Paulus a Molendino, ipsius tempore anno 1576 conventus ab haereticis devastatus est.

Anno 1578 fr. Nicolaus a Myrica, prior, continuatus ad 1593 vel 1594. Anno 1580 die 4 Febr. accepit in eleemosinam a Principe de Parma centum vasa triticeae farinae.

Anno 1595 fr. Henricus a Tungris successor fr. Nicolai et fuit prior ad 1601. Praefatus Nicolaus anno 1595 fuit praed. gen. Anno 1584 celebratum fuit capitulum provinciale in quo capitulo a patribus accepit 78 flor. et 19 stuff. quos statim peracto capitulo exposuit ad debita solvenda.

Fr. Dominicus Nullen anno 1604 procuratur, 10 Nov. 1603 prior, 18 Aug. 1609, item 6 Oct. 1615.

Anno 1618 ecclesiae testudinem totam artificiosissima pictura vestivit per hujus conventus filium R. P. Joannem Vasoens alterum Apellen, verbo ut absolvam; eum omnia ferme vel e fundamentis erexisse vel collapsa restaurasse, computus conventus testantur.

Eodem saeculo et tempore eluxit in hoc nostro conventu praeclarus ille vir Fredericus Servatii qui, peracto probationis tyrocinio et patribus advertentibus ejusdem ingenii vivacitatem pro studiis, in Hispaniam deputatus fuit, ubi in iis in tantum adhuc satis juvenis profecit, ut redux ad conventum suum Tolosae detentus fuerit ad doctrinam quam hauserat in Hispania discipulis ibidem in-

Digitized by Google

stillandam. Qua exculta conventui suo fuit restitutus. Tantumque brevis temporis curriculo eluxit verbo, vita, doctrina ut eum sibi praefici voluerit ac in priorem suum elegerint. Radios virtutum extra conventum vibrantes, ab omnibus Magnatibus excipi coepit particulariter ab Illmo Domino Comite Andelino, qui cum suis pro religione catholica ac pientissimo Imperatore militans contra Protestantes tunc temporis sub suo capite Rege Sueciae Gustavo Adolpho fidem Catholicam omnino eliminare conantes, contra quos hic generosus heros descendere noluit nisi comite fr. Frederico, cujus instantia plerosque conventus Ordinis nostri per Germaniam desertos et ab acatholicis destructos restituit; qui (Andelinus) anno 1634 tormentorum globis ad latus Frederici dilaceratus in cruentissimo illo contra hostes fidei conflictu occubuit, in quo, referentibus fidelioribus historicis, ad duodecim circiter millia ferro occubuerunt, capta sex millia, octoginta majores machinae, trecenta utriusque generis signa et apparatus universi militaris. Generoso heroe sublato fratrem Fredericum omni conatu expetiit Eximius Dominus Comes Godefridus de Huyn, comes de Geleen, Wachtendonck etc. Ordinis Militaris Theutonici archicommendator, Sacrae Caesareae Majestatis Generalis campi ductor, sive Marschalcus, contra eosdem Protestantes ac fidei hostes, ac obtinuit. Quo tempore vix effluebant paucissimi quandoque menses, quin conflictus cruenti cum hostibus fidei redderentur, in quibus tamen nunquam pensi horarum canonicarum ac lectionis Rosarii Mariani immemor fuit et quam primum licuit persolvit atque ipsi dolenti tot conventuum in Germania desolatorum ac eversorum per hostium fidei crudelitatem et armà, dimissio data fuit, sese recepit ad conventum Coloniensem atque in universitate illa, ut tanto efficacius et tanto majori fructu intentionem suam exequi posset, doctoratus lauream suscepit et per Generalem Ordinis p. Nicolaum Rodulphum in desolata illa Provincia Ordinem restaurandum vicarius ejusdem generalis creatus fuit ac inde pecuniis quas a variis principibus dono acceperat, maxime autem ab antedicto Domino Comite Andolino et Godefrido, comite de Huyn, varios restauravit conventus, et Osnabrugi in Westphalia prior existens, conventus per ipsum restauratur. Adeo omnium animos rapuit ut in ea nullus esset a fide devius, sive Lutheri sive Calvini sectae, qui non optaret votis omnibus ejus praesentia frui, et quod

Digitized by Google

maxime stupendum, gubernator ejusdem ac totius ditionis pro Corona Sueciae Gustavus, Gustavi naturalis filius Adolphi, Suecorum Regis, fratre Frederico nostro semel viso atque auditis ejusdem mellifluis discursibus adeo in amorem ipsius raptus fuit, ut quasi continuo lateri ejus adhaereret, saepius cum ipso refectionem ac nocturnam quietem capiens, etiam cum maxima oblocutione Lutheranorum quorum plurimos et principales ad fidem convertit, nec unquam, non obstantibus quibuscumque tot assiduis occupationibus pia exercitia ac Rosarium intermittens.

Tandem ut se liberum redderet ac extricaret se a magnatum, amicorum Cardinalium importunitatibus Brinam scilicet in Moraviam secessit, quo nullum amicorum penetraturum sciebat ob maximam distantiam ac pericula; ibidem vineam Domini in qualitate Prioris strenue excolens, curis et laboribus exhaustus, animam Creatori reddidit, mercedem meritorum laborum percepturus. Aliquo enim tempore post sese stetit juveni cuidam religioso Ordinis nostri clerico, in Bohemia commoranti, quem ad indutionem et professionem receperat, teneriusque ob singulares dotes dilexerat, eique in mandatis dederat, ut cum licentia Provincialis in Moraviam ad conventum Brinensem se conferret, qua habita se statim Brinam contulit. Cum ab Adm. p priore cubiculum datum fuit, et in eo erectum altare cum imposito Augustissimo Eucharistiae Sacramento additurque conventus, supprior omni exceptione major, qui haec omnia refert utpote oculatus testis: circa medium igitur noctis in pleno habitu et cum cappa comparuit et praemissa ante Venerabile Eucharistiae Sacramentum profondissima inclinatione praefato Religioso dixit: sese acerbius intellectuque incomprehensibilius cruciari et purgari tormentis ob tria: primo ob nimiam in habitibus curiositatem, secundo quia laxius cum fratribus egerat, quos ad Ordinem susceperat ob singularem erga eosdem affectum, quia ipsos in Christo parturierat, ut Apost. ad Galatas, tertio quia disposuerat in extremis sub conditione tamen licentiae Provincialis, de residuis pecuniis illi a Principibus datis ad restaurationem monasteriorum Ordinis nostri per Germaniam; petiit autem ut dictus Religiosus in remedium animae suae et plenam culparum satisfactionem praeter alia, ut tribus successive diebus in pane et aqua jejunaret in refectorio tempore Religiosorum prandii terrae insidens, quo facto, patre supprior praefato

Digitized by Google

praesente in pleno habitu ut ante et profundissima ante Venerabile reverentia, Religioso antedicto asseruit, sese jam ad aeterna ascendere gaudia etc. egitque illi gratias de praestito beneficio ac promisit se in coelis semper patronum futurum apud Deum idque ei praestare incepit ipso momento accipiens cingulum ad murum pendens, eodemqne praedictum Religiosum, qui adeo carnis stimulis fuerat exagitatus (ut postea sincere fassus fuit) ut etiam de habitu et religione deserendis cogitaret, cinxit promittens eosdem ardores imposterum extinctum iri, prout factum fuit. Hisce dictis felicissima ad coelestia evolavit anima; ita refert p. de Heer in chronicis conventus, in quibus per septem annos fertur laborasse et anno 1685 obiit, asserens hactenus dicta sese habere ab illis qui virum optime noverunt et diu ipsius conversatione gavisi sunt, inter quos p. Vincentius Groenenbach, qui plurimis annis ipsius director fuit in qualitate confessarii et sub ipso Osnabrugi, Luxemburgi suppriorem egit et maxime ab ipso conventu Brinensi suppriore, homine fide dignissimo, qui semper praesens fuit, ubi res ipsa contigit.

Item saeculo decimo septimo floruit in hoc conventu fr. Nicolaus Tilmans, Montibus Hannoniae oriendus, puerque valde ingeniosus, apud patres Societatis Jesu studiis applicatus fuit, quibus ad magistrorum stuporem decursis, ipsi patres adolescentem mente sua Societati destinarunt, aliter tamen divina Providentia disposuit. Romam enim cum Domino Pechio Brabantiae Cancellario missus, ibique a cognato suo germano Cornelio a Lapide in collegio Germanico studiis traditus fuit, quibus non sine ingenti fructu absolutis ab eodem cognato suo Cornelio assumptus fuit in amanuensem, ut quotidiana, hoc medio, conversatione ipsum intentioni ac desiderio suo conformaret, optatumque ejusdem consequeretur finem; sed cum se frustrari spe ac ardenti desiderio cerneret, ipse Nicolaus reditum ad patriam urgeret, in pace ipsi abitum permisit, in quo a Turcis captus et ab iis ope divina liberatus fuit et ab horrendi draconis invasione, ut saepius fassus est, et Massiliae appellens, audita ibidem fama sanctitatis speluncae B. M. Magdalenae, inde paucis distantibus leucis, eo se contulit et ibidem mirabiliter exarsit ad S. Magdalenae exemplum imitandum ac S. Patris Nostri Dominici vestigia sequenda sub cujus Ordinis tutela tam corpus Sanctae quam spelunca erat; unde instanter habitum efflagitavit

Digitized by Google

S. Patris Dominici ac impetravit, ac in novitiatu in omnibus virtutibus adeo profecit et talis observantiae zelator exstitit, ut non diu post professionem Tolosae in directorem Novitiorum Conventuum observantiae totius Galliae datus fuerit, qui perfunctus cura, ad totis visceribus desideratam speluncam remitti obtinuit, sed cum ibi per aliquot annos divinis immersus rebus litteras a matre tunc in Lotharingia agente recipit, quibus indicat parentem cessisse vita mortali, quidem sperare ipsum in fide sua salvum. Desiderio salutis matris suae itineri se accinxit cum obedientia et cum Metensem attigisset civitatem, diu quaesitam tandem a fide orthodoxa deviam reperit praedicutio Calviniano cohabitantem, ac illius farinae hominum matrem spiritualem agentem, si tamen ita effari liceat; nec eum pro filio obdurato animo agnoscere volebat, donec tandem signum farciminis, quod mundo intulerat brachio ex aviditate foeminea erga hujusmodi esculenta impressum ostendit omnique modo conatus fuit eam Mosaetrajectum ducere. Primum cum Deo, dein cum amicis ac propinquis, consilium initurus, inter quos R. Dominus Lenssens, collegiatae Ecclesiae S. Servatii sacellanus ac claustrarius, de parentia fratris Nicolai, promittens alimentationem quoad viveret ac omnem opem tam ipsi quam alteri fratri p. Nicolai germano, casu quo in Trajectum nostrum vellet immigrare, quod tandem obtinuit, ope divina magis quam humana, sperans fore ut ubi hic existeret, doctissimorum virorum quotidiano una filii sui fruens alloquio, manus veritati datura foret ac in captivitatem redactura intellectum, ut Apostolus ait, in obsequium Christi, sed omnes fraudati fuerunt desiderio, siquidem quaecumque doctorum tela, ex Sacrae Scripturae pharetra ac S. Patribus deprompta, retundebat vel potius eludebat in Sacra Scriptura versatissima, unde noctu diuque Dominum pro conversione matris exorabat, donec tandem ei placuit intellectum illuminare matris, quae haeresis erroribus involuta in memoriae scrinio totam reconditam habebat Sacram Scripturam sed errorum veneno infectam. Verum quam primum manus fidei orthodoxae dedit, omnium oblita nunquam amplius verbum de eadem ex ore ipsius egressum fuit, sed reliquum vitae in simplicitate maxima et sanctitate traducens non minus sancte diem clausit extremum aliquot annis post filii sui fratris nostri Nicolai ad superna emigrationem, qui ne matrem in miserrimo

Digitized by Google

illo statu deserere cogeretur, ubi revocatus erat ad conventum suum nativum Metensem, affiliationem ad conventum hunc a superioribus efflagitavit ac obtinuit. Statimque omnes cum admiratione ac stupore reflectere coeperunt miram ingenii ejusdem memoriaeque felicitatem, judicii maturitatem, indolis suavitatem, virtutes heroicas pro observantia regulari, in qua enutritus erat et cujus extiterat in Galliis corypheus et maxime Tolosae, quibus omnium animos non solum Religiosorum sed et saecularium imo a fide orthodoxa deviantium sibi devincebat, iisdem fateri coactis divinum quid effulgere in viro. Unde plurimos ad meliorem vitam et haeresis abjurationem adduxit et dum verbum Dei proponebat, tantum habebat populum ut ecclesia vix eum caperet, sive gallico sive vernaculo idiomate semen divinum in cordibus hominum seminaret, in utroque enim eloquentissimus, diebus Dominicis et festis matutino tempore vernacula, post meridiem gallica lingua praedicans, quod continuavit etiam prior existens quoadusque mane concione flandrica ad populum majore fervore solito, atque eadem die a meridie gallico idiomate idem praestito, totus defatigatus ac gravi oppressus infirmitate se lecto commisit, qua sequenti die ingravescente viaticum sumpturus vi, licet cum morte luctans, surgere ac in terram se prosternere voluit, nisi per obedientiam impeditus fuisset. Interea ex intimo cordis tot depromebat protestationes et tales fidei, spei et charitatis aliarumque virtutum actus, ut circumstantibus lacrimas uberrimas excuteret iisque actibus eliciendis occupatus felicem Creatori suo anno 1634 die 10 Sept. reddidit animam, non sine magna apud omnes opinione sanctitatis. Quae usque in hanc horam perseverat ita ut illi qui virum noverunt, pedibus calcare ipsius sepulchrum vereantur, atque caput ipsius vel craneum dum mater in eodem terrae traderetur, e sepulchro erutum in veneratione habeant.

CAPUT SEXTUM.

De stricta et regulari observantia quae semper in hoc conventu floruit.

Certissimum est Religiosos hujus conventus ab initio, hoc est ab anno 1234, ad annum 1577 vel circiter quo anno conventus

Digitized by Google

haereticis rebellibus dirutus fuit, et in summa regulari observantia ac austeritate Ordinis vixisse, in communi dormitorio, in quo et oratorium erat, capientes quietem; cellae enim exstructae videntur post redditam Regi Hispaniae civitatem anno 1579, et tantam famam vitae regularis ac omnium virtutum exemplo sibi comparaverant, ut omnes eorum consortio gaudere optarent, eorumque adjutorio et consiliis ducti praeclara pietatis et evangelicae perfectionis opera patrarent, imo quando infelicissimo hoc saeculo quadringentesimo supra milesimum aliquae etiam praeclarissimae conditionis personae temporalia sua bona in pios usus convertere intendebunt, experientia edocti, quam nostri alieni essent a cupiditate temporalium et nonnisi Deum et proximi salutem quaerentes, eorumdem consilio utebantur; omissis autem aliis quorum memoria una cum documentis longaevi temporis decursu et variis casibus interiit, duo eminentes viri fuerunt, scilicet fr. Joannes de Colonia, Prior, et alius lector, cujus nomen non exprimitur, quorum sanctitatis, virtutum ac probitatis fama excitatum, nobile par Dominus Wiricus, dictus de Borneken et Aleydis conthoralis ipsius, eorumdem suasu anno 1316 non solum omnia bona amplissima et opulentissima in villis, praediis, agris, censibus pauperibus testamento addixerunt, sed etiam Priorem et lectorem principalem qui post mortem utriusque in hoc conventu extiterint, executores suae piae voluntatis esse voluerunt, uti testatur ipsum originale in membrana cum suis sigillis testamentum, cum plenaria potestate declarandi et interpretandi, si aliqua in testamento dubia emerserint vel obscura.

Inter alia autem pia hujus testamenti legata est fundatio quam suasu eorumdem instituit in favorem virginum pauperum, et pr. de Heer indicat fundationem illam de Beel in foro ligneo esse cujus directionem soli Priori hujus conventus pro tempore existenti in perpetuum commisit his verbis: „item domum meam quam inhabito cum omnibus appenditiis et attinentiis suis do, lego pauperibus begghinis (id est filiabus spiritualibus quae tunc temporis sic vocabantur) ad inhabitandum, volens et ordinans quod prior futurus habeat plenariam potestatem.

Quod licet in praefato (testamento) variis ecclesiis, ecclesiasticis, hospitalibus, locis piis ac religiosis civitatis hujus legentur ac patribus Boghardis duo bonuaria optimae terrae donentur, nostris

Digitized by Google

autem quorum instinctu pia illa legata fecerant, apud quos sepulturam elegerant, anniversaria cantari, missas legi, commemorationes fieri etc. et lampadem semper ardere ante altare quod in nostra ecclesia erexerant, desiderabant, ne quidem parvos et minimos tunc temporis solidorum vel denariorum census obtrudere potuerunt, unde ne frustrarentur pio desiderio suo eosdem *patri spirituali* conventus legarunt sub hac conditione, ut illos impenderet perpetuo dictae lampadis alimento, residuum autem certis anni diebus victui religiosorum in piscibus, etenim tunc temporis nostri nulla bona, ut veri pauperes, etiam in communi possidere valebant et ea quae piae personae eis dare vel legare cupiebant, patribus spiritualibus sive mundiburnis conventus, ut ii tunc vocabantur. Anno siquidem 1324 Nobilis Domicella Elisabeth Manegoldi, suasu et exhortatione fr. Reyneri Florijn et fr. Theodorici, lectorum hujus conventus, reliquit omnem suam substantiam, licet amplissimam, pauperibus, testamento donans, ejusdem executores statuit praefatos patres cum potestate substituendi quoscumque hujus conventus religiosos. (1)

Anno 1350 de consilio praeclari viri fr. Brunonis Overstalt, hujus conventus filii, domicella Elisabeth de Molendino inter alia praeclarissima opera fundationem in favorem nobilium virginum depauperatarum fecit, eumdemque Priorem p. Brunonem ac summum lectorem pro tempore existentes, executores ac directores ejusdem constituens his verbis: „executores autem dicti mei testamenti seu ultimae meae voluntatis eligo, constituo et ordino religiosos et prudentes viros dominos fratrem Brunonem Overstalt, O. P. et priorem ac summum lectorem O. P. in Trajecto pro tempore existentes etc. concedens eis licentiam, facultatem, auctoritatem et plenariam potestatem etc. rogans eos cordialiter ut in praesentis testamenti executione, prout sicut confido saluti animae meae viderint expedire, procedant.

Et inter alia in praefato testamento habetur: „ego Elisabetha

(1) In dit testament worden verscheidene jaarcijnsen in geld vermaakt aan de Predikheeren voor jaargetijden en commemoratiën, welke zij voor Wiricus en zijne vrouw en hun beider ouders en bloedverwanten moeten houden. De sacrista des kloosters ontvangt tien luiksche schellingen ten behoeve der lamp, die voor het door hen gestichte altaar zal branden. — Franquinet. *Oork. en Besch.* N° 23, 1316, blz. 36.

Digitized by Google

lego et pono in manibus meorum executorum jure haereditario domum meam dictam *ad molendinum anteriorem* . . . . . in hunc modum, ut ipsi executores eandem domum cum suis appendiciis seu attinentiis ad opus et ad usus sedecim vel tredecim pauperum domicellarum Nobilium Filiarum devotarum bonae famae et vitae (1) in eadem domo ponendarum dirigant etc., quae in eadem domo conventualiter perpetue cohabitabunt. Item volo quod post obitum magistrae Domicellae praedicti conventus eligant Magistram utilem cum consensu Prioris ac summi lectoris pro tempore in hoc conventu existentium. Quae domus videtur in hanc horam superesse sed pauperculis tam virginibus quam viduis deputata.

Similiter anno 1362 Domicella Sybilia de Leopardo in executorem suae ultimae voluntatis constituit fr. Reynerum, priorem hujus conventus, eidem omnia bona sua tam mobilia quam immobilia inter manus posuit, rogans eum quatenus ad salutem animae suae respiceret et bona praedicta in pios ac pauperum usus traderet (2).

Anno 1368 quidam patricius, dictus Nicolaus Gysels, ut liquet ex instrumento in pergameno, constituit fr. Reynerum de Vinea, qui forsan idem est, de quo antea, executorem testamenti sui ad pia opera ordinati.

Etiam, uti ex pluribus hujus conventus authenticis instrumentis constat, quicunque toto illo quadringentesimo saeculo bona sua pauperibus elargiri et piis quibuscunque aliis usibus, divino spiritu afflati, cupiebant, assumebant fratrem aliquem in executorem eorumdem operum misericordiae.

Anno 1474 quando praeclarus ille p. Jacobus Sprengerus, prior Coloniensis, institutus fuit vicarius conventuum stricte regulam et constitutiones observantium per Nationem Brabantiae, nunquam conventus noster ab illa Congregatione recessit, ut clare docet scriptus liber in pergameno conventus saepe citatus, in quo inter alia habetur quod Ex. P. Mag. Henricus de Berghem fuit hic prior ac provincialis, et ad instantiam R. fratris nostri Mgr. Servatii Vanckel, prioris Coloniensis et vicarii Nationis Brabantiae,

---

(1) De oorspronkelijke tekst luidt: domicellarum begghinarum bonarum vite et fame. — Mr. G. D. Franquinet. *Oorkonden en Bescheiden van het Klooster der Predikheeren te Maastricht*, blz. 54.

(2) Franquinet. t. a. p. blz. 62.

Digitized by Google

contulit huic conventui quadraginta duos libros bibliothecae imponendos, anno 1508 et eodem anno obiit 2 Julii (1).

Unde patet in ea semper mansisse usque dum erecta fuit provincia Germaniae Inferioris auctoritate Pontificis Leonis X anno 1518.

Et noster conventus semper perstitit in Congregatione strictae observantiae Provinciae Teutoniae incepta circa 1380 per P. Mag. Raymundum de Capua, Generalem Ordinis et deinde in Congregatione Conventuum observantium Nationis Brabantiae erecta, ut dictum est, anno 1474.

Hinc et anno 1498 11 Junii fr. Joachim Turrianus Venetus, Mag. Gen. Sororum oppidi Ruraemundensis provinciae Teutoniae in sui ac patris prioris provincialis Teutoniae absentia commisit priori conventus Mosae Trajectensis quoadusque regularem observantiam in eo conventu durare contigerit.

Denique hic conventus infra proprios terminos duos vicariatus procuravit Sittardiensem et Tungrensem eosque in regulari observantia conservavit.

R. P. Jacobus Joncheere Brugensis, in Reformationibus conventuum hujus provinciae versatissimus, declarat absolute se de reductione ad normam regularem nunquam aliquid invenire potuisse; hinc evidenter sequitur eum semper in observantia perseverasse. (2)

---

(1) P. Mag. Henricus van Berghem, S. Th. Doctor, overleden den 2den Juli 1508, komt op de lijst der Provinciaals van de Teutonische provincie niet voor. — Von Loë und Reichert, *Quellen* enz. I. S. 13. — Misschien was hij vicarius generalis.

P. Mag. Servatius Vanckel, of Fanckel, prior van Keulen en vicarius der *Natio Brabantiae*, overleed op het provinciaal kapittel te Basel in 1508 „cum merore et omnium patrum et fratrum tristicia". — *Quellen* I. s. 43. — De Teutonische provincie was verdeeld in vier districten of *nationes:* Alsatia, Suevia, Bavaria en Brabantia. Het klooster van Maastricht behoorde tot de *natio Brabantiae.*

(2) Tegenover de uitdrukkelijke beweringen, dat het klooster van Maastricht nooit van de oorspronkelijke regeltucht zou zijn afgeweken, moeten wij nog sterker feiten stellen.

Vooreerst is het klooster van Maastricht niet toegetreden tot de kloosterreformatie, welke door P. Conrad van Pruisen in 1389 met ondersteuning van den gelukz. Raymundus van Capua te Colmar was begonnen. In de authentieke lijst der hervormde kloosters van de Teutonische provincie, loopende van 1389 tot 1474, komt het klooster van Maastricht niet voor. — *Quellen und Forsch.* I. Heft. 3.

Hieruit te besluiten, dat het klooster van Maastricht geene hervormiug noodig

Digitized by Google

Anno 1545 deficientibus religiosis prae inopia et infirmitatibus, per bella, sterilitates, mortalitates, impetrarunt dispensationem pontificiam in edendis carnibus. Vide superius.

Fr. Petrus Woestynus, Doctor Lovaniensis, ex priore Trajectensi anno 1606 in provincialem electus fuit. Priores provinciales Teutoniae et postea Saxoniae uti p. Petrus Wellen, p. Joannes de Duobus Montibus, p. Petrus Florijn, provinciales in hoc conventu majori tempore officii sui commorati sunt, et p. Petrus

---

had, gaat te ver. In de *Reg. Mag. Gen.* vinden wij vermeld, dat P. Henricus de Coemeterio en P. Petrus Pastoris den 26sten October 1494 door den Generaal belast worden met de reformatie van het klooster van Maastricht. Het klooster moest niettemin onder de rechtsmacht van den Provinciaal blijven en onttrokken aan de jurisdictie van den vicarius *vitae conventualis*, het hoofd der gereformeerde kloosters. — De niet hervormde kloosterlingen noemde men fratres *vitae communis*.

1494. Die 26 Octobris committitur fr. Mgro. Henrico de Coemeterio et Petro Pastoris, baccalaureo, reformatio conventus Trajectensis Superioris cum his restrictis ut possint ter in hebdomada comedere carnes, uti linis et lectisternis propter senectutem; non valentes vivere in ipsa reformatione possint morari in conterminis conventibus, dummodo vivant honeste; habentibus pecuniam conceditur quod in deposito collocent et probent per annum, si eis talis vita placet; si placuerit stare, tunc conventui consignentur datae pecuniae. Si vero non placuerit, accipiant pecuniam et quo volunt, eant.

In eadem conceditur quatuor senioribus uti privilegiis jubilariorum et quod promoti maneant in sua promotione.

Item talis conventus sit reformatus, sit sub regimine provincialis presentis et futurorum.

Die eadem fr. Joannes Spennen, conventus Trajectensis, revocatur a conventu Lovaniensi in quo assignatus fuerat ad legendas sententias, et in suo conventu assignatur ad eas legendas, et conceditur licentia eundi Parisios ad capitulum generale ut promoveatur ad altiora.

Die 27 Octobris scribitur Provinciali Teutoniae quod commisi duobus, scilicet: Magistro Henrico de Coemeterio et fr. Petro Pastoris reformationem conventus Trajectensis et quod sit sub cura ejus.

Die 7 Novembris Magister Servatius Fankel confirmatus fuit vicarius generalis congregationis fratrum vitae conventualis.

1495 die 30 Martii. Conventus Lovaniensis et Trajectensis subjiciuntur etiam sub cura Provincialis et talis subjectio approbatur et exemptio a potestate vicarii vitae conventualis, et quod priores supradictorum conventuum pro hoc capitulo pro hoc instanti non absolvat nisi causa digna.

1495. Die 13 Decembris approbatur et confirmatur reformatio conventuum Lovaniensis et Trajectensis Superioris provinciae Teutoniae et conceditur Provinciali potestas assignandi studentes quarumcunque provinciarum.

Reg. Mag. Gen.

Digitized by Google

Wellen per 20 annos provinciam Teutoniae gubernavit, uti refert Mag. Seguier in *Laurea Belgica*, et licet esset conventus Antverpiensis, videns Religiosos virtutibus quidem divites, sed quoad res temporales pauperes, procuravit conventui centum et octodecim florenos in auro, quibus tecta templi et alia ad ruinam tendentia reparata sunt. Item depost procuravit eidem trecentos florenos Rhenenses in auro, ut iisdem conventus compararet terras quas adhuc possidet in pago Sichem ad sustentationem vitae.

Insuper quomodo religiosam paupertatem observarint, quilibet judicare potest ex sequentibus. Licet enim Honorius III Ordini possessiones temporales permiserat ut ex bulla confirmationis liquet, tamen depost sub S. Patre Nostro in primo generali Capitulo Bononiae anno 1220 Ordo renuntiavit omnibus possessionibus praesentibus et futuris, quod in generalissimo Capitulo anno 1228 Parisiis sub B. P. Jordano confirmatum fuit ac Constitutionibus nostris insertum, ne scilicet possessiones cujuscumque tandem naturae reciperentur, et licet post diversi Pontifices Clemens IV, Bonifacius VIII, Clemens VI et Bonifacius IX in hac Constitutione dispensassent, auferentes simul maledictionem S. P. Dominici quam interminaverat iis qui de immobilibus possidendis aliquid attentaverint, tamen nostri conventus Religiosi, memores istius maledictionis etiam sublatae, maluerunt insistere Constitutioni et nudi nudum Christum sequi, ut patet inter caetera ex antiquissimo membranaceo receptorum et expositorum hujus oppidi registro, in quo videre est, quod per singulos annos mentio fiat solutionis pecuniarum censuum fratribus Minoribus, quos possidebant, unde ex firmi·eta, ut ibi vocatur, seu gabellas et cisias diversarum rerum usu consumptibilium solvere ac alia onera subire cogebantur, quod clarissime patet quia idem liber plurimis in computibus attestatur ammodiatorum seu Lombardorum, ut tunc vocabantur firmitetae gabellarum, cisiarum etc., defalcatam iisdem fuisse remissionem seu gratiam fratribus Minoribus factam, modo quoad lanam ipsorum, modo quoad alias res; quoad nostros autem ne minima quidem mentio fit, nec umbram in eo videre est quod nostri vel minimos census seu reditus aut alia possiderint bona, et per consequens dictis oneribus nullatenus subjecti utpote titulo omnimodae paupertatis exempti; etenim si iidem obnoxii fuissent ad minus

Digitized by Google

mentio fieret in ultra centum computibus vel solutionibus alicujus census vel gratiam factam in praedictis oneribus aliquam, quam certo fecissent ubi illis obnoxii fuissent et ab illo titulo paupertatis non fuissent exempti: quandoquidem eos speciali amoris praerogativa diligebant, uti patet, quia idem liber referens quod fratribus Minoribus euntibus ad suum capitulum generale tres marcas, nostris autem, utpote ab omni possessione bonorum sponte denudatis, dederunt anno 1300 tendentibus ad capitulum Massiliam triginta quinque marcas prout et inter alias vices nostris euntibus Antverpiam ad capitulum provinciale dedit decem marcas.

Patet etiam ex conventus membraneis authenticis documentis cum suis sigillis docentibus, quod quando quis conventui nostro beneficere desiderabat censibus vel reditibus annuis, eosdem non conventui, sciens non accepturum illos, offerebant, sed vel alicui ex parentela vel momburno seu Patri Spirituali conventus, uti modo apud p. Capucinos in usu est, eos legabat, impendendos pro alimonia Religiosorum conventus penes quem relinquebant eorumdem dominium, uti patet ex diversis archivi documentis. Religiosi quidem anniversaria acceptabant, verum paupertati nudae inhaerentes nullos pro illis census annuos recipere volebant, habebant matres spirituales vel patres, quibus relinquebantur pro sustentatione religiosorum quod plurimis documentis probari potest; e quibus unum:

Datum anno 1292 Dominica tertia post Pascha quod est testamentum Nobilis Dominae Idae in quo habentur haec: „notum sit universis etc. quod ego Ida praesente et consentiente marito meo, nobili viro Domino Theodorico, milite de Elen etc. do et assigno quatuor solidos annui census super bonis quae tenet Theodoricus de Here pro anniversario meo apud fratres Praedicatores, quos ipse maritus meus et ego affectavimus, coram curia et scabinis de Here, resignavimus in manus sororis meae Ozae nomine praedictorum fratrum Praedicatorum retinendos, ipsa vero Oza alium constituet post obitum suum de dictis quatuor solidis mundiburnum, qui scilicet dictos quatuor solidos annue recipiat et ad opus fratrum Praedicatorum impendat, adjecta conditione quod illi quatuor solidi nunquam possint vendi vel alienari sed perpetuo maneant in manibus alicujus momburni praedictorum fratrum Praedicatorum.

Digitized by Google

Anno 1296 in die S. Andreae Apostoli universis praesentes litteras visuris etc. Nos scabini Trajectenses utriusque Jurisdictionis oppidi Trajectensis salutem. Noverint quod ut scabini rogati interfuimus quando Dominus Ogerus, miles dictus de Haren, tales reditus quales filius suus Joannes, canonicus S. Servatii, comparaverat erga fratres de Juncis sitos in Trajecto superportavit in manus provisorum Eleemosynae S. Spiritus, tali conditione quod dicti provisores, qui nunc sunt vel postmodum venient, annuatim ministrabunt quindecim solidos de praedictis reditibus fratribus de ordine Praedicatorum.

Aliud est de anno 1305 in festo Divisionis Apostolorum datum: Universis litteris inspecturis etc. Nos, scabini Trajectenses utriusque Jurisdictionis oppidi Trajectensis etc. Interfuimus, ubi Dominus Joannes, canonicus ecclesiae Xantensis, decem solidos annui reditus comparatos per Dominum Reynerum, quondam Decanum praefatae Fcclesiae, et Dominum Joannem, praedictum fratrem suum superportavit in manus provisorum S. Spiritus in Trajecto, de quibus renuntiavit idem Dominus Joannes ad opus Eleemosynae praedictae, tali conditione quod praedicti provisores, qui tradent eosdem decem solidos domui fratrum Praedicatorum in Trajecto de reditibus praedictis ad pictantiam ejusdem domus applicabunt.

Anno 1312 Dominica *Laetare* Ida Wyngaert devotaria coram duobus scabinis renuntiavit domui et diversis censibus ad subveniendum Religiosorum hujus conventus necessitatibus et dedit cuidam scabino, nomine Florentio, mundiburno fratrum Praedicatorum et ad opus Praedicatorum.

Anno 1320 Domina Elisabeth de Exenrode et Domicella Elisabeth ejus filia renuntiaverunt in manus Florentii tamquam mundiburni conventus fratrum Praedicatorum in Trajecto, ad opus ipsorum, prioris et conventus, undecim marcis recipiendis in bonis, etc.

Anno 1329 Joannes, dictus Sul, molendinarius, uxor ejus et filii, renuntiaverunt 30 solidis Leodiensibus annui census recipiendis in his bonis etc. quae solvenda in manus Florentii tamquam momburni domus fratrum Praedicatorum in Trajecto ad opus pictantiae Refectorii fratrum Praedicatorum.

Anno 1379 penultima die Aprilis: Nos Arnoldus de Nuest et

Digitized by Google

Gobelinus de Moriamis scabini Trajectenses, protestamur quod Joannes Audenger, braxator, et Beatrix sua uxor renuntiaverunt in manibus Domicellae Beatricis Florynis, quae erat mater spiritualis conventus nostri, inde post Domicella Catharina Florynis, item soror ejus Aleydis ad opus et usus Religiosorum virorum Prioris et fratrum Ordinis Praedicatorum conventus Trajectensis.

Anno 1300 (1280) Arnoldus Hasleti et uxor ejus Hildegardis dicti de Campo bona sua etiam Religiosis reluctantibus obtrudere volebant, sed nostri ne eluderent zelum eorumdem coegisse et persuasisse ut iisdem ad vitam uterentur post quorum mortem voluerunt eadem attingere, verum libellum repudii iisdem dedisse — ne autem frustraneus eorumdem pius affectus redderetur, eadem legata reliquerunt patribus vineam Hasselensem excolentibus una cum Campiniae ac Hasseleti habitantibus, a quarum ditionum incolis, utpote pauperioribus, minus eleemosynarum sperandum erat. — Nec hoc gratis dictum, siquidem unum conscriptum anno 1520 exactissime et minutissime omnia hujus conventus usque ad illud tempus comparata bona referens, ne minimam horum bonorum mentionem facit de Hasseleti relictis conventui a praefatis, nec de aliis in illa urbe Hasseleti vel locis illi vicinis tunc temporis quo Registrum illud formatum fuit; sed illa diu post legata vel ratione Religiosorum, qui in eodem habitum susceperunt, fuerunt acquisita, scilicet circa annum 1434 ac depost, ut specifice in eodem annotatur; de legatis autem per dictos Arnoldum et Hildegardem nil habetur in eodem, donec tandem ob bella et maxime haeresim, refrigescente charitate, nostri Hasseletum deserere et hic residentes iisdem uti coacti fuerunt circa 1574, etenim solum in Registro illo anno confecto, pro prima vice eorumdem bonorum mentio ingeritur.

Simile habetur de bonis domus fratrum in S. Trudone. Patres nostri in tanta constantia perstiterunt in ordinatione S. Patris Dominici de nullis possidendis bonis nequidem in communi usque in saeculum decimum quartum, unde patet eos nec in aliis observantiae regularis punctis etiam illo saeculo defecisse, sed constantes in iis fuisse prout et in saeculo decimo tertio et maxime circa 1348 quibus temporibus plurimi tam nostri quam aliorum Ordinum conventus ab eadem declinasse dicuntur. Nun-

Digitized by Google

quam enim praeclariores filios quam isto saeculo decimo quarto conventus gremio complexus est et inter ceteros fr. Petrum Floryn, ex nobili hujus civitatis stemmate oriundum, qui saepius in illo saeculo hujus conventus egit zelosissimum priorem, circa annum 1384 evectus fuit ad provincialatum (1).

---

(1) Met tal van feiten tracht P. de Heer te bewijzen, dat de Dominicanen te Maastricht tot in de 14e eeuw de volstrekte armoede hebben beoefend, zooals deze door den H. Dominicus op het generaal kapittel te Bologna in 1220 was voorgeschreven n.l. *ne possessiones seu redditus nullo modo reciperentur*. Van de dispensaties door verschillende Pausen achtereenvolgens verleend, zouden zij dan ook geen gebruik hebben gemaakt.

Reeds Mr. Franquinet — t. a. p. blz. 155 — merkte op, dat onder het verbod van onroerende goederen in gemeenschap te bezitten, ook vielen renten en cijnsen. Over dit bezit schijnt dan minder bezwaar te hebben bestaan. Bovendien is er een charter van 1280, waarbij een huis met hof en onderhoorigheden te Hasselt aan de Predikheeren van Maastricht geschonken en door dezen aanvaard werd. — Franquinet. *Oork. en Besch.* blz. 7.

De reden, waarom de Predikheeren in de eerste eeuwen hunner vestiging te Maastricht geene vaste goederen *binnen* de stad verwierven, zal veeleer gezocht moeten worden in het raadsbesluit van 1299, waarbij iederen burger verboden werd vrije of leenroerige goederen aan godsdienstige vereenigingen te verkoopen, te geven of te vermaken. Evenals in andere steden verkregen ook te Maastricht de kloosterterlingen renten en cijnsen om niet, als aalmoes, of onder beding van kerkelijke diensten of goede werken. Eerst sinds het einde der 15de eeuw werd aan bovengemeld raadsbesluit niet meer de hand gehouden.

Met het beheer der goederen was in den aanvang een momboor, *mundiburnus* of *pater spiritualis* belast; later werd dit onmiddellijk door het klooster uitgeoefend en wel door den *procurator* of *syndicus*.

NOTANDUM.

Tegen de bewering van P. Huntjens — blz. 26 — dat uit den voorrang der eer de ouderdom van het Dominicanenklooster boven dat der Minderbroeders blijkt, kan men nog aanvoeren, dat te 's-Hertogenbosch, volgens eene akte van 1470, de Dominicanen in de processie den voorrang hadden boven de Minderbroeders, ofschoon het klooster dezer laatsten reeds gesticht was vóór 1250 en dat der Dominicanen eerst in 1296.

Mededeeling uit het archief van 's-Hertogenbosch, welke wij den Weled. Heer L. van der Steen danken.

Digitized by Google

Digitized by Google

BIJLAGE.

Ingevolge van zekeren wetten ons den 13 November 1795 toegezonden.

NAUWKEURIGE

der PP. Preedikheeren binnen de stad Maastricht, wegens haere goederen

INKOMSTEN:			
Van 55753 capitaalen interesse	2027	1	-
Van 's jaerlyksche en erffelyke gelderen	128	2	-
Van Wey- en landpachte wegen 33 boender en 7 kl. g. . . .	1240	—	-
Van 106 Boender halfscheid ad 23 gls. als 't boender	2438	—	-
Van jaerl. en erffel. Rogge 847 vat ad 33 st.	1397	11	-
Van jaerl. en erffel. Spelt 48 vat ad 24 st.	57	12	-
Een huis door de bomben geheel vernietig zijnde, trekken noch van 19 huize rontom ons clooster en van 1 te Hasselt en van 1 te Sint Truyden, huyshuuren	3763	—	-
N.B. religieusen drie en dartig en vier noodige knechten.		—	-
jaarlyksche inkomste.	11051	6	-
		—	-
jaarlyksche lasten. .	5103	—	-
			-
dus voor reparatie van clooster en huysen en onderstand van 33 Religieusen en 4 noodige knegten	5948	6	-

Datum Trajecti ad Mosam in conventu nostro Ordin
1795. F. Vincentius Huntjens Sacrae Theologi

in dorso: Nauwkeurige lyste der PP. Predikheeren
binnen Maastricht.

Digitized by Google

LYSTE

aarlyksche inkomsten en deszelfs jaarlyksche lasten en eeuwige fundatien.

JAARLYKSCHE LASTEN, EEUWIGE EN ERFFELYKE UITLEEVERINGE EN FUNDATIEN MET WELCKE DE NEFFENS STAANDE GOEDEREN BELAADEN ZYN:			
aan interesse van 21050 capitaalen	791	10	—
jaarlyks aan den arme in gebakke brood 202 vat rogge ad 33 st.	333	6	—
aan accys en bakloon	80	16	—
jaerlyks in geld aan den armen	170	13	3
aan jaarl. en erff. uitleveringe aan verscheide personen in rogge $99^1/_4$ vat ad 33 st.	163	15	1
voor onderhoud van een Fransche Predikant in St. Servaaskerk, en uytdeelen van Prijsen in de Fransche catechismus.	530	—	—
wegens gefundeerde belichtingen van graaven en tomben door 't jaar.	60	—	—
wegens 166 gefundeerde hoogmissen met 3 priesters met praesentie van alle religieusen ad 3 gl. Luiks	498	—	—
wegens 2241 gefundeerde leesmissen ad 18 st. Luiks. . . .	2016	18	—
wegens relieven van 263 gls. op 30 jaere, jaerlyks uitmaakende.	8	16	—
aan jaarlyksche schattingen	209	13	—
aan jaarlyksche chinsen	55	12	—
aan jaarlyksche huuren van 4 domestiqen	184	—	—

ff. Praedicatorum hac vigesima tertia Novembris
Doctor et praedicti Conventus Prior.

(Origineel in M.S. van *Chron. Abbrev. Conv. Mosaetraj.* — Archief Dom. te Gent — afgeschreven 10 Sept. 1909).

Digitized by Google

Digitized by Google

Waarom draagt de provincie den naam „Limburg".

Reeds vóór dat bij art. 65 der slotakte van het Congres van Weenen van 9 Juni 1815, de vereeniging der Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden als „royaume des Pays-Bas" was vastgesteld, had Koning Willem I bij K. B. van 22 April 1815 eene speciale commissie benoemd tot het ontwerpen eener Grondwet voor het nieuwe Rijk. Die commissie, waarvan voorzitter was G. K. van Hogendorp, begon hare werkzaamheden den 1en Juli 1815. Hare laatste zitting werd den 14en Juli 1815 gehouden. Een harer Belgische leden, de bekende jurist J. P. Raepsaet, had reeds in 1838 uitgegeven het „Journal des séances de la commission qui a été chargée de rediger un projet de constitution pour le royaume des Pays-Bas". Men vindt dit Journal in het 6de deel der „Oeuvres complètes de Raepsaet". Dit journal is echter slechts een vrij beknopt verhaal van hetgeen dag voor dag in de commissie werd behandeld.

In 1887 verschenen een meer volledig werk over de werzaamheden van bedoelde commissie, namelijk de „Aanteekeningen van het verhandelde over de Grondwet van 1815 gehouden door het voormalig lid der commissie Mr C. T. van Maanen". In dat zelfde jaar 1887 gaf de Regering uit de „Notulen van de Commissie tot herziening der Grondwet benoemd bij K. B. van 22 April 1815 no 62". Daarmede was de litteratuur op dit punt volledig.

Bij de behandeling van het 1ste Hoofdstuk „Van het Rijk en deszelfs Inwoners" rezen de twee volgende vragen. De territoriale

Digitized by Google

indeeling van het Noordelijk gedeelte van Nederland in provinciën was reeds bij art. 53 der Grondwet van 1814 geschied en het lag voor de hand, dat in die regeling geen verandering zoude plaats grijpen. De Zuidelijke Nederlanden daarentegen waren in 1815 nog in departementen verdeeld. Deze zouden provinciën worden. Behoorde men nu 1° de grenzen dier departementen ook voor de nieuwe provinciën te behouden en 2° welke benaming zoude elke dier provinciën ontvangen? Reeds den 22 Mei 1815 was men het eens in de commissie dat „de grenzen der Departementen zouden blijven behouden" en werd dientengevolge vastgesteld de volgende indeeling:

het	departement	van de Dyle	werd	de	prov.	Zuid-Brabant.
„	„	van de Schelde	„	„	„	Oost-Vlaanderen.
„	„	van de Lijs	„	„	„	West-Vlaanderen.
„	„	van Jemmapes	„	„	„	Henegouwen.
„	„	der beide Nethen	„	„	„	Antwerpen.
„	„	der Ourthe	„	„	„	Luik.
„	„	van Sambre en Maas	„	„	„	Namen.
„	„	des Forêts	„	„	„	Luxemburg.
„	„	der Meuse-inférieure	„	„	„	Maastricht.

Raepsaet vermeldt dan ook in zijn Journal op 22 Mei 1815: „Le département de la Meuse inférieure sera appelé province de Maestricht en van Hogendorp in zijn rapport van 26 Mei aan den Koning:" De grenzen van de negen departementen zouden blijven onder de volgende namen . . . . . Luik en Maastricht".

Toch was voor wat het departement der Meuse-inférieure betreft, die regeling niet aanstonds en zonder tegenspraak tot stand gekomen. In de aanteekeningen van Van Maanen vinden wij daarover het volgende medegedeeld:

„De heer Gendebien stelde voor, dat de provincie Maastricht zoude bestaan uit het tegenwoordig deel van het Departement der Nedermaas, dat nog Belgisch is, en uit hetgeen daarvan bij Staats-Brabant gevoegd is en bevorens Generaliteitsland was (1).

Van Lijnden vindt de benoeming van provincie Maastricht en

(1) Het schijnt dat Gendebien niet sterk in de aardrijkskunde van zijn gewest was, want een groot deel van het Roer-departement (25 gemeenten en 49 dorpen) maakte ook deel van de provincie Limburg, thans van die van Nederl. Limburg uit. (Zie *Publications de Limbourg*, dl. 39, blz. 196).

Digitized by Google

Antwerpen ongevoegelijk en nieuw; — hij wilde liever het eerste noemen Opper-Gelderland —. Maastricht kan nooit zetel van gouvernement zijn; het is eene forteresse en zal haspelarij van rang geven tusschen den Gouverneur en den militairen gouverneur welke ook in onze provinciën nergens in dezelfde stad resideren.

Aerschot merkt op, dat de naam provincie Opper-Gelderland, die voorgesteld wordt in plaats van provincie Maastricht niet zal bevallen aan de Luikenaars".

Het voorstel van Van Lijnden kon dan ook geen ingang vinden en het Departement der Nedermaas zoude worden provincie Maastricht.

En die beslissing bleef gehandhaafd, totdat, blijkens de aanteekeningen van v. Manen, in de zitting van 8 Juli 1815 de president van Hogendorp communiceert, dat Z. M. van oordeel is, dat de volgorde (in de vermelding der provinciën in de Grondwet) van Karel V behoorde gevolgd te worden, met deze limitatie dat Luik behoorde te volgen achter de Hertogdommen en de provincie Maastricht moest genoemd worden Limburg.

Er blijkt niet dat daarover nadere discussiën zijn gevoerd. Conform het voorstel van van Hogendorp werd besloten en zoo werd het departement der Nedermaas de provincie Limburg.

Welke redenen hebben den Koning bewogen, om onze provincie den naam „Limburg" te doen geven?

Achter de door de regering in 1887 uitgegeven „Notulen" hier voren vermeld, vinden wij afgedrukt „vijf eigenhandige nota's van Z. M. Koning Willem I". Het zijn kantteekeningen door den Koning gesteld, op het hem door de commissie overhandigd ontwerp der Grondwet van 1815. Op art. 2 van het ontwerp vinden wij aldus aangeteekent „De naam van Limburg is verloren". Wat kan de Koning hiermede hebben bedoeld?

Ofschoon door de vereeniging met Brabant in 1288 het voormalig hertogdom Limburg zijne afzonderlijke dynasten had verloren en niet meer zoo zelfstandig onder alle opzichten als vroeger bestond, was de naam behouden gebleven en als zoodanig komt in de rangschikking van Karel V, waaraan Willem I veel waarde scheen te hechten, Limburg nog als hertogdom voor. Limburg trouwens behield tot aan de Fransche Revolutie zijne

Digitized by Google

afzonderlijke staten, welke dikwijls, vereenigd met die der drie andere landen van Overmaas, Valkenburg, Daelhem, 's Hertogenrade, maar ook afzonderlijk vergaderden, had een afzonderlijken gouverneur tot 1542 en daarna, tot 1758 (1), een te zamen met voornoemde landen, een gerecht van appel voor het gewest zelve en de drie voornoemde landen van Overmaas, terwijl ook door de Staten van Limburg aan den nieuwen Souverein bij monde van gedeputeerden te Brussel de eed werd afgelegd. Het was bij tractaat van 4 November 1415, dat de unie tusschen Brabant en Limburg onherroepelijk werd bekrachtigd, terwijl onder Jan IV van Brabant 26 Maart 1418 voor 't eerst de blijde inkomsten van Brabant en Limburg werden samengesmolten (2). Nu heeft het er allen schijn van, dat, daar in 1815 het oude hertogdom Limburg, voor eene helft aan Pruissen was afgestaan en voor de andere helft in de provincie Luik opgenomen was en de naam dus verloren gegaan, de Koning prijs stelde op behoud van den naam, wellicht op grond van dynastieke herinneringen (3) daaraan verbonden of liever wijl hij de namen van al de provinciën, zooals zij in de rangschikking van Karel V voorkwamen wilde behouden. Zoo herleefde daarom de verloren naam Limburg, in de tegenwoordige Nederlandsche en Belgische provinciën aldus genoemd.

Zoo oordeelt ook de Corswarem in zijne *Mémoire historique sur les anciennes limites et circonscriptions de la province de Limbourg*, waar hij bl. 201 schrijft: „Cette dénomination fut donnée à la nouvelle province, parce qu'elle contenait quelques seigneuries qui avaient été unies à l'ancien duché de Limbourg, et que l'on voulait conserver ce nom historique d'une partie de la vieille Belgique".

Dit is nader te specificeeren: de heerlijkheid Wittem, waartoe Epen sedert behoord heeft, hing van Limburg af, maar werd door hertog Jan III van Brabant in 1345 aan zijnen natuurlijken broeder Jan van Cosselaer afgestaan, waartoe eerst 10 Februari 1356

(1) In dit laatste jaar werd de post van gouverneur afgeschaft.

(2) *Le grand calendrier de Herve pour l'année 1792*, pag. 12-27; — *Publications de la Société historique et archéologique dans le duché de Limbourg*, deel XIV, p 181-192.

(3) Zijn afstamming van de hertogen van Limburg.

Digitized by Google

de hooge en lage justitie van Wahlwilre en van Mechelen, evenals de andere Limburgsche eigendommen in deze dorpen en de leenen en vasallen aldaar en acht vasallen te Epen, in 1357 nog Limburgsch, werden toegevoegd door Wenceslaus en Johanna (1). 's Hertogenrade werd in 1136 door Mechtildis van Saffenberg wegens haar huwelijk met Hendrik II, hertog van Limburg, dezen aangebracht, althans wat haar aandeel betreft, nl. het grootste deel, terwijl reeds vroeger een deel aan den hertog van Limburg behoorde, dat eerst na 1136 den naam van Rade met dien van 's Hertogenrade verwisselde (2). In 't land van Daelhem waren eigendommen die in leen gehouden werden door den hertog van Limburg, die ze in 1258 aan den hertog van Brabant gedeeltelijk verkocht (3). Bij ordonnantie van 9 Januari 1778 der Oostenrijksche Regeering eindelijk werden de afzonderlijke vergaderingen van het hertogdom Limburg en de drie landen van Overmaas, Daelhem, Valkenburg en 's Hertogenrade, *Oostenryksche* partage, afgeschaft (art. 1), terwijl bij artikel 5 werd bepaald, dat er voortaan voor deze vereenigde staten één raadsheer-pensionaris en één ontvanger zou zijn. Toen vooral, schoon ook reeds vroeger, werden de vier landen van Overmaas wel eens kortheidshalve Limburg of Limburg en de drie landen van Overmaas genoemd.

Bachiene spreekt dan ook in zijne *Vaderlandsche Geographie*, in 1791 gedrukt, doch vóór 1785 geschreven (deel V, bl. 983) van Staatsch Limburg en zegt: „Allernaast bij *Maastricht*, aan de overzijde der riviere, ontmoet met het aandeel van den Staat in 't *Hertogdom* LIMBURG; of liever, in de *Landen*, van OVER-MAAS; welke, sedert geruimen tijd, door de Hertogen van *Brabant;* (na dat zij 't eigenlijk gezegt Hertogdom *Limburg* in eigendom verkregen hadden) in hoedanigheid als *Hertogen* van *Limburg*, bezeten zijn geworden: dewijl ze, aan dit hun Hertogdom *Limburg* waren ingelijft: naamlijk, de *Landen* van VALKENBURG, DAALHEM en 'S HERTOGENRADE. Dewijl, derhalven, deze drie *Landen* van *Over-Maas*, als *deelen* dezes Hertogdoms uitmakende, voorheen, onder den gemeenen naam van LIMBURG, mede begrepen zijn

(1) S. P. Ernst, *Histoire du Limbourg*, tom. V, p. 110—112.

(2) J. Habets, *Geschiedenis van het bisdom Roermond*. . ., dl. I, p. 51.

(3) S. P. Ernst, *Histoire du Limbourg*, tom. III, p. 372, tom. V, p. 229, nl. Walram IV van Limburg aan Hendrik III van Brabant.

Digitized by Google

geweest, zo mag men het *aandeel* van onzen *Staat*, in dezelve, met recht *Staats-* zoo veel gezegt als *Generaliteits* LIMBURG, noemen: terzelver wijze: als men van STAATS-VLAANDEREN, STAATS-BRABANT enz. spreekt".

Dit zijn, als men er bijvoegt het onder één gouverneur staan van Limburg en de drie Landen van Overmaas sinds 1542 tot 1758 en het gezamenlijk vergaderen der landen reeds vóór 1778, waarvan hiervoor is gewaagd, al de relatiën die bestaan hebben tusschen het oude hertogdom Limburg en het grondgebied der latere provincie, waartoe Wittem met Epen, Mechelen en Wahlwilre en een deel van Daelhem, van 's Hertogenrade en geheel Valkenburg behooren. Men vergete niet de verdeeling der drie landen van Overmaas tusschen Spanje en de Staten der Vereenigde Nederlanden in 1661 en dat bij tractaten van 1711 — 1715 het Spaansch deel aan Oostenrijk kwam. Men heeft vroeger ook gemeend, doch dat is, voor het eerst door den heer Franquinet, weerlegd, dat na Goswijn IV, een jongere zoon uit het huis van Limburg en zijne afstammelingen Valkenburg hebben bezeten.

Dit alles kan voor Willem I met zijne raadslieden als redenen gegolden hebben juist aan dit gewest, thans tusschen Nederland en België verdeeld, een naam te geven tot wiens behoud hem de herinnering aan het eene hertogdom Limburg, als een der voormalige XVII Nederlandsche gewesten, die hij wilde zien herleven in zijn koninrijk, heeft bewogen.

Het is der moeite waard hier op te geven uit welke plaatsen 't oude hertogdom Limburg bestond: 1° de hooge bank Herve, met het stadje Herve en met de dorpen Battice, Chaineux, Thimister, Charneux; 2° het Waalsche kwartier: Clermont, Julémont, Asse, Mortroux, Grand- et Petit-Rechain, Soiron, Lambremont, Wegnez, Cornesse, Hodimont, Xhendelesse en Dison; 3° de negen heerlijkheden: Sprimont, Baugnée, Esneux, La Rimière, La Chapelle, Tavier, Villers-aux-Tours, Lonzen en Wodemont; 4° de hooge bank Balen, met Balen, Limburg, Eupen, Henri-Chapelle, Blisteyn, Membach, Goé en Welckenrath; 5° de hooge bank Montzen met Montzen, Beusdaal, Sippenaken, Gemmenich, Homburg, Kelmis, Moresnet, Teuven en Reymersdael; 6° de hooge bank Walhorn, bestaande uit Walhorn, Astenet, Eynatten, Hauschet of Hanset, Hergenrode, Kettenis, Merold of Meroels, Neu-

Digitized by Google

dorf, Rabotraedt en Raeren; 7° de hooge heerlijkheid Boland (1). Al deze plaatsen behooren tot België behalve vrij-Moresnet en nog tot Pruissen: Eupen, geheel de hooge bank Walhorn en Pruissisch Moresnet en Lontzen.

Hoewel, gelijk uit dit alles blijkt, het *geheel afzonderlijk* bestaan van Limburg, het oude hertogdom van dien naam, sinds 1288 had opgehouden, zoo heeft het echter in de 18e eeuw weinig gescheeld, of dit oude Hertogdom was als zelfstandige, vrije heerlijkheid herrezen en wel ten behoeve der in de geschiedenis bekende prinses van Orsini (Anne Marie des Ursins princesse de la Trémouille), die zulke belangrijke rol aan het hof van Philip V van Spanje vervuld heeft. De Koning was zoozeer met deze camerara-major der Koningin ingenomen, dat hij bij brieven gegeven te Corella den 28 Sept. 1711, na vermelding der diensten door de prinses aan zijne dynastie bewezen o. a. verklaarde:

A ces causes, Nous déclarons que de notre pleine Puissance, propre Mouvement, et Autorité Royale et absolue, nous avons donné, cédé et transporté et par ces présentes donnons, cédons et transportons à notre très chère et très aimée Cousine Marie Anne de la Trémouille, Princesse des Ursins pour elle, Ses Hoirs, Successeurs et tiers causes, le Duché, ville et château de Limbourg, faisant partie des Païs-Bas Espagnols, avec les Villes, Bourgs, Villages, Châteaux, Maisons, Païs et autres circonstances et dépendances dudit Duché, pour en jouir par ladite Princesse des Ursins, Ses Hoirs, Successeurs et Aians cause en toute propriété et en *Souveraineté parfaite*, sans aucune chose en réserver ni retenir à nous et à nos Successeurs, Rois d'Espagne, à quelque titre que ce soit, soit de Ressort, soit de Féodalité, et encore sans retour ni reversion en aucun cas, ni en aucun tems, dont nous avons exempté ledit duché de Limbourg et dépendances comprises dans la présente Donation: à l'effet de quoi en tant que besoin est, ou seroit, nous avons éteint et supprimé, éteignons

(1) Ernst, *Histoire du Limbourg*, I, 28—31 vergeleken met Chr. Quix, *Beiträge zu einer historisch-topographischen Beschreibung des Kreises Eupen.* Aachen, J. A. Nager 1837. 4—5. Deze rekent het stadje Limburg tot de hoofdbank Baelen en vermeldt ook de hoofdbank Baelen het eerst, terwijl Ernst de stad Limburg als een afzonderlijk gebied schijnt te beschouwen.

Digitized by Google

et supprimons lesdits Droits: voulant que ladite princesse des Ursins exerce en Son nom tous les Droits de Souveraineté dans ledit Duché de Limbourg, Territoires et Jurisdictions y annexées, avec la même Autorité que nous les exercions et avions droit de les exercer avant ces présentes. (Men vindt den volledigen inhoud van het stuk bij de Lamberty, *Mémoires pour servir à l'histoire du XVIIe siècle*, VIII, p. 386). Zoo ver was men zelfs reeds gevorderd, dat de oprichting van het hertogdom als geheel zelfstandig staatje, ten behoeve der Prinses bij den vrede van Utrecht van 11 April 1713 (de Lamberty, ibid. p. 69), in beginsel was aangenomen en vervolgens in het tusschen Engeland en Spanje den 20 Juli 1713 gesloten vrede-tractaat het „second article séparé" van dat tractaat vormde (de Lamberty, ibidem p. 385). De geheele regeling is echter afgestuit op het verzet der Staten-Generaal die van een zoodanig hertogdom Limburg niets weten wilden.

Maastricht.

Mr. J. J. De Wit.

Digitized by Google

Digitized by Google

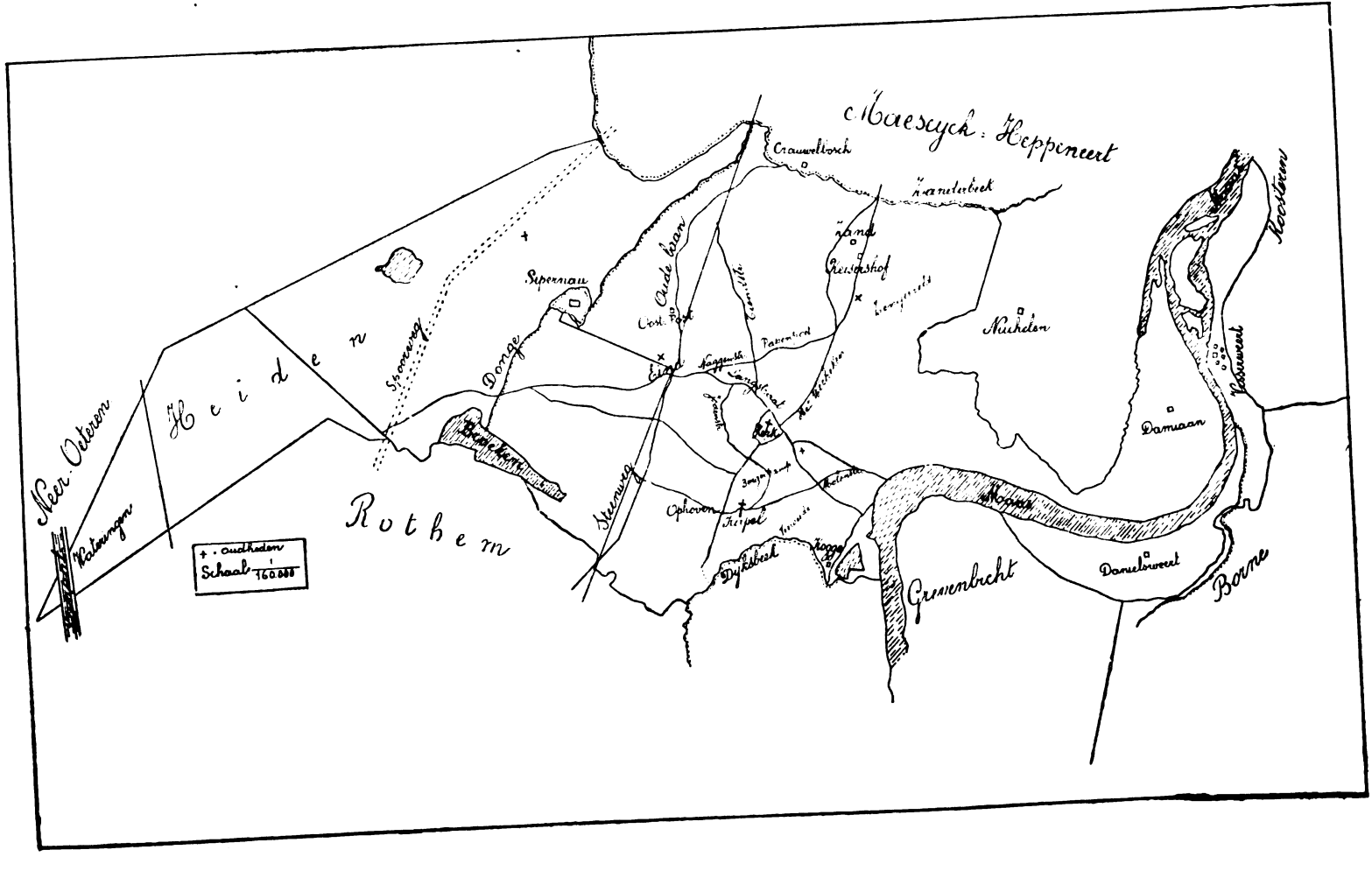

Digitized by Google

GESCHIEDENIS VAN EELEN.

PAROCHIE — HEERLIJKHEID — GEMEENTE

DOOR

H. VAN DE WEERD.

Dit werk werd bekroond door de „Société d'Art et d'Histoire du diocèse de Liège" met den prijs DELAVEUX voor het jaar 1908.

EEN WOORD VOORAF.

Aangezet door het verlangen om meer te weten over de plaats waar ik het licht zag en mijn jeugd doorbracht, heb ik deze nasporingen begonnen. Ik heb ze voleind en in geschrift gebracht om ook aan anderen wien het kan behagen, vooral mijne dorpsgenooten, mijn weten mede te deelen.

DE SCHRIJVER.

BRONNEN.

De bronnen, die benuttigd werden, zijn de volgende:

I. ARCHIEVEN EN HANDSCHRIFTEN.

Te Eelen: het kerkelijk archief bestaande uit: de *doop-*, *trouw- en sterfregisters* van 1625 af tot heden; een oude *lijst van jaargetijden* met naam der stichters, panden, pandhouders en opbrengst

Digitized by Google

daarvan. opgemaakt en voltooid in 1665 door pastoor Walsenius, en *enkele afzonderlijke stukken.* Van groot nut waren mij de lijst der pastoors met korte levensschets en de beschrijving der verschillende stichtingen, opgemaakt tusschen 1835—1838 door pastoor Holthuysen uit de toen nog bestaande archieven De meeste dezer archieven zijn met die der schepenbank in 1881 bij den brand der kerk vernietigd. Hij benuttigde daartoe:

1°. Registrum Anni 1553 R^di^ Domini Freyen, junioris...
2°. Registrum Anni 1611 Joannis a Lapide.
3°. Archivum Anni 1657 Adami Walzenii.
4°. Verschillende oude testamenten en stichtingsbrieven van jaargetijden, lof, vroegmis, H. Sacramentsmis en titels van eigendommen.
5 . Registers van ontvangst van de jaren 1585 tot 1820.
6°. Registers van ontvangst van 1796—1804 (nog aanwezig); idem van de inkomsten der vroegmis; registers van St. Jansbeneficie, St. Nicolaasbeneficie en van O. L. Vrouw van Tongerloo.
7°. Een pak oude testamenten zonder fundatie, huwelijksvoorwaarden.
8°. Een groot getal stukken van lateren tijd en van minder belang.

Al deze stukken zijn nu verdwenen; zijne aanteekeningen, met veel zorg verzameld, hebben bijgevolg groote waarde.

Van het gemeente-archief is er niets meer overig. In 1850 waren nog voorhanden: een oud register van vóór 1700 aangaande de heide; een register der vergaderingen van scholtis en schepenen uit 1859; een schatboek van 1789, van 1790—1795 en 1796; verder een bunderboek, lagerboek enz.

De heer N. Deckers te Eelen verschafte mij: een *gedingregister* der schepenbank van 1686 tot 1736; een *staat van onkosten door de Franschen* in 1794 gemaakt te Eelen en enkele losse stukken. De heer Theod. Coenen bezit een *censregister van den hof van de kapel* 1667—1764, — de heer J. Poysat een gedeelte van een *censregister van den hof van Sipernau* uit de XVIIIe eeuw, en de heer J. van Oeteren een *register der oude schutterij* inhoudende de statuten afgeschreven in 1756.

Te Visserweert zijn geene archieven voorhanden.

Digitized by Google

Te Tongerloo bevindt zich een afschrift der *stichtingen van jaargetijden* beginnende omstreeks 1450.

Te Maeseyck berust een *oud register* uit de eerste jaren der XVIIe eeuw, bevattende *de lijst der archieven van Maeseyck* met sommige uittreksels aangaande Eelen.

Te Hasselt in het Staatsarchief worden bewaard: een *groote hoeveelheid stukken aangaande* het geding over den eigendom van het kasteel *Sipernau*, van 1570 tot ongeveer 1680; — een „*Gight en Gheudingeregister*" van de schepenbank van Eelen van 1663—1686 en enkele *afzonderlijke stukken*. — Van groot nut waren voor ons de registers van verheffingen der leenzaal van Curingen loopende van 1368—1794.

Te Luik op het Staatsarchief: de archieven van den Raad der Financiën en van het „Cour des Dépêches" bevattende de aanstelling van meiers, burgemeesters enz. en behelzende gerechtszaken.

Archief van het Bisdom: de registers van den aartsdiaken van Kempenland (1400—1794), waarin de aanstellingen van pastoors en beneficianten en de kerkbezoeken van den aartsdiaken (1).

II. Gedrukte bescheiden:

a. Tijdschriften.

Publications de la Société historique et archéologique dans le duché de Limbourg (Maestricht).

Bulletin de la société scientifique et littéraire du Limbourg (Tongres).

Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique.

Bulletin de l'Institut archéologique Liégeois.

L'Ancien Pays de Looz.

De Maasgouw.

Bulletin de l'académie de Belgique.

Bulletin des commissions royales d'art et d'archéologie.

Bulletin de la société d'art et d'histoire du diocèse de Liège.

Leodium.

---

(1) Zekere heer Breuls te Vaux (Chèvremont) schijnt documenten te hebben over de bezittingen der abdij van Corbie in onze streken; ze zijn echter niet te genaken

Digitized by Google

West-Deutsche Zeitschrift.

Mémoires de la société des antiquaires de Picardie, enz.

b. Boeken.

De werken van kanunnik Jos. Daris.

Notices et Extraits des Documents manuscrits conservés dans les dépôts publics de Paris et relatifs à l'histoire de Picardie par Mr. Hip. Cocheris. Paris 1854.

Archieven van het Kapittel der Hoogadellijke rijksabdij Thorn door J. Habets en A. J. A. Flament, 2 dln. 8°.

Mémoire historique sur les anciennes limites et circonscriptions de la province de Limbourg, par le Chev. G. J. de Corswarem. 1857. 4°.

Mémoire historique et étymologique sur les noms des anciens habitants, territoires, communes et hameaux de la province du Limbourg, par le même.

Actes et documents anciens intéressant la Belgique, publiés par Charles Duvivier. Bruxelles 1898.

Mémoire sur les anciens noms de lieux dans la Belgique orientale par Ch. Grandgagnage.

Vocabulaire etc. du même.

Le Livre des Fiefs du comté de Looz sous Jean d'Arckel publié par M. le Chev. C. de Borman. Brux. 1875.

Les Délices du Pays de Liège. 1743.

Historia Lossensis, door Mantelius.

Opera diplomatica et historica, door Aub. Miraeus.

Geschiedenis van het Bisdom Roermond enz. door Jos. Habets.

Armorial ou Wapenboek de Gelre par V. Bouton. Paris-Bruxelles.

Cartulaire de l'église St. Lambert de Liège, par Bormans et Schoolmeesters. 1895. 4°.

Livre des Feudataires de Jean III, par Galesloot.

Histoire de la maison de la Marck etc., par J. de Chestret de Haneffe.

Geschiedenis van Neer-Oeteren, door P. J. Maes.

Notice historique sur la ville de Maeseyck, par J. Wolters.

Recueil héraldique des bourgmestres de la noble cité de Liège, par Loyens. 1720.

Digitized by Google

Les Origines Chrétiennes dans le diocèse de Tongres par l'abbé Jean Paquay. Tongres 1909. 8°.

Les paroisses de l'ancien concile de Tongres par le même. Liège. 1909. 8°.

Les Seigneurs de Sipernau de la famille de Rhoe d'Opsinnich depuis 1472 jusqu'à La Marck par de L'Escaille Baerlo.

Digitized by Google

EERSTE HOOFDSTUK.

De Plaats in het algemeen.

I. De eerste bewoners.

De eerste bewoners eener streek zetten zich bij voorkeur neder op de boorden der groote rivieren. Geen wonder dus dat wij het Maasland en in 't bijzonder de plaats van het huidige dorp Eelen reeds in de vroegste tijden bewoond vinden. Hier beschrijven waar vandaan deze eerste bewoners kwamen, hoe zij leefden, van welk ras zij deel maakten, zoude ons te ver van het onderwerp afleiden en behoort tot eene meer uitgebreide studie over geheel de streek der Maasvallei. Om een dergelijke studie te vergemakkelijken en tevens om volledig te zijn, zullen wij in het kort, als inleiding tot de eigenlijke geschiedenis van het dorp, hier mededeelen al wat er uit die eerste tijden te Eelen gevonden is; de hooge oudheid van het dorp en van de parochie zal daardoor meer aan den dag komen.

a. Steenen tijdperk. Zes wapens uit geslepen steen werden te Eelen opgegraven: twee bijlen bij het kasteel van Sipernau, een ander wat kleiner nabij het dorp (1); een gepolijst bijltje in den Dorpskamp te midden eener romeinsche begraafplaats (2); verder twee geslepen silexsteenen, de eene langs den weg van Eelen

(1) Bulletin de l'Académie de Belgique, t. V. p. 469.

(2) Bulletin des Commissions royales d'art et d'archéologie, 1885: „Fouilles d'Eelen... etc.".

Digitized by Google

naar Maeseyck en de andere in den Dorpskamp achter het huis Driessen.

b. Bronzen tijdperk. Vier bronzen wapens werden gevonden in het jaar 1905 tusschen het kasteel Sipernau en de Oeter of Boschbeek (1); een bronzen werktuig, door den heer P. J. Maes beschreven in zijne Geschiedenis van Neer-Oeteren, werd ongeveer op dezelfde plaats ontdekt.

c. Romeinsch tijdperk. Het romeinsch tijdperk levert een tamelijk rijken schat op van voorwerpen uit begraafplaatsen voortkomend. In Januari 1884 werden bij toeval op den „Zengerkamp" eenige scherven van romeinsche potten en grafurnen blootgelegd. Dit gaf aanleiding tot geregelde opzoekingen. De markies de Wavrin uit Dilsen steunde deze door het aankoopen der gevonden voorwerpen. Op verschillende plaatsen werden nu opgravingen gedaan. De heer Willems allereerst ontdekte in den voornoemden „Zengerkamp" een aantal romeinsche graven. Ik som hier de voornaamste voorwerpen op die aldaar werden gevonden (2):

1. Een groote schotel uit roode aarde (terre samienne) met het merk VVADV. Volgens den heer Schuermans te Luik zou men dit merk kunnen terugbrengen tot A(MAN)DVS (3).

2. Een kleine urne uit witte aarde met zwart glazuur; zij is versierd met een jachttooneel.

3. Vijf kleine schotels uit roode aarde, drie bekers uit grijze aarde, zeven urnen en verschillende teilen. Een platte beker van binnen met stof bezet. Sommige dezer potten bevatten asch en klei.

4. Een kleederspeld (fibula) in verguld brons, versierd met een veelkleurig mozaïek. Een stuk van een bronzen armband.

5. Een ijzeren lans.

---

(1) Eén dezer wapens is in het bezit van den heer Goyens te Neer-Oeteren, een ander is het eigendom van den heer P. J. Maes te Kortrijk. Op meer andere plaatsen der Maasvallei zijn bronzen voorwerpen ontdekt geworden. Zoo b.v. bezit kanunnik professor Remy te Leuven een bronzen degen die te Ophoven (Ven) werd opgegraven.

(2) Eene meer uitgebreide beschrijving dezer voorwerpen is te vinden in het „Bulletin des Commissions royales d'art et d'archéologie", 1885.

(3) Zie: Compte-rendu des fouilles d'Eelen dans „Westdeutsche Zeitschrift, Museographie, IV" (1885), p. 227.

Digitized by Google

6. Vier romeinsche bronzen geldstukken, waaronder één van keizer Vespasianus (69—79 na Chr.).

Nog andere voorwerpen werden dicht bij de voornoemde plaats gevonden door den heer J Van Oeteren.

In de maand Maart 1884 werden door den heer L. Colson nieuwe ontdekkingen gedaan op de plaats genaamd den „Dorpskamp". Hier ontgroef men vier en veertig romeinsche graven die samen evenals die van den „Zengerkamp" eene romeinsche begraafplaats uitmaakten. De graven waren volgens orde gerangschikt; aan het uiteinde, zooals op den Zengerkamp, vond men, op 70 centimeters diepte, eene aardlaag geheel met houtasschen doormengd, mogelijk was dit de plek waar de brandstapel was opgesteld. De merkwaardigste voorwerpen hier gevonden zijn:

1. Een aantal amphoren, kruiken, potjes, schotels, potten voor reukwerken, drinkbekers, enz.

2. Drie groote schotels (terre Samienne) van 69 centimeters doorsnede met een leeuwenmuil als gieter.

3. Een schoteltje met een verroest geldstuk. Een overdekt schoteltje een sleutel inhoudend.

4. Eene urne met zwart émail en versierd met een jachttooneel: lotusbladeren, waartusschen een jager een hert achtervolgende met strik en spies.

Behalve sommige glazen flesschen en andere voorwerpen in ijzer of brons vond men in een der graven een geldstuk van Septimius Geta (211—212 na Chr.).

Bij de 44 graven bevond zich eene kist gesloten met een sleutel, versierd met bronzen platen en handvatten; zij bevatte verschillende glazen en bronzen voorwerpen.

Uit het bestaan dezer twee bekende begraafplaatsen, die men in de nabijheid van het tegenwoordige dorp ontdekt heeft, blijkt duidelijk dat de plaats bewoond was ten tijde der romeinsche overheersching. Of hier eene villa gestaan heeft dan wel de „statio" van Feresne, ten Noorden van Maastricht op het *Itinerarium Antoninum* aangeduid, kan met de gedane vondsten niet opgehelderd worden.

De romeinsche heerbaan van Tongeren naar Nijmegen komt te

Digitized by Google

Eelen voorbij en zal niet geheel vreemd zijn aan de nederzetting van Romeinen op deze plaats (1).

De geldstukken van de keizers Vespasianus (69—79 na Chr.) en Septimius Geta (211—212 na Chr.) aldaar gevonden verklaren ons dat de eerste begraafplaats werd aangelegd onder of na Vespasianus en de andere onder of na Geta. De bewoners moeten tamelijk talrijk geweest zijn, naar het getal graven en voorwerpen door hen achtergelaten te oordeelen.

d. Frankisch tijdperk. De Romeinen werden uit onze gewesten verdrongen vóór de vijfde eeuw door den inval der Franken. Nadien is er ten onzent bijna geen spoor meer van de Romeinen te vinden. De meeste der huidige dorpen van de Maasvallei danken hunnen oorsprong aan de Franken, die de romeinsche eigendommen bezetten (2). Dat de Franken ook de romeinsche bezetting van Eelen kwamen bewonen, bewijst ons eene frankische begraafplaats aldaar, ontdekt in 1893 nabij het Eind, op de plaats genaamd „op den akker", langs de heerbaan. Behalve een aantal aarden potten bevatte zij enkele wapens en overblijfsels van menschenbeenderen. De opgravingen werden gedaan door de zorgen der „Société d'Archéologie" van Brussel (3). De gevonden voorwerpen zijn:

a. Een versierde vóórromeinsche (?) pot, bevattende verkoolde beenderen.

b. Twee kommetjes uit roode aarde (Gallo-romeinsch).

---

(1) De loop der romeinsche heerbaan komt overeen met die der oude baan aangeduid op de bijgaande kaart. Er is geen ander spoor van romeinsche baan in het dorp te vinden.

(2) De uitgang der namen dezer dorpen duidt dit duidelijk aan; schier allen hebben de Frankische uitgangen: *heim, hem, en, ingen:* Geystingen, Eelen, Rothem, Dilsen, Stockheim, Reckheim, enz. Sommige maken uitzondering: b.v. Meeswyck *(Mosae vicus)*, dat den romeinschen naam behield. Masvic in 946. Zie Miraeus Oper. dipl. I. p. 139.

(3) Indien men met Wendelinus en sommige geleerden mag aannemen dat de Malbergen der Salische Wet oude plaatsnamen aanduiden, dan zoude men hierdoor 't verblijf der Franken te Eelen nog kunnen bevestigen. In Hoofdstuk XLIV, artikel 10, der Salische Wet leest men: „Si quis puellam ingenuam occiderit, *Mall. Nuchala*, VIII M denarium, qui faciunt solidos cc culpabilis judicetur". In dit geval ware hier wel *Nuchelen*, eene groote en eeuwenoude hoeve tusschen Eelen en Heppeneert, aangeduid.

Digitized by Google

c. Drie Frankische potten uit grijze aarde met versierselen, een effen pot uit zwarte aarde, verscheidene gebroken potten.

d. Twee francisken ('t wapen der Franken), een umbo van een schild, drie framea's, drie punten van pijlen.

e. Een bronzen stuk uit de versiering van een gordel van Frankischen oorsprong.

f. Talrijke overblijfsels van menschenbeenderen. De meeste dezer zaken bevinden zich bij Mr. Powis de Tenbossche te Eelen.

Ziedaar in 't kort wat we weten van Eelen voordat we geschreven oorkonden bezitten (1). Sedert het steenen tijdperk hebben daar menschen gewoond die er voorwerpen hebben achter gelaten. De Romeinen hebben er zich gevestigd op het laatst in de derde of vierde eeuw na Christus; de Franken hebben hen er opgevolgd. Wat we verder zullen mededeelen over Eelen hebben we geput uit geschreven oorkonden.

II. Het Dorp Eelen.

Ligging. Het dorp Eelen is in de Maasvallei gelegen op een uur afstand ten Zuiden van Maeseyck, aan den grooten steenweg van Maastricht naar Roermond en dicht bij de Maas. Het grenst ten Noorden aan de gemeente Maeseyck, ten Oosten aan de Maas (Nederlandsche grens), ten Zuiden aan de gemeente Rothem en ten Westen aan de gemeente Neer-Oeteren.

Naamafleiding. De oudste oorkonde waarin wij den naam van het dorp Eelen ontmoeten, is van omstreeks 1150. De naam wordt er geschreven „*Hellim*" en „*Helim*" (2). Later vinden we *Yelne* (? 1179) (3), *Helle* (1259) (4). Van de XIVe eeuw af tot aan de Fransche Omwenteling is de gewone schrijfwijze *Elen* met ééne e;

---

(1) Vele andere potten en munten werden er nog gevonden; zij kunnen echter bij gebrek aan zekere gegevens hier niet vermeld worden.

(2) Zie het stuk op het einde van deze verhandeling.

(3) „*Cartulaire de l'abbaye de Heylissem*" in *Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de Belgique*, deel XXIV, p. 182.

(4) *Bulletin de la Société scientifique et littéraire du Limbourg*. tom. XXIV, p. 255.

Digitized by Google

doch men vindt reeds in de XVe eeuw *Eelen* met twee e's gelijk tegenwoordig, welke schrijfwijze meer en meer de gewone werd en na de Fransche Omwenteling alleen in gebruik bleef. Andere, doch zeldzame schrijfwijzen hebben we ontmoet, als *Yllon* (begin der XVe eeuw), *Iellen*, *Illen*, *Ellen*. Deze zijn enkel een bewijs dat eertijds gelijk nu nog de *e* als *ie* werd uitgesproken in de volkstaal.

Men heeft reeds meermalen getracht de beteekenis van den naam Eelen te verklaren. Alle gegeven uitleggingen zijn te onzeker om er bij stil te blijven staan (1).

Uitgestrektheid. Het dorp Eelen beslaat tegenwoordig eene oppervlakte van 1001 hectaren, bestaande uit weilanden nabij de Maas gelegen, uit een strook zwaren leemgrond tusschen deze weilanden en het dorp, en uit zandgrond, ten Westen, waar het aan de Kempen aansluit. Vroeger strekte zich het dorp meer Oostwaarts uit en bevatte aan de overzijde der Maas twee gehuchten: Visserweert en Daniëlsweert. Deze gingen evenwel in 1839 aan Holland over. Daarentegen behoorden de heiden, ten Westen, met de later aangelegde wateringen tot in 1803 aan de gemeente Neer-Oeteren. De beek, de Donghe genaamd, maakte alsdan de grens uit tusschen die twee dorpen. In 1803 werden bij besluit van den Prefekt der Neder Maas 235 bunders heide aan de gemeente Neer-Oeteren afgenomen en bij Eelen gevoegd. In 1821 werd eindelijk de Westergrens, zooals ze nu is, voor goed bepaald.

Oudtijds was Eelen dus een echt Maasdorp, dat zich uitstrekte langs de beide oevers der rivier.

Het is zeker dat, zooals de militaire stafkaart het nog aangeeft, in vroegere eeuwen de Maas of een tak der Maas kort langs de huizen van het dorp gestroomd heeft; de loop der Oude Maas te Dilsen en Rothem laat veronderstellen dat deze vroeger voortstroomde door de Laak langs Eelen. Nog elken winter, ondanks de dijken die vroeger niet bestonden, komen de waters der Maas bij overstrooming tot aan de eerste huizen van het dorp op meer dan een kwartier uur afstand van hare bedding.

( ) Zie G. S. de Corswarem, *Mémoire historique et archéologique sur les noms des anciens habitants, territoires, communes et hameaux de la province du Limbourg.*

Digitized by Google

Gehuchten. Daniëlsweert en Visserweert waren eigenlijke gehuchten, geheel van het dorp afgelegen. Zand en Ophoven, op ongeveer tien minuten van het dorp, kan men ternauwernood gehuchten noemen.

Oude plaatsen. Te Eelen bevinden zich verscheidene plaatsen die een zeer hooge oudheid kennen en met den naam van het dorp opgaan tot in de oudste eeuwen waaruit wij geen geschreven oorkonden meer hebben. Dergelijke zijn: Sipernau dat reeds in de XIIIe eeuw en zelfs vroeger onder dien naam voorkomt. De kapel met de hoeve der kapel, Zand, Crauwelbosch, Nuchelen, de laathof van Corbie bestonden reeds in de XIVe eeuw, zonder dat men hunnen oorsprong kan bepalen. Wij zullen deze in een volgend hoofdstuk afzonderlijk behandelen. Uit de oudheid dezer plaatsen echter blijkt, dat Eelen in de XIVe eeuw schier dezelfde ligging met straten en huizen had als heden en dat de bevolking tamelijk talrijk was.

Bevolking. Bij de laatste volkstelling had Eelen 958 inwoners. In 1671 waren er ongeveer 340 die hun Paaschplichten vervulden, dat is ongeveer 500 inwoners (1). Uit een lijst der schutters van het jaar 1756 kan men opmaken dat er alsdan te Eelen bijna zooveel inwoners waren als op den dag van heden.

---

(1) Zie: Kerkbezoek van den aartsdiaken der Kempen in 't archief van 't Bisdom te Luik.

Digitized by Google

TWEEDE HOOFDSTUK.

A. De Parochie.

I. Haar ontstaan.

Eelen is eene der eerste parochiën der streek. Haar ontstaan dagteekent van vóór 813. Om dit te kunnen bewijzen, moeten wij vooraf in 't kort een blik werpen op den godsdienstigen toestand onzer streek in de eerste eeuwen onzer tijdrekening.

Het H. Evangelie werd allereerst verkondigd te Tongeren en te Maestricht. Op het laatst der IVe eeuw werd de H. Servatius, eerste bisschop van Tongeren, te Maastricht begraven (1). Een aantal bisschoppen volgden hier den H. Servatius op. Hunne werking bepaalde zich natuurlijk niet enkel tot de omliggende dorpen, maar zij trokken verder langs de Maas op evangelische tochten uit. Wel is waar zal de inval der Franken in de Ve eeuw die jonge wortels des geloofs grootendeels uitgeroeid hebben, edoch in de Ve eeuw begonnen, werd het bekeeringswerk der Franken in de VIe en VIIe eeuw geheel voltrokken (2). In de VIIe eeuw werden de laatste heidenen in de Kempen door den H. Lambertus bekeerd (3).

Van dien tijd af ontstonden er reeds in onze streek verscheidene kerken met enkele zeer uitgebreide parochiën. Karel de Groote

(1) Zie: J. Paquay, *Les origines chrétiennes dans le diocèse de Tongres.*
(2) J. Daris. *Histoire du diocèse de Liège avant le XIIIe siècle.*
(3) *Bulletin de la Société d'Art et d'Histoire de Liège*, t. XIV, p. 461.

Digitized by Google

dringt in zijne capitularia zeer er op aan om *nieuwe* kerken op te richten. Van de gebouwen dezer eerste kerken, meestendeels in hout, is schier niets overgebleven daar door de invallende Noormannen alles op de boorden der Maas verwoest werd op 't einde der IXe eeuw (1).

Het eerste teeken waaraan men de oude parochiën erkent is de patroon der kerk. De eerste kerken in onze gewesten werden bij voorkeur gesteld onder de bescherming der H. Maagd, van den H. Petrus, de H.H. Jan Baptist en Evangelist en van de Heiligen der streek, de H.H. Servatius en Lambertus. Dit eerste kenteeken is te Eelen aanwezig; de patroon der parochie is de H. Petrus.

Naast dit eerste algemeen kenteeken bestaat er een ander dat met volkomen zekerheid de primitieve parochiën van de latere laat onderscheiden: de tienden. Zeer vroeg door de gewoonte ingevoerd, werd het schenken der tienden aan de kerk, waaronder de eigendommen lagen, door eene algemeene wet onder Karel den Groote bekrachtigd; de capitularia van dezen keizer schrijven deze wet zonder uitzondering voor en de keizer deed ze streng toepassen. Hierdoor moesten allereerst de grenzen der bestaande parochiën nauwkeurig bepaald worden om alle geschillen te voorkomen (2). Vervolgens, om te beletten dat een of ander groote eigenaar door het bouwen van eene nieuwe kerk op zijn eigendom zich aan deze verplichting onttrok, vaardigde Karel de Groote in 813 eene tweede wet uit, waarbij bepaald werd dat de reeds bestaande kerken niet mochten beroofd worden van hare tienden noch van eenige andere bezitting om ze aan de nieuwe kerken te schenken (3); dit voorschrift werd weldra eene kerkelijke wet die altijd behouden is gebleven. In het algemeen dus

---

(1) In 802 bestond er te *Staphinsere* (Stevensweert) eene kerk toegewijd aan den H. Michaël. De kerk bezat in eigendom 36 mansi (hoeven) van 12 bunders. De kerkgewaden waren van buitengewonen rijkdom, het altaar was met goud en zilver ingelegd, enz. Zij werd waarschijnlijk verwoest door de Noormannen. (J. Daris, *Histoire du diocèse et de la principauté de Liége avant le XIIIe Siècle*, p. 178).

(2) „Ut terminum habeat unaquaeque ecclesia de quibus villis decimas recipiat". Capitulaires d'Anségise; Boretius, Capitularia Regum Francorum, t. I, p. 249.

(3) „Ut ecclesiae antiquitus constitutae nec decima nec alia ulla possessione priventur, ita ut novis tribuatur ecclesiis" MGH, Boretius, Capitularia regum francorum, t. I, pp. 173 et 174.

Digitized by Google

kan men de kerken, die oorspronkelijk tienden bezaten (*ecclesiae decimales*) — bijzonder wanneer deze tienden zich zelfs over het grondgebied van later gestichte en ondergeschikte kerken uitstrekken — aanzien als gesticht vóór 813 De tienden van gansch het grondgebied, ook van dat der later opgerichte kerken, bleven volgens de wet aan de moederkerk; daarbij behield deze tevens alleen het recht der toediening van de Sacramenten (primum et ultimum sacramentum); zij alleen had een doopvont en kerkhof. De inwoners der verafgelegen plaatsen, die later eene kapel verkregen, bleven hunne tienden aan de moederkerk verschuldigd; zij moesten ten minste op de hooge feesten van het jaar daar ter kerke gaan, daar hunne kinderen laten doopen en hunne dooden begraven, enz (1).

Voor Eelen nu is dit alles het geval: de kerk was oorspron kelijk eene *parochiale* en *decimale* kerk, waarvan de tienden van de oudste tijden af zich over het grondgebied van Eelen en Tongerloo (met Daniëls- en Visserweert) uitstrekten; de kerk hing van geene andere kerk af, maar was rechtstreeks het eigendom van de abdij van Corbie (Picardië in Frankrijk), die het tijdelijk bezit der plaats, naar men algemeen aanneemt, in 800 reeds bezat. Uit het feit dat men te Eelen eene decimale kerk vindt mogen wij dus met zekerheid besluiten dat de parochie Eelen van vóór 813 dagteekent, bijzonder wijl wij hier te doen hebben met eene parochie, die door de eeuwen heen zonder verandering aan Corbie heeft toebehoord en steeds ver verwijderd is gebleven van allen anderen eigendom dezer abdij (2).

---

(1) Voor meer bijzonderheden raadplege men het werk van den heer J. Paquay: „*Les paroisses primitives de l'ancien concile de Tongres*". Hij besluit er bl. 20 met pastoor J. Habets (*Geschiedenis van het Bisdom Roermond*, enz. t. I, bl. 197) en met den heer Ceysens (*Etude historique sur l'origine des paroisses* in *Bulletin de la Société d'Art et d'Histoire*, t. XIV, bl. 166): „qu'en règle générale les anciennes paroisses se distinguent par leur étendue plus considérable. Du fait que des églises voisines ont des décimateurs distincts, on peut déduire, en général, que ces églises sont distinctes l'une de l'autre dès avant l'époque carolingienne". Men zie insgelijks: Imbart de la Tour, Les paroisses rurales du IVe au XIe siècle. Paris 1900.

( ) De Wel Eerw. heer Ceysens stelt een anderen regel vast om de betrekkelijke oudheid van sommige parochiën te kunnen bewijzen. In zoover wij dezen regel mogen aannemen kunnen wij hem ook nog op de kerk van Eelen toepassen. „De parochiën", zegt hij „waar de tienden in drie deelen verdeeld werden, zijn ontstaan

Digitized by Google

Een ander bewijs van den hoogen ouderdom der parochie Eelen is een niet gedagteekend charter van den Prins-Bisschop van Luik, Hendrik van Leyen (1145—1164), welke de kerk van Eelen aanhaalt als reeds lang bestaande. De bisschop wil, gelijk hij zegt, de rechten der rechthebbenden door dit geschrift herdenken „commemorare facimus" (1). Er is dus geen sprake van oprichting en kan men bijgevolg de stichting der parochie geruimen tijd hooger doen opklimmen.

Vervolgens doen de inrichting der kerk en de groote uitgestrektheid der primitieve parochie eveneens haren hoogen ouderdom blijken.

Onder Karel den Groote (omstreeks 800) moest elke kerk tot onderstand van haar bedienaar bedeeld zijn met *twee* hoeven (mansus), elk van twaalf bunders, met de aanhoorige akkerlanden en de noodige lijfeigenen om ze te ontginnen (2). De goederen der kerken, zoo als gezegd is, konden haar niet ontnomen worden. De nieuwe kerken daarentegen, die na Karel den Groote opgericht werden, moesten zooals de capitularia van Lodewijk den Vrome (815) leeren, behalve de woning en den tuin van den priester naast de kerk slechts één mansus bezitten van tenminste twaalf bunder en vrij van alle lasten (3).

Te Eelen vinden we, ofschoon drie eeuwen later, de kerk ingericht volgens die eerste wet.

Het zoo even vermeld charter van den bisschop van Luik bevestigt de abdij van Corbie in haar bezit der kerk van Eelen met alle afhankelijkheden (4). Dit stuk geeft ons enkele bijzonder-

---

vóór het midden van de IXe eeuw; die echter, waarvan de tienden in vier deelen verdeeld werden, zijn na dezen datum gesticht geworden". Welnu te Eelen werden de tienden, reeds vóór 1150, in drie deelen verdeeld. Wij kunnen dus ook hieruit besluiten dat de parochie van Eelen reeds vóór 850 gesticht werd. (Zie: aangehaald werk, bl. 171).

(1) Afgedrukt aan het eind van dit werk.

(2) J. Daris, *Histoire du diocèse et de la principaute de Liège avant le XIIIe siècle.*

(3) *Bulletin de la Société d'Art et d'Histoire de Liège*, t. XIV, p. 165.

(4) Deze bisschop gaf veel charters tot bevestiging der bezittingen van kloosters; als vriend van Hendrik IV, keizer van Duitschland, had hij grooten invloed. In 1162 liet hij de abdij van St. Jansberg (Alden-Eyck), die kort na hare stichting in 1143 verwoest was, opnieuw opbouwen. (A. Miraeus, *Oper. dipl. tom. III*, p. 722).

Digitized by Google

Digitized by Google

DE KERK.

DE KERK.

Digitized by Google

heden te kennen. De bisschop zegt dat hij „als middel om alle geveinsde aanspraak op de bezittingen der abdij en om allen twijfel in 't vervolg te voorkomen, de rechten der abdij van Corbie op de kerk van Eelen door dit geschrift wil *herdenken*. „De voornoemde kerk van Helim (Eelen)," zegt hij vervolgens, „met al hare aanhoorigheden is het eigendom der kerk van Corbie. *Twee derden* der kleine en groote tienden zoowel van vruchten als van zaden en van alle opbrengst behooren aan de kerk van Corbie, *een derde* aan den bedienaar der kerk; *de hoeve* van den priester en de hoeven en akkers aan hem geschonken (curia sacerdotalis, mansi et agri dotales) zijn geene tienden verschuldigd aan de kerk van Corbie. Insgelijks de *heerlijke hoeve* der kerk van Corbie en geheel de colonie met haar gerei die zij bezitten, gelijk reeds in den tijd van proost Symon, en het bunder „Wecheken" betaalt geen tienden aan den priester, maar wegens gelijke rechten zijn èn de heerlijke ontginning èn de priesterlijke akker vrij van alle tiendplicht". Men ziet hieruit dat er bij de kerk van Eelen *twee hoeven* bestonden, waarvan omstreeks 1150 slechts *ééne* ten bate van den pastoor der plaats was. Ook wegens hare bezittingen klimt de kerk van Eelen dus tot Karel den Groote op.

Een ander kenteeken der oude primitieve parochiën is hare groote uitgestrektheid te gelijk met hare onafhankelijkheid van alle omliggende kerken zooals wij hierna nader zullen zien. Dit is ook te Eelen verwezenlijkt: Eelen was eene parochiale kerk, enkel afhangende van eene oude abdij en zich uitstrekkende over Eelen, Visserweert, Daniëlsweert en Tongerloo waar later eene kerk, van Eelen afhangend (appendix), werd opgericht.

Bijgevolg steunend eenerzijds op een charter der twaalfde eeuw, dat de kerk van Eelen als reeds lang bestaande noemt, en anderzijds op menigvuldige kenteekenen die haren hoogen ouderdom bepalen, als: den patroon — het bezit van tienden — de verdeeling harer tienden in drie deelen — hare bezittingen, — de uitgestrektheid en de onafhankelijkheid der parochie — meenen wij met recht te mogen besluiten dat Eelen eene der oudste parochiekerken der Maasvallei is en dat haar ontstaan dagteekent van omstreeks het jaar 800, zoo niet van vroeger.

De kerk van Eelen behoorde aan de abdij der Benedictijnen

Digitized by Google

van Corbie in Frankrijk te gelijk met meerdere andere kerken uit 't Noorden van België (1). Naar men algemeen aanneemt, zou de abdij in 't bezit dezer eigendommen gekomen zijn door schenking van den H Adelardus, kleinzoon van Karel Martel en neef van Karel den Groote, die zelf bezittingen had in 't land van Eyck. De H. Adelardus trad in 't klooster te Corbie omstreeks 773 en was reeds vóór 800 abt dier beroemde abdij. Hij was tevens eerste minister van Karel den Groote en van diens opvolger Lodewijk den Vrome. De abdij richtte in hare groote bezittingen parochiën op en wijdde alle haar onderhoorige kerken aan den H. Petrus, haar eigen patroon, toe. Aangezien de parochie Eelen vóór 813 opgericht werd en naar de voorschriften van Karel den Groote ingericht was, zou het niet te verwonderen zijn dat zij door den H. Adelardus zelven, op het uitdrukkelijk verlangen van zijn oom en vorst, opgericht werd (2).

II. Hare uitgestrektheid.

In de eerste eeuwen, toen de kerken niet talrijk waren, moesten de parochiën van zelf meer uitgebreid zijn. De Eerw. heer Ceysens geeft ons het middel aan de hand om die uitgestrektheid te be-

(1) In 't bisdom Luik: Eelen, Tongerloo, Beeringen, Widoie, Haren bij Bommershoven.

(2) In de „Chronique de l'abbaye de Saint-Trond" uitgegeven door Ridder de Borman 1877, bl. 237 is er spraak van eene kerk en villa te *Elta* gelegen, welke plaats men niet kan t'huis wijzen. Men leest er „quod Eltae villa magna et ecclesia ejus nostra fuisset, quae non longe a Trajecto supra Mosam posita est"; dit werd geschreven tusschen 1136—1138. De uitgever van de Chronyk is van meening dat men hier Eelen moet zoeken; doch, zooals wij gezien hebben, is het onmogelijk dat Eelen ooit aan de abdij van St. Truiden heeft toebehoord. De veronderstelling dat hier de kapel van O. L. Vrouw te Eelen en de bijgelegen hoeve bedoeld zou zijn, ware eerder aan te nemen. Elta kan even goed Echt aanduiden: Echta in 1128 (Miraeus. IV. 197.) en Ettha op 't eind der XIe eeuw (Jocundi. Translatio Sti. Servatii. Mon. Germ. XII. 123, I. 6. sqq.) — of Elsen aangehaald in de Bulle die de verdeeling der bisdommen aangeeft in 1559 (Elsen is thans een gehucht van Roosteren tegenover Maeseyck op de Maas) of ook nog Elsloo. Men zie: Grandgagnage. Mémoires...., en nog: Vocabulaire des anciens noms de lieux dans la Belgique orientale. 1859.

Digitized by Google

rekenen (1). Steunend op de boven aangehaalde wet der onverdeelbaarheid der tiende besluit hij „dat in 't algemeen het gebied waar een oude tiend geheven werd, de uitgestrektheid eener oude parochie aanduidt, en dat waar aaneengrenzende parochiën afhangen van verschillende tiendheffers deze steeds van malkander onafhankelijk bestaan hebben sinds het Karolingsche tijdvak".

Wat nu de parochie van Eelen betreft, is er in het charter van de XIIe eeuw, hierboven vermeld, sprake van de tienden der kerk zonder verdere aanduiding harer uitgestrektheid. Uit latere oorkonden echter weten we, dat die tiende zich niet alleen over het huidige dorp Eelen uitstrekte maar ook nog over Tongerloo, en over Visserweert en Daniëlsweert als die reeds bestonden. Ook te Tongerloo trok de abt van Corbie twee derden der tienden en de pastoor van Eelen het andere derde. Wij mogen dus besluiten dat de parochie Eelen oudtijds mede Tongerloo omvatte. Dit zal misschien opvallend schijnen, daar Tongerloo op ongeveer drie uren afstand van Eelen gelegen is met het dorp Neer-Oeteren tusschen beiden; doch hiervoor herinnere men zich, dat eertijds de grenzen eener parochie niet gelijk thans door den meer of min grooteren afstand tot de kerk alleen werden vastgesteld, maar gewoonlijk bepaald werden door dezelfde grenzen als die welke de rechten des tiendheffers of stichters der kerk omsloten. Het was gewoonlijk de heer der plaats die de kerk deed bouwen en aan haar onderwierp al degenen die hem onderhoorig waren. Daar Tongerloo zoowel als Eelen aan de abdij van Corbie toebehoorde, volgt daaruit dat die gemeente zooiang ze geen eigen kerk bezat, tot de parochie Eelen moest behooren. 't Zelfde vindt men voor de hoeve der abdij, waarvan sprake is geweest hierboven en die we later in 't bijzonder zullen behandelen, de goederen en landerijen tot deze behoorende lagen onder Eelen en Tongerloo.

De gehuchten Visserweert en Daniëlsweert behoorden ook tot de parochie Eelen. Wij hebben nergens kunnen ontdekken of de abt van Corbie er ook bijzondere rechten had; goederen zoowel als landerijen hebben hem er nooit toebehoord, de laathof had

(1) Zijn aangehaald werk bl. 161 en volgende; zie ook het werk van den heer J. Pacquay, *Les paroisses primitives de l'ancien concile de Tongres.*

Digitized by Google

er geene cijnsplichtige eigendommen. Overigens was de heerlijkheid van Visserweert met de bijkomende rechten reeds in 't begin der XVe eeuw in wereldsche handen. Om eene andere oorzaak werden die gehuchten bij de parochie van Eelen gevoegd. Het bisdom van Luik had in de XVe eeuw en vroeger de Maas tot grens, behalve van Reckheim tot Ophoven alwaar de Maas door het bisdom stroomde. Eene smalle strook lands aan de overzijde der Maas gehoorde op deze volle lengte tot het bisdom Luik; 't was dus natuurlijk dat de gehuchten, die op gene zijde der Maas lagen en niet volkrijk genoeg waren om afzonderlijke parochiën uit te maken, bij de naastbijgelegen parochiën van den linkeroever toegevoegd werden. Misschien heeft ook wel de Maas eertijds gedeeltelijk achter deze gehuchten gestroomd.

III. De Tiendheffers.

Rechten en Plichten.

De abdij van Corbie was de eigenaarster en hoogstwaarschijnlijk de stichtster der kerk van Eelen. Als dusdanig had zij recht op twee derden der groote en kleine tienden der kerk (1), zij benoemde er een bekwamen priester of, gelijk later het gebruik was, zij had het recht hem ter benoeming aan den aartsdiaken te Luik voor te stellen. Wanneer de abt van Corbie persoonlijk te Eelen kwam was de pastoor verplicht hem groote en kleine kaarsen tot avondgift (obsonium vespertinum) te schenken; zoo hij niet kwam moest de pastoor jaarlijks de waarde daarvan aan zijn vertegen-

(1) Groote tienden noemde men de tienden der korenvruchten, der paarden, koeien, varkens en schapen; kleine tienden waren de kleine gewassen van hoeven en boomgaarden en van kleine dieren als ganzen, eenden, hennen, enz. De abdij van Corbie had een *priester* in de hoeve van Widoie bij Tongeren geplaatst met den titel van proost, die hare goederen in 't bisdom Luik gelegen moest besturen, de tienden en andere inkomsten innen en de heerlijke rechten der abdij uitoefenen. De graaf van Loon was de beschermer dezer goederen en deed er de rechtspraak.

Digitized by Google

woordiger van Widoie betalen: dit was eene openbare erkenning zijner afhankelijkheid ten opzichte van den abt (1).

De tiendheffer was verplicht het schip der kerk en het hoogaltaar, met al wat daartoe behoorde: gewaden, misboek, kandelaars enz., te onderhouden, alsmede de banale of tiendklok. Het onderhoud des koors der kerk was ten laste van den pastoor zelven.

De jaarlijksche opbrengst der tienden van Eelen voor de abdij bedroeg 126 malder. Ten jare 1559 gaf Kardinaal de Bourbon, abt-commandeur van Corbie, de goederen der abdij in België gelegen in erfleen aan Godfried van Bocholt, heer van Grevenbroeck, voor de som van 12000 livres en eene jaarlijksche rente van 1000 livres. De kloosterlingen verzetten zich tegen deze overeenkomst omdat de inkomsten dier goederen jaarlijks ongeveer 25000 livres beliepen. De opbrengst der landerijen en tienden onder Eelen en Tongerloo alleen werd door hen geschat op 1191 livres (2). Zij deden den abt-commandeur en den kooper een geding aan dat in 1675 nog niet geeindigd was. Nogthans de heeren van Grevenbroeck bleven in 't bezit der goederen en voegden de namen der onderhoorige plaatsen als titels aan hunnen naam toe. Bij bulle van 1564 November 15, liet de Paus de verwereldlijking dezer kerkelijke goederen of tienden van Eelen toe (3). Sinds 1559 was Godfried van Bocholt heer van Eelen en had tevens al de rechten en verplichtingen die de abdij van Corbie op de kerk van Eelen had verkregen. Hij genoot derhalve de twee derden der tienden der kerk te Eelen en Tongerloo; bij het open staan der pastoorsplaats stelde hij den candidaat aan den aartsdiaken ter benoeming voor, hij moest het schip der kerk met verder toebehoor op zijn kosten onderhouden.

---

(1) Aldus in het charter van den bisschop Hendrik van Leyen: „Voorzeker indien het gebeurt dat de abt van Corbie persoonlijk zich naar die plaats zou begeven zal de priester der voornoemde kerk naar gebruik de passende waskaarsen met de kleine kaarsjes tot avondgeschenk (blijde inkomst) geven. In geval hij niet komt zal hij de waarde daarvan, dat is twee schellingen, aan zijn proost met Paschen betalen".

(2) *Requête au Roi pour M. le Cardinal de Luynes, archevêque de Sens, abbe commendataire de l'abbaye royale de St. Pierre de Corbie et les Prieurs et Religieux de la dite abbaye contre mr. le Prince de Ligne et consorts. (Descendants de Godfroid de Bocholt).* Paris. Quillau 1776.

(3) *Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de Belgique*, t. VI, p. 413: Conclusions du chapitre cathédral de St. Lambert à Liège, par S. Bormans.

Digitized by Google

In den muur der tegenwoordige kerk is een arduinsteen ingemetseld, waarop de wapens van den baron van Bocholt en zijner echtgenoote de barones van Hoensbroeck van Oostham, met dit inschrift:

ANNO M.DC.XL.IIII JOANNES
GUILHELMUS BARO DE BOCHOLT, ET DNA ANNA
EX BARONIBUS DE HOENSBROUCK DOESTHAM, EI(US)
CONIUNX, HANC ECCLIAM DE EELEN, JURIS PATRONATUS SUI AD MAJOREM DEI GLORIAM, DIVI PETRI HONOREM, ET PIAE MEMORIAE ERGO A FŪDAMENTIS REAEDIFICARI CURARUNT.
ATQUE IN MEMORIAM JOANNIS GODEFRIDI UNICI FILII SUI
EODEM ANNO DEFUNCTI HOC MONUMENTUM EREXERUNT.

Dat beteekent:

„Ten jare 1644 deden Joannes Wilhelmus Baron van Bocholt en Vrouwe Anna uit de baronnen van Hoensbroeck Doestham, zijne echtgenoote, deze kerk van Eelen uit recht van patroonschap tot meerdere glorie van God, ter eere van den Heiligen Petrus en ter godvruchtige gedachtenis van den grond af herbouwen.

En tot gedachtenis van Joannes Godefridus, hun eenigen zoon, 't zelfde jaar overleden hebben zij dit gedenkteeken opgericht".

De kerk of juister het schip der kerk dat door hen gebouwd werd bestaat thans nog hoewel merkelijk veranderd.

Op den huidigen predikstoel staan ook de wapens der familie van Bocholt; deze komen voort van den vorigen predikstoel, die door deze familie was aangekocht.

De afstammelingen der baronnen van Bocholt behielden deze rechten op de kerk van Eelen tot aan de Fransche Omwenteling.

IV. DE PASTOORS DER PAROCHIE.

a. *Hunne rechten en verplichtingen.*

De kerk van Eelen was eene geheele en moederkerk (ecclesia integra et matrix) en had onder haar de kapel en later filiaalkerk van Tongerloo (appendix en later filia = ecclesia vicaria).

Ofschoon afhangende van de abdij van Corbie stond zij onder

Digitized by Google

het bestuur van 't bisdom van Luik en behoorde onder het aartsdiakenaat van Kempenland en het landdekenaat van Eyck. Niettemin schijnt de kerk van Eelen voor sommige zaken ontheven te zijn geweest van de bisschoppelijke macht als toebehoorende aan eene kloosterorde die rechtstreeks van den Paus afhing. Twee gevallen hebben we ontmoet waarbij we deze ontheffing opmerkten. In 1202 verplichtte de pauselijke legaat, Guido van Palestrina, al de omliggende parochiën van Eyck (Alden-Eyck) telken jare in de week van Pinksteren eene bedevaart met kruis en vanen te houden naar Alden Eyck ter eere van de HH. Harlindis en Relindis (1). Bij de aldaar aangehaalde kerken staan noch Eelen noch Tongerloo vermeld. Als afhangende van eene abdij schijnt de legaat aan deze geene bevelen te willen of kunnen geven.

Zoo ook in eene opsomming der parochiën van het Concilie van Eyck, ten jare 1314, vindt men noch Eelen noch Tongerloo vermeld.

In 1320 Juli 30 werd te Eelen op 't kerkhof de vrede gesloten tusschen de abdis van Thorn en den door Paus en Bisschop geëxcommuniceerden Gerard van Horn (2). De banvloek was herhaalde malen afgekondigd in alle kerken van het Concilie van Eyck, uitgezonderd te Eelen en Tongerloo; het interdict was geworpen op al de plaatsen waar Gerard van Horn zich bevond om hem te verplichten zijne misdrijven te herstellen. De kerk van Eelen schijnt niet aan het interdict onderworpen te zijn geweest, wellicht de reden, waarom het kerkhof te Eelen ter bijeenkomst gekozen werd.

De oudste pastoors der parochie waren waarschijnlijk Benediktijner monnikken door hun abt benoemd; later echter werd de pastoor van Eelen benoemd door den aartsdiaken van Kempenland te Luik, op voordracht van den tiendheffer. Eenmaal be-

---

(1) Levensschets der H. Maagden en Abdissen Harlindis en Relindis door E. S. Luik. J. Demarteau. 1871.

(2) Voor meer bijzonderheden raadplege men: Jos. Habets, *De archieven van het kapittel en de hoogadellijke Rijksabdij Thorn*, deel I, bl. L en 149. Meerdere voorname personen met den pastoor van Eelen waren aanwezig bij dat vredesverdrag. Zie: J. Daris, *Histoire du diocèse et de la principauté de Liège* au XIIIe et XIVe siècle, p. 529

Digitized by Google

noemd, had hij recht op de giften der geloovigen, op de bezittingen der pastorie, op het derde deel der tienden te Eelen en te Tongerloo (later slechts alhier een zesde) (1). Nadat te Tongerloo zelf eene kerk was tot stand gekomen behield de pastoor van Eelen de voornoemde rechten en verkreeg bovendien te Tongerloo het recht den pastoor en de beneficianten der twee altaren ter eere van O. L. Vrouw en van de HH. Eligius en Agatha aldaar aan den aartsdiaken ter benoeming voor te stellen. Als pastoor echter van Eelen was hij verplicht het koor dier kerk te onderhouden op eigen kosten en als tiendheffer en vergever van het pastoraat van Tongerloo moest hij zorg dragen, dat de pastoor aldaar volgens zijn stand leven kon. De kerk van Eelen was eene der rijkste uit de streek. De pastoor van Eelen betitelde zich: „*Pastor in Eelen, Daniëls- et Visserweert, persona in Tongerloo*".

b. *Korte Levensschetsen.*

De eerste pastoor van Eelen, dien wij met name genoemd vinden, is:

JOHANNIS DE ELEN, tevens deken van 't Concilie van Eyck. Hij wordt vermeld 4 Mei 1270 als getuige in en uitvoerder van het testament van Arnoldus priester en vicaris der kerk van Uteren (Neer-Oeteren) (2).

WILLEM, pastoor van Eelen, was getuige bij de verzoening die 1320, Juli 30, tusschen graaf Gerard van Horn en de abdis van Thorn, waarover wij hierboven gesproken hebben, tot stand kwam (3).

WALTERUS, *investitus* der kerk van Eelen, en Johannes van Corswarem, kanunnik der kerk van St. Jan te Luik, stellen zich, 15 November 1338, borg jegens het kapittel van Thorn voor een baldakijn „*pro uno baldakino*", verschuldigd door Otto van Cors-

(1) Het tiendrecht werd soms breed verstaan: de pastoor werd peter van het elfde kind uit tiendrecht: „1762. *Pastor Meulenbergh susceptor est quia est decimator et quia est filius undecimus*". Aldus in het doopregister.

(2) Jos. Habets, *De archieven van het kapittel der hoogadellijke Rijksabdij Thorn.* Ie dl. bl. 38.

(3) Ibid., 1e dl. bl. 149. — In dien tijd waren de familienamen nog zeer zeldzaam. Men voegde bij den voornaam gewoonlijk den naam der geboorte- of woonplaats.

Digitized by Google

warem, priester, bij gelegenheid zijner aanneming tot kanunnik der kerk van Thorn (1).

IN DEN BERGH, pastoor te Eelen, zijn geboorteplaats. Hij was de zoon van Matthias IN DEN BERGH en Beatrix, die de hoeve „*in den Bergh*" te Eelen bewoonden. Wij weten niet wanneer juist hij pastoor was, waarschijnlijk vóór 1400; hij teekende een jaargetijde op dat zijn broeder in zijne parochiekerk stichtte (2).

RIGALDUS WALTERI DE TUMBA wordt in 1400 vermeld als pastoor van Eelen. Hij verbleef niet in zijne parochie (3). Hij bedankte en werd den 11den Mei van 1400 opgevolgd door:

WILHELMUS, die aan den Aartsdiaken te Luik ter benoeming was voorgesteld door Balduinus de Monte Jardino, gemachtigde van den abt van Corbie. In 1405 vinden wij wederom

RIGALDUS DE TUMBA, die echter niet te Eelen verbleef maar zijne bediening deed vervullen door een plaatsvervanger genaamd THOMAS (4). In 1405 werd aan Rigaldus de Tumba de pastoorsplaats van Eelen van rechtswege ontnomen, omdat hij zich niet binnen den vastgestelden termijn tot de H. Orden liet wijden. Hij werd vervangen door

ROBERTUS NACKEN alias DE CORTYS die aan den Aartsdiaken werd voorgesteld door Balduinus de Monte Jardino, heer van Montjardin en Diepenbeeck namens Rodolf de Puissione, abt van Corbie. In 1418, waarschijnlijk ook reeds te voren, verbleef hij niet in de parochie en liet zijne bediening vervullen door NICOLAUS TATER, priester, die in 1419 tevens de kerk van Heppeneert bediende. In 1427 droeg hij nog altijd den titel van pastoor

---

(1) Ibid. 1e dl. bl. 188.

(2) In een oude lijst van jaargetijden leest men: *Septima Januarii . . . . . obiit frater meus Theodorus filius Mathiae in den Bergh qui legavit . . . . . unum Liliart sive blank investito de Elen et custodi dimidium Liliart seu blank . . . .*,

(3) Meest al de namen en bijzonderheden der hierna volgende pastoors zijn getrokken uit de registers van de Aartsdiakenen van Kempenland berustende op het archief van 't bisdom te Luik en uit de korte levensschets der pastoors opgemaakt door Holthuysen.

(4) Te dien tijde verbleven de titulaire pastoors zelden in de parochie, zij lieten hunne bediening uitoefenen door een plaatsvervangend priester; het gebeurde alzoo dat men reeds aan studenten in de Godgeleerdheid eene pastoorsplaats schonk alvorens zij priester waren. In dat geval moesten ze binnen een bepaalden tijd hunne studiën voleind hebben.

Digitized by Google

van Eelen, terwijl hij in de bediening daarvan vervangen werd door HENRICUS ROBERTI of ROBRECHTS. In 1436 was zijn plaatsvervanger LEONARD VOGELS. Kort daarop moet hij overleden zijn of zich bedankt hebben, want in 1438 komt voor als pastoor

HENRICUS ROBERTI (Robrechts), dien wij vermeld vinden tot in 1472. Hij was tevens kanunnik der kerk van Alden-Eyck, waaraan hij de helft zijner tienden te Tongerloo afstond. De pastoors van Eelen behielden voortaan slechts het zesde deel der tienden aldaar. Hij werd opgevolgd als pastoor van Eelen en tegelijk als kanunnik van Alden-Eyck door zijn neef

HERMANUS VAN ERTWECH, die reeds in 1464 het beneficie van St. Jan in de kerk van Eelen bekwam. Deze werd kanunnik-scholaster van Alden-Eyck en in 1492 komt hij voor als deken van 't Concilie van Eyck. Hij moet reeds vóór 1477 pastoor te Eelen zijn, want in dat jaar vinden wij zijn broeder, Dyonisius de Ertweghe, kanunnik van St. Pieter te Luik, in zijne plaats als beneficiant van 't altaar van St. Jan Evangelist. In 1492 wordt hij een laatste maal als pastoor vermeld. Vóór zijn dood schonk hij aan de kerk een boomgaard gelegen tusschen de goederen van den abt van Corbie, het *Teulenkempke* en de *Langstraat* tot stichting van zijn jaargetijde. Op dit terrein werd later door pastoor Borghouts de pastorij gebouwd die thans nog bestaat.

JOANNES VAUGION komt voor als pastoor in 1510.

JOANNES A CASTRO, zijn opvolger, stierf in 't jaar 1515.

HERMANUS FREYEN te Eelen geboren (1). Hij was pastoor te Eelen en vice-deken van het Concilie van Eyck van 1516 tot 1552. Een jaar voor zijn dood werden de groote en ruime gebouwen zijner pastorij door soldaten in brand gestoken en vernield. Hij stierf den 31sten Januari 1552, op welken dag zijn jaargetijde en dat zijner ouders gevierd wordt. Zijn opvolger was zijn niet weinig verdienstelijke neef

HERMANUS FREYEN, de jonge, ook te Eelen geboren. Deze was nog student in de H. Godgeleerdheid te Leuven, toen hij pastoor benoemd werd.

Pastoor Holthuysen zegt van hem: „hij was een geleerd man, scherp van geest en van even groote verdiensten als pastoor zoo-

(1) De naam Freyen komt veelvuldig te Eelen in vroegere eeuwen voor.

Digitized by Google

wel als deken van het Concilie van Eyck. Hij werd den 5den April van het jaar 1576 gedurende acht dagen door plunderende soldaten (praedones) gevangen gehouden; midden in den nacht vluchtte hij uit zijn huis naar den ingang der kerk waar hij overnachtte; doch hij werd opnieuw gevangen en medegevoerd tot nabij Tongeren waar hij wederom ontsnapte. Na zijn terugkomst durfde hij echter de pastorij niet gaan bewonen. die hij op eigen kosten pas te voren met schuren, stallen, enz hersteld had; nog onbewoond zijnde werd deze het volgende jaar door moedwillige soldaten verwoest, waarna hij ze weer op eigen kosten liet herstellen. Eindelijk zag hij zijn herstelde pastorij in 't jaar 1578 in een uur tijds ten gronde toe afbranden, op 't oogenblik dat in Visserweert de Maastrichtenaren en Roermondenaars elkander bevochten". Tot zoover het verhaal van pastoor Holthuysen. Herman Freyen was „van pauselich ende keyserlich autoriteit geswoeren ende openbare notaris"; als zoodanig mocht hij openbare akten van verkoop of erfenis, enz. opmaken. Hij werd door den Prins-Bisschop van Luik, Gerard van Groesbeek, ontboden als getuige bij de inlijving der kerk van Heppeneert bij 't klooster der Kruisheeren van Maeseyck. Om naar waarde de verdiensten van dezen priester, waarop Eelen fier mag zijn, niet alleen omdat hij er pastoor is geweest maar ook het levenslicht zag, is het noodig den toestand van dien tijd eenigzins te kennen om zich ook rekenschap te kunnen geven der vervolgingen die hij moest verduren. Omstreeks 1530 werd het Calvinisme met veel ophef gepredikt aan de overzijde der Maas, bijzonder te Sittard en omstreken (1). Eene menigte inwoners van Dieteren, Borne, Tudderen, enz. hadden eenen anabaptistischen (wederdooper) bisschop, Henri Roll, gevolgd naar Maastricht en er eene geestelijke gemeente gesticht Zekere Gilles van Rothèm predikte den afval van 't geloof te Susteren. De drossaard van het distrikt van Borne, graaf van Rennenberg, liet hun vrij spel. De nieuwe leering verspreidde zich spoedig zoodat omstreeks 1560 ze zich reeds meester gemaakt had van Maeseyck en Stockheim, de voornaamste plaatsen der streek. Omstreeks 1566 predikte te Maeseyck in het openbaar de beruchte calvinist Herman Struycker. De Prins-Bis-

(1) J. Daris, *Histoire du diocèse et de la principauté de Liège au XVIe siècle.*

Digitized by Google

schop zond afgezanten naar Maeseyck om hem te doen vertrekken; de Staten van den Westfaalschen-kreits geboden aan den magistraat van Maeseyck „van den gezegden predikant te verlaten en er zich van te ontdoen", doch zonder gevolg. Op 15 October 1566 sloot men de poorten der stad voor de gezanten van den Bisschop van Luik en men verklaarde hun, dat men den predikant wilde behouden. De deken van St. Lambertus te Luik en de meier dier stad op hunne beurt gezonden kregen hetzelfde antwoord. De notaris Vogels, die aan den predikant het bevel moest overdragen de stad te verlaten, werd tegengehouden. De muren werden bewaakt en hersteld, de predikant ontving eene gewapende macht. Deze toestand duurde tot in 1567. Te Stockheim was het al niet veel beter gesteld. Eindelijk in 1568 kwam Willem de Zwijger met een leger van 25000 man de streek binnen, hij stak de Maas over tusschen Maeseyck en Stockheim en verbleef er twee dagen; hij plunderde alles en nam velen gevangen mede. Ook sommige dorpen waren reeds door het Calvinisme aangetast, voor Eelen echter staat geen enkele afval geboekt en dit is voorzeker grootendeels te danken aan de moedige werkzaamheid van den pastoor Herman Freyen. Op 4 Juni 1564 reeds ontving hij van den Bisschop van Luik eene vrijwaring, die te Eelen op Zon- en Heiligendagen onder de hoogmis moest afgelezen worden (1), inhoudende dat degenen die hem of zijne familie of goederen eenig leed zouden aandoen, zullen behandeld worden als „vredebrekers en rebellen of infracteurs van Sauvegarde" en gestraft worden. Gegeven in het klooster van St. Laurens te Luik en met het zegel van den bisschop voorzien werd deze brief gestuurd aan den officier der openbare macht. Daarin wordt bijzonder gesproken van slecht gestelde personen waartegen men den pastoor wil vrijwaren.

Hierboven is reeds gezegd in hoeverre dit voorschrift onderhouden werd, de pastoor durfde zelfs zijne pastorie niet bewonen. Het was niet te verwonderen want woeliger tijden hebben Eelen en omstreken waarschijnlijk nooit gekend. Spaansche, Duitsche legers en dat van den Prins trokken voortdurend al plunderend voorbij. Bijzonder de soldaten van het Prinsen-leger, gekend onder

(1) Staatsarchief te Luik. Register der officialiteit. deel IV, bl. 344.

Digitized by Google

den scheldnaam van „Vrijbuiters" (praedones), muntten uit door hunne strooperijen. Wij kunnen veronderstellen, dat de gevangenneming van den pastoor, de plundering en de verbranding der pastorie door deze laatsten geschiedde; deze hielden insgelijks den toenmaligen bewoner van Sipernau gevangen gelijk wij verder zullen zien.

Het is dank aan dezen ijverigen priester, die ondanks alle vervolging zijne kudde niet verliet, dat Eelen bevrijd bleef van de Calvinistische leer. Niettegenstaande al zijn tegenspoed stichtte hij in 1579 op het einde van zijn loopbaan de wekelijksche mis ter eere van het Allerheiligste Sacrament om het geloof in Jesus tegenwoordigheid in het H. Sacrament te versterken en den invloed der Calvinisten te vernietigen. Schooner testament kon zij aan zijne dorpsgenoten niet nalaten. Hij werd opgevolgd na 1580 door

GODEFRIDUS THYS van Bree die tevens kanunnik was van St. Servaas te Maastricht. Hij verbleef niet in de parochie en liet zijne bediening waarnemen door

JOANNES VAN DINANT die zijn opvolger werd. Deze zeide weldra aan zijne plaats vaarwel.

LAURENTIUS DANIELS van Bocholt had te Leuven gestudeerd en werd pastoor te Eelen omstreeks 1591 en stierf er in 1602.

SIMON PAPENHOVEN S. Th. B., geboren te Maeseyck, stierf er in Maart 1611.

JOANNES A LAPIDE (van den Steen) van Bocholt verving den voorgaande in het zelfde jaar. Hij schreef een register, dat pastoor Holthuysen in 1835 nog benuttigde. Hij verliet Eelen na zijne benoeming tot pastoor van Roermond, waar hij in 1634 stierf. Hij is waarschijnlijk de broeder van den beroemden Schriftuurkundige Cornelius a Lapide insgelijks te Bocholt geboren, die in de orde der Jezuieten trad in 1592 en in 1637 overleed (1).

OTTO GIELEN van Alden-Eyck, die zijn opvolger was, stierf reeds in 1622.

JOANNES COENAERTS van Bocholt werd door den Aartsdiaken van Kempenland als pastoor te Eelen aangesteld den 5den Juli 1623. Hij stierf in 1638.

---

(1) Zij ontleenden hunnen naam aan het goed „*De Steen*", thans nog te Bocholt bestaande.

Digitized by Google

JOANNES HUBENIUS alias HUBENS of HOUBEN S. Th. B. geboren te Gruitrode volgde hem op tot het jaar 1652. In het jaar 1641 werd hij geruimen tijd vervangen door zijn vice pastor Jan Stappars. Hij was een priester vol ijver en vol verdiensten. Onder zijne leiding werd de kerk (het schip) op kosten van den Baron van Bocholt, den grooten tiendheffer, het koor met de pastorie op eigen kosten van den grond af nieuw opgebouwd ten jare 1644. Den 15den October van het volgend jaar richtte hij de broederschap van O. L. Vrouw van den H. Rozenkrans op, die na 250 jaren nu nog bestaat. Om zijne groote begaafdheden werd hij bevorderd tot de pastorie van Moll en later werd hij officiaal en vervolgens Vicaris-Generaal van 't Bisdom 's Hertogenbosch. Hij stierf (28 September 1676) te Moll.

WILHELMUS LONIS werd aangesteld na 't vertrek van Hubens den 22sten Juni 1652. Van 16 Augustus af tot Kerstmis van dat jaar werd hij door een kapelaan vervangen. Hij vergrootte de pastorie met last voor zijn opvolgers zijn jaargetijde te blijven zingen op 13 Maart. Na een ziekte van anderhalf jaar overleed hij den 23sten Maart 1657, zijne oude moeder en een blinden broeder nalatende.

ADAMUS WALZENIUS (van Walsden) werd benoemd den 1sten Juni 1657. Hij was een priester vol ijver en bekwaamheid; voor zijne parochie maakte hij eene lijst op der bestaande jaargetijden met aanduiding der eigendommen waarop ze gevestigd waren en de dagteekening der stichting voor zoover hij die kon achterhalen. Deze lijst is nog in ons bezit. In 1658, het jaar na zijn aanstelling als pastoor, was hij reeds koning der oude schutten. Ten jare 1667 had hij een geschil met de gemeente over de sluiting die hij eischte van den weg over het kerkhof van den kant van Maeseyck. Door bemiddeling van Johan Rhoë, heer op Sipernau en Guilielmus de Borman van Grathem werd tusschen hem en de twee burgemeesters eene overeenkomst gesloten vóór de schepenbank, waarbij bepaald werd dat de gemeente eene deur zal laten plaatsen die van weerszijden kan geopend worden gelijk te voren, en eenige andere bepalingen ten voordeele van den pastoor (1). Zijn dood had plaats den 30sten Mei 1694.

---

(1) Het voetpad over het kerkhof schijnt zoo oud als de kerk zelve; omstreeks 1150 is reeds spraak van het *Wecheken*.

Digitized by Google

LEONARDUS HULSBOSCH van Gerdingen verkreeg de plaats op 1 September 1694 en overleed er den 17den dier maand van 1737. Hij was dus gedurende 44 jaren herder der parochie en had de gelegenheid gehad zijne schapen goed te leeren kennen. Hij spreekt van hen met de woorden, die pastoor Coenaerts in 1624 reeds neerschreef: „menschen met goeden geest en inborst, eenvoudig, werkzaam, voordeelzoekend, op tijd en plaats sterk in de wapens" (1). Hij was koning van de ouden schutten in 1716.

Na zijn dood werd de kerk gedurende eenige maanden bediend door een Minderbroeder, pater van Hove, tot den 18 Jan. 1738, toen

JOANNES JOSEPHUS DE TROUX tot pastoor werd benoemd. Deze bedankte weldra en werd tegen Juli 1740 opgevolgd door

ANDREAS DRESEN van Bree, wiens bestuur ook van korten duur was. Hij stierf na eene korte ziekte den 12den Juni 1745. Den 26sten Januari reeds wordt Andreas Nelissen, doctor in de H. Godgeleerdheid, aangesteld tot deservitor der kerk tot het aanstaande feest van St. Jan Baptist Intusschen stelde baron de Blanckart, heer van Bocholt en tiendheffer van Eelen, aan den aartsdiaken te Luik voor zekeren priester, THEODORUS VRANCKEN, die tot pastoor benoemd werd den 5 Februari 1745; doch kort daarna stelde de baron van Furstenberg (2) op zijne beurt eenen anderen priester voor die plaats voor met name Wernerus Meulenbergh uit het bisdom Roermond.

WERNERUS MEULENBERGH, die waarschijnlijk van Eelen geboortig was, werd daarop door den aartsdiaken benoemd als opvolger van pastoor Dresen den 10den Maart 1745. Uit zijne giften en die der geloovigen en bijzonder van Baron van der Marck, die op het kasteel Sipernau woonde, liet hij den schoonen monstrans vervaardigen deels uit zilver deels uit verguld koper, die heden nog in de kerk gebruikt wordt. Op den voet staan de wapens van Baron van der Marck en van pastoor Meulenbergh met het jaarschrift: „Pastor Meulenbergh ejusque oves ex Eelen donis fieri

---

(1) „Homines qui sunt genii et pectoris boni, candidi, laboribus addicti, lucri amantes, tempore et loco in armis strenui".

(2) Deze heeren betwistten malkander het recht den kandidaat voor de pastorie van Eelen aan den aartsdiaken te kunnen voorstellen.

Digitized by Google

curaverunt": „Pastoor Meulenbergh en diens parochianen uit Eelen hebben (dit) door hunne giften laten vervaardigen"; dit was in 't jaar 1749. Vóór zijn dood op 13 Mei 1768 stichtte hij een jaargetijde.

GODEFRIDUS MEULENBERGH insgelijks van Eelen werd zijn opvolger. Van hem wordt gezegd dat hij den pastoorsdijk in de O heeft laten aanleggen om het overstroomen der Maas tegen te gaan. Door zijne zorg is de Vereeniging der Gedurige Aanbidding van het H. Sacrament in het jaar 1773 opgericht. Hij koos daarvoor den dag der Besnijdenis des Heeren of Nieuwjaarsdag van 's morgens 6 tot 's avonds 6 uren met het doel de misbruiken uit te roeien der drankpartijen, die den nacht van het nieuwe jaar ergerlijk doorbrachten. Hij had zijn middel wel gekozen. Reeds in 1835, schrijft pastoor Holthuysen, bestond er niets meer van deze misbruiken en iedereen is heden gesticht over de voorbeeldige wijze waarop deze dag (thans 2 Januari) nog te Eelen gevierd wordt. Tweemaal was hij achtereenvolgens koning der oude schutten. Hij stierf den 14den December 1776 en werd begraven in den grafkelder onder het koor der kerk. Van 21 December 1776 tot St. Jan-Baptist eerstvolgend werd de parochie waargenomen door du Bein, S. Th. Mag. als desservitor.

CHRISTIANUS BORGHOUTS van Achel werd bij breve van 10 Januari 1776 door Paus Pius VI (1) pastoor te Eelen benoemd en bevestigd in 't bezit van het St. Jansbeneficie. Hij was een man vol zelfopoffering. Gedurende het eerste verloop der Fransche Omwenteling verliet hij de parochie niet, hij weigerde den eed van getrouwheid aan de Republiek af te leggen waarvoor zijn naam op de lijst der veroordeelden werd gebracht. Hij werd te Eelen gevangen genomen en meêgevoerd, doch slaagde erin onderweg te ontsnappen. Hij hield zich schuil en keerde na de vervolging onmiddellijk naar Eelen terug Hij bleef er nog lange jaren werkzaam totdat hij door den ouderdom en het werken verzwakt zijn ontslag nam.

JACOBUS BOONEN van Tongerloo stond aan 't hoofd der parochie van 1811 tot 1818. Hij liet de eikenhouten banken in de kerk plaatsen, die er heden nog staan. Hij stierf den 12den Maart 1818. Na hem kwam

(1) Er bestond nog altijd twist nopens het recht van voorstelling, daarom vroeg men aan den Paus de benoeming te doen.

Digitized by Google

GERARDUS CRETSKENS die van 1819 tot 1835 de parochie bestuurde. Zijne gedachtenis leeft nog voort bij de bewoners van Eelen. Hij was eerst gehuwd geweest; na den dood zijner vrouw werd hij priester. Men verhaalt dat zijne twee reeds groote zonen hem soms de H. Mis dienden. Later nam hij ontslag en ging verblijven te Bree waar hij overleed. In 1835 werd

J. C. HOLTHUYSEN, kapelaan te Maeseyck, te Eelen pastoor benoemd tot vreugde van geheel de parochie. Hij was geboren te Venray. Zonder ophouden werkte hij voor het tijdelijk en geestelijk welzijn zijner parochie. Hij verschafte de kerk verschillende zilveren voorwerpen en ornamenten. Volgens de voorschriften van bisschop Mgr. Van Bommel werkte hij veel in de archieven der parochie en maakte de reeds genoemde geschiedkundige schets der kerk, der beneficiën en der pastoors. Hij had juist een aanvang genomen met het vergrooten der kerk en het bouwen van den toren, toen hij stierf den 11den van Oogstmaand 1838. Zijn opvolger was:

G. RUYTEN, geboren te Maasbracht en eerst kapelaan te Millen, een priester vol ijver voor het zielenheil zijner parochianen Hij voltooide de vergrooting der kerk en den bouw van den toren (de welbekende koepel die vóór een twintigtal jaren werd afgebroken). Het altaar waarop tot hiertoe het oude beeld van den H. Petrus gestaan had werd vervangen door het altaar dat heden nog de kerk siert en dat geschonken werd door den Heer Olislagers. Hij zelf bekostigde den kruisweg. Hij stierf den 15den Juli 1842.

J. HENRICUS RUTTEN, geboren van Kessenich, was te voren kapelaan te Lanaeken en pastoor te Neerhaeren en nadien te Eelen. Reeds toen moest hij ten strijde trekken tegen het liberalisme, dat, wijl het slecht begrepen werd, reeds menigen aanhanger in de parochie telde. Hij stierf na dertig jaren dienst in 1872 op 9 October bijna gelijktijdig met den heer Theodorus Olislagers van Sipernau; beiden werden door de inwoners van Eelen diep betreurd.

JOSEPHUS DENIS, geboren te Tongeren en aldaar kapelaan, werd te Eelen benoemd. Na drie jaren verliet hij de parochie voor de pastorie van Lauw bij Tongeren. Zijn opvolger

JOANNES MATTHIAS LENAERS, geboren te Zonhoven, was eerst

Digitized by Google

leeraar te Hoei, kapelaan te Diepenbeeck en daarna pastoor te Eelen in 1876. Hij bleef drie jaren aan het hoofd der parochie, richtte de Broederschap van het H. Hart op en deed een schoon beeld van het H. Hart in de kerk plaatsen. Toen werd hij deken benoemd te Landen en later te St. Truiden, waar hij in 1907 in een gezegenden ouderdom overleed.

JOANNES FREDERICUS SMISSEN van St. Truiden, eerst kapelaan te Hoesselt en 's Heeren-Elderen, vervolgens pastoor te Vucht en daarna te Eelen in 1879. Hij overleed er weldra ten gevolge van een ongeluk; hij viel achterover met de ladder die hij na een onweder tegen de dakgoot der pastorie geplaatst had. Zijn opvolger, nog hetzelfde jaar benoemd, was

P. S. JANSEN van Lommel die bijna even spoedig stierf in de uitoefening van zijnen dienst door de zwarte pokken aangetast. Hij overleed 14 September 1881. Binnen tien jaren tijds zag Eelen zijnen zesden herder.

HERMANUS BREEMANS, die in 1879 te Eelen reeds kapelaan benoemd was om er de kinderen der katholieke school te onderwijzen, werd na den dood van pastoor Jansen tot herder benoemd den 11 November 1881. In 1907 werd met veel plechtigheid zijn zilveren jubelfeest als pastoor gevierd, thans nog bestuurt hij met veel ijver de parochie. Hij liet de kerk, waarvan het koor en de sacristie op 2 April 1881 afgebrand waren, herstellen en vergrooten en in 1900 prachtig beschilderen.

V. DE BENEFICIËN.

Behalve het hoogaltaar, dat door den pastoor der parochie bediend werd, waren er nog andere altaren in de kerk waaraan stichtingen verbonden waren ten voordeele van den priester-beneficiant, die er de bediening van waarnam. Deze stichtingen noemde men beneficiën; zij werden veelal geschonken aan studenten in de H. Godgeleerdheid te Leuven om hun geldelijken steun te verschaffen voor 't voortzetten hunner studiën; daardoor gebeurde het vaak dat de beneficianten dezer altaars afwezig waren en de verplichtingen hunner stichting door een anderen priester moesten laten vervullen.

Digitized by Google

Te Eelen bestond reeds in 1405 het beneficie (altare) van St. Jan Evangelist; en in 1443 vinden we voor de eerste maal melding van het beneficie ter eere van O. L. Vrouw. In 1485 is het beneficie van O. L. Vrouw vereenigd met dat van den H. Nikolaas samen en iets later wordt dat van St. Nikolaas alleen genoemd en niet meer gesproken van het altaar van O. L. Vrouw.

Het beneficie van St. Jan Evangelist werd vergeven door den grooten tiendheffer, dien wij dus ook als den stichter ervan kunnen aanzien. In den beginne was de verplichting eene maandelijksche, later eene wekelijksche Mis. Het beneficie van O. L. Vrouw (later van St. Nikolaas) werd vergeven door den pastoor van Eelen, waaruit dunkt ons, de gevolgtrekking kan gemaakt worden, dat hij het gesticht heeft; de verplichting was eene maandelijksche Mis.

Wij laten hier volgen de lijst der beneficianten van de twee altaars (1), voor zoover wij ze hebben kunnen vinden.

a. *Altaar van St. Jan Evangelist.*

1405. Joh. De Kniexhe, die niet resideerde, maar vervangen werd door Thomas, priester die de parochie bediende.
1418. Joh. Boghemeker resideerde ook niet, maar werd vervangen door Jacobus Peimen. Hij behield het beneficie tot zijn dood in 1436.
1436. Leonard Voegels die de bezitter er van was tot 1464.
1464. Herman van den Eertwege die nog in 1470 vermeld wordt.
1477. Dyonisius de Ertweghe.
15... Nicolaus de Zittard.
1602. Beecken.
Vóór 1616 Wilhelmus Hoxen.
1628. Nicolaus, pastoor te Vilhain. De Missen worden gedaan door den pastoor der plaats. Deze allen resideerden niet.
1671, 11 Juli. Joannes Craechs.
Vóór 1701 Joannes Loomans.
1701, 26 September, Joannes Greuters, die bedankte; zijn opvolger was:

(1) Bijna al deze bijzonderheden zijn getrokken uit de registers van den aartsdiaken van Kempenland berustend in het archief van het bisdom te Luik.

Digitized by Google

1709, 18 Juni, Bartholomaeus Luiten. Deze was kapelaan te Stockheim en bedankte, waarna het beneficie werd geschonken
1721, 17 Januari, aan Joannes Henricus Van den Broeck. Nadat deze het had neergelegd, werd het geschonken aan:
1768. 22 December, Christianus Borghouts, die later ook pastoor te Eelen werd.

b. *Altaar van O. L. Vrouw, omstreeks 1500 van St. Nikolaas.*

1443-45. Nicolaas Wendelen, student te Leuven.
15... Matthaeus Aegidii.
1553. Paulus Christiani, die te Leuven de rechten studeerde.
1554. Dionysius Freyen.
Vóór 1616 Joannes a Lapide.
1628. Gerardus Christiani, pastoor te Bocholt. In zijne plaats werd het altaar bediend door den pastoor der plaats, wat meestal het geval was.
Vóór 1668. Christianus Gerardus Schelen, pastoor te Bocholt.
1668, 9 October. Martinus Schelen.
Omstreeks 1688. Lambertus Walzenii, die kapelaan was te Stockheim. Na diens dood:
1725, 14 December, Gulielmus Hulsbosch. Nadat het beneficie langen tijd vacant was geweest, de benoeming kwam aan den aartsdiaken van Kempenland, die 24 November
1767 benoemde: Martinus Meulenbergh.
Vóór 1773 Franciscus Vallechi.
1773. Henricus Henrotte.

Tijdens de Fransche Omwenteling zijn de beneficiën opgeheven; de goederen, voor zoover die niet ontvreemd waren, werden later overal met die der kerk vereenigd, terwijl de diensten en verplichtingen bleven ten laste der pastoors. Zoodoende bestaan te Eelen nog de Missen dezer twee oude beneficiën.

VI. De kapelanij en de kosterij.

De kapelaans. In het begin der 19e eeuw werd voor 't eerst een kapelaan te Eelen aangesteld. Waren als kapelaan te Eelen werkzaam: Joannes Arnoldus Swillens benoemd in 1813; Ludo-

Digitized by Google

vicus Josephus Laumen aangesteld in 1817; Kummel omstreeks 1840; Indekeu was er nog in 1851; J. H. Moors in 1852; G. Daerden was er van 1854 tot 1864; P. Moors werd benoemd in 1864 en na hem bedienden de Kruisheeren de plaats; Kaller in 1879 opgevolgd in dat jaar door H. Breemans tot 1881 als de plaats werd opgeheven.

De kosters. In vroegere eeuwen was meestal de kosterij met het ambt van onderwijzer verbonden; dikwijls werd die functie bediend door een geestelijke, te Eelen was dit echter maar eenmaal het geval. In de kleine dorpen, waar de schout niet ter plaatse vertoefde, was de koster-schoolmeester, na den pastoor, de voornaamste persoon van het dorp en behoorde tot de meest gegoeden der ingezetenen. Te Eelen bestond er in 1671 nog geene stichting ten voordeele van den koster, eerst na dat jaar werden er ten zijnen voordeele landerijen geschonken, die nu nog voor dat doel bestaan. Hier volgen de namen der kosters voor zoover wij ze konden vinden:

Dirick van Borle oft Bormans vermeld op 12 December 1547. Van 1678 tot 1680 werd de plaats waargenomen door Theodorus Daemen van Allichous, priester (1). In 1681 werd Peter Peimen aangesteld en 22 Augustus van 't zelfde jaar vervangen door Tilman Hendrix genaamd van Toor of Thorn; 1686 Jacobus van de Vijver. 1690 tot 1732 Joannes Lucas, tevens schepen van Eelen, broedermeester der schutterij en schepen van het laathof der kapel. Zijn zoon Matthias werd Kruisheer te Maeseyck in 1735; zijn andere zoon Theodorus Lucas, de oude, volgde hem in al zijne ambten op. Deze woonde in het „Lempke" en was ook eigenaar der brouwerij op den hoek der Jodenstraat. Theodorus Lucas, de jonge, zijn oom, nam dezelfde bedieningen waar van 1759 tot 1796. In 1773 herbouwde hij de brouwerij volgens het opschrift boven de deur geplaatst „1773 Theodorus Lucas, schepen en cus-

(1) Daarvoor had hij recht op de inkomsten der kosterij, 50 gulden uit de armentafel, 50 gulden uit de inkomsten der kerk alsmede de rente van de 400 gulden der stichting van de vroegmis. Hij was daarenboven verplicht school te houden, waarvoor de burgemeesters hem iedere maand een ducaat of 5 gulden moesten betalen en een verwarmd lokaal bezorgen. Hij mocht geen schoolgeld beuren, maar ontving op het einde van het jaar 50 gulden van de inwoners. Deze priester was tegelijk kapelaan, koster en schoolmeester.

Digitized by Google

ter van Eelen, Helena Coenen". Al dezen waren tevens schoolmeester. Na de Fransche Omwenteling: Stals, de oude, die nog voorkomt in 1820. Stals, de jonge, stierf in 1876. Theodorus Swillens van 1876 tot 1910.

VII. Belang en opbrengst der kerkelijke goederen. Andere instellingen.

In de XIIe eeuw behoorde reeds aan de kerk van Eelen de hoeve van den priester en meerdere andere goederen die haar geschonken waren. De pastoor der parochie trok van den beginne het derde deel der tienden te Eelen en Tongerloo (1). Zelf behoefde hij geen tienden op te brengen van zijne hoeve en van de akkers hem geschonken.

De kerk van Eelen, die eene *ecclesia integra* was, had ten jare 1553 een inkomen van 54 mud. In de volgende eeuwen vindt men schier dezelfde opbrengst (2). Daarvoor was de pastoor verplicht wekelijks driemaal de H. Mis te lezen buiten de Zon- en en feestdagen. Bij het begin der Fransche Omwenteling bezat de kerk nog, buiten eene menigte renten, 26 stukken bouwland, belast met stichtingen. Zij werden in 1819 bij Koninklijk besluit aan de kerkfabriek toegewezen tot onderhoud van den pastoor.

De opbrengst van het beneficie van St. Jan bedroeg, van 1558 tot 1600, 10 mud en in 1628 en later 15 mudden. Op het einde der 18^e eeuw bezat het zes grondrenten en 12 stukken land die in 1819 aan de kerk werden geschonken (eene rente was verloren gegaan).

Het beneficie van O. L. Vrouw (later van den H. Nikolaas) bezat in 1558 nog geene goederen; omstreeks 1600 was de opbrengst 6 mud, in 1628 8 mud, in 1671 nog 7. Bij de Omwenteling bezat dit altaar ééne rente, die verdwenen was, en drie

---

(1) In de XVe eeuw stond pastoor Henricus Roberti de helft der tienden van Tongerloo af aan het kapittel der kanunniken van Alden-Eyck, waarvan hij deel maakte, omdat de veertien kanunniken te weinig inkomsten hadden en daarom te veel afwezig waren. De abt van Corbey wilde deze gift te niet doen, doch onder pastoor van den Eertwegh stemde hij er in toe.

(2) In 1628. 54 mud — 1671. 56 mud. — 1711 ongeveer 70 mud van verschillend graan. — 1726. 48 mud spelt.

Digitized by Google

perceelen land die eveneens in 1819 aan de kerkfabriek toegevoegd werden.

De kerk van Tongerloo, waarvan de pastoor van Eelen de vergever was, evenals van de twee beneficiën aldaar, was eerst slechts eene *quarta capella*, later eene *ecclesia media*. In 1558 had zij een inkomen van 13 mudden van verschillende graansoorten.

Volgens eene lijst, opgemaakt naar het bunderboek der gemeente door Gerardus Haegen, gemeente-schrijver van Eelen, omstreeks 1750, besloegen de pastorielanden eene oppervlakte van 6 bunder en 370 roeden, die van het St Jans-altaar 3 bunder en 350 roeden en die van St. Nikolaas-altaar 3 bunder en 276 roeden.

Tot aan de Fransche Omwenteling werden de verschillende lasten meestendeels in natura betaald. Het inbeuren daarvan en het omzetten in geld ten bate van den rechthebbende werd gedaan door de kerkmeesters. Elk jaar werd een nieuwe kerkmeester aangesteld, die voor zijn moeite 12 gulden trok. In 1715 en volgende jaren kreeg de kerkmeester voor zijn moeite een paar schoenen kostende 4 gulden. Zij ontvingen te Eelen gewoonlijk niets dan rogge en olie, soms was, wat ze tot geld moesten maken. Hunne rekening beginnen zij telkens met de opgave der waarde van de rogge voor het loopende jaar. Rekening van „Coenrardus Koonen, kerkmeester 1796. De fractie van den rog is voor 't jaer 1796 45 st. Luiksch. De vruchten zijn verkocht: 4 vaet aen 35 st., nog 3 vaet aen 36 st., 2 vaet aen 33 st., 50 vaet aen 35 st. en de rest aen 32 st. het vat". De inkomsten van de kerk voor dat jaar waren: 13 gulden — 95 stuivers — 9 oort en $^1/_2$ kapoen. — 81 vaten rogge — 51$^1/_2$ kop en 22 kannen rogge — 1 pont was — 2$^1/_2$ kan en 3 maatjes olie".

Stichting der vroegmis. Daar voor de inwoners van Eelen en Rothem, waar voorheen maar ééne mis op Zon- en Heiligendagen gedaan werd, het zeer bezwaarlijk was om Mis te hooren, werd bepaald, dat in deze parochiën beurtelings de vroegmis en de hoogmis zou worden gezongen. Doch de moeilijkheid bleef voor velen nog groot, daarom schonk ten jare 1676 zekere Machtildis Tussaerts eene som van 100 rijksdalers die zij tegen eene jaarlijksche rente van 4$^1/_2$ percent op de gemeente vestigde, tot

(1) De roede te Eelen is groot 21,80 centiaren.

Digitized by Google

stichting der vroegmis (1). In 1774 5 Maart liet Joannes Nysen ongeveer twee duizend gulden na voor de vroegmis. Andere renten en vaste goederen werden er langzamerhand nog aan toegevoegd. De lasten der stichting waren op Zon- en feestdagen de intentie te houden voor de stichters der Mis en na de Mis drie Onze Vaders voor hen te bidden. De landerijen besloegen in 1750 3 bunder 142 roeden. De renten en goederen werden in 1819 bij de kerkfabriek ingelijfd.

Stichting der Donderdaagsche Mis ter eere van het H. Sacrament. Eene wekelijksche Mis ter eere van het Allerheiligste Sacrament werd gesticht in 1579 door pastoor Herman Freyen. In 1613 werd deze Mis bij gebrek aan inkomsten bij bisschoppelijk decreet om de veertien dagen gesteld. In 1822 werd door de vrijgevigheid van Coenraad Coenen de primitieve instelling hersteld.

Voorts bestonden nog in de kerk van Eelen: de stichting ter eere van *O. L. Vrouw van den H. Rozenkrans*, waarvan het broederschap reeds vroeg opgericht was. Zij bezat eene rente van 50 gulden kapitaal; de stichtingen ten voordeele van den koster en den vaandrager der processie en die van het broederschap van den H. Petrus of de schutterij, waarover wij verder zullen handelen.

Ten slotte moeten we nog gewag maken van twee oude kerkelijke instellingen: *het gelucht* (luminare) en *de Heilige Geesttafel* of Armentafel. De eerste was zooveel als de kerkfabriek, de tweede het armbestuur. Ieder werd bestuurd door een momber die jaarlijks aftrad. Wij treffen ze voor de eerste maal aan in 1628. Het gelucht had toen een inkomen van 18 malder en had als momber Gerardus Winckens; de armentafel waarvan geen inkomsten vermeld zijn, werd bestuurd door Petrus Peymen. In 1688 was momber van 't gelucht, Petrus Cisen, en van de armentafel Joannes Vinen, in 1691 Pieter Gielissen. In 1711 beliep het inkomen van het gelucht 139 gulden 19 stuivers en was momber Frederik Lucas. De armentafel, waarvan Matthias Lenaerts momber was, bracht dat jaar 95 brabantsche gulden op. In 1721 was Ferdinand Wolfs armemeester en Jan Leners in 1730.

---

(1) Later betaalde de gemeente 40 gulden bijlage aan den kapelaan.

Digitized by Google

VIII. Merkwaardigheden der kerk.

Over de kerk, die te Eelen vóór de hedendaagsche bestond, kunnen wij niets bijzonders mededeelen. Nergens vonden wij eenig gewag van haar gemaakt; enkel kunnen wij vermelden, dat ze altijd op dezelfde plaats heeft gestaan; alleen de oude toren uit Maassteenen gebouwd, die in 1838—39 afgebroken werd, moest zeer oud zijn. De kerk gelijk wij ze over een twintigtal jaren nog gekend hebben was gebouwd in 1644 volgens de gebruiken van dien tijd: het koor door den pastoor, het schip door den tiendheffer der kerk, het laatste deel van het schip door de inwoners; daar deze laatsten aan de oude kerk van vóór 1644 eene afdeeling hadden waarvan het onderhoud ten hunnen laste was, hadden zij aan deze ook het vierde deel van het schip op hunne kosten willen bouwen, waarvan het onderhoud ook voor hen bleef. Ter onderscheiding deden zij dit deel met blauwe pannen dekken. De kerk bestond uit ééne beuk met rondboog vensters en laag gewelf. Zij had drie altaren. Op het hoogaltaar stond het schoone, oude beeld van den H. Petrus, patroon der kerk; het altaar was uit eikenhout en bevatte een schilderstuk dat naar een goed voorbeeld moest nageschilderd zijn (1). Het zijaltaar van O. L. Vrouw bevatte eene gebrekkige schilderij voorstellende den oorsprong van den rozenkrans (verschijning van O. L. Vrouw aan den H. Dominicus). Het andere, toegewijd aan den H. Joannes Evangelist en den H. Nikolaas, had ook een gebrekkige schilderij die deze twee Heiligen voorstelde. Aan dit altaar moesten de Missen gedaan worden, die aan deze beneficiën verbonden waren. De eerste altaren, waarop het wapen van den baron van Bocholt, schenen door dezen gegeven te zijn evenals de predikstoel. Op het laatste stond het familiewapen van Dionys Van Oeteren.

In 1711 was de kerk voorzien van tamelijk schoone gewaden en voorwerpen; zij bezat een vergulden kelk met koperen voet, een zilveren ciborie, een verguld koperen monstrans, zilveren vaten voor den H. Olie maar slechts een gescheurd missaal; in 1776 vermeldt men nog een kleine verguld zilveren ciborie dag teekenende van 1524. In het begin der 19e eeuw werden er

(1) Het onderwerp is niet opgegeven.

Digitized by Google

verscheidene zaken bijgekocht of vervangen. Het hoogaltaar werd door een nieuw, grootendeels uit wit marmer vervaardigd altaar, vervangen (1). Het kostbare beeld van den H. Petrus, dat sinds eeuwen de Eelenaren herinnerd had aan hunnen zoo gevierden patroon, verdween naar de zoldering der kerk, vanwaar het een vijftiental jaren geleden werd afgehaald om hersteld te worden (2) en wederom eene plaats in de kerk, nu op een zijaltaar, in te nemen. Eene eenvoudige communiebank werd geplaatst in 1816 die eenige jaren geleden vervangen werd door eene nieuwe, een juweeltje van snijkunst, vervaardigd door den heer Peters van Antwerpen en geschonken door een Eelenaar, den heer Lenders, algemeen consul van België te Londen. — Vier tamelijk oude beelden bezat de kerk in het begin der XIXe eeuw voorstellende: de HH. Engelbewaarder, Carolus Boromaeus, Lucia en Hubertus. De heer de Bors d'Overen, rentenier op Sipernau, schonk het beeld van den H. Job en vier borstbeelden van de HH. Petrus, Paulus, Joannes Evangelist en Nikolaas. In 1828 werd een nieuw zangkoor gemaakt. In 1881 werden met den brand van het koor al de archieven, gewaden en benoodigdheden der kerk, behalve de heilige vaten vernield. Pastoor Jansen overleed kort nadien, alsdan nam de E. H. Breemans de taak op zich de kerk te vergrooten: een nieuw gotisch koor en kruis werd aan de kerk gebouwd en het schip werd in overeenstemming met dit gedeelte in gothischen stijl hervormd. De kerk werd geschilderd in 1900.

In 1838—39 werd de oude toren uit Maassteenen vervangen door den toren met koepel. De koepel werd met den herbouw der kerk afgebroken en een achtkantige spits op de oude muren geplaatst. Het uurwerk van den toren schijnt zeer oud te zijn; in 1726 reeds gebood de aartsdiaken aan de gemeente de torenklok te doen herstellen.

Bij den laatsten herbouw der kerk verdwenen twee grafkelders

(1) Gift van den heer Olislagers van Sipernau. In 1833 gaf hij nog een zilveren monstrans voor eene reliek, zilveren ampullen en wierookvat, gewaden enz., in één woord al wat in de kerk ontbrak werd aangevuld, wat versleten was vernieuwd.

(2) Het is een prachtig gepolychromeerd beeld. De H. Petrus zit in zijn pauselijken stoel met de tiara en pallium, houdend in de éene hand den staf, in de andere, rustend op het evangelieboek, de sleutels. Op de leuning van den stoel zijn duiveljtes en Heiligen uitgestoken. Het beeld schijnt uit de XVIe eeuw en heeft kunstwaarde.

Digitized by Google

waarbij menig nuttig inschrift denkelijk zal verloren zijn geraakt. Op het kerkhof bestaat nog een groote grafkelder van de families de Bors d'Overen en Olislagers waarin graaf Alexander d'Alcantara, die hen opvolgde te Sipernau, in 1908 werd bijgezet.

De pastorij lag oudtijds naast het kerkhof, waarschijnlijk ter plaatse van den tuin der huidige kapelanij; zij bestond uit groote en ruime gebouwen, gelijk de oorkonden dit herhaaldelijk mededeelen; 't waren deze gebouwen, die in 1551 door soldaten in brand gestoken en geheel vernield werden onder pastoor Herm. Freyen. In 1651 werd deze pastorij voor goed verlaten door pastoor Joannes Hubens, die met de nieuwe kerk ook eene nieuwe pastorij bouwde rechts tegenover het koor. Aan de overzijde van deze pastorij naast het kerkhof bouwde pastoor Guil Lonis op eigen kosten andere gebouwen op grond van den arme; deze werden later aan de pastorij vereenigd. Men begrijpt daaruit het verlangen van pastoor Walzenius, die het sluiten vroeg van het voetpad over het kerkhof, dewijl dit tusschen de gebouwen der pastorij liep. Pastoor Hulsbosch voegde er schuur en stal aan toe, terwijl de plaats waar vóór 1651 de pastorij gestaan had, naast het kerkhof, diende als moestuin.

In 1784 begon pastoor Christ. Borghouts den bouw eener nieuwe pastorij, die thans nog dienst doet. De gebouwen tegen de kerk werden sedert 1784 als sacristie gebruikt en in 1815 gedeeltelijk afgebroken. In 1881 brandde het overige deel met het koor der kerk af. De gebouwen op den overkant van 't kerkhof, zijnde: stal, schuur, waschplaats en oven met den grond werden in het openbaar verkocht in 1784 aan Matthias Van de Weerd voor 501 gulden, op voorwaarde dat deuren en vensters naar den kant van het kerkhof moeten dicht blijven. De nieuwe pastorij had de som van 5257 gulden gekost.

IX. Priesters van Eelen afkomstig.

Behalve de pastoors dezer parochie. In de Bergh, de twee Freyen, Wernerus en Godefridus Meulenbergh en misschien ook Adamus Walzenius, die zelven van Eelen afkomstig waren en er

Digitized by Google

tevens als pastoor groote verdiensten verwierven, zag Eelen nog andere priesters uit zijn midden het altaar bestijgen.

Matthias Lucas van Eelen was Kruisheer te Maeseyck in 1735.

Godfried Neuyen van Eelen, priester, stichtte in 1725 verschillende studiebeurzen voor zijne familieleden [1].

Joannes Wilhelmus Van de Weerd, priester in 1853, kapelaan te Aubel en Op Glabbeeck, waar hij plotseling stierf terwijl hij predikte, den 19en Maart 1869.

Joseph Coenen, priester in 1895 thans aalmoezenier der gevangenis te Luik.

Adam Coenen, missionaris van Scheutveld, priester in 1904. Hij vertrok datzelfde jaar naar China waar hij nog werkzaam is aan de bekeering der heidenen.

Hendrik Coenen, broeder der twee voorgaanden, ook missionaris van Scheutveld en priester gewijd in 1905. Hij vertrok in September van dit jaar naar China waar hij een jaar nadien overleed, toen hij pas voor goed het seminarie van Si-wan-tzé verlaten had om eene missie te gaan besturen; hij stierf te Eul-cheu-ki omtrent Driekoningen 1907.

Lambert Swillens, priester in 1907, kapelaan te Sutendael.

De schrijver dezes.

X. Tongerloo.

Het grondgebied van Tongerloo met zijn bewoners behoorde alvorens het een eigen kerk bezat tot de parochie Eelen, waarvan de kerk van Tongerloo tot aan de Fransche Omwenteling afhing. De inwoners van Tongerloo waren aan de abdij van Corbie en aan den pastoor van Eelen tiendplichtig; dit is de voornaamste band die Tongerloo aan Eelen hechtte. Evenals te Eelen had de abt van Corbie er twee derden en de pastoor van van Eelen het andere derde der tienden.

In welk jaar te Tongerloo eene kerk gebouwd werd afhangende (appendix-capella) van de moederkerk (ecclesia matrix) van Eelen, hebben wij niet kunnen vinden. Daar er in het charter van den

---

(1) Jos. Daris, *Notices historiques*, VIII, p. 200.

Digitized by Google

Bisschop van Luik, Hendrik van Leyen van omstreeks 1150, dat de rechten des pastoors van Eelen en die der abdij van Corbie bepaalt, niet gesproken wordt van eene andere kerk dan die van Eelen, zoo kunnen wij als waarschijnlijk aannemen dat er toen te Tongerloo nog geene kerk bestond. De tegenwoordige kerk van Tongerloo is geheel in den stijl der laatste kerk van Eelen vóór hare verbouwing opgetrokken, behalve dat de eerste uit drie beuken bestaat: het beeld van den patroon, den H. Petrus, staat nog op het hoogaltaar en de sleutel is uitgehouwen boven den ingang der kerk, een deel van het koor en de schoone gothische toren zijn ouder dan de kerk; in den toren is zeer hoog een steen geplaatst, waarop men leest:

„Duizend..... honderd en acht
Ben ik hier aangebracht" (1)

Het honderdtal is onleesbaar. Men veronderstelt *vier* honderd naar den stijl van den toren te oordeelen. Dit kan echter niet de datum van oprichting der eerste kerk zijn, daar volgens de registers van den aartsdiaken van Kempenland de kerk reeds in 1405 aangehaald wordt:

Tongerloo appendix ecclesia.

Altare B. Mariae. Rr. Jo. de Meeren pro abs. et plac. Dni. Gerardi de Weert."

Aangezien omstreeks 1200 reeds al de parochiale kerken uit onze streek bestonden, zelfs Heppeneert, zou men mogen veronderstellen dat Tongerloo toen ook reeds zijne eigene kerk had, ofschoon het opvallend is dat men ze nergens aangehaald vindt vóór 1400. In 1418 komt ze in de registers van den aartsdiaken der Kempen voor als „vicaria perpetua".

Wat er ook zij van den datum, het schijnt zeker dat de pastoor van Eelen de grootste rol gehad heeft in hare oprichting, wijl hij het recht bekwam er den pastoor en de beneficianten ter benoeming voor te stellen, ofschoon de abt van Corbie de groote tiendheffer bleef. Daarom was de pastoor van Eelen dan ook verplicht den pastoor van Tongerloo een behoorlijk inkomen te verzekeren en het koor der kerk te onderhouden; later deelde

(1) Het is niet mogelijk van den grond af dit inschrift te lezen: het werd ons opgegeven door iemand die bij den steen geklommen was.

Digitized by Google

het kapittel van Alden-Eyck in deze verplichtingen, nadat het de helft der tienden te Tongerloo van den pastoor van Eelen verkregen had; deze laatste echter behield alleen het recht der collatie. — Omstreeks 1600 trok de pastoor van Tongerloo van beiden voor gelijke helft 22 malder koren; daarenboven had hij de tienden van een gansche lijst goederen gelegen in Tongerloo en omstreken. In 1672 beklaagde de pastoor, Vincentius Gort van Tongerloo, zich bij den aartsdiaken, dat hij het noodige niet had om te leven; de aartsdiaken Baron de Lerode verplichtte den pastoor van Eelen en het kapittel van Maeseyck hem meer te geven. In 1778 moesten ze wederom den pastoor Peters van Tongerloo ter hulp komen, omdat hem de levensmiddelen ontbraken en hij door overschrijving van handschriften zijn brood moest winnen.

Wat de groote tienden van Tongerloo betreft, deze gingen, ten jare 1559, evenals die van Eelen over in handen der familie van Bocholt.

Op het jaar 1711 lezen wij in een bezoek van den aartsdiaken der Kempen: „Tongerloo, kapel (vicaria) onder Eelen; de pastoor heeft de toediening van alle Sacramenten, hij ontvangt uit de tienden 14 malder koren en heeft eenige gronden. Pastoor: Dominus Theodorus Eygemans; vergever: de pastoor van Eelen. De graaf de Lanoye heeft $^2/_3$ der tienden, de pastoor van Eelen en het kapittel van Maeseyck het andere derde.

Altaar van O. L. Vrouw, het heeft een inkomen van 13 malder; beneficiant: Lambertus Walzenius, vergever: de pastoor van Eelen.

Altaar van de HH. Eligius en Agatha, het bestaat niet meer en heeft geen inkomsten; voorheen bestond het door bijdragen der gemeente en door giften.

Communicanten: 400, die allen hun paschen gehouden hebben.

Kerkfabriek: inkomst 100 brabantsche gulden.

Armentafel: „ 200 „ „

Voldoende kerkgewaden, 3 zilveren kelken, een kelk-ciborie, een koperen verguld ciborie, zilveren monstrans, zilveren vaten voor den H. Olie.

Het altaar van St. Eligius, waarvan hierboven sprake is, stond in de kerk vóór het hoogaltaar; later werd het overgebracht ter plaatse van het altaar van den H. Cornelius, dat ook geen in-

Digitized by Google

komsten had. Datzelfde jaar, 1711, werd eene communiebank aangebracht.

Om niet te ver te gaan zullen wij ons bij deze bijzonderheden over Tongerloo bepalen. Wij willen enkel nog de lijst der pastoors, die wij terloops aantroffen, opgeven:

1405. Gerardus de Weert alias de Ammone.

1418 Balduinus Adae (zoon van Adam) de Montenaken; hij bedankte in 1418.

1419-1436. Lambertus, zoon van Wilhelmus de Nederhoven (1).

1459-84. Jacobus de Palude (Van den broeck), was veel afwezig. Dienstdoende priesters: Joannes Bueckmans in 1459, Anthonius Aerts in 1462, Joannis de Monte van 1465 tot 1478.

1487. Copis.

1500. Chrodegangus Klesi, die niet resideerde. Dienstdoende priester Leonardus Goebels. Klesi bedankte ten gunste van:

15... Wilhelmus, zoon van Adam van den Kayart.

1510. Arnoldus (Mosse?) werd opgevolgd door Joh. (Varidone?) (2).

1582. Goert Goens.

1599, 24 September, Abraham de Résimont wordt aangesteld als deservitor na eene lange vacature der pastoorsplaats (3).

Omstreeks 1600. N. Donckelius.

1613. Tilman Meeuwen.

1628. Magister Joannes de Weerdt van Luycksgestel.

1653, 19 Mei, werd aangesteld Marcellus van Groeninghen, die later pastoor werd te Zeelhem.

1654, 19 Mei, werd aangesteld Vincentius Geert en bleef tot 1688.

1689-1713. Theodorus Eygemans, hij neemt zijn ontslag in 1713.

1713, 14 Juli, Leonardus Dinghens van Bree tot 1764.

1765-76. Reinerus Jacobus Stassen van Susterzeel.

1776-86. Meulenbergh van Urmond.

1786-1837. Carolus Theodorus Peters

---

(1) De datums, die niet aansluiten zijn geen einddatums, maar die waarop zij het laatst voorkomen.

(2) Deze namen zijn niet met zekerheid te lezen. Zij zijn getrokken uit de registers van den aartsdiaken en uit het boek der jaargetijden te Tongerloo.

(3) *Leodium*, 8e année, nº 1. p. 11.

Digitized by Google

B. *De Kapel van O. L. Vrouw van Rust.*

In het gehucht, Ophoven of Kapel genaamd, staat heden nog eene kleine kapel toegewijd aan Onze Lieve Vrouw van Rust, waarheen vele geloovigen ter bedevaart gaan. Hier werd vroeger een oud beeld vereerd, dat sedert de Fransche Omwenteling te Heppeneert is en daar nu druk bezocht wordt. „Volgens eene oude en zeer geloofwaardige overlevering", zoo leest men op de prentjes, „werd bij eene overstrooming der Maas dit beeld in Eelen aangespoeld en door de golven op eenen heuvel, dicht bij de rivier gelegen, gedreven. Maria deed weldra blijken, dat zij zich daar een oord had uitgekozen tot buitengewone verheerlijking van hare macht en liefde. Die heuvel werd eene bevoorrechte plaats, eene plaats van genade en zegening. Spoedig werd er dan ook eene kleine kapel gebouwd, tallooze pelgrims kwamen er naar toegesneld en vonden daar rust en troost." Deze legende werd later te Eelen ook op de wanden der tegenwoordige kapel afgebeeld: op de eene zijde wordt voorgesteld eene vrouw ziende in de verte het beeld op de golven drijven, op de andere ziet men bedevaartgangers door eene dreef tot het reeds opgerichte heiligdom gaan om er Maria's hulp af te smeeken. Volgens deze legende die in de streek algemeen is, zoude het aanspoelen van het beeld en de opvolgende wonderen de oorsprong zijn geweest van het oprichten dezer kapel. Dit echter schijnt ons niet geheel juist. Dat het beeld door de Maas aldaar aangespoeld is, valt gemakkelijk aan te nemen en is zelfs waarschijnlijk, doch dat de kapel reeds lang bestond eer het beeld vervaardigd was, lijdt ook geen twijfel. Volgens deskundigen kan het beeld hoogstens opklimmen tot de 15e eeuw of het begin der 16e, terwijl de kapel in 1370 reeds lang moest bestaan gelijk we zullen zien. In de eerste kapel, die op die plaats bestaan heeft, kan er dus geen spraak zijn van het tegenwoordige beeld van Onze Lieve Vrouw van Rust. Wij zullen daarom elk afzonderlijk bespreken.

De kapel. In het oudste register der leenzaal van Curingen berustend op het Staatsarchief te Hasselt vinden wij op 12 September 1432, dat zekere Herman van der Capellen van Eelen het laathof van de kapel erfde, er inbegrepen de collatie van de kapel der hoeve of het recht een priester aan den aartsdiaken ter benoeming

Digitized by Google

ONZE LIEVE VROUW VAN RUST.

Digitized by Google

Digitized by Google

voor te stellen (1). In dit register vinden we nog vermeld dat dezelfde erfenis verheven werd in 1423 te Luik, waar gezegd wordt, dat het leen alzoo *„van alds"* werd gereleveerd (2) In de verheffingen van de voorzaten van Herman vindt men echter de collatie der kapel niet aangehaald; Herman schijnt deze voor het eerst bekomen te hebben luidens eene aanteekening van den aartsdiaken van Kempenland te Luik. De voornaamste collator der kapel was voor hem zekere Joannes de Corbey, die meer andere collaties in de streek bezat (3). Wat hier van zij, het is zeker dat omstreeks 1427 bij de hoeve eene kapel bestond, waaraan een priester verbonden was om ze te bedienen, waar dus de goddelijke diensten gedaan werden en die reeds vaste inkomsten had. Zij bezat groote belangrijkheid, dit bewijst de omstandigheid dat zij aan de hoeve, die een adellijk leengoed was van den graaf van Loon, haar naam schonk van „Hof van de kapel" en dat diensvolgens ook de leenmannen er zich naar noemden „van der Cappellen". Aangezien de hoeve en haar bewoners in 1370 reeds onder den naam van Kappellenhof en van der Cappellen voorkomen (4), moest de kapel reeds lang voor dien tijd bestaan hebben om aan beiden haar naam te kunnen schenken. Het is dus duidelijk, dat in 1370 de kapel van O. L. Vrouw reeds lang als een aanzienlijk heiligdom te Eelen bestond. Wanneer zij opgericht werd en in welke om-

---

(1) Leentaal van Curingen. Reg. I. *„Hermannus van der Capellen relevavit curiam mansionariorum cum collatione capellae ejusdem curiae necnon redditibus capelle, cormedis, terris, pratis, nemoribus, palude et aliis suis pertinentiis sitis in Elen per obitum Lamberti van der Capellen sui avunculi qui relet folo lxix.*

(2) Ibid. *„22 Januari, Herman van der Capellen Jans son van der Capellen ontfink te Ludic op den dach voorscreven na doot Lambrechts van der Capellen syns oemen dat leen van der Capellen gelegen tot Elen mit allen syn toebehoerten te weten heerlichkeit,* GHIFT, *cense, rente, capuyne, coermeyden, lant, bossche, beempde, broecke met alle anderen rechten ind vervalle gelyc dat* VAN ALDS *dat leen gewoonlic beheltelic is..... presentibus jam dictis".*

(3) Aartsdiaken van Kempenland. Reg. de anno 1427, Emolumenta. *„Pro abs. Lamberti van der Capellen Rectoris capelle B. Marie in Eelen excusati nostra auctoritate ratione applicationis fructuum dicte capelle ad instantiam Johannis de Corbey principalis officii collatoris.....* — Iets verder: *Pro quittantia Gerardi Clinkart de Bucht..... ad instantiam Joh. de Corbey, principalis officii collatoris.*

(4) C. de Borman. *Le Livre des Fiefs du comté de Looz sous Jean d'Arckel.* p. 101.

Digitized by Google

standigheden is geheel onbekend (1). In een handschrift van ongeveer 1150 over de kerk van Eelen handelend wordt van de kapel geen gewag gemaakt, misschien bestond ze nog niet; haar oprichting zou dus dagteekenen van na 1150 en van lang vóór 1370 (2).

Hoe de kapel in het begin der 15e eeuw uitzag weten we niet, het was geen eenvoudig veldkapelletje maar eene ware bidplaats waar de Heilige Mis op geregelde dagen gelezen werd; in 1427 was de priester-beneficiant der kapel een persoon van het hof zelf geboortig: Lambrecht van der Capellen, die op dien datum niet resideerde. Voor de opvolgende jaren vinden we in de registers van den aartsdiaken de kapel aangehaald maar zonder meerdere aanduiding. In 1553—55 vindt men als beneficiant vermeld Johannes Roy, een lid uit de familie der toenmalige eigenaars der hoeve, die ook niet resideerde. Omstreeks 1600 was beneficiant Martinus Cobben, die bedankte, waarna gedurende langen tijd de kapel zonder bedienaar bleef. Op 28 Januari 1649 werd door den aartsdiaken op voorstelling van Richardus de Roo, eigenaar der hoeve, Gasparus Sclessin, kanunnik van Maeseyck benoemd. Na diens dood werd aangesteld 16 Juni 1651 Servatius Moons, pastoor van Rothem. Den 28sten December 1662 werd

---

(1) In hun verzoekschrift aan den aartsdiaken van Kempenland om de kapel aan hun klooster te vereenigen (Reg. de anno 1725, p. 211) zeggen de Kruisheeren van Maeseyck dat „eertijds de adellijke familie Van der Capellen met wettige toelating der overheid de kapel gebouwd had". Was dit de oprichting of de herbouw der kapel? Dit getuigenis heeft geen groote waarde, daar de kapel ten minste vier eeuwen reeds bestond.

(2) Het schijnt ons steeds zeer waarschijnlijk, dat het citaat uit de *Chronique de l'abbaye de St. Trond*, hierboven reeds besproken ter gelegenheid van den oorsprong der kerk van Eelen, op de kapel van O. L. Vrouw van Rust betrekking heeft; men leest er: „*quod Eltàe villa magna et ecclesia ejus nostra fuisset, quae non longe a Trajecto supra Mosam posita est*", hetgeen wij vertalen „dat *te Eltàe* eene groote hoeve en hare kerk de onze was, die niet ver van Maastricht op de Maas gelegen is". Er is hier geen spraak van de kerk van Elta, maar wel van een hoeve met kerk te Elta gelegen. Mijns inziens is er hier een reden te meer om Elta met Eelen te vereenzelvigen. De kapel en de hoeve der kapel zouden alzoo reeds vóór de 12e eeuw het eigendom zijn geweest der abdij van St. Truiden. Dit zou ons tevens uitleggen hoe het gekomen is dat deze kapel steeds geheel afgescheiden was van de parochiale kerk.

Digitized by Google

het beneficie geschonken aan Petrus Peimen, nog student (1), die na eenigen tijd aan de studie vaarwel zeide. Dan stelt de eigenaar Frederich Obsinnich de Roye ter benoeming voor Martinus Bartholomei die bij afwezigheid van den pastoor de kerk van Rothem bediende; deze werd benoemd 3 Februari 1671, doch overleed den 24sten Maart van hetzelfde jaar en werd opgevolgd door Henricus Pylmans van Maeseyck op 1 Mei 1671. Na dezen staat geen bedienaar meer opgeteekend, totdat de kapel met de hoeve eigendom werd van de Kruisheeren van Maeseyck. In 1725 op 22 September werd de kapel, die voorheen moest bediend worden door wereldsche priesters, door de wettige overheid verbonden aan het klooster der Kruisheeren van Maeseyck met de verplichting er alle Zaterdagen de Heilige Mis te *zingen*, van een plechtige H. Mis te zingen op de feestdagen van O. L. Vrouw en van te prediken op de Zaterdagen, wanneer er eenig feest is. De Kruisheeren beloven de rechten van den aartsdiaken op de kapel te zullen eerbiedigen en daarenboven alle tien jaren 18 brabantsche gulden te betalen. 's Jaars nadien werden ze reeds door den aartsdiaken verplicht de zoldering en het dak der kapel te herstellen; hun werd ook opgelegd nieuwe gewaden van alle kleuren aan te schaffen voor den goddelijken dienst. De kapel moest dus tamelijk vervallen zijn. Van dezen datum af blijven de Kruisheeren voortdurend de bezitters en de bedienaars der kapel. In 1752 werd er het altaar vernieuwd of tenminste opnieuw gewijd volgens een jaarschrift dat te lezen staat op een steen die in de muur der tegenwoordige hoeve gemetseld is: „SOLI DEO ET MARIAE CONSECRABAR". In 1767 liet de prior van Maeseyck, J. H. Vossen, eene geheel nieuwe kapel bouwen. Tijdens de Fransche Omwenteling werden de goederen der Kruisheeren met de hoeve en de kapel van Eelen door de Franschen verbeurd verklaard en de kloosterlingen verjaagd. Eenigen tijd later werd de kapel afgebroken; van het gebouw bleef niets staan dan de sacristie, die in een klein kapelletje veranderd thans nog, onder eenen nootenboom staande, aan de plek herinnert, waar sinds eeuwen de Heilige Mis werd opgedragen en de Heilige Maagd

(1) De aanstelling geschiedde, evenals voor een pastoor, door de aanraking van de vier hoeken van het altaar, van den kelk, de gewaden, het missaal enz.

Digitized by Google

aangeroepen werd door de menigte pelgrims die hier haar beeld kwamen vereeren. De prachtige lindendreef, die van het dorp naar de kapel leidde, werd weldra omgehakt en van de steenen der kapel werd eene schuur gebouwd.

Over den geldelijken toestand der kapel is voor de eerste eeuwen niets bekend; in 1558 had het beneficie of altaar een inkomen van 30 malder (1). Denkelijk waren de goddelijke diensten toen menigvuldig. Na 1600 was de kapel geruimen tijd zonder bedienaar en in 1628 vinden wij dat haar inkomen verminderd is tot 6 malder koren en 6 grooten, waar voor alle Zaterdagen de Heilige Mis moest gelezen worden. De reden dezer vermindering wordt niet aangegeven. In 1711 was de opbrengst 12 malder koren, de diensten waren toen reeds gelijk ze aan de Kruisheeren wat later werden opgelegd.

Het valt aan te merken, dat de kapel gedurende haar lang bestaan geheel onafhankelijk was van de parochiekerk van Eelen (2). Niet één pastoor van Eelen vindt men als beneficiant der kapel (3).

Het Beeld van Onze Lieve Vrouw van Rust, dat in de kapel vereerd werd en thans in de parochiekerk van Heppeneert zich bevindt heeft eene hoogte van ongeveer 40 centimeters, het stelt de Moeder Gods voor zittende met voorovergebogen hoofd; hare handen rusten samengevoegd op hare knieën en hielden vroeger een nagel vast die slechts sinds eenigen tijd verdwenen is. Achter de H. Maagd staat, naar men vermoedt, de H. Joannes, rechtop en de oogen ten hemel gericht. De zittende houding van de Moeder Gods moet de oorzaak zijn der benaming van O. L. Vrouw van Rust. Het beeld moet volgens de oude gewoonte als altaarstuk gediend hebben in de kapel; doch oorspronkelijk schijnt het beeld slechts een deel te zijn van een grooter altaargroep verbeeldende den Calvarieberg: Christus op het kruis, daarnaast links O. L. Vrouw in zittende houding met gebogen hoofd en de H. Joannes

---

(1) *Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de Belgique*, t. I, 1864, p. 281.

(2) Als iets bijzonders valt aan te stippen, dat in 1733 een huwelijk werd ingezegend niet in de parochiekerk, maar in de kapel. *(Doopregister der kerk* 1733*)*.

(3) Uit het aangehaalde, geput uit zekere bronnen, moet men besluiten dat de enkele geschiedkundige bijzonderheden die gedrukt staan op de beeldjes en in boekjes onlangs uitgegeven niet geheel juist zijn.

Digitized by Google

opziende naar den gekruisten Zaligmaker, rechts zouden de twee andere Maria's gestaan hebben. In de kapel te Eelen is nooit de volledige voorstelling geweest (1). Het beeld is van hout, tamelijk wel afgewerkt, met een laag plijster overdekt, waarover polychromie. Volgens deskundigen kan de werkelijke oudheid van het beeld opklimmen tot de 15e eeuw (2), het kan dus niet aanleiding gegeven hebben tot het oprichten der kapel; dat het door de Maas aangespoeld zij, gelijk de legende zegt, schijnt ons te meer waarschijnlijk om reden dat het slechts een deel is van een geheel retabel. In elk geval het beeld is het middenpunt geworden der bedevaart en de oorzaak der bijzondere aanroeping (3). In de archieven vond men nooit melding van het beeld, nergens werd er gewag gemaakt van eenige bedevaart. De kapel wordt in de oudste geschriften enkel aangehaald als „Capella Beatae Mariae Virginis"; in 1726 in een relaas van het bezoek van den Aartsldiaken van Kempenland vindt men voor de eerste maal den volledigen titel: „Capella Beatae Mariae Virginis de Pace nuncupata". Men merke hier op, dat de Aartsdiaken „rust" door pax = vrede vertaalt (4); hierop steunend zou men moeten aannemen dat de hedendaagsche fransche term „Notre Dame du Bon Repos" niet juist is.

Het is waarschijnlijk, dat de eeredienst tot O. L. Vrouw van Rust zeer zal hebben toegenomen, toen de kapel het eigendom was geworden der Kruisheeren. Alsdan werden voorzeker de kapel en de gewaden beter onderhouden en de diensten meer geregeld gedaan. De veelvuldige en plechtige diensten en de Zaterdagsche preeken, die na 1700 gelijk waarschijnlijk ook te voren gedaan werden, laten veronderstellen dat de toeloop tot de kapel groot moest zijn in vorige eeuwen, gelijk het nog was tot aan

---

(1) Dezelfde voorstelling vindt men op verschillende plaatsen, onder anderen op eene gebeeldhouwde versiering in de kerk van Aarschot.

(2) Volgens E. H. Pol. Daniëls en anderen.

(3) Moeilijker zou de benaming „Rust" uit te leggen zijn als eene zinspeling op den naam der eigenaars, van Rhoe, die gedurende twee eeuwen de kapel bezaten (1500—1700). Rhoe heeft de uitspraak van Rŭhe = Rust. Deze eigenaars waren van duitsche afkomst.

(4) In de taal der streek komt rust niet zelden voor in plaats van vrede, dat weinig gebruikt wordt.

Digitized by Google

de Fransche Omwenteling (1), die alles vernielde. In die droevige tijden werd het beeld schier alleen uit de algemeene verwoesting gered.

De E. H. Coopmans, Kruisheer en te gelijk pastoor van Heppeneert, had het beeld weggenomen en het aan een zijner parochianen ter bewaring toevertrouwd; na de omwenteling plaatste hij het in de kerk te Heppeneert, die ook aan de Kruisheeren toebehoorde. Het beeld verbleef er zonder toeloop, terwijl te Eelen de bedevaarders voortdurend nog kwamen bidden bij het kleine kapelletje wat overgebleven was. In de laatste helft der 19e eeuw nam door toedoen van den E. H. Pastoor Froyen de toeloop te Heppeneert buitengewoon toe, eene Aartsbroederschap van O. L. Vrouw van Rust werd opgericht die heden 80000 leden telt. Van wijd en zijd komen nu de bedevaarders naar Heppeneert. De parochianen van Eelen lieten echter niet na O. L. Vrouw op de aloude plek te gaan vereeren, doch daar de kapel te Eelen een bijzonder eigendom was, geheel onafhankelijk van de parochiekerk, bemoeiden zich de pastoors maar weinig met de vete tusschen Eelen en Heppeneert. Vele vreemde bedevaarders komen heden nog, bijzonder uit Nederlandsch Limburg, naar het nederige kapelletje te Eelen hulp en troost afsmeeken bij de Moeder Gods. Om alle oneenigheid te voorkomen werd door de bisschoppelijke overheid aan Heppeneert opgelegd geene bijzondere diensten te houden op den 15den Augustus, de voornaamste feestdag van O. L. Vrouw van Rust; op dezen dag gaat de plechtige processie uit de kerk van Eelen naar de oude kapel.

---

(1) Waarschijnlijk was er reeds toeloop tot de kapel eer de naam van O. L. V. van Rust bestond. Men merke op, dat de naam van O. L. V. van Rust voor 't eerst vermeld wordt, toen de kapel in het bezit der Kruisheeren was gekomen.

(2) Anderen verhalen, dat het beeld in de kerk van Eelen bleef en na de Omwenteling aan Heppeneert werd gegeven, omdat men er geen beeld meer had van O. L. Vrouw.

Digitized by Google

DERDE HOOFDSTUK.

Wereldlijk Bestuur.

I. De Heerlijkheid.

Van den Merovingschen tijd af werd ons land in gouwen verdeeld. Eelen behoorde tot de streek Masau of Maasgouw. Karel de Groote bezat in deze gouw vele eigendommen, onder andere in de streek van Eyck (1). De neef van Karel den Groote, de heilige Adelardus, kleinzoon van Karel Martel, trad omstreeks 773 in de abdij van Corbie (Picardie) (2), waarvan hij later abt werd. Deze Adelardus is het, die aan de abdij met de vele andere goederen in België ook de plaatsen Eelen en Tongerloo zou hebben geschonken (3). We hebben reeds gezien, dat feitelijk omtrent 1150 de abdij van Corbie reeds lang de groote tiendhefster der kerk van Eelen moet geweest zijn; zij was er te gelijk heer der plaats; daar buiten bezat zij in bijzonderen eigendom eene heerlijke hoeve (curia dominicalis).

De abt van Corbie, als tijdelijke heer der plaats van Eelen, had er verschillende rechten en verplichtingen; deze zullen wij niet in 't lang uiteenzetten daar ze niet verschillen van de algemeene

(1) J. Daris, *Histoire du diocèse et de la principauté de Liège avant le XIIIe siècle.*

(2) Zie hierboven in het 2de hoofdstuk: het ontstaan der parochie.

(3) Tijdens het Karolingsche tijdvak bezaten de groote eigenaars uitgestrekte eigendommen, in grootte gelijk aan de oppervlakte onzer dorpen. Zie: Seignobos. *Cours d'Histoire du moyen-âge*, Colin. Paris.

Digitized by Google

gewoonten van dien tijd; duidelijkheidshalve herinneren wij enkel dat zijne voornaamste rechten waren:

1°. de rechtspraak: hoog- en laaggerecht en het bestuur. De abt benoemde of zette af naar goeddunken den schout, de schepenen, de gerechtsboden der schepenbank, en de burgemeesters der gemeente;

2°. het recht zich als vrijheer van Eelen te betitelen, enz.

De abdij van Corbie bleef tijdelijk heer van Eelen tot in de XVIe eeuw, toen in 1559 de abt de meeste harer goederen en rechten in België, waaronder ook Eelen, in erfpacht gaf aan Godfried van Bocholt, heer van Grevenbroeck.

De familie der baronnen van Bocholt bekwam hierdoor behalve het patronaatschap en de tienden der kerk van Eelen, ook het bezit der heerlijkheid en den cijnshof. Het eerste met de tienden bleef in handen dezer familie tot aan de Fransche Omwenteling, de heerlijkheid enkel tot 1621. Op 2 December van dit jaar verruilt Godfried van Bocholt, waarschijnlijk de zoon van den voorgaande, zijne „jurisdictie en rechten op het dorp Eelen met den cynshof en alle cynzen en verplichtingen" tegen de heerlijkheid van Grenville, eigendom van den Bisschop van Luik (1). Van toen af is de Bisschop van Luik heer van Eelen.

In 1741 den 24^en Juli schonk de Bisschop de heerlijkheid van Eelen aan den baron Thomas Cornelius van der Marck, eigenaar van Sipernau, op diens aanvraag voor eene som van 300 kronen. Hierdoor ontving deze bij het recht van jacht en vischvangst het recht zich „Heer van Eelen" te betitelen, van er den meier, schepenen en secretaris der schepenbank te benoemen, terwijl de inwoners van Eelen zijne onderdanen werden en hem den eed van getrouwheid en onderdanigheid verschuldigd waren.

Na den dood van baron van der Marck werd dit voorrecht (14 Augustus 1745) op verzoek van zijne weduwe ingetrokken door den Bisschop, die intusschen zelf de voornoemde rechten uitoefende (2).

't Zelfde werd toegestaan op 20 Januari 1789 aan baron de Liliën, heer op Sipernau, voor de som van 2000 brabantsche gulden (3).

---

(1) Staatsarchief te Luik. *Chambre des Finances*, n° LXXVI, bl. 144, 148, 156.

(2) Ibid. n° CX. bl. 14, 38.

(3) Ibid. n° CXI. bl. 149. Zie IV hoofdstuk: Sipernau.

Digitized by Google

Tijdens de Fransche Omwenteling is baron de Liliën gevlucht en is de Prins-Bisschop van Luik van al zijne rechten beroofd geworden; alle tienden en heerlijke gerechtigheden zijn afgeschaft, van toen af heeft Eelen geen tiendheffers of heeren meer gehad. In den geest van het volk was echter nog een overblijfsel van de onderwerping aan zijn heer blijven voortbestaan; zoo vinden wij dat in de 19e eeuw, telkens als er een nieuw heer op het kasteel Sipernau zijn intrek nam, de Eelenaren hem met veel luister inhaalden.

II. Gerechtelijk Bestuur — De Schepenbank.

Ofschoon de abt van Corbie de tijdelijke heer van Eelen was, werd nogthans door hem aldaar geen recht gesproken. Waarschijnlijk, om reden van den grooten afstand, had hij als voogd zijner goederen in 't bisdom Luik den Graaf van Loon aangenomen; deze moest 's kloosters eigendommen tegen alle aanvallers vrijwaren en de gerechtstwisten uitmaken. Vandaar maakte Eelen onder gerechtelijk oogpunt deel van het land van Loon in de afdeeling van het Maasland.

Eelen bezat een eigen rechtbank, die oordeelde volgens het Loonsche recht; zij was samengesteld uit één schout, zeven schepenen, een secretaris of griffier en een gerichtsbode of beul. Het dorp schijnt reeds vroeg een schepenbank gehad te hebben ofschoon de oudste gekende bescheiden slechts uit de 16e eeuw dagteekenen (1). Het zegel der justitie waarvan we hierboven een

---

(1) Ten jare 1881 bij den brand der kerk werd de geheele verzameling der schepenregisters vernield. Zij werden bewaard op den zolder der sacristie.

Digitized by Google

afdruk geven is veel ouder en wordt in een stuk uit de XVIe eeuw van de gerechtszaal van Curingen reeds een „antiquum sigillum" geheeten.

Van de schepenbank van Eelen ging men in beroep bij het hoog gerecht van Vliermael, welks uitspraak moest bekrachtigd worden door het hooge hof van Curingen, waar de graaf van van Loon verbleef.

Alzoo gezien moet de rechtspleging eenvoudig schijnen, feitelijk voor Eelen alleen beschouwd was ze allereenvoudigst en verschilt ze weinig van de hedendaagsche inrichting. Maar integendeel, wanneer het een geschil gold, dat tusschen inwoners van verschillende dorpen moest geslecht worden, kon ze ingewikkeld worden. Als men enkel nagaat dat Rothem een eigen schepenbank bezat, vanwaar men in beroep ging naar het gerecht van den Vroenhof (Maastricht) en waar men volgens dezes recht oordeelde.... als men weet dat Neer Oeteren in beroep ging bij de bank van Thorn en vandaar naar Echt, vervolgens naar Roermond en in laatste instantie naar de keizerlijke Kamer van Wetzlar (Duitschland)... dat de binnenburgers van Maeseyck geoordeeld werden volgens Luiksch recht en de buitenburgers volgens het Loonsche... dan kan men zich reeds een begrip vormen van de moeilijkheden die uit zulk verschil van rechten en gerechtspleging konden voortspruiten.

Veel bijzonderheden aangaande de schepenbank kunnen wij niet verhalen, daar schier alle schepenregisters verbrand zijn; slechts één gichtregister en één gedingregister met een aantal gedingstukken betreffende het kasteel van Sipernau zijn overgebleven. Als eene merkwaardigheid vonden wij aangestipt op datum 1648: „tot Elen is het recht dat geennen man verkoupen noch sinne guderen kan verburghen sonder believen synder huysfrou"

Men mag veronderstellen, dat de scholtis en schepenen die meest Eelenaren of mannen uit de nabijheid waren, met veel beraadzaamheid te werk gingen. Wij vonden er een bewijs van in een geding over een moord in een gegoede familie begaan (Van Rhoe op de kapel); de vader stierf ten gevolge van een slag, op zichzelf niet doodelijk, die hem door zijn zoon bij een woordenwisseling werd toegebracht. De schepenen onderhoorden vele getuigen, maar velden geen vonnis. Eindelijk nam de drossaard

Digitized by Google

van Stockheim de zaak zelf in handen, omdat hij de schepenen aan plichtverzuim schuldig achtte. Volgens de omstandigheden die uit het onderzoek bleken, was het duidelijk dat de zoon voldoende gestraft was door de gevolgen zijner daad en dat de familie genoeg beproefd was zonder nog de veroordeeling van een harer leden te moeten betreuren. De handelwijze der schepenen scheen dus geheel rechtschapen.

Van den anderen kant mocht men soms met recht twijfelen aan de onpartijdigheid der rechters. In zulk geval had de beschuldigde echter het recht de hulp van vreemde schepenen in te roepen. Dikwijls waren de gedingen van ongelooflijken duur; zoo o. m. begon in 1749 een geding om een kar hout, dat tien jaren duurde.

Behalve het gerechtelijk onderzoek, oordeel en vonnis in crimineele zaken hadden de schepenen een tweede ambt, namelijk het wettigen van alle eigendomsverandering. Het hoofd der schepenbank, in zoover het deze zaken gold, werd met den naam „meier" betiteld. Wanneer door erfenis of verkoop of anderszins een eigendom van eigenaar veranderde, moest dit „opgehelden" worden voor den meier en de schepenen der plaats waaronder het goed hoorde. Sommige goederen als van weduwen en onmondige kinderen konden zelfs niet dan door rechtstreeksche tusschenkomst der schepenen verkocht worden (1).

Sommige meer belangrijke eigendommen als Sipernau, het hof van de kapel, Zant, enz. waren leenen van den graaf van Loon en moesten tevens „opgehelden" worden voor den leenzaal van Curingen.

Schout, schepenen, secretaris, enz.

Dikwijls vergelijkt of vereenzelvigt men zelfs den schout van vroegere tijden met onze hedendaagsche burgemeesters, doch geheel ten onrechte. De schout was enkel het hoofd van de rechtbank der plaats. Dikwijls verbleef hij niet in het dorp zelve gelijk te Eelen het geval was (2). Hij werd bijgestaan door schepenen

(1) Alle rechtszaken werden opgeteekend in de rol- of gedingregisters; de zaken aangaande den eigendom in de gichtregisters.

(2) Bijna altijd was de schout van Eelen een rechtsgeleerde uit Maeseyck of omstreken.

Digitized by Google

die gewoonlijk gekozen waren uit de ingezetenen van het dorp. Er waren zeven schepenen die echter uiterst zelden te gelijk voorkomen. De schout en de schepenen hadden geen vaste jaarwedde, doch werden betaald uit de opbrengst der veroordeelingen. Zij werden aangesteld of afgezet door den heer der plaats: voor Eelen de abt van Corbie, Godfried van Bocholt enz. gelijk boven is opgegeven. Zij legden daarna hun e d af voor de schepenbank. Aan de schepenbank was tevens nog een griffier of secretaris verbonden, belast met het opmaken van al het schrijfwerk der gedingbank, dàt niet gering was; hij was tevens bewaarder van het schepenbankzegel. Verder had het gerecht tot zijne beschikking een beëedigden gerichtsbode, die de aangeklaagden voor de rechtbank moest dagen; hij had tevens het ambt van beul te vervullen. Eindelijk had men bij de schepenbank de mombers, procureurs of curatoren, die eene zaak in naam van een ander moesten afdoen. Hij die in naam van een ander eene klacht indiende, werd „factoir" genoemd.

Vergaderingen, ondergeschikten, taal.

Het recht werd gesproken op vastgestelde dagen. Volgens de Germaansche gewoonte van bij „nachten" te tellen, werden deze zitdagen „genachten" geheeten. De zitting had plaats in eene daartoe bestemde „gerichtskamer". De gewone genachten werden gehouden om de veertien dagen telkens op een Zaterdag; in buitengewone gevallen werden er „extraordinaire genachten" gehouden. De gewone genachten werden opgeschorst in den Paaschtijd en in den oogsttijd. De gewone of verplichte genachten werden genoemd „geboden ende gebannen genachten". De extraordinaire genachte had plaats onder het voorzitterschap van den „Hooghen Souverainen Officier des Ampts Stockem" en werd gehouden „op 't hoogst van den daeghe" dus te twaalf uren.

De justitie Eelen strekte zich uit over het tegenwoordige dorp Eelen en ook over Daniëlsweert, zooals bewezen wordt uit eene erkenning van een lijk aldaar op den oever aangedreven in 1670

Visserweert ofschoon niet zeer uitgestrekt had een eigen justitie, onafhankelijk van die van Eelen, omdat het gehucht onder tijdelijk oogpunt eene bijzondere heerlijkheid vormde, afhangende van andere heeren als die van Eelen.

Digitized by Google

Daarentegen werden verschillende eigendommen uit Tongerloo en Opoeteren in opdracht genomen voor den meier en de schepenen van Eelen.

De taal door de schepenbank gebezigd was de Nederduitsche, doch met zeer vele Fransche gerechtstermen doorweven. Daarover meer in een ander hoofdstuk (1).

Wij laten hier volgen de lijsten der verschillende beambten van het gerecht.

Schouten — Meyers.

1500. Jan Pollartz.
1547. Herman Clingelhoets, 14 Juli Jan van Baxen.
1553. Lenart Van Oeteren.
1575. Jan Meyers.
1621. Thys Bouten.
1624. Johan Classen.
1648. Claessen.
1667—1679. Lambrecht Bouten.
1679—1691. Hendrik Bouten.
1692. Caspar Claessens.
1706. Nicolaes Matthias Pylmans, substituut-scholtis.
1709. Frederic D'Yerna, aangesteld „au nom de la Majesté Impériale par Gotthard, Comte de Welz, Baron d'Eberstein et Spiegelfeld, etc., Chambellan et Conseiller Aulique de l'Empire, ministre plénipotentiaire de sa Majesté Impériale au pays de Liège".
1749. Stalmans.
1763. J. C. Van der Meer, nog in 1794.
1784. Dezelfde, en Joh. Peters, lagerschout.

Schepenen.

1553. Thiel Boutsen, Jaeck Gelix.
1564. Peter Coenen, Dirick Smets.

---

(1) Ofschoon wij grootendeels voor dit hoofdstuk niets dan algemeene zaken konden aanhalen, mogen wij toch zeggen dat deze uiteenzetting geheel geput is uit de enkele archieven der schepenbank en dat wij alleen neerschreven hoe alles te Eelen bestond.

Digitized by Google

1575. Herman Jaspers, Philip Meylarts, Johan Meysters, Willem Freyen.
1619. Mathys Bouten, Laurens van Meuwen.
1621. Heyn Peters, Laurens van Meuwen, Thys Lu.....
1643. Cornelis Smeyers, Ariaen Hamers.
1648. Ariaen Hamers, Severyns, Dirick op die Savelcoul.
1650. Haemers, Winckens (nog in 1653).
1656. Herman Boutsen, Dirick op die Savelcoul.
1658. Peter Peymen, „ „ „ „
1663. Gerard Winckens, Geurdt Wolters.
1664. „ „ , „ „ , Peter Peymen en Jan Stals. In 1665 sterft Gerard Winckens en wordt vervangen door Thiel Kelleners.
1666. Geurt Wolters, Jan Stals, Thiel Kelleners, Peter Nelissen.
1667—69. Geurt Wolters, Jan Stals, Peter Peymen.
1671. „ „ , „ , „ , Peter Smeyers.
1672. Lenert Lucas.
1679. Geurt Wolters en Peter Nelissen.
1680. Lenert Lucas, Jacob Aengevelt, Anthoon Bocken.
1681. Jacob Aengevelt en Anthoon Bocken.
1683. Peter Nelissen „ „
1684. Geurt Wolters, Peter Nelissen, Nelis Thijs.
1686. Claessens, Jan Coenen, Anthoon Bocken.
1687. D'Yerna en Jacob Aengevelt.
1788. Lenert Lucas.
1689. Nicolaus Pylmans (aangesteld in dit jaar), Lenert Lucas, Geurt Wolters.
1700. Jacob Aengevelt, Anthoon Bocken, Niclaes Mathys Pylmans, Jan Jansen noodschepen.
1703—9. Jacob Aengevelt, Nicolaus Mathias Pylmans (deze laatste sterft in 1709).
1710. Francis Robert D'Yerna, Gerard Walsenius, Jan Lucas, Emont Aengevelt, Niklaes Mathys Pylmans medeschepen; in 1711 dezelfden uitgezonderd de eerste.
1714. Gerard Walzenius.
1722. Emont Aengevelt, Coen Coenen, Peter Bocken, Gerrit Walsenius, Jan Lucas, Wijn Lucas, Herman Clingelers.
1776. Jan Savelcoul, geassumeerde schepen.

Digitized by Google

1729. Jan Lucas.
1735. Johannes Mathias Smets.
1736. Jan Coenen, Emont Aengevelt, Willem Brouwers.
1743. Emont Aengevelt.
1749 Jan Coenen, Willem Brouwers, Dirick Leners, Dirick Lucas, Lenart Lucas geassumeerde schepen.
1750. Lovinfosse (uit Vliermael gestuurd voor een bijzonder geval).
1759. Theod. Lucas.
1763. Jan Coenen, Willem Brouwers (1764), Jan Jeunen, Dirick Lucas.
1769. Jan Coenen, Theodoor Lucas.
1771. Theodoor Lucas, Willem Brouwers (sterft in 1771).
1772. Jan Coenen.
1775. Adamus Brouwers.
1776. Joannes Lucas.
1784. Theodoor Lucas.
1794. Van der Meer, Leenders, Joosten, Van de Borne.

Secretarissen.

1500. Jan Pollarts.
1553—1564. (1) Martinus Swalenberch.
vóór 1575. Peter Meyskens.
1575. Henricus Bouten.
1593—1610. Lambrecht Parren.
1619—21. Leenert Van Oeteren.
1622. Gerard Broeckmeulen, in zijn absentie Lucas.
1643—1650. Jacobus Claessens.
omstreeks 1650. Hendrik Claessens.
1676—1703. Hendrik Bouten.
1709. Frederic D'Yerna.
1709—1735. Lambert Frederic D'Yerna.
1749. Stalmans.
1763. Jan Jeunen.
1774. J. C. Van der Meer.

De meier of scholtis was dikwijls te gelijk secretaris.

Gerichtsboden.

1703 tot 1709. Jan Wijnen.
1709. Peter Kreyen.
1726. Nelis Lenerts.

(1) De opgegeven jaartallen zijn voor de schepenen die, waarin ze aangehaald worden; voor de schouten en secretarissen de laatste jaren waarop ze geboekt staan.

Digitized by Google

III. Dorpsbestuur. — De Burgemeesters.

Buiten de dingbank die enkel in de plaatsen van meer belang bestond, had men in alle dorpen een dorpsbestuur namelijk de burgemeesters, die nogthans van latere instelling zijn.

De burgemeesters waren de vertegenwoordigers der gemeenten. Zij moesten meer zorgen voor het innen der belastingen en schattingen aan de gemeente opgelegd, dan voor het uitvoeren der veiligheidsmaatregelen en het nakomen der wetten. Er waren twee burgemeesters tegelijk die jaarlijks door twee nieuwen vervangen werden. Een hunner was schatheffer. Ook werden zij niet bijgestaan door schepenen en raadsleden, doch stonden geheel alleen voor hunne taak zonder secretaris en ontvanger. Zij werden gekozen door de inwoners, maar aangesteld door den hoogen heer der plaats. Zoo leest men: „Een selves mael de nabueren van Eelen en Sandt voor 't gericht vergadert synde naer alde costuyme hebben eendrachtelyck tot Borgemeister vercosen Anthoon Bocken tegenwordigh in arrest synde voor de gemeynte tot Stockem ende Jan Coenen denwelcke oock den gewoenelycken eedt in handen van den heer Scholtis gedaen heeft, 1691".

In bijzonder moeilijke omstandigheden bevonden zich de burgemeesters onzer streek in 1675 en volgende jaren. De gemeente Eelen, evenals al de andere uit de buurt, werd met een zwaren taks belast door den koning van Frankrijk, wiens leger in de streek daarbij nog lang vertoefd had. Binnen een tiental jaren hadden de burgemeesters in naam der gemeente eene totale som van 1150 rijksdalers en 10250 gulden aan hoogen interest van 5 en 6 en en zelfs meer ten honderd opgenomen: „ende is te verstaen dat dese voorsch. penningen opgenomen ende geemployeert syn tot betaelinge van de gepretendeerde contributie van syne coninckclycke majesteit van Vranckryck als wanneer het voorschreven dorp in grooten noodt was" (1).

Insgelijks hadden de burgemeesters van het jaar 1794 onder de Fransche Omwenteling met zware moeilijkheden te kampen (2).

---

(1) Te Eelen werden het Maeseycker geld en de Maeseycker maat gebruikt. In de XVIIe eeuw kwam de Loonsche maat in gebruik, zelfs voor de schepenbank.

(2) Zie hieraangaande: laatste hoofdstuk: *Oorlogstijden.*

Digitized by Google

Ziehier de lijst der bekende burgemeesters; daar zij elk jaar vervangen werden vindt men in deze lijst schier alle oude familienamen van Eelen terug:

1645. Leonard op die Savelcuyl en Dries Driessen.
1646. Nelis Clingelhouts en Leonardt Boutsen.
1647. Dirck Hamers en Jan Laekers.
1667. Heyn Jaerden en Jan Coenen.
1668. Peter op de Savelcoul en Jacob Aengevelt.
1675. Willem Clingelers en Martin Wouters.
1676. Heyn Janssen en Peter op de Savelcoul.
1678. Heyn Vrencken en Jan Coenen.
1679. Anthoon Bocken en Reyner Thyssen.
1680. Willem Van Oeteren . . .
1681. Willem Clingelers (1) en Peter Severijns.
1682. Marten Wauters en Heyn Janssen.
1683. Heyn Vrencken en Lenert Lucas.
1684. Jacob Hanssen en Peter Thyssen.
1685. Jan Driessen en Willem Van Oeteren.
1686. Jan Coenen . . . .
1687. Willem Bachuys . . . .
1688. Pieter Severijns . . . .
1690. Jacob Aengevelt en Jan Wynen.
1691. Anthoon Bocken en Jan Coenen.
1692. Marcus Winckelhuysen en Jan Boutsen.
1693. Thys Lenerts en Geurdt Driessen.
1694. Jan Coenen en Jan Dressen.
1695. Jacob Willems en Dirick Nelissen.
1696. Willem Van Oeteren en Willem Bachuys.
1697. Jan Coenen en Dirick Nelissen.
1698. Gerit Van Walsden en Jan Boutsen.
1699. Willem Van Oeteren en Jan Coenen.
1700. Peter Curingen en Thys Lenerts.
1701. Jan Driessen en Emondt Aengevelt.
1702. Lina Koninx en Geurt Kanters.
1704. Peter Bocken en Heyn Housmans.

(1) Voor de tien volgende jaren is de eerstgenoemde burgemeester schatheffer voor het innen van de Fransche belasting.

Digitized by Google

1705. Lina Coninx en Coen Coenen.
1706. Emondt Aengevelt en Gerardt Walsenius.
1707. Thys Lenerts en Geurt Driessen.
1708. Jan Driessen en Geurdt Hanssen.
1709. Geurdt Hanssen en Frederick Lucas.
1709. Ferdinand Wolfs en Jan Driessen.
1710. Ferdinand Wolfs en Jan Lucas.
1711. Gerard Walsenius en Emond Aengevelt.
1712. Jan Lucas en Geurt Driessen.
1713. Wyn Lucas en Coen Coenen.
1715. Tulleners . . .
1716. Peter Bocken en Peter Peymen (Hendrik Housmans).
1717. Willem Tetven . . .
1719. Thys Leners en Jan Gielen.
1720. Peter Bocken en Jan Lucas.
1721. Coen Coenen en Emond Aengevelt, (Wyn Lucas).
1722. Geurdt Dreesens en Mevis Boutsen.
1723 Hendrik Driesens en Joannes Coenen.
1724 Dirick Driessen en Jan Hanssen.
1725. Coen Coenen en Dirick Leners.
1726. Geurt Driessens en Peter Peymen.
1727. Herman Clingelers en Willem Coenen.
1728. Jan Lucas en Jan Coenen, zoon.
1729. Ferdinand Wolts en Dirick Leners.
1730. Mevis Boutsen en Willem Brouwers.
1731. Jan Lucas en Mewis Lucas.
1732. Emont Aengevelt en Lambricht Billiens.
1733. Godefridus Simenou en Coen Coenen.
1734. Dirick Leners en Joannes Coenen.
1735. Hendrikus Arnoldus Smets en Severyn Joosten.
1736. Mevis Lucas en Jan Wynen van Sippernauw.
1749. Jan Coenen, de jonge en Jacob Vrencken.
1759. Thevis Haeghen en Hendrick Hanssen.
1763. Peter Nyssen . . .
1769. Lenert Lucas . . .
1775. Adamus Brouwers . . .
1783. Coen Coenen . . .
1784. Peter Peymen . . .

Digitized by Google

vóór 1785. Bongaerts . . .
1786. Arnoldus Driessen.
1787. Guert Driessen.
1794. Jan Mattijs Lucas en Gerardus Hagen.
1795. J. Joosten.
1796. P. Van Oeteren.

Onder de Fransche Omwenteling werd slechts één burgemeester aangesteld en voor langer dan een jaar, nadien werden ze gekozen voor verschillende jaren.

Van het jaar 8 der Republiek (1802) tot in September 1813 was burgemeester G. Stals.

Van October 1813 tot Februari 1825, Jan Coenen.

Van Maart 1825 tot November 1836, Godfr. Joosten.

Van December 1836 tot 3 April 1871, Klingelhoets.

Van 30 Juni 1871 tot 30 September 1772, J. M. Lenders.

Van 10 October 1872 tot 4 Mei 1879, Peter Van Oeteren.

Van 8 Mei 1879 tot 11 Mei 1885, J. Lenders.

Van 12 Juni 1885 tot heden, Theod. Coenen.

Tot 1906 gebruikten de burgemeesters het gewone zegel met den Belgischen Leeuw. In dat jaar, den 26 November, bekwam Eelen het gebruik van zijn ouden zegel wettig terug; het is gedeeld: 1. gebalkt van rood en goud; 2. van blauw met een gouden sleutel. Doch waarom het overige van den zegel niet gelaten gelijk hij oudtijds was? Of was het uit kunstgevoel dat het borstbeeld van den H. Petrus moest wegblijven?

Eigensgenooten. Naast de schepenbank en de burgemeesters bestond te Eelen in vroegere tijden nog eene andere instelling: de eigensgenooten (francs-alleux), die tot bijzonder doel hadden den eigendom te beschermen. Zij werden in zaken van bijzondere aangelegenheid door de burgemeesters geraadpleegd, doch slechts zelden komen ze voor in de oude stukken. Welk hun getal was en hun juiste verplichtingen konden wij dan ook niet vinden.

Laathoven. Eindelijk bestonden er te Eelen verschillende laat- of cijnshoven, waarover wij in het bijzonder hierna zullen handelen; dergelijke waren het laathof van Sipernau, het hof van Corbie,

Digitized by Google

dat van de kapel, het hof van Zand, (Crauwelbosch en Nuchelen). Elke laathof had zijn meier en schepenen met secretaris, voor wie elke verandering van leenman moest opgehouden worden voor al de goederen aan het laathof onderworpen en aan wie de cijnsplichtigen hunne cijnzen moesten betalen. Deze hoven hingen op hunne beurt af van de leenzaal van Curingen, dat is van den Graaf van Loon.

Digitized by Google

VIERDE HOOFDSTUK.

Bijzondere Plaatsen.

I. Het Goed Sipernau.

Het goed Sipernau is zeer oud. De naam „Cypernau", voorkomend in 1259, dien wij niet kunnen verklaren, laat eene hooge oudheid veronderstellen. Zijne ligging ook verdient onze aandacht. Het is gelegen op ongeveer twee kilometers afstand van de parochiekerk, ver achter het „Eind", dat aanduidt dat vroeger hier de kom van het dorp ophield; het grenst aan de moerassige heiden en de ondoordringbare bosschen die zich naar Neer-Oeteren uitstrekken. Merken wij tevens op, dat de Romeinsche heerbaan op korten afstand loopt en dat men tusschen het „Eind en het kasteel de Frankische begraafplaats ontdekte, waarover wij hierboven gesproken hebben. Onnoodig te zeggen, dat het niet mogelijk is met eenige zekerheid den oorsprong van het goed te bepalen.

In eene uitgave van oude scharters (1) lezen wij dat de dochter van koning Dagobert, Abdis Adela, aan het klooster van Palatiolum door haar bij Trier gesticht, het goed „Scripnasium" schenkt, dat gelegen was in de Maasgouw, op den oever der Maas, enkel

(1) Pardessus. Diplomata. t. II. p. 364. „*Adela, . . . Abbatissa Dagoberti regis quondam filia . . . . . Addi volumus his praedium Scripnasium, in pago Mosao situm ad ipsius Mosae fluminis ripam, omnesque possessiones ejus villae, uno dumtaxat quadraginta jugerum agro excepto, quem Insulae nomine appellatum, jam ante dulcissimo filio Alberico donavimus . . . . Datum kalendis Aprilis anno XII Theodorici regis (732)*".

Digitized by Google

uitgezonderd veertig bunders land, de Weert genoemd, die zij reeds aan haar zoon Alberic geschonken had. Meerdere aanduidingen ontbreken. Wij meenen hier Sipernau in terug te vinden. Het stuk is gedagteekend 1 April 732.

Van dien tijd af wordt het goed niet meer vermeld, totdat wij het weervinden tusschen de bezittingen der abdij van Heylissem (Brabant) in de XIIIe eeuw, die het reeds langen tijd in eigendom moet gehad hebben. In het charterboek dezer abdij komt eene bulle van Paus Alexander III voor van 10 Maart 1179, waarin eene erkenning der goederen van de abdij gedaan wordt; als laatste bezitting wordt genoemd „allodium in villa que dicitur Yelne, quod vobis clemencia nobilis matrona contulit cum censu et familia" (1). Onzes inziens moet Yelne = Eelen zijn en het vrijgoed met aanhoorigheden, waarvan gesproken wordt, Sipernau. Volgens deze aanhaling zou de hoeve van Sipernau vóór 1179 geschonken zijn aan de abdij van Heylissem door een adellijke dame en met de hoeve de aanklevende cijnsrechten en onderhoorigen.

Wat hier ook van zij, in 1259 Juni 25 verkocht de abdij van Heylissem voor de som van 325 Leuvensche ponden aan *Walter of Waltrekin del Wege* of de Lude (Gautier de Lowaige), ridder, om hare schulden te dekken hare „hoeve van Cypernau, gelegen in de parochie van Helle, in het bisdom Luik, die tot hiertoe aan niemand tiendplichtig was, en al hare goederen bestaande in dezelfde hoeve met al hare afhankelijkheden zoowel in huizen als in bosschen, in bebouwbare en onbebouwbare gronden, moerassen, weiden, waters, laten, capuine, censen, kornemeden, visscherijen en alle goederen en rechten die zij bezat in eigendom en vrijgoed met acht bunders land die zij erfelijk bezat van Goswynus van Dilsen mits een jaarlijksche cens" (2).

---

(1) De charters van de abdij van Heylissem zijn uitgegeven in: *Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de Belgique*, t. XXIV en volgende. — Deze erkenning der goederen staat: t. XXIV. bl. 182. De uitgever tracht Yelne te vereenzelvigen met Alinjees of Agnelée; men herinnere zich voor Eelen de schrijfwijzen Helim en Hellin (omstreeks 1150), Helle (1259). Sipernau wordt in geen der andere charters vermeld.

(2) *Bulletin de la Société scientifique et littéraire du Limbourg, t. XXIV. p. 255.* „*Curtem nostram de Cypernau sitam in parochia de Helle predicti dyocesis, que nulli actenus exstitit decimalis et omnia bona nostra existentia in eadem curte cum*

Digitized by Google

In de XIIe en XIIIe eeuw zien wij dus Sipernau bepaald te voorschijn komen als een *vrijheerlijk goed* van niemand afhangend buiten zijn eigenaar, als een laathof met onderhoorige huizen en landerijen, met dienstplichtige menschen of laten en uitgestrekte eigendommen, waar van 1259 af verschillende ridders hun verblijf hielden. Van af dezen datum zijn ons schier alle bewoners bekend.

BEWONERS. De eerste gekende bewoner en te gelijk eigenaar van Sipernau was WALTREKINUS DEL WEGE, ridder, hierboven genoemd. Hij was een belangrijk persoon die men terugvindt als getuige in een groot aantal charters van dien tijd (1), bijzonder in zaken van den Prins-Bisschop van Luik. Hij was een bloedverwant van Franco de le Wege, grootvicaris en later aartsdiaken van den bisschop Hendrik van Gelder; deze gelastte hem in 1263 Mei 25 de schade te schatten aangericht bij het doortrekken der legers van Guido, graaf van Vlaanderen door het land van Luik (2). In 1275 op den dag der octaaf van de HH. Petrus en Paulus (Juli 6) komt hij voor als getuige en raadsman bij de inlijving van het klooster van den Godsberg te Neer-Oeteren bij dat van Orienten door Jan, graaf van Loon (3).

12 April 1276 vermaakt hij bij testament aan zijne echtgenoote het vruchtgebruik zijner goederen gelegen te Lauw (4) en te

---

omnibus ejusdem curtis appendiciis tam in mansionibus quam in nemoribus, terris arrabilibus, non arrabilibus, paludibus, pratis, aquis, hominibus, caponibus, censibus, requisitionibus, piscatiis ac in aliis omnibus bonis et juribus que omnia tenebamus et possidebamus tamqnam bona nostra et allodia cum octo bonuariis terre arrabilis que a Goswyno de Dilsen sub annuo censu jure hereditario tenebamus et possidebamus Waltrekino dicto de Wege vendidimus nihil juris nobis in ea reservantes".

(1) S. Bormans et Schoolmeesters, *Cartulaire de St. Lambert à Liège*, dl. II. bl. 140, 143, 146, 197, 201, 207, 213, 214. — J. Pacquay geeft de gansche lijst op der acten, waarin Waltrekin del Wege als getuige vermeld wordt, in: *Bulletin de la Société scientifique et littéraire du Limbourg*, t. XXIV, bl. 245.

De beschrijving van zijn zegel vindt men bij: Ch. Piot, *Cartulaire de St. Trond*, dl. I, bl. 330.

(2) S. Bormans et E. Schoolmeesters, aangehaald werk, bl. 140.

(3) Wolters, *Notice historique sur la commune de Rummen*, bl. 364 en vlg.

(4) Lauw (Lowaige) bij Tongeren; del Wege = de Lowaige, zie J. Pacquay, aangehaald werk.

Digitized by Google

Sipernau; indien zij hertrouwt ontvangt zij alleen Sipernau waarvan ze alle inkomsten zal hebben wanneer zij er blijft wonen, zooniet zal zij slechts 10 mark jaarlijksche rente hebben zooals bepaald is in het huwelijkscontract van hunne dochter Elisabeth met Humbert. Hij sticht een altaar in de kerk van Tongeren en het overige vermaakt hij aan de armen van Tongeren en van Lauw (1).

Het is niet bekend wat zijne weduwe verkozen heeft; wij kunnen als zeker aannemen, dat ten minste na haar dood het goed Sipernau in handen kwam van haar schoonzoon HUMBERT. Van dezen echter vindt men bij gebrek aan oorkonden nergens eenige vermelding.

In verschillende oorkonden betreffende de abdij van Thorn, waarvan de eerste dagteekent van 3 November 1348, ontmoet men als getuige: ALARDUS DE SIPPERNAU, pastoor van Op-Oeteren (2). Deze draagt den naam van Sipernau of wel omdat hij er van afstamde of wel omdat hij toen daar woonde; waarschijnlijk is dit laatste het geval. In eene oude lijst van jaargetijden der parochiekerk van Eelen leest men: „Alardus, filius Johannis Busman, investitus de Op-Oeteren, obiit 1 Jan." Zijn vader Johannis Busman zou dus zijn voorganger op Sipernau geweest zijn (3). Alardus Busman of Alardus van Sipernau was behalve de pastorie van Opoeteren, die hij denkelijk wel door een plaatsvervanger liet bedienen, gelijk het veelal geschiedde, ook in het bezit van het beneficie van St. Jan Baptist en Evangelist in de kerk van Thorn. Zijn zegel aan al de voornoemde acten hangend is verloren gegaan, zoodat het onmogelijk is hieruit vast te stellen of hij verwant was met zijn voorgangers of opvolgers op Sipernau. Hij komt een laatste maal voor op 25 April 1366.

---

(1) De testamentaire uitvoerders waren: Amalius, deken van St. Denis te Luik, Gillis de Henneffe, kanunnik van St. Paulus, Jan de Cambris, kanunnik van St. Lambert, Jan, deken van Tongeren. *Bulletin de la Société scientifique et littéraire*, t. XXIV, bl. 255 en vlg.

(2) Jos. Habets, *Archieven van het kapittel en der adellijke rijksabdij Thorn*, dl. I, bl. 230, 241, 254, 261, 264.

(3) Er bestond vroeger ook een jaargetijde van Joannes Bumans en Catharina zijne vrouw op 25 Januari. Zij hebben dus wel te Eelen verbleven.

Digitized by Google

Digitized by Google

HET KASTEEL SIPERNAU.

Digitized by Google

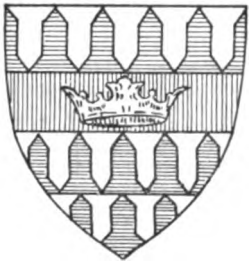

In het jaar 1368 vindt men er ADAM VAN MOPPERTINGEN ook genoemd ADAM VAN SYPPERNAUWE (1), een bekend ridder uit de Middeleeuwen. Zijn eigenlijke naam was Adam van Moppertingen (2), hetgeen wel aanduidt dat hij niet op Sipernau geboren was. Hij maakte met den heer van Elsloo deel uit van 't getal der leenheeren die in 1366 de leenzaal van Curingen samenstelden. Hij zelf was de voornaamste leenheer voor de streek van het Maasland. Bij al de verheffingen van dien tijd vermeld in het eerste register, dat loopt over de jaren 1368 tot 1381, komt hij voor als getuige voor het Maasland. Hij was belast de leenrechten van den graaf in het Maasland te doen onderhouden. Hij werd daarom geheeten „Camerlinge" van den graaf (3). Zijn naam komt in deze stukken verschillend voor: Adam van Moppertingen of Adam van Sipernau; een enkele maal beiden te gelijk. Het goed Sipernau blijft voortaan een *leenroerig eigendom*.

Gedurende de laatste vijftien jaren, welke de ridder te Eelen doorbracht zooals uit al deze acten blijkt, kan hij aan geene groote tochten hebben deelgenomen; hij schijnt in de stilte van Sipernau uitgerust te hebben van de vermoeienissen der oorlogen, die hij had medegemaakt in den bloei zijner jaren gelijk andere oorkonden verhalen. Waarschijnlijk was vóór 1366 hem Sipernau nog vreemd, daar hij voordien nooit onder dien naam staat opgeteekend, terwijl een ander dien naam voerde.

Zijne heldendaden zijn bezongen geworden door een weinig gekenden Vlaamschen dichter uit dien tijd, wiens veronderstelde naam, Gelre, slechts een enkele maal voorkomt en wel in zijn

---

(1) L. de Borman, *Livre des Fiefs du Comte de Looz sous Jean d'Arkel*, bz. 81. Te gelijk vindt men er Emondus de Syppernau.

(2) Ibid. bl. 237 en 246. Hij bezat goederen te Ghele, Spauwen, Veltwezelt.

(3) Ibid. bl. 175. Bij de verheffing van een leen (hier het hof van Boschhusen) moest de nieuwe leenman door bemiddeling van den Camerling aan den graaf van Loon het beste paard van den stal of bij een erfenis de wapens van den overledene of wel 30 oude grooten schenken. De groote was toen gelijk aan 0,25 fr. van ons geld, een paard had dus eene waarde in dien tijd van 7.50 fr. Het geld was toen zeldzaam.

Digitized by Google

klein heldendicht over Adam van Moppertingen. Wij laten hier enkele uittreksels uit zijn gedicht over Adam van Moppertingen volgen (1).

Gelre begint zijn gedicht aldus:

Ich quam ghegaen aldair ich vant
Eyn maecht in duechden wael bekant;
Ich bat hair dat si mi wiisde
Eyn ritter die men billic priisde
End diet mit richte wirdich were.

De edele vrouw spreekt hem van haren man:

Lieve Gerle, nu wes miin bode
Dat miin claghe werde bescreven
Ich wils verdienen al myn leven.

Zijn tocht in Duitschland tegen de heidenen van Rusland:

Al in Prusenlant
Die heelden hem erkende
Wair he se te velde vant
Men sach eem in Littouwen
Mit scilt en oich mit speer
Tse werffen en tse houwen
In ridderlicher weer.

Zijn tocht in Italië:

Hi was in Romanyen
Die in Pongyse haert
Der waerheit moet ic lyen
Opter Gibelingen paert.

---

(1) Gelre was heraut van den hertog van Gelder in 1339. Hij schreef zestien heldendichten (meest over personen der Maasstreek) en eenige andere kleine gedichten. Hij verzamelde een wapenboek waarin de wapens der adellijke familiën van half Europa uit de XIVe eeuw vergaderd staan. Dit wapenboek en de zestien heldendichten werden uitgegeven in fac simile door V. Bouton, Parijs-Brussel.

Eenige jaren geleden ontdekte de bibliothecaris Pertsch op den omslag van een boek uit de bibliotheek van Gotha een deel der gedichten van Gelre. Het bevatte een groot deel van het gedicht over Adam van Moppertingen, doch in een ander dialect. Dit is eveneens uitgegeven door V. Bouton, *Supplément du Wapenboek de Gelre*, 1890. Voor Gelre als dichter zie: P. Alberdingk Thijm, *Spiegel der Nederlandsche Letterkunde*. Wij zijn voornemens eene afzonderlijke studie over dezen te weinig gekenden Maaslander te doen verschijnen.

Digitized by Google

De dichter eindigt zijn gedicht als volgt:

So bid huden om dat ewich leven
Den goeden heer Adaem
Van Mobbertingen ic meijn
Hi was. Sijns goets een aer.
Moeder ende maghet reyn
Neemt siinre sielen waer.
O Christus! duer diin bitterheid
Ende duer den swaren last
Die diin lief aent cruse leit
Gif siinre sielen rast.
Amen, Amen.

„Adam van Moppertingen [1] was een van die ridders der middeleeuwen, die de hartstocht der oorlogen bezaten en slechts naar oorlogsroem haakten. Vernemende dat de ridders der Duitsche Orde van het oude Pruisen eenen tocht naar Lithuanië (Littouwen) ondernamen tegen de heidenen dier streken, stelde hij zich aan hunne zijde en streed met hen. De overwonnen Littouwers beloofden zich tot het Christendom te bekeeren maar hielden geen woord na den terugtocht der ridders (waarschijnlijk in 1330). In 1333 streed hij in het leger van Eduard III, koning van Engeland, te Berwick, tegen Baliol, koning van Schotland en in hetzelfde nog te Mont-Cassel op 13 Juli 1339. Hij bevond zich in het leger van Jan van Luxemburg, koning van Bohemen, toen deze Cracau belegerde in 1344 en 1345. Adam streed in Italië in de gelederen der Gibelijnen tegen de Welfen. Misschien behoorde hij tot het gevolg van Karel IV, koning van Frankrijk, die zich te Rome keizer ging laten kronen in 1355. Deze koning kwam te Maastricht 17 Januari 1357 en verbleef er tot 19 Februari; Adam van Moppertingen maakte aldaar deel uit van zijn gevolg. Later ging hij met verscheidene ridders ter bedevaart naar Jerusalem. In de buurt van Venetië waar zij inscheepten, werden zij op zee aan gevallen door roovers. Zij moesten dapper strijden, vijf ridders sneuvelden aan zijn zijde, doch Adam gelukte er in de roovers op de vlucht te drijven. Zelf gewond kwam hij terug van Venetië

(1) Jos. Daris, *Histoire du diocèse et de la principauté de Liège au XIIIe et XIVe siècle*, bl. 675.

Digitized by Google

om te herstellen van zijne wonden. Gelre stelt hem nog voor met roem strijdende in de veldslagen van Antepas, Kermoen en York".

Adam was de zoon van Theodoricus de Moppertingen, vrijheer van Moppertingen en van Dieter nabij Veltwezelt. Gelre spreekt slechts van zijn vrouw en dochter, 't is deze welke hij heeft ontmoet in een somber bosch in eenen engen weg waar zij hem de geschiedenis van den ridder verhaalt; zij heette Agnes en huwde Lodewijk van Neufville (1), in wiens familie het goed van Moppertingen overging. Hij had ook een zoon Jacobus geheeten, die Sipernau ontving. Het wapen van Adam van Moppertingen hierboven afgebeeld staat aangeduid in de twee gedichten van Gelre, die het ook in zijn wapenboek heeft afgeschilderd. Voor zijn dood (die voorviel in 1381 vóór 12 September) stichtte hij een jaargetijde voor hem en zijne vrouw Magdalena in de kerk van Eelen, dat op 8 Juni (waarschijnlijk zijn sterfdag), gehouden werd.

Hoe het goed Sipernau alsdan er uitzag weten wij niet, wij kunnen denken, dat de grachten en valbruggen die wij later vermeld vinden reeds bestonden en dat het geheel een ridderlijk voorkomen moest hebben waardig den zoo genoemden ridder in zijne oude dagen te herbergen.

Zijn zoon JACOBUS DE CHYPPRENAU volgde hem er op; meerdere malen komt hij voor, — gewoonlijk onder den naam van Sipernau, zelden onder dien van Moppertingen, — als getuige voor het Maasland bij leenverheffingen voor de leenzaal van Curingen van 1 Februari 1380 tot in 1391 (2). Hij verhief ook het laathof van Wurfelt (1390). Van hem is weinig gekend; hij was waarschijnlijk vader van

---

(1) Verschillende afstammelingen uit de familie van Moppertingen hebben zich onderscheiden door de wapens. In 1407 was Theodoricus van Moppertingen (de neef van Adam volgens een verheffing voor den leenzaal van Curingen) een der vier aanvoerders van het leger van den Prins-Bisschop te Maastricht. In de XVe eeuw onderscheidde Lambrecht de Moppertingen zich in het leger van den Hertog van Brabant. Guido van Moppertingen werd op droevige wijze beroemd in het land van Luik: hij werd vermoord in 1486. Deze twee waren zonen van Lambrecht van Moppertingen. Zie J. Daris, aangehaald werk.

(2) C. de Borman, *Livre des Fiefs du Comté de Looz sous Jean d'Arckel*, bl. 237.

Digitized by Google

THEODORICUS DE CYPERNAUWE die hem opvolgde tot in 1446. De dochter van dezen, Maria de Cypernauwe, huwde:

JOHANNES DE MERSE, gezegd SPAENHEM; deze verhief het goed na den dood (1446) zijns schoonvaders op 15 Juni 1447 (1) Hij stichtte een jaargetijde voor zich en zijne vrouw in de kerk van Eelen op 27 Februari dat nog jaarlijks gezongen wordt. (Men heette hem ook: Spanops, Spanem, Spaenken). Na zijn dood werd het goed verheven te Luik door zijn zoon:

THEODORICUS DE CYPERNAUW op 1 October 1463. Men vindt hem op 21 Maart 1457 tusschen de vergaderde leenmannen van Loon aangehaald. Hij stichtte te Eelen een jaargetijde voor zich en zijne vrouw Catharina, dat nog bestaat. Deze Theodericus van Sipernau komt elders reeds in 1452 voor als getuige, waar hij zegelt met de wapens van Moppertingen (2). Hij liet twee kinderen na: Diederik en Maria die, nog minderjarig, den eigendom deden verheffen door Jan Coomans van Maeseyck den 21sten Maart 1475. Na den dood van Diederik ging het leen geheel over op zijne zuster Maria die met Jan van Roye gehuwd was. Deze deed de verheffing er van den 24sten November 1510, zijn vader, ook Jan van Rhoe (Jan Azroye, Roie, Roye) (3), genaamd van Opsinnich, heer van Spaubeek in 1472, was de echtgenoot van Catharina Hoen zu Broeck; als dusdanig verhief hij in 1469 de heerlijkheid van Gerdingen na den dood van Jan de Merwede. Deze familie bezat ook reeds lang de heerlijkheid Visserweert en was door huwelijk verwant met de adellijke familie „van Elen" die in de buurt van Valkenburg goederen bezat (4). Deze JAN VAN

(1) „Johannes de Merss. dtus Spaenhem relevavit ut mamburnus et maritus legitimus Mariae de Cypernauwe suae uxoris dominium ad castrum de Cypernauwe, vivariis. . . . . per obitum Theod. de Cypernauwe patris dictae Mariae 1446". Leenzaal van Curingen. Staatsarchief. Hasselt.

(2) Wolters, *Notice historique sur la ville de Maeseyck*, bl. 161.

(3) Het goed Roye was leenroerig bij den heer van Elsloo; Opsinnich is een goed gelegen tusschen Epen en Teuven bij Gulpen, Nederlandsch Limburg.

(4) Daniel de Merwede, gestorven in 1393 was de vader van Daniel de Merwede die gehuwd was met de erfdochter van Steyn. Zijne daden werden ook bezongen door den dichter Gelre. Hunne tweede dochter: Johanna van Merwede, vrouw te Gerdingen en Steyn, huwde Daniel Hoen van Hoensbroeck, heer te Spaubeek en Visserweert. Van de vier dochters uit dit huwelijk gesproten, huwde de derde, Catharina Hoen van Hoensbroek, erfvrouw te Spaubeek, met Johan Rhoë van Op-

Digitized by Google

RHOE (de vader) bewoonde reeds het goed Sipernau, ofschoon het hem niet toebehoorde, en stierf in 1476. Zijn zoon

JAN VAN RHOE, DE JONGE, werd heer van Spaubeek in 1476. Door zijn huwelijk met Maria Spauwen, erfdochter van Sipernau, verhief hij ook dit laatste gelijk reeds hiervoren gezegd is op 24 Nov. 1510 voor zich en zijne broeders; zijn zoon Theodoricus kwam in 1547 in het bezit van Sipernau. Eerst werd het goed verheven door den broeder van Jan van Rhoe:

FREDERICUS VAN RHOE in 1515, die huwde met Lysmonda de Pollart; deze verhief na den dood van haren man in 1535 het goed. Frederik werd bij ongeluk te Neer Oeteren gewond aan de hand door Richard Rhoë van de kapel; hij stierf aan deze wonde te Neer-Oeteren en werd aldaar ook begraven vóór het altaar van O. L. Vrouw (1). Zijn grafsteen, waarop hij als „joncker" afgebeeld is met zijne wapens, werd naderhand naar de bruidshalle te Neer-Oeteren overgeplaatst en ligt thans voorloopig op het kerkhof aldaar. Zijne zuster Catharina was in het klooster te Hocht ingetreden (2). Lysmonda de Pollart trouwde in tweede huwelijk met Jacobus de Meersen en maakte haar testament in 1547 op 12 Dec. (3).

„Anno 1547, 12 December heeft DIRICK ROYE, wettig zoon van Jan Roye zaliger ontfangen het goed Cuppernau, huys, hoyf, graven, valbrugghen. In naeten ende druighe met den Laethof, Capuyne, Cheynsen, Renten, Corvien, boetten, bruycke met alle zyne toebehoirtte by dood ende aflivigheid van Frederick Roye ende Lysmonda Pollartz". Deze was kinderloos gestorven. Uit deze

---

sinnich en woonden te Sipernau; de vierde: Cecilia Hoen van Hoensbroeck, huwde eerst met George van Amstel genaamd Laer en later met Arnold van Eelen. Zie: *Publications de la Société historique et archéologique dans le duché de Limbourg*, t. VIII, bl. 113.

(1) Gedingstukken over den eigendom van Sipernau op het Staatsarchief te Hasselt.

(2) Men vindt ook vermeld: Aleyde de Cippernauwe die omstreeks 1500 abdis te Orienten was. *Notice sur l'abbaye d'Orienten*, dans *Notice historique sur la commune de Rummen* par Wolters.

(3) Het testament werd opgemaakt door pastoor Herman Freyen, publieken notaris, onder getuigen van „Herman Clingelhoets, scholtet en Dirik van Borle oft Bormans custer" ten woonhuize van Sipernau. Zij vermaakt alles aan haren man; „haren fluweelen rok geeft ze aan de kerk van Eelen om er mede het Lieve Vrouwenbeeld en het beeld der H. Anna, op het hoog altaar staande, te kleeden.

Digitized by Google

verheffing blijkt, dat het goed Sipernau een versterkte burcht was voorzien van wallen, grachten en valbruggen; er bestond toen eene boerderij met schuren en toebehoor binnen de grachten.

Twee dagen later, 14 December, werd hetzelfde goed voor dezelfde leenzaal van Curingen verheven door ZACHARIAS ROYE, broeder van Frederik; te voren woonde hij op het kasteel van St. Jans Geleen onder Spaubeek. Bij deze kwam hij te Sipernau wonen (1) en kocht de gedeeltelijke aanspraak op het goed Sipernau waarop de kinderen van Jan Roye recht hadden af. Zacharias was gehuwd met zekere Anna . . . . die hem vier kinderen geschonken had: Jan, Emerentia, Frederika, Cecilia. Later trouwde hij in 1548 (15 Januari) met Severina van Holtmeulen, waarvan hij een kind had, Maria, die in 1563 in den echt trad met Jan van Horion, heer van Wermesbosch (onder Vliermael). Als gevolg van het tweede huwelijk van Zacharias Roye ontstond er weldra na diens dood twist over den eigendom van Sipernau tusschen de vóórkinderen en het nakind, Maria. Dit geschil duurde ongeveer een honderdtal jaren en had voor gevolg dat de eigenaars van Sipernau, een graad lager dan de oude bewoners, in aanzien waren gedaald en hun fortuin merkelijk verminderd was.

In 1561 vermaakte Zacharias Roye zijne goederen aan zijn zoon JOHAN ROYE op voorwaarde dat hij hem zou vrijkoopen uit de gevangenis te Maeseyck, waaraan zijn zusters hem helpen moesten. Hij stond ook het vruchtgebruik af; deze overeenkomst werd gewettigd voor de schepenen van Eelen in 1562. Jan van Rhoe bouwde eene nieuwe schuur en herstelde de overige gebouwen; in 1563 huwde hij. In 1573 eerst verhief hij de goederen van Sipernau voor de justitie van Eelen en na den dood van Zacharias voor de leenzaal van Curingen op 15 Febr. 1576. Van toen af en zelfs reeds van voor den dood van Zacharias van Rhoe, die in

(1) Onder Zacharias Roye bestonden reeds de vischvijvers die bij het kasteel hoorden. In eene getuigenis van Peter Van Wenthuysen, schepen van Maeseyck, leest men dat hij Zacharias Roye gevonden had aan 't visschen op „einen seckeren wiër en hem eenige kerpen afgegolden had". Het zegel van Zacharias Roie werd onlangs in de bosschen van Sipernau teruggevonden.

Digitized by Google

1575 voorviel, ontstonden de twisten nopens het bezit van Sipernau waaruit een proces zonder einde volgde tusschen Jan van Rhoe en diens schoonbroeder Jan van Horion (1). De wetten van dien tijd blijken weinig helder en de openbare orde werd zwak gehandhaafd. Zacharias Rhoe zelf had vroeger reeds een mededinger van Sipernau gehad, aan wien hij zekere sommen der inkomsten daarvan betalen moest (2).

De oude gedingstukken verhalen, dat Jan van Horion in 1575 „met knechten en servanten" te Sipernau gekomen was, dat zij eene opening hadden gemaakt in den muur en het huisgezin en de knechten van Jan van Rhoe met geweld van het goed verdreven hadden. Symon Koerstgens, de pachter van dezen laatste, hield met Jan van Horion aan. Jan van Rhoe zelf was gedurende den aanval afwezig. Zacharias van Rhoe leefde nog en moest mede uitgedreven zijn, want wij vinden hem terug trachtende op zijne beurt Sipernau weer te bemachtigen. Wij lezen bij de getuigenissen van het geding dat „Zacharias Roie sich uitgerustende toegemaeckt hadde in voegen ende manieren gelick oft hy eyn koeler waer ende sy also gecomen (syn) voor den huyse van Sepernau . . . . . ende Horions huisvrouw alleyn daervindende, die possessie desselvigen huys ingenomen heeft tot haer seggende: dochter ghe hebt lange genoch huis gehalden ich moet ouch eyn poese hier huis halden". Zacharias schijnt in zijne poging niet gelukt te zijn, althans de getuigen verhalen verder, dat zekeren dag Wynand Moers, schoonbroeder van Jan van Rhoë, met zijn knecht Oury Lurée en anderen „gewapend met buks en half spiese" te Eelen zijn gekomen en er bedreigingen hebben gedaan tegenover Koerstgens, pachter van Sipernau, terwijl hij in het Eelervelt gerst inoogste. Daarna hebben zij zich

---

(1) Op het Staatsarchief te Hasselt en te Luik berusten een menigte stukken over dit lang geding.

(2) Balthazar Rhoe zijn neef ontving om die reden van Zacharias 200 goudgulden. Jan Rhoye van Vlodrop had ook den eigendom geëischt tegen Zacharias.

(3) In 1565 reeds was het proces gaande tusschen Zacharias Roye en Jan Horion, deze beweerde door zijn vrouw recht te hebben op den eigendom. Er is niet uit wijs te worden wie recht had, de lange duur van het geding bewijst dit genoeg. Feitelijk bleef het goed van Sipernau altijd in het bezit der familie van Rhoe.

Digitized by Google

naar Sipernau gewend. Zij zijn „naar de schuur gegaan en hebben met een steen naar den hond geworpen tusschen de kinderen en in de richting van eene „loeve" waaronder Johan Horion zat". Daarop volgt natuurlijk krakeel waarbij Wynand Moers tweemaal zijn bijl heeft opgeheven om Johan Horion te slaan, Lurée heeft zijn „poignart" uitgetrokken en veel waalsch geschreeuwd dat niemand verstond. Zij hebben de schuur van den pachter en van Horion opengebroken en eruitgehaald wat hun beliefde. De mannen van Horion stonden gewapend tegen hen, doch men werd niet handgemeen. Horion verwittigde dadelijk den drossaard van Stockheim die Moers en Lurée deed gevangen nemen en in de gevangenis van Stockheim deed opsluiten (1). Jan van Rhoe en zijn zuster Emerentia waren ondertusschen op Sipernau teruggekeerd en verbleven daar te gelijk met Jan van Horion; de zaak werd gebracht voor het gerechtshof van Luik. In 1577 verklaren de 22 schepenen van het land van Luik (2) Jan van Rhoe wettige bewoner en laten weten aan Jan van Horion en Corstjens dat ze moeten teruggeven al wat ze hebben weggenomen: boomen, vaatwerken, beesten, enz. en dat ze het goed moesten verlaten om het in gerustheid te laten bewonen door Jan van Rhoe. Deze verlieten het echter niet maar beriepen zich op den Officiaal van Luik, die op zijne beurt onder straf van kerkelijken ban aan Jan van Rhoe en diens aanhangers verbood Horion te verjagen of te storen tot de zaak „definitief" uitgesproken was; dit was reeds in het jaar 1579. Dit zelfde jaar bekrachtigden de schepenen van Luik hun eerste vonnis, doch Jan van Horion was nog niet voornemens te verhuizen; hij trachtte zich dan als eigenaar van Sipernau te doen erkennen door de schepenbank van Eelen, doch de „Scholtet ende schepenen der banck van Eelen ende scholtet ende Eygensgenooten van Eelen" hebben hem geantwoord „dat hij van Horioen ter platzen qùaeme binnen Eelen, daer wy gewoenlick syn recht ende justitie te administreren". Zij boden hem aan de verheffing te doen zijner goederen van Horion, maar niet van Sipernau. Eindelijk sterft Jan van Horion; doch Thomas

(1) Zij werden later vrijgelaten en Jan van Horion en Corstjens moesten de twee derden der kosten betalen.

(2) Dit was het Hooggerecht te Luik bestaande uit 22 schepenen-rechters.

Digitized by Google

Berden geneesheer en Jan van Horion, kanunnik te Luik, treden op als voogden zijner dochter Margareta en zetten het geding voort. Margareta trad in het huwelijk met Gerard de Fraipont. Jan van Rhoe verbleef nu eenigen tijd met zijn zuster Ermengarde alleen op Sipernau. Zij bleven er echter niet lang in rust: toen juist begon een tijd van plundering in onze streken door de voorbijtrekkende legers en vooral door de Hollandsche troepen veroorzaakt. Deze laatste voerden Jan van Rhoe gevankelijk mede naar Holland in Maart 1589. Gerard de Fraipont meende deze gelegenheid te moeten gebruiken om in het bezit van Sipernau te komen. Wij zien evenwel de schepenen van Luik en de Officiaal aldaar tusschenbeide komen om Ermengarde, die het goed bewaarde gedurende de afwezigheid van haren broeder, te beschermen tegen Gerard de Fraipont. Bij den dood van Gerard de Fraipont in 1627, die negen wezen naliet, zette Baron de Blanckart de zaak voort en later weer de kinderen van de Fraipont. Omstreeks 1677, meer dan honderd jaren na den aanvang, werd het geding nog eens hervat door zekeren Gerard de Fraipont, die 18 Februari 1670 Sipernau reeds verheven had voor de zaal van Curingen, tegen een anderen Jan van Rhoe. Hij deed eindelijk de zaak „examineeren door twee famose doctoren tot Loven". De familie van Rhoe bleef evenwel in het bezit van Sipernau, doch het gevolg was dat beide familiën een groot deel van haar vermogen aan de advocaten lieten.

Jan van Rhoe die Sipernau verheven had in 1576 was gehuwd met „Juffrouwe Philips (sic) van Zuylen van Hermelen" in 1562 12 Juli.

Omstreeks 1600 huwde GODEFRIDUS DE RHOE D'OPSINNICH, heer van Zippernaw, met Magdalena dochter van Adam van Kerkem, heer van Cosen, Weyer, enz. Hij was waarschijnlijk de zoon van den voorgaande. Zij hadden drie kinderen: Maria, Philippina die kosterin werd in het klooster van Munster en

JAN VAN RHOE OPSINNICH, heer van Sipernau, die in 1627 kapitein werd. In 1648 lag zijn garnizoen te Eelen ([1]). Hij werd aangenomen in den „Etat Noble" van het land van Luik in 1652

([1]) Men leest in het sterfregister van Eelen „Jan Vrancken soldaet van de compaignie van den capitein Rhoey alhier in guarnisoen".

Digitized by Google

en komt een laatste maal voor in 1669. Hij was gehuwd met Justina de Lonterbach de Mordel, waarvan hij een zoon had

MARTINUS WILHELMUS VAN ROYE, die reeds in 1675 als heer van Sipernau voorkomt. In 1682 den 16en Dec. maakte hij zijn testament voor den pastoor van Eelen; hij liet Anna Elisabeth Margareta van Keverberg als weduwe achter met vier kinderen (1). Sipernau ging volgens het recht van dien tijd over op zijne zuster

Anna Maria, reeds weduwe in 1683, die hertrouwde met BARON JAN VAN ROYE OBSINNICH uit een zijtak der familie. In 1696 November 19, verheft Lambrecht, zoon van Martinus Wilhelmus van Roye (2), het goed, dat nogthans bewoond bleef door:

ADRIEN MARTIN, BARON VAN RHOE-OBSINNICH, zoon van baron Jan van Rhoe voornoemd. Hij was gehuwd met Elisabeth van Kerkhem, gestorven in 1697, en daarna met Antonetta Margareta van Baexem tot Baexem. Hun derde kind Anna Francisca (3), barones van Roye van Baexem, vrouwe van Sipernau, huwde in 1726 met Thomas Cornelius Baron van der Marck, zoon van Hendrik Adriaan van der Marck.

Den 6 Maart 1710 kocht JAN WILLEM BARON VAN DER HEYDEN van Luik (4) voor zich en zijn zoon Jan Ferdinand, kanunnik aldaar, het ridderhuis Sipernau met slotgebouwen, vijvers, grachten, cijnzen, weiden, landerijen, recht van jacht, enz. van Baron Adriaan Martin de Rhoe d'Opsinnich voor 23000 brabantsche guiden. Dezelfde kocht ook de hofstede van Nuchelen voor 6000 gulden. In 1713 vindt men als bewoonster van Sipernau zekere Mevrouw Schenk. Het goed van Sipernau ging later over aan voornoemden Jan Ferdinand Baron van der Heyden a

---

(1) Het jongste kind wordt alleen genoemd: Andries Philips. Een harer dochters Elisabeth Justina Rhoe de Sippernau huwde Jacobus Smets, verbleef te Eelen, stierf te Maeseyck en werd te Eelen begraven 12 Januari 1707. Zij liet drie kinderen na.

(2) In 1696 huwde in de kerk te Eelen Anna Catharina de Rhoe de Sipernau (waarschijnlijk een derde kind van Martin Rhoe) met den Edel. Heer Joannes van Os. Het vierde kind moest zijn Lambrecht die Sipernau later verhief. Cf. Archief der kerk te Eelen.

(3) Uit dit huwelijk ontsproten nog de tweeling Hermanus Ludovicus en Alexander Godefridus, en nadien Ludovicus, Josephus, Martinus. Cl. Doopregister, Eelen.

(4) *Publications de la Société historique et archéologique dans le duché de Limbourg*, t. X.

Digitized by Google

Blisia, heer te Grâces, Hamal en Sipernau, licencié van Orléans, proost van O. L. Vrouwkerk „ter schreden" te Keulen en kanunnik der Domkerk te Luik. Hij was verplicht jaarlijks eene rente van 200 gulden aan zijn broeder uit te keeren

In 1729 19 October, maakte THOMAS CORNELIS BARON VAN DER MARCK DE LEUR TOT BAEXEM gebruik van het recht van evictie of benaasting als zijnde de echtgenoot van Anna Francisca Rhoë van Opsinnich, vrouwe van Sipernau, en trok de heerlijkheid Sipernau tot zich. De proost van der Heyden moest zich met de som van 25000 brab. gulden tevreden stellen Thomas Cornelius van der Marck was geboren te Utrecht den 11den December 1705 (1) en huwde te Baexem den 5den Mei 1726. Op aandringen zijner echtgenoote zwoer in 1730 hij het protestantisme af in de Jesuitenkerk te Maastricht. Het oude ridderlijk goed van Sipernau was hem waarschijnlijk te zeer vervallen, althans gedurende de eerste jaren dat hij den eigendom er van bezat, bouwde hij het kasteel van den grond opnieuw op gelijk het er thans nog staat, behoudens eenige latere veranderingen. Ziehier hoe de schrijver der „Délices du Pays de Liége" het met zijn omgeving afschildert: „Op een halve mijl ten Noorden van Dilsen vindt men een woeste en onbewoonde streek, ofschoon laag en moerassig, waarvan eenige boomen met hooge kruin geheel den rijkdom zouden uitmaken zoo men er niet een prachtig kasteel aantrof, dat in deze streek geplaatst schijnt als een tegenhanger met den barren en onvruchtbaren grond. Een vijver, gegraven in den vorm van een hoefijzer, maakt er de omheining van uit; deze maakt den grond bebouwbaar wijl hij het water opneemt. Daar rijst een schitterend en regelmatig gebouw bestaande in een zeer dik paviljoen, bevattende beneden vier juist gelijke zalen. De voor- en achtergevel, die gelijk zijn en naar het Oosten en Westen uitzien, zijn even schoon als het midden gedeelte. Het kasteel hoort toe aan den heer van der Marcken". Het kasteel kostte hem meer dan 60000 gulden. Hij vroeg in 1741 en verkreeg van den Prins-

(1) Deze tak der familie van der Marck komt waarschijnlijk als bastaardtak af van den beruchten Willem van der Marck-Lummen, die in Holland aan het hoofd der Watergeuzen verbleef van 1572 tot 1574. Gansch deze tak der familie was protestant. Zie: *Histoire de la maison de la Marck*, p. 301 en vl.

Digitized by Google

Bisschop van Luik voor de som van 300 kronen „de kleine heerlijkheid van Eelen die slechts ongeveer 500 bunders grond bevatte inbegrepen de heiden en waarbij begrepen is een klein hof van Meier, Schepenen en Griffier waarvan de beste plaats geen pistool in het jaar opbrengt" (1). Sedert betitelde hij zich vrijheer van Leur, heer van Eelen en Sipernau; de Eelenaren, hierdoor zijne onderdanen geworden, moesten hem als hunnen heer erkennen en hem den eed van getrouwheid en gewone onderdanigheid afleggen. Na zijn onverwachte dood te Schoonhoven in Holland in 1744 voorgevallen werd dit voorrecht teruggetrokken op aanvraag zijner weduwe (2). De baron had in 1738 eene kleine moeilijkheid met den pastoor der parochie nopens het recht van zijne bank op het koor der kerk geplaatst te behouden; hij vond steun bij den aartsdiaken van Kempenland te Luik, die de bank op het koor deed terugplaatsen (3). Hij had twee zonen: Jan Frederik Karel en Alexander Lieven; deze nam dienst in het fransche leger en stierf te Baexem in 1804.

Zijn oudste zoon: Jan Karel Frederik Baron van der Marck, heer te Sipernau, Westering en Eelen, was geboren te Maastricht den 29sten September 1732 en huwde te Luik in 1760 met Maria Theresia Ludovica Josepha Rijksgravin d'Aspremont-Lynden en Barveaux. Te voren was hij kapitein van het regiment Vierset ten dienste van den Koning van Frankrijk. Hij kocht in 1767 voor 48000 Luiksche gulden van Karel baron van Kinsky tot Tervoort het zesde deel der heerlijkheid van Steyn en hechtte dien titel aan zijn naam. Hij was een ware losbol (4); in 1772 (5) liet hij al zijne goederen, behalve die van Steyn, over aan een

---

(1) Staatsarchief. Luik „*Salle des Finances*", vol. CX, bl. 14 en 38.

(2) Deze ging te Baexem wonen waar zij in 1764 overleed. De meeste bijzonderheden nopens dezen en volgenden bewoner van Sipernau zijn getrokken uit *Publications de la société historique et archéologique dans le duché de Limbourg*, t. VIII. bl. 131 en vl. en uit het aangehaald werk van de Chestret.

(3) Kerkelijk archief. Eelen.

(4) Hij kreeg ook twist over de bank op het koor der kerk te Eelen; de aartsdiaken vorderde zijne bewijzen; hij haalde toen aan dat hij bijgedragen had aan de nieuwe monstrans: op deze staan werkelijk het wapen van de familie van der Marck.

(5) *Publications de la société historique et archéologique dans le duché de Limbourg*, ibid.

Digitized by Google

rentmeester, zekeren Fred. d'Arcen J. V. L., onder voorwaarde dat zijne vrouw eene jaarrente zou genieten en dat de beheerder kosteloos Sipernau kon bewonen; alleen zal hij aan den baron en diens vrienden eenige kamers moeten afstaan wanneer zij komen jagen. De rentmeester zou daarbuiten ontvangen 600 gulden jaarlijks, 5 stuiver per vat graan en 5 vaten ten honderd „voor den krimp". Hij moest elk jaar rekening geven aan den baron of aan zijn gevolmachtigde, den baron van Bruck. Van der Marck ging daarna het kasteel van Steyn bewonen tot 18 Mei 1783, toen hij zich met zijn vier kinderen Karolina (22 jaren), Lodewijk (19 jaren), Frans (18 jaren) en Alexander (12 jaren) naar Noord-Amerika begaf (1). Hij was voornemens zich te vestigen op het eiland St. Eustache. Zijne vrouw met een pensioen van 5000 gulden Luiksch bleef in het klooster der Sepulchrienen te Luik. Hij kwam aan te Baltimore en nam dadelijk geld op zijne goederen van Steyn op; in korten tijd bracht hij in Amerika gansch zijn fortuin te gronde. Hij knoopte kennis aan met Miss Elisa Broeck, die zich uitgaf als een verwante van Lord Gréville. Hij vertrok met haar naar het fort „Détroit", bij het meer Erié. Nadat zijn geld verkwist was en zijne plannen van verrijking verdwenen waren, keerde hij in 1786 naar zijn vaderland terug. Hij liet zijne dochter te Amsterdam. Alexander was in Amerika gebleven, Lodewijk en Frans namen dienst op een Fransch oorlogschip en later in het Fransche leger met hun oom van Baexem; Lodewijk sneuvelde te Rijssel in 1794 en Frans stierf eenigen tijd later. Bij zijn terugkomst vernemende dat zijne vrouw in 1783 overleden was, huwde hij eene Amerikaansche dame Amelia Murray die hem twee kinderen schonk Washington de la Marck, geboren te Keulen, en Bellé de la Marck, geboren te Mulheim. Metterwoon vestigde hij zich te Steyn. Bij zijn dood op 13 Jan. 1797 te Maastricht, keerde Amelia Murray naar Amerika terug. Alzoo verdween deze tak der roemrijke familie van der Marck, waarin men buiten den aanvoerder der Watergeuzen en het bekende „Everzwijn der Ardennen",

(1) In het parochiaal doopregister te Eelen staan de volgende geboorten geboekt: 1761 Maria van der Mark, 1762 Joseph, 1763 Isabella, 1764 Louis, 1765 Frans, 1766 Ernestine, 1768 Ludovica, 1771 Alexander.

Digitized by Google

meerdere noemenswaardige leden telde: onder anderen twee prins-bisschoppen van Luik.

Op 15 Oct. 1779 reeds had van der Marck het kasteel en de heerlijkheid Sipernau verkocht voor 81000 gulden aan

ALEXANDER, BARON VAN DER LILIËN, directeur generaal der posterijen van den Westphaalschen Kreits te Maeseyck tijdens de Oostenrijksche regeering. Bij den verkoop waren inbegrepen de hoeven van Colen en Broekergade en eene bank op het koor in de kerk van Eelen. Het goed was belast voor 46000 brabantsche gulden. Baron van der Liliën was van Duitsche afkomst en wilde de inwoners van Eelen aan allerhande verplichtingen onderwerpen, waartegen zij zich met recht verzetten Hij vroeg dan in 1789 (1) aan den Prins-Bisschop van Luik de heerlijkheid van Eelen aan, gelijk baron van der Marck ze bezeten had, hetgeen hem werd toegestaan voor 2000 brabantsche gulden. Van de abdis van Thorn kocht hij voor 70 gulden de helft van het jachtrecht te Neer-Oeteren. Hij kon van dit alles niet lang genieten, want, toen kort daarop de Fransche legers in België drongen, moest hij de vlucht nemen naar Duitschland. Als postmeester had hij het hooge toezicht over den postdienst; nabij het kasteel bij de hoeve Broekergade was een standplaats (relais) (2) voor paarden gebouwd, waar de postboden nieuwe paarden ontvingen. Hij werd door de Franschen op de lijst der emigranten gebracht en zijne goederen, waarvan een inventaris werd opgemaakt, gedagteekend 28 April 1797 (3), werden verbeurd verklaard. Zijne echtgenoote, Barones de Speeth, bleef te Eelen wonen; de Franschen gelukten er niet in hare briefwisseling te onderscheppen (4).

---

(1) Staatsarchief te Luik. *Chambre des Finances*, vol. XI. 140vo.

(2) Deze gebouwen zijn een twintigtal jaren geleden geheel afgebrand.

(3) Een afdruk van dezen inventaris is nog op Sipernau bewaard. Hij vermeldt de gebouwen in zeer goeden staat en overvloedig voorzien van rijke meubelen, zoodat de aankooper er dadelijk zijn intrek kon nemen. Het eigendom besloeg, zonder de plaats der gebouwen, het voorplein en den vijver mede te tellen, eene oppervlakte van 116 bunders, 315 roeden en 1 voet. Daaronder waren 82 bunders, die het oud adellijk goed uitmaakten en vrij waren van alle tienden en schattingen; 105 bunders vormden een geheel, waartusschen geen ander eigenaar een duim grond bezat. Het geheel werd door de Franschen geschat op eene waarde van 204.662 fr.

(4) Jos. Habets, *Archieven van het kapittel en de hoogadellijke rijksabdij Thorn*, II° deel, bl. 603.

Digitized by Google

In 1802 8 Januari (18 nivôse an 10) werd Baron van der Liliën door besluit der consuls voor goed van de lijst der emigranten geschrapt en in het bezit zijner goederen hersteld. Waarschijnlijk is hij op Sipernau niet meer weergekeerd, wijl met de Fransche Overheersching zijne bediening als postmeester ophield. Na hem woonde op Sipernau:

JONKHEER DE BORS D'OVEREN, ongehuwd, die er verbleef tot in 1837. Hij werd te Eelen begraven; op zijn grafsteen leest men:

D. O. M.
Ici repose le corps de
Messire Eugène-Joseph-François-Ghislain
de Bors d'Overen
né à Malines le 30 Avril MDCCLXIII.
Pieusement décédé à Sipernau
le 11 Juillet MDCCCXXXVIII
Priez Dieu pour son âme.

Het was een godvreezend persoon die in de stilte van Sipernau zijne oude dagen heeft willen slijten.

Gedurende het leven van de Bors woonde ook reeds op Sipernau JONKHEER JAN LEONARD HUBERT OLISLAGERS DE MEERSENHOVEN. Hij was gehuwd met de zuster van den voorgaande: Isabella Josephina Joanna Francisca Cecilia de Bors d'Overen, vrouwe te Lohmar, enz. (1). Te voren woonde hij op het kasteel van Meerssenhoven. Den 16 September 1792 had hij reeds het adellijk laathof van Crauwelbosch aangekocht. Hij overleed ook op Sipernau hetzelfde jaar als zijn schoonbroeder. Zijn grafsteen geplaatst door zijn zoon is heden in den kerkmuur ingelascht boven den grafkelder waarin ook de Bors d'Overen rust:

D. O. M.
Ici repose
Très noble et très honoré Seigneur
Messire
Jean Léonard Hubert
Olislagers

(1) Den 1sten Mei 1827 huwden in de kerk van Eelen: Karel Ghislain Maria graaf de Malet de Coupigny en Maria Isabella Josephina Victoria Olislagers, geboren te Maastricht den 13den Januari 1791.

Digitized by Google

Seigneur de Meersenhoven, Itteren etc. etc.
en son vivant commissaire instructeur à Maestricht
pour S.A.C. le Prince-Evêque de Liège
Membre du Conseil G. du dép^t de la Meuse Inf^re
nommé par les P.P. alliées, président de la
commission administrative de l'arrond^t de Maestricht
jadis capitaine des chasses et membre de l'ordre équestre
de la province de Limbourg, etc.
Il rendit son âme à Dieu en son château de Sipernau
le XI Sept^bre MDCCCXXXVII âgé de 68 ans
et à la mémoire de
Très Noble Dâme
Isabelle, Josephine, Jeanne, Françoise, Cécile
de Bors d'Overen
Dâme de Lohmar, etc. son épouse,
décédée pieusement en son château de Meersenhoven
le XVI Août MDCCXCVI, à l'âge de 36 ans
Leurs bonnes oeuvres ne seront pas oubliées.
et de
Messire
Théodore, Hyacinte, Hubert
Olislagers de Sipernau
Ecuyer
né à Maestricht le 16 Août 1787,
en son vivant membre du congrès national
et de la chambre des Représentants de Belgique
décoré de la croix de Fer.
Chevalier de l'Ordre de Léopold
Priez Dieu pour leurs âmes.

Op den steen staan de familiewapens van Olislagers en van de Bors d'Overen, benevens de 16 kwartieren van adel der familie Olislagers, zijnde: Olislagers, Lenarts, Tholen, Lensens, Theux, Stier, Mewen-Heinsberg, Pluymakers; en: Bors, Dulcken, Groote, Zum Bach de Coesveld, Olislagers.

Theodoor Hyacinth Hubert Olislagers, zoon van den voorgaande, maakte deel van het Nationaal Congres, dat na de Belgische Omwenteling van 1830 de grondwet vaststelde en nadien bleef hij lid der Kamer de Volksvertegenwoordigers.

Digitized by Google

Hij liet op het kasteel en den toren eene verdieping opbouwen.

Hij begiftigde in 1833 rijkelijk de kerk van Eelen [1]; hij was een ware steun voor de armen der parochie en der omliggende plaatsen. Hij was een overtuigd katholiek, de H. Mis werd wekelijks opgedragen in het kasteel; zelf bad hij dagelijks de kerkelijke getijden in het latijn. Zijn naam was in zegening te Eelen en omstreken, bij zijn dood in 1861 werd hij diep betreurd. Zijne gedachtenis leeft nog voort bij alle oude ingezetenen van Eelen en zijn portret hangt nog in menig huis op de eereplaats. Hij was nooit gehuwd geweest; bij zijn dood ging het goed over aan Gravin de Malet de Coupigny, echtgenoote van

ALEXANDER, GRAAF D'ALCANTARA, een afstammeling van den ouden Spaanschen adel van dien naam. Hij was een bloedverwant van den Heiligen Petrus d'Alcantara, wiens beeltenis hij in eene der geschilderde vensters in de kerk van Eelen liet aanbrengen. Ten jare 1862 10 Maart werd hij met zijne gemalin plechtig ingehaald door de Eelenaren. Aan den grenspaal tusschen Eelen en Rothem werd hij verwelkomd door de inwoners van Eelen, die hem triomphantelijk te midden van eene ontelbare menigte vreemdelingen en nieuwsgierigen naar zijn nieuw verblijf brachten. Hij verbleef er tot 1884, toen hij het kasteel verkocht om te Gent en later te Brussel te gaan wonen. Hij overleed in 1908 en werd te Eelen in den familiekelder van Olislagers, dien hij mede had geërfd, bijgezet.

RIDDER HENDRIK POWIS DE TENBOSSCHE was de nieuwe eigenaar, die dit zelfde jaar (1884) met zijne gemalin Gravin de Theux, even plechtig als zijn voorganger, werd ingehaald. Hij verblijft er thans nog.

De adellijke bewoners, die in de 19e eeuw op Sipernau verbleven, waren niet meer als voorheen in het ijzer gedoschte mannen, maar allen waren ridders der christelijke liefde: dit mag hier wel gezegd; de armen der omliggende dorpen hebben voetpaden naar Sipernau doen ontstaan, die nooit begroeid zijn.

---

[1] Zijn familiewapen prijkt nog op het rechter zijaltaar.

Digitized by Google

Het Laathof van Sipernau.

Het goed van Sipernau was oorspronkelijk eene vrijheerlijkheid in den strengen zin des woords: „allodium", het hing van niemand af. Omstreeks 1360 werden de meeste groote goederen van het Maasland, dat te voren een afzonderlijk leenstelsel bezat, leenroerig gemaakt van den graaf van Loon. Op Sipernau woonde de voornaamste leenheer van het Maasland: Adam van Moppertingen. Het goed bleef van toen af tot aan de Fransche Omwenteling leenroerig aan de leenzaal van dien graaf.

Evenals het hof van de Kapel en van Zand vormde Sipernau een laathof: oorspronkelijk waren eene menigte laten aan den eigendom van Sipernau verbonden, die corveeën moesten doen en zekere lasten betalen; later moesten ze nog enkele verplichtingen nakomen voortspruitende uit de landerijen, die ze bebouwden. Weinig is ons in de handschriften overgebleven van dit laathof; alleen vonden wij een deel van een cijnsregister (1), dat ons niet eens toelaat de uitgestrektheid en de eigendommen van het laathof vast te stellen.

Elk laathof werd bestuurd door een meier, bijgestaan door twee of meer schepenen en een secretaris; door dezen werden de cijnzen geïnd, welke de onderhoorige cijnsplichtigen verschuldigd waren, en de eigendomsveranderingen der onderhoorige gronden gewettigd. De verandering van eigendom geschiedde vóór den meier en de schepenen en werd door den secretaris in het cijnsregister ingeschreven Gewoonlijk was de meier zelf secretaris. De „opheldinghe", gelijk men zulke wettiging noemde, eindigde met de gekende formule „een blauwmuyser als Godsgelt en lycop naer Lants costuym".

Voor het jaar 1530 vindt men als meier van Sipernau: Herman Clingelhoets; „mansionarii" (laten) waren: Peter Coenen, Herman Jaspers, Martin Stocks, Nyelys Nelens. In het jaar 1549 meier: Dyryck van Hoerle; laten: Geurt Peimen, Peter Jaspers alias van

(1) In de gicht- of cijnsregisters werden door den secretaris van het laathof de verschillende inkomsten opgeschreven, de veranderingen van eigenaar gewettigd en de vervulling der verplichtingen, cormeden, enz. opgeteekend. Dit register is in bezit van den heer J. Poysat te Eelen.

Digitized by Google

den Ertweck, Peter Coenen, Jeronyme Morskens (1). In 1703 schepenen: Wyn Lucas en Jan Lucas. In 1707 meier: Niclaes Matthys Pylmans, in 1715 Fred. D'Yerna. In 1781—82 was advocaat Gelders meier, Theodorus Lucas schepen en secretaris en Johannes Coenen, Leonard Lucas en F. W. Meuleberg schepenen van het laathof (2).

De Kapel van Sipernau.

Er bestond reeds vroeg op Sipernau eene kapel, waar de goddelijke diensten verricht werden door een daaraan verbonden priester. Voor de eerste maal vindt men ze vermeld in 1628 in een register van den aartsdiaken van Kempenland „capella castralis". Aan dit beneficie was een inkomen verbonden van 12 malder spelt of 5 malder koren. In 1671 bestond er niets meer van, zooals de pastoor van Eelen aan den aartsdiaken verklaarde; waarschijnlijk was het slechts een vertrek van het gebouw dat als kapel gediend had.

In 1749, gedurende de laatste jaren der weduwe van der Marck, vindt men weer een priester op Sipernau aangesteld, met name Henricus Raŭsa, die er eenige jaren den dienst deed. Gedurende het leven van den heer Olislagers, omtrent 1842, werd er ook wekelijks de H. Mis gelezen. De breede gang in het kasteel diende als kapel, een groote kast bevatte het altaar, dat buiten de diensten weggesloten bleef.

De heer Powis de Tenbossche liet naast het kasteel eene schoone en ruime kapel bouwen; het is een „oratorium privatum", waarin enkel de bewoners van het kasteel hunne godsdienstige plichten mogen vervullen.

---

(1) Staatsarchief te Hasselt: afzonderlijke stukken over Sipernau.

( ) Cijnsregister hierboven genoemd. Er waren goederen onder Hontissen (Dilsen) gelegen, die tot het laathof van Sipernau hoorden.

Digitized by Google

II. Het Laathof van de Kapel.

Het laathof van de Kapel is met Sipernau en de andere groote hoven van Eelen een dier laathoven, die in het begin der Middeleeuwen hun ontstaan vonden en waarover men, vóór de XIVe eeuw, maar zelden bijzonderheden kan ontdekken. In de oudste voorhanden archieven vinden wij reeds deze hoven terug (1). Allen waren leengoederen, roerig van de zaal van Curingen onder den Graaf van Loon. Te oordeelen naar de aanhoorigheden van het hof der kapel kan men besluiten, dat deze hoeve omstreeks 1400 een der groote hoven van het Maasland was.

Luidens een „opheldinghe" (2) van 1421 bezaten Lambrecht en Jan van der Capellen ieder een laathof, gelegen in de „villa" van de kapel; samen behoorden ze later aan Herman van der Capellen alleen. Door het woord „villa" zou men moeten verstaan, dat rondom de kapel meer woningen lagen en dat er toen reeds een geheel gehucht bestond. Later kwamen er nog andere hoven rondom liggen, waardoor het gehucht den naam kreeg van „Ophoven." Meermaals vindt men de hoeve aangehaald onder de benaming „adellijke laathof van de kapel", omdat de bewoners gewoonlijk tot den adelstand behoorden. Wij laten hier allereerst de lijst der eigenaars, die ze bewoonden, volgen:

Van 1370 tot 1390 vinden wij Emondus de Capella of van der Capellen. Deze ontleende dus zijn naam, gelijk ook de hoeve, aan de kapel die er bijhoorde, hetgeen een bewijs is dat de kapel reeds lang moest bestaan, zoo niet moest men voor den eigenaar of het hof nog een andere benaming vinden. In 1390 komt voor Johannes van der Capellen en is sprake van een laathof toebehoorende aan Lambrecht de Capella, zijn broeder. Johannes stierf in 1421 en Lambrecht verhief diens hoeve, zoodat voortaan er maar één laathof meer bestond. Herman van der Capellen, zoon

---

(1) Zie Hoofdstuk II, de kapel van O. L. Vrouw van Rust.

(2) Staatsarchief Hasselt. Reg. 4 van de Leenzaal van Curingen, afdeeling Maasland. Bijna al de bijzonderheden over de hoeve van de kapel zijn getrokken uit de verheffingen voor de zaal van Curingen en uit de gedingstukken over Sipernau. Ziehier bedoelde verheffing: „*1421 Lambertus de Capella relevavit iteidem, post mortem Johannis de Capella quondam sui fratris, unam curiam mansionariorum, jacentem* in villa *de Capella cum omnibus, etc.*".

Digitized by Google

van Johannes, erfde het goed van zijn oom en liet het op zijn beurt na aan zijn zoon Arnold (1). In 1510 vinden wij nog te Eelen de familie van der Capellen: Jan van der Capellen en later nog zekeren Allard van der Capellen, waarna de naam geheel verdwijnt. Na deze familie komt het laathof in het bezit der familie „van Roye", van adellijke afkomst en die sinds een vijftigtal jaren reeds Sipernau bewoonde. In 1535 komt voor op de hoeve van de kapel: Richalt Roye. In 1576 stierf er „Joncker Johan Roye aen die Capelle". In 1653 overleed er als eigenaar Richalt Roye. In 1666 ontmoeten wij zekeren Frederik Roye in garnizoen te Maastricht en in 1767 en in 1672 komt dezelfde voor als eigenaar der hoeve: „Joncker Frederick van Opsin nich genoemt Rhoe". In 1698 werd Peter Curinghs, scholtis van Groote Spauwen, door zijn huwelijk met de zuster van Frederik Rhoe, Johanna, eigenaar van het hof. Hij verkocht het in 1705 (2) aan de Kruisheeren van Maeseyck met alle aanhoorigheden alsmede het recht den beneficiant der kapel ter benoeming voor te stellen. Deze bleven in bezit van het hof tot aan de Fransche Omwenteling. Gedurende al dien tijd, sedert 1705, werd de hoeve bewoond door de familie Lenders. Op 20 Januari 1709 stierf er Leonardus Lenerts, „colonus (3) ad capellam", en den 31sten Mei 1762 Joannes Lenders, de oude „villicus in capella". De Kruisheeren verhieven het hof nog in 1792 den 12den Januari voor de leenzaal van Curingen; bij de komst der Franschen in ons land schijnen zij het hof te hebben willen verkoopen; althans den 9den Februari 1792 werd te Curingen de verheffing ervan gedaan door Baron van der Marck-Stein, voorheen heer van Sipernau. In 1794 echter verpachtten de Kruisheeren weder de hoeve voor een nieuwe termijn aan de familie Lenders. Feitelijk werd de hoeve door de Franschen aangeslagen en openbaar verkocht. Na de omwenteling werd het hof eigendom der familie Lenders, die thans de hoeve nog bewoont.

---

(1) De dagteekening ontbreekt in de registers. Herman van der Capellen stichtte op 25 Maart (zonder datum) een jaargetijde in de kerk van Eelen met een jaarlijksche rente van een oude groote, gevestigd op een stuk bouwland, tusschen de landerijen „In den Bergh" op den Bergercamp, gelegen.

(2) Kerkelijk archief Eelen.

(3) Sterfregister in het kerkelijk archief te Eelen. Colonus en villicus beteekenen pachter. Deze huurde de hoeve van de Kruisheeren.

Digitized by Google

De volgende meiers, die tevens secretaris waren, en de volgende schepenen van het laathof vonden wij bij onze nasporingen (1). Meiers: 1667 Jaspar Claessens, notaris te Maeseyck (2); in 1697 wordt hij opnieuw aangesteld onder den nieuwen eigenaar Peter Curinghs; 1706. Lamb. Fred. D'Yerna, licentiaat in de rechten; 1733 Johannes M. F. D'Yerna; 1755 Dirck Lucas; 1771 Theodorus Lucas.

Schepenen: 1667 Thiel Kelleners en Herman Boutsen.
1698 Winand Lucas en Jacob Aengevelt.
1700 Jan Lucas, koster.
1706 Jacob Aengevelt met Jan Lucas.
1710 Franc. Robert D'Yerna, licentiaat in de rechten, van Maeseyck.
1733 Lamb. Fred. D'Yerna, advocaat te Maeseyck, en Emont Aengevelt.
1735 Emont Aengevelt, Mevis Lucas, Gerardus Antonius D'Yerna.
1737 Joannes Coenen.
1755 Joannes Conen en Lendert Coninks (3).

III. Het hof van Corbie.

Behalve de kerk en de heerlijkheid van Eelen bezat de abdij van Corbie aldaar in volledigen eigendom eene groote hoeve. In het charter der XIIe eeuw, hierboven meermalen genoemd, staat deze hoeve reeds als oud aangehaald. „Insgelijks de heerlijke hoeve der kerk van Corbie en geheel de kolonie met haar toe-

(1) Een enkel cijnsregister, dat echter naar andere registers van ouderen datum verwijst, is in bezit van mr. Th. Coenen, Eelen, en loopt over de jaren 1667 tot 1764.

(2) Zijne aanstelling als meier luidt: „*Den Eydt van Jaspar Claessens, den 2den Martii 1667. — Compareerende overmits Thiel Kellenceers ende Herman Boutsen Laetschepenen Jaspar Claessens heeft geexhibeert syne commissie van den meyer ende secretarisampt deser Laethoffs hem gejond van den wel Edelen Joncker Frederic van Opsinnich genaemt Rhoe ende dyenswolgens voor soodanige geadmitteert synde heeft in onze handen gepreteert den gewoonelyken eyt daertoe gerequireert 't welck is in hoeden der Laeten gekeert*".

(3) Verschillende landerijen van het hof „Overvelde" uit Gremelsloo moesten aan het adellijk hof van de Kapel cijns betalen, zoo ook landen te Op Oeteren gelegen.

Digitized by Google

behoor, die zij bezitten gelijk reeds in den tijd van den proost Symon, en het bunder „Wecheken" betaalt geen tienden....." Meerdere mededeelingen geeft het stuk niet op. De hoeve droeg den naam van „Hof of Laathof van Corbie", soms „Absthof". Het middenpunt dezer bezitting moet gelegen hebben bij de kerk ten Zuiden van het kerkhof: in de oude stukken is er meermalen melding van het adellijk hof of laathof van het kerkhof.

Deze ligging stemt overeen met de oude gebruiken; bij de oprichting der parochiën door de groote eigenaars bouwden deze de kerk op het deel van den eigendom, dien zij zich bijzonder voorbehielden, daarom genoemd *ager indominicatus* (1). Alzoo lagen de twee hoeven, die der abdij en die van den pastoor, beiden vlak naast de kerk. De landerijen van dit laathof strekten zich uit achter de tegenwoordige pastorie (2); daarbuiten had het een aantal woningen, landerijen en weiden, waarvan de bewoners of houders aan de abdij cijns betaalden.

Toen de abdij in 1559 hare tienden van Eelen met het recht van vergeving der kerk aan den baron van Bocholt verkocht, was daarbij ook het cijnshof inbegrepen met al zijne aanhoorigheden. In register LXXVI der „Chambre des Finances", berustend op het Staatsarchief te Luik, vindt men op fol. 148vo een afschrift uit het cijnsregister van het hof van Corbie, waarin al de goederen van het hof worden opgegeven met de namen der laatste houders en de opbrengsten. Het zou te lang zijn en van weinig belang dit hier in zijn geheel mede te deelen, wij willen er slechts de eerste bladzijde van laten afdrukken:

„Dit is den censregister van Keurmeden, Capuynen, Hoenderen, Enen, Grooten ende Penninghen in den Hoff des heeren van Bocholtz (genoempt Corbye) vallende op sint Stevendach anno 1621, secundum Kalendarium waarvan de eerste letter is A.

In den iersten Buydelsgoet onder Eelen omtrent een vrecht Hoefreysingen of Bongaerts gelegen in den dorp van Eelen reig.

---

(1) Imbart de la Tour, *Les paroisses rurales du IVe au XIe siècle*, p. 94: „Chaque villa ou chaque groupe de villas appartenant à un même maître aura donc son église. Celle-ci, souvent simple oratorium, est construite sur la partie réservée au maître, le *mansus indominicatus*".

(2) Men merke op dat het juist hier is dat men de romeinsche begraafplaatsen ontdekte waarover hierboven gesproken is.

Digitized by Google

de wenne langs den kerkhof ende de gemeyne straet rontsom, ende beneven de pastorie huysinge ende dat straetjen tusschenbeyden naer Eycke gaende jaerlyks 60 alde grosse 1 capuyn.

Kempeneers goet dat heldende is Johannes Kempeneers..... gelegen tusschen het straetjen langs den thienden bongaert gaende genaempt de Jodenstraet (1) ter eenre ende Jaecken Smets huys en hof genaempt Meyershofken, ter andere uytschietende op syn eygen huys, ten laetste langs de gemeyne straet gaende naer den aertwegswaert..... 32 alde grossen, 2 capuyne, eenen keurmede.

Geert Beulmans, voer Allard van der Capellen daer helder van is Lenaert Kellen.... de hof genaempt de Ampsterberch gelegen langs de Jodenstraet ende het thiendenkempken ende thiende straetjen....."

Volgt alzoo eene lange vermelding van woningen en landerijen, met aanduiding bij wie ze in gebruik zijn en opgave van cijnzen, kapoenen enz., onder Eelen en Tongerloo.

Voor de opbrengsten, die in natuur betaald werden: koren, haver, hoenders, eenden enz., bezat de abdij van Corbie eene afzonderlijke schuur, gelegen op de plaats, waar heden de hoeve ligt tusschen de school en de woning van den heer F. Gysen. De vruchten werden bij gelegenheid in geld omgezet, onder toezicht van den proost van Widoye, die de tienden moest innen namens de abdij; later werd het rechtstreeks gedaan door den Baron van Bocholt, door tusschenkomst van meier en schepenen. In 1691 was meier Hendrik Bouten, tevens scholtis van Eelen.

IV. Het hof van „Zant".

Het gehucht Zand is oud; aldaar ter plaatse, geheeten Zengerveld, heeft men vele romeinsche oudheden ontdekt. Het gehucht dankt zijn ontstaan aan een oud cijnshof met omliggende woningen, waarin de hoorigen of mansionarii woonden. In 1391 komt dit hof voor de eerste maal voor: „Theodoricus Loef Hakes ver-

(1) De naam van Jodenstraat doet het verblijf van Joden te Eelen veronderstellen.

Digitized by Google

hief te Stockheim 1391, als een leen van het Maasland, de hoeve van Zant, gelegen tusschen Maeseyck en Eelen, met zijne aanhoorigheden, landen, beemden, weiden, vijvers, hoorigen, cijnzen en alle andere, open door dood van Conrardus Hake, zijnen vader, in tegenwoordigheid van Theodoricus de Elen, Jacobus de Chippernau, Rutger Multor, Johannes de Puteo" (1). Op 22 Sept. 1360 vindt men reeds met Allaert van Sypernau genoemd: Geraet Haec ridder en Coenraet Haec knaap (2). Na den dood van Theodoricus Loef Hakes verhief zijne echtgenoote „Elisabeth Loef Haex" den eigendom, te weten: 34 bunders bebouwbaar land, vier leenmannen en 32 grooten cijns, een groot gerekend tegen 16 Thornsche zwarten (3). De hoeve werd toen geheeten „Loefshof".

In eene oude lijst van jaargetijden ontmoeten wij zekeren „Franconio de Zandt"; wanneer hij geleefd heeft is niet te vinden; de namen aan de plaats ontleend zijn zeer oud. Later werd het hof bewoond (zonder datum) door zekeren Johan des Joncker of Jan dictus der Joncker de Sandt.

In 1715 heette de hoeve: Puytelinxhof naar den eigenaar: kanunnik Puytelinx; alsdan was er meier: Claessens, de schepenen van het cijnshof waren: Nicolaes Mathys Pylmans en Martin Savelcoul. Omstreeks 1750 woonde er als eigenaar Arnoldus Keyserts; naar dien naam heette men de hoeve, Keizershof en de ernaast gelegen grond, Keizerskamp. In 1760 kocht baron Karel de la Marck de hoeve genaamd „Keiserkenshof" van mevrouw Colen. Het hof, met landerijen, weiden en bosschen, was toen slechts 22 bunders groot. Waarschijnlijk was dit eene tweede hoeve in het gehucht Zand gelegen.

Nog andere hoven van minder belang bestonden er. Een oud jaargetijde van Theodoricus in de Berch en Heylwigis zijne vrouw was gesticht op het huis en de hoeve „in de Berch" op den Bergerkamp. Deze hoeve is eene der oudste van het dorp, daar haar bewoners hun naam aan de plaats zelf ontleenden. — Verder vindt men: „1787 Winhof genaemt Ophoven of Lenssenhof onder

---

(1) C. de Borman, *Livre des Fiefs du comté de Looz*, bl. 278. — Van den hiergenoemden Johannes de Puteo bestaat nog een jaargetijde in de kerk van Eelen.

(2) Ibid.

(3) P. J. Maas, *Geschiedenis van Neer-Oeteren*. Bijlagen in het IIde deel. bl. 338.

Digitized by Google

Eelen gelegen toebehoorende aan het Agnetenklooster van Maeseyck". Ook nog de Vennerhof, enz.

V. De Familie „van Elen".

In de oudste oorkonden, die een weinig licht over de Maasstreek werpen, ontmoet men reeds eene familie, oorspronkelijk eene ridderfamilie, die den naam droeg „van Elen". Zonder twijfel ontleenen zij den naam aan de plaats waaruit de familie afkomt. Heel waarschijnlijk bewoonden zij eene hoeve die in het dorp zelf gelegen was en daarom geen bijzonderen naam droeg.

In eene scheidsrechterlijke uitspraak over de rechten van het kapittel van Thorn en die der abdis Margareta van Heinsberg aldaar, komt bij de getuigen voor: Wilhelmus de Elen, ridder, 13 Maart 1348 (1). In 1358 16 Juli doen, ten overstaan van schepenen van Maastricht, de weduwe van Ridder Wilhelmus de Elen, met name Nesa de Scoenbeke, Wilhelmus de Scoenbeke haar zoon en Walterus Goenots de Vliedermael, haar schoonzoon, namens zijne echtgenoote Elisabeth, Nesa's dochter, afstand van jaarlijksche renten ten behoeve van het Kapittel van St. Servaas te Maastricht (2).

In 1363 November 7 werd voornoemde Elizabeth de Elen, begijn op „den Nieuwenhof" bij Maastricht, waar men ze nog in 1371 aantreft (3).

In 1381 was Arnoldus van Elen eigenaar van het goed Klein-Blankenberg (4) onder Cadier in 't land van Valkenburg. Dit goed besloeg 77 bunders en 13 kleine roeden en was leenroerig van het huis van Valkenburg. Omstreeks 1400 komt dezelfde nog voor als echtgenoot van Cecilia Hoen van Hoensbroeck, heer te Spaubeek en te Visserweert (5).

---

(1) Jos. Habets, *Archieven van het kapittel en de vorstelijke Rijksabdij Thorn*, deel I. bl. 228.

(2) *Publications de la société historique et archéologique dans le duché de Limbourg*. t. XXXVIII. bl. 55 en 60.

(3) Ibid. t. IV. bl. 455 en volg.

(4) Ibid. t. XXII. bl. 125 en 273.

(5) Ibid. t. VIII. bl. 113.

Digitized by Google

Onder de getuigen uit het Maasland van de leenzaal van Curingen komt van 1380 tot 1388, gewoonlijk met Adam van Sipernau en Emondus de Capella voor, zekere Theodoricus de Elen. Deze schijnt te Eelen gewoond te hebben.

1394 October 15 staat Willem Elen vermeld als bezitter van goederen te Eersel nabij Bergeyck (1).

1402 Augustus 23 was Mechtildis van Eelen non in het kloster van St. Gerlach te Houthem (2).

Bij eene overeenkomst van 26 Augustus 1408, tusschen de abdij van Thorn en Johan van Dieteren, „here in den Visserweerde", gesloten, vraagt deze aan Dyderic van Eelen om mede te zegelen. Het zegel van Dyderic van Eelen is een leeuw op een schild met roset.

In 1434 April 5 verhief Jan van Elen te Curingen het hof van Glabbeke, dat zijn broeder Theodoricus de Elen omstreeks 1450 op zijn beurt verhief

In het jaar 1482 stierf te Zusteren en werd in de Kruisheerenkerk te Maeseyck begraven Elisabeth van Eelen, derde moeder van het St. Agnetenklooster van Maeseyck (1442—1482) (3).

Zijbrecht van Ele, ruiter in dienst der aanhangers van Jacques de Croy tegen den Prins-Bisschop van Luik, Jan van Horne, werd gevangen genomen bij de inneming van het kasteel van Horn, den 20sten Augustus 1488 (4).

1509 is vermeld Christianus de Eelen, rector van het beneficie van de H.H. Andreas en Michaël in de collegiale kerk van Loon (5).

1529, Christiaen van Eelen komt voor secretaris van Maastricht(6).

Eenige dezer behooren waarschijnlijk niet tot de oude familie „van Elen", doch ontleenen slechts dien naam aan het dorp, waar zij vandaan kwamen. Na 1500 kan men de afstamming dier familie niet meer volgen.

---

(1) Ibid. t. XIX. bl. 259.

(2) Jos. Habets, aang. werk. dl. I. bl. 303.

(3) *Publications . . . . de Limbourg*, t. VI. bl. 385.

(4) J. Daris, *Histoire du diocèse et de la principauté de Liège au XVe siècle*, bl. 595.

(5) J. Daris, *Histoire de la bonne ville de Looz*. t. I. p. 368.

(6) *Publications . . . . de Limbourg*, t. XV.

Digitized by Google

Nuchelen en Crauwelbosch. Waarschijnlijk hebben deze twee hoven nooit onder Eelen behoord. Gelijk men vóór 1450 de eigenaars van Sipernau, Kapel, Zand, hof van Elen terugvindt onder die benaming, als Adam van Sipernau, Herman de Capella, Franconia de Zandt, Theodoricus de Elen, zoo vindt men ook de eigenaars van Nuchelen en Crauwelbosch: Gerardus de Nuychelen in 1367 (1) en Johannis de Krauwelbosche in 1368 (2).

Omstreeks 1400 verhief Bela de Nuwenberge, dochter van Johannis de Nuwenberge, ridder, het hof van „Crauwesbosch" met zijne toebehoorten na het overlijden van haar man, Johannes Bock, gewezen schepen der stad Aken. Na haar ging het over aan Johannes de Eynathem (3).

VI. Visserweert.

„Weert" beteekent oorspronkelijk eiland in eene rivier, hier de Maas, en bij uitbreiding, aangespoelden grond langs de Maas; in oude handschriften en documenten wordt het woord overal vertaald door *Insula;* zoo Daniëlsweert, *Insula Sti. Danielis* en Visserweert, *Insula Piscatorum.* — Visserweert, ofschoon het woord veelal gebruikt wordt om het geheele gehucht aan te duiden, is eigenlijk slechts een naastgelegen deel van het gehucht *Ellickhoven.* Visserweert ligt op eene hoogte langs de Maas, terwijl het overige van Ellickhoven verder af, maar lager gelegen is; dit laatste wordt, bij de geringste overstrooming der Maas, door het water geteisterd, terwijl Visserweert zulks bijna nooit te vreezen heeft. Het geheele gehucht ligt op een uur afstand ten N.-O. van Eelen en aan de overzijde der Maas. Beide deelen behoorden in vroegere tijden tot de parochie Eelen. Ofschoon dicht bij Buchten gelegen werden zij denkelijk bij Eelen gevoegd om reden der oude grens van het bisdom Luik, gelijk hierboven

---

(1) C. de Borman, *Livre des Fiefs* etc., bl. 76.

(2) Ibid. bl. 81.

(3) Crauwelbosch behoorde in de XVe eeuw tot de schepenbank van Neer Oeteren. In de omgeving had men nog: Nulus de Heppenarde..., — Jacob van Boschuysen, eigenaar van het hof van dien naam in 1376, — de hoeve van Worfelt met omliggende woningen. Zie: Leenzaal van Curingen, reg. I.

Digitized by Google

gezegd is. Waarschijnlijk behoorden al de landerijen der overzijde, die door de Maas overstroomd werden, bij Luik. In zeer vroege tijden schijnt de Maas zelfs achter de gehuchten omgestroomd te hebben.

Ellickhoven bestond uit enkele boerderijen, terwijl Visserweert meest visscherswoningen telde. De visschers, die er ten allen tijde schijnen gewoond te hebben, moesten de bewoners overzetten om naar Eelen ter kerke te kunnen komen. Bij zeer hoog water, wanneer het overzetten gevaarlijk was, gingen de inwoners hunne godsdienstplichten te Buchten vervullen; doopen en begrafenissen hadden dan ook daar plaats, wat echter voor elk geval met zorg aangeteekend staat in de doop- en sterfregisters der parochiekerk van Eelen (1). De weg die van Visserweert naar Eelen leidde werd genoemd: de kerkweg, omdat de inwoners meest naar Eelen ter kerke gingen.

Visserweert hoorde onder Eelen alleen voor het geestelijke; het stond niet onder de schepenbank van het dorp en de abt van Corbie had er noch rechten noch eigendommen. Voor het wereldlijke was het bijgevolg van Eelen onafhankelijk.

De abdij van Thorn bezat reeds vóór 1408 de tienden te Visserweert. Zekere Johan van Dieteren, „here in den Visserweerde", verklaarde, 26 Augustus 1408, de tienden van Visserweert, die aan de abdij van Thorn toebehoorden, ten onrechte te hebben laten wegvoeren en beloofde de tiendpachters schadeloos te zullen stellen. Dyderic van Gemert en Dyderic van Elen zegelden het stuk met hem (2). Visserweert was bijgevolg in 1408 reeds een gehucht, daar er verschillende tiendpachters waren; het schijnt zelfs tamelijk belangrijk geweest te zijn; reeds vroeg vormde het eene heerlijkheid, wat aldaar eene groote bezitting doet veronderstellen: een heerlijk eigendom. De eerste persoon, dien men vindt met den titel van heer van Visserweert, is Daniel Hoen van Hoensbroeck, heer te Spaubeek en Visserweert, omstreeks 1400 vermeld (3); in 1408 was het Johan van Dieteren, hierboven genoemd.

---

(1) Onder anderen zijn in 1726 twee kinderen uit Visserweert gedoopt te Buchten wegens de overstrooming die zoo groot was, als er bij menschenheugenis eene had plaats gehad.

(2) Jos. Habets, *Archieven van het kapittel en der vorstelijke Rijksabdij Thorn*, deel I. bl. 303.

(3) *Publications . . . . de Limbourg*, t. VIII. bl. 113.

Digitized by Google

De bezitter der heerlijkheid had het recht den titel aan zijn naam te hechten en de beambten der schepenbank aldaar te benoemen.

Visserweert moest vroeger te Loon verheven worden, hoewel het ook een groot leen van het huis van Valkenburg was.

De heerlijkheid met middelbare en lage jurisdictie en, in lateren tijd, de hooge justitie werden afzonderlijk voor het leenhof van Valkenburg verheven, totdat beide leenen in 1772 vereenigd en verkocht werden aan Adriaan Mathias Eyckholt van Maeseyck. De laatste heer der heerlijkheid, in 1792, was Jan Hendrik Eyckholt.

Als heeren der heerlijkheid met de middele en lage justitie komen, sedert 1381, achtereenvolgens voor leden der geslachten van HOENSBROECK; van DIETEREN; Johan heer van Visserweert zegelt in 1408: een schild beladen met een naar rechts gewenden leeuw; omschrift: *S. Johannis de Deteren;* SAVELANT, wapen: in goud een St. Andries-kruis van keel; NOELMANS; Hoen VAN DER VUEREN en GRUYSEN; deze twee laatsten als gezamenlijke bezitters van een gedeelte der heerlijkheid; van AMSTENRADE en CURTIUS of DE CORTE, wapen: gedeeld 1. rechts in goud een springend hert van keel; 2. links, doorsneden: *a.* boven in goud een beurtelings gekanteelde balk van sabel, vergezeld van drie bijen van keel *(Knesselaer); b* onder, in zilver drie dwarsbalken van sabel, de middelste beladen met een wassenden maan van goud (1).

Onder het bestuur van de familie Curtius verkreeg de heerlijkheid de hooge justitie.

Zij werd, zooals wij hierboven opmerkten, tot in 1772 afzonderlijk verheven. Heeren waren leden der geslachten: HERMEY DE LA RODIÈRE; DE LIVERLOO, wapen: gevierendeeld: 1. en 4. in

(1) 19 Augustus 1617 geeft Jan Curtius (de Cort) aan zijn zoon Petrus de heerlijkheden van Hermée, Groot- en Klein-Aas, Oupie, Vivegnis, Vexhe, Tileur, *Viserweert,* Soumagne, St. Halen, met molens enz. In 1626 bekwam Albert de la Raudière de Froidmond de heerlijkheid van *Viseerwert.* Vóór 1665 29 October was: „Noble Seigneur Henri de Curtius, seigneur de *Wieswert,* etc." burgemeester van Luik. In 1675 werd de heerlijkheid verheven door Philippina de Corte alias Curtius, kleindochter van den voorgaande, en in 1691 door Jacques de Flaveau haren echtgenoot; in 1745 door Vrouwe Jeanne Marie de Liverlo, vrouwe van Walhorn, Vischerwert enz. *Bulletin de l'Institut Archéologique Liégeois,* t. VIII. 1866. bl. 478 en vl.

Digitized by Google

goud een band van azuur; 2. en 3. effen azuur; en GOUVERNEUR (1).

Het zegel der vrijheerlijkheid Visserweert stelt voor op een terras eene vrouw met stralenkrans om het opgeheven hoofd en houdende in de rechterhand opgeheven een kruis, omgeven door de woorden: *Patientia Victrix*. Omschrift: *Vrije heerlijkheid Vischerweert.*

Eene akte dezer bank van 1643 is onderteekend door Theod. Jaspers, secretaris der schepenbank der heerlijkheid „Visscherweerdt"; het zegel gedeeltelijk onleesbaar bevat het blazoen der familie Curtius. In 1668 was Jan Swillens „schepen der vreyherlicheidt Vysserwert".

Na de Fransche Omwenteling, toen al de heerlijkheden waren afgeschaft, werd Visserweert bij de gemeente Eelen gevoegd en bleef er onder tot 1839, als het met Nederlandsch Limburg aan Nederland overging. Den 2den September van dat jaar werd het aan Eelen ontnomen en bij de gemeente Roosteren gevoegd. Wat de parochie betreft behoorde Visserweert omstreeks 1830 tot Heppeneert en in 1839 werd het onder de parochie Buchten geplaatst. Heden telt dit gehucht een dertigtal woningen.

VII. DANIËLSWEERT.

Een eind hoogerop langs de Maas, de Nederlandsche zijde, lag oudtijds eene groote hoeve, wier oorsprong wij niet terugvonden, Daniëlsweert, „Insula St. Danielis", genoemd. Volgens de gichtregisters der schepenbank van Eelen behoorde in 1663 de hoeve met uitgestrekte gronden toe aan de Duitsche orde der Balie Biessen (Alden Biessen). Deze verpandde ze aan Godfried Baron van Bocholt voor eene som van 5000 rijksdaalder tegen eene jaarlijksche rente van 250 rijksdaalder (2).

Daniëlsweert behoorde tot de schepenbank en tot de parochie

(1) *Publications de la société historique et archéologique dans le duché de Limbourg*, t. XXXV, p. 432.

(2) Staatsarchief. Hasselt. Gichtregister der schepenbank van Eelen.

Digitized by Google

van Eelen. Den 15en October 1680 begaven zich de schepenen van Eelen, op verzoek van den rentmeester Cox in naam van „zijne Hooghwerde Genade de Heer Lantcommandeur", naar Daniëlsweert om aldaar met den drossaard van Stockheim getuigen te zijn bij een inbezitneming van aangespoelden grond. Die grond, tusschen Daniëlsweert en den Kievitterweert gelegen, werd bij eerstgenoemden ingelijfd (1).

Voor het jaar 1725 leest men „de ingenti Insula Daniëlsweerdt de antiqua Mosa" van het groote eiland Daniëlsweerdt tusschen de oude Maas (2); de oude Maas is daar heden geheel verdwenen.

De hoeve van Daniëlsweert ging in 1839 mede over aan de gemeente Roosteren, Nederlandsch Limburg, en in 1844 Maart 30 werd ze bij de gemeente en de parochie Grevenbicht gevoegd. Thans bestaat ze slechts uit ééne hoeve zonder naastliggende huizen.

VIII. Plaatsnamen.

Hier volgen de oude benamingen der voornaamste plaatsen, straten en hoeven van Eelen, die wij tot hiertoe niet vermeld hebben. De meeste vorderen geen naderen uitleg.

1372. Hymelspot (Hemelsput).

Omstreeks 1400. Op gen Büelveld (zekere Johannes Büelman had er eigendommen), de Veeweide, in den Bergh op Bergercamp, in gen Naggenstraet.

1467. Op den Wingert

1477. De Papenpuil.

1520. In den Dyck of dat Meyr.

1549. Putterhoefstadt palende Dynckensgoet en Putterput (de persoonsnaam de Puteo bestond ook te Eelen).

---

(1) Staatsarchief te Hasselt. Gichtregister der schepenbank van Eelen. — Oudtijds waren de eilanden die zich in de bedding der Maas vormden het eigendom van den Bisschop van Luik, de aangespoelde grond was voor den naasten eigenaar. Thans behoort de aangespoelde grond aan den Staat volgens de uitspraak in een geding tusschen den Belgischen Staat en de gemeente Eelen over het bezit dier gronden (1897). De gemeente Eelen verliest alzoo voortdurend: terwijl hare eigendommen op den Nederlandschen oever wegspoelen, wint zij niets op de elgische zijdBe.

(2) Kerkelijk archief. Eelen.

Digitized by Google

1553. De Heiligen Dries reygenoot te beyder syden St. Niclaes altaer in 't Eelervelt.

1570. De Haeverkensbaempt.

1575. De Boscamp, het Sengerkempke, de Sengerstraet, de Sengerheggen, de Roselaer.

1600—1650. De Parckensheuvel langs de Heerstraet, het Eynd, een stuk land genaamd het Dordel in gen Brukervelt, die Santcuyl, 't Dael, 't Mortelvelt, 't Molenvelt, dat Elerdael, 't Quacquelvelt, het Laekvelt, de Oe, het Bisserbamtjen, op den Eertwegh, de Panniscamp, — Panishoofstadt.

1650—1700. Het Lintje, de Meulencamp, Keisershofslant, de Kriekelsheuvel, de Breydel boven Nuchelen, de Au Maese, het Honichbroek, de Thiencamp, aan 't Kruis op de Venckenscamp, de Ertwechcamp, de Rootsheide, de nieuwe Weert, de Cogghe, het Aderke, de Beek en 't Alt Water, de Laeck, de Crop, de Crommen Acker, het Passieland (belast met de stichting van de Passiepreek), de Auxtenberch, de Savelcuyl, het Tulenkempken, de Rossemuscamp, de Vossenacker, het Kwakelbroec, 't Cleuten, de Ottenacker, 't Leu, de Muiter in Ophoven, die Sleie, het Gyskensvelt — De Owegh, de Meerweg, de Clefstraet (weg naar Cleef, Duitschland), de Trichterstraet (weg naar Maastricht), de Kyrckwech uit de Visserweert. — Naebenhoofstadt, de hoeve Gherheyden, de Thiendehoef.

1700—1800. Het Overken (oever), de Leeuw, de Diepten, 't Broek, het Winckelvelt, het Wissenweertjen, de Koyeweert, de Schreursbemden, het Dynsdael, het Venne, de Goesencamp, de Busserpoel, de Steencamp, het Cruys. — De Donckt (beek). — De Jodenstraet of Spilstraet, de Brunebaerts- of Hoenebroekstraet, de Weertherweg, de Stenebrug op de Diepbeek, de Langstraet. — De hoeve der Vivers op de Roetsheyde.

Digitized by Google

VIJFDE HOOFDSTUK.

Maatschappelijke Instellingen en Toestanden.

A. *In vredestijd.*

I. De Schutterij.

Eene schutterij was oorspronkelijk eene maatschappelijke en tevens godsdienstige instelling; zij had tot doel de verdediging der plaats in oorlogsgevaar; in vredestijd bewerkte zij de verbroedering der dorpsgenoten door hare gezellige vergaderingen; in de kerk vormde zij een broederschap onder de bescherming van haar bijzonderen patroon. Van de schutterij mag men zeggen, dat zij bij uitnemendheid eene instelling van verbroedering was, een dier bewonderenswaardige vormen van samenwerking, die de middeleeuwen alleen hebben uitgevonden. Samengesteld uit al de strijdbare mannen van een dorp, armen zoowel als rijken, stond zij in de gelederen voor de verdediging van allen; in hare bijeenkomsten zien wij arm en rijk op elkanders gezondheid klinken, wij zien en graaf en pastoor naast den daglooner onder den schietboom staan, en ten laatste vinden wij allen vereenigd in de kerk om te bidden voor de lafenis der zielen van de overledene broeders, want ook deze zijn nog de hunne.

Ten jare 1894 vierden de oude schutten van Eelen het driehonderdjarig bestaan hunner schutterij volgens het jaartal 1594,

Digitized by Google

dat op den zilveren vogel vermeld staat. Een bewijs evenwel, dat de schutterij veel ouder is, vinden wij in de parochiale archieven, die melden, dat van 1580 af om wille der tegenspoedige tijden de gewone jaargetijden niet meer gedaan werden.

Vóór 1580 liet de schutterij, behalve de Missen voor de overledenen op de feestdagen van den H. Petrus, alle weken eene H. Mis lezen, waarvoor ze den pastoor van Eelen uit de goederen, die ze bezaten, jaarlijks 24 vaten koren moesten betalen. Dit bewijst, dat de schutterij reeds in 1580 groote eigendommen bezat, die in eenige dagen wel niet bijeengebracht zullen zijn.

De vogel der oude schutterij is ouder dan de platen, die er bij hooren. Mogelijk heeft er voor dezen een andere vogel met platen bestaan, die in de ongelukkige tijden, waarvan hierboven gewag is gemaakt, verdween.

De juiste datum der oprichting van de schutterij blijft bijgevolg onbekend, maar men mag uit het voorgaande besluiten, dat zij tot stand kwam in het begin der XVIe of reeds in de XVe eeuw.

De schutterij als kerkelijk broederschap. Wij weten reeds, dat de schutterij, als broederschap van den H. Petrus, vóór 1580 (1) behalve de Missen op de feestdagen van haren patroon eene wekelijksche Mis had gesticht voor de zielerust der overleden broeders. In 1614 kon pastoor Johannis a Lapide enkel verkrijgen, dat de Missen op de vier feesten van den H. Petrus weer gedaan werden. De overige diensten werden nooit hersteld, ofschoon de goederen ervoor geschonken nog bestonden. In 1697 nog schreef pastoor Walzenius aan den aartsdiaken van Kempenland om de schutterij tot hare verplichtingen te doen terugkomen, daar al de goederen der stichting nog aanwezig waren en de geheele opbrengst door de schutten werd opgedronken. De pastoors Pilmans van Rothem en Weilen van Dilsen werden daarop door den aartsdiaken aangesteld om eene minnelijke overeenkomst te sluiten tusschen de schutterij en de kerk van Eelen. De uitslag ervan staat niet

(1) Voor de tijden omstreeks 1580 zie men, hoofdstuk II de levensschetsen der pastoors. Hieruit zou men moeten besluiten, dat de geest van het protestantismus in Eelen ook reeds doorgedrongen was, ofschoon er van geen afval wordt gewag gemaakt. Het was juist dan, terwijl de parochianen aan hunne verplichtingen te kort kwamen, dat pastoor Herman Freyen de wekelijksche Mis ter eere van het Allerheiligste Sacrament stichtte.

Digitized by Google

geboekt. De vier Hoogmissen voor de overledenen ter eere van den H. Petrus werden gezongen op 18 Januari (St. Petrusstoel te Rome), 22 Februari (St. Petrusstoel te Antiochië), 29 Juni (St. Petrus en Paulus), en 1 Augustus (St. Petersbanden). In 1711 verplicht de aartsdiaken de schutterij het overschot harer inkomsten niet op te drinken, maar aan de kerk te schenken. In 1726 had de schutterij een inkomen van 12 vaten koren, 36 stuivers, de tienden van 2 bunder grond, behalve ongeveer 6 bunder grond in eigendom. De schutterij als broederschap hield op te bestaan bij de Fransche Omwenteling, hare goederen werden door de wetten van 1801 en 1805 bij de kerk ingelijfd onder de verplichtingen, die nog heden nagekomen worden: 1° drie jaargetijden te houden voor de afgestorvene broeders op de drie dagen volgende op de drie feestdagen van den H. Petrus (St. Petrusstoel te Rome werd niet meer gevierd) met last om des Zondags daaropvolgende de „laudes defunctorum" te zingen vóór de Hoogmis; 2° drie Hoogmissen te zingen op de drie genoemde feestdagen (1); 3° des Zondags na het lof voor de overleden broeders en zusters een Onze Vader te bidden (2). In 1819 verzetten zich de overgebleven leden tegen deze beslissingen, doch de Nederlandsche regeering verwierp hun beroep en bevestigde opnieuw de kerkfabriek in haar bezit.

Als maatschappelijke instelling speelde de schutterij eene groote rol in het leven der inwoners van het dorp. Behalve de verdediging van het Allerheiligste bij de omgangen deed zij schier denzelfden dienst als onze hedendaagsche stadswacht; tegen dieven en zigeunerbenden was het dorp dus gewapend. De schutterij onderhield bij het volk een geest van strijdlust. Allen, de pastoor der parochie zoowel als de jonker of graaf van Sipernau, maakten er deel van en stelden er prijs op den vogel te kunnen afschieten. Wijl alle dorpelingen erbij waren ingelijfd, mag men zeggen dat de schutterij het dorp vormde. Langzamerhand verloor zij echter haar hoofddoel uit het oog en kreeg de drank de hoofdrol in haar bestaan: de opbrengst der verpachting van de eereposten

(1) Later werden de vier Hoogmissen gezongen zonder de zondagsche laudes.

(2) De inkomsten van St. Petersbroederschap waren in 1807: 4 vaten, 22 koppen, 4 kannen rogge, 41 stuivers en 16 oorden.

Digitized by Google

staat opgegeven in maten bier. Daarenboven, hoewel de schutterij van den eenen kant een innigen band sloot tusschen de bewoners van het dorp, was zij dikwijls ook een reden van twist met de omliggende dorpen, met wier schutterijen zij wedijverde.

In de zeventiende eeuw zien wij twee schutterijen in Eelen tot stand komen: de Oude en de Jonge. De oude schutterij samengesteld uit de gehuwde inwoners was de voornaamste en behield al hare voorrechten. Op een der platen van den vogel staat „1665 de oude schutten"; de jonge bestonden dus reeds in dat jaar. Voor het eerst evenwel wordt van hen gewag gemaakt in 1680. In de volgende jaren worden voortdurend de twee schutterijen in de kerkrekeningen genoemd, beide werden betaald voor hare aanwezigheid bij den omgang. Zoo leest men in de rekening van 1680: „betaelt aen die dragers van st. Petersbelt, die vaen, flambouwen, lanterne 39 stuver"; zoo nog „1698 item een aem aen die alde schutten sonder prejudicie = 10 gl, een half aem aen. de jonge — 5 gl.; om het taefelken te dragen in processie: 5 gl." (1).

De eeretitels in de schutterij waren: 1°. de koning, welken titel men verkreeg door het afschieten van den vogel; hij kreeg den vogel in bewaring, maar moest daarvoor een borg stellen, omdat de vogel met platen van een groote waarde geacht werd, 2°. de kapitein, titel welke hooggeschat werd; deze waardigheid vindt men met zorg aangestipt in de stichtingen van jaargetijden en in openbare akten en men ziet den kapitein, „capitaneus pagi", handelende te gelijk met de burgemeesters in name der geheele gemeente; 3°. de luitenant, adjudant, vaandrig, 2 sergeanten, korporaal, 2 schuttermeesters en 2 schutterknechten. Deze eereplaatsen werden publiek verpacht; wij vinden dienaangaande o. a.: „Anno 1756 syn uitgegeven worden eenige officiersplaetsen te weten de Leutenantsplaets en is verbleven aen Matthys Lenders voor een aem bier (2) en twee kannen brandewyn. — De adjudantsplaets aen

(1) Op dit tafelken werd het evangelieboek gelegd, wanneer het Evangelie aan de rustplaatsen gezongen werd: „1730 item om 't taefelken in omganck te draegen als de evangelie gezongen word aen de jonge 5 st.". — Voor het dragen van het beeld van den H. Petrus in 1746: 4 gl.

(2) De aam bier koste in 1698: 10 gl., in 1699: 8 gl., in 1717 nog 6 gl., deze prijs bleef voortaan.

Digitized by Google

Arnoldus Buysers voor vier en een half kan brandewyn". Een sergeantsplaats werd verpacht voor het dorp en een ander voor het gehucht Zand: „in 1769 de sergeantsplaets onder Sant aen Joseph Baudry voor 6 gulden en 10 stuiver". In 1816 „het vendel verpagt voor 18 gulden, de adjudantsplaets voor 6 gulden". In 1827 het vendel aan Jacobus Buigkens voor een ton en tien kannen bier, de caporaalsplaats aan Willem Stegen voor een gulden en 5 stuiver.

In het jaar 1759 telde de oude schutterij 92 leden, waaronder 8 uit Visserweert, hieruit blijkt dat de bevolking van Eelen toen bijna dezelfde was als tegenwoordig (in 1894 waren er 103 leden).

De vogel met platen. In de optochten droeg de koning aan een zilveren ketting den vogel met de platen der gewezen koningen. Wij geven er hier eene korte beschrijving van.

Vogel: gekroonde papegaai; hij houdt een kettinkje met sleutel in den bek. Op den halsband: AVICULA . SAGIT(ariorum) S . PETRI . EELEN. De pooten van den vogel houden een takje vast, waarop van weerszijden 15 en 94 = 1594 te lezen staat.

Ring, waaraan de vogel hangt, met opschrift :-:- SPIT . DIE . HET . BENYT -:-.

De platen: 1624 Johan Classen inder tyt scholtis tot Elen; — 1626 Joncker Reickkart van Opsichnich genant Roëie, met wapen; — 1626 Peter Peters; — 1627 Matthis Tussers; — 1628 Jan Yegers; — 1630 Marten Haemers; — 1632 Jan Nuiens; — 1637 Celis Ceverinus; — 1644 Emont Aengevelt; — 1645 Gerard Winckens, met wapen; — 1646 Peter Peymen, coninck, gaf deze ketting; — 1647 Dirck Op die Saevelkoul; — 1648 Lenert Boutsen; — 1650 Jan Nelissen; — 1652 Mevis Aerts, coninck tot Sandt; — 1658 R. D. Adamus van Waelsden, pastor in Eelen et Tongerlo, rex in Eelen D.D., vergulde plaat met wapen; — 1665 Leenert Vaessen; — 1668 Jan Swillens, schepen des vreyherlicheidt Vysserwert; — 1680 Neles Ramekers, secretaris en schepen der justitie Rothem, met wapen; — 1692 Peter Klingelers alias Lenerts; — 1716 R. D. Leonardus Hulstboesch, pastor in Elen, Vis- et Dan-Weert, persona in Tongerlo R. E. D. C anno 1716, met wapen; — 1742 Thom. Cornel. Baron de la Marck, vrijheer van Leur, heer

Digitized by Google

van Eelen, Cippernauw etc. conninck van de oude schutterie 13 May a° 1742, met wapen; — 1750 COHORS ADCLAMAT. R: D: G: Meulebergh pastor in Eelen cohortis S. Petri rex vivat. ECCE SODALEM. — 1751 AD BINAM CLARESCENS.

R: D: G: Meulenbergh pastor in Eelen cohortis S. Petri ACCELERAT AD TERTIAM, met wapen; — 1881 Karel Coenen;— 1894 „Ter gelegenheid van de drie honderdste verjaring van de oude schutterij van St Pieter opgeluisterd door groote feesten is koning geworden André Deckers-Lenders 8 September 1894".

Na 1751 werden geene platen meer geschonken; in het oud boek der schutterij worden nog verscheidene koningen vermeld. In 1854 was Jan Wolfs keizer.

Het vaandel droeg op de eene zijde de beeltenis van den H. Petrus, op de andere die van O. L. Vrouw en was vervaardigd in 1772; de beelden ervan alleen bestaan nog.

Wij laten hier volgen de statuten der oude schutterij, waarschijnlijk opgesteld in het zelfde jaar, waarin de jonge schutterij ontstond. Men lette op de goedkeuring op een voorafgaand blad bijgevoegd in 1765.

„Bij den ondersc., deese statuten der schutterye ofte broederschap van sint Peter binnen deesen dorpe Eelen geexamineert synde ende de selve bevindende seer wel ingericht verclaert voor sooveel als hem belanght de selve te agreeren, behoudens dat de schutten ofte broeders in de processie gaende alwaer het Hooghweerdigh omgedraegen wordt, tot wapens sullen gebruyken eenen roosencrans ofte bedeboock en devotelyck bidden, ende in plaetse van op Sinxendagh (1) sullen sy den vogel schieten op Sinxen maendaegh, ter oirconde Eelen hac 11 julii 1765

at. Gisb. Carls van der Meer, scholtis
in Eelen.

STATUTEN. De anno 1665 geordineert.

Statuten ende ordinantien der eersaemer schutterie ende broederschap van St. Peter patroon des dorps Eelen geordonneert van de geheele schuttery des dorps voorsz. ende geconformeert door syne genedighsten-hoogh eedelen ende welgebooren heer grave des ampts Stockem etc.

1. Item in den eersten alle de geene dewelcke onder dese schutterye ofte broederschap wesen ofte comen sullen moeten wesen van goeden naem ende faem opgevoeyt in de Roomsche Catholycke Relygie.

(1) Pinksteren.

Digitized by Google

2. Ten tweeden sal het vry wesen aen de schutterie de geene die haer praesenteeren te ontfangen.

3. Ten derden die gheene die ontfangen sullen worden in dese schutterie sullen hun getroosten suyr ende soet te hebben met de andere schutten ende sullen geven voor eenen willecom aen de schutterie eens vyfthien stuyver ende een pont was van 't welcke sullen gemaeckt worden keerssen die ontfinckt sullen worden ter eeren van St. Peter onsen aller patroon ende dit geselschap den welcken feestdagh sal geviert worden van alle de genige die onder dese compagnie sullen wesen.

4. Ten vierden en sal niemant van dit geselschap wycken ten sy de doodt hem daaraf schyet ten waer hy hem misbruyckt hadde ende als dan soude hy mogen van 't geselschap afgejaeght worden ofte dat iemant van dit geselschap buyten doorps woonden sal algelyck wel syn gelaegh betaelen oft hij daer in woonden.

5. Ten vyfden sullen die nieuwe aengenomen schutten opentlyck belooven getrouwigheyt aen syne hoogheydt onsen genedigsten prince van Luyck ofte syne genade den graef van Stockhem om 't vaderlandt alle tyt helpen voor te staen in al sulcke affairen als dagelyckx kan voorvallen.

6. Ten sesden soo iemandt van dese schutters quaeme te misdoen tegen dese statuten soo sal hy gestraft worden naer inhalt des Reglements welck den aencomende schutten sal voorgelesen worden en oock jaerlyckx de geheele companie op den schiet dagh.

7. Ten sevenden soo sullen gehalden wesen die schutten te compareeren soo dikwyls sy geboden worden van den veurder ende schuttemeesters der companie oft die te doen versamelen lasthebbende met haer geweer is dat ze daer met geboden worden oft andersints.

8. Ten achden en sal den feurder met syne partysaen ofte vaendragher met het vendelen, schergant met syne helbaerde compareeren soo dickwils die schutterie versamelt wesen sal soo den coninck uythaelen op den prosession dagh.

9. Ten negenden en sullen niet mogen vergaderen de schutten ist datter eeniger twist is tussen iemant van de schutten ten dien eerst afgelacht is op de pene van 10 st. in welcken vervallen sullen de schutten die compareeren sullen ende van dese amende sullen waskeerssen gemaeckt worden om te gebruycken als inhalt des 13 artykel ende twisthebbers sullen vervallen die geenen peys en sal willen maecken in eenen hoerens guiden die comen sal tot behoeff der companie.

10. Ten thienden sullen jaerlyckx compareeren alle de schutten met haer geweer om den vogel te schieten naer middagh naer dat de vespers ofte het lof sal gesongen wesen op pene een kintjen biers ende loeten om order te halden in 't schieten een jeder op synen scheut.

11. Ten elfden sal den coninck door den veurder, vaendraeger, schergant ende sommige schutters met slaende trommel naer huys geleydt worden op den schietdagh ende oock op den processiedagh desgelyckx oock uyt gehaelt worden op den processiedagh.

12. Ten twelfden sal den coninck eerst stellen goede bequame borgen eer

Digitized by Google

hy den vogel sal mogen in den hals dragen den welcken den schuttemeester ofte den veurder hem in den hals hangen sal ende oock sal hy mogen kiesen twee schuttemeesters eer sy sullen onder den schietboom uyt trekken.

13. Ten derthienden sal den coninck gehalden syn tegens toecomende jaer den vogel op te rechten ter goeder uyre.

14. Ten veerthienden dengeenen die den vogel drymael achtervolgens sal afgeschooten hebben dien sal keyser wesen te weten met syn eygen handen ende sal voor syn gewin hebben den silveren vogel met alles wat daer aen hanght denwelcken noghtans die schutten sullen mogen afcopen met een golde severeyn ende den keyser sal schuldig wesen dien te laeten daer voor volgen aen die companie ende den keyser sal schuldigh wesen van die golden severeyn aen den vogel eene plaet van vier gulden.

15. Ten vyfthienden soo iemant van den geselschap sich misbruyckt had door krakeel ofte andersints ofte door veel te drincken ofte oock te veel dronck dat hy moest overgeven dat hij qualyck de wonden 't bloedt oft de H.H. Sacramenten oft andersints onnuttelyck oft oneerlycke worden in den mond naeme die sal gecondamneert worden in eene amende als de schuttemeesters met twee andere mannen van de companie sullen goed vinden die de schuttemeesters daertoe sullen kiesen ende die niet in al doen en wilde die sal verbeuren eenen Rosenoobel een deel voor den officier het tweede deel voor St. Peters autaer het derde paert voor de companie.

16. Ten sesthienden sullen die schutten compareeren ende marschieren met goede ordre ende wel gewapent in den prosessiondagh ende op H. Sacramentsdagh ende haer reverentelyck dragen teghen het alderhooghweerdighste heyligh Sacrament des autaers op de pene van dry vaenen bier en in soo verre iemant van de companie belet waer te weten op den pinxtdagh die sal in syne plaetse stellen eenen bequamen persoon met consent van den veurder.

17. Ten seventhienden sal een ieder gehalden syn op alle St. Petersfeestdaghen ten offer te gaen, ende te bidden voor alle aflivyghe van 't voorsz. broederschap van St. Peter, ende den dienst Godts te hooren, ende die schuttemeesters sullen den schuttenknecht doen omtellen of datter iemant manquerden, ende in soo verre iemant bevonden worde, sal dien selven gestraft worden door den schuttemeester, te weten een pont was aen ons Lieve Vrouwen autaer, ten waer saecken dat hy buyten dorps waer oft wel oorloof eyste aen den schuttemeester.

18. Ten achtienden dat den schuttenknecht sal schuldigh wesen ende gehalden syn eenieder in goede orde te stellen, soo in 't marschieren als andersints, wanneer die schutterie sal vergaedert wesen, ende dat naer syn best vermogen, ende die potten ende kannen oock wel bewaeren, alles naer syn beste vermogen ende dat op de pene ende amende van twee vanen biers.

19. Ten negenthienden datter iemant waer die sich niet en wilde laeten straven, van wegen in ordre aen den schuttenknecht ende andersints, op pene amende van twee vanen bier ieder reyse te verbeuren.

20. Den 20sten sullen versaemelen die schutten ende haer reguleeren op den schietdagh van Pinxten als wanneer sy niet meer bier en sullen mogen op-

Digitized by Google

trecken noch drincken als haer van de schuttemeesters sal geordineert worden, ende in soo verre daer iemant waer die tegen de schuttemeesters murmureerden, die sal voor eenen mutmaecker ende dronckaert geacht woorden ende van die schuttemeesters gestraft worden, ieder reys twee vanen bier te weten die eerste reyse ende tweede reyse dobbel ende de derde reyse van de compagnie gejaeght worden.

21. Den eenentwintighsten soo iemant van den geselschap eenige breucke ofte andere costen schuldigh waer, ende niet en betaelden op synen tyt, en oock syn gelaegh, die sal den schuttenknecht mogen penden, ende in soo verre sy pant weygerde ofte den knecht quade worden gaf, die sal verbeuren ieder reyse - 20 - st., ende door 3 of 4 schutters terstont geexecuteert worden, hun sulckx sal belast worden van de schuttemeesters.

22. Den 22den soo iemant van den geselschap eenige tafels oft bancken oft stoelen quam te fioleeren oft krencken oft iet wat den geselschap toebehoort braeck, te weten vrijwillens die sal andere in de plaets moeten bestellen ende verbeuren ieder reyse een half aem biers aen de companie.

23. Ten 23den soo iemant onder dit geselschap wilde blyven sitten drincken ende van dit geselschap niet en waer doende staende meer als dry dronck, die sal verbeuren ieder reyse twee vanen biers, ende den knecht sal hem daervoor mogen penden, oft dengeene die hem ingebraght heeft, ten waere dat hy aen die schuttemeesters oorloof gevraeght had, desgelyckx sal niemant mogen uytdraegen eenigh bier om te schencken sonder oorloof van den schuttemeester, op pene van dry vanen biers, dan aen die jonge schutten als sy voorby passieren, item sal niemant sich gelusten eenigh bier te tappen voor den gesetten tyt, sonder last van de schuttemeesters, op pene van twee vanen biers, maar oock alleen den knecht.

24. Ten 24den soo daer iemant waer van buyten die krakeel maeckte onder die companie, iemant van de schutten voor schelm of dief scholde oft 't mets uyt toghe ofte iemant quetsde die sal men gevangen nemen ende lieveren hem aen den officier van dese plaets om naer syne misdaet gestraft te worden.

Item oft saecke waer datter uytgegeven waer den staeff ofte het vendelen sal den genigen die het sal verblyven binnen 't jaer betaelen naer belofte ofte conditie anders sal die companie veroorsaeckt worden wederom uyt te geven ende aen den meest biedende te verblyven.

25. Ten 25den als daer iemant van 't leven totter doodt quam van onse companie ofte broederschap van St. Pieter soo sal den schuttenknecht het broederschap opgeboeyen ofte doen vergaeren alsdan sullen die broeders ofte schutters bereyt wesen om 't saementlyck de lyck helpen ter aerden te bestellen ende te offeren alte saemen naer hun goet hert ende des sullen die aflyvige ofte hunne erfgn. geven eens aen dit broederschap voorsz. een half aem bier mits stortende devotelyck gebedt.

gecopieert door my
Mattheus Arnoldus Buysers
op heden den 7 meert pro
anno 1756.

Digitized by Google

Van dezelfde hand:

26. Ten 26. soo is geordoneert ende goet gevonden der geheele compagnie van dit voorsz. broederschap dat alle broeders sullen hebben hun gelaegh te betaelen op st. Peters feestdagh op welcken dagh het verteerde gelaegh gereekent wort, op peen van 10 stuyver amende, welcke amende sal gebruyckt worden daer de compagnie het toe sal goet vinden, en de geene die de landeryen hebben van dit voorsz. broederschap, sullen hunnen pacht betaelen op St. Andries, by faute van dien soo sullen de schuttemeesters hun vrystaen, het landt aenstonts aen den meest biedende te verpachten, hetzij gemest ofte ongemest, waer voor eenieder kan sorgh draegen om synen schaede voor te komen.

Den 27den soo is geordoneert alsdat den genigen die het vendel sal verblijven sal hebben te stellen eenen sufficanten borg voor al het geene dat door den vaendraeger soude konnen veroorsaeckt worden.

De jonge schutterij had insgelijks den H. Petrus tot patroon; zij was samengesteld uit de ongehuwde jongelingen van het dorp. Haar vogel met platen is verloren geraakt en vervangen door een nieuwen zilveren vogel met evenveel platen. Op den vogel staat 1441, op de halve maan 1644; de eerste datum is foutief, de andere met die der platen heel onzeker.

De jonge schutten moesten steeds voor de ouden onderdoen; wanneer bij het vogelschieten de vogel niet vóór zonsondergang af was, kwamen de oude schutten tot vernedering der jongen hulp bieden.

II. Maatschappelijk leven in vorige eeuwen.

Bij gebrek aan plaatselijke archieven kunnen wij slechts weinig bijzonderheden mededeelen aangaande het maatschappelijk leven te Eelen in vroeger eeuwen. Het zal echter wel niet verschillend geweest zijn van dat der andere dorpen op den linker Maasoever.

Op burgerlijk en rechterlijk gebied waren de inwoners van Eelen aan dezelfde wetten en gebruiken onderworpen als die der andere dorpen van het graafschap Loon. Bijzondere voorschriften nopens hunne kerkelijke plichten, noch reglementen op herbergen, brouwerijen, straten, velden, stallen en vee hebben wij kunnen ontdekken.

Digitized by Google

Men kan licht veronderstellen dat de inwoners van het oud-Eelen hoofdzakelijk van den landbouw leefden. Winkels in kolo niale waren bestonden natuurlijk nog niet. Slechts ééne brouwerij — die van den heer Deckers — vinden wij in de tweede helft der 17de eeuw vermeld. Zij staat heden nog op dezelfde plaats. Er naast lag de paniskamp of panhuiskamp; panhuis is de oude naam eener brouwerij. Het getal der herbergen schijnt zeer beperkt te zijn geweest, want zelden staan ze in de archieven aangehaald. De schutterij deed haar eigen bier brouwen en vertapte het op een daarvoor bestemde plaats. In de familiën werd nooit bier gedronken bij de eetmalen; bij feesten bezocht men na het middagmaal de enkele herbergen van het dorp. — Van weverijen of wevers, die in de meeste dorpen aangetroffen werden, maken de archieven geen melding; het vlas werd te Eelen weinig geteeld om reden dat de slechte grond, waarop het vlas gewoonlijk gezaaid wordt, er zeldzaam is; er is zelfs geen bepaalde „rode" te Eelen, benaming, die men bijna in alle dorpen aantreft om de plaats aan te duiden waar het vlas geroot of onder water gelegd werd. — In plaats van den huidigen windmolen bestonden er in 1371 tusschen Eelen en Rothem op de Dyksbeek drie watermolens, waarvan de derde onder Eelen gelegen was tusschen de veeweide en de molenbeemden (1). Deze beemden ontleenen daaraan hun naam evenals de straat met steenen aangelegd, die er naartoe geleidde. Heden zijn alle overblijfsels van deze drie molens verdwenen: dit kan ons niet verwonderen, want de jaarlijksche overstroomingen der Maas in den winter en de geringheid van het water in den zomer moesten er het leven der molenaars uiterst moeilijk maken.

Het houtgewas moet vroeger gelijk nu nog te Eelen niet overvloedig zijn geweest; het kreupelhout en de bosschen (dennenbosschen onbekend vóór 1600) ten Noorden behoorden meesten-

---

(1) C. de Borman, *Livre des Fiefs du comté de Looz.* bl. 110, „*Johannes Oem (sive de Bochoven) relevavit in Hasselt a° 71, 21 Martii, unam curiam seu assisiam sitam in villa de Rotheym, nuncupatam curiam de Olmen, cum 28 bon. terre vel circiter, 80 mansionariis et aqua seu gurgite aquae, girante duo molendina, ac cum aque rivo seu gurgite atque ejus conductu usque ad locum* TERTII MOLENDINI *ac toto jure piscandi . . . . . etc.*

Digitized by Google

deels bij het goed Sipernau. Er was echter te Eelen geen gebrek aan brandstof; een langdurige voorraad turf was er voorhanden. Op tien minuten afstand van het dorp, niet ver van de eeuwenoude hoeve Boschhuizen, lagen verscheidene bunders turfgrond, grootendeels aan de kerk van Eelen toebehoorend; een deel ervan lag onder Rothem. Deze turfgronden werden in het openbaar ter ontginning verpacht. Hierover lezen wij in een register van de inkomsten der kerk: „Anno 1706, turf om te branden vercoght aen onse nabueren (inwoners) en den hoogstbiedende ieder roede ad 3 gl. als wanneer deselve drogh waeren en light in 't midden van de broeck en naer de heyde 8. 9 oft 10 voet diep en is goeden turf: en ieder roede is meer weert: maer ieder wetende en eenieder op syn gevaer: dat hy soo goet en diep soude liggen, is maer vercoght gewoorden, ieder roede ad 3 gl". Er werden alsdan 7 roeden te gelijk verkocht. Tot in het jaar 1764 had de kerk nog jaarlijksche inkomsten van de turfbroeken. Het water heeft sinds al de uitgravingen bemeesterd en het geheel vormt nu een groot meer op sommige plaatsen verscheiden meters diep; op den bodem ervan zit heden nog veel turf waartusschen gansche boomstammen bedolven liggen. Deze waters zijn thans rijk aan visch; zij vloeien voort uit verschillende bronnen en hun afloop naar de Maas vormt de beek, de Donghe, die de grachten van het kasteel Sipernau van water voorziet (1).

Als een bijzonderheid mag worden aangehaald, dat in vroegere eeuwen tusschen Eelen en Heppeneert een tamelijk groote wijnteelt moet bestaan hebben; het juiste tijdstip is niet te bepalen. De landerijen, die den naam van Wingert (Wijngaard) aldaar dragen, besloegen een groote oppervlakte; tusschen de eigendommen der kerk van Eelen vinden wij vermeld 6 vrechten land in den „Vingerd" nabij Heppeneert. In 1467 droegen deze gronden reeds dien naam.

Over het algemeen was de opbrengst der landerijen in vroegere eeuwen schier dezelfde als die van over een vijftigtal jaren; men teelde vooral koren, tarwe, gerst en haver evenals nu nog, maar ook vlas, hennep, lijn- en raapzaad, wikken en erwten. De erwten werden meest in de broeken gezaaid en werden veel gebruikt tot

(1) Men turfde ook in de broeken der heide achter Sipernau.

Digitized by Google

voeding der schapen. Uit het lijn- en raapzaad werd te Neer-Oeteren in den slagmolen olie geslagen, die oudtijds in het dagelijksch gebruik onmisbaar was tot het vervaardigen der spijzen. Het vee was hetzelfde als heden nog; schapen werden er meer geteeld wegens de wol, die door de vrouwen tot garen gesponnen werd voor kousen enz. De landbouwers benuttigden ook de heide; in een getuigenverhoor der laatste helft van 1600 verklaart Jan Berben, schepen te Neer-Oeteren, dat de inwoners van Neer-Oeteren en Eelen op de heide samen „schellen en bellen", schillen en pellen, dat is te gelijk weiden met het vee en flaggen met de heizeisen (1).

Handel werd er vroeger bijna niet gedreven tenzij in landbouwvoortbrengselen. Er waren bijna geen verbindingswegen. De scheepvaart op de Maas was wel in de XVIe en XVIIe eeuw, gelijk nog over een vijftigtal jaren, veel drukker dan heden; tegenover Eelen lag vroeger eene herberg voor schippers „aan de Cogge" (2), met aanlegplaats voor schepen aan de sloot, doch deze dienden meer tot gemak van het voorbijtrekkende scheepsvolk dan als uitgangspunt van handel; schippers worden nooit in de oorkonden vermeld. Ook vinden wij nergens melding, dat Eelen nut heeft getrokken uit het verkeer tusschen Maeseyck en Maastricht, die van 1610 af verbonden waren door een geregelden wekelijkschen vervoerdienst te water, evenmin als uit de volksboot, die wat later tweemaal in de week van Venlo naar Luik en omgekeerd voer.

III. De Rijkdom.

De rijkdom bestond eertijds voornamelijk in grondbezit en dit heeft te Eelen, evenals in de geheele Maasvallei, in den loop der tijden merkelijke veranderingen ondergaan. Vóór 1400, wanneer men voor het eerst een helderen blik op den toestand van het dorp kan werpen, staan wij voor de verdeeling van den grond in groote eigendommen, het kenmerk der Middeleeuwen. De voor-

(1) Gemeente-archief te Neer-Oeteren. Boschboek bl. 167—193.
(2) Kogge beteekent een ingedijkt land.

Digitized by Google

naamste eigenaar was de abdij van Corbie, die behalve de kerk en hare bezittingen onder Eelen en Tongerloo nog een groot laathof bezat met vele huizen en uitgestrekte goederen, en dit reeds sinds eeuwen. De overige gronden waren verdeeld onder verschillende laathoven: Sipernau, Kapel, Zand, Elen (?), Krouwelbosch, Nuchelen, Boschhuizen, waaraan verschillende huizen en vele landerijen onderhoorig en cijnsplichtig waren; aan de overzijde der Maas behoorden de meeste gronden onder de heerlijkheid Visserweert en de hoeve Daniëlsweert. De eigenaars dezer eigendommen nogthans waren Eelenaren, die zelf hun goederen bewoonden en bestuurden, de fortuinen bleven dus in het dorp. Men had Adam van Sipernau, Theodoric van Elen enz. De overige bevolking van het dorp bestond meestendeels uit laten of bewoners van een huis of kleine hoeve, die roerig was van eene der bovengenoemde laathoven; al deze waren cijnsplichtig aan hun laatheer. Daarbuiten waren vele landerijen eveneens belast met de tienden aan de kerk en aan de abdij van Corbie. Een middenklas van boeren, eigenaars hunner winning, was bijna onbekend. — Deze toestand veranderde langzamerhand: de eigenaars der laathoven, meest kleine edellieden, verdwenen de een na den andere uit het dorp, zoodat van 1700 af al de groote eigendommen in handen waren van vreemdelingen. Dit had noodzakelijk tot gevolg dat de rijkdom uit de dorpen moest verdwijnen; maar ook had zich langzamerhand naast de groote eigenaars een middenstand van boeren gevormd, die daarna aan het hoofd van het dorp kwamen en de opkomende gemeente vormden. Vanaf 1500 kunnen we alzoo de voornaamste familiën van het dorp terugvinden, die een eigen bestaan hadden en geen eigenlijke laten meer waren, ofschoon ze soms nog veel lasten te dragen hadden. Deze met de laten van dien tijd zijn in werkelijkheid de stamvaders der tegenwoordige familiën van Eelen. Verschillende dezer familiën hebben hun naam ontleend aan de plaats, die ze bewoonden; zoo had men te Eelen als plaats en als familienaam tevens: de Nabant (van den Nabant), de Heide (van der Heyden), de Weert (van de Weert), de Bergh (in de Bergh), de Savelcuyl (van de Savelcuyl) de Dyck (van den Dyck), of omgekeerd: Beulmans (het beulveld), Keysers (Keysershof, Keyserskamp), enz.

De eigendommen: weiden en landen, zijn heden te Eelen in

Digitized by Google

zeer kleine perceelen verdeeld, bijzonder die van mindere waarde; de goede grond was reeds vroeg bij groote stukken in bezit genomen, terwijl de slechte langzamerhand door den een of anderen minder bedeelde ontgonnen werd, bij kleine hoeveelheden. De beste weilanden aan weerszijden der Maas behoorden reeds van ouds grootendeels aan de gemeente toe en waren ten algemeenen gebruike.

De woningen, vroeger meest in hout en leem opgetrokken en met stroo gedekt, hebben aan den tijd geen weerstand geboden; zelfs van de woningen der groote hoeven, uit de laatste jaren der middeleeuwen, is niets overgebleven. De oudste gebouwen van Eelen, van het einde der XVIIe eeuw en het begin der XVIIIe, zijn in gebakken steen; opmerkenswaardig is dat de meeste dezer in hun voorgevel een godsdienstige voorstelling vertoonen: het Lam Gods (in het Lemke), de H. Geest in den vorm eener duif, O. L. Vrouw, de H. Joseph, de monogram I.H.S., met volgend jaarschrift: „Jesus en Maria reyn sullen hier de wachters seyn", 1727 de H. Job, 1763, O. L. Vrouw, met het jaarschrift: „O Dulcis Mater Christi", 1758.

Ten jare 1786 werd er door de burgemeesters eene belasting geheven op al de bebouwde eigendommen (weiden en bouwlanden) der gemeenten tegen 4 gulden het bunder; het „bunderboek", daarvoor opgemaakt, leert ons, dat de belaste eigendommen te Eelen ongeveer 540 bunders besloegen; van deze behoorden 80 bunders aan adellijke eigenaars, meest vreemden (1), en 152 bunders aan kloosters en kerkelijke instellingen; dezelfde lijst vermeldt dat de gemeente reeds van ouden datum belast was met een kapitaal van meer dan 47000 gulden, bijna uitsluitend aan kloosters en kerkelijke instellingen verschuldigd (2). Men zou kunnen veronderstellen dat de bevolking met een zeker genoegen de opheffing der kloosters door de Franschen moest te gemoet zien; het tegendeel echter was de waarheid, want toen in het jaar 1796 de Fransche Regeering de afschaffing der kloosters en de verbeurdverklaring der kloostergoederen decreteerde, stonden al

(1) De bebouwde gronden van Sipernau waren 32 bunder groot.

(2) Deze schulden der gemeente kwamen voort van de „gepretendeerde fransche contributie", die wij hooger besproken hebben, hoofdstuk III.

Digitized by Google

de burgemeesters van 't kanton Maeseyck (voor Eelen: P. Van Oeteren) als één man op om eene uitzondering te vorderen voor dit kanton, en om meer kracht aan deze aanvraag bij te zetten onderteekenden al de inwoners met hen het smeekschrift (1).

IV. De Lasten.

Onder de lasten, die de inwoners te dragen hadden komen op de eerste plaats *de tienden*. De meeste eigendommen waren hiermêe belast. De abdij van Corbie en na haar de heeren van Bocholt trokken deze tienden, waarvan de kerk van Eelen het derde deel genoot. Behalve de tienden moesten vele landerijen en woningen, hoorig onder een of ander laathof aan dezen *cijns* betalen. Bijna al de cijnsregisters dezer laathoven zijn verloren geraakt, zoodat het onmogelijk is nauwkeurige bepalingen of zelfs het totaal van de cijnzen voor elk aan te duiden.

Daarbij hadden al de gemeentenaren *de gemeentelasten* te dragen, die verschilden naar gelang de meer of min voorspoedige tijden. Deze laatste lasten werden onder de inwoners verdeeld en waren gesteund op het Bunderboek, dat is op de uitgestrektheid van den bebouwden grond. Deze lasten dienden voor het onderhoud der gemeentewerken: kerktoren, dijken, wegen, enz. en bijzonder voor het betalen der *krijgslasten* (schattinge), die gewoonlijk per dorp werden vastgesteld; deze laatste werden over de dorpen verdeeld volgens de bevolking en de opbrengst der gemeente: alzoo staat in een taks uit de XVIIIe eeuw de gemeente Eelen voor 16 gulden 10 solden voor haar aandeel aangeschreven tot bijdrage van een geheele som van 1200 gulden, die het prinsbisdom Luik moest verschaffen (2).

Voorts moet men nog melding maken van de lasten bij verkoop of erfenis van leenroerige goederen: *verheffing of relievement*, — de

---

(1) Dit smeekschrift werd uitgegeven in *Leodium*, 1909.

(2) J. Daris, *Notice historique*... t. IX. bl. 117 en volg. — Rothem staat voor 23 fl., Stockheim voor 12 fl., Neer-Oeteren voor 45 fl. Daaruit kan men nogthans de juiste evenredigheid der bevolking en der opbrengst niet vaststellen; men moest zeker rekening houden van 't mislukken van den oogst en bijzonder van de uitgestrektheid der eigendommen, die in vreemde handen waren.

Digitized by Google

lasten, door den Prins-Bisschop op de gemeenten geheven, wanneer hij in geldgebrek was: *bede*, — en eindelijk de *steure of turkensteuer*, belasting welke geheven werd om te voorzien in de verdediging van het H. Land tegen de Turken. Bij verkoop van eenen onbelasten eigendom bezigde men volgende formule, die ons alle lasten opsomt, die op het volk drukten: „los, vrij, onbelast van alle relievements, schattinge, bede, censscatte (cijns), steure ende alle andere lasten door eenige Heeren ofte Prinsen opgestelt ofte hyrnaemaels opgestelt mochten woorden".

V. De Zeden.

Pastoor Coenaerts beschreef in 1624 de Eelenaren als „menschen goed van geest en inborst, eenvoudig, werkzaam, voordeelzoekend, op tijd en plaats dapper met de wapens". De bevolking was rein van zeden: de doopregister stipt voor de 18e eeuw gemiddeld twee onwettige geboorten aan in tien jaren (van 1698 tot einde 1737 tellen wij er negen onwettige). Dezelfde verhouding bleef bestaan gedurende en na de Fransche Omwenteling. Deze heeft op de zeden van het volk weinig invloed gehad (van af 1787 tot 1817 zes onwettige kinderen, waarvan drie vóór 1791). Op den dag van heden is de toestand zoo gebleven. De archieven der schepenbank, die nog bewaard gebleven zijn, vermelden slechts eenige weinig belangrijke misdrijven; een enkelen doodslag vinden wij aangestipt; verschillende misdrijven daarenboven staan ten laste van personen, die niet in de parochie geboren waren. De inwoners van Eelen waren door en door godsdienstig. De statuten der schutterij bewijzen, dat vroeger somtijds geheel het dorp in de week de H. Mis bijwoonde en dat er geen sprake was zich des Zondags te vermaken vóór het einde van lof of vespers.

VI. De Taal en de Gebruiken.

De taal, in vroegere eeuwen, was voor de officiëele stukken het latijn of het vlaamsch; de schepenbanken van Eelen en Visserweert bezigden altijd de vlaamsche taal, terwijl aan de overzijde der

Digitized by Google

Maas in de meeste dorpen de stukken der schepenbanken in het duitsch opgesteld werden. Het vlaamsch der justitiebank te Eelen was met zooveel fransche en latijnsche termen doorweven, dat men hierin den oorsprong kan zoeken van vele fransche woorden en uitdrukkingen, die heden nog in de volkstaal voortleven. Wij schrijven hier één staaltje uit honderd over: in 1685 was iemand ten onrechte beticht geworden turf te hebben weggehaald achter Sipernau, „'t welck hy cleger verstaen hebbende heeft soodanige vilaine injurie terstont ad animum gerevoceert en daghelyck meer en meer is revocerende, in der vuegen dat hy deselve voor gheene saecke des wereldts niet meer en soude willen lyden boven een behoerlyke revocatie, aengesien hy cleger tot nu toe ter goede naem en faeme gestaen heeft. Waerom concluderende contendert cleger den gedaeghden te worden gecondemnert tot publyque revocatie, neffens in eene amende profitable van 100 ryxdalers en in alle costen onder nochtans correctie deses Eersaemen gericht, vel alias omni meliori modo recht en justitie te worden geadministrert, salvo jure..... etc."

De volkstaal was eertijds, gelijk nu nog, het Nederduitsch. Een opvallend verschil bestaat er voor de uitspraak der klinkers tusschen Eelen en Neer-Oeteren (1). Ofschoon deze dorpen slechts op één uur afstand van elkander verwijderd zijn, heeft er nooit groot verkeer tusschen beide bestaan. Van deze twee dorpen behoort het eene tot het Maasland, het andere tot het Kempenland.

Naast dit verschil in de taal valt een merkelijk verschil op te merken in de oude gebruiken dezer twee gemeenten. Te Eelen, onder anderen, wordt de oogst gezicht (met de zicht = korte zeis), te Neer-Oeteren gemaaid gelijk het gras; te Eelen wordt de zeis gescherpt met een steen, te Neer-Oeteren met een strijkstok met slijk bedekt enz. Vele dorpsgebruiken, als het handschoenloopen en rijden (prijsloopen) bij bruiloften, het drinken van jenever uit een kom bij middel van een lepel bij dezelfde

---

(1) Enkele voorbeelden:

	te Eelen,	te Neer-Oeteren.
Kerk,	Kirk (Kirche),	Keirk.
School,	Schoel (Schûle),	Schoal.
Hooi,	Hui (Heû),	Hoei.
Koeien,	Küe (Kühe),	Kie, enz.

Digitized by Google

gelegenheid, het gevangen nemen met een koord op Vastenavond om centen als losprijs te eischen enz., te Neer-Oeteren sinds oude tijden in gebruik, zijn onbekend te Eelen en in geheel de Maasstreek. Van 't begraven van Marlborough (Malbroek) op den laatsten kermisdag vonden wij te Eelen nooit eenige vermelding, terwijl gebruiken als het meisteken met Mei, het St. Maartensvuur stoken op St. Martinus avond, het ezeldrijven van slecht levende personen Eeler festiviteiten zijn, die derhalve eigen zijn aan geheel het Maasland.

VII. De familiën.

In den loop van dit werk komen schier alle oude familienamen voor, die in het dorp bestaan hebben of er nog voortleven. Deze vindt men bijzonder in de lijsten van schepenen en burgemeesters, hooger aangegeven, weer. De huidige familienamen: Coenen, Klingelhocts, Senden, Van Oeteren, Van de Weerd, Dresen, Hansen, enz. komen vroeger veel voor; de naam Swillens was verspreid in Visserweert; de familienamen: Freyen, van Walsden, Meulenberg, Stals, Aengevelt en bijzonder de naam Lucas, vroeger te Eelen dikwijls vermeld, zijn nu verdwenen. In de vorige eeuwen bezigde men dezelfde voornamen als heden. Bij voorkeur koos men als voornaam denzelfden naam als die, welke den familienaam gevormd had: Dries Driessen, Coen Coenen, enz.

Tusschen de oudste familiën, buiten de adellijke familiën van Sipernau, Kapel, enz., waarover wij hierboven gesproken hebben, is er eene, die bijzonder de aandacht trekt, de familie van Oeteren. Gelijk de naam aanduidt moet deze familie van Neer-Oeteren oorspronkelijk zijn; daar vindt men echter den naam niet terug. Vroeg reeds komt hij voor te Eelen, waar hij nu nog bestaat. Een tak dezer familie ging de stad Luik bewonen en bekleedde daar de hoogste bedieningen, evenals de familie Bex, waarmede zij verwant was; deze laatste stamde af van Maeseyck en bezat eigendommen te Eelen. Een der eersten vindt men Leonard van Oeteren vermeld, in 1553 ontvanger of rentmeester van den Bisschop van Luik voor 't kwartier van Stockheim; hij woonde op het panhuis, waarschijnlijk te Eelen, waar hij tevens scholtis

Digitized by Google

was der schepenbank; hij was gehuwd met N. Bex. Zijn zoon Leonard werd in 1579 benoemd tot luitenant der leenen van het graafschap Loon en volgde zijn vader op als rentmeester van het kwartier van Stockheim en na hem kwam zijn zoon Dionys in die bediening; deze laatste trad te Luik in den echt met Elisabeth de Méan en was in het jaar 1622 burgemeester dier stad (1). Hij werd begraven in de parochiekerk van den H. Servatius te Luik; op zijn grafsteen werden door zijne kinderen het wapen en het blazoen geplaatst met het opschrift „Icy reposent les corps de feu Dam^elle Elisabeth de Méan, espouse à feu Sr. Denis d'Oeteren, jadis Bourguemaître de cette cité, laquelle mourut le dernier jour d'Avril l'an 1616. De feu Sr. Jacque Gal, docteur ès droits, trépassé le 7 de Juin l'an 1659. De Damoiselle Louise d'Oeteren, sa compagne, qui trépassa le premier Octobre 1677. Et de feu Jean d'Oeteren, docteur ès droits, mort le 10 de May l'an 1666". Zijn wapen dat wij hierboven afdrukken, prijkt ook te Eelen in het linker zijaltaar, dat een ouder altaar vervangen heeft door hem geschonken.

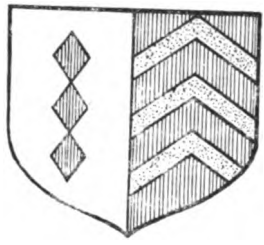

Wij ontmoetten nog van dezen naam: Frank van Oeteren in 1401, Jacob van Oeteren in 1448, beiden kanunnik te Thorn, en Reyner van Oeteren in 1445 kapelaan aldaar (2); in 1554 Leonard in 't Panhuys, ook genoemd Leonard van Oeteren, kanunnik te Thorn en later pastoor te Weert; in 1564 zekeren van Oeteren, pastoor te Stockheim; in 1606 Edmond van Oeteren, kanunnik te Thorn, gestorven in 1636.

Zekere Elisabeth van Otheren, weduwe van Christiaen Renarts

(1) Loyens, *Recueil héraldique des bourguemestres de la noble cité de Liège*, 1720. bl. 377 en 469. — Op bl. 352 vindt men het blazoen van Willem Bex, heer van Freloux, burgemeester van Luik in 1605, met de volgende aanduidingen over deze familie: „De oude familie Bex schijnt afkomstig van Maeseyck, waar zij ten onzen dage (1720) nog in eere en goede faam is. Ook zien wij dat Petrus Bex, zoon van Petrus Bex en van Maria van Elen uit Maeseyck, het eerst zich te Luik is komen vestigen op het einde van 1400 als notaris. Uit deze zijn gesproten al de Bex'en, die de hoogste bedieningen dezer stad bezeten hebben en er eervolle huwelijksbetrekkingen hebben aangegaan". Eene studie over de familie werd onlangs uitgegeven door A. H. Becx, *Twee stamboomen Van de Water en Becx*, Helmond, 1909.

(2) P. J. Maas, *Geschiedenis van Neer-Oeteren*, dl. II, bl. 259.

Digitized by Google

van St. Truiden, had een aarden beeldje, dat zij van den Recollet Frans van Montjoie ontving, in het jaar 1636 geplaatst in het Capuyntjesbosch op een mijl afstand van St. Truiden. Dit beeldje werd daar weldra vereerd en gaf oorsprong aan de bekende bedevaart van O L. Vrouw van Cortenbosch.

VIII. Het onderwijs.

Het onderwijs der jeugd werd vroeger te Eelen toevertrouwd aan een leeken koster-schoolmeester. Ofschoon men kan veronderstellen dat, in de gewone tijden, het onderwijs te Eelen regelmatig werd gegeven (1), valt evenwel op te merken, dat men in de archieven verschillende personen en zelfs burgemeesters aantreft, die hun naam niet kunnen schrijven en met een kruisje teekenen. De oorzaak dezer achterlijkheid moet men zoeken òf in het gebrek aan een doelmatig onderricht òf eerder in de onverschilligheid der bevolking.

Wij hebben geene bepaalde gegevens over het onderwijs vóór de Fransche Omwenteling. Van 1805 tot 1814 echter deed de pastoor der parochie de getuigen bij de huwelijken teekenen; dit geeft ons eenig denkbeeld over dat punt te dien tijde: de meeste der getuigen konden hun naam niet zetten. Alzoo in 1805 zijn er 4 op 4, in 1806 2 op 4, in 1807 8 op 10, in 1808 12 op 14, in 1809 8 op 10, in 1810 4 op 10, in 1811 6 op 10, in 1812 17 op 27, in 1813 10 op 19, in 1814 5 op 16, die hun naam niet konden schrijven. Deze cijfers laten ons toe te oordeelen over de geringe ontwikkeling der bevolking in de vroegere eeuwen.

B. *In oorlogstijd.*

I. De Eelenaren buitenburgers van Maeseyck.

Uit een ouden inventaris der archieven van Maeseyck, uitgegeven door kanunnik J. Daris (2), leeren wij eenige bijzonderheden

(1) Zie de lijst der kosters, hoofdstuk II.

(2) J. Daris, *Inventaire des archives de Maeseyck.* Deze inventaris werd opgemaakt omstreeks 1650; de documenten, die hij aanhaalt, zijn bijna allen verdwenen. Het origineel ervan, een weinig meer uitgebreid, is nog te Maeseyck aanwezig.

Digitized by Google

over de rechten en lasten der buitenburgers van Maeseyck, waaronder de Eelenaren ook behoorden. Zoo leest men in een getuigenis der schepenen van Maeseyck van 12 December 1456 nopens de lasten en voorrechten der buitenburgers: „Dat die van Aldeneyck, Heppenert en Nedersolt in der bancke van Eyck van buyten gehooren ende woonachtigh syn, die vier vrylaeten in den lande van Hoorne woonende en Eelen oock ondersaet syn der stadt van Eyck, lieff ende leyt met der stadt schuldigh te helpen draeghen, in graevinghe, waeckinge, schettinghe en bedegelt ende in allen anderen last, die der stadt overcoemen moghte, ende die stadt magh die voorighe hun onderdanen gebieden met hunnen harnas die bystandt ende hulp te doen, als hun des noods gebeurt, off als te doen is ende gesinnen, omdat die stadt aen een ende van den land geleegen is; oock syn die voorscreven ondersaeten schuldigh te volgen den clockeslagh van Eyck ende die van Nedersolt syn schuldigh der stadt eenen Heerenwaeghen te leveren als des te doen is, om der borgeren harnash ende provianden te voeren, ende by alsoo syn de voorige ondersaeten poorters der voorscreven stadt van Eyck ende gebruycken alle privilegiën en vryheden gelyck ingesetene poorteren....." (Inventaris fol. 99).

De lasten aan dezen eeretitel van poorters van Maeseyck verbonden schenen grooter dan de voorrechten; reeds in 1444 vinden wij Eelen in oneenigheid met Maeseyck en dwingt de Prins-Bisschop Jan van Heinsberg de Eelenaren hun aandeel in de stadslasten te betalen; nadien zien wij voortdurend dat de inwoners van Eelen zich aan deze lasten trachten te onttrekken. In 1539 op 8 Januari geeft de bisschop Cornelis van Bergh volgend bevel: „.... hebben wyr onse goede luyden van onse stat Eyck vors. geloefft, ende myts desen geloven, ofte also geviele, dat sy eyniger vianden offte gewalts besorcht woeren, dat alsdan tot hunnen versueck onse Amptsman van Stockhem tot Eyck vors. ingebieden sal alle die ondersaeten onser scholtisampts van Eyck, nemptelich boven die voorsc. van Aldeneyck, Heppenart, Elen ende Neersolt, noch die van Roethem, van Neder-Oteren, van Opoteren, van Asch ende van Opgelabbeeck om onse stadt Eyck voorsc. by daege ende by nachte voer gewalt te helpen verhueden...." (1).

(1) Staatsarchief Brussel, Karton 7694. — Maeseyck: Oude inventaris der archieven.

Digitized by Google

Voor het jaar 1543 spreekt de inventaris van de te betalen taxen onder Aldeneyck, Heppeneert en Eelen en voor 1589 stipt hij, zonder nadere omschrijving, een nieuw akkoord aan tusschen Maeseyck en Eelen. In tijd van gevaar schijnen de Eelenaren weinig bescherming vanwege Maeseyck genoten te hebben, want, in stede alsdan hun goed binnen Maeseyck te bergen, trokken zij er mede naar Neer-Oeteren. Zoo leest men in een getuigenverhoor, in Maart 1560 gehouden, over de twisten tusschen Maeseyck en Neer-Oeteren: „Jan Knaepen in 't Geysteren . . . . seydt noch dat die van Rothum ende Eelen hier voortyts plachten hun goedt te salveren binnen Neeroeteren als eene vaste bevryde plaets" (1).

Ten jare 1645 geeft de bisschop eene verklaring, dat de buitenburgers van Maeseyck niet meer verplicht zijn op bevel van den drossaard van Stockheim onder de wapens te komen gelijk de andere inwoners van het drossaardsampt, omdat zij verplicht zijn de stad Maeseyck te verdedigen op denzelfden voet als de binnenburgers. Hij herstelt hen hierdoor, op hun aanvraag, in hun oude vrijheid en gewoonten, waarop zij zich bij den bisschop beroepen hadden. Dit wordt hun opnieuw bevestigd op 24 Januari 1651 door den bisschop Maximiliaan Hendrik van Beieren.

De binnenburgers hadden het voorrecht gebruik te maken van het Luiksch recht, terwijl de buitenburgers volgens het Loonsch recht geoordeeld werden. Voor het overige hadden de buitenburgers dezelfde privilegiën als de inwoners van Maeseyck; in tijd van oorlog waren allen verplicht tot: „daegs en nachtshoede en waecke, te vaeren, te graeven, ys te breken, uyt te graeven en te vegen."

Bij een besluit van den Prins-Bisschop van Luik van 8 Juli 1773 werden de karweien van persoonlijken dienst, die de buitenburgers verschuldigd waren voor het onderhoud der stad, op drie in het jaar, van 5 of 7 uren, gebracht. Eelen wordt in dit stuk niet meer genoemd; denkelijk waren de Eelenaren niet meer poorters van Maeseyck en hadden zij den last met de eer van hunne schouders weten te schudden.

(1) Staatsarchief Brussel, ibid.

Digitized by Google

II. Voorbijtrekkende legers, slechte tijden.

Gelegen op een uithoek van het prins-bisdom, waar de gewone weg was voor het doortrekken der legers, heeft Eelen dikwijls van voorbijtrekkende troepen te lijden gehad. Langs het dorp liep de Romeinsche Heerbaan en de Maas; daar langs kwamen de Noormannen in de 9e eeuw afzakken, alles wat er toen bestond verwoestend. Omstreeks 1355 worden de streken van Maeseyck, Bree, Horn, bijna geheel uitgemoord door de invallende benden van Godefridus Dalembrouck, die het graafschap Loon wilde innemen en reeds bezit had genomen van zijn sterksten burcht, Stockheim (1)

„Int jaer 1466..... des goensdaechs voer Sint Anthones daech togen die van Triecht ut met 600 man ende ock die Valkenburgiere omtrent en branden daer, en die van Eyck en Oeteren en van de Kempen quamen tegen hun en streden, daer bleven van Eyck en Oeteren 37 doot en sy brachtenter gevangen 66 ende twee bussen en twee wagen vol harnes ende bagen (naar Maastricht)" (2). Dit is een der menigvuldige gevechten uit de woelige tijden, die het prins-bisdom Luik in de laatste tijden der XVe eeuw doorleefde.

In 1470 vaardigden de Drie Standen een bevel uit om over gansch het prins-bisdom eene som geld bijeen te brengen tot betaling van de overblijvende lasten aan Karel den Stoute van het jaar 1469 (3). Elke gemeente was belast volgens het getal vuren, dat is volgens het getal der huishoudens. Dit geeft ons tevens een inzage van de betrekkelijke bevolking van het dorp. Eelen moest betalen: 80 livres 1 solde. — Maeseyck: 424 l. 10 s. — Dilsen: 125 l. 16 s. — Heppeneert: 35 l. 2 s. — Leuth: 10 l. 16 s. — Lanklaer: 17 l 11 s. — Neer-Oeteren: 364 l. 3 s. — Rothem: 108 l. — Tongerloo: 177 l. 17 s. Indien men veronderstelt met den kanunnik Daris, dat elk huisgezin één livre te betalen gehad heeft, dan waren er in 1470 te Eelen 80 huisgezinnen, hetgeen een bevolking uitmaakt van ongeveer 550 inwoners.

---

(1) Mantelius, *Historia Lossensis*, bl. 280. — De Prins-Bisschop herwon weldra de sterkte van Stockheim met een leger van 40000 man.

(2) *Kronijk van Maastricht en Omstreken*, in *Publications de la société historique et archéologique dans le duché de Limbourg*, t. I. bl. 74.

(3) J. Daris, *Histoire du diocèse et de la principauté de Liège au XVe siècle*, bl. 11.

Digitized by Google

In 1489 lag de prins-bisschop Jan van Horne met zijn leger vóór Maeseyck. Het volgend jaar kwam een Fransch leger onder geleide van Jacob van Croy door Limburg afzakken; „voert spolierden ende vingen sy die luide in die Kempen ende namen hun beesten, sy sloegen (te) Eelen die kercke op, (te) Dilsen, Lanclaer, Eisden, Vucht, Mechelen, Gremby ende namen alles watter binnen was metten kelcken.... (1)".

In 1567 trok Willem de Zwijger met een leger van 25000 man tusschen Maeseyck en Stockheim over de Maas, verbleef twee dagen in de nabijheid dier plaatsen, plunderde alles en nam vele gevangenen mede. In 1578 vochten de Maastrichtenaars tegen de soldaten van Roermond in de Visserweert en omstreeks 1589 trokken er verschillende legers (Hollandsche, Duitsche en Spaansche) voorbij; de streek werd dan vooral geplunderd door het Hollandsch soldatenvolk, bijgenaamd de Vrijbuiters; deze voerden, onder anderen, den eigenaar van Sipernau, Jan van Roye, gevankelijk mede (2).

In den zomer van 1672 vielen de Fransche troepen in het prins-bisdom Luik, maakten zich meester van Maeseyck en lieten er een garnizoen achter, dat een geesel was voor de stad en de omstreken. Lodewijk XIV, koning van Frankrijk, en de Prins van Condé, trokken ieder met een leger voorbij tegen de troepen der Staatschen. Het garnizoen der Franschen verbleef te Maeseyck van Mei 1672 af tot Maart 1675 en maakte er versterkingen. Dienaangaande leest men in het kerkarchief van Eelen: „Vrenck van de Weerde hierop (een boschje) gerenuntieert 1672, 15 Mey, als wanneer de franssen Maeseyck ingenomen, versterkt en drie jaren in besettingen gehalden, de boomen afgekapt en verlaten hebben. — 1674 den lesten Meert desgelijks heeft oock gerenuntieert Willem Geutens in een lathoutwas, gelegen aan de breuk". In 1678 bezetten de Hollanders op hunne beurt Maeseyck. Het is te veronderstellen, dat de bewoners der omgeving van Maeseyck veel van deze vreemde soldaten te lijden hadden. — Na het vertrek der Fransche troepen werd eene groote schatting van onze dorpen geheven ten voordeele van den koning van Frankrijk.

---

(1) *Kronijk van Maastricht en omstreken* in *Publications* etc., bl. 83.
(2) Staatsarchief, Hasselt. Archief van Sipernau.

Digitized by Google

De gemeente Eelen was hierdoor genoodzaakt groote kapitalen tegen hoogen interest op te nemen: in 1675 van Catharina Mans hoven, mater van het Agnetenklooster van Maeseyck, 2000 gulden tegen 5 %, — in 1676 570 rijksdaalders en 2000 gulden, — in 1678 1200 gulden aan 6 % en 480 rijksdaalders, — in 1679 1950 gulden en 100 rijksdaalders, — in 1681 800 gulden, — in 1683 1800 gulden, van zekeren „Dingens woonachtig te St. Sebastiaen in Hispagne" aan 6¼ %, — in 1684 1300 gulden. — In aanmerking genomen, dat de waarde van het geld in dien tijd veel grooter was dan heden, kan men zich een denkbeeld vormen van den geldelijken toestand der gemeente op het einde der XVIIe eeuw.

In 1749 lagen de Huzaren te Rothem aan den Windmolen (1).

Tijdens de Luiksche Omwenteling in 1790, had Generaal graaf van Hatzfeld zijne palatijnsche legerbenden op Maeseyck samengetrokken na zijne overwinning op de Luiksche troepen te Stalleken (Sutendael). De soldaten begingen wandaden tegen de inwoners van Dilsen, Rothem en Eelen onder voorwendsel, dat uit verschillende huizen door dezen op hen geschoten was (2)

In 1794 vielen de Franschen in Eelen. Wij laten hier enkele bijzonderheden volgen uit den „Staet van oncosten" die zij in het dorp hebben veroorzaakt tijdens het bestuur van Jan Mathijs Lucas en Gerardus Hagen, burgemeesters aldaar. Deze lijst beslaat 17 bladzijden in folio, begint met 22 September 1794 en loopt tot 29 April 1795. Vele leverantiën van hooi, stroo, haver en beesten werden door de Franschen opgeëischt, somtijds ook lieten zij ze door geld afkoopen. Dikwijls kwamen afzonderlijke soldaten in het dorp, gewoonlijk huzaren en dragonders; zij aten en dronken op kosten der gemeente, hetgeen in voornoemde lijst in rekening werd gebracht. Eene eerste levering van 40 karren hooi en stroo binnen Bree werd afgekocht voor 24 gulden en 15 stuivers.

Van 24 tot 27 September was eene afdeeling huzaren te Eelen gekampeerd in de weide van Herman Clingelhoets; zij eischten 30 hoppestaken, 100 boonenstaken en 250 bossen roggestroo voor het vervaardigen hunner tenten.

---

(1) Staatsarchief. Hasselt: afzonderlijke stukken over Eelen.

(2) J. Daris, *Histoire du diocèse et de la principauté de Liège*, t. II, bl. 242. Te Dilsen werden drie inwoners gedood. Smets, zijn zoon Hendrik en Wetjens. Leonard Geynen werd doodelijk gewond.

Digitized by Google

8 October, de Eelenaren moeten 10 dubbelkarren leveren om de leverantie van Reckheim tot Luik te vervoeren.

21 October, al de vrachten der tienden moeten in de Requisitie geleverd worden.

Den 14den November werd een schip hooi geladen aan de Kogge voor de Franschen.

Den 23sten December moest het dorp geven aan de troepen, „die hier waren gelogiert als sy den boom van Liberteyt hebben geplant 1 aem bier = 14 gl."

Den 30sten December werden de burgemeesters te Maeseyck in arrest gehouden.

1795 8 Januari, vijf commissarissen zijn gekomen om alles op te teekenen.

Den 12den en 15den Februari werden 9 paarden opgehaald.

Den 11den Meert werden allerhande zaken geleverd aan den commandant op Sipernau (Baron van der Liliën was gevlucht en de commandant der Franschen had het kasteel betrokken).

26 April, „Betaald aan den Eerw. H. Pastoor een aam bier door de Franschen van hem gedronken = 16 gl."

Den 28sten April is een commissaris de goederen van Sipernau komen opnemen „als migrant".

Verschillende afdeelingen soldaten waren te Eelen geweest en hadden er gekampeerd.

Uit al hetgeen de lijst bevat kan men opmaken dat de Eelenaren zich gewillig in alles aan den willekeur der dolle Fransche soldaten onderwierpen.

In 1796 werden de meubels der kerk door twee commissarissen opgenomen, die daarvoor $3^1/_2$ Fransche kronen ontvingen; de meubels werden teruggekocht voor 55 gulden.

Pastoor Borghouts legde den eed van getrouwheid aan de Fransche Republiek niet af en verbleef in het dorp; op de lijst der veroordeelden staande werd hij lang gezocht en eindelijk gevangen genomen; hij ontsnapte en vluchtte weg om na de Omwenteling weer te Eelen terug te keeren. De parochie was dus langen tijd zonder herder. Het kruis werd van den toren niet afgenomen.

Een inwoner van Eelen werd door een Fransch soldaat gedood tusschen Rothem en Eelen aan den Eelersteen, een gebroken kruis herinnert thans nog aan de plek der misdaad.

Digitized by Google

Eenige jaren nadien kwam het groote leger van Napoleon op zijn tocht naar Rusland te Eelen voorbij; Napoleon had zelf den prachtigen steenweg van Maastricht naar Roermond doen aanleggen; enkele Eelenaren maakten deel van zijn leger en kwamen zelfs later terug in het dorp. De boeren moesten op den doortocht van het leger karren leveren om het oorlogsmateriaal, vooral kanonskogels, zes uren ver te vervoeren.

C. *De XIXe Eeuw en de hedendaagsche toestand.*

Na den val van Napoleon kwam Eelen in 1815 aan Nederland en na de omwenteling van het jaar 1830 aan België; deze bestuurs veranderingen hebben in het dorp weinig invloed gehad.

Onder het Nederlandsch Bestuur werd het kanaal, de Zuid-Willemsvaart van Maastricht naar 's Hertogenbosch, gegraven; dit kanaal doorsnijdt den Zuid-Westelijken uithoek (1) van het grondgebied van Eelen, doch zulks heeft voorloopig geen invloed op de belangen van het nog te ver afgelegen dorp uitgeoefend; alleen verminderde het verkeer over de Maas.

Door den afstand van Nederlandsch Limburg in 1839 verloor de gemeente en de parochie het gehucht Visserweert en de hoeve Daniëlsweert, aan de overzijde der Maas, en sinds dien verminderden meer en meer de betrekkingen van het dorp met de gemeenten van den rechter oever. Daarentegen had de gemeente Eelen reeds in 1821 bij een besluit, dat de grenstwisten tusschen Neer-Oeteren, Rothem en Dilsen bepaald regelde, eene groote uitgestrektheid heidegronden ontvangen, die voorheen tot Neer-Oeteren behoorden (2). Het was in dit deel, dat op voorstelling van het Belgisch Staatsbestuur door koninklijk besluit van 1847 een naamlooze vennootschap van Luik toestemming bekwam tot het aanleggen eener watering; meer dan honderd hectaren heide werden door middel eener kunstmatige bewatering in vruchtbare weiden herschapen; uit deze echter trekken de inwoners van

(1) Zie de kaart.

(2) Zie hierboven, hoofdstuk I, uitgestrektheid.

Digitized by Google

Eelen weinig nut, daar bijna de gansche opbrengst naar den vreemde vervoerd wordt. De overige deelen der aangeworven heide werden met bosschen of houtgewas beplant of zijn onontgonnen blijven liggen. Op dit terrein werd later ook, toen de spoorweg van Hasselt—Maeseyck werd aangelegd, het station geplaatst, dat de drie dorpen Eelen, Rothem en Neer-Oeteren bedient.

De bevolking heeft in de XIXe eeuw eenen aanzienlijken, stoffelijken vooruitgang beleefd Bevrijd van vele lasten, die vroeger bestonden, hebben de bewoners nu de geheele opbrengst van den oogst voor zich. Op het laatst dezer eeuw zijn de veeverzekeringen en bijzonder de melkinrichtingen tot stand gekomen, welke in het dorp veel voordeelen hebben aangebracht.

Werklieden, die enkel leven van hun dagloon (te Eelen ongeveer 2 franken) zijn er bijna niet; al de inwoners hebben ten minste een kleinen eigendom of pachtgronden, die ze bebouwen; openbare armoede is er niet gekend.

De voorspoed zou grooter zijn, zoo er niet gebrek ware aan bebouwbaren grond; alle inwoners zouden hunnen akker willen vergrooten.

De verkeerswegen zijn door de zorgen van een volksgezind landsbestuur buitengewoon verbeterd; schoone wegen zijn daar, waar vroeger zelfs geen weg bestond (1); trein en tram vergemakkelijken de handelsbetrekkingen en de reizen, terwijl eertijds slechts een mailpost tusschen Maeseyck en Maastricht den reizende ten dienste stond; een postkantoor en telegraafkantoor maken de inrichting volledig.

Onder zedelijk opzicht zijn er te Eelen eveneens merkelijke veranderingen geschied: het onderwijs, vroeger verwaarloosd, werd in de XIXe eeuw beter gegeven en beter gevolgd; een ongeletterde is thans eene zeldzame uitzondering; de geestesontwikkeling der bevolking is dan ook geheel veranderd: elkeen leest heden zijn weekblad en velen een Fransch dagblad.

De valsche stelsels van het Liberalisme vonden reeds vroeg te Eelen aanhangers; pastoor Rutten (1842—72) moest er reeds tegen strijden. De oorzaak was, zooals een zijner opvolgers schreef, dat de leering slecht verstaan werd. Dit scheen nogthans niet het

(1) **Bijvoorbeeld: naar Neer-Oeteren.**

Digitized by Google

geval te zijn, want toen in het jaar 1879 de liberalen met open vizier streden, verminderde hun getal te Eelen niet. Dat jaar werd door de zorgen en het geld van den pastoor en der katholieken eene school gebouwd, waarin de nieuwe kapelaan, E. H. Breemans, les gaf aan de katholieke jeugd. Hevig werd er gewerkt voor het behoud van het Geloof in de harten der kinderen. Het getal aanhangers van dit valsch politiek stelsel heeft sinds niet afgenomen; de laatste Kamerverkiezingen, in 1908, hebben bewezen, dat het vuur onder de assche gedurende eenige jaren slechts gesmeuld had.

De bevolking der gemeente groeit in aantal schier niet aan; de reden daarvan is de onmogelijkheid de boerderijen te vermeerderen en de volledige afwezigheid van nijverheid; in algemeenen regel blijft uit elk huisgezin niet meer dan één kind in het dorp (1). De overigen zijn genoodzaakt elders den kost te zoeken en vertrekken vooral naar de groote steden.

---

(1) Neer-Oeteren daarentegen, waar de te ontginnen grond nog in overvloed is, heeft sinds 1800 het getal zijner inwoners verdriedubbeld: 826 omstreeks 1790, heden ruim 2500.

Digitized by Google

AANHANGSEL.

CARTA HENRICI, LEODIENSIS EPISCOPI, DE ECCLESIA DE HELIM, CUM APPENDICIIS SUIS. (Cartulaire blanc de l'abbaye de Corbîe, fol. 60, recto, à la bibliothèque nationale de Paris, ms. lat. nº 17759) (1).

Henricus secundus, Dei gratia Leodiensis episcopus, tam presentibus quam futuris in perpetuum officii nostri ratio exigit, ut malis cotidie invalescentibus attinentis remedii objectione resistamus. Inde est quod jura Corbeiensis monasterii, quae habet in ecclesia de *Hellim*, hujus cripti taxatione commemorare curavimus, ut eorum certa expressione omni in posterum errori prescribamus. Predicta igitur ecclesia de *Helim* cum omnibus pertinentiis ejus Corbeiensis ecclesie est. Due vere partes et minoris et majoris decime, tam de nutrimentis quam de sationibus et de omni proventu sunt ejusdem Corbeiensis ecclesie; tertia tantum sacerdotis; curia tamen sacerdotalis, mansi et agri dotales nullas debent decimas Corbeiensi ecclesie. Similiter dominicalis curia Corbeiensis ecclesie et tota colonia carruce eorum quam diebus nostris et Symonis prepositi habuisse dignosictur, et bonuarium Wecheken non tertiabit decimas suas sacerdoti, sed pari jure et cultura dominicalis et terra sacerdotalis utrobique libera erit ab omni decimarum debitione. Sane si abbatem Corbeiensem in persona sua

---

(1) Duvivier, *Actes et documents anciens intéressant la Belgique*, Bruxelles 1898. bl. 141. en Cocheris, *Notices et extraits des documents manuscrits conservés dans les dépôts publics de Paris et relatifs à l'histoire de la Picardie*, t. I, bl. 545—653. Bovengenoemd stuk op bl. 601.

Digitized by Google

ad partes illas venire contigerit, sacerdos predicte ecclesie cereos de more competentes cum minutis candelis in obsonium vespertinum dabit. Si vero non venerit, estimationem eorum, duas scilicet solidos, preposito ejus in pasca Domini solvet. Ut igitur hec praedicta solidum valitudinis sue statum obtineant, definitiones eorum presenti pagina concribi et paginam ipsam imagine nostra fecimus insigniri.

Digitized by Google

THEODORE SCHAEPKENS

1810.

IN MEMORIAM.

In grove trekken mogen hier leven en werken in herinnering gebracht worden van een man, wiens geheele leven geweest is ijvervolle wijding aan den bloei en den vooruitgang der Schilderkunst.

Theodore Schaepkens was de oudste en later de artistieke meester zijner twee broeders Arnaud en Alexander (1). Zijne ouders, Schaepkens-Ryckelen, waren bemiddelde burgers; door zijne moeder stamde hij af van de oude Maastrichter schepenfamilie van Riempst. Hij zag het levenslicht in het huis Groote Staat, dat thans nog tot gevelsteen heeft in 't „Draakenvelt 1769", den 27 Januari 1810.

Van zijne prille jeugd af was de heerschende neiging van 't bedaard zachte kind: teekenen. Bespiedend toezien was 't eenige deel dat de jonge knaap had aan de ravotpartijen zijner kameraadjes, die na afloop stoeiend kwamen kijken naar de min of meer gelukte krabbeltjes van 't stille broertje, „dat maar liever poppetjes maakte" met een stompje potlood op een oude papiervod of kleine menschjes modelleerde in was — welke natuurlijk niet nalieten de aandacht te trekken van de anderen in de vaderlijke woning, die 't aanhoudende geteeken en gekrabbel meer lastig dan aardig vonden, want langzamerhand droeg alles in huis de sporen van zijn aankomend uitbeeldingsvermogen. Was 't wonder dat

---

(1) Zie: *Publications de la société historique et archéologique dans le Limbourg*, t. XXXVIII, 1902, p. 383.

Digitized by Google

zijne ouders hem allesbehalve stijfden in eene hebbelijkheid, die alles „bemorste en beknoeide"? Want zijn er niet duizende jongetjes die artiest of generaal of paus willen worden? Zooveel is zeker dat de jonge knaap die door zijn natuurlijken aanleg en neiging gedreven werd tot minutieuze opmerking, te ernstig geworden, zijne vroegrijpheid op zekeren dag bij zijne moeder uitschreide, vragend in tranende oogen „of hij schilder mocht worden". Dat was beslissend en „in Godsnaam" werd hij toevertrouwd aan de leiding van Lipkens, die kortelings te Maastricht eene school voor teekenen en schilderen geopend had. Aan de hand van zijn ernstigen meester begon toen zijne stelselmatige studie. Binnen korten tijd moest Lipkens verbluft staan over den meer dan buitengewonen aanleg van den nog jongen leerling, wiens ijver, bepaald vakliefde bleek en wiens snelle vorderingen zijn natuurlijk talent bevestigden. Intusschen stelde Willem I bij Koninklijk besluit een gemeentelijke teeken- en schilderschool in, waar gewerkt zou worden naar 't levend en antiek model. Een der eerste leerlingen was de nauwelijks 14jarige Theodore, die daar geheel zijn tijd wijdde aan zijn ideaal, dat reeds vasten vorm had aangenomen in zijn erstig gemoed.

Toen weldra van Staatswege tusschen alle scholen en academies van 't koninkrijk een prijskamp, in teekenen naar 't antiek model, werd uitgeschreven, was de jonge Schaepkens de bekroonde, evenals hij 't was, die onder gelijke voorwaarden, 't daaropvolgend jaar de primus inter pares van geheel den lande was, toen een soortgelijke wedstrijd uitgeschreven werd in 't teekenen naar de natuur van een zelf gekozen landschap: het bekroonde stelde voor een natuurgezicht uit de omstreken van Maastricht.

Theodore drong thans aan bij zijne ouders op verdere studie aan de uitstekende Academie van Antwerpen.

Op aanbeveling van den zijne familie goed bevrienden gouverneur van Antwerpen A. Ch. Membrede — bekend als een der vijf honderd tijdens de eerste Fransche Republiek — man van breeden blik en gesteund door de Brouckere Sr, werd de zestienjarige knaap toevertrouwd aan de bekwame leiding van den directeur der Antwerpsche academie Mathieu van Bree.

Het nieuwe kunstmilieu, waarvan Antwerpen het oude en blijvende middelpunt was, werkte in alle opzichten volmakend op

Digitized by Google

de artistieke eruditie van den jongen meester. Daar ontpopte zich ook weldra zijne voorliefde tot 't schilderen van paarden — eene voorliefde, die later geworden is een der hoofdmomenten in zijne meest op den voorgrond tredende werken. Daar heeft hij zich bekwaamd in de anatomie dier dieren, wier koppen, in zijne historische tafereelen vooral ieders aandacht trekken.

Met Antwerpen begint en eindigt ook zijne academische vorming en 't volle leven met Parijs als groote aantrekkingskracht breidde wijd zijne armen uit om hem op te nemen in eigen zelfstandigheid.

Noode zeide hij vaarwel aan zijne tweede vaderstad, waar hij zijne goede vrienden T. en G. Geefs, Verberckt, Buekens, Mathieu, Corr, Wappers en anderen achterliet om met één hunner (Guillaume Geefs) naar Parijs te gaan — krachtig in rechtmatig zelfvertrouwen zijn eigen leven beginnend — een leven welks eenige geneugten geweest waren één offer van geheel zijn persoon aan zijn heilig ideaal de kunst, onder zijn geliefkoosde zinspreuk: „zij is een godsdienst, een dochter des hemels".

Samen te Parijs — waar zich Verberckt weldra bij hen voegde — studeerden zij ijverig in 't atelier van den beeldhouwer Ramey — Schaepkens voornamelijk sleet meest zijn tijd in de Louvre, waar hij ongestoord de italiaansche en vlaamsche meesters kon copieeren in beredeneerde analyse. Leerling van Hersent geworden werkte hij ijverig, zijn tijd verdeelende tusschen de Ecole des Beaux Arts, het Cabinet des Estampes, de Bibliothèque royale, de Bibliothèque Mazarine en verzamelde met schetsmatige aanteekeningen die grondige kennis van de geschiedenis der beschaving, der kleederdracht, gebruiken en gewoonten, die hem later in staat stelde het historische detail in buitengewone virtuositeit en breede eruditie te behandelen. Drie groote schilderijen van hem dagteekenen uit dien tijd: *St. Johannes als kind in de woestijn*, *Galilei in overpeinzing* en *Christoffel Columbus geketend in den kerker*.

Beperking zijner financieele middelen — vooral tengevolge der politieke beroeringen van 1830 — waren oorzaak dat hij Parijs moest vaarwel zeggen en zich ging vestigen te Maastricht, waar hij met vrucht portretten schilderde niet slechts gelijkend, maar van zoo juiste uitdrukking, dat ons thans nog treffen de brutale opzet, het heftige coloriet en de zwevende ziel van den uitgebeelde die het geheel als 't ware omgeeft in zelfbewuste aan-

Digitized by Google

wezigheid. Dat coloriet, die techniek, die fijne en juiste visie veranderen niet en overleven in hunne ware schoonheid elke school en iedere richting.

Van toen af heeft hij geregeld in 't openbaar gewerkt en zich blootgesteld aan de algemeene en bijzondere critiek, die tentoonstellingen uitlokken.

De Nederlandsche Staat kocht van hem een tentoongesteld doek te Amsterdam, voorstellende een *jongen houdende een wit paard bij den teugel voor de staldeur eener boerenhoeve.*

Nog vergat ik te vermelden, dat hij op Staatskosten naar Parijs was gegaan en daar de toelage vrijwillig deelde met een geldelijk slecht bedeelden kunstmakker (1).

Had zijn wereld ook maar iets uitstaande met geld! Zijn allesvoedend ideaal stond buiten het nuchter materieele dagelijksch leven gehaspel: alleen de kunst bestond en haar te dienen, bijna in verafgoding — was zijn eenig en eigenlijk bestaan.

De verschillende phases der Revolutie van '30 waren voor Schaepkens zoovele ontelbare gelegenheden tot 't maken van tooneelen in schilder- en teekenwerk. Begeesterd door wat om hem voorviel — heeft hij de voornaamste gebeurtenissen op doek gebracht, zooals: *den strijd tusschen Hollandsche en Belgische cavalerie — de barricaden-gevechten in de straten van Brussel — de bloedige ontmoetingen der Hollanders met de Belgische vrijwilligers* enz., onder meer verdient bijzondere vermelding: *de dood van graaf Frédéric de Merode, gewond in 't gevecht te Berchem* (bij Antwerpen).

In zijn streven naar realiteit ontzag hij geen levensgevaar en verkreeg zelfs door tusschenkomst van zijn hart — en kunstvriend Ary Scheffer — adjudant van den hertog van Orleans — een vrijgeleide, waarvan hij langen tijd gebruik gemaakt heeft om zich te begeven tusschen de troepen, die Antwerpen belegerden met de bekende hevigheid en passie, die daar ten oorlogstooneele gevoerd zijn. Dit verklaart ons ook zijn sterk sprekend realisme in die periode zijns levens.... getuige zijn merkwaardig doek:

---

(1) Mathieu Kessels — dien hij later in Rome terugzag — aldaar gestorven „den „roem nalatende van een der bekwaamste beeldhouwers te zijn geweest, die de „Nederlanden hebben opgeleverd". (Aldus Immerzeel, Deel II, pag. 104).

Digitized by Google

de hertog van Orleans op de bres op 't oogenblik dat eene granaat springt aan zijne zijde....

Hieruit blijkt duidelijk, dat hij de woeste geweldenarijen van den oorlog persoonlijk heeft gezien, meegemaakt en meegeleefd.

Gedenkwaardig in zijn leven is 't jaar 1831 geweest toen hij — vooral op aandringen zijner Parijsche kunstvrienden — ging mededingen naar den prix de Rome te Antwerpen. 't Onderwerp was: „*Scipio Africanus op 't ziekbed wien de vijand zijn krijgsgevangen zoon terugzendt*". Zijn geweldige mededinger Wiertz was de eerstbekroonde en Théodore Schaepkens de tweede — wien buitendien den uitbundigsten lof der jury ten deel viel. Onder de vele mededingers zag men o. m. ook N. Dekeyzer, den lateren historieschilder en directeur der Antwerpsche Academie.

Zich in een openbaren kamp — ten aanzien der geheele beschaafde wereld zoo eervol te mogen meten met een der geweldigste, hartstochtelijkste schilders waarvan de kunstgeschiedenis gewaagt, moge — op zich zelf reeds eene onderscheiding — aangemerkt worden als een beteekenisvol criterium van zijn hoogstaand talent. Later zou hij door de innigste vriendschapsbanden met Wiertz verbonden worden — vooral tijdens hun gemeen leven in Italië — 't land van beloften en 't eind en gloriepunt der wenschen van Schaepkens, meer dan wie ook van nature ontvankelijk voor de geheimzinnige pracht van 't diep intensief leven der Zuidelijke meesters. Maar dit ideaal was voorloopig nog verre en ondertusschen bereidde hij zich voor tot de eerste „Exposition des Beaux Arts" in 1833 door Charles Rogier ingesteld „pour faire revivre la gloire de l'ancienne Ecole flamande" zooals 't koninklijk decreet van Leopold I vermeldde.

In zijn atelier van de oude „vleeschhouwershalle" zijn gewrocht de twee groote doeken, die voortaan zijn roem vestigden en zijn naam verzekerden: *Chr. Columbus uitgeput van vermoeienis vóór de poorten van een klooster* en een „*Tafereel uit den strijd der Spaansche troepen met de Belgen*". Vooral de eerste schilderij verwekte algemeene ontroering in de artistieke kringen der hoofdstad.(1) en de tweede werd aangekocht door 't musée royal te Brussel.

Van toen dagteekent zijne vaste vestiging in Brussel, dat

(1) Blijkens de artikelen van Charles de Brouckère in de „Libéral".

Digitized by Google

hem een tweede vaderstad geworden is. Samen met G. Geefs (1) werkten zij in een gemeenschappelijk atelier (gelegen achter den Jardin Botanique) en vormden den historisch-artistieken kring, op Fransche leest geschoeid, waar de mannen van naam en beteekenis dier dagen gezamenlijk leed en lief deelden, plannen maakten voor heden en toekomst en de kunst richtten in steeds vernieuwde banen — vormend te samen een raad van onsterfelijken op artistiek gebied (2).

Lang heeft dit rustige leven niet geduurd. Bekroop hem het onweerstaanbare heimwee naar Italië? vroeg zijn kunst naar nieuwe inspiraties, naar nog breederen horizont, naar vernieuwde prikkels of andere omgeving die ongekende vergezichten zou openen aan zijn levenstaak? Wilde hij den reusachtigen Wiertz wederzien of zich verwarmen aan de koesterende vriendschap van zijn onvergetelijken stadgenoot Kessels? Zooveel is zeker dat hij in 1835 onder Italiaanschen hemel was, eindelijk 't beloofde land ziende, dat hem zoo onweerstaanbaar aangetrokken had heel zijn leven — waar Wiertz hem schreiend ontving in 't Rome van hun éénzijn in kunst en leven en denken en voelen (3).

In 't schoone land, waar de Raphaëls en de Angelos en de Berninis en de Angelicos geweest zijn schilderend en bouwend den wereldverstommenden epos hunner kunstenaars zielen — waar de katholieke geloofs- en zedeleer gegrondvest is op de puinhopen van de vallende Romeinsche wereldheerschappij — waar 't beste der ouden en 't voortreffelijkste der nieuwen in zoo kwistige overvloed verspreid is dat de vergelijkende waardeidée verbijsterd

---

(1) Guillaume Geefs beeldhouwde in 1834 het marmeren borstbeeld van Thed. Schaepkens, thans in het Musée Communal te Brussel. Het gips ontwerp in haut relief is in bezit van den Heer J. Schaepkens van Riempst te Maastricht, even als het olieverfportret van Geefs door Theodore Schaepkens.

(2) In den „Artiste", gelegen rue de l'Evêque, kwamen daar o. a. te samen: Charles Rogier, Charles de Brouckère, Faider, Alvin, de beide Fétis, André van Hasselt, Paul Lauters, Madou, Batta, beide Kreins, Lhérie, de gebrs. van der Linden, baron Jolly, Ad. Siret, de vaders van België op artistiek gebied.

(3) „Viens ici à Rome mon cher Théo — je ferai ton portrait dans les dimensions que tu voudras indiquer et le monde entier sera stupéfait de ce que nous ferons ensemble" (uit een brief van Wiertz aan Schaepkens).

Latere brieven van Schaepkens duidden op dit portret — dat tot heden helaas niet teruggevonden is.

Digitized by Google

op den achtergrond treedt — waar kleur en leven en brons en goud door de goden zelf in zoo onafzienbare hoeveelheid zijn saamgebracht, waar de stoel van Petrus onwankelbaar gevestigd is — daar was Schaepkens thuis, daar leefde hij op in het natuurlijke complement zijner dichterlijke natuur.

En Florence en Napels en Venetië en Milaan zijn achtereenvolgens getuigen geweest van zijn lachen en zijn schreien, zijn lijden en zijn strijden.

Zich zelven is hij gebleven — hij kon niet anders — maar zijne kleuren zijn dieper, zijne stoffeeringen rijker en zijn ideaal is subtieler geworden

Van Rome begaf Schaepkens zich naar München, waar hem o. m. de Duitsche primitieven wachtten, wier speculatief realisme onze modernen niet kunnen overtreffen.

Dat was toen nog gedeeltelijk de tijd, dat men hunne werken beschouwde als antiquiteiten, opgeborgen in stoffige onbezochte uithoeken der musea, die hoogstens konden leeren hoe men al strompelende leert loopen. Straks zullen wij de gelegenheid hebben erop te wijzen hoe de paradoxe vereeniging van hunne lijdende expressie en de Rubensche hevigheid onzen schilder zoo overwegend moest beïnvloeden.

Bijzonder moeten wij hier vermelden zijne *„opwekking der dooden"* naar Rubens — met begeestering gemaald, toen hij hersteld opstond van een langdurig ziekbed, waar typhus hem aan den rand van 't graf gebracht had, ver van de zijnen, in schrijnende verlatenheid.

In 1837 kon hij, te Maastricht teruggekeerd, uitrusten van den zegetocht der Italiaansche maanden. Gerust mogen wij zeggen, dat nu de beste en gelukkigste periode zijns levens begonnen was.

Een schat van schetsen, aanteekeningen, krabbels te hooi en te gras genomen, indrukken en herinneringen gepaard aan verrijkte kennis stonden den nu vollen man-kunstenaar ten dienste (1). Als de onvergankelijke getuige van volle kracht moge vermeld

---

(1) Zijn in 1836 te Brussel tentoongestelde *„Everard 'T Serclaes, de bevrijder van Brussel, stervend op de Grand Place"*, hangt in 't musée communal te Brussel — terwijl een verkleinde copie aangekocht is door een familielid de baron 'T Serclaes de Moerkerke te Brugge.

Digitized by Google

worden *zijn hemelvaart van St. Servatius door engelen en wolken dragend omstuwd.* Grootsch van opvatting en afmeting is dit ontegenzeggelijk een zijner beste schilderijen waarin zijn volle ziel zich heeft uitgezegd in een coloriet van aangrijpende intensiteit – terwijl èn compositie èn techniek hun hoogtepunt bereikten in 't reusachtige doek — dat bestemd was den wijdschen St. Servaastempel te Maastricht te sieren. Inderdaad vulden beide elkander aan. In voorbeeldige ruimteontwikkeling was die kerk aangewezen om het reuzendoek te bevatten dat in zijn stouten opzet in zijn spheer aan de kolossaal-orde van Michel Angelo herinnert. De onuitsprekelijke mystieke poëzie die uit 't geheel emaneert — de fijne vervloeiende teekenende kleuren — de zachtheid en de geweldige kracht van St. Servaas — het hoofdmotief — tegelijk in krachtige tegenstelling tot het naief kinderlijk — serene der engelenfiguren wijzen samen op eene dier schokkende voorstellingen, zooals de kunst er slechts weinige oplevert. Dat doek bewees dat Schaepkens — de dichter-schilder, de aanverwante van Wiertz was — de mysticus, de geloovige geschiedvorscher, die begrepen en in zich verwezenlijkt gevoeld heeft de reuzenfiguur van Maastricht's heiligen patroon.

Zij die 't marmeren altaar (1) en de koorbanken verkwanselden aan kunstbeluste joden en opkoopers — hebben dit schilderij van hare plaats gereten en gevouwen op de zolders van de kerk geborgen, nadat het had dienst gedaan als afsluiting bij de opening van den zuidelijken ingang in het transept! (2).

---

(1) In 't Illustrated London News van 8 November 1884 vermeld en beschreven als een der kostbaarste van Noord Europa en thans opgesteld in de kerk van South-Kensington.

(2) In gelijke consequentie zijn eenigen tijd later ook aangeschaft de kruiswegschilderijen, in nagebootsten quasi primitieven stijl, die thans nog de kerk besieren als herinnering aan een artistieke negotie van „kunst in 't groot en in 't klein".

Mede is omstreeks 1861 geen voldoende aandacht geschonken aan 't artikel van den notaris M. Thys uit Antwerpen, waarin deze eminente oudheidkenner aan 't Kerkbestuur terugkooping aanraadde der vijf reliekschrijnen — met de Noodkist oudtijds één geheel vormende — die uit de collectie Soltykoff voor slechts 6250 frcs. werden verkocht.

Deze — van onschatbare waarde — bevinden zich thans in 't museum van 't parc du cinquantenaire in Brussel (zie *Publications de la Société historique et archéologique dans le Limbourg*, V. 1868 pag. 438. e. s.)

Digitized by Google

Het doek van den hemelstijgenden St. Servaas is naderhand gelukkig gered teruggevonden door de kunstlievende hand van den Eerw. heer M. Rutten, rector van 't R. C. weeshuis, en leeft nog zegevierend in weerwil van de ruwe behandeling die het heeft ondergaan.

Dank zij onzen wakkeren de Stuers zijn twee groote schilderijen in O. L. Vrouwe kerk te Maastricht te hunner plaatse weergehangen — een biddende H. Arnoldus en een St. Lambertus — beide doeken gewijd aan de nagedachtenis van Schaepkens's ouders.

Keeren wij terug tot ons verkwikkelijker onderwerp en brengen den lezer in herinnering hoe hij, daartoe aangezocht door de gemeente Maastricht *twee allegorische schilderijen* maakte in den geest onzer hollandsche witjes, bestemd om den massieven steenen peristyle van 't stadhuis te sieren.

Voorts heeft hij gewerkt aan 't volledige ontwerp van *drie groote vensters voor 't koor van St. Servaas*, welker levensgroote heiligenfiguren een treffenden indruk maakten en die ook uit de kerk verbannen werden om plaats te maken.... voor de tegenwoordige. Intusschen vond Schaepkens nog tijd om meerdere personen uit de aanzienlijkste families in portret te schilderen, getuigend van technische vaardigheid in sprekende gelijkenis.

Toen is hij voor goed teruggekeerd naar zijn geliefd Brussel waar hij tot zijn dood toe gewerkt heeft in zijn groot atelier van de rue de l'Arbre (later rue de l'Abondance te Schaerbeek) — voornamelijk paardenstudies makend naar 't levend model.

We schrijven 1850 en vele jaren wachten nog op zijn vruchtbaar penseel. Hoezeer hij zich zelf nooit verloochend heeft — moeten we met leedwezen vermelden dat de naderenden avond van zijn leven den langzamen dood van zijn virtuositeit in forsche scheppingen, beleefd heeft. Met 't klimmen der jaren is zijn krachtige persoonlijkheid gefnuikt door toenemende melancholie zich o. m openbarend in algeheele afzondering — die somber drukte op de conceptie van den man — die zijne taak volbracht — zijne roeping schitterend vervuld en door een domme wending der natuur physiek langer leefde dan moreel. Zijne levensmoeheid verving de oude hartstochtelijke kracht van zijn strak willenden geest als haakte hij naar de rust en den kalmen vrede der eeuwigheid.

* * *

Digitized by Google

Zijn talent droeg den stempel van stelselmatig aangekweekt ideaal op katholieken grondslag.

Frisch en gezond is zijn denken en leven, vandaar dat 't sombere Duitsche pessimisme in hem geen uitdrukking heeft kunnen vinden, omdat zijn talent te vast wortelde in Fransch-heroïschen ondergrond.

Met de grooten van zijn tijd heeft Schaepkens de 2e renaissance in de Belgische kunst tot aanzien gebracht, als de herboren wording van de tijdelijk vergeten beginselen in nieuwen geest en met verjongde kracht. Hij heeft zich niet beziggehouden met triestigleunende binnenhuizen of zachte landschappen, want hij is geweest een dichter met het penseel in dienst van Rubens den Geweldige, wiens trotsche kracht van heerscher over vrouwen en kleuren bij hem getemperd is door 't intensief gloedvolle der Italiaansche levensinnigheid in eenheid met Vlaamsch-primitieven eenvoud. Zijn doeken en paneelen, zijn etsen en teekeningen lachen van kinderlijke zuiverheid en onbevlekte verbeelding zooals de treffende mystieken van vroeger tijd in hun gewild eenvoudige plastiek staan buiten en boven mogelijke bezoedeling van hun rein gemoed. Hij is in zijn overdreven afschrik van vormendienst een mysticus in den zuiveren zin des woords, voor wie de realiteit alleen waarde heeft in zooverre zij eenigermate zijn gevoel en denkwereld weergeeft.

Zonder het zich zelven te bekennen is heel de kunst van Schaepkens daarvan de uitdrukking. Daarom is hij — te huis in hagiographie als een grijze monnik, levenslang over groote folianten gebogen — de verrassende uitbeelder geweest van de mannen die de eeuwen door de algemeen christelijke waarheden belichaamden.

De levens der heiligen heeft Schaepkens weten te generaliseeren omdat hij ze zoo goed begreep, zoo innig bewonderde. Angstvallig heeft hij elke toespeling op zinnelijke lust niet alleen ontweken, maar haast — durven wij zeggen — is het hem onmogelijk geweest in de verste verte iets te scheppen dat wie of wat ook zoude kunnen aanstoot geven of ergeren; daarom schilderde hij de aangrijpenste tafereelen der H. Boeken met de Christusfiguur als hoofdmotief — weldoend en zegenend in den eenvoudigen liefdebrand van: „komt tot mij die belast en beladen zijt." Daarom hebben zijne Madonna's dien weemoed van verduldig verdragen

Digitized by Google

in zachten oogopslag en gewijde houding, die de begeerte niet eens kent en in haar schreiende poëzie als klassiek prototype alleen bij Fra Angelico hare volmaking vindt.

Was zijn natuurlijk gevoel van groote zachtheid, niet ongestraft was hij een zoon van zijn tijd staande met den eenen voet in de wapenglorie van de nauwelijks verleden jaren en met den anderen in het jong oplevende heden, toen zijne geboortestad door hare centrale ligging in de nieuw vereenigde Nederlanden de bloeiendste toekomst beloofde te gemoet te gaan. Een zóó lyrisch aangelegde natuur als die van Schaepkens moest zich mede werpen op de oorlogstooneelen in 't algemeen.

Zijne levensopvatting is vooral in den beginne romantisch-idealistisch — zooals we deze terugvinden bij 't meerendeel zijner tijdgenooten.

't Ruwe materieele ontging hem teneenenmale en in zijne groote werken, waarin hij met historische kennis en fijne eruditie 't geheel tot in zijne kleinste onderdeelen wist te behandelen, treft steeds de sterk op den voorgrond gezette idee van opofferende deugd — zooals de middeneeuwers dat deden.

Zijne mannen zijn strijders uit plicht en roeping en zijne vrouwen naderen alle — de Rubensche volheid ten spijt — de ideale maagdelijkheid voor wie de morcele reinheid geen eigenschap doch noodzakelijke bestaansvoorwaarde is. Zijne doeken ademen een atmospheer van heiligheid, die stilte eischt en aandacht afdwingt voor wat zijn penseel te zeggen heeft in weldoende geheimzinnigheid.

Gegevens uit zijn persoonlijk leven zeggen dat hij van buitengemeene soberheid een vrij in zich zelf gekeerd leven leidde, veelal stil verstrooid was en rustig werkte in onafhankelijke zelfstandigheid. Dit past geheel in het hierboven van hem gegeven beeld en nauwelijks behoeft 't ons te verwonderen dat buiten eenige kunstbroeders, de toenmalige wereld hem ternauwernood in persoon kende. Tot zijn dood toe heeft heel zijne energie zich enkel en alleen met zijne kunst — d. i. de vertolking van 't absoluut schoone — beziggehouden. Zijn coelibaat, bij hem van theologisch mystiek karakter zijnde, heeft hem in staat gesteld zich geheel en zonder voorbehoud in groote wijding te geven aan de weergave in lijn en kleur van zijn voelen en denken. Zich zelven

Digitized by Google

heeft hij gelegd in zijne doeken, die daarom van zóó hooge kunstwaarde zijn omdat zijne ontroering zoo diep, zoo sprekend persoonlijk in karakter, en zoo krachtig in uitdrukking was.

Wij willen eindigen met de woorden van een gewaardeerd tijdgenoot, die met hem geleefd en gewerkt heeft: — — — — „caractère digne et ferme, esprit élevé, il laisse à ses nombreux „amis l'exemple d'une existence honnête, active et pleine de „charité chrétienne, s'acquitant scrupuleusement de tous les devoirs „de la vie.

„Homme d'études, penseur profond, artiste dans l'acception la „plus forte du terme, modeste mais accessible à tous les progrès „artistiques, il interprétait largement la nature et les tableaux „qu'il composait sont le résultat d'efforts consciencieux. S'ap„puyant sur une étude solide du Beau, il rendait avec une grande „vérité les sujets, qu'il traitait.

„Abordant successivement plusieurs genres il sut toujours rester „naturel, vrai, élégant, jamais il ne fut vulgaire ni trivial, quel „que fût le sujet où le genre qu'il traitait. Dans ses sujets his„toriques il mettait la noblesse des anciens maîtres — qui furent „toujours ses guides et ses tableaux religieux, genre pour lequel „il avait un goût marqué, revêlent l'âme candide d'un artiste „chrétien".

* * *

In 1884 is hij ten grave gegaan. Men kan zeggen dat hij gestorven was, want hij had wezenlijk geleefd; zijne ziel is levender dan ooit in 't blijvende zijner werken (1).

Esprit mixte, homme simple . . . . een braaf mensch en een rijk artiest wien deze regelen gewijd zijn in dankbare piëteit bij 't verschijnen van 't eeuwfeest zijner geboorte.

Den Haag 1910. PAUL VAN STEYL.

---

(1) Zoo schrijft o. a. Henry Hymans, destijds conservateur en chef de la Bibliothèque royale, te Brussel dato 27 Maart 1903:

„j'ai eu l'honneur d'être lié avec messieurs Théodore, Alexandre et Arnaud „Schaepkens et leur souvenir m'est très précieux".

„ — — - - La bibliothèque royale conserve un vaste ensemble de dessins de „M. Th. Schaepkens: dessins d'oú résulte le fait que leur auteur a fourni des pro„jets à plus d'un artiste en renom".

Digitized by Google

LIJST der voornaamste Schilderijen, Portretten, Schetsen, Etsen en Lithographieën

VAN

THEODORE SCHAEPKENS. (1)

SCHILDERIJEN.

Boerenjongen houdend een wit paard bij den teugel voor eene hoeve.
Christoffel Columbus geketend in den kerker.
Gallilei peinzend in de gevangenis.·
Sint Johannes als kind in de woestijn.
Christoffel Columbus een aalmoes krijgend voor de poorten van een klooster (cabinet van den Heer Heumann te Maastricht).
Strijd tusschen de Spaansche soldaten en de Belgen (Palais de la nation, cabinet van den Senaatspresident te Brussel).
Slag bij Ascalon in Palestina, gewonnen door Godfried van Bouillon.
De H. Hedwig, Koningin van Polen, gewonden op 't slagveld verbindend.
De H. Maagd in aanbidding voor 't Kind Jesus (Kasteel Sinnich provincie Luik).
Jan van Weert — (ruiterportret).
Karel V — hertog van Brabant (ruiterportret).
Richildis, gravin van Henegouwen, op de vlucht.
Krijgsgevangen Belgische kruisvaarders.
Hollandsche en Belgische carabiniers in den slag van Waterloo.
Generaal de 'T Serclaes Tilly, aanvoerder van 't Oostenrijksch Beiersche leger, de Lek overstekende.

---

(1) De tusschen haakjes geplaatste aanduidingen verwijzen naar de plaats waar de genoemde doeken zich bevinden, voor zooverre ik zulks heb kunnen achterhalen.

Digitized by Google

Hemelvaart der H. Maagd door engelen omringd (Groote kerk te Hasselt).

St. Servaas met de bisschopsattributen in glorie door engelen omstuwd.

Jeanne d'Arc op een wit paard gezeten, den getrokken degen in de rechter hand.

Sint Lambertus — bisschop van Luik, in aanbidding aan den voet van 't kruis (O. L. Vrouwe kerk te Maastricht).

St. Arnoldus, biddend in de woestijn (O. L. Vrouwe kerk te Maastricht). Beide laatste schilderijen ter herinnering aan zijne overleden ouders.

Vier schilderijen voorstellend: Jesus — de kinderen tot zich roepend; de Samaritaansche; de discipelen van Emmaüs en de overspelige vrouw (alle in de pastorie van Gingelom, provincie belgisch Limburg).

Kruisweg in 14 staties (kerk te Nieuwerkerken bij St. Truyen).

Kruisweg in 14 staties (kerk te Gingelom).

Benedice en Cecile, nonnen in 't klooster van Susteren, treurend bij 't stoffelijk overschot van hun vader, den koning Swentibold, gedood in 900 in den slag van 't land van Valkenburg (Limburg).

Allegorisch onderwerp — voorstellend eene vrouw vergezeld van een bloemenstrooiende genius (Mevrouw Vrancken-Schaepkens te Maastricht).

Jonge martelaar op een wild paard gebonden. Een heidensch priester toont een afgodsbeeld terwijl 't dier gezweept en woedende honden opgehitst worden.

Doop van Karel V. Op dit doek gemaakt voor M. van den Ysacker te Antwerpen komen de vrienden van den schilder voor, terwijl de vrouw die 't kind in de armen houdt 't gelaat van Mathilde Corr, de pastelliste, vertoont.

Turenne in den slag bij Duinkerken.

Portret van den oudsten broeder van Leopold II, bijgezet in den grafkelder onder 't koor van de St. Gudule. De prins rust op een rood fluweelen bed met kant omzoomd, aan den voet een biddende engel.

Everard de 't Serclaes, stervend op de Grand Place te Brussel (musée communal te Brussel. Verkleinde copie bij de familie de 't Serclaes.)

Digitized by Google

Jongeling, paarden drenkende, bij veldgeschut.

H. Maagd en 't Kind Jezus (J. Schaepkens van Riempst, Maastricht).

Sint Georges, beschermer van weduwen en wezen. De heilige gezeten op een stijgerend ros bekampt de geesten van kwaad en duisternis, groot doek, levens groote figuren, (Stadhuis te Leuven).

Twee schilderingen voor 't gewelf van 't peristyle — stadhuis te Maastricht — voorstellende:

1. Mercurius als de handel wien twee geniussen de attributen van handel en industrie brengen.
2. De genius der stad — door een idem gesteund, rustend met eene hand op 't wetboek. Bezijden medaillons voorstellende Drusus den Romein, Sebastiaan Tapin en Schwartzenberg, verdedigers van Maastricht in 1579, Loyens den geleerde, en Elisabeth Strouven, stichteres van 't ziekenhuis Calvarieberg te Maastricht.

Moord van de onnoozele kinderen op bevel van Herodes: een groep engelen geleidt de jonge martelaren naar de eeuwige zaligheid — Doek van engelachtige expressie, van groote conceptie en lichtend in coloriet.

Sint Phylomène den martelaarspalm in de hand — uitgevoerd voor een broederschap van O. L. Vrouw te Antwerpen.

Levensgroote ruiterportretten van:

Adolph van Nassau.
Willem den Zwijger.
Maurits van Nassau.

Ruwe schilderingen die gediend hebben om 't stadhuis van Maastricht te sieren, toen Willem I na den tiendaagschen veldtocht door de stad trok.

Allegorisch onderwerp in herinnering aan den dichter Schols, den overbrenger in Latijnsche verzen van den Télémaque.

Lijk van Don Juan door twee vrouwen teruggevonden, (zeldzaam coloriet in bezit van den heer N. Gilissen-Lemaire te St.-Pieter).

Terugvinding van 't lijk van Karel den Stoute na den slag bij Nancy (J. Schaepkens van Riempst te Maastricht).

Nederlandsch huzaar ten tijde van Napoleon (J. Schaepkens van Riempst te Maastricht).

Digitized by Google

Intocht van Karel V te Gent.
Slag bij Heiligerlee (J. Schaepkens van Riempst te Maastricht).
Beleg van Maastricht in 1579 (musée communal te Brussel).
Verkleinde copie (J. Schaepkens van Riempst te Maastricht).
Belgische kurassiers in den slag van Wittenberg bij Praag 1600 (stadhuis te Antwerpen).
Maria van Bourgondië op de valkenjacht (stadhuis te Antwerpen).
Verkleinde copie van deze (J. Schaepkens van Riempst Maastricht).
Johannes en Petrus bij 't open graf van den verrezen Christus (J. Schaepkens van Riempst te Maastricht.
Charlemagne een gewonden soldaat dragend.
Strijd van Karel Martel en den aanvoerder der Saracenen in de vlakte van Tours.
Allegorisch onderwerp bij den dood van Mathieu Kessels. De dichter sterft in de armen van den genius zijner vaderstad terwijl de gepersonifieerde beeldhouwkunst den weg der onterfelijkheid wijst.
Zelfde onderwerp van kleiner afmeting en soberder opzet.
Inname van Maastricht door Parma in 1579 (allegorische voorstelling), (beide laatsten J. Schaepkens van Riempst te Maastricht).
De slag der gulden sporen.
Slag van Ascalon tusschen de Kruisvaarders en Saracenen.
Slag van Heiligerlee. (J. Schaepkens van Riempst te Maastricht).
Ter aarde bestelling van Jan zonder Vrees — vermoord op de brug bij Nancy en 's nachts door bedelaars naar de kerk gedragen.
Beleg van Antwerpen in 1832. Een springende granaat aan de zijde van den hertog van Orleans. Verdedigingswerken van de Fransche belegeraars en de toren van O. L. Vrouwe kerk zijn duidelijk aangegeven.
Allegorie voorstellend een gevleugelde genius die den dichter André van Hasselt hemelwaarts voert.
Hulde aan Martin van Heilerhoff — schrijver van de „descriptions des monuments de Maestricht". (J. Schaepkens van Riempst te Maastricht).
Engel des doods met brandende fakkel. Bestemd voor 't man-

Digitized by Google

soleum van den graaf Frederic de Merode in de St. Gudule te Brussel.

Project voor de plafondschilderingen van 't stadhuis te Maastricht.

Frontispice voor 't huwelijksalbum van gravin Isaure de Geloes met markies Ch. de Grimaldi prins van Monaco.

PORTRETTEN.

Van Karel V als kind (Dr Alex. Bastings te Brussel).

„ M. Coenegracht, burgemeester van Maastricht.

„ M. Wynands, id. id. id. (Arnolds-Schreinemacher te 's Bosch).

„ M. Nierstrasz, Staatsraad (Mr Bosch, advocaat-generaal, Brussel).

„ Jhr Kerens, Staatsraad.

„ Bon Dibbets, luitnt-generaal.

„ M. Luc. Nypels, kolonel 2e regiment Nederl. kurassiers.

„ Zelfde te paard als huzaren-officier onder 't keizerrijk.

„ M. Lamb. Nypels, generaal-commnt der garde civique.

„ (ruiter) M Mancel, ritmeester Nederl. marechaussée.

„ (ruiter) M. G. Damen, kapitein-commandnt bij 't regt Belg. guides (J. Schaepkens van Riempst te Maastricht).

„ diverse familie-portretten, id.

„ G. Geefs, den beeldhouwer, id.

„ Zelf-portret (id.).

Groep van twee ruiterportretten. De ruiter op een bruin, de amazone op een wit paard. Op den achtergrond 't kasteel Sinnich.

Portret (ruiter) van den heer Louis Polis als Karel V tijdens een historischen optocht in 1841 te Maastricht (Eerw. prof. G. Hustinx, Maastricht).

„ Prins Eug. van Savoye.

„ Alex. Schaepkens, zijn broeder — teekenstift in de eene hand en portefeuille onder den arm — Kniestuk. (Eerw. Broeders den Haag).

Digitized by Google

ETSEN.

Jonkvrouw uit de XVe eeuw — sleep over rechterarm vóór een ballustrade (zijne eerste ets).
Arabisch ruiter zijn lans zwaaiend.
Terugtocht van twee vurende kozakken.
Hemelvaart van St. Mathilde (lichte ets).
St. Martinus zijn mantel met een bedelaar deelend.
Stervende geharnaste ridder — aanvoerdersstaf in de linker hand.
Gravure ter herinnering van den ciseleur Jean Verberckt — een gevleugelde genius houdt den kunstenaar bij de hand.
Ruiter in volle wapenrusting — lans in de rechter hand en houdend de linker boven zijn hoofd.
Kinderen in een schuitje — twee engelbewaarders vergezellen hen.
Genius van de Overwinning houdend eene kroon in de handen.
Grotten van St. Pieter — kluizenaar in 't landschap.
Amazone staande bij haar paard.
Ruiters door satyrs vervolgd.
Breiend meisje.
Zittend kind met eene fluit in de hand.
Stoet. Jonge vrouw met kind in de armen gevolgd door een priester en voorafgegaan door drie meisjes.
H. Maagd met Kind Jesus.
Ingang grot St. Pieter.
St. Servaas omringd door engelen die zijne attributen dragen, (gepubliceerd in de Annales de l'académie d'archéologie de Belgique).
Richildis, gravin van Henegouwen, krijgsgevangene.
Zieke verzorgd door eene gekroonde vrouw.
Gravure ter herinnering aan Th. Weustenraad. De dichter leunt op eene lier en wordt gedragen door een groep engelen.
Belgische kruisvaarders in den slag bij Tiberias. Muselman te paard, dragend 't vaandel, door Belgische kruisvaarder met zijne lans doorstoken.
Galoppeerende amazone met 2 honden.
Amazone met valk op de linker hand.
Jonge vrouw ten hemel stijgend met haar kind in de armen.
Edelvrouw naast haar paard met krijgsman.

Digitized by Google

Ruiter in volle wapenrusting met opgeheven rechter arm. Duitsche soldaten en gewonden in omgeving (groote ets).
Zelfportret van den kunstenaar, teekenend.
(Zie o. m. de beschrijving dezer etsen in 't werk van Ch. Hippert, (raadsheer bij 't hof van appèl te Brussel) en J. Linnig over de Vlaamsche etsen. Beschrijvende tekst).

LITHOGRAPHIEËN (1).

St. Georges doodend den geest des kwaads (niet gepubliceerd).
Christus verrijzend.
Tien stukken met kleederdrachten ten tijde van Karel V.
'T Serclaes bij de Lek (reproductie naar de schilderij).
Jan van Weert (id. id. id).
Dood van den luitnt-kolonel Coenegracht der Nederl. Carabiniers in den slag van Waterloo; op den achtergrond Napoleon met zijn staf.
Prins van Oranje te Waterloo.
Portret van paus Gregorius XVI — te Rome gemaakt.
Hemelvaart van O. L. Vrouw naar de schilderij berustend in de kerk van Saint Quentin te Hasselt.
Studiekop van een vlaming uit de middeleeuwen (gepubliceerd in „l'Artiste").
Lichaam van Don Juan door twee vrouwen teruggevonden (naar de schilderij. Gepubliceerd in de „Renaissance").
Gevangen vlaamsche kruisvaarders in Palestina).
Begrafenis van generaal Dibbets (twee stuks).

Zie omtrent Theodore Schaepkens:

Levens en werken der hollandsche en vlaamsche kunstschilders, beeldhouwers, graveurs en bouwmeesters door J. Immerzeel bij J. C. van Kesteren, bl. 56 e. v. deel III, Amsterdam 1843.

---

(1) Alle deze uitgegeven door Dewasme Pletinx, Gustave Simoneau en Toovey te Brussel.

Digitized by Google

Levens en werken, enz. (als voren), van den vroegsten tot op onzen tijd door Chr. Kram, V^e deel, bl. 1452 e. v. Amsterdam Gebr. Diederichts 1861.

XXII eaux fortes avec souvenir biographique. Bruxelles impr. Veuve Monnom 1887.

Essai de notice biographique de Arnaud Schaepkens par Jules Schaepkens van Riempst. Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limbourg. Année 1902.

Digitized by Google

LIMBURGSCHE BOUWSTEENEN.

Door het Provinciaal Historisch en Oudheidkundig Genootschap in Limburg werd aan ondergeteekenden opgedragen een verslag uit te brengen over de natuurlijke steenen, die in Limburg voorkomen en als bouwsteenen in gebruik zijn of als zoodanig in aanmerking kunnnen komen. Ingevolge deze opbracht hebben ondergeteekenden het volgende onder den titel: *Limburgsche Bouwsteenen* samengesteld en bieden dit als het gevraagde verslag aan.

L. Keuller.
E. Lahaye,
W. Sprenger.

Alle natuurlijke bouwsteenen, die in Limburg gevonden worden, komen voort uit dat gedeelte der aardkorst, dat de geologen aanduiden door den naam: *Krijtformatie.*

Elke geologische formatie wordt verdeeld in eenige hoofd-afdeeligen, „étages" (1) en elke „étage" in onder-afdeelingen: „assises".

Van de krijtformatie komen in Nederland voor twee hoofd-afdeelingen: het *Maastrichtsche Krijt* — étage Maastrichtien — en

(1) Wij gebruiken hier en herhaaldelijk in het volgende fransche uitdrukkingen, omdat wij in het Nederlandsch nog geene vastgestelde woorden hebben voor de scherp bepaalde begrippen, welke door bedoelde fransche woorden worden aangeduid. De fransche woorden zijn genomen naar de groote Belgische Geologische kaart en naar het hieronder vermelde werk van den Limburgschen geoloog C. Ubaghs. De Nederlandsche uitdrukkingen nemen wij zooveel mogelijk over uit het hieronder genoemde werk van Staring.

Digitized by Google

het daaronder gelegen *Senonische Krijt* — étage Sénonien —. Wegens zijn eigenaardig karakter hebben de oudere Belgische geologen het Maastrichtsche krijt tot eene afzonderlijke „étage": „*le Maastrichtien*" gemaakt en ook de moderne Belgische geologische kaart (2) heeft deze indeeling behouden. Anderen beschouwen het Maastrichtsche krijt als de bovenste afdeeling van het Senonische krijt. Zoo reeds Staring (3) en Ubaghs (4). Wij houden ons in het volgende aan de Belgische indeeling.

Het *Maastrichtsche krijt* heeft eene totale dikte afwisselend tusschen 30 en 76 M. De verschillende lagen ervan, evenals de ermede concordante d. i. evenwijdige lagen van het er onder liggende Senonische krijt vertoonen slechts eene zeer geringe helling, zoodat zij op het oog horizontaal schijnen. Hoe gering die helling ook zij, haar bestaan is oorzaak dat de verschillende onder elkander liggende lagen achtereenvolgens aan de aardoppervlakte komen. Zijn in Fig. 1, 5-8 de lagen van het Maastrichtsche krijt in concordante ligging rustend op de lagen 1-4 van het Senonische krijt en xy de tengenwoordige aardoppervlakte. De lagen hebben zich in vroegere tijden veel verder Z.-Z.O.-waarts uitgestrekt en zijn wegens de opwaartsche helling in die richting ook veel hooger geweest, zooals door de gepunteerde lijnen is aangegeven. Doch de nivelleerende invloed van de atmospheer en van het water, de verweering m. a. w. heeft de lagen doen verdwijnen tot aan de tegenwoordige aardoppervlakte. Het afkomend puin der verweering is voor een gedeelte door het water in opgelosten toestand weggevoerd. Een ander gedeelte, de onoplosbare steenen, zijn door de vorst verbrijzeld, door het water gerold tot rolsteenen, kiezel en zand, vergruisd tot slib, en heeft, door het water op kleineren of grooteren afstand weggevoerd, het materiaal geleverd voor kiezel, zand en klei. Het Maastrichtsche en het Senonische krijt bestaat voor het grootste deel uit oplosbaren koolzuren kalk, uit eene zeer kleine hoeveelheid zand en verder uit grootere en kleinere vuursteenbrokken, die door de massa heen verspreid liggen. Bij de verweering is

(2) Carte géologique de la Belgique. Blad 108 en 109.
(3) Staring. De Bodem van Nederland.
(4) C. Ubaghs. Description géologique et paléontologique du sol du Limbourg.

Digitized by Google

de koolzure kalk opgelost, en het zand is weggedreven, doch de vuursteenen zijn blijven liggen. Op vele plaatsen in Limburg en in het aangrenzende deel van België vindt men dan ook boven op de krijtformatie lagen van scherpkantige vuursteenen, die, door later er tusschen afgezette klei en zand, tot ééne masa aan elkander gebakken zijn.

Die lagen vormen het *Vuursteendiluvium:* Staring; Conglomérat à silex: Belg. Geol. Krt. Waar ze voorkomen — in België hoofdzakelijk — werden en worden de vuursteenen, die er in liggen gebruikt tot het vervaardigen van ruw cyclopisch muurwerk, en ook voor meer regelmatig metselwerk. Dit laatste o. a. aan de Romeinsche omwalling te Tongeren en aan den Romeinschen kelder bij O. L. Vrouwe kerk te Maastricht. Die vuursteenen worden vooral in België veel stukgeslagen tot steenslag voor wegen.

Over het verweeringsoppervlak xy van de krijtformatie, dat eene zeer geringe helling noordwaarts heeft, hebben zich in horizontale richting weer andere lagen afgezet in latere tijden. Meer noordwaarts waren dat eerst marine afzettingen, door dat de zee zoover doordrong. Doch over dat alles zijn ten slotte afgezet: kiezel, zand en leem of klei in groote hoeveelheden, de vervoerde verweeringsproducten van de meer zuidwaarts gelegen bergen der Ardennen. Die kiezellagen hebben vele ongerolde of weinig gerolde vuursteenen als resten van de verweerde krijtformatie in zich opgenomen. Zij vormen in geheel Z.-Limburg de lagen, die onmiddellijk op de krijtformatie liggen, en hebben eene dikte van 3 tot 16 M. Het zand is meer noordwaarts afgedreven en heeft zich dáár afgezet. Doch het slib der verweering: de klei, heeft zich in Z.-Limburg op de kiezellaag uitgespreid en vormt de zoo vruchtbare Limburgsche klei ter dikte van 2 tot 7 M., de bouw- en weidegronden.

In de vlakte, zóó in den loop der eeuwen gevormd, het Z.-Limburgsche plateau, dat zich in België en Duitschland voortzet, hebben talrijke rivieren en beken hunne dalen door uitschuring — erosie — gevormd. Die dalen zijn minder of meer diep ingeslepen gleuven, die de verschillende lagen van den bodem doorsnijden en zoo de steile rotswanden hebben gevormd, die wij kennen in het dal van de Maas, van de Geul en van de Jeker. Wij vinden ze echter niet op alle plaatsen in die dalen omdat

Digitized by Google

net regenwater langzamerhand een gedeelte van de klei en zelfs kiezel van de hoogten heeft afgedreven en zóó de door de erosie der rivieren gevormde rotsen weer heeft bedekt. Ten slotte zijn slechts op enkele plaatsen de naakte dalwanden en hier en daar uitstekende rotspunten zichtbaar gebleven. Het is dus meestal alleen in de dalwanden dat de oudere lagen aan den dag komen en bereikbaar worden. Daar vindt men dan ook de ingangen der ondergrondsche groeven. Zoo is het bij de groeven te St. Pieter, te Oud-Vroenhoven, te Canne en te Valkenberg. Wanneer de bruikbare lagen aan de oppervlakte komen, d. i. onmiddellijk onder het diluviale grind zijn gelegen, kunnen ze in open groeven — à ciel ouvert — worden ontgonnen.

Hoever het Maastrichtsche krijt zich in Limburg en in het aangrenzende gedeelte van België uistrekt, is op bijgaand kaartje aangegeven en behoeft dus niet nader te worden omschreven. De lagen hellen in het algemeen in eene richting van Z.Z.O. tot N.N.W., zoodat de oudere lagen steeds meer Z.Z.O.-waarts aan den den dag komen en daar ook de Z.-grens van het Maastrichtsche krijt te zoeken is. Waren de lagen volkomen vlak, dan zouden de grenslijnen aan de oppervlakte en dus op de kaart rechte lijnen zijn. Doch èn de golvende oppervlakte van de verschillende lagen, èn de ongelijke dikte dier lagen èn de golvende oppervlakte van den grond, welke deze lagen doorsnijdt, maakt dat de grenslijnen slechts in het algemeen eene O.N.O. - W.Z.W. richting, overingens een zeer grillig beloop hebben. Vooral de onderste afdeeling van het Maastrichtsche krijt, — fig. 1, 4 — heeft zeer ongelijke dikte. Terwijl hare dikte nabij Kunrade en Schaesberg van 15 tot 25 M. bedraagt, is zij bij Maastricht aan den St. Pietersberg niet grooter dan 10 c.M zoodat te Maastricht de „assise" 3 van het Maastrichtsche krijt om zoo te zeggen onmiddellijk op het Senonische krijt rust. Van daar het eigenaardige dat deze afdeeling ten N.O. van Valkenburg eene zoo groote ruimte inneemt en Z.W.-waarts geheel verdwijnt. Het is deze afdeeling die den bekenden Kunradersteen levert.

Wij zullen de verschillende onder-afdeelingen van de twee „étages": het Senonische — en het Maastrichtsche krijt, voor zooverre ze in Nederland voorkomen, aangeven; te beginnen met

Digitized by Google

de diepst liggende, die zelf onmiddellijk op de steenkolenformatie rust.

SENONISCH KRIJT.

1. ZAND VAN AKEN: Staring; Assise d'Aix-la-Chapelle: Belg. Geol. Krt. Deze afdeeling bestaat hoofdzakelijk uit zand en leem met enkele dunne waardelooze zandsteenbanken. Zij komt slechts voor op enkele plaatsen in den uitersten Z.O. hoek van Limburg.

2. ZAND VAN HERVE: Staring; Assise de Herve: Belg. Geol. Krt. Bestaat in hoofdzaak uit leem en zandlagen, waartusschen eenige dunne lagen onbruikbare zandsteen. Komt voor in den Z.O. hoek van Limburg tot nabij Gulpen.

3. KRIJT ZONDER VUURSTEEN: Staring; Craie marneuse sans silex: Ubaghs; Assise de Nouvelles: Belg. Geol. Kaart. Deze afdeeling ter dikte van ± 30 M. komt voor langs de oevers van Geul en Gulp van af Gulpen Z. waarts, en ook te Lemiers Wahlwiller en Vaals. De kleur van den steen, die wel eens *Gulper steen* genoemd wordt, is grijsachtig. De bovenste lagen zijn schilferachtig; in het midden zijn harde banken, sommige tot 0.50 M. en meer dik. Die banken zijn van elkander gescheiden door mergelachtige, zachte lagen. Ze zijn ongelijk van dikte en in alle richtingen door spleten verdeeld Lager af worden de banken dikker en compacter. Ubaghs (5) zegt er van: „ils sont impro„pres à la construction, car exposés aux influences de l'atmos„phère, à l'eau, à la gelée, à la chaleur, ils se décomposent et „leur partie extérieure prend alors une texture feuilletée; on les „exploite cependant en quelques localités, notamment au Schnee„berg, près Vaals, pour en faire des carreaux à four".

In vele dorpen en gehuchten waar deze steen voorkomt o. a. te Wahl- en Nyswiller, Eys, Wittem, Noorbeek, Slenaken, Wylré, Gulpen is hij nochthans gebruikt en wordt nog gebruikt bij den bouw van kleine boerenwoningen, stallen, schuren, enz. Te Gulpen en ongetwijfeld ook op andere plaatsen is hij gebruikt als bakovensteen, zoools Ubaghs aanhaalde. Wij zijn van meening dat men muren uit deze steenen gebouwd, het best kan beschermen tegen verweering door ze geregeld te witten. Omtrent de reden onzer meening zie later bij *Mergel.*

---

(5) **Ubaghs, l. c. p. 135.**

Digitized by Google

4. KRIJT MET GRAUWE VUURSTEENEN: Staring; Craie blanche à silex noirs: Ubaghs; Assise de Spiennes: Belg. Geol. Kaart. Deze bovenste laag van het Senon krijt is vooral goed zichtbaar in Nederland langs het kanaal Luik-Maastricht vanaf Slavante tot aan de Belgische grens. Het vormt daar het onderste gedeelte van den steilen rotswand en bestaat uit eene afwisseling van lagen groven mergel en lagen donkergrijzen vuursteen. Wij maken er melding van omdat men een enkele maal beproefd heeft den mergel tusschen de vuursteenlagen te ontginnen. De ontginning bleek echter te moeilijk en te wenig loonend en de steen is van geringe kwaliteit en niet weervast.

MAASTRICHTSCH KRIJT.

Het Maastrichtsche Krijt wordt verdeeld in vier onderafdeelingen, die allen bouwsteenen opleveren of opgeleverd hebben. Het zijn, beginnend met de onderste, de volgende:

5. KUNRADER STEEN; Koraalkalk van Kunraad: Staring; Calcaire de Kunraad: Ubaghs.

6. MAASTRICHTSCH KRIJT MET VERKANKERDE VUURSTEENEN: Staring; Calcaire à silex gris: Ubaghs.

7. MAASTRICHTSCH KRIJT MET VERSPREID LIGGENDE VUURSTEENEN: Staring; Tuffeau exploité: Ubaghs.

8. MAASTRICHTSCH KRIJT MET OSTREA LARVA: Staring; Partie supér. du tuffeau de Maastricht: Ubaghs. Ostrea larva is een kenmerkend fossiel voor deze afdeeling, waarnaar zij dan ook genoemd is, bij gemis aan eene nauwkeuriger omschrijving.

De Limburgsche steensoorten, die als bouwsteenen zijn gebruikt of als zoodanig in aanmerking kunnen komen, zijn:

KUNRADER STEEN, voorkomend uitsluitend uit afdeeling 5;

MERGEL, TAUW en HEERD, afkomstig uit de afdeelingen 6, 7 en 8.

Wij stellen ons voor deze in het volgende afzonderlijk te bespreken. De boven onder 3 genoemden GULPER STEEN blijft buiten beschouwing omdat hij niet duurzaam kan geacht worden.

Digitized by Google

KUNRADER-STEEN.

De Kunrader steen, ook wel een enkele maal Krauberger-steen genoemd is een kalksteen, die in een bepaald gedeelte van Zuid-Limburg voorkomt. De naam, gewoonlijk afgekort tot „Kunrader" of „Krauberger" is afgeleid van dien van twee gehuchten: Kunrade en Krauberg, gelegen in de gemeente Voerendaal langs den straatweg Valkenberg—Heerlen.

De Kunrader steen wordt gevonden binnen eene langwerpige oppervlakte, lang in W.O. richting van den Schaasberg bij Valkenberg tot Benzenrade, ten Z.Z.W. van Heerlen, ongeveer 11 K.M., en in Z.N. richting van Eys tot Kunrade ongeveer 6 K.M. Hij wordt nog gevonden op enkele plaatsen meer O.-waarts van Bocholtz, tot even over de Duitsche grens. Over de geheele omschreven oppervlakte komt de steen voor onder eene laag lossen grond van grootere of geringere dikte. Die laag bestaat uit teelaarde, klei, zand en kiezel. Op enkele plaatsen is deze laag zóó dun, dat zij zonder veel kosten kan verwijderd worden, zoodat de ontginning van den steen mogelijk is. Op talrijke plaatsen langs de steil afvallende gedeelten van den grond komen de steenlagen aan den dag. De lagen wijken in het algemeen weinig van de horizontale richting af. De rotsmassa bestaat uit harde banken, afgewisseld met zachtere lagen.

De waardelooze zachte lagen bestaan uit eene weeke, grijze of geelachtige, tufachtige mergelsoort, somwijlen eenigszins leemachtig en dan in vochtigen toestand kleverig, vettig. Zij hebben eene dikte van 0.30 à 0.80 M., een enkele maal eene van 1 M. en ontbreken somtijds geheel. Deze zachte lagen zijn sterk aan verweering onderhevig en volstrekt onbruikbaar als bouwsteen.

De harde banken hebben eene dikte van 0.25 tot hoogstens 0.75 M. Zij zijn in alle richtingen doorsneden door verticale scheuren, zoodat elke laag samengevoegd is uit onregelmatige, vormlooze blokken van verschillende afmetingen, die aan elkander sluiten.

De Kunrader steun bevat vele fossielen en wel bevinden zich deze hoofdzakelijk in de harde banken. In deze komen sporadisch ook voor bruingrauwe, pijpvormige of platte stukken vuursteen en stukjes anthraciet. De zachte lagen zoowel als de harde ban-

Digitized by Google

ken bestaan in hoofdzaak uit koolzuren kalk en uit silicaten, doch in verschillende verhoudingen (6).

	Zachte lagen.	Harde banken.
Koolzure kalk	88.93 %	39.46 %
Silicaten	3.87 %	54.17 %

Het verschil in samenstelling tusschen beide soorten bestaat dus in hoofdzaak uit het veel grooter gehalte aan silicaten in de harde banken.

Bij het uitbreken der harde banken verkrijgt men stukken van 0.25 tot 0.75 M. dikte en komt daardoor allicht tot de meening dat de zóó gebroken steenen, direct tot bouwsteenen verwerkt kunnen worden. Dit is echter onjuist. Er bevindt zich aan de boven- en de onderzijde van de uitgebroken harde banken eene overgangslaag, eene laag verharden mergel, die volstrekt niet bestand is tegen verweering en die van den harden kern moet worden afgekapt Het overblijvende alleen kan als bouwsteen dienen en dit heeft geene grootere dikte dan 0.15 à 0.30 M. — volgens Ubaghs, zie hieronder, niet meer dan 0.12 à 0.20 M. — . Wij wijzen hierop, omdat hierin o i. de oorzaak te zoeken is van het verschil in dikte der harde banken, zooals die wordt opgegeven door geologen eenerzijds en bouwkundigen anderzijds. De bekende geoloog C. Ubaghs geeft in het aangehaalde werk voor de dikte der harde lagen op 0.25—0.75 M., doch zegt in het genoemde couranten-artikel het volgende: „Wat de dikte der „Kunrader banken betreft, moet men niet uit het oog verliezen, „dat deze keiachtige banken, van onder en boven met eene ver„harde mergellaag bedekt zijn . . . Om die reden" — geringer silicaatgehalte van de verharde mergellaag en dientengevolge minder weervastheid — „zou deze verharde mergel van de twee „zijden der bank moeten afgekapt worden om den meer selice „houdenden kern der bank als bouwsteen te verkrijgen, en bleven „de harde, keiachtige banken in het algemeen eene dikte van „12 tot 20 centimer houden". In 1888 werd bij de restauratie der O. L. Vr. kerk te Maastricht tot proef een wagon Kunrader steen aangevoerd. Men heeft den steen gedurende een winter buiten laten liggen, waarna hij werd afgekeurd omdat hij totaal

(6) Volgens Ubaghs. Naar een ingezonden stuk in de *Limburger Koerier* 1889 n. 4.

Digitized by Google

verweerde. Schrijver heeft dien steen zóó gezien. Het waren echter alleen de bovenlagen, die verweerdden, iets wat men toen niet wist. De verweerende laag was eenvoudig niet afgekapt. De aangevoerde stukken hadden dan ook de dikte der banken zooals ze uitgebroken worden.

Bij de verweering van aan den dag staande rotsen van Kunrader heeft de ongelijke structuur ten gevolge dat de harde banken en vooral de kern van die banken gaan uitsteken. De zachte tusschenlagen zijn „achteruit" verweerd (7).

Door dat de zachte tusschenlagen gemakkelijk opgeruimd kunnen worden en de harde banken reeds door verticale scheuren in blokken verdeeld zijn, is de ontginning van den Kunrader steen niet moeilijk. Breekijzer en hamer is meestal voldoende om de steenen los te werken. De voornaamste groeve bevindt zich nabij het gehucht Kunrade. Zij bestaat uit een ongeveer 25 M. hoogen rotswand. De horizontale lagen worden van boven naar beneden gaande uitgebroken. Deze groeve is gelegen op eene der hoogste gedeelten van het Z. Limburgsche plateau. Hare hoogste lagen zijn dus wel te rekenen tot de hoogste lagen van de geheele Kunrader steenformatie. Nu worden de harde banken in de Kunrader groeve naar beneden eenigszins dikker, zoodat men mag vermoeden dat in nog diepere lagen de hardere banken en daarmede de bruikbare kern nog grootere dikte-afmeting kunnen verkrijgen. In eene weide nabij de Kunrader groeve, vonden wij eenige lagen, die onder de benedenste lagen der groeve moesten doorloopen. Het scheen ons toe dat de harde kernen hier grootere dikte hadden. Op andere plaatsen, waar de voorkomende lagen tot diepere lagen van de formatie moesten behooren — o. a. te Schin op Geul — waren de harde banken echter weer niet dikker dan in de Kunrader groef. Vermoedelijk zullen dus de bruikbare gedeelten der lagen zeer verschillend in dikte zijn zoowel in dezelfde laag, als in verschillende lagen en op verschillende vindplaatsen, en zal het vinden van grootere dikte-afmetingen eene zaak van louter toeval zijn.

---

(7) Bezoekers van Valkenberg kunnen zich hiervan overtuigen nabij Schin op Geul, waar op geringen afstand van den spoorweg, ter N.-zijde, de Kunrader aan den dag staat.

Digitized by Google

Zelfs een nauwkeurig onderzoek naar vindplaatsen zou wellicht weinig resultaat opleveren, omdat men naar het uiterlijk der harde banken, zooals men ze in de vaste rots ziet, toch moeilijk kan besluiten tot de dikte van den bruikbaren harden kern, zooals die zal zijn nadat de verweerende laag weggenomen is.

De diepste lagen van de Kunrader steenformatie n.l. die, welke voorkomen onmiddelijk boven het Krijt met grauwe vuursteenen zijn van eene afwijkende structuur. De harde banken zijn veel dunner, het geheel bevat veel meer zand, en is zeer sterk aan verweering onderhevig. Deze lagen worden door Staring samengevat onder den naam: *Zandig Krijt.* Zij staan aan den dag langs den spoorweg van Valkenburg tot Schin op Geulle; o. a. vlak bij de brug, die over den spoorweg voert in den weg naar „den Eremiet".

Zijn de ruwe stukken der harde banken uitgebroken, dan moeten zij, wil men ze tot bouwsteenen verwerken, vooreerst ontdaan worden van de verweerende boven- en onderlaag. 't Best is natuurlijk dat dit geschiede aan de groeve zelve, om onnoodige transportkosten te sparen. Maar 't is niet altijd doenlijk, vooral niet bij kleinere hoeveelheden. De steenbrekers zijn dikwijls slechts steenbrekers in den winter; in den zomer zijn zij landbouwers. Het afkappen, of juister afslaan van de verweerende laag eischt ook wat meer oefening en bedrevenheid, die de eigenlijke steenbrekers gewoonlijk missen. Het afslaan geschiedt, met den hamer, zooals de keikloppers de keien bewerken of met beitels. Het is geen moeilijk werk en kan spoedig worden geleerd. Bij eenigszins grootere hoeveelheden, zoude het o. i. dus zeer wel mogelijk zijn het afslaan der blokken aan de groeve te doen geschieden. Aan de groeve te Kunrade zijn de steenen, ontdaan van de verweerende laag, verkrijgbaar.

„Wil men deze banken ontginnen", — aldus Ubaghs in het genoemde couranten artikel — „ter herstelling voor monumentale „gebouwen, dan behoorde men eenige jaren vooruit aan de ver„schillende eigenaars der kalkgroeven aan te bevelen, alle doel„matige harde bankstukken, ontdaan van hunne verharde mergel„laag, en dan zuiver de vereischte maat hebbende, voor dat doel „te bewaren; of werklieden aan te stellen, om opzettelijk eene „carrière te openen om doelmatige banken op te zoeken. Doch,

Digitized by Google

„wijl deze banken maar het $^1/_6$ of $^1/_8$ deel der mergelrots vormen, „kost dit veel werk en veel geld". Tegenwoordig is de steen aan de Kunrader groeve ten allen tijde verkrijgbaar.

Ubaghs verstaat onder het woord „carrière": eene steengroeve doch onder „kalkgroeven": die groeven waar de Kunrader ontgonnen wordt, om er kalk van te branden, waartoe de steen wel geschikt is. Hij levert, wegens de in hem voorkomende silicaten een eenigszins hydraulischen kalk op. Het aantal dier kalkbranderijen is echter uiterst beperkt en zij zijn van zeer bescheiden exploitatie. De kalk van het niet ver verwijderde Visé is ook veel te gemakkelijk verkrijgbaar als dat het de moeite zou loonen om den Kunrader te ontginnen op groote schaal om hem tot minderwaardigen kalk te branden.

De stukken, die nu na het afslaan van den verharden mergel overblijven hebben over 't algemeen de afmetingen: lengte 0.30, breedte 0.20, hoogte 0.10 à 0.15. Er komen echter ook grootere afmetingen voor. Zoo vonden wij aan het nieuwe gedeelte der kerk te St. Odilënberg een stuk lang 0.60, hoogte 0.20, dikte?. Ondergeteekende S. vond aan de oude kerk te Klimmen steenen van hoogten van 0.25, 0.30 en 0.40 M. Daar was ook een dorpel van 0.90, bij 0.25, bij 0.20 M. (8). De grootere steenen waren aan de kerk te Klimmen gebruikt als hoekblokken, waartusschen de kleinere steenen in onregelmatig verband. Ook werd gevonden een platte vloersteen uit Kunrader steen, ongeveer 0.40 bij 0.40 bij 0.03. Te St. Odiliënberg is het verband meer in horizontale lagen doch zonder groote hoekblokken. De heer Dr. R. Vrijens, oud-geneesheer te Gulpen heeft mij medegedeeld dat te Eijs in eene weide langs den straatweg, nabij de kerk, de Kunrader steen voorkomt in groote stukken en zeer hard. Hij werd gevonden onder eene dikke laag lossen grond, en was bij den aanleg van den straatweg gebruikt tot steenslag De Kunrader wordt op plaatsen waar hij voorkomt, dikwijls gebruikt tot steenslag op gemeentelijke wegen.

Wijl de Kunrader volkomen weervast is, bestaat er o. i. geen bezwaar, dat hij tegen het leger worde geplaatst.

---

(8) Klimmen is slechts drie K.M. verwijderd van Valkenberg. De mogelijkheid bestaat dus dat grootere stukken steen als b. v. voor dorpels, zouden aangevoerd kunnen zijn uit de harde tauwlagen uit de Valkenberger- of Sibber groeve.

Digitized by Google

De structuur van den steen is vrij compact. Hij is een vaste kalksteen, fijn van korrel. Hier en daar komen kleine holten in den steen voor ontstaan door fossielen. Die holten hinderen niet. De kleur is geelachtig grijs — roomkleurig — somwijlen met bruine plekken. De steen laat zich gemakkelijk met puntbeitel en platten steenhouwerbeitel bewerken en frijnen, en kan scherpkantig als hardsteen worden bewerkt. Door den heer Joosten is te Maastricht — Alexander Battalaan O. 14 — een gevel in vlak gefrijnden Kunrader steen opgetrokken. Gebouwd een twaalftal jaren geleden heeft de steen zich uitmuntend gehouden en de scherpe kanten zijn nog alsof ze pas onder den beitel uitkwamen. Voor fijner werk, als b.v. beeldhouwwerk en lijstwerk, schijnt de Kunrader minder geschikt te zijn. Hij is daartoe te „onzeker" volgens den heer Kayser, die hem gebruikte aan de kerk te St. Odiliënberg.

Het komt ons voor dat de Kunrader doelmatig op twee wijzen zal kunnen aangewend worden:

1e. In ruw beslagen stukken, wat de Belgen noemen: „moellons épincés". Zoo bewerkt, kunnen de steenen dienen tot den opbouw van muren in onregelmatig verband. Dat verband kan zijn of wel geheel onregelmatig, maar toch altijd met horizontale voegen; of wel met *doorloopende* horizontale voegen, maar lagen van ongelijke dikte.

Het best eigent zich de steen voor het geheel onregelmatig verband. Grootere stukken kunnen daarbij worden geplaatst als hoekblokken. Die hoekblokken kunnen dan beslagen — épincé — zijn zooals de andere steenen, of wel onregelmatig gefrijnd — taille de la carrière. Uit den aard der zaak wordt dit verband toch niet zóó onregelmatig als men zich dat wel voorstelt, geleid door den indruk van afbeeldingen van dergelijk werk. De metselaars toch trachten als vanzelf steeds steenen van gelijke hoogte in eene zelfde laag te vermetselen, zoodat in het algemeen de horizontale doorloopende voegen domineeren. Men verkrijgt zóó een verband geheel overeenkomend met dat, hetwelk men aantreft bij onze oude Romaansche kerken, die in kolenzandsteen zijn opgetrokken, zooals O. L. Vr. en St. Servaas kerk te Maastricht. Slechts zijn de steenen bij den kolenzandsteen in 't algemeen

Digitized by Google

langer dan bij den Kunrader. Wil men bij het metselwerk in Kunrader doorloopende horizontale voegen over de geheele muurvlakte hebben, dan dienen de steenen van gelijke hoogte van te voren zorgvuldig te worden uitgezocht, wat meer moeite en kosten veroorzaakt. Wij kunnen dit verband niet aanraden, het heeft iets gezochts, wat het boven omschreven onregelmatig verband niet heeft.

Alle muurwerken, die wij, in Kunrader steen opgetrokken, kennen, zijn in het onregelmatig verband gemetseld. Zoo o. a. de talrijke boerenwoningen op de plaatsen waar de Kunrader voorkomt; verder de kerken te St. Odiliënberg, Klimmen, Heerlen, Voerendaal en andere, zoo ook het nieuwe schoolgebouw te Eys.

2e. In vierkant gekapte steenen met vlakken voorkant: „moellons taillés". Dergelijke steenen zullen steeds verwerkt worden in een verband met gelijke lagen, of althans met doorloopende horizontale en dunne voegen. De voorvlakte kan dan zijn onregelmatig met den vlakken beitel afgewerkt — taille de la carrière — of min of meer regelmatig gefrijnd — ciselé —. Op deze wijze is gebouwd het genoemde huis Alex. Battalaan 14, Maastricht. Dit werk is uit den aard der zaak veel duurder, te meer omdat het bewerken van den steen door geschikte steenhouwers moet geschieden en niet aan de groeve kan uitgevoerd worden.

Wij laten hieronder volgen eenige bevindingen van deskundigen betreffende den Kunrader steen.

I. Rapport van den heer Sarolea, Ingenieur bij den aanleg van den Spoorweg Sittard—Herzogenrath.

In 1888 werden door den heer v. d. Bergh, oud-Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid te Maastricht, inlichtingen verzocht betreffende den Kunrader steen aan den heer Sarolea voornoemd. Door den heer Sarolea werd aan het gestelde verzoek voldaan bij een schrijven dd. 30 December 1888 Dit schrijven bevindt zich bij eene particuliere correspondentie van den heer Habets in leven Rijksarchivaris te Maastricht, welke correspondentie ons door den heer Habets indertijd ter inzage is gegeven, met verlof daaruit te publiceeren datgene wat hem persoonlijk betrof. De heer v. d. Bergh heeft ons insgelijks gemachtigd zijne gegevens

Digitized by Google

en persoonlijke meeningen betreffende den Kunrader-steen te publiceeren. Het bedoelde rapport was door den heer v d. Bergh met aanteekeningen voorzien en den heer Habets gegeven. Wij laten het hieronder volgen. De aanteekeningen van den heer v. d. Bergh hebben wij aangeduid door de letters v. D. B. De niet onderteekende aanteekeningen zijn van ons.

„Heerlen, den 30 December 1888".

„ . . . . . Het onderzoek heeft zich uitgestrekt tot alle plaatsen „waar die steen gevonden wordt, o. a. Simpelveld, Keverberg, „Benzenrade, Kunrade, Klimmen, Voerendaal, Haaren, enz.".

Bij te voegen: Schin op Geul, Etenaken, Eys, enz.

V. D. B.

„Voor alle groeven kan gezegd worden dat zij met zeer ge„brekkige middelen geëxploiteerd worden en het doel der exploi„tatie meer bepaald de levering betreft van kalk, welke uit dien „steen gebrand wordt.

De exploitatie is zeer eenvoudig. Voor den spoorweg Aken—Maastricht werden te Schin op Geul de steenen gevonden in de ontgraving voor het kunstwerk; te Etenaeken werd op korten afstand van de poort een stuk land gehuurd of gekocht. Na geringe ontgraving is men op de steenlagen, welke *los* liggen in lagen. V. D. B.

De heer v. d. B. was als ingenieur werkzaam bij den aanleg van den spoorweg Aken—Maastricht. De bedoelde kunstwerken zijn eenige korte tunnels — poorten genoemd — die een weg onder den hoogen spoordam heen voeren. Bovenstaande opmerking is ons ook mondeling door den heer v. d. Bergh bevestigd. Hij voegde er nog bij dat het losmaken van de blokken uit eene zelfde laag zonder moeite met een breekijzer kon geschieden.

„Het is een kalksteen, die wat hardheid en kleur aangaat, zeer „verschilt naar de plaats waar hij gevonden wordt. De zachte „soorten zijn geel met bruine schakeeringen, veroorzaakt door de „aanwezigheid van ijzeroxyde; de harde soorten hebben eene „licht grijs-gele kleur, die op sommige plaatsen licht-rose is. De „steen komt voor in horizontale lagen ter dikte van 15 à 30 c.M., „welke lagen van elkander gescheiden zijn door zachte mergel„lagen van 5 à 10 c.M., dikte. De afscheiding der harde en

Digitized by Google

„zachte lagen is niet altijd zuiver afgebakend; zij gaan dikwijls „in elkander over. Bijna overal worden deze horizontale lagen „gesneden door talrijke verticale scheuren, welke den steen tot „onregelmatige, vormlooze stukken maken en hem soms geheel „vergruizen.

Dit wil zeggen dat elke laag geen samenhangend geheel vormt, maar uit van elkander gescheiden steenen bestaat. De goede lagen bestaan uit steenen met evenwijdige onder- en bovenvlakken. V. D. B.

„De meest voorkomende stukken zijn die, waaruit steenen „kunnen gekapt worden van 10 bij 20, bij 30 c.M. Steenen van „grootere afmetingen worden weinig aangetroffen; afmetingen als „b v. van 30 bij 60 bij 90 c.M. behooren tot de grootste zeld- „zaamheden. De steen wordt plaatselijk het meest gebruikt, be- „halve voor kalkbranden, voor ruw metselwerk aan boeren- „woningen .... Voor cyclopenbouw bij groote werken, ook voor „waterwerken is hij zeer aan te bevelen..... De meeste kerken „in deze streek zijn oorspronkelijk gebouwd van Kunrader- „steen..... Dit is o. a. het geval met die te Simpelveld, Heerlen „en Voerendaal".

Ook het belangrijke kasteel Bocholtz is van den bedoelden steen gebouwd. V. D. B.

„Voor zoover die steen bij de laatste restauratie der beide „eerstgenoemde kerken gebezigd werd, geschiedde zulks met „stukken ter grootte van 10 bij 20 bij 30 c.M.

De steen van Gobertange — eveneens deel uitmakende van de krijtformatie — welke in België voor zeer belangrijke monumentale gebouwen gebruikt is, — ook te Brussel — heeft geen grootere afmetingen. V. D. B.

„De grootste afmetingen der Kunrader steenen, welke in de „buitenmuren dier kerken gevonden worden, zijn 20 bij 30 bij 50 c.M.

„De prijs van den ruwen steen, in gewone afmetingen, — 10 „bij 20 bij 30 cM. en kleiner — bedraagt aan de groeve *f* 3 per M³. „Voor afmetingen van 15 bij 25 bij 40 cM. vraagt men reeds „*f* 10 per M³ en voor grootere durft men te voren geen prijs vast „te stellen.

„Bij mijne onderzoekingen vond ik eene plaats nabij Heerlen

Digitized by Google

„waar de bewuste steensoort in de beste hoedanigheid en in „grootere afmetingen wordt aangetroffen, zonder vermenging met „mergel en in zeer harde lagen van 30 en meer cM. dikte. De „lagen sluiten zuiver tegen elkander — zonder mergellaag — de „richting der lagen is niet horizontaal maar onder eene helling „van circa 30°. De kleur is licht grijs-geel. Deze steen is zóó „hard, dat voor het breken pikhouweel en breekijzer onvoldoende „zijn en men bij eene eventueele exploitatie gebruik zou moeten „maken van dynamiet".

Wijlen de Eerw. Heer Moubis, Deken te Heerlen, meende, op eene desbetreffende vraag, dat bovenbedoelde vindplaats wel nabij Benzenrade zoude gezocht moeten worden.

Wij gelooven dat de heer Sarolea iets te optimistisch geoordeeld heeft. Dat de lagen zuiver tegen elkander — zonder mergellaag — sluiten, hebben wij ook waargenomen in eene weide nabij Kunrade. Doch de steenen uit die lagen voorkomend zijn daarom nog niet bruikbaar zooals ze uit die lagen voorkomen. De heer Sarolea schijnt over het hoofd te hebben gezien dat de verweerende bovenlaag, die somtijds vrij hard kan zijn eerst weggenomen moet worden. De ontginning zoude o. i. niet zoo moeilijk zijn als de heer Sarolea meent. De lagen sluiten waarschijnlijk zooals overal elders, slechts schijnbaar tegen elkander en elke laag is door tallooze onzichtbare spleten in onregelmatige blokken verdeeld, zoodat de exploitatie zeer eenvoudig kan zijn.

II. In Februari 1891 is ons door den heer Kayser, architect van de restauratie der kerk te St. Odiliënberg het volgende medegedeeld: Aan genoemde kerk bestonden vele gedeelten uit Kunrader steen en zijn ook weer in dien steen gerestaureerd. De heer Kayser had zich dezen steen zien te verschaffen in de omstreken van Voerendaal, waar de boeren hem 's winters uit hun land haalden. Gedurende anderhalf jaar had hij hem ook gebruikt voor lijstwerken, omdat hij zich moest behelpen. Daartoe was de steen echter minder geschikt, wijl hij te „onzeker" was, niet omdat hij zich niet liet bewerken. De heer Kaiser noemt den steen „onzeker" en bedoelt daarmede: dat het herhaaldelijk voorkwam dat plotseling en onverwacht gedurende de bekapping

Digitized by Google

een grooter of kleiner stuk los sprong, zoodat steeds gevaar bestond dat het werkstuk, zoo het een lijst-stuk was, waardeloos werd.

Omtrent de duurzaamheid van den steen had de heer Kayser de opmerking gemaakt dat de Kunrader steen alleen zijne scherpe lijnen had bewaard, terwijl de andere aan de kerk te St Odiliënberg verwerkte steensoorten allen min of meer waren verweerd.

In Juli 1910 hebben wij de steenen van bedoelde kerk onderzocht, en wij hebben geen spoor van verweering gevonden, noch aan het oudere gedeelte der kerk noch aan het restauratiewerk van den heer Kayser. De steenen waren allen nog scherpkantig en het oudere werk was van het nieuwere slechts te onderkennen door het wat vuiler was. De andere steensoorten aan de kerk gebruikt waren kolenzandsteen, vulkanische tufsteen uit den Eifel, mergel en een tweetal stukken bonte zandsteen. Hoewel wij niet altijd konden zien of de steenen oude steenen of wel nieuwe steenen van de restauratie waren, zoo konden wij toch waarnemen dat de kolenzandsteen het meest verweerd was, de tufsteen weinig, de mergel en de Kunrader steen niet.

III. De door den heer v. d. Bergh gebouwde kunstwerken in den spoorweg Maastricht—Aken, d. i. de tunnels of poorten door den spoorwegdam onder de gemeenten Oud-Valkenburg, Etenaken en Wylré zijn voor eenige jaren hersteld onder leiding van den Ingenieur den H^r van Liebergen, door den H^r Dupuis, aannemer te Wylré. Beide heeren hebben ons medegedeeld, dat bij vele steenen aan de voorzijde stukken waren afgevallen, somwijlen langs den geheelen voorkant der steenen, somtijds langs de voegen. De muren zijn toen hersteld door het aanbrengen van een mantel in baksteen. Op enkele plaatsen, in de gewelven was het metselwerk in Kunrader nog voldoende en behoefde niet van een mantel te worden voorzien. De H^r van Liebergen schreef het afvallen der steenstukken toe aan verweering; meer in het bijzonder aan stukvriezen. De dagzijden der steenen hadden gemiddeld tot afmetingen: hoogte 0.12 M., lengte 0.20 – 0.30 M.

Uit de boven — bl. 320 — aangehaalde woorden van den heer v. d. Bergh blijkt dat de steenen voor bedoelde

Digitized by Google

kunstwerken waarschijnlijk genomen zijn uit die lagen, wele Staring aanduidt met den naam *Zandig krijt*, en welke naar Ubaghs behooren tot de onderste lagen van de Kunrader steenformatie. Deze lagen nu, de naam *Zandig krijt* duidt het reeds aan, zijn van eenigszins andere structuur dan de hooger liggende lagen van den Kunrader. Het is daarom niet onmogelijk dat de steenen uit deze lagen van minder goede hoedanigheid waren dan die uit de hooger liggende lagen. Men moet daarbij ook in het oog houden dat genoemde kunstwerken, onder een hoogen aarden dam opgesloten, voortdurend met water doordrongen zijn geweest.

IV. A. W. G. VAN RIEMSDIJK. *Eenige opgaven en nasporingen betrekkelijk bouwstoffen, welke in het Hertogdom Limburg gevonden worden, of waarschijnlijk te vinden zijn.*

Kon. Inst. van Ing. Algemeen Verslag enz. 1850 - 1851.

In dit artikel lezen wij onder het opschrift: *De steen van Kunraad en Vaals*, het volgende: „Het is mij niet stellig bekend, of men den steen van Kunraad, dien men aldaar tot kalk brandt, ook voor bouwsteen gebruikt, en herinner mij niet, toen ik een twintigtal jaren geleden de steengroeven bezocht, of de rots geschikt is, om er bouwsteenen uit te breken; maar dit kan ik met zekerheid zeggen, dat hij daartoe hardheid en samenhang genoeg bezit. Het is een graauwachtige geele steen, met een aardachtige breuk, die tot eene schelpachtige overgaat. Hij is hoogst fijnkorrelig, tot het kristalchtige naderende, en kleeft aan de vochtige lippen..... De kerk te Heerlen bestaat uit groote, glad behakte, en als ik het wel heb, zelfs gefrijnde steenen, van eene groote hardheid en van kristalachtig weefsel, veel overeenkomst daarin hebbende met den gewonen hardsteen, dat is, met de Namensche en Escausynsche steenen; de kleur is echter graauw geel. Deze steenen behooren naar alle gedachten ook tot de steensoort van Kunraad en zijn, volgens ingewonnen berigten, gebroken uit twee verlaten steengroeven, gelegen bij de bouwhoeven Keverberghof en Eemsterahof, tusschen Heerlen en Simpelveld. Het zoude zeer der moeite waard zijn deze steengroeven te bezoeken, wijl men mij verzekerd heeft, dat men daar goeden bouwsteen in alle grootte kan vinden....."

Digitized by Google

Voor prijzen van Kunrader steen: zie aan het einde van dit verslag.

MERGEL.

De MERGEL — tufkrijt: Staring; tuffeau: Ubaghs — is een zeer zachte, doch homogene steen, bestaande uit ± 98 % koolzure kalk en ongeveer 2 % andere bestanddeelen, hoofdzakelijk zand. De kleur is lichtgeel. Hij is zóó zacht dat hij met het mes kan afgeschaafd worden. Hij mag met niet meer dan ongeveer 4 KG. per c.M² worden belast. De goede kwaliteiten zijn volkomen weerbestendig, de mindere niet. Wij zullen zoo nauwkeurig mogelijk aangeven welke de weervaste kwaliteiten zijn en waar ze gevonden worden.

De meeste groeven zijn al sinds eeuwen ontgonnen, sommige zelfs in Romeinschen tijd. In de groeven van St. Pieter bij Maastricht, in die van Sibbe en van Valkenberg vindt men duidelijke bewijzen van Romeinschen oorsprong.

TAUW en HEERD zijn steensoorten, die tusschen de mergellagen voorkomen en die van afwijkende structuur zijn. Wij zullen ze nader omschrijven.

Boven, — bl. 312 — is gezegd dat Mergel, Tauw en Heerd voorkomen uit de genoemde onderafdeelingen 6, 7, 8 van het Maastrichtsche Krijt. Deze onderafdeelingen zijn samengesteld uit verschillende lagen, die wij hier opgeven, te beginnen met de bovenste.

MAASTRICHTSCH KRIJT MET OSTREA LARVA. — N° 8, bl. 312 —.

Bevat van bovenaf gerekend:

a. Eenige lagen zachte mergel, waar tusschen een aantal hardere banken. Gezamenlijke dikte 2—12 M. De hardere banken bevatten zeer veel versteeningen en zijn somwijlen van sponsachtige of wel van oölithische structuur. Deze bovenste lagen zijn door de Romeinen „à ciel ouvert" ontgonnen te Geulhem. Men heeft ook de mergellagen ontgonnen in vroegere tijden, doch de steen was te zacht en te zeer doorsneden met hardere lagen.

b. Harde bank ter dikte van 0.50 à 0.75 M. Wij zullen de harde banken aanduiden met den ter plaatse gebruikelijken naam TAUW.

Digitized by Google

c. Mergellaag ter dikte van 4—5 M. Deze is op sommige plaatsen ontgonnen o. a. te Geulhem.

d. Harde bank — tauwlaag — ter dikte van 0.50 à 0.75 M.

MAASTRICHTSCH KRIJT MET VERSPREID LIGGENDE VUURSTEENEN — N° 7, bl. 312 —.

Vormt eene rotsmassa met weinig, verspreide vuursteenen en bevat de volgende lagen:

e. Mergel ter dikte van omstreeks 9 M. ontgonnen in bijna alle groeven.

f. Tauwlaag ter dikte van omstreeks 0.50 M.

g. Mergel ter dikte van omstreeks 3 M. ontgonnen te Sibbe en te Valkenberg.

MAASTRICHTSCH KRIJT MET VERKANKERDE VUURSTEENEN — N° 6, bl. 312 —.

h. Tauwlaag ter dikte van 0.25 à 0.30 M. en meer.

Zij bevat tallooze versteeningen en draagt den naam *Stellocavea-laag* naar hare meest karakteristieke versteening. Wij zullen haar in het volgende met dezen naam aanduiden. Zij komt niet voor in de groeven van den St. Pietersberg en te Canne.

i. Mergellaag ter dikte van omstreeks 2 M. Zij wordt ontgonnen te Sibbe. Deze laag komt niet voor in de groeven van den linker Maasoever, d. i. de groeven te St. Pieter, Canne, Sichen en Sussen.

j. Tauwlaag ter dikte (?). Voorkomend te Sibbe en waarschijnlijk ook te Valkenberg, doch dan onder den vloer van het diepste gedeelte der groeven.

k. Onder deze tauwbank volgen een groot aantal afwisselende lagen mergel en vuursteen. De vuursteen is lichtgrijs en de lagen er van zijn minder dik dan die van het KRIJT MET GRAUWE VUURSTEENEN — N° 4 —. Deze lagen zijn zeer duidelijk zichtbaar in den steilen rotswand langs het kanaal Luik-Maastricht ten Zuiden van Slavante tot aan de Belgische grens.

Te Sichen en Sussen, twee Belgische dorpen ten Z. W. van Maastricht, zijn groeven waarin de mergel tusschen de bovenste der vuursteenlagen ontgonnen wordt.

De ontginning van den mergel geschiedt tusschen de tauwlagen in, die op zóó grooten afstand van elkander liggen, dat zij bij de ontginning niet hinderen. De tauwlagen zijn van een andere

Digitized by Google

structuur dan de hoofdmassa van den mergel en vrij scherp van dezen gescheiden.

De mergelmassa tusschen de tauw-banken is over 't algemeen vrij homogeen. Behalve dat er weinige, verspreid liggende vuursteenen in voorkomen, wordt zij nog doorsneden door eenige horizontale lagen n.l. *schelpenlegers*, zoogenaamde *gruislagen*, en *heerd-banken*.

De *schelpenlegers* zijn dunne, steeds horizontale lagen van fossiele schelpen. Zij worden bij de ontginning zoo veel mogelijk vermeden. Mergelblokken, die een schelpenleger bevatten — wat een enkele maal voorkomt — breken gemakkelijk volgens dat leger door, zoo het vele schelpen bevat. Verspreide schelpen komen door de geheele massa van den steen voor, doch hinderen bij de bewerking niet.

De *gruislagen* ter dikte van 0.20 à 0.30 M. bestaande uit tallooze verbrijzelde fossielen. Zij zijn geheel zonder samenhang en worden bij de ontginning dus steeds vermeden of ter zijde geworpen.

De *heerdbanken* zijn horizontale lagen van grootere of kleinere uitgestrektheid. Het komt ons voor dat zij plat lensvormig zijn, d. i. dat zij in 't midden een zekere dikte bezitten en geleidelijk naar alle zijden dunner worden om ten slotte op niets uit te loopen. De heerdbanken komen op verschillende plaatsen en hoogten in de mergelmassa voor. Zij zijn dikwijls in verschillende richtingen gespleten. Op het uiterlijk, d. i. op den breuk is de heerd niet van gewonen, zachten mergel te onderscheiden en is dan ook te beschouwen als gewone, doch verharde mergel.

De blokbrekers beschouwen hem dan ook als een noodzakelijk kwaad of liever nog: omgaan hem door met de ontginning in eene andere richting voort te gaan. Welke de oorzaken dier locale verhardingen van den mergel zijn geweest is moeilijk te zeggen. Zie over Heerd, hieronder bl. 351.

Wij hebben in bovenstaande aangegeven de algemeene onderverdeeling van het Maastrichtsche Krijt. Alle genoemde lagen en onderverdeelingen komen niet voor in elke plaats waar mergel wordt gevonden. Integendeel, sommige lagen, die zeer kenmerkend zijn voor ééne plaats, zijn op eene andere plaats tot een nauw merkbaar laagje gereduceerd, of ontbreken geheel en al, of zijn

Digitized by Google

van geheel anderen aard en structuur. Het is dan ook alleen door een nauwkeurig geologisch en palaentologisch onderzoek mogelijk geweest uit te maken welke lagen tot een zelfden horizon behooren, d. i. welke lagen gelijktijdig zijn gevormd.

De kwaliteit van den mergel als bouwsteen is zeer verschillend en kan van groeve tot groeve aanmerkelijk veranderen. In eene zelfde horizontale laag eener groeve blijft de kwaliteit zelfs somwijlen niet constant. Ook in de hoogte-ligging is geene regelmatige verandering van kwaliteit te bespeuren. Terwijl in de eene groeve de hoogere lagen minder hard zijn dan de lagere, heeft in andere groeven juist het omgekeerde plaats. Wij dienen echter de kwaliteit van den mergel te beoordeelen naar het doel waarvoor hij gebruikt wordt. Wij dienen alsdan te letten eenerzijds op zijne hardheid, waardoor zijne draagkracht wordt bepaald; en anderzijds op zijne weerbestendigheid.

Voor fundeeringen en binnenmuren in 't algemeen overal daar, waar de mergel aan den invloed van het weer onttrokken is, kunnen alle goede mergelsoorten worden gebruikt, mits geene grootere belasting worde toegelaten dan 4 K.G. per cM². De hardere soorten verdienen begrijpelijkerwijze de voorkeur. Voor fundeeringen, keldermuren en dergelijke muurwerken is de mergel beslist een goed materiaal.

Moet hij echter worden gebruikt voor buitenmuren dan moet hij weervast zijn. Welke mergelsoorten dat zijn heeft alleen de ondervinding kunnen leeren. Die ondervinding nu kunnen wij kort formuleeren:

Alle mergel voorkomend **onder** *den horizon der stellocavea-laag — h* bl. 326 — *is volstrekt weervast; alle mergel, die er boven ligt, is onvertrouwbaar.*

Aangezien de stellocavea-laag de grens vormt tusschen de tweede en derde afdeeling van het Maastrichtsch Krijt, — N° 7 en 6, bl. 312 en 326 — kunnen wij ook zeggen:

Alleen de mergel voorkomend uit het Maastrichtsch Krijt met verkankerde vuursteenen is vertrouwbaar weervast.

Het is dus alleen de mergel uit de laagste gedeelten der groeven te Sibbe en te Valkenberg en de mergel van Sichen en Sussen die weerbestendig is. Maar deze soorten zijn dan ook ab-

Digitized by Google

soluut weervast. Getuige de talrijke oude gebouwen o. a. de middeleeuwsche kerken, welke uit die mergelsoorten zijn opgetrokken en nog volkomen scherpkantig zijn gebleven. Genoemde mergels behooren tevens tot de hardste soorten en zijn dus ook in dit opzicht boven de andere te verkiezen.

De ondervinding gaat hier parallel met het resultaat van het geologisch onderzoek. Dit laatste heeft namelijk aangetoond dat het Maastrichtsche Krijt met verkankerde vuursteenen onder eenigszins andere omstandigheden moet gevormd zijn dan het daarboven liggende Maastrichtsche Krijt met verspreid liggende vuursteenen.

Wij beweeren volstrekt niet dat mergel, ontgonnen boven den horizon der stellocavea-laag, altijd niet weervast is. Er kunnen ook in die lagen mergelsoorten gevonden worden, die weerbestendig zijn. Zoo b.v. te Valkenberg. Doch met zekerheid kan men de weerbestendigheid bij die mergelsoorten niet vooruitzeggen, iets wat men wèl kan bij de mergelsoorten voorkomend *onder* de stellocavea-laag.

De mergel wordt in de groeven gebroken in grootere en kleinere blokken. De verschillende soorten worden aangeduid door de plaats van het dorp van herkomst met het achtervoegsel: blok (9). Wij geven hier op de voornaamste soorten:

1. St. Pieters-blok, afkomstig uit den St. Pietersberg bij Maastricht. De groeven zijn zeer oud. Van af den tijd der Romeinen tot heden zijn zij ontgonnen. De St. Pietersblok wordt niet meer gebruikt, tenzij wellicht nog voor enkele huizen in het dorp St. Pieter. De steen komt voor boven den horizon der stellocavea-laag, is zeer zacht, verweert, en wordt spoedig groen. Hij kan voor fundeering worden gebruikt.

2. Canner-blok, genoemd naar het belgische dorp Canne, op ongeveer een uur afstands van Maastricht. De Canner groeven zijn insgelijks zeer oud en worden nog voortdurend ontgonnen. Zij liggen boven den horizon der stellocavea laag. De steen ver-

(9) In de Limburgsche spreeklaal is het woord *blok* in de beteekenis van mergelblok, mannelijk. Wij gebruiken in het volgende dat woord dan ook steeds in dat geslacht.

Digitized by Google

weert aan de lucht, is echter goed voor fundeeringen en wordt dan ook te Maastricht en omstreken algemeen daarvoor gebruikt ([10]). Voor afmetingen en prijzen der diverse mergelsoorten zie aan het einde van dit verslag.

3. GRONSVELDERBLOK, genoemd naar een dorp omstreeks een uur ten Z. van Maastricht aan den rechter Maasoever. Hij ligt boven den horizon der stellocavea-laag. De groeven zijn oud en worden niet meer ontgonnen tenzij ten behoeve der onmiddellijke omgeving der groeven. De steen is vaster dan St. Pieters- en de Cannerblok. Hij kan in blokken van verschillende grootte worden verkregen. Te Maastricht wordt de steen niet gebruikt. De Gronsvelderblok laat zich goed bewerken, doch bevat hier en daar kleine, hinderlijke vuursteenen. Hij is zeer geschikt voor binnenwerk; voor buitenwerk echter totaal onbruikbaar.

4. VALKENBERGER-, GEULEMER- en VILTERBLOK. Onder deze namen zijn bedoeld de steenen voorkomend uit de talrijke groeven in de hoogten tusschen Meerssen en Valkenberg. De groeven zijn alle aangelegd boven den horizon der stellocavea-laag. De steen is van mindere kwaliteit.

Behalve de genoemde groeven zijn er nog talrijke kleinere groeven waar mergel ontgonnen is in vroegere tijden, en waaruit ook thans nog somwijlen blokken worden gebroken. Zóó te Meerssen, Keer, Heer, Oud-Vroenhoven e. a. Alle genoemde groeven zijn aangelegd boven den horizon der stellocavea-laag. De blokken uit deze groeven worden gebruikt voor fundeeringen, voor binnenmuren, en ook wel voor buitenmuren. Door herhaald witten der buitenmuren wordt de verweering dikwijls met goed gevolg tegengegaan.

([10]) De zware steunmuren voor de aarden wallen, die bij de vestingwerken van Maastricht tusschen 1650 en 1770 zijn gebouwd, bestonden uit eene buitenbekleeding van baksteen, waarachter de hoofdmassa van den muur in mergelblokken was opgetrokken. Zeer waarschijnlijk was de mergel St. Pietersblok en Cannerblok. Wij vinden dat bij de belegering van Maastricht in 1673 eene bres in de muren, na afloop van 't beleg met „Stadsblocken uyt de Cannerbergh" werd dichtgemetseld. — L. v. d. Leur, Het beleg van Maastricht in 1673. *Public.* T. XLV, p. 346. — Hieruit blijkt dat de stad groeven te Canne in eigendom bezat.

Digitized by Google

Wij geven thans op de twee soorten, die onder genoemde laag voorkomen en die volstrekt weervast zijn.

5. SIBBERBLOK, genoemd naar het dorpje Sibbe ten Z. O. van Valkenburg. Behalve in de Sibbergroeven komt dezelfde mergelsoort voor in het diepste gedeelte der Valkenbergergroeve. Wij hebben ze daar ontmoet, even als de stellocavea-laag, in het zoogenaamde Romeinsche gedeelte. Daar waren ook zichtbaar talrijke pijpvormige vuursteenen, het kenmerk van de bovenste lagen van het Maastrichtsche Krijt met verkankerde vuursteenen. Of de Sibberblok — wij zullen dien naam behouden als soortnaam — nog te Valkenberg ontgonnen wordt, is ons onbekend. Wij gelooven zulks niet. In de Valkenberger groeve zou de ontginning wegens de diepe ligging en tevens wegens het daardoor mogelijke gevaar voor waterbezwaar moeilijker en dus duurder zijn dan in het slechts één half uur verwijderde Sibbe. De groeve te Sibbe ligt veel hooger dan die te Valkenberg. De oorzaak van dit hoogte verschil is een spleet of breuk — faille — in de aardkorst. De breuk gaat tusschen de dorpen Valkenberg en Sibbe door. Zij heeft naar onze meting eene richting bijna juist O.-W. Het gedeelte der aardkorst ten N. van de breuk, d. i. het gedeelte waarop Valkenberg en Geulhem zijn gelegen, is gezonken en ligt, naar schatting van Ubaghs, omstreeks 15 M. lager dan het gedeelte ten Z. van den breuk: dat gedeelte, waarop Sibbe ligt. De breuk zelf is in Valkenberger groeve zichtbaar aan den ingang der zoogenaamde *Klauwpiep*.

In de groeve te Sibbe is mergel ontgonnen zoowel boven als onder de stellocavea-laag; boven die laag ter hoogte van omstreeks 3 M.; onder die laag omstreeks 2 M. De mergel, die te Sibbe boven de stellocavea ligt, is gelijksoortig met dien, in welken in de Valkenberger groeve de meeste gangen zijn aangelegd. Hij wordt in de Sibbergroeve thans niet meer ontgonnen zoover ons bekend is, zoodat in die groeve thans nog slechts de goede mergel, die, onder de stellocaver-laag, gebroken wordt.

De ontgonnen laag heeft eene dikte van omstreeks 2 M. In deze zijn de gangen aangelegd, die dan ook geene grootere hoogte hebben. In de laag komen hier en daar pijp- of niervormige stukken grauwen vuursteen voor, het kenteeken van het Maastrichtsche Krijt met verkankerde vuursteenen. Onder de laag beginnen de

Digitized by Google

vuursteenen reeds talrijker te worden, zoodat men bij de ontginning niet dieper gaat. De zoldering der gangen is de stellocavealaag. Tegen de zoldering ziet men duizende kleine versteeningen, waaruit die laag is samengesteld. Op halver hoogte is de ontgonnen laag doorsneden door een onvast schelpenleger zoodat de blokken, welke de groeve leveren, ongeveer 1 M. hoog kunnen zijn.

6. SICHER-BLOK. In de nabijheid van Maastricht, op $1^1/_2$ uur ten Z.-W. bevinden zich eenige mergelgroeven in de Belgische gemeenten Sussen, Sichen en Bolré (11). Deze groeven zijn van ouds bekend. In vroegere eeuwen waren enkele groeven in eigendom bij de stad Maastricht. Zij worden thans nog ontgonnen, hoewel minder dan vroeger. Zij leveren naar de omliggende plaatsen tot Luik en Hasselt toe.

De groeven zijn aangelegd in het Maastrichtsche krijt met verkankerde vuursteenen, dus *onder* de stellocavea-laag, en betrekkelijk nog lager dan de groeve te Sibbe. Het Maastrichtsche krijt met verkankerde vuursteen bestaat uit afwisselende dikke lagen mergel en dunne lagen vuursteenen. Slechts in het bovenste gedeelte, onmiddellijk onder de stellocavea-laag, zijn de vuursteenen zeldzaam en 't is in dit gedeelte, zooals gezegd, dat de groeven te Sibbe zijn aangelegd. Dit gedeelte wordt in de groeven te Sichen echter niet gevonden. In die afwisselende lagen mergel en vuursteen en wel in de bovenste, zijn de groeven te Sichen gebroken; „exploitation fort difficile d'un tuffeau de 2 à 3 M. d'épaisseur entre les rognons et même les bancs de silex gris" (12). Wij vonden in een viertal groeven te Sichen dat de steen aldaar wordt gevonden in lagen van 1.20 à 1.70 M. afgewisseld door lagen vuursteen dik 0.15 à 0.20 M. De exploitatie is volstrekt niet zoo moeilijk als Ubaghs meent. Wij konden er ons zelf van overtuigen en het werd ons ook bevestigd door de blokbrekers.

De drie voornaamste groeven te Sichen-Sussen liggen naast elkander. Het zijn de Roosberg, de Drie-deuren-berg en de Wale-

---

(11) De drie dorpen liggen zeer dicht bij elkander. Er wordt dan ook geen onderscheid gemaakt of de mergel afkomstig is uit eene groeve behoorende bij het eene of wel bij het andere dorp. Hij heet steeds Sicherblok.

(12) Ubaghs l. c. p. 106.

Digitized by Google

berg (13). Zij leveren steen van eenigszins verschillende kwaliteit. Waarin de oorzaak van dit verschil is gelegen kunnen wij niet zeggen. Vermoedelijk is het verschil afhankelijk van de hoogteligging der ontgonnen lagen, en wel zóó dat de kwaliteit beter wordt naarmate de lagen dieper liggen.

Roosberger-groeve. De mergel afkomstig uit deze is gelijkmatig van structuur en kleur. Zijne hardheid is grooter dan die van alle andere bekende mergelsoorten. Vergeleken met den Sibber blok is hij witter van kleur, fijner van korrel en harder. Hij is volkomen weervast. Hij staat boven den Sibber-blok en is de beste mergelsoort, die in het Maastrichtsche Krijt wordt gevonden. Hij wordt tegenwoordig ontgonnen in twee lagen. De hoogste heeft eene dikte van 1.50 M., daaronder volgt eene laag vuursteen van 0.15 M., daarop weer eene laag mergel dik 1.80 M. De onderste laag is iets harder dan de bovenste.

Drie-deuren berg. De mergel uit deze groeve verschilt weinig van dien uit de Roosberger groef, doch is iets minder hard.

Waleberg. De hardheid van den mergel uit deze groeve is iets geringer dan die van den steen uit de vorige groeve doch staat niet achter bij de hardheid van den Sibber-blok. De kleur is iets geler dan den Roosberger- en Drie-deuren-blok. Hij is somtijds doorsneden van bruine strepen.

De Waleberger-blok heeft eene eigenschap, die hem voor fijn werk ongeschikt maakt. Hij is somwijlen onderverdeeld door horizontale vlakken van geringeren weerstand. Het gebeurt herhaalde malen dat een uitgebroken blok door een val zich in twee deelen verdeelt volgens een vlak evenwijdig aan het leger. Somwijlen kan men aan het uiterlijk van den steen het splijtvlak herkennen door verschil in kleur van den steen aan beide zijden van dit vlak. De splijtvakken zijn echter geene spleten, het zijn slechts vlakken van *geringeren* samenhang, en het is meestal slechts door een val of door een zwaren stoot dat de steen splijt. De steen wordt uit de groeven aangevoerd in grootere blokken van omstreeks 0.65 bij 0.50 bij 0.50 M. Wanneer nu die blokken voor vlak werk — vierkante blokken —

(13) De groeven worden meestal aangeduid met den naam van de hoogte — berg —, waarin zij zijn aangelegd.

Digitized by Google

worden verwerkt en op het leger worden geplaatst, dan leveren zij muurwerken van onbegrensden duur.

Van genoemde splijtbaarneid van den Waleberger blok hebben wij eene minder aangename ervaring opgedaan. Bij den bouw der kerk te Oud-Vroenhoven toch, gebouwd door den ondergeteekenden K., onder opzicht van den ondergeteekenden S.; welke kerk van binnen bijna geheel in mergel is opgetrokken, waren wij van plan uitsluitend Sicher-blok te gebruiken, omdat deze voordeelig betrokken kon worden. Het was in den winter, en de steen, door het Kerkbestuur geleverd, werd gratis door de boeren per as uit Sichen, dat niet verder dan anderhalf uur verwijderd was, aangevoerd. De aangevoerde steen was van zeer goede kwaliteit en volgens ons onderzoek en de getuigenis der mergelwerkers, die hem bewerkten, iets harder dan Sibber-blok, en witter van kleur. Doch al spoedig ondervonden wij bij de bewerking van den steen, die in grootere afmetingen werd aangevoerd, de onzekerheid, veroorzaakt door de splijtvlakken. De steen zou verwerkt worden voor lijsten, schachten van dunne kolommen enz. En nu gebeurde het maar al te dikwijls dat hij tijdens de bewerking spleet. Wij hebben toen den Sicher-blok verder alleen toegepast voor vlakwerk en voor de gewelfsteentjes, voor welke hij zich uitmuntend eigent. Voor kolomschachten, kapiteelen, lijsten, gewelfbogen, is toen Sibber-blok gebruikt. Eerst later is ons gebleken dat wij met Waleberger-blok hadden te doen gehad.

Splijtbaarheid komt alleen voor bij den Waleberger-blok.

Wij zeiden reeds dat de Sicher-blok in 't algemeen een zeer goede bouwsteen is, en in de middeleeuwen zeer veel werd gebruikt. Wij willen hiervan eenige voorbeelden geven.

Het oude gothische kerkje te Oud-Vroenhoven, dat door ons werd afgebroken was in Sicher-blok gebouwd en het afkomend materiaal is verwerkt tot gewelfsteentjes voor de nieuwe kerk.

De St. Anna-kapel bij O. L. Vr. kerk te Maastricht, gebouwd in 1283, is bij de restauratie in de laatste jaren ingestort wegens de slechte fundeering. Zij is toen onder leiding van Dr Cuypers hersteld en hernieuwd. Toen bestond de gelegenheid om het materiaal te onderzoeken. De kapel was uit Sicher-blok gebouwd

Digitized by Google

in alle détails, tot zelfs de traceeringen der vensters. Het geheel was nog in zoo goeden staat en zoo weinig verweerd dat alle profillen zoowel aan de binnen als aan de buitenzijde juist konden worden overgenomen voor de vernieuwing. Enkele oude stukken konden herplaatst worden.

Wij gaven deze twee voorbeelden omdat wij bij deze uit eigen ervaring kunnen spreken. Wij meenen echter dat *alle* (15) middeleeuwsche kerken te Maastricht in Sicher-blok zijn gebouwd. Vele dier kerken waren kloosterkerken en de er bij behoorende kloostergebouwen waren insgelijks in mergel opgebouwd.

Met zekerheid kunnen wij zeggen dat Sicher-blok is gebruikt bij de volgende kerken:

De Kathedraal te Luik. Deze is gebouwd van Naamschen steen. De gewelfribben en de gewelfvakken zijn van Sicher-blok.

De rijk versierde, groote kerk St. Jacques te Luik, 15e eeuw. Zij is van buiten geheel van Naamschen steen, het inwendige met uitzondering van de kolommen is geheel van Sicher-blok.

De Kerk te Tongeren. Deze is geheel van Sicher-blok, de ronde kolommen van 1.20 M. middellijn insgelijks.

In den middentoren van den Westerbouw van St. Jaques te Luik, een oud romaansch gebouw van 1170, opgetrokken uit kolenzandsteen, vonden wij de eenvoudige traceeringen van eenige vensters uit mergel.

Dat er tegenwoordig ook nog degelijk werk in Sicher-blok wordt vervaardigd blijkt uit de nieuwe kerk te Sussen zelf, die geheel en al, van binnen en van buiten in Roosberger blok is opgetrokken. Lijsten, ornamenten, kapiteelen, traceeringen der vensters, tot beelden toe zijn in dien steen vervaardigd.

De reden waarom wij eenigszins uitvoeriger over den Sicher-blok hebben gesproken is, dat wij ons de vraag hebben gesteld: Komt de Sicher-blok — wij behouden den naam als soortnaam — in Nederlandsch Limburg voor? Die vraag meenen wij bevestigend te moeten beantwoorden. Hij komt o. i. voor te Maastricht aan den St. Pietersberg, en waarschijnlijk ook nabij Sibbe.

Bij Slavante — gemeente St. Pieter —, een half uur ten Z. van Maastricht begint de oostelijke steile helling van den St. Pietersberg, die zich van daar langs het kanaal Luik-Maastricht uitstrekt

Digitized by Google

tot aan de Belgische grens en verder. Het onderste gedeelte van dien rotswand is gevormd door het Maastrichtsch krijt met grauwe vuursteenen, zie bl. 312. Daarboven ligt het 0.10 M. dunne, zoogenaamde *Koprrolithen-laagje*, dat den horizon van den Kunrader steen vormt — zie bl. 312 —, en op dit laagje ligt onmiddellijk het Maastrichtsch krijt met verkankerde vuursteenen in zijne volle dikte. Op dit rust, met afwezigheid der stellocavea-laag, het Maastrichtsch krijt met verspreid liggende vuursteenen in zijne volle dikte en op dit ten laatste de bovenste afdeeling van het Maastrichtsch krijt. Alle afdeelingen zijn dus hier aanwezig. Van af Slavante tot aan de Belgische grens hellen de lagen opwaarts, doch in geringe mate. Het krijt met grauwe vuursteenen is bij Slavante slechts 3 M. hoog. Tot aan de Belgische grens is de rotswand zeer steil en vormt zóó als het ware eene verticale doorsnede, zoodat de verschillende lagen en afdeelingen duidelijk zichtbaar zijn. Zeer duidelijk zichtbaar is het Maastrichtsch krijt met verkankerde vuursteenen even als het daaronder liggende Maastrichtsche krijt met grauwe vuursteenen. Het eerste is herkenbaar aan de dunnere en talrijke lagen meer geelachtigen vuursteen in platte stukken. De tusschen deze vuursteenbanken liggende mergel vertoont slechts op een paar plaatsen verweering. Het begin van een gang, die even over de Belgische grens op eenige hoogte in den rotswand zichtbaar is, is scherpkantig en vertoont geene verweering. Deze gang, zich bevindend in de hoogere gedeelten van het Maastrichtsche krijt met verkankerde vuursteenen, bewijst: 1° dat de daar aanwezige mergel weervast is, en 2° dat men reeds vroeger aldaar mergel ontgonnen heeft of althans getracht heeft te ontginnen. En juist in deze, d. i de hoogere lagen van het Maastrichtsche Krijt met verkankerde vuursteenen, wordt ook de Sicher-blok ontgonnen. Wij mogen dus met eenigen grond vermoeden dat ook in den St. Pietersberg mergel van de kwaliteit van Sicherblok zal kunnen gevonden worden. De Wilhelmina-weg, die van af den rijweg langs het kanaal naar boven voert, doorsnijdt de geheele dikte van het Maastrichtsche Krijt met verkankerde vuursteenen en geeft eene mooie doorsnede. In deze doorsnede kunnen wij opmerken dat in haar bovenste gedeelte de lagen vuursteenen vrij ver uit elkander liggen zoodat op deze hoogte eene ontginning niet

Digitized by Google

moeilijker zoude zijn dan te Sichen, waar de vuursteenlagen niet verder van elkander liggen.

Ook meenen wij dat Sicher-blok nabij Sibbe kan gevonden worden. De ingang der Sibbergroef ligt vrij hoog, en de weg van daar tot den rijweg naar Valkenberg nabij het Huis ter Geul daalt aanzienlijk. Nu vormt de Sibber-mergellaag het hoogste gedeelte van het Maastrichtsche Krijt met verkankerde vuursteenen, onmiddelijk onder de stellocavea laag. Onder de Sibber-laag beginnen derhalve die lagen, welke in Sichen ontgonnen worden. Het is dus in de eerste plaats mogelijk die lagen te bereiken door de gangen van de Sibber-groeve dieper te maken. Doch aangezien de holle weg van de Sibbergroeve naar Valkenberg sterk daalt zal hij de opvolgende lagen van het Maastrichtsche Krijt met verkankerde vuursteenen doorsnijden. Langs de dalwanden van genoemden hollen weg en in de hellingen langs andere wegen, die van de hoogte van Sibbe naar Valkenberg afdalen, zou men een onderzoek kunnen instellen naar mogelijk ontginbare lagen van Sicher-blok. De lagen strekken zich uit ook onder de Sibbergroeve zoodat men bij eventueele ontginning daarmede rekening zou moeten houden. — Hetzelfde zoude moeten geschieden te St. Pieter; aldaar strekken zich de eventueel ontginbare lagen uit onder de groeven van den St. Pieterberg. — Bij een onderzoek naar de mogelijkheid eenes ontginning van Sicher-blok te Sibbe moet nog rekening gehouden worden met de breuk, die tusschen Valkenberg en Sibbe doorgaat — zie bl. 331 —. De lagen kunnen zich slechts ten Z. van de breuk uitstrekken. Ten N. van de breuk, d. i. in de Valkenberger groeve zijn zij wel aanwezig, doch liggen onder het diepste gedeelte der groeve en dus vermoedelijk lager dan de waterlijn. De gang, genaamd de Klauwpiep in de Valkenberger groeve doorsnijdt de breuk en ontbloot daar 3 of 4 vrij kort bij elkander liggende vuursteenlagen. Van uit de Klaupiep, dus ten Z. van de breuk, zoude men derhalve opwaarts moeten werken om de lagen te bereiken, die gelijkwaardig kunnen zijn met de ontgonnen Sicher-lagen.

Zoude men bij een eventueel onderzoek nu ook te St. Pieter of te Sibbe de met de Sicher-lagen gelijk liggende lagen vinden, dan blijft het nog altijd eene open vraag of die lagen ontginbaar zouden zijn. De lagen vuursteenen zouden b.v. te dicht bij elkan-

Digitized by Google

der kunnen liggen, de mergel zelf zou splijtvakken kunnen hebben, te ongelijk van structuur kunnen zijn, enz. Ubaghs toch heeft aangetoond dat de krijtformatie ten O. van de Maas zich onder *eenigszins* andere omstandigheden heeft gevormd dan ten W. van de Maas. Doch een onderzoek in die richting zoude wellicht eenig nut kunnen hebben omdat hij mergel kan doen vinden, gelijkstaande met Sicher-blok.

De mergel als bouwsteen. In „De Ambachtsman" van 22 Dec. 1900, schreef de Hr J. van Gils aan de Redactie het volgende:

„Bij de restauratie van den gevel der voormalige Augustijnen-„kerk te Maastricht is gebleken dat de daaraan gebruikte zand-„steen zoogenaamde mergel is. Dit is nu, voor ons Hollanders, „onbegrijpelijk. Een steensoort, die met mes en timmermansge-„reedschap kan bewerkt worden, voor buitenwerk te durven ge-„bruiken. Bedoelde kerk dagteekent van 1659 en over 't algemeen „ziet het ornament er nog goed uit. Vele lijsten zijn beschadigd, „enkele echter nog in heel goeden toestand. Bij de restauratie „wordt weder Sibber-mergelsteen gebruikt..... Zoo gauw zich „op den steen eene kleine korst gevormd heeft schijnt hij tegen „alle weder bestand....." De Hr v. Gils is blijkbaar overtuigd geworden dat de mergel een goede bouwsteen is, ook voor bui tenwerk. Door hem is naderhand gebouwd het groote Hôtel de l'Empereur te Maastricht, waarvan de beide voorgevels opgetrokken zijn in Sibber blok.

Te Maastricht moest een twintigtal jaren geleden een nieuw gebouw worden gesticht. Op de bouwplaats stond een groot middeleeuwsch gebouw in mergel in *volkomen goeden staat.* Een der ondergeteekenden heeft toen getracht den Hollandschen eigenaar over te halen, het oude gebouw te behouden en in het nieuwe plan op te nemen, doch kreeg het besliste antwoord: „Ik wil in geen geval een gebouw in mergel".

Ongetwijfeld is het bevreemdend dat de Hr v. d. Kloes te Delft in „Onze Bouwmaterialen" van den mergel slechts ter loops melding maakt" (14). „Tot de aardachtige structuur nadert de kalktuf van den Pietersberg te Maastricht" — volgen nog eenige regels

(14) v. d. Kloes. Onze Bouwmaterialen, bl. 42.

Digitized by Google

betreffende de samenstelling —. Onder de bouwsteenen, die voor Nederland in aanmerking komen wordt de mergel niet genoemd. Toch is mergel Sibber blok — gebruikt in de onmiddellijke nabijheid van Delft, n.l. in de R. K. kerken te Kethel en te Pijnakker. Ook in de middeleeuwen is mergel in Holland gebruikt. Met zekerheid kunnen wij het zeggen van de Lodewijkskerk te Leiden en van het tegenwoordige Rijks-krankzinnigengesticht te Grave, een oud gebouw. Ook aan den Dom te Utrecht hebben wij eenige stukken mergel aangetroffen Wij zijn overtuigd dat wij in talrijke oude gebouwen in Holland, steen zullen aantreffen die doorgaat voor tufsteen, echter mergel is. Mergel heet ook wel krijt-tuf; in het fransch: tuffeau. Van daar waarschijnlijk de begripsverwarring.

Wij weten zeer wel dat velen den mergel als bouwsteen wantrouwen. „Een steensoort, die met mes en timmermansgereedschap kan bewerkt worden, voor *buitenwerk* te *durven* (15) gebruiken!" Dat achten velen onzer collegas in het bouwvak onbegrijpelijk. Waarom toch? Onbewust of bewust zal men wegens de zachtheid van den mergel vreezen voor niet voldoende weervastheid en niet voldoende draagvermogen; en wegens zijne poreusheid voor onvoldoende droogheid der muren. Wij willen derhalve kort bespreken, de weervastheid, het draagvermogen en de wateropname van den mergel.

WEERVASTHEID. Wat is verweeren? „Wanneer een steen langen „tijd aan de inwerking der buitenlucht blootgesteld wordt, ver„andert de oppervlakte van kleur en wordt dof; langzamerhand „vermindert ook de vastheid, zoodat eene geringe wrijving, ten „slotte zelfs die, welke door de regendruppels wordt te weeg ge„bracht, voldoende is om oppervlakkige verkruimeling te doen „plaats grijpen" aldus de Hr v. d. Kloes (16). Verweering is dus oppervlakkige verkruimeling. De oorzaak is het indringen van het water in de poriën van den steen. Bij vorst bevriest dat water, en daar water bij bevriezing uitzet drijft het de deeltjes van den steen uit elkander en maakt ze los indien de samenhang der

(15) Cursiveering door ons.
(16) v. d. Kloes, l. c. p. 11.

Digitized by Google

deeltjes niet groot genoeg is om daaraan weerstand te bieden. De ervaring heeft geleerd dat de goede mergelsoorten als Sicher- en Sibber-blok volkomen tegen vorst bestand zijn. Niet echter de mindere kwaliteiten. Wij achten dat bij deze de vorst de éénige oorzaak der verweering is.

Het in den steen dringende regenwater kan ook eene chemische werking uitoefenen. Het kan sommige bestanddeelen van den steen oplossen en zoo de verbonden deeltjes losmaken. Zóó verweeren de zandsteenen; het bindmiddel der zandkorrels wordt opgelost en de korrels vallen uit elkaar. Ook bij mergel heeft chemische werking plaats doch werkt voordeelig. Mergel bestaat voor ± 98 % uit koolzuren kalk. Regenwater heeft altijd eenig koolzuur uit de lucht opgenomen en verkrijgt daardoor de eigenschap om koolzuren kalk te kunnen oplossen. Bij 't indringen van het regenwater in den mergel wordt koolzure kalk opgelost. Verdampt nu naderhand — bij 't ophouden van den regen — het ingedrongen water aan de oppervlakte van den steen, dan blijft de opgeloste koolzure kalk in vasten, doch nu in *gekristaliseerden* toestand achter. De gevormde kristallen, die dezelfde chemische samenstelling hebben als de massa van den steen, hechten zich dien ten gevolge zeer vast aan de deeltjes van den steen, en binden deze aan elkaar. Er vormt zich zóó eene zeer dunne, maar vaste kalksteenlaag aan de oppervlakte van den steen, die het onderliggende volkomen beschut. De beschermende laag, eens gevormd, wordt met den tijd voortdurend dikker. Wij zullen onze meening door eenige gegevens staven.

Op een muur tegen den Z.-W. kant waren door ons eenige afdekstukken van mergel geplaatst, alle voorkomende uit één zelfden blok. De stukken bleken niet weervast te zijn. Twee stukken, die eenigszins beschut lagen, hadden tijd gevonden eene beschermende laag te vormen. Sinds bleven zij volkomen ongedeerd.

Bij den mergel van alle oude middeleeuwsche kerken kan men zich overtuigen dat de opperlaag — somwijlen maar van papierdikte — harder is dan het er onder liggende gedeelte.

Op de helling van den St. Pietersberg, ten Z. van Slavante, liggen tallooze brokken mergel, afkomstig uit de sterk verweerende lagen. Bij deze, die waarschijnlijk vele eeuwen daar gelegen hebben, kan men het verhardingsproces in alle instanties

Digitized by Google

volgen. Op de breuk vertoonen die steenen de verharde laag zeer duidelijk. Er komen daar steenen voor, bij welke de verharde laag eene dikte heeft van 20 c.M. en die op de breuk eene homogene kristallijne structuur vertoonen door de talrijke kristalvlakjes van den afgezetten koolzuren kalk. Aan de buitenzijde van het koor van O. L. V. Kerk te Maastricht zijn op het einde der 12e eeuw eenige zeer fijn bewerkte kapiteelen uit dien steen geplaatst. Zij zijn thans nog even gaaf en scherpkantig als eenige andere, die een tiental jaren geleden vervaardigd en geplaatst zijn. Alleen zijn ze vuiler. Andere kapiteelen, ook uit het einde der 12e eeuw, uit den zeer harden kolenzandsteen — keisteen — vervaardigd, zijn totaal verweerd.

Het beste bewijs voor de weervastheid van den mergel leveren ons de talrijke gerestaureerde en niet gerestaureerde kerken en andere gebouwen van Zuid-Limburg en van het aangrenzend gedeelte van België. Niettegenstaande zij uit de 13e, 14e en 15e eeuw dateeren verkeeren alle nog in zeer goeden staat en bij restauratie is gewoonlijk slechts noodig hier en daar enkele steenen te vernieuwen.

De kloostergang bij O. L. Vr. Kerk te Maastricht, dateerende uit het begin der 16e eeuw, is van mergel en wel naar onze meening van Sicher-blok. De traceeringen der groote gothische vensters zijn insgelijks in mergel. De voetstukken der „montants" van die vensters, tegen de Z. zijde, zijn van naamschen steen, rijk geprofileerd. Die hardsteenen stukken zijn sterk verweerd, waarschijnlijk door stuk-vriezen. De daarop rustende stukken mergel vertoonen de profillen nog ongeschonden; ze zijn scherpkantig gebleven en vertoonen nog duidelijk den streek van den beitel, die ze bewerkte.

Als op sprekende voorbeelden wijzen wij nog op de Munsterkerk te Roermond uit de 13e eeuw en op den toren van de St. Janskerk te Maastricht, 15e eeuw. Deze toren is ± 80 M. hoog en is tot eene hoogte van ongeveer 15 M. gebouwd in Naamschen steen en voor het overige in mergel.

Uit hetgeen wij boven zeiden omtrent de vorming der verharde opperlaag volgt dat men de vorming dier laag en dus de weervastheid van den steen kan bevorderen door gewoon witten. Daardoor toch brengt men kalkhydraat, voor een gedeelte in opgelos-

Digitized by Google

ten toestand, direct in de poriën aan de oppervlakte van den steen. Dit kalkhydraat gaat al heel spoedig door opname van koolzuur uit de lucht over in koolzuren kalk en helpt zoodoende krachtig mede tot de vorming der verharde laag. Door voortdurend witten kan ook gewone mergel van mindere kwaliteit weervast worden gemaakt, mits in vlak werk. Zoo zijn b.v. in het Belgische dorpje Canne, 50 min van Maastricht, bijna alle huizen uit Canner-blok, een verweerenden steen. Doch ook alle huizen zijn gewit, en alle tot de oudste toe zijn in goeden toestand gebleven. Nog beter dan met kalkmelk of witsel zou het zijn den mergel aan te strijken met eene zuivere oplossing van kalkhydraat, met kalkwater dus, zooals men het kan afscheppen van de kalkkuilen.

Het zou o. i. geene aanbeveling verdienen den mergel, evenmin als andere poreuze kalksteenen zooals Savonnières, Morley, Euville e. a. te gebruiken in de nabijheid van de zee, althans zooverre binnenslands als de lucht nog verondersteld kan worden zeewater te bevatten. De vaste bestanddeelen van het zeewater bevatten ongeveer 9.5 % magnesiumchloride. Dit zout, doordrindringend in opgelosten toestand in den poreuzen kalksteen, doet den koolzuren kalk overgaan in calciumchloride, dat, zeer oplosbaar zijnde, door het regenwater wordt weggevoerd en zoo den steen doet verweeren.

Een bewijs voor onze meening vinden wij in de volgende woorden van den Hr v. d. Kloes in „De Ambachtsman" van 2 November 1901: „Het sterkste mij bekende voorbeeld van algeheele „verweering van steen in zeer korten tijd is de watertoren te „Scheveningen, waaraan Banc-royal kalksteen" — dat is Savonnières — „werd verwerkt, die na enkele jaren grootendeels uit„gebroken... werd. Vele klachten over het spoedig verweeren „van Morley-kalksteen zijn mij ter ooren gekomen". Wij zouden hier willen vragen: bevond zich die Morley nabij de zee? Toch zijn Savonnières, Morley en Euville, alle drie poreuze kalksteenen, die zich verre van de zee uitmuntend houden volgens onze ervaring. Euville is voor buitenwerk gebruikt aan de kerk te Lanaeken bij Maastricht.

Ook zouden wij het gebruik van mergel voor fundeeringen afraden in veenhoudenden bodem. De humuszuren van het veen moeten den steen aantasten. De Hoofdingenieur van den Water-

Digitized by Google

staat de Hr Bekaar deelde ons het volgende mede: „Kalksteen, „n.l. petit granit de l'Ourthe en Escauzijnsche steen, enz. is in „ons land — ook zeer veel bij werken onder mijn toezicht — „voor sluizen gebruikt en zeer goed tegen zeewater bestand. Hij „is echter niet te gebruiken voor kanalen in veenstreken, omdat „hij door veenwater wordt aangetast. Het gebruik dat men er „desniettegenstaande in Limburg van gemaakt heeft bij de Noorder-„vaart en het zijkanaal naar de Maas, was tegen mijn advies; „of de steen zich daar goed gezonden heeft kan ik niet zeggen". Als *compacte* kalksteenen niet tegen veenwater bestand zijn, dan zijn mergel en met dezen alle *poreuze* kalksteenen dat o. i. zeker niet.

Wij moeten de eigenlijke verweering niet verwarren met *afschuring door regenwater*. Wanneer de slagregen een muur treft, die uit een korreligen steen is opgebouwd, dan zullen allicht door de kracht waarmede het regenwater door den wind langs het muurvlak wordt gedreven, enkele korreltjes worden losgerukt. Die korreltjes zullen dan met het regenwater een slijpmiddel worden, dat de oppervlakte van den steen min of meer afschuurt. Het zal duidelijk zijn dat die afschurende werking van boven naar beneden toeneemt, omdat beneden bij den slagregen, die de muurvlakte dàar ontvangt, zich nog voegt al het water dat van boven afstroomt of door den wind schuin naar beneden wordt gedreven. Tegen dergelijke afschuring is de hardste zandsteen op den duur niet bestand. Zoo hebben wij opgemerkt dat te Amsterdam, bij het Paleis op den Dam, de lijst van het basement geheel „verstompt", als het ware „vervloeid" was en de scherpe kanten had verloren. Zij scheen verweerd, wij houden ze voor afgeschuurd. Het Paleis is echter gebouwd uit Bentheimer-zandsteen, een uitmuntenden harden steen, die goed weervast is; waarvan wij ons op een aantal andere plaatsen konden overtuigen. Wij meenen dat wegens de hardheid der zandsteenkorrels de afschurende werking bij zandsteenen grooter zal zijn dan bij de zachtere, poreuze kalksteenen. Overigens is de afschuring nooit zeer groot.

Wij zien in de afschurende werking van het regenwater de oorzaak dat de mergellijsten tegen den weerkant op den duur van tijd de scherpe kanten verliezen. „De ondervinding leert dat alle „vooruitstekende deelen der mergelblokken aan gebouwen op den „duur verweeren", — lees: afgeschuurd worden, — „en daardoor

Digitized by Google

„het oorspronkelijk profil verliezen, hetgeen aan alle oude ge-„bouwen is waar te nemen" ([17]).

Toch is die afschuring bij den mergel op verre na niet zoo erg als men zoude vermoeden, denkende aan de zachtheid van den steen. Wij verwijzen hiervoor naar het voorbeeld van den kloostergang van O. L. Vr. kerk, zie bl. 341; naar de ondervinding van den H^r van Gils, zie bl. 338; en verder naar de talrijke middeleeuwsche gebouwen in Z.-Limburg. Het schijnt dat de verharde korst, zoo deze zich eens heeft gevormd, de afschurende werking van den regen tegenhoudt.

Dat de afschurende werking werkelijk bestaat, doch tevens ook hoe gering ze is bij mergel, hebben wij geconstateerd bij den westelijken gevel van de voormalige Dominikanen kerk te Maastricht — einde 13e eeuw. — Men ziet daar hoe enkele hardere uitstekende gedeelten, als een spijker, een schelp, den slagregen hebben tegengehouden, en de afschuring over eene zekere breedte hebben belet. Dit ziet men echter alleen dàn, wanneer de zonnestralen rakelings den muur beschijnen; in gewone omstandigheden is er niets van te zien; een bewijs hoe gering de afschuring is.

Draagvermogen. Wij zeiden reeds dat de mergel met geen grooter gewicht belast dient te worden dan 4 K.G. per cM². De Bouwverordening van Maastricht schrijft voor als maximale belasting insgelijks 4 K.G. per cM². Deze waarden gelden voor *Cannerblok*, die te Maastricht algemeen gebruikt wordt voor fundeeringen en ook dikwijls voor keldermuren. De betere soorten, als Sibber- en Sicher-blok hebben ongetwijfeld een grooter draagvermogen.

Wateropname. Brevet ([18]) vond dat een kubus van mergel van 10 cM. zijde, wegende in volkomen drogen toestand 1.625 KG., bij verzadiging met water in gewicht was toegenomen tot 2 K.G. en dus 375 cM² water had opgenomen, d. i. dus 37.5 volumeprocenten.

([17]) A. J. Brevet. Bijdrage over de bouwkunst in mergelsteen in het Hertogdom Limburg. Kon. Inst. v. Ingen. 1870—71. Verhandelingen enz., bl. 104.

([18]) Brevet. l. c. bl. 105.

Digitized by Google

v. d. Kloes geeft op ([19]) dat Waalsteen, — soort: kleurig boerengrauw —, van de firma van Dam en C° te Wageningen per steen opnam gemiddeld 431 gr. water. Een waalsteen meet gemiddeld $22 \times 7^3/_4 \times 4^1/_4 = 1242$ cM³. Waarnit volgt dat deze steen opnam 34.7 volume proc. water. Uit de verschillende baksteensoorten, die v. d. Kloes op bl. 192—195 opgeeft, hebben wij de soort genomen, die betrekkelijk de grootste hoeveelheid water opneemt; met uitzondering althans van een „Rood van den Yssel" die 62 vol. proc. water opslurpte. Mergel staat dus volgens de proef van Brevet wat betreft de wateropname niet ver achter genoemden baksteen.

Eenige bepalingen door ons gedaan, geven eene grootere wateropname. Wij vonden voor het gewicht van een dM³:

	droog.	nat.	wateropname.
Cannerblok. . . .	1,31 K.G.	1,75 K.G.	44 vol. %
Gronsvelderblok . .	1,46 „	1,80 „	34 „ „
Sibberblok	1,28 „	1,69 „	42,5 „ „
Sicherbl.-Roosberger	1,28 „	1,71 „	42 „ „
Zachte Tauw . . .	1,61 „	1,90 „	29,1 „ „
Harde Tauw . . .	1,89 „	2,08 „	18,7 „ „

Wij hebben de wateropname uitgedrukt in volume procenten, omdat deze, o. i. eene betere maat geven van de poreusheid dan wel gewichtsprocenten.

De Sibber-blok wordt meestal gebroken in stukken van 0.80 bij 0.60 à 0.50 bij 0.60 à 0.50 M. Uit deze worden de blokken gezaagd, die dienen moeten om muren op te bouwen. De bouwsteenen kunnen dus in verschillende dikten worden verkregen. De anderhalfsteens muren in Limburgsche brikken hebben eene dikte van ongeveer 0.36 M. en zijn vrij droog. Een buitenmuur van 0.36 M. in mergel is echter niet droog en beslist af te raden. Om droog te zijn als een brikken anderhalfssteensmuur tegen den weerkant, eischt mergel eene muurdikte van 0.60. Dikkere muren, van 0.80 M. en meer in enkel mergel zijn droog. Het verdient aanbeveling buitenmuren in mergel voor huizen steeds te bouwen met een spouw. B.v. één blokdikte, omstreeks 0.30 M. — een spouw van 0.10 à 0.12 M. — een halve brik of 1 zwemsteen.

([19]) v. d. Kloes. l. c. bl. 195.

Digitized by Google

Men dient met zorg te voorkomen dat de mergelmuren, zoowel buiten- als binnenmuren, vocht uit den grond kunnen opzuigen. Een flink trasraam is beslist een vereischte, ook voor binnenmuren. Ook moeten de muren verzekerd zijn tegen inwatering.

Te vette metselspecie is in vele gevallen eene der voornaamste oorzaken waarom muren, die eens vochtig zijn geworden niet of zeer moeilijk opdrogen. Dat is het geval bij mergel even goed als bij baksteen.

De mergel neemt veel water op, doch verliest het ook weer snel, d.i. mergel wordt spoedig droog. De Hr Kayser, die o. a. de prachtige kerk te Meerssen, geheel uit mergel, restaureerde, zeide ons: Mergel en baksteen zuigen beide water op, doch mergel wordt droog en baksteen blijft" — lees: veel langer — „nat". Dat snel opdrogen van mergel kan men goed waarnemen bij muren, die zijn opgebouwd uit horizontale banden, afwisselend mergel en baksteen. Zijn dergelijke muren gewit, en worden ze door den regen door-nat dan verkrijgen zij eerst eene gelijkmatige tint. Zoo spoedig nu de muur begint op te drogen teekenen de banden zich af en wel doordat de mergel spoedig droog wordt, de baksteen-banden echter nat blijven. Na één dag droog weer is bijna alle water uit de mergel verdampt. Het snelle opdrogen van mergel is o. i. de oorzaak dat dikke muren in mergel, zooals die van kerken steeds droog zijn. Als de regen ophoudt begint onmiddelijk een actief drogingsproces, zoodat het water geen tijd heeft om door de geheele dikte van den muur heen te dringen.

Men heeft herhaaldelijk middelen beproefd om het opnemen van water door mergel tegen te gaan. Brevet ([20]) zegt daaromtrent het volgende: „Het middel, 't welk het meest wordt toegepast, „bestaat in het oliën 't welk om de 2 tot 3 jaren wordt herhaald, „terwijl deklijsten veelal met koolteer worden bestreken". v. Riemsdijk ([21]), sprekende van de herstelling van het inwendige van de kerk St. Jacques te Luik, „die geheel inwendig met dien fijnkorreligen steen" — bedoeld is Roosberger — „vernieuwd wordt, waarin de fijnste gothische versieringen worden uitgesneden", zegt dat men de fijne versieringen met gekookte lijnolie laat doortrekken.

([20]) Brevet, l. c., bl. 104—105.
([21]) van Riemsdijk, l. c., bl. 82.

Digitized by Google

Gekookte lijnolie, of wat hetzelfde is: olieverf, is zonder twijfel een goed beschermingsmiddel, mits om de twee of drie jaren hernieuwd. Het wordt ook veel gebruikt om vuil geworden gevels of détails van gevels op te frisschen. Die opfrissching wordt toegepast op alle steensoorten: Savonnières, Morley, mergel, tot hardsteen en baksteen toe. Maar men heeft die steensoorten toch wel niet gebruikt om ze na eenige jaren onder een verflaag te verbergen! Een ander beschermingsmiddel, dat men bij mergel beproefd heeft, is waterglas. Brevet zegt daaromtrent: „Het water-„glas, 'twelk volgens opgave in tijdschriften buiten 's lands veel „tot bewaring van zandsteen met goed gevolg wordt toegepast, „mits de bestrijking..... met kwasten worde aangebracht en om „3 tot 5 jaren, na reiniging herhaald, is geen behoedmiddel voor „het mergelblok. Veelvuldig door mij genomen proeven hebben „te dien opzichte tot zeer ongunstige uitkomsten geleid..... tot „uitkomst geeft: dat het gebezigde waterglas als laag op de bui-„tenkant van het blok verhardt..... Droog blijvende, behoudt „het bestreken vlak de overdekking en deze haren glans. Aan de „lucht blootgesteld gaat het glanzend vlak over in een gekorreld; „de waterglasdeeltjes vallen af, en weldra blijft er niets van overig, „terwijl bovendien de kleur van geelachtig graauw, groenachtig „wordt. Heeft het blok gelegenheid water op te nemen, dan is „het nog erger gesteld; bij de minste vorst vriest alsdan het „waterglas af en valt met stukjes mergel van het blok".

Uit de aangehaalde woorden van den H^r^ Brevet, waar hij over bescherming van mergel door bestrijking met lijnolie spreekt, volgt o. i. dat de schrijver op het oog heeft: bescherming tegen regen, dus: bescherming van buitenmuren. Onze persoonlijke ervaring noopt ons tot een gunstiger oordeel omtrent bescherming door waterglas. De gewelven in O. L. Vr. kerk zijn bestreken met waterglas, hoofdzakelijk met het doel om het zwart worden door afzetting van stof en vuil tegen te gaan. De vlakten hebben daardoor een witachtigen schijn gekregen. Het waterglas werd in eene *verdunde* oplossing opgebracht. Het werk heeft zich tot heden d. i. een twaalftal jaren volkomen goed gehouden.

Ook het inwendige der kerk te Meerssen is met waterglas aangestreken, met even gunstig resultaat.

In de Rijkskweekschool te Maastricht — het zoogenaamde Hof

Digitized by Google

van Tilly, een oud gebouw — bevindt zich op eene binnenplaats tegen een muur en gericht tegen den noordkant, een groot beeldhouwwerk in relief. Het is eenigszins beschut tegen den regen. Om het te beschermen is het door een onzer ingestreken met waterglas, de eerste laag in eene verdunning 1 : 3, de tweede laag 1 : 2, de derde 1 : 1. De oppervlakte is steenhard geworden en is volkomen ongeschonden gebleven. In de drie aangehaalde voorbeelden was het mergelwerk beschermd tegen voortdurende vochtigheid. Wij schrijven daaraan de gunstige werking van het waterglas toe. Wij meenen echter dat bij vochtige muren en muren die aan den regen blootstaan, zich de verschijnselen zullen voordoen, die Brevet beschrijft. Het ware echter wenschelijk dat men eenigszins in het groot eene proef zou kunnen doen op *buitenmuren* op de wijze zooals geschiedde in de Rijkskweekschool te Maastricht.

Eene beschrijving van de wijze van ontginning van den mergel ligt o.i. buiten het doel van dit opstel. Wel meenen wij iets te moeten zeggen over de bewerking en de plaatsing van den steen.

Voor fundeeringen worden de blokken in de verschillende groeven in bepaalde afmetingen geleverd. Zoo levert de groeve te Canne blokken van 0.42-0 45 bij 0.20-0.22 bij 0.20-0.22 M De afmetingen van de fundeeringsblokken uit andere groeven verschillen weinig van deze. Uit dergelijke blokken wordt de fundeeringsmuur meestal in afwisselende kop- en streklagen, dikwijls echter ook alleen in koplagen opgebouwd. Door de altijd eenigszins ongelijke hoogte der blokken, is de bovenkant van elke laag niet volkomen vlak. Die bovenkant wordt daarom vlak afgestoken, wat wegens de zachtheid van den mergel gemakkelijk kan geschieden. Op het gelijk gemaakte vlak wordt de volgende laag in een dik mortelbed geplaatst, enz.

Wordt de fundeering aangezet op klei- of zandgrond, dan wordt de eerste laag droog op de onderlaag geplaatst. Moet de fundeering op kiezel worden aangezet dan verdient het aanbeveling eerst een of twee lagen brikken op den platten kant te leggen of wel een dun, ingewasschen zandlaagje aan te brengen, ten einde eene vlakke en gelijkmatig dragende onderlaag voor de mergelblokken te verkrijgen.

Digitized by Google

Voor het opgaand werk voor mindere bouwwerken als boerenwoningen, stallen, schuren enz. worden in de verschillende dorpen waar mergel wordt ontgonnen, meestal blokken gebruikt van ongeveer dezelfde afmetingen als de fundeeringsblokken en dan verwerkt in halfsteens verband of bij dikkere muren in afwisselende kop- en streklagen.

Voor buitenwerk voor betere gebouwen wordt bijna uitsluitend Sibber- en Sicher-blok verwerkt. Deze mergelsoorten worden uit de groeven in grootere stukken aangevoerd en dan op de bouwplaats tot kleinere stukken verwerkt Het is dus steeds mogelijk elke muurdikte in elk gewenscht verband te vervaardigen.

Het verdeelen van de grootere blokken geschiedt in den ruwe door zagen. De stukken worden vervolgens op maat afgestoken door een stootijzer van bijzonderen vorm, en de zijkanten ten slotte afgevlakt met tandschaven. Dit werk *moet* geschieden door bijzondere werkliedèn de zoogenaamde *mergelwerkers*. Zij ook alleen zijn door voortdurende oefening in staat het leger van den steen te herkennen. Het leger van den steen is meestal niet te zien, en de mergelwerker herkent het dan aan het verschil in hardheid van den steen in eene richting mèt, en tègen het leger.

Bij den bouw eener kerk had de opzichter het mergelwerk laten vervaardigen door werklieden, die wel gewend waren te werken in Savonnières, Morley en dergelijke, doch niet in mergel. Hij klaagde na eenigen tijd dat van de stijlen in de gothische vensters steeds stukken afbraken bij de plaatsing. Het bleek dat vele stukken ondoelmatig en tegen het leger waren geplaatst.

Het vermetselen van de blokken in gewoon vlak werk geschiedt door de gewone metselaars. Het plaatsen van de steenen bij fijner werk geschiedt echter door den mergelwerker zelf. Tot dat werk rekenen wij o. a. lijstwerken, vensteromlijstingen in kerken, gewelfribben, gewelfkappen enz.

Wij willen hier ter plaatse opmerken dat mergel zich uitmuntend eigent tot het maken van gewelven. De gewelfblokjes kunnen ter plaatse door den mergelwerker gemakkelijk op maat en in den vereischten vorm worden afgestoken.

De steenen voor fijner werk worden aan den voet van het werk slechts op maat gemaakt en verder in den ruwe afgewerkt. Na voltrekking van het gebouw worden de détails nader voltooid.

Digitized by Google

De blokken moeten zoo nat mogelijk vermetseld worden, met dikke voegen. De specie moet aan alle zijden uitpuilen en het uitpuilende gedeelte wordt aan de dagzijde van den muur gelijk gestreken. Er moet met zorg worden gewaakt dat geene steentjes in de specie voorkomen. Deze zouden den steen doen splijten of stukken ervan doen losspringen. De metselspecie moet niet te vet zijn, de lucht moet goed in den mortel kunnen doordringen. Te vette mortel raakt aan de dagzijde der voegen los, valt uit en neemt dan kleine stukjes mergel mee. De mortel moet wel iets vetter zijn dan de gewone specie en het is zeer wenschelijk dat bij de bereiding ervan *geleschte* kalk worde gebruikt. Wij zouden aanraden op grond van langjarige ondervinding, een mortel samengesteld uit *3 deelen zand,* $^3/_4$ *deel geleschte kalk en 1 deel tras.*

Het gebruik van portland cement om te voegen is bij mergel bepaaldelijk af te raden. Op den duur raakt de cement los, en brokkelt met stukken van den mergel af.

Om pleisterwerk op mergel aan te brengen wordt de oppervlakte eerst opgestoken d. i. met beitels ruw gemaakt waarna de pleisterlaag op gewone wijze wordt aangebracht. Het is daarbij een absoluut vereischte, dat de muurvlakte zoo nat mogelijk worde gemaakt, opdat de pleisterspecie later niet loslate en afvalle. Streng toezicht is dus hierbij gewenscht.

Wanneer het gebouw opgemetseld is, wordt het mergelwerk verder afgewerkt en voltooid. De muurvlakken worden met tandschaven gelijk gemaakt, waarbij de gelijkgestreken specie der voegen verdwijnt. De lijstwerken en de fijnere détails worden uitgestoken met „timmermansgereedschap" — beitels met houten stelen —, en zoover mogelijk en zoover noodig afgewerkt met tandschaven van verschillenden vorm. Beeldhouwwerk wordt het laatst gemaakt.

Een mergelbouw ondergaat steeds genoemde bewerking. De Franschen noemen haar „un ravalement". Eene andere wijze van bewerking is eenvoudig niet mogelijk. Wegens de zachtheid van den mergel is het ondoenlijk de verschillende werkstukken kant en klaar af te werken en daarna te plaatsen. „Ravaler" is eene bewerking, die in Frankrijk bij de talrijke zachte kalksteenen, die daar gebruikt worden, veel wordt toegepast en ook bij die steensoorten noodzakelijk is.

Digitized by Google

Wij willen nog opmerken dat het somtijds wenschelijk kan zijn buitenmuren, die men in mergel zou willen optrekken, tot ongeveer manshoogte op te bouwen in harden steen. De zachte mergel toch wordt zoo lichtelijk stuk gestooten, en oefent eene bijzondere aantrekkingskracht uit op het zakmes van vele jongens, die hun naam willen vereeuwigen. Vele middeleeuwsche gebouwen zijn tot manshoogte opgebouwd in harderen steen, als tauw, kolenzandsteen, vuursteenen — o. a. de ruïne Lichtenberg nabij Slavante —, tot hardsteen toe. Wij zouden daartoe voor nieuwe gebouwen aanraden: tauw, kunradersteen en devonische zandsteen — grès, de steensoort waaruit de grès keien worden vervaardigd —. (22)

Dat de mergel na verloop van langen tijd vuil en zwart wordt behoeft wel geen betoog. Dat doen alle steensoorten, zooals aan iedereen bekend is. De mergel wordt niet minder en niet meer vuil dan alle andere kalk- en zandsteensoorten. Wij kennen slechts ééne steensoort, die door den tijd in kleur wint n.l. hardsteen.

TAUW EN HEERD.

Onder deze namen wordt aangeduid de steen van de harde banken, die op talrijke plaatsen in den mergel voorkomen. Beide namen duiden niet een nauwkeurig bepaalde steensoort aan. De een noemt tauw, wat de andere heerd noemt. Is de structuur van den steen meer ongelijkmatig,. door dat hij bestaat uit een agglomeraat van fossielen dan wordt meer de naam *tauw* gebruikt. Is de structuur dezelfde als die van den gewonen mergel doch harder, dan is meer de naam *heerd* toepasselijk. De werklieden bij de restauratie van O. L. Vr. Kerk daarentegen noemen *tauw*

(22) Er bestaan in onze provincie ook kleinere gebouwen geheel opgebouwd uit rolkeien, zooals die in het grind worden gevonden. Zoo o. a. eene kapel te Lemiers en eene kapel naast de kerk te St. Odiliënberg. Ook boerenwoningen zijn somwijlen — o. a. te Keer — geheel of gedeeltelijk in veldkeien opgebouwd.

Digitized by Google

de gewone soort, *heerd* de hardste varieteit van den steen. Tauw wordt wel eens *harde mergel* geheeten.

Wij onderscheiden in de harde banken in hoofdzaak twee steensoorten, reeds boven aangeduid.

1°. De massa van den steen bestaat uit een agglomeraat van tallooze fossielen, aan elkander verbonden door kristallen van koolzuren kalk „die tot bindmiddel van die lagen dient" ([23]).

Naar gelang den aard van die fossielen, is de structuur van den steen verschillend, zij kan zijn oölitisch of sponsachtig. Uit den aard der formatie volgt dat die steenen ongelijk en onregelmatig van structuur moeten zijn. Aan de middeleeuwsche gebouwen komen de oölitische en sponsachtige steenen zeer weinig voor. Wij hebben ervan slechts weinige stukken aangetroffen in de oudste gedeelte der O. L. Vr. Kerk te Maastricht. De sponsachtige varieteit heeft oppervlakkig beschouwd wel iets van vulcanischen tufsteen en is er wel eens mede verward.

2°. De massa van den steen heeft de structuur van den gewonen mergel, doch de korrels zijn vast aan elkander gehecht door kleine *kristallen* van koolzuren kalk. Men kan zich van de aanwezigheid dier kalkkristallen overtuigen, wanneer men den verschen breuk van den steen beschouwt in zon- of lamplicht. Met het bloote oog of met eene loupe ziet men dan talrijke glinsterende puntjes: de vlakjes der kristallen.

In de massa van den steen bevinden zich evenals in den niet verharden mergel schelpen en andere fossielen in grooter of kleiner aantal. Omdat zij zelve hard zijn en met de omgevende massa vast samenhangen, zijn de fossielen volstrekt onschadelijk.

Tusschen de beide onder 1e en 2e genoemde steensoorten bestaan natuurlijk verschillende overgangen, afhankelijk van het aantal voorkomende fossielen. Er zijn harde banken, die slechts sporadisch schelpen bevatten.

Wij hebben reeds in het algemeen opgegeven, — bl. 325—326, — waar de harde banken gelegen zijn. Wij willen hier nog eenige bijzonderheden toevoegen, gedeeltelijk naar Ubaghs en Staring.

Een aantal harde banken komen voor in de bovenste onderaf-

([23]) Ubaghs l. c. p. 75.

Digitized by Google

deeling van het Maastrichtsche krijt. Deze is het best te zien nabij Geulhem en Berg. Wij vinden daar onmiddellijk onder de overdekkende jongere grind-, zand-, en kleilagen:

1. Mergel ter dikte van omstreeks 16 M. bevattend een aantal harde banken. In het bovenste gedeelte over eene hoogte van omstreeks 4 M. zijn de banken — dik omstreeks 0.25 M. — van oölitische structuur.

Op het plateau boven de rotswanden en langs het bovengedeelte der hellingen zijn op verschillende plaatsen de harde lagen zichtbaar. Daar zijn er, die eene dikte hebben van 0 25 tot 1.— M. Langs de hellingen ziet men eenige oude openingen of gangen, die niet diep doorgaan en die in of onder de harde banken zijn aangebracht. Het is op het plateau en langs het bovengedeelte der hellingen dat de Romeinen den steen ontgonnen hebben. Deze, hoewel zij ook gewonen, zachten mergel hebben gebruikt, zochten toch hoofdzakelijk den harderen steen van de tauw- en heerdbanken Die steen is gevonden in de resten der oud-Romeinsche gebouwen te Herkenberg, Rondenbosch en Putsteeg, nabij Meerssen. Ubaghs heeft volgens de structuur en de fossielen van de gebruikte steenen aangetoond dat zij uit bedoelde banken afkomstig moeten zijn. Een onzer heeft denzelfden steen aangetroffen in de resten van een Romeinsch gebouw te Groot-Haasdal. Wij gelooven dat vele steenen aan oud Romeinsche gebouwen, die thans voor Kunrader-steen doorgaan, niets anders zijn dan tauw en heerd. Met zekerheid althans kunnen wij het zeggen van den in 1910 ontdekten Romeinschen rondbouw nabij O. L. Vr. kerk te Maastricht. De genoemde lagen van de bovenste onderafdeeling van het Maastrichtsche krijt komen niet alléén voor te Geulhem, doch zijn dáár het best ontwikkeld en het best waar te nemen. Zij komen ook voor op de meeste plaatsen waar mergel gevonden wordt, als te Bemelen, Heer, St. Pieter, Canne enz. De volgende lagen 2, 3, 4, zijn op verschillende plaatsen bereikbaar.

2. Eerste bryozoënlaag. Deze is eene laag bestaande uit een agglomeraat van fossielen — bryozoën —, ter dikte van omstreeks 0.75 M. Somwijlen zijn de fossielen door kalkkristallen vast aan elkander verbonden en vormen dan tauw. Deze bryozoën-laag rust op eene harde bank ter dikte van 0.60 à 0.70 M. volgens Staring.

Digitized by Google

Zij bevat vele fossielen van boormosselen, waarom Staring ze *1e boormossellaag* noemt — b, bl. 325. Zij vormt de zoldering der groeven te Bemelen en te Geulhem.

3. Boven den Rooden Haan ten Z. van Slavante en aan den Heunsberg bij Valkenberg vindt men eene 0.30 à 0 40 M. dikke bank van geel grijzen, zeer harden steen. De laag is veelvuldig gebarsten. Zij is ook gevonden te Castert — Petit Lanaye —, en aan den grooten ingang van den St. Pietersberg nabij Maastricht. Op beide plaatsen is die laag zeer hard, glad en aan de buitenzijde met uitgespoelde holten. Staring vermoedt dat het deze zelfde laag is, welke nabij Klein-Welsden, tegenover het kasteel Blankenberg, wordt aangetroffen. Zij bestaat daar uit een harden, marmerachtigen steen, die zelfs tot straatsteenen gebezigd is. v. Riemsdijk spreekt ook hiervan ([24]) en zegt in 1846, dat die straatweg aldaar voor een twintigtal jaren, dus omstreeks 1826, is gelegd.

4. Tweede bryozoënlaag, ter dikte van omstreeks 1 M. Zij rust even als de eerste op een harde bank: de *tweede boormossellaag* volgens Staring — d, p. 326 —; ter dikte van 0.50 à 1 M. Hare dikte is zeer veranderlijk en is even als de andere hardere banken in alle richtingen gespleten en vormt een mosaiek van groote, onregelmatige blokken. Zij vormt de zoldering der groeven van den St. Pietersberg.

5 Onder de laatstgenoemde harde bank ligt de 9 à 12 M. dikke laag zachten mergel, in welke de meeste groeven zijn aangelegd. Zij wordt doorsneden door verschillende harde banken. De vloer der gangen van den St. Pietersberg wordt door zulke tauw laag gevormd, -- f, bl. 326 —. Onder deze volgt in den St. Pietersberg onmiddellijk het Maastrichtsche krijt met verkankerde vuursteenen.

6. Alsnu volgt de reeds genoemde stellocavealaag — g, bl. 326 —. Zij is ongelijk van dikte, en niet altijd even vast. Naar de onderzijde verandert zij op vele plaatsen in een harden steen met vele bijzondere fossielen. In de groeve te Sibbe vormt zij de zoldering, tegen welken men aldaar duizende kleine fossielen kan waarnemen. Enkele gedeelten van de Sibber-groef zijn aan-

---

([24]) v. Riemsdijk, l. c. bl. 82.

Digitized by Google

gelegd boven deze laag. Zij vormt ook de vloer der meeste groeven te Valkenberg.

7. In het Maastrichtsche krijt met verkankerde vuursteenen dat nu volgt, komen ook nog enkele harde banken voor. Eene — j, bl. 326 — vormt te Sibbe op vele plaatsen den vloer der gangen, die de stellocavea-laag tot zoldering hebben. Zij vormt mogelijk ook den vloer van het diepste gedeelte der groeven te Valkenberg. Bij de ontgraving van de fundeering van eenige bijgebouwen bij het St. Jozefsgesticht te Valkenberg, stootte men op eene harde laag ter dikte van omstreeks 0.45 M. Uit hare hoogte ligging zouden wij vermoeden dat zij eene voortzetting van genoemde laag moet zijn.

8. In eene diep-liggende groeve te Sichen, op de diepte der waterlijn, vonden wij nog eene heerdbank, die dus tusschen de vuursteenlagen van het Maastrichtsche Krijt met verkankerde vuursteenen zich bevond.

Wij hebben zooveel mogelijk willen opgeven de ligging der harde banken en hunne vindplaatsen. De banken strekken zich ongetwijfeld uit door de geheele massa van het Maastrichtsche Krijt en bevinden zich dus onder een groot gedeelte van het Zuid-Limburgsche plateau. In alle plaatsen, waar de mergel aan den dag staat, zijn ze gevonden, en bij een aantal putboringen insgelijks, terwijl men ze in de groeven somwijlen over groote afstanden kan vervolgen. De aanwezigheid der harde lagen is een constant verschijnsel in het Maastrichtsche Krijt. Bij de diepboringen op steenkool, uitgevoerd in België en Limburg, die het Maastrichtsche Krijt doorsnijden, werden ze herhaaldelijk aangetroffen.

De structuur van tauw en heerd, met uitzondering van die steenen, welke geheel uit fossielen zijn samengesteld, is in 't algemeen — wij zeiden het reeds — dezelfde als die van den gewonen zachten mergel en dus zeer homogeen. Slechts zijn de samenstellende korreltjes door kristallijnen koolzuren kalk aan elkander verbonden. Daardoor is de steen veel vaster en veel harder. Op de breuk is hij op het oog meestal niet van gewonen mergel te onderkennen. Alleen de zeer harde heerd vertoont een meer schelpachtigen breuk en meer kristallijne structuur.

Digitized by Google

De weervastheid wordt de afzetting der kalkkristallen verhoogd. Tauw en heerd zijn volstrekt weervast.

De oppervlakte van den steen wordt na verloop van langen tijd door afschuring eenigszins glad.

In de massa van den steen komen somwijlen holten voor. Dit verschijnsel doet zich echter hoofdzakelijk voor bij de steenen afkomstig uit de banken boven — bl. 353 — genoemd onder 1. 't Is waarschijnlijk dáárom dat Belgische geologen de bovenste onderafdeeling wel eens genoemd hebben: „*Tuffeau caverneux*."

De Westerbouw van St. Servaas te Maastricht — naar onze meening van het einde der 12e eeuw — is geheel opgebouwd uit den zeer harden kolenzandsteen. Enkele deelen er van: bogen, lisenen en lijsten, zijn van harden mergel. Door verweering steken thans die deelen 8 à 10 cM. voor het vlak van den kolenzandsteen uit. De laatste is n l. „achteruit" verweerd, en de harde mergel is nog onaangetast en scherpkantig. Het laatste is ook het geval bij O. L. Vr. kerk te Maastricht. Het schip der kerk met de zijbeuken is van buiten geheel uit harden mergel opgetrokken. De steen is nog scherpkantig, terwijl de kolenzandsteen, waaruit koor en transept waren opgebouwd, totaal verweerd was.

Er bestaat tauw van verschillende hardheid. In de Viltergroeve wordt een zachte tauw gebroken, die niet van Savonnières te onderscheiden is. Deze soort kan nog gezaagd worden en wordt even als Savonnières en Morley bewerkt. In de eerste jaren van de restauratie der O. L. Vr. kerk te Maastricht heeft men den harden mergel der kerk wel eens voor St. Joiresteen aangezien.

De hardere soorten hebben de hardheid van zandsteenen als Larochette, Udelfanger, Borner, Bentheimer, enz. Zij kunnen onmogelijk gezaagd worden. De bewerking kan alleen geschieden met steenhouwersgereedschap. Deze steen „vreet" beitels, naar eene uitdrukking der steenhouwers.

De hardste soort heeft eene hardheid gelijk die van hardsteen. Zij is echter zeldzaam en wordt niet dan in kleine stukken gevonden. Het is uit deze dat vervaardigd zijn de kapiteelen aan de buitenzijde van het koor der O. L. Vr. kerk uit het einde der 12e eeuw. Het beste bewijs voor de voortreffelijkheid van

Digitized by Google

dezen steen is wel dat genoemde kapiteelen nog heden in ongeschonden toestand aanwezig zijn, terwijl de kolenzandsteenen kolommen, waarop ze rustten en de hardsteenen dekplaten, die ze dekten, totaal verweerd en vergaan zijn. Andere kapiteelen aan de buitenzijde van het koor van O. L. Vr. kerk, van kolenzandsteen, waren geheel verweerd en moesten vernieuw worden. Er werden stukken heerd opgezonden naar een groot atelier voor beeldhouwwerk om uit deze de nieuwe kapiteelen te doen vervaardigen. Men wilde daar den steen niet bewerken, wegens zijne hardheid.

Wij wijzen nog op het boven — bl. 354 -- aangehaalde feit dat de harde mergel gebruikt is tot het vervaardigen van straatsteenen. Ook hebben wij een aantal deurdorpels uit dien steen aangetroffen.

Ten slotte halen wij nog aan eenige woorden van van Riemsdijk ([25]). „Boven de gangen in al deze steengroeven" — St. Pieter, Gronsveld, Heer, Keer, Bemelen, Meerssen, Geulhem, Valkenberg en Sibbe, — „bevindt zich een dichtere steen, die gewoonlijk de „zoldering dezer gangen uitmaakt, en rijk is aan polypen, voor„namelijk ook aan fungiten en daarom *fungitenbank* kan genoemd „worden. Deze fungitenbank, waarschijnlijk wederom de vorige „korrels, door gekristalliseerden koolzuren kalk of kalkspaat, innig „verbonden, heeft een sterkeren samenhang, zoodanig, dat hij „niet meer door pikhouweelen en zagen kan bewerkt worden, „zooals de steen in de gangen er onder, maar even als de gewone „hardsteen behouwen moet worden wil men er steenen van ver„vaardigen. Deze bank heeft gemiddeld eene dikte van 50 tot 60 „ned. duim; op sommige plaatsen echter zag ik hem in lagen „van 2 tot 3 ned. el".

Dat de Romeinen harden mergel gebruikten, hebben wij boven reeds vermeld.

Aan het oudste gedeelte der St. Servaaskerk, n.l. aan de hoofdbeuk, die naar onze meening dateert uit de eerste helft der 11e eeuw, vonden wij aan de buitenzijde eenige stukken harden mergel. Zij dienden tot impostlijsten boven lisenen. Meer gebruik van

([25]) v. Riemsdijk, l. c. bl. 82.

Digitized by Google

den steen is gemaakt aan den westerbouw dier kerk, zooals wij vermelden bl. 356. Wij willen nog bijvoegen dat het koepelgewelf in de Keizerzaal van den westerbouw ook geheel in mergel is.

Aan de O. L. Vr. Kerk te Maastricht is harde mergel gebruikt in alle tijden dat aan die kerk is gewerkt. In de oudste gedeelten: westerbouw en oostelijke krypta, kruispunt van middenbeuk en transept, die dateeren van 't einde der 10e en het begin der 11e eeuw, werd hij slechts gebruikt voor de gewelven der oostelijke en der westelijke crypta. Aan het koor en het transept, die in tijdsorde volgen, is naast den kolenzandsteen, die de hoofdmassa van den bouw uitmaakte, veel harde mergel aangewend. Hij is gebruikt: voor de fijn bewerkte kapiteelen der kolommen van den kooromgang, die eene afmeting hebben van 0 74 bij 0.74 bij 0.60 M.; voor een aantal schachten dier kolommen ter dikte van 0.45 boven en 0.50 M. beneden, en ter hoogte van 4.16 M.; voor de basementen dier kolommen: 0.77 bij 0.80 bij 0.80 M.; verder voor kapiteelen en lijstwerken buiten zoowel als binnen; voor de gewelfribben en gewelfkappen; voor het halve-koepelgewelf met eene middellijn van ruim 9.60 M. enz. Het schip der kerk met de zijbeuken, tusschen het transept en den Westerbouw is geheel in harden mergel. Slechts de peilers zijn opgebouwd in afwisselende lagen kolenzandsteen en harden mergel Maar alle muren, binnen- en buitenzijde, lisenen, kapiteelen, lijsten, zijn van harden mergel. In de hoofdbeuk zijn de gordelbogen en de gewelkappen — 16e eeuw — van brikken; de graadbogen van de stergewelven van zachten mergel. Alle andere gordelbogen, en de gewelven der zijbeuken — einde 12e eeuw — zijn van harden mergel. Alle binnenwerk wat aan den dag moest blijven is vlak bekapt. Bij de muren, die bepleisterd moesten worden is de steen beslagen. Aan de buitenzijde zijn de hoekstukken, de lisenen enz. beslagen. Wij hebben daar nog gevonden een vijfvoudig kapiteel met afmetingen lang en breed 1 M., hoog 0.80 M. Nog in de 17e eeuw is harde mergel gebruikt. Zoo vonden wij dat de basementen en de kapiteelen met hunne deklijsten van twee renaissance kolommen onder de voormalige orgeltribune van dien steen waren. Bij de tegenwoordige restauratie, wordt harde mergel steeds gebruikt, waar hij ook vroeger was. Onder de stukken, die voor de restauratiewerken werden aangevoerd, waren er, die de afmetingen hadden: 1.50 bij 0.70 bij 0.35 M.

Digitized by Google

Bij enkele gothische kerken vinden wij ook nog harden mergel, hoewel toch de meeste dier kerken hoofdzakelijk in zachten mergel zijn gebouwd. Zoo te Maastricht bij de voormalige Recollecten kerk, thans Rijks archiefgebouw; bij de groote St. Janskerk; bij de voormalige Dominikanenkerk; zoo bij de prachtige kerk te Meerssen, de Munsterkerk te Roermond, 13e eeuw, e. a Behalve bij de restauratie der O L. Vr. kerk te Maastricht, is harde mergel nog gebruikt bij de restauratie der kerken te Noorbeek en te Hoensbroek en is daarin zeer mooi werk gemaakt.

KOLENZANDSTEEN.

Een aantal bouwwerken uit de 9e tot de 13e eeuw te Luik, Aken, Maastricht, en de omliggende streken zijn gebouwd in kolenzandsteen, hetzij geheel, hetzij gedeeltelijk. Wij noemen te Aken: het Karolingische gedeelte van het Munster, de oude Salvator Kerk, en de torens van het Raadhuis; te Luik de kerken: St. Bathelémy, St. Denis, de Westerbouw van St. Jacques, een gedeelte van St. Jean, een gedeelte van Ste Croix; te Maastricht: St. Servaas, O. L. Vr. Kerk, de omwalling van 1229 met de Helpoort; verder nog de kerken te Susteren, en een gedeelte van de kerk te St. Odiliënberg enz.

De kolenzandsteen, ook wel eens doch ten onrechte *ijzersteen* genoemd, wordt gevonden langs de Maas van af Argenteau tot Luik en zuidwaarts; en verder nog op zeer vele plaatsen in België.

Doch ook in Limburg wordt hij aangetroffen en wel op drie plaatsen n.l.:

1e. Te Kerkrade en omstreken waar hij voorkomt onmiddellijk onder de zand-, grind- en leemlagen van den bovengrond. Het onderste gedeelte van het koor en een gedeelte van den westerbouw der kerk te Rolduc is uit kolenzandsteen gebouwd.

2e. Te Cottessen, een gehucht onder de gemeente Epen. Hij staat daar aan den dag en wordt ontgonnen voor gebruik in de onmiddelijke omgeving. Vele pachthoeven en boerenwoningen aldaar zijn uit dien steen gebouwd.

Digitized by Google

3e. Hij moet ook nog voorkomen onder de gemeente Mesch; doch het is ons niet bekend of hij aldaar aan den dag komt.

De steen wordt gevonden in dikkere en dunnere lagen, somtijds tusschen veel waardeloos materiaal d. i. schilferachtige lagen. De lagen zijn in alle richtingen gespleten en bestaan dus uit eene aaneenvoeging van groote en kleine blokken. Hoewel de goede steen op het uiterlijk zeer dikwijls homogeen schijnt, is hij toch van schilferachtige natuur, die echter bij de compact schijnende steenen niet voor den dag komt dan doordat de steen zich in de richting van het leger veel gemakkelijker kloven laat dan in andere richting.

De natuur zelf heeft bijna altijd den steen reeds gekloofd; d. i. de uitgebroken steenen hebben van nature een vlakken boven en onderkant, die evenwijdig zijn. Zoo ze het niet zijn, kunnen boven en onderkant met weinig moeite vlak worden gemaakt. Meestal is een der zijkanten van den steen — een splijtvlak — ook nog wel vrij vlak. In dezen toestand is de steen bij vele oude gebouwen gebruikt o. a. bij het oudste gedeelte van St. Servaas, bij St. Denis te Luik, en bij het Munster in Aken. De omwalling van Maastricht van 1229, met de nog bestaande Helpoort, is geheel in kolenzandsteen, en in onregelmatig verband van groote stukken opgebouwd.

Meestal is echter aan den steen een betere vorm gegeven door hem met den hamer ruw te beslaan en hem zóó ongeveer een vlakken voorkant en vlakke zijkanten te geven De achterzijde — „la queue" — bleef zooals zij was. In dezen toestand is hij bij de meeste der genoemde romaansche gebouwen vermetseld.

Ook vindt men hem zóó gebruikt voor plinten en basementen van Gothische kerken. Wij noemen St. Jan, de voormalige Dominicanenkerk, de voormalige Recollecten-kerk, thans Rijks-archief te Maastricht; de kerk te Mesch, de ruïne Lichtenberg bij Slavante, de tegenwoordige Protestantsche kerk te Roermond en andere.

Bij de restauratie van O. L. Vr. kerk te Maastricht door Dr Cuijpers heeft men de samenstelling van het oude metselwerk nauwkeurig onderzocht om de noodige vernieuwingen geheel in den trant van het oude werk te maken. Van den Z.-O. toren der kerk is het onderste gedeelte oud — einde 12e eeuw — en het bovengedeelte nieuw, — 1889 — doch thans is de grens tusschen beide gedeelten niet meer te herkennen.

Digitized by Google

Wij meenen daarom dit soort van werk te mogen aanbevelen overal daar waar mooi rustiek werk gewenscht wordt.

Aan den westerbouw van St. Servaas en aan het koor van O. L. Vr. kerk, even als voor binnenwerk in beide kerken is de kolenzandsteen ook in bekapten en gefrijnden toestand verwerkt. Daartoe eigent hij zich o. i. minder omdat hij te schilferachtig is. Voor buitenwerk is deze wijze van bewerking beslist af te keuren. Men verkiest alsdan bij voorkeur zoo groot mogelijke stukken en het is ons èn aan St. Servaas- èn aan O. L. Vr. kerk gebleken dat deze groote steenen afschuwelijk verweerd waren. Daarentegen is kleiner materiaal veel beter tegen verweering bestand. Zoo zijn aan de N.-zijde van de middenbeuk van St. Servaas — begin 11e eeuw — de steenen zeer goed gebleven. De Z.-zijde is iets meer verweerd.

Het is niet te ontkennen dat de kolenzandsteen verweert. Doch men moet niet vergeten dat men deze verweering constateert aan gebouwen, die 8- à 900 jaren staan, en die verweering dan vergelijkt met die van gebouwen, die wellicht niet meer dan 100 jaren oud zijn

De kolenzandsteen is o. i. aanbevelenswaardig op die plaatsen waar hij voordeelig te verkrijgen is. D. i., men heeft aan dien steen een goeden, zeer harden bouwsteen voor rustiek werk, die het zonder merkbare verweering 100 à 200 jaren uithoudt. Voor werken, die zeer duurzaam moeten zijn, b.v. bij restauraties van oude gebouwen, en voor monumentale gebouwen, zouden wij aanraden het gebruik van *devonischen zandsteen*. Wij bedoelen den steen waarvan de grès-keien worden vervaardigd. Deze steen wordt ontgonnen in talrijke groeven langs de Ourthe in België. Hij komt voor op dezelfde wijze als de kolenzandsteen, is bijna niet van dezen te onderscheiden en wordt op dezelfde wijze bewerkt en vermetseld als dezen. Hij is geologisch veel ouder dan eerstgenoemden, waaruit men eenigszins tot meerdere weerbestendigheid zoude mogen besluiten. Deze steen is gebruikt bij de restauratie der O. L. Vr. Kerk. De Z. transeptgevel, die wegens slechte fundeering bouwvallig was, is in 1888 geheel vernieuwd en opgebouwd in devonischen zandsteen — de bovengenoemde Z. O. toren insgelijks — en tot heden zijn daaraan geene sporen van verweering te bespeuren.

Digitized by Google

De devonische zandsteen is bij nieuwe gebouwen herhaaldelijk gebezigd voor plinten en basementen. De nieuwe parochiale school in de Stokstraat nabij de O. L. Vr. kerk te Maastricht is *geheel* in dien steen gebouwd.

Aan O. L. Vr. kerk zijn leien gevonden van kolenzandsteen, tot welker vervaardiging de steen wegens zijne splijtbaarheid zich bijzonder eigent. Zij hadden eene dikte van $1^1/_2$ à 2 cM.

De kolenzandsteen, evenals de devonische zandsteen, zijn zeer geschikt voor vloersteenen De twee crypten in O. L. Vr. kerk waren oorspronkelijk met platen van kolenzandsteen bevloerd. Wij hebben overblijfselen van den eersten vloer dier crypten gevonden. Ter plaatse, waar beide steensoorten voorkomen, worden ze in kleinere woningen, schuren, stallen enz. nog zeer veel als groote platen tot vloersteenen gebruikt.

NIVELSTEINER ZANDSTEEN.

Hoewel deze steen tot nu toe niet in Limburg is gevonden, meenen wij hem toch te moeten noemen, omdat hij onmiddellijk over de oostelijke grens onzer provincie op Duitsch grondgebied onder de gemeente Merckstein aangetroffen wordt. De mogelijkheid bestaat dus dat hij te eeniger tijd zal gevonden worden op Nederlandsch grondgebied nabij Eygelshoven.

De steen — een tertiaire zandsteen — komt voor in onregelmatige rotsen tusschen witten zand, en is waarschijnlijk ontstaan door dat de zandkorrels plaatselijk door eenig bindmiddel aan elkander verbonden zijn. Hij gelijkt veel op Oberkirchner zandsteen en is meestal doorsneden door bruine aders, wat hem, bewerkt, een aangenaam voorkomen geeft. De oude abdijkerk Rolduc — 12e eeuw — is geheel in dien steen gebouwd en is in voortreffelijken toestand bewaard. De steen verweert o. i. niet, wel wordt hij als alle zandsteenen door het regenwater afgeschuurd.

Digitized by Google

HARDSTEEN.

Hoewel de hardsteen niet in Limburg wordt gevonden, meenen wij hem toch volledigheidshalve te moeten vermelden. De hardsteen toch wordt gevonden op zóó korten afstand — $3^1/_2$ K.M. — van de Nederlandsche grens, dat hij ten allen tijde in Limburg is aangevoerd en gebruikt, even als trouwens in bijna geheel Nederland en in geheel België.

Wij houden het woord *hardsteen* aan, hoewel men onder dien naam verschillende steensoorten samenvat, als o. a. Naamsche steen, „petit granit", devonische kalksteen, grijze vloersteen, enz. Het is nabij Visé, langs den Maasoever van af Souvré tot Argenteau, dat de steen wordt aangetroffen. Dit is de noordelijkste vindplaats van hardsteen, die overigens op zeer vele plaatsen in België wordt ongonnen. Te Visé komen twee soorten voor n.l. Naamsche steen en Devonische kalksteen.

De Naamsche steen wordt niet in zoo groote stukken te Visé aangetroffen als tegenwoordig worden gevraagd. Daarom wordt de steen dààr thans niet meer als bouwsteen ontgonnen, doch slechts om ervan den bekenden kalk van Visé te branden. Wij zijn echter overtuigd dat de hardsteen, die men in de 12e en 13e eeuw te Maastricht en omstreken en ook meer noordwaarts heeft gebruikt, uitsluitend van Visé afkomstig was. In latere tijden, toen men meer groote blokken, o. a. voor grafsteenen vroeg, heeft men deze van andere plaatsen moeten aanvoeren. Zoo b.v. van de groeven te Namèche, Namen en talrijke andere plaatsen langs de Maas gelegen, van waar het transport per schip kon geschieden.

Wij hebben de ondervinding opgedaan aan oude gebouwen, dat de Naamsche steen — de Belgen noemen hem „calcaire", — in buitenwerk en vooral door vocht zeer breekbaar wordt. De geringste stoot doet den ouden steen breken en het is alsof de steen van den beginne af talrijke splijtvlakken heeft gehad, die in den beginne wel vastgehouden hebben, doch later bij den geringsten stoot loslieten. Wij hebben steenstukken aangetroffen, die wij met de handen konden doorbreken, ja zelfs steenen die tot kleine stukjes konden verbroken worden. Ze waren „rot". Wij zouden het gebruik van „calcaire" voor werken van duurzamen aard niet aanraden. Daartoe gebruike men „petit granit". Wel is

Digitized by Google

waar heeft men omtrent dezen steen nog geene eeuwenlange ondervinding, — het oudste groote werk in dien steen is, volgens eene aanteekening van den oud-Minister van den Bergh, geweest de spoorwegbrug Val-Benoit over de Maas te Luik — doch de geheele structuur van den steen en zijn voorkomen in de groeven wijst in elk geval op grootere homogeniteit en groote vastheid.

De tweede steensoort, nabij Visé gevonden, is de Devonische kalksteen. Hij gelijkt wat uiterlijk en kleur betreft veel op Naamschen steen en zal er ook dikwijls voor aangezien zijn De structuur echter is dikwijls verschillend. Het schijnt dat hij te Visé slechts in dunnere lagen en kleine stukken voorkomt. Wij maken er melding van omdat wij meenen dat de Maastrichtsche vestingmuren van 1295 hoofdzakelijk in dien steen zijn gebouwd. De buitenzijde dier muren was in kalksteen, de binnenzijde-, de stadzijde, was gedeelteijk in mergel.

Wij vernamen van een mergelwerker, doch te laat om het in het voorgaande nog op te nemen, dat voor omstreeks 8 jaren mergel werd ontgonnen in eene der groeven van den St. Pietersberg, in een diep liggend gedeelte, *onder eene dikke vuursteenlaag*. Deze mergel was hard en van uitmuntende kwaliteit. Genoemde mergelwerker is werkzaam aan de huidige restauratie van de St. Janskerk te Maastricht. Hij meende dat de daar aan het koor voorkomende steen noch Sibber-, noch Sicherblok was en vermoedde dat de steen afkomstig zoude zijn uit eene groeve van den St. Pietersberg uit thans niet meer ontgonnen lagen Hij dacht dat deze dan wel konden geweest zijn bovengenoemde, of wel soortgelijke lagen. Eenige, aan de buitenzijde der kerk voorkomende verweerende stukken zouden insgelijks kunnen wijzen op herkomst uit den St. Pietersberg. Uit het feit dat de goede mergel in de groeve van den St. Pietersberg gevonden werd onder eene dikke vuursteenlaag, blijkt dat men terecht was gekomen in het Maastrichtsche krijt met verkankerde vuursteenen, en wel in de bovenste lagen ervan, in welke lagen de Sicher groeven zijn aangelegd. M. a. w. de bedoelde steen moet Sicher-blok zijn ge-

Digitized by Google

weest; den naam als soortnaam gebruikend. Ons vermoeden op bl. 336 uitgesproken, dat in den St. Pietersberg Sicherblok zou kunnen gevonden worden, wordt door bovenstaande versterkt.

PRIJZEN.

KUNRADER STEEN.

De verweerende laag afgekapt, aan de groeve. *f* 3.20 per M^3
te Maastricht . . . . . „ 7.20 „ „
1 wagon bevat 4 à 5 M^3.

CANNER-BLOK.

Afmetingen der blokken: lengte 0.42 à 0.45, breedte en hoogte: 0.20 à 0.22 M.
Prijs per 100 blokken franco Maastricht 16 francs . . . . . *f* 7.68
1 M^3 metselwerk voor fundeeringen . . *f* 5 à 5.50 per M^3

SIBBER-BLOK.

De volgende prijzen zijn berekend voor Maastricht. De Sibberblok wordt per as te Maastricht aangevoerd. De prijzen gelden dus ook voor alle plaatsen in Z.-Limburg, die van Sibbe-Valkenberg per as te bereiken zijn.

Ruw in blokken van gewone afmetingen: 0.80, bij 0.60 à 0.50, bij 0.60 à 0.50 M. . *f* 8 à 9.50 per M^3

Nieuw, bewerkt:

Vlakwerk	„ 21 à 22	„ „
Kroonlijsten	„ 35 à 36	„ „
Binnen-lijstwerken	„ 32 à 34	„ „
Raamtraceeringen	„ 35 à 40	„ „
Gewelfkappen met formeelen	„ 4 à 5	„ M^2

Digitized by Google

Herstellen van oud werk:

Opsteken en invoegen van vlakwerk, gewelven en graadbogen, gemiddeld:	zonder specie	ƒ 0.50	per M²
	met specie	„ 1.50	„ „

HARDE MERGEL.

Zachtere soort, gelijkstaande met Savonnières, onbewerkt, te Maastricht.	ƒ 21	per wagon
Spoorvracht Valkenberg-Maastricht. . .	„ 8	„ „
Harde mergel: tauw, onbewerkt, te Maastricht	„ 30 à 40	„ „
Harde mergel: tauw, bewerkt, te Maastricht:		
Plinten	„ 45	per M³
Contreforten en afdekkingen	„ 43—45	„ „
Raamdorpels	„ 43—45	„ „
Vlakwerk	„ 30	„ „
Cordons	„ 55	„ „
Kroonlijsten	„ 50	„ „
Raamtraceeringen	„ 60	„ „

SICHER-BLOK.

Van deze steensoort kunnen wij geene prijzen opgeven omdat te Maastricht geen Sicher-blok verwerkt wordt. Zij zullen o. i. weinig afwijken van die voor Sibber-blok. Het transport van Sichen tot Maastricht moet insgelijks per as geschieden en de kosten van bewerking zullen niet anders zijn dan die voor Sibber-blok.

DEVONISCHE ZANDSTEEN OF IJZERSTEEN. (GRÈS DÉVONIEN).

Moellons épincés, f° wagon te Poulseur of Esneux, per wagon	frs. 110	
Vracht tot Maastricht	„ 33	
	frs. 143	ƒ 69 per wagon.

Digitized by Google

Moellons équarris.	frs. 150	
Vracht.	„ 33	
	frs. 183	*f* 88 per wagon.

1 wagon bevat ± 4 M^3.

Bovenstaande prijzen zijn uit den aard der zaak slechts benaderd en kunnen door omstandigheden veranderen. Wij gaven de hedendaagsche prijzen, of die van het vorige jaar.

Maastricht, December 1910.

Digitized by Google

NÉCROLOGIE.

IN MEMORIAM.

M. F. R. baron de Sélys-Longchamps

VAN BORGHAREN.

Ons Genootschap heeft het verlies te betreuren van een zeer geacht medelid, tevens medewerker van dit haar tijdschrift, de hoogedelgeboren Heer MICHAEL FERDINAND RAPHAEL BARON DE SÉLYS-LONGCHAMPS, geboren te Luik 20 November 1841 en overleden op zijn kasteel van Longchamps te Waremme 11 Januari 1911. Hij was de zoon van Michael Edmundus baron de Sélys-Longchamps en Sophia d'Omalius, en gehuwd met vrouwe gravin Maria Eusebia Ghislena Silvia de Brigode Kemlandt, een oude familie uit het noorden van Frankrijk, en dochter van een dier oude Fransche edellieden, die voor de eer van hun vaderland ook hun leven waagden en die als kolonel der nationale garde den Fransch-Duitschen oorlog mede maakte. Zijne echtgenoote baronesse Maria Albertine Leonia de Rosen was de erfgename van het kasteel Borgharen en na haar dood, haar zoon Pieter Maria Paulus Albertus en haar dochter de gravin Eusebia de Brigode voornoemd. Dit kasteel werd het verbindingspunt van haar echtgenoot met Limburg en een aan-

Digitized by Google

leiding tot het beoefenen van onze geschiedenis en oudheidkunde. De BARON DE SÉLYS was een van die vele bewoners van onze Belgische grens provincies Luik en Limburg, die door hunne goederen in betrekking met ons gewest stonden. Sinds jaren verbleef hij des zomers op zijn kasteel Borgharen, over welks bewoners uit het geslacht van Isendoorn, hun begraafplaats en grafsteen hij ons veel belangrijks heeft verhaald in deel 43 (1907) van onze „Publications".

Hij was een bezoeker, dien men in onze streken gaarne terugzag, zeer bemind in zijn omgeving en te Borgharen. Wat van hem door een vrome hand op zijn bidprentje is geschreven is dan ook geen overdreven lofspraak.

Toen in 1886 de kerk van Borgharen te klein werd, ijverde hij zeer terecht voor het behoud van het gothiek choor en den toren en stelde hij voor de twee zijden van het schip te verbreeden, maar tevergeefs, er werd een *nieuwe* kerk gebouwd. Tijdens de afbraak beging men een waar vandalisme: ondanks de belofte werd de fraaie grafsteen van Philips de Blois van Isendoorn aan stukken geslagen, die zooals de BARON DE SÉLYS mededeelde tot bestrating zouden moeten dienen. Hij verzamelde deze stukken — een zestigtal — in zijn kasteel en herstelde den grafsteen met veel vaardigheid, met behulp van cement, ter aanvulling van het ontbrekende, in zijn geheel. Een ouderen grafsteen van Gerrit van Bornem alias de Merode, overleden 1535, uit het choor der afgebroken kerk afkomstig liet hij in den muur van het kerkhof metselen en met een afdak voorzien. Het kasteel liet hij aanmerkelijk verfraaien en restaureeren, hij maakte bij die gelegenheid eene studie van de oude inrichting daarvan, uit een plan van het begin der 16e eeuw in zijn archief, en de sporen van den ouden toestand, die nog zichtbaar waren. Het resultaat daarvan heeft hij echter niet uitgegeven en ook nog niet geredigeerd. De charters van zijn archief liet hij bij die gelegenheid ordenen en inventariseeren.

Behalve van ons Genootschap, waarvan hij sinds jaren lid was, was hij ook nog lid van de *Société de Bibliophiles*

Digitized by Google

Liégeois sinds 1887 en werd hij zelfs in 1910 tot vice president gekozen, vervolgens was hij sinds 1871 lid van het *Institut Archéoligique Liégeois* en werkend lid sinds 1906. Beide vereenigingen zijn zeer belangrijk en streven met ernst en ijver het doel na, dat zij beoogen vooral door het uitgeven der bronnen en bijdragen de geschiedenis van Luik betreffend, in de uitgebreidste beteekenis des woords, bisdom en staat, en in de tijdschriften die zij uitgeven is ook veel te vinden voor de geschiedenis en oudheidkunde voor Limburg. Hij was een „vir pius" in de volledige beteekenis van dit woord, ook in zijn eerbied voor het grijs verleden van zijn vaderland en de streek waar hij zich zoo thuis voelde. De baron met zijn vriendelijk uiterlijk en innemende manieren, die zooveel belangstelling betoonde voor al wat goed en schoon was, zal nog lang ook bij ons in zegenrijk aandenken blijven.

Digitized by Google

MÉLANGES.

Voorwerpen gedurende 1910 voor het Museum van het Provinciaal Geschied- en Oudheidkundig Genootschap in Limburg, te Maastricht aangeworven.

Evenals het vorige jaar deelen wij hier de lijst mede der voorwerpen, die in bovengemeld jaar voor ons museum werden aangekocht, daaraan geschonken of in bruikleen afgestaan. Wij meenen hiermede voor de leden een aangenaam werk te verrichten, in de hoop dat, bij het lezen daarvan, bij menigeen de belangstelling mag worden opgewekt of gaande gehouden voor al wat de geschiedenis en oudheidkunde onzer provincie betreft. Wellicht zal de lezer daarin ook aanleiding kunnen vinden om het Bestuur in kennis te stellen van het bestaan of vinden van voorwerpen, belangrijk voor de geschiedenis en oudheidkunde onzer provincie of van de mogelijkheid van hun verdwijnen.

M. Rutten, Conservator.

Digitized by Google

1. Werden in *bruikleen* afgestaan:

Door het Gemeentebestuur van Maastricht de volgende gedenk-, begrafenis- en gildepenningen:

Gedenkpenningen:

Penning op de inhuldiging van Hare Majesteit de Koningin Wilhelmina in 1898.

Ambtspenning van den burgemeester van Maastricht.

Herinneringsmedailje van 50jarigen officiersdienst van Luitenant-Generaal A. Kool, commandant van het veldleger, aangeboden door de officieren van het Nederlandsche leger 4 Juli 1909.

Ambtspenning van den commissaris van politie te Maastricht.

Begrafenispenningen:

Begrafenispenning der St. Servatius-kerk te Maastricht.

Idem der oude collegiale kerk van O. L. Vrouw, aldaar in lood.

Idem der St. Nicolaus-broederschap, aldaar.

Idem der St. Maartens-kerk, aldaar.

Idem der St. Matthias-kerk, aldaar.

Penning der broederschap van den H. Joannes den Dooper in St. Servaaskerk aldaar (in koper).

Begrafenispenning der timmerlieden (1682), toebehoord hebbend aan Winand Fresen.

Idem der wevers met het beeld van St. Maarten.

Gildepenningen:

Van het smedenambacht met het beeld van St. Eligius, toebehoord hebbende in 1788 aan Nicolaas Renoir.

Van de Katholieke timmerlieden (1683), met de zinnebeelden, in 1769 behoord hebbende aan Mathias Soiron, den bekenden architect.

Van de Protestantsche timmerlieden met zinnebeelden, toebehoord hebbende aan Johan Holtappel.

Van de kramers met het beeld van St. Nicolaus (keerzijde onleesbaar).

Van de schoenmakers met de beelden van de H.H. Crispinus en Crispinianus, toebehoord hebbende aan Melchior Peusens.

Van het kleermakersgild, waartoe ook de naaisters behoorden,

Digitized by Google

(1698), met de beelden der H. Maagd Maria en van de H. Anna, toebehoord hebbende aan Maria Geertrui Kruger.

Van het hoveniersgild met het beeld van St. Urbanus, toebehoord hebbende in 1755 aan Joannes Robers.

Van het brouwersgild met het beeld van den H. Arnoldus, toebehoord hebbende in 1782 aan Dinis.

Van het visschers- en korvenmakersgild met het beeld van den H. Petrus, toebehoord hebbende in 1725 aan Joannes Franciscus Daemen.

Van het kunstschildersgild met de beeldtenis van den H. Lucas, toebehoord hebbende in 1781 aan Joh. Cor. Hangartner.

Van het bakkersgild waarop het beeld van den H. Albertus, toebehoord hebbende in 1785 aan Hubert Brounckens.

Van de oefmengers (tuiniers) met het beeld van Christus „Salvator mundi", toebehoord hebbende in 1767 aan Pierre Frère.

Van de linnenwevers, met het beeld van den H. Severus, toebehoord hebbende aan Pieter van Swol.

Van de geneesheeren met die der H.H. Cosmas en Damianus, dragende de Maastrichtsche ster.

Verder eene trapleuning in renaissance stijl, afkomstig uit de Hoogere burgerschool (voormalig Dominicanen-klooster te Maastricht).

2. *Geschonken* werden:

Twaalf gekleurde haardsteentjes, afkomstig uit een huis in de Nieuwstraat te Maastricht, door Mevr. de Wed. J. Endepols-Kirsch, aldaar.

Twaalf gebakken haardsteenen, afkomstig uit een huis in de Linkulenstraat, door den eerwaarden heer M. Rutten, te Maastricht.

Eene haardketting, door den heer Schreuder, Brugstraat te Maastricht.

Zes gebakken haardsteenen, met wapens versierd, door den heer J. Janssens aldaar.

Twee kunstknipsels uit papier, eene snuitschaar, twee stukjes gebrand glas (Maastrichtsch fabrikaat), door den heer Alph. Coenaers, te Wijck.

Eene kleine lithographie, voorstellende het Anabaptisten-oproer te Amsterdam (1535), door den heer K. Beesmans, te Wijck-Maastricht.

Digitized by Google

Gedenkpenning van Jhr Victor de Stuers, op zijn 25jarig referendarisschap; — idem van Dr P. J. H. Cuypers, bij gelegenheid van de inhuldiging van 's Rijks museum te Amsterdam; — idem op het vijftiende eeuwfeest van den H. Servatius in 1884 en idem op het herstel der kerkelijke hierarchie in Nederland, in 1853, door M. Rutten te Maastricht.

Een gildepenning der hoveniers (1706) met het beeld van den H. Urbanus, toebehoord hebbende aan Christiaan Brouwers, door den heer W. Sprenger, architect te Maastricht.

Een met ornament versierde leggerbalk, afkomstig uit een huis in de Kleine Staat te Maastricht, door den heer K. Beesmans.

Een ossenkop, zijnde een uithangteeken, afkomstig van een huis in de Groote Looierstraat te Maastricht, door den heer Jos. Bauduin, aldaar.

3. Werden *aangekocht:*

Een patriarchaal kruis, waarschijnlijk afkomstig uit het Sepulchrienen-klooster te Maastricht.

Gezicht op Roermond in 1812, door Alex. F. van Afferden, in sepia.

Een gezicht op Maastricht met dit onderschrift: Vue de la ville de Maestricht prise sur la co ine entre le Fort St. Pierre et les P. Récolets (namelijk het Recollectenklooster te Slavante).

Eenige nummers van het weekblad „Buiten", waarin afbeeldingen van kasteelen en landgezichten uit Limburg.

De H. Servatius met den Engel, van wie hij den kromstaf aanneemt, teekening in rood krijt.

Twee lithographieën, zijnde de portretten van stadhouder Willem V en zijne zuster Carolina, als kinderen. (Carolina van Oranje Nassau huwde den prins van Nassau-Weilburg, goúverneur van Maastricht).

Een 36tal prentbriefkaarten van de voornaamste kasteelen in Limburg en kaarten van andere kasteelen in Nederland.

Eene groote en vijf kleine Romeinsche schotels en een stuk bijl, gevonden te Breust-Eysden.

Drie Frankische potten, twee kommetjes, vier kleine potjes, een ijzeren ring en eene haarspeld, gevonden bij het klooster der Eerwaarde Zusters van liefde onder de bogen te Maastricht.

Digitized by Google

Drie oude stoelen van verschillend model.
Een spinnewiel met haspel.
Een koperen studeer-lampje.
Eene koperen maat.
Eene koperen drukplaat, voorstellende de H. Maagd met het Kindje.
Een gildepenning van de vleeschouwers te Maastricht, met de beeldtenis van hun patroon, den H. Bartholomeus, in 1750 behoord hebbende aan Hendricus Delanck.

Aan baron O. de Heusch de Zangerye te Houthem werden op zijn verzoek teruggegeven de hieronder vermelde voorwepen, die te Strabeeck bij Houthem vóór 30 jaren werden gevonden en toen aan ons museum in bruikleen afgestaan; het zijn alle Romeinsche voorwerpen:
eene kruik met handvat en halsrand;
eene kruik met handvat;
een spits-bijloopende pot met halsrand;
een klein potje;
eene groote schotel met breeden rand;
een kom met deksel;
een pot;
een klein potje;
een gewone kom;
een kom met schuinrechte wanden;
een kom;
drie gewone schotels;
een potje.

Digitized by Google

Digitized by Google

TABLE ALPHABÉTIQUE.

A.

Achel, 180.
Achelen, 52.
Adae, Baudouin, curé de Tongerloo, 195.
Adela, fille du roi Dagobert, 217.
Aegidii, Mathieu, chapelain d'Eelen, 184.
Aengevelt, 273.
Aengevelt, Edmond, 243, 259; — Edmond, bourgmestre d'Eelen, 213, 214; — Edmond, échevin d'Eelen, 210, 211; — Jacques, bourgmestre d'Eelen, 213; — Jean, échevin d'Eelen, 210.
Aer, Guillaume, Dominicain à M. (1), 125.
Aerts, Antoine, prêtre, 195; — Mewis, 259; — P., Dominicain à M., 87.
Afferden, Alex. F. van, 374.
Agnès, fille de Théoderic de Mopertingen, 224.
Aix-la-Chapelle, 5, 24, 71, 79, 311, 359, 360.
Aken, Pierre van, prieur des Dominicains à M., 34.
Albert, gouverneur des Pays-Bas, 49, 50, 56.
Albert, évêque de Ratisbonne, 119.
Albigeois, 82.
Alcantara, Alexandre comte d', 191, 238.
Aldeneyck, 171, 174, 177, 186, 194, 276, 277.
Adélaïde, épouse de l'empereur Henri IV, 123.
Adélaïde, duchesse de Brabant, 112.
Adélaïde, épouse de Wiric de Borneken, 131.
Alexandre III, pape, 218.
Alexandre VII, pape, 63, 122.
Algiers, 78.
Als, Guillaume van, Dominicain à M., 46.
Amstel dit Laers, George d', 226.
Amstenrade, 251.
Amsterdam, 61, 68, 95, 120, 234, 343.
Andelen, comte, 126.
Anselme, Dominicain à M., 38.
Antepas, 224.
Antonius Senensis, Dominicain à M., 118.

(1) M. abréviation pour Maestricht.

Digitized by Google

Anvers, 4, 38, 52, 64, 73, 88, 89, 120, 121, 136, 190, 302.
Appes, Jean d', évêque de Liége, 22—25.
Aquarius, Dominic, frère lai des Dominicains, 82.
Ararath, 7.
Arcen, Frédéric d', 234.
Arckel, Jean d', 197.
Aremberg, Guillaume, comte d', 161.
Argenteau, 363.
Arnoul, prêtre de Neer-Oeteren, 172.
Arnoul Hasleti, 139.
Ascalon, 302.
Asch, 276.
Asse, 146.
Aspremont-Lynden et Barveaux, Marie Thérèse Ludovique Jo sèphe comtesse d', 233.
Astenet, 146.
Aubel, 192.
Aubermont, Dom d', 75.
Audenger, Jean, 139.
Auderghem (Auderchem), 32, 38—42, 58, 81, 90, 91.
Ausemius, Jean, Dominicain à M., 57.
Avignon, 114.

B.

Bachuys, Guillaume, bourgmestre d'Eelen, 213.
Baexem tot Baexem, Antoinette Françoise de, 231.
Baionne, 40.
Baliol, roi de Schotland, 223.
Balen, 146.
Baltimore, 234.
Barcelone, 4, 28.
Bartels, André, sous-prieur des Dominicains à M., 82.
Bartholomei, Martin, 199.
Battice, 146.
Baudry, Joseph, 259.
Baugnée, 146.
Bavière, Ferdinand de, prince-évêque de Liége, 62; — Maximilien Henri, de, prince évêque de Liége, 63, 277.
Baxem, Jean de, maire d'Eelen, 209.
Béatrice, 173.
Béatrice, épouse de Jean Audenger, 139.
Beaufort, Daniel de, 94.
Beckers, Raimond, frère lai des Dominicains à M., 87.
Becx, 274.
Beeckers, chapelain d'Eelen, 183.
Beeringen, 166.
Belis (van de Beel), François de, Dominicain à M., 46, 126; prieur, 116.
Bell, Alexendre van, clerc, 62.
Bemelen, 353, 354, 357.
Benda, Arnoul de, frère lai des Dominicains à M., 4, 74.
Bender, Arnoul de, frère lai des Dominicains à M., 44.
Benoît XIV, pape, 66.
Benthem, Henri, Dominicain, vicaire à Sint-Stevensweert, 88.
Benzenrode, 313, 320, 322.
Berben, Jean, 267.
Berch, Herman Frédéric, comte van den, 15, 109.
Berch, Théodore in de, 246.
Berden, Auguste, Dominicain à M., 69; — Thomas, 229, 230.
Berg, 353.
Berg-Saint Winoc, 81.
Bergeyck, 248.
Bergh, in de, 268.
Bergh, in den, curé d'Eelen, 173, 191; — Mathieu in den, 173.
Bergh, Corneille van, 276.

Digitized by Google

Berghem, Henri de, provincial des Dominicains, 133.
Berghen, Henri de provincial de la province Teutonique des Dominicains, 44; — Philippe, de, frère lai des Dominicains à M., 60.
Berlo, Henri, frère lai des Dominicains à M., 72.
Berwick, 223.
Beulmans, 268; — Godard, 245.
Beusdael, 146.
Bex, Guillaume, seigneur de Freloux, bourgmestre de Liége, 274; — N., 273; — Pierre, 274.
Bie, Herman de, frère lai des Dominicains à M., 79.
Biesen, Béatrice van den, 110.
Billiens, Lambert, bourgmestre d'Eelen, 214.
Bilsen, 61.
Bilsen, Barthélémi de, Dominicain à M., 55; — Tilman de, frère lai des Dominicains à M., 37.
Blanckart, baron de, 179, 230.
Blandus, 114.
Blankenberg, 354.
Blisia, Barthélémi a, prieur des Dominicains à M., 38, 125; — Hubert a, Dominicain à M., 55.
Blisteyn, 146.
Bliterswyck, Jean, Chartreux, 66.
Bluys, Guinand, prieur des Dominicains à M., 91.
Bochemius, Henri, Dominicain à M., 62.
Bocholt, 177, 179.
Bocholt, baron de, 178, 179, 244, 245, 270; — Godefroid de, 169, 170, 252; — Godefroid de, seigneur de Grevenbrouck, 204, 208; — Guillaume, baron de, 170; — Jean, sous-prieur des Dominicains à M., 56; — Jean Godefroid de, 170.
Bocken, Antoine, bourgmestre d'Eelen, 211, 213; échevin d'Eelen, 210; — Pierre, bourgmestre d'Eelen, 213, 214; échevin d'Eelen, 210.
Boeren, Jean, Dominicain à M., 49.
Boghemeker, Jean, chapelain à Eelen, 183.
Boland, 147.
Bollart, Pierre, sous-prieur des Dominicains à M., 57, 58.
Bollen, Arnoul, frère lai des Dominicains à M., 78.
Bolre, 332.
Bolre, Thierry de, 226.
Bommel, van, évêque de Liége, 181.
Bommershoven, 166.
Boncirus (Boncyrus), André, Dominicains à M., 36, 119.
Bongarts, bourgmestre d'Eelen, 215.
Bonghs, François, sous-prieur des Dominicains à M., 90; — Hyacinthe, Dominicain à M., 81.
Boniface VIII, pape, 136.
Boniface IX, pape, 136.
Bonn, 136.
Boogaarts, Jean, Dominicain à M., 52.
Boonen, Jacques, archevêque de Malines, 122; — Jean, curé d'Eelen, 180.
Bootzetz, Théodore de, prieur des Dominicains à M., 38.
Borghouts, Chrétien, chapelain et curé d'Eelen, 180, 184, 191.
Borght, Réginald van der, Dominicain à Sittard, 70.
Borle (Bormans), Thierry van, 185.
Borman, Guillaume de, 178.

Digitized by Google

Bormans, Réginald, Dominicain à M., 87.
Born, 175.
Borne, van de, échevin d'Eelen, 211.
Borncken, Wiric de, 8, 131.
Bors, 237.
Bors d'Oeveren, de, 190, 191; — Eugène Joseph François Ghislain de, 236; — Isabelle Joséphine Jeanne Françoise Cécile de, 236.
Bortzet, Jean, Dominicain à M., 42, 115.
Bosch, Dominique van den, Dominicain à M , 46.
Boschhusen, 221.
Boshuysen, Jacques de, 249.
Boslett, Jean, Dominicain à M., 115.
Bossche, Jacques van den, Dominicain à M., 45, 52, 116.
Bossuyt, Martin de, 65, 66.
Bourbon, de, cardinal, abbé commandataire de Corbio, 169.
Bouten, Henri, 245; — Henri, secrétaire d'Eelen, 211; bourgmestre d'Eelen, 209; — Lambert, maieur d'Eelen, 200; échevin d'Eelen, 210; — Matthias, maieur d'Eelen, 205.
Boutsen, Herman, 243; — Herman, échevin d'Eelen, 210; — Jean, bourgmestre d'Eelen, 213; — Léonard, 259; bourgmestre d'Eelen, 213; — Mevis, bourgmestre d'Eelen, 211; — Thiel, échevin d'Eelen, 209.
Bouxkout, Jean, Dominicain à M., 55.
Breden, Matthias de, Dominicain à M., 45
Bree, 177, 179, 195.
Breemans, prêtre, 190; — Herman, vicaire, puis curé d'Eelen, 182, 185.
Breuls, 151.
Breust, 8, 374.
Bricuela, Jonicus, Dominicain, confesseur du gouverneur des Pays-Bas, Albert, 57.
Brixius, Vincent, Dominicain à M., 64.
Broeck, Elise, 234; — Jacques van den, curé de Tongerloo, 195; — Jean Henri van den, chapelain d'Eelen, 184.
Broeckmans, Hyacinthe, frère lai des Dominicains à M., 87.
Broeckmeulen, Gérard, secrétaire d'Eelen, 211; — Servais van den, frère lai des Dominicains à M., 90.
Brockergade, 235.
Bromeren, Th., frère lai des Dominicains à M., 100.
Bronck, Pie, frère lai des Dominicains à M., 100.
Bronken, Wiric, 111.
Brouk, Jean, Dominicain à M., 58.
Brounckens, 373.
Brouwers, Adam, échevin d'Eelen, 211; bourgmestre d'Eelen, 214; — Guillaume, bourgmestre d'Eelen, 214; échevin d'Eelen, 211.
Bruck, baron de, 234.
Bruges, 4, 66, 134.
Brunn, 60.
Bruns, Pie, Dominicain à M., 92.
Brunst, Jean, Dominicain à M., 92.
Bruxelles, 46, 56, 64, 65, 68, 71, 89, 123, 144, 238.
Buchten, 249, 250, 252.
Bueckmans, Jean, prêtre, 195.
Buelman, Jean, 253.
Buigkens, Jacques, 259.
Bun, Guillaume, Dominicain, 70.
Buontemps, Sébastien de, Dominicain, 43.

Digitized by Google

Busco, Jacques de, Dominicain à M., 116.
Busman, Jean, 220.
Buysers, Amoul, 259; — Mathieu Arnold, 263.
Buyst, Jean de, Dominicain à M., 58.
Bylandt, Corneille de, Dominicain à M., 45; — Jean, sous-prieur des Dominicains à M., 45.

C.

Cadier, 8, 247.
Calabrie, 16.
Calcar, 15, 17, 57, 69, 77, 87, 89.
Caesana, partisan de l'empereur Louis le Bavière, 34.
Cambris, Jean de, chanoine de Saint-Lambert à Liége, 220.
Campana, Jean de, Dominicain à M., 37.
Campo, Antoine de, Dominicain à M., 64; — Louis à, sous-prieur des Dominicains à M., 72; — Raimond à, Dominicain à M., 78.
Canne, 310, 326, 329, 347, 353, 373.
Cantipratanus, Dominicain. 29.
Capella, Edmond de, 248; — Herman de, 249.
Capellen, Alard van der, 242, 245; — Arnoul van der, 242; — Edmond van der, 241; — Herman van der, 196, 197, 241; — Jean van der, 197, 241, 262; — Lambert van der, 197, 241.
Capello, Marius Ambroise, prieur des Dominicains à M., 62, 110.
Capua, Raymond de, général des Dominicains, 134.
Caris, Vincent, Dominicain à M., 58.
Caroline d'Orange-Nassau, 374.
Cartenstat, Marcolin, Dominicain à M., curé de Saint-Gilles près Tongres, 95, 100.
Castermans, Antoine, Dominicain à M., 87.
Castro Jean a, curé à Eelen, 174.
Catherine, épouse de Théodoric de Cypernau, 225.
Catouns, Luc, 110.
Ceverinus, Celis, 259.
Chaineux, 146
Charlemagne, 161, 162, 164—166, 201, 302.
Charles VI, empereur, 76.
Charles IV, roi de France, 223.
Charle le Chauve, empereur, 48.
Charles Martel, 201, 302.
Charles le Téméraire, 278, 301.
Charles-Quint, 12, 28, 143, 144, 302, 303, 305.
Charles, duc de Bourgogne, 111.
Chippernau (Chyppernau), Jacques de, 224, 246.
Chiquetius, 25.
Choquet, Dominicain, 5.
Christiaens, Servais, Dominicain à M., 44.
Christiani, Gérard, curé de Bocholt, 184; — Paul, chapelain d'Eelen, 184.
Christophe, Dominicain, 121.
Cipdernauwe, Adélaïde de, abbesse d'Orienten, 226.
Cisen, Pierre, 188.
Claes, Guillaume, frère lai des Dominicains à M., 77.
Claessen, maier d'Eelen, 209; — Jean, 259.
Claessens, 246.
Claessens, échevin d'Eelen, 210; — Caspar maieur d'Eelen, 209; — Henri, secrétaire d'Eelen, 211; — Jacques, secrétaire d'Eelen, 211; — Jaspar, 243; —

Digitized by Google

Jaspar, notaire à Maeseyck, 243.
Classen, Jean, maieur d'Eelen, 209.
Claude Félicie, impératrice, 77.
Clément IV, pape, 6, 136.
Clément VI, pape, 136.
Clenck, Jean, Dominicain à M., 43.
Clermont, 146.
Clèves, 89.
Climmen, 92.
Clingelers, Guillaume, bourgmestre d'Eelen, 213; — Herman, échevin d'Eelen, 210, bourgmestre d'Eelen, 214.
Clingelhoets, Herman, 239, 280; — Herman, maieur d'Eelen, 209, 226.
Clingelhouts, Corneille, bourgmestre d'Eelen, 213.
Clinkart, Jean de, 197.
Cloche, général des Dominicains, 70.
Clocken, Jean, Dominicain à M., 39.
Cluyn, Nicolas, Dominicain à M., 45, 58.
Cluytens, Henri, Dominicain à M., 46.
Clyens, Nicolas, Dominicain à M., 46.
Coci, Simon, imprimeur à Anvers, 48, 121.
Cobben, Martin, 198.
Coemeterio, Henri de, Dominicain, 135
Coenaerts, Jean, curé d'Eelen, 177, 179, 271.
Coenegracht, bourgmestre de M., 303.
Coenegracht, lt.-colonel des Carabiniers Néerlandais, 305.
Coenen, 273; — Adam, missionnaire en Chine, 192; — Coen, échevin d'Eelen, 210; bourgmestre d'Eelen, 214; — Conrad, 188, 273; — Guillaume, bourgmestre d'Eelen, 214; — Hélène, 186; — Henri, missionnaire en Chine, 192; — Jean, 240, 243; — Jean, échevin d'Eelen, 210. 211; bourgmestre d'Eelen, 213—215; — Joseph, 192; — Pierre, 229, 239; — Pierre, échevin d'Eelen, 209; — Théodore, 150; — Théodore, bourgmestre d'Eelen, 215.
Colen, 234, 246.
Collaers, Louis, sous-prieur des Dominicains à M., 91.
Collen, Caspar de, Dominicain, 116.
Collet, Pierre, sous-prieur des Dominicains à M., 80.
Colmar, 37, 134.
Cologne, 9, 10, 35, 63, 73, 116, 126, 234
Colonia, Jean de, prieur des Dominicains à M., 34, 114.
Condé, prince de, 279.
Conincx, Martin, Dominicain à M., 68.
Coninks, Lendert. 243.
Coolen, Hubert, 68.
Cool, Réginald, évêque de Ruremonde, 14.
Coomans, Jean, 225
Coopmans, Croisier et curé de Heppenert 200.
Copis, curé de Tongerloo, 195.
Corbie, 151, 163, 165 - 168, 173, 186, 192, 193, 201, 204, 205, 215.
Corbey, Jean de, 197.
Cordewener, Jean, Dominicain à M., 16, 71.
Corella, 147.
Corneille à Lapide, 128.
Cornesse, 146.
Contjens, 229.

Digitized by Google

Corswarem, Jean de, chanoine de Saint Jean à Liége, 172; — Otton de, prêtre, 172.
Corte dite Curtius, Philippine de, 251.
Corten, Hyacinthe, Dominicain à M., 81—107.
Cortenbach, Winand de, 7.
Cortessem, 359.
Corvo, Guy de, 40.
Cosen, 230.
Cosselaer, Jean de, 144.
Courtrai, 69.
Coutino, Ignace, Dominicain à M., 71, 123.
Cracau, 223.
Craechs, Jean, chapelain d'Eelen, 183.
Cranendonck, baronie, 78.
Crauwelbosch, 160, 216, 236, 249.
Crescenia, Gérard de, Dominicain à M., 52.
Crets, Dominique, sous prieur des Dominicains à M., 92, 100.
Cretskens, Gérard, curé d'Eelen, 181.
Croisiers de Maeseyck, 242.
Crous, Antoine, vicaire-général des Dominicains, 17.
Croy, Jacques de, 248, 279.
Curenge, 151, 196, 206, 207, 216, 224, 227, 241, 242, 248.
Curingen, Pierre, bourgmestre d'Eelen, 217.
Curinghs, Pierre, 242, 243.
Curtius (de Corte), 251.
Curtius, Henri de, 251; — Jean, 251; — Pierre, 251.
Cuypers (Kuper), Henri, Dominicain à M., 54, 108; prieur, 79; — Jean, Dominicain à M, 72; prieur, 73.
Cypernauw, Thierry de 225.
Cypernauwe, Marie de, 225.

D.

Daelhem, Bernard de, Dominicain 68.
Daemen, Pierre, Dominicain à M., 54; prieur, 87; — Théodore, prêtre, 185.
Daerden, G., vicaire à Eelen, 185.
Dagobert, roi, 217.
Dalem, Jean de, prieur des Dominicains à M, 82, 107.
Dam, van, Dominicain à Gand, 117.
Damen, G., capitaine des Guides, 303.
Daniels, Laurent, curé d'Eelen, 177.
Danielsweert, *Insula sancti Danielis*, 159, 160, 162, 165, 167, 172, 249, 252, 268.
Dassen, Michel, frère lai des Dominicains à M., 95, 100.
Dassen, L. S, 100.
Dauxg, Charles, frère lai des Dominicains à M., 63.
Daventria, Guillaume de, Dominicain à M, 64.
Deckers, N., 150.
De Kniexhe, Jean, chapelain d'Eelen, 183.
Delaistre, 86.
Demey, Henri, Dominicain à M., 43.
Denis, Joseph, curé d'Eelen, 181.
Dens, Ignace le, frère lai des Dominicains à M., 81.
De Sauneur, Melchior François, Dominicain à M., 88.
Desenap, Grégoire, Dominicain à M., 62, 116.
Desselius, Valère André, 118, 121.
Desseou, Raymond de la, Dominicain à M., 57.
Desslau, Raymond de la, Dominicain à M., 116.

Digitized by Google

De Troux, Jean Joseph, curé d'Eelen, 179.
Dibbets, commandant de M., 303, 305.
Diepenbeek, 173, 182.
Dierix, Jean, frère lai des Dominicains à M., 87.
Dieter, 224.
Dieteren, 175.
Dieteren, de, 251; — Jean de, 251; — Jean de, seigneur de Visserweert, 248, 250.
Dieteren, Jourdain, Dominicain à M., 69.
Dilsen, 155, 157, 159, 240, 256, 278, 279, 282, 283.
Dinant, Jean de, 177.
Dinghem, Léonard, curé de Tongerloo, 195.
Dinis, 373.
Dion, Lambert.
Dison, 146.
Dix mille Martyrs, 7.
Don Juan, 301.
Dolmans, Mathieu, Dominicain à M., 54, prieur, 82.
Donckelius, N., curé de Tongerloo, 195.
Donkers, François, prieur des Dominicains à M., 45.
Donners, Antonin, Dominicain à M., 87; — Lambert, prieur des Dominicains à M. et à Anvers, 88.
Dorne, Barthélémi de, Dominicain à M., 62.
Dornis, Gérard de, Dominicain à M., 115; prieur, 38.
Dorschaeus, Jean Grégoire, prédicant Luthérien, 66, 122.
Douai, 58, 65.
Drakenborch, de, 31.
Dresen, 273; — André, curé d'Eelen, 179.
Dresens, Arnold, commissaire de police à Maestricht, 18, 110.
Dressen, Jean, bourgmestre d'Eelen, 213, 214.
Driesche, Rarmond van den, Dominicain à M., 78.
Driesen, André, 273.
Driessen, André, bourgmestre d'Eelen, 213; — Arnoul, bourgmestre d'Eelen, 215; — Godard, bourgmestre d'Eelen, 213—215; — Jean, bourgmestre d'Eelen, 213, 214; — Thiery, bourgmestre d'Eelen, 214.
Driessens, Henri, bourgmestre d'Eelen, 214.
Duboys, Charles, vice-prévôt de Meerssen, 108.
Dueren, Matthias de, Dominicain à M., 46.
Duker, Paul in den, Dominicain à M., 47.
Dulcken, 237.
Dunker, Pierre, Dominicain à M., 52.
Duobus Montibus, Jean de, provincial de la province Teutonique des Dominicains, 10, 33, 135; — Jean de, prieur des Dominicains à M., 114, 123, 124; — Thiers de, prieur des Dominicains à M, 34.
Duren, *Marcodurum*, 60.
Duren, Mathieu de, prieur des Dominicains à M., 116, 124.
Dyck, van den, 268.
D'Yerna, François Robert, 243; échevin d'Eelen, 210; — Frédéric, 240; secrétaire d'Eelen, 211; maieur d'Eelen, 209; — Gérard Antoine, 243; — Lambert Frédéric, 243; secrétaire d'Eelen, 243; — M. F., 243.
Dyest, Jean de, Dominicain à M., 44.
Dyk, Jean van, 94.

Digitized by Google

E.

Eaucourt, 107.
Echard, 66; — Dominicain, 26.
Echt, 166, 206.
Edouard III, roi d'Angleterre, 223.
Eelen, 149 - 286.
Eelen, Arnoul d', 226; — Chrétien, prêtre, 248; — Chrétien, secrétaire de M., 248; — Dyderic d', 248; — Elise d', supérieure du couvent de St.-Agnès à Maeseyck, 248; — Mathilde de d', 248
Eelsloo, Arnoul d', Dominicain à M., 34.
Eersel, 248.
Eertwege, Herman van den, chapelain à Eelen, 183.
Eertwegh (Ertwegh), Herman van den, curé d'Eelen, 174, 186.
Ele, Sibert d', 248.
Elen, Elise d', 257; — Guillaume d', chevalier, 247, 248; — Jean d', 248; — Jean, doyen du concile d'Aldeneyck, 172; — Marie d', 274; — Théodore d', 246, 248—250; — Théoderic d', chevalier, 137, 268.
Elise, fille de René Manegoldi, 109.
Elise d'Exenrode, 138.
Elise Manegoldi, 114, 132.
Ellickhoven, 249.
Elsen, 166.
Elsloo, seigneur d', 221, 225.
Elsloo, Arnold d', Dominicain à M., 56
Elsrackx, Jean, Dominicain à M., 63.
Epen, 144—146, 225, 359.
Ernou, Benoit, Dominicain à M., 90.
Ertwege, Denis d', chapelain d'Eelen, 183.
Ertweghe, Denis, chanoine de St. Pierre à Liége, 174.
Esneux, 146, 366.
Etenaken, 320. 322.
Eugène, prince de Savoie, 303.
Eupen. 146, 147.
Everaerts, D., frère lai des Dominicains à M., 100.
Eyck, Arnold d', sous-prieur des Dominicains à M., 46; — Benoit d', Dominicain à M, 76.
Eyckholt, Adrien Matthias, 251; — Jean Henri, 251.
Eyckmans, Louis, Dominicain à M.. 57.
Eygelshoven, 362.
Eygeman, Théodore, curé de Tongerloo, 194, 195.
Eygenbilsen, Guillaume d', frère lai des Dominicains à M., 34.
Eynatten, 146.
Eys, 311, 313, 319, 320.
Eysden, 279.

F.

Fankel, Servais, vicaire général des Dominicains, 135.
Fauquemont, 310, 313, 315, 317, 325, 328 329, 337, 354, 355, 357, 365, 366.
Feresne, 156.
Flaveau Jacques de, 251.
Flemincx, Corneille, Dominicain à M., 39.
Florence, 87, 113.
Florens, Henri, prieur des Dominicains à M., 36.
Florentius, échevin de M., 138.
Florinus, Henri, Dominicain à M., 63.
Floris Henri, Dominicain à M., premier vicaire du couvent des Dominicains à Sittard, 60; —

Digitized by Google

René prieur des Dominicains à M., 34; — Théodore, prieur des Dominicains à M., 37
Floryn, Jean, sous prieur des Dominicains à M., 38; — Pierre, 140; — Pierre, Dominicain à M., 124; prieur, 115, provincial de la province Teutonique, 10, 37, 38, 135; — René, Dominicain à M., 114, 132.
Florynis, Adélaïde, 139; — Béatrice, 139; — Catherine, 139.
Fontainebleau, 86
Fornez, Barthélémi, sous-prieur des Dominicains à M., 45.
Fraipont, Géard de, 230.
Francfort, 41.
Francisci, Mathias, Dominicain à M., 39, 56
François, évêque de Toscanella, 33.
Francque, Vincent, Dominicain à M., 116.
Frederici, Jacques, Dominicain à M., 57; sous prieur, 6.
Frère, Pierre, 373.
Fresen, Winand, 372.
Freyen, 273; — Denis, chapelain d'Eelen, 184; — Guillaume, échevin d'Eelen, 210; — Herman, 188, 191, 256; — Herman, curé d'Eelen, 174 226; — Herman le jeune, curé d'Eelen, 174—176.
Froyen, curé d'Heppeneert, 200.

G.

Gabriels, Servais, Dominicain à M., 57.
Gadet, Aloin, sous prieur des Dominicains à M., 92, 100; — Eugène, Servais, Dominicain à M., 88.
Gal, Jacques, 274.
Galoppe, 8, 58, 225, 311.
Gand, 2, 3, 5, 25, 84, 86, 238.
Gangelt, Jean de, Dominicain à M., 37.
Gautier, François, prieur des Dominicains à M., 49.
Geefs, G., sculpteur, 303.
Geert, Vincent, curé de Tongerloo, 195.
Gehenniau, Pierre, Dominicain à M., 88.
Geinck, Godefroid, prieur des Dominicains à M, 49.
Gelden, 240.
Gelist, Jean, échevin d'Eelen, 209.
Gelliers, Dominicain à M., 49.
Gellick, Hyacinthe, Dominicain à M., 59.
Geloes, Isaure de, 303.
Gelre, héraut d'armes du duc de Gueldre, 222.
Gemert, Thierry de, 250.
Gemmenich, 146.
Gendebien, 142.
Genebrandus, 118.
Geraerts, Dominique, Dominicain à M, 88; — Vincent, Dominicain à M., 91.
Gerdingen, 179 225.
Gerst, Jean, Dominicain à M., 37, 58.
Geulhem, 325, 326, 353, 354, 357.
Geurts, François, Dominicain, 89; - Louis, prieur des Dominicains à M., 90.
Geutens, Guillaume, 279.
Gewiler, 34.
Geysen, Alvare, Dominicain, 90.
Geystingen, 157.
Ghele, 221.
Gheysens, Louis, frère lai des Dominicains à M., 81.
Ghibelins, 223.
Ghinck, Gérard de, Dominicain à M., 55.

Digitized by Google

Ghysberti, Louis, frère lai des Dominicains à Rome, 81.
Ghysens, Charles, frère lai des Dominicains à M., 79.
Gielen, Jean, bourgmestre d'Eelen, 214; — Otton, curé d'Eelen, 177.
Gielissen, Pierre, 188.
Gilkens, Thomas, Dominicain Missionaire à Rotterdam, 91.
Gilles, prieur des Dominicains à Louvain, 53.
Ginck, Gérard de, Dominicain à M, 49; — Godefroid, prieur des Dominicains à M., 125.
Glabbeeck, Jean, Dominicain à M., 72.
Glabbeek, Gilles de, Dominicain à M., 39; — Pierre de, Dominicain à M., 39.
Glabbeke 248.
Gobertange, 321.
Godefroid, prieur des Dominicains à M., 32, 33.
Goe, 146.
Goedemans, Hyacinthe, frère lai des Dominicains à M., 90.
Goedenels, Jean, Dominicain à M., 39.
Goenots de Vliedermael, Walter, 217.
Goens, Goert, curé de Tongerloo, 195.
Gort, Vincent, 194.
Gosuin VI, duc de Limbourg, 146.
Gottekoeven, Jean de, prieur des Dominicains à M., 71.
Goudsmit, Pierre, Dominicain à M., 39, 115.
Gouverneur, 252.
Grabi, Jean, prieur des Dominicains à Bayonne, 40.
Graeve Rutger van den, prieur des Dominicains à M., 44.
Grand-Aas, 251.
Grand-Haasdal, 353.
Grand-Rechin, 146
Grathem, 178.
Grave, 339.
Gravia, René (Rutger) de, prieur et lecteur des Dominicains à M., 116, 124.
Grégoire XVI, pape, 305.
Gremelsloo, 243.
Grenville, 204.
Greuters, Jean, chapelain d'Eelen, 183.
Grevenbicht, 253.
Gréville, 234.
Grimaldi, Ch. de, prince de Monaco, 303.
Grimby, 279.
Groenenbach, Vincent, Dominicain, 128.
Groeninghen, Marcel de, curé de Tongerloo 195.
Groesbeeck, Gérard de, prince-évêque de Liége, 175.
Groesels, Dominique, Dominicain à M., 63; — Dominique, frère lai des Dominicains de cette ville, 69.
Groete, Jacques, Dominicain à M., 39.
Groningue, 57.
Gronsveld, 8, 357.
Grootaers, Lambert, frère lai des Dominicains à M., 87.
Groote, 237.
Grootenclaes, Dominique, Domicain à M., 79; — Gérard, Dominicain à M., 57.
Groote-Spauwen, 242.
Grouwels, Ferdinand, Dominicain, sous régent du grand-séminaire à Ruremonde, 86.
Gruitrode, 178.
Gruysen, 251.
Gueldria, Winand a, protonotaire apostolique, doyen de

Digitized by Google

Saint-Servais à M., 110.
Gueldre, Henri de, évêque de Liége, 219.
Guelves, 223.
Guérard, 70.
Guillaume II, roi des Romains, 26.
Guillaume le Taciturne, 176, 274, 301
Guillaume V, stadhouder des Pays-Bas, 374.
Guillaume I, roy des Pays-Bas, 141, 143, 146.
Guillaume, curé d'Eelen, 172 — 173.
Guinand, premier prieur des Dominicains à M., 5, 24, 27, 29, 30, 112, 123
Gulpen, Alain van, Domini ain à M., 81, 116; sous prieur, 70, 100; — Gaspar van, curé de Schimmert, 108; — Gisbert van, imprimeur à M., 105.
Gustave Adolphe, roi de Suède, 126, 127.
Guttekoven, Jean, Dominicain à M., 115; prieur, 41.
Guy, comte de Flandre, 219.
Guy de Palestrina, légat apostolique, 171.
Guysens, Jourdain, sous-prieur des Dominicains à M., 82.
Gysels, Nicolas, 133.
Gysen, F., 245.

H.

Haaren, 320.
Haarlem, 87.
Habets, Joseph, 319; — Thomas, Dominicain à M., 60, 87.
Habrix, Albert, prieur des Dominicains à M, 92; — Antonin, Dominicain à M., 54, 88, 91; — Jean Louis, Dominicain à M., 54; — Louis, Dominicain, 91.
Haec, Conrad, 246; — Gérard, chevalier, 246
Haegen, Gérard, secrétaire d'Eelen, 187.
Haegen, Servais van der, Dominicain, missionnaire à Amsterdam, 68
Haeghen, Thevis, bourgmestre d'Eelen, 214.
Haemers, Martin, 259.
Haenen, André, prieur des Dominicains à M., 81; — Dominique, Dominicain à Ruremonde, 74; Hubert, Dominicain à M., 68.
Haeren, Pierre, Dominicain à M., 55.
Haes, Gondisalve, Dominicain, 91; — Pierre, Dominicain à M., 100.
Haesdael, Jean de, Dominicain à M., 49.
Haesen, Pierre, Dominicain à M., 45.
Haesselt, Jean de, Dominicain à M., 46; Simon de, Dominicain à M., 36
Hagen, Gérard, 280; — Gérard, bourgmestre d'Eelen, 215.
Hake, Théodore, 246.
Hamerstede, Jean de, ministre protestant à M., 69, 122.
Hamers, Arien, échevin d'Eelen, 210; — Thierry, bougmestre d'Eelen, 213.
Hamons, Michel, Dominicain à Courtrai, 69.
Hangartner, Jean Corneille, 373.
Hansen, 273
Hanssen, Gérard, bourgmestre d'Eelen, 214; — Henri, bourgmestre d'Eelen, 214; — Jacques, bourgmestre d'Eelen, 213; — Jean, bourgmestre

Digitized by Google

d'Eelen, 214.
Haren, 166.
Haren de, 28; — Jean de, chanoine de l'église Saint-Servais à M., 138; — Ogier de, avoué de M., 138.
Hassela, Jean de, prieur des Dominicains à M., 34, 112, 118.
Hasselaer, Guillaume, frère lai des Dominicains à M, 87.
Hasselt, 18, 33, 46, 49, 59, 118, 139, 151, 196, 283, 305, 332.
Hasselt, André de, 302; — François de, prieur des Dominicains à M., 116, 124, 125; — Gérard de, Dominicain à M., 55; — Jean de, sous prieur des Dominicains à M., 46; — Jodoce de, sous-prieur des Dominicains à M., 33, 49.
Hatzfeldt, comte de, 280.
Haye, Gilbert de la, Dominicain à M., 2, 26, 36, 48.
Hechtermans, H., Dominicain à M., 6, 53, 62, 71, 116, 123; curé à St. Stevensweert, 78.
Hedwige, 246.
Heer, 330, 353, 357.
Heer, Thomas de, Dominicain à M., 1, 2, 29, 53, 58, 61, 72, 116; — Thomas de, prédicateur général des Dominicains, 118.
Heerderen, Jean de, 37; — Nicolas de, Dominicain à M., 46.
Heeren-Elderen, 's, 182.
Heerlen, 313, 321, 322, 324, 329.
Hees, Wolter van, frère lai des Dominicains à M., 82.
Heese, Dominique de, Dominicain à M, 75.
Heilerhof, Martin van, 302.
Heiligerlee, 302.
Heinsberg, Jean de, évêque de Liége, 276; — Marguerite de, abbesse de Thorn, 247.
Hendrix dit van Thoor (Thorn), Tilman, 185.
Hennée, 251.
Henneffa, Gilles de, chanoine de Saint-Paul à Liége, 220.
Herman, Nicolas, Dominicain à M, 43.
Henri IV, empereur, 123, 164.
Henri II, duc de Limbourg, 145.
Henri-Chapelle, 146.
Henrotte, Henri, chapelain d'Eelen, 184.
Heppenarde, Nulus de, 249.
Heppeneert, 157, 173, 175, 200, 252, 276–278.
Herckenbosch, Henri, frère lai des Dominicains à M., 59.
Hergenrode, 146.
Herkenberg, 353.
Herkenbosch, Corneille, Dominicain à M., 115; prieur, 43; — Herman, frère lai des Dominicains à M., 49.
Herman prieur des Dominicains à M., 32; — Herman, frère lai des Dominicains à M., 33.
Hermey de la Rodière, 251.
Hérode, 301
Herve, 146, 311.
Hervia, Gérard de, frère lai des Dominicains à M., 55.
Herys, Nicolas, Dominicains à M., 60.
Heuvel, Corneille van den, Dominicain à M., 63.
Heyden dit a Myrica, Gisbert van der, Dominicain à M., 57.
Heyden, van der, 58; — Jean Guillaume van der, baron, 231; — Laurent van der, Dominicain à M., 48.
Heyden a Blisia, Jean Ferdinand baron van der, seigneur à Grâces, Hamal et Sipernau,

Digitized by Google

chanoine de la cathédrale de Liége etc., 231, 223.
Heydenryck, Menso, pasteur à M., 82.
Heylissen, abbaye, 218.
Heynen, Jean, Dominicain à M., 55.
Hilberg, Gérard, prieur des Dominicains à M , 5, 33, 123.
Hildegarde dite de Campo, 139.
Hinnisdael, Guillaume Bernard, vicaire-général de Liége, 107, 109.
Hippert, Chr. 305.
Hocsem, 113.
Hodimont, 146.
Hoechmans, Théoderic, Dominicain à M., 43.
Hoen de Hoensbroeck, Catherine, 225; — Cécile, 226, 247; — Daniel, seigneur de Spaubeeck et Visserweert, 225, 250.
Hoen van der Vueren, 251.
Hoensbroeck, 359.
Hoensbroeck, de, 251.
Hoensbroeck d'Oostham, Anne baronne de, 170.
Hoerle, Thierry de, 239.
Hoesselt, 182.
Hoet, Laurent, Dominicain à M., 46.
Hogendorp, G. H. K. van, 141, 143.
Holsit, 8.
Holtappel, Jean, 372.
Holthuysen, J. C., curé d'Eelen, 174, 177, 180, 181.
Holtmeulen, Séverine de, 227.
Holzit, Marcel, chevalier, 7, 111.
Hombourg, 146.
Honore III, pape, 5, 136.
Hontissen sous Dilsen, 240.
Hoogsteyne, Corneille, frère lai des Dominicains à M , 87.
Hopkens, Henri, Dominicain à M., 4.
Hoppaert, Jean, chanoine de l'église Saint-Servais à M., 110.
Horens, Adam prieur des Dominicains à M., 38.
Horion, Jean de, seigneur de Wermesbosch, 227—229; — Jean de, chanoine de Liége, 230; — Marguerite de, 230.
Hornes, Gérard de, 171, 172; — Jean de, 248; — Jean de, évêque de Liége, 44, 115, 279.
Horninckx, Jacques, Dominicain à M., 89; — Jean, Dominicain à M., 89.
Housmans, Henri, bourgmestre d'Eelen, 213
Houthem, 52, 248.
Hove, von, Récollet, 179.
Hoxem, Guillaume, chapelain d'Eelen, 283.
Hoyoux, Henri, 70.
Hubens, Jean, curé d'Eelen, 178, 191.
Huberti, Servais, sous-prieur des Dominicains à M , 54.
Hubrichs, Jean, 80.
Huegen, Tilman de, Dominicain à M., 49.
Hugbaldus, 48.
Hulsbosch, Guillaume, chapelain d'Eelen, 184; — Léonard, curé d'Eelen, 179, 191, 259
Humbert, 220.
Humbert, général des Dominicains, 28.
Huntjens, Antoine, Dominicain à M., 100; — Benoit, Dominicain, 2; professeur au grand-séminaire de Ruremonde, 101; doyen du district de Nimègue, vicaire général de Ruremonde, 95: Mathieu, 2; — Vincent, Dominicain à M., 54, 109; prieur, 1—3, 5, 93, 100; vi-

Digitized by Google

caire général, 17—19, 22.
Hupkens, Henri, Dominicain à M., 38.
Huy, 82.
Huy, Gilles de, 111 ; — Gilles de, grand-mayeur de Liége, 7.
Huyn de Geleen, Godefroid, comte de, 72 ; commandeur de l'ordre Teutonique, 126.

I.

Ide, épouse de Théodore d'Eelen, 137.
Indekeu, vicaire à Eelen, 185.
Ingedael, Jean, sous-prieur des Dominicains à M , 78.
Innocent V, pape, 119.
Isenbroeck, Ambroise, Dominicain à M., 81, 107.
Itteren, 237.
Itteren, Adam d', prieur des Dominicains à M , 52, 64, 125; — Barthélémi d', Dominicain à M., 49.

J.

Jacques, évêque d'Ancone, 23.
Jaerden, Henri, bourgmestre d'Eelen, 213.
Jamar, Dominique, Dominicain à Paris, 61.
Janssen, Jacques, Dominicain à M., 69, 116; lecteur en Théologie de ce couvent, 13.
Janssen, imprimeur à Amsterdam, 120; — Auguste, Dominicain à M., 89; -- P. S., curé d'Eelen, 182, 190; — Jean, curé d'Eelen, 210.
Janssen, Albert, frère lai des Dominicains à M , 78.
Jansonius, imprimeur, 48.
Janssen, Henri, bourgmestre d'Eelen, 213; — Thomas, Dominicain, missionnaire à Alkmaar, 93.
Jardon, Lambert, Dominicain à M., 87.
Jaspers, Antoine, Dominicain à M., 71; -- Herman, 239; échevin d'Eelen, 210; — Théodore, 252.
Jaspers Bonnecoeur, Antonin, sous-prieur des Dominicains à M., 71.
Jaspers dit van den Eertwech, Pierre, 239.
Jean XXII, pape, 35.
Jean de Colonia, prieur des Dominicains à M., 131.
Jean, doyen de Tongres, 220.
Jean, chanoine de Xanten, 138.
Jean III, duc de Brabant, 144.
Jean IV, duc de Brabant, 144.
Jean sans Peur, 302.
Jean dit de Joncker de Sandt, 246.
Jean dit Sul, 138.
Jean de Weert, 305.
Jeanne, duchesse de Brabant, 141.
Jérusalem, 223.
Jessen, Humbert, frère lai des Dominicains à M., 90.
Jeunen, Jean, échevin d'Eelen, 211.
Jochim, Jean, Dominicain à M., 49.
Joeckens, Martin de, Dominicain à M., 49.
Joncheere, Jacques, 134.
Jonckeren, André, prieur des Dominicains à M., 46; — Jean, Dominicain à M., 49.
Jonckmans, Louis, sous-prieur des Dominicains à M., 80.
Jonghe, B. de, Dominicain, 2, 26, 31, 51.
Joosten, échevin d'Eelen, 211; —

Digitized by Google

Godefroid, bourgmestre d'Eelen, 215; — J., bourgmestre d'Eelen, 215.
Jordanus, Dominicain, 22, 23.
Jorissen, Auguste, Dominicain à M., 79; – Jean Chrysostôme, Dominicain à M., 87.
Joseph II, empereur, 17.
Joutzen, Godefroid, Dominicain à M., 68.
Juan, 305.
Julémont, 146.

K.

Kaller, vicaire à Eelen, 285.
Kanters, Gérard bourgmestre d'Eelen, 213.
Kayart, Adam van den, 195; — Guillaume van den, curé de Tongerloo, 195.
Kebers, Raymond, sous-prieur des Dominicains à M., 92, 100.
Keer, 330, 351, 357.
Kelleners, Thiel, échevin d'Eelen, 210, 243.
Keller, Léonard, 245.
Kelling, Egide, frère lai des Dominicains à M., 73.
Kelmis, 146.
Kempeneers, Jean, 245.
Kempeneers (Kempeners), Matthias, Dominicain à M., 70, 117; lecteur de ce couvent, 14; prieur des Dominicains à Sittard, 79.
Kempinck, René, Dominicain à Leuwarden, 71.
Kerckhof (Kerckhoff), Jean, Dominicain, 11, 44.
Kerens, 303.
Kerckem, Adam de, 230; — Madeleine de, 230.
Kerkhem, Elise de, 231.
Kerkhofs, Jean, Dominicain à M., 63.
Kermoen, 224.
Kessenich, 181.
Kessels, Mathieu, 302.
Kettenis, 146.
Keverberg, 320.
Keverberg, Anne Elise Marguerite de, 231.
Keynarts, Nicolas, Dominicain à M., 39.
Keysers, 268.
Keyserts, Arnoul, 246.
Kinsky à Tervoort, Charles baron de, 233.
Klein-Welsden, 354.
Klesi, Chrodegange, curé de Tongerloo, 195.
Kleynen, Albert, Dominicain à M., 14, 75, 117.
Klimmen, 3, 317, 320.
Klingelen dit Lenerts, Pierre, 259.
Klingelhoet, 273.
Klingelhoets, bourgmestre d'Eelen, 215.
Kloes, van der, 338.
Klokken, Pierre van der, Dominicain à M., 39.
Klynen, Albert, Dominicain à M., 53.
Knaepen, Jean, 277.
Koerstgens, 228.
Koninx (Coninx), Lina, bourgmestre d'Eelen, 213, 214.
Koonen, Conrad, 187.
Krauberg, 313.
Krauwelbosche, Jean, de, 249.
Krekels, Alain, Dominicain à M., 82.
Kremer, Paul, Dominicain à M., 43.
Kreyen, Pierre, 211.
Krouwelbosch, 268.
Kruger, Marie Gertrude, 373.

Digitized by Google

Kummel, vicaire à Eelen, 185.
Kunrade, 310, 313, 317—320, 322, 324.
Kuper, François, Dominicain à M., 77; — Jean, Dominicain à M., 53, 62.
Kupers, Jean, 15.
Kuypers, Jourdain, Dominicain à Ruremonde, 88; — Jean, prieur des Dominicains à M., 115.

L.

La Chapelle, 146.
Ladesan, N., Dominicain à M., 116.
Laekers, Jean, bourgmestre d'Eelen, 213.
Lanaeken, 181, 342.
Lambricht, Hyacinthe, frère lai des Dominicains à M., 78.
Lambremont, 146.
Lanclaer, 278—279.
Landen, 182.
Langenaken, Jean, Dominicain à M., 62.
Lannoy, comte de, 194.
Lannoy, Jacques de, 111; — Jacques de, attaché à la cour de Charles le Téméraire, 7.
Lapide, Corneille à, 177; — Jean, curé d'Eelen, 150, 184, 256.
La Rimière, 146.
Laumen, Louis Joseph, vicaire à Eelen, 185.
Lauw (Lowaige), 181, 219.
Leander, Dominicain, 24, 29.
Leenaerts, Arnoul, Dominicain à M., 64.
Leent, Antoine, Dominicain à M., 52.
Leeuw, 119.
Leeuwarden, 57, 71.
Leeuwarden, Jérôme de, sous-prieur des Dominicains à M., 49.
Leeuwenstein, Jacqueline Walburge comtesse de, 109.
Leeuwenstein-Rochefort, comtesse de, 15.
Leiden, 48, 339.
Lemiers, 351.
Lenaers, Jean Matthias, curé d'Eelen, 181.
Lenaerts, Matthias, 188.
Lenarts, 237.
Lenders, 242; — Jean, 242; — J. M., bourgmestre d'Eelen, 215; — Matthias, 258.
Lenen, Jean, 188.
Leners, Thierry, échevin d'Eelen, 211, 214.
Lenerts, Léonard, 242.
Lenerts Matthias, bourgmestre d'Eelen, 213, 214; — Corneille, 211.
Lensen, 237; — Nicolas, frère lai des Dominicains à M., 62, 73.
Lenssens, H., chapelain de l'église Saint-Servais à M., 129.
Leodio, Balduinus de, Dominicain à M., 38.
Léon X, pape, 134.
Leonardi, Conrad, Dominicain à M., 58, 79; — Nicolas, Dominicain à M., 42, 57; — Thomas, prêtre, 76; — Thomas, Dominicain à M., 81, 116, 121; provincial des Dominicains de la Germaine inférieure, 64.
Leopardo, Marguerite de, béguine, 7.
Leopold I, empereur, 14, 76.
Lerode, baron de, archidiacre de Liége, 194.
Leufkens, Raimond, Dominicain à M., 80, 81.

Digitized by Google

Leur, 259.
Leures (Leuves), Martin, Dominicain à M., 54, 119.
Leuth, 278.
Leyen, Henri de, prince-évêque de Liége, 164, 169.
Leys, Laurent, Dominicain à M., 45.
L'herminot, Albert, sous-prieur des Dominicains à M., 81.
Libberechts, Jean, Dominicain à M., 64.
Liége, 8, 63, 70, 76, 88, 107, 143, 171, 192, 229, 234, 251, 274, 281, 335, 346, 359, 360, 364, 368.
Lierre, 89.
Lilien, baron van der, 281; — Alexandre, baron van der, 234, 235.
Lille, 68, 106, 107, 234.
Limborch (Limborg), Jean de, lecteur des Dominicains à M., 114; sous-prieur, 37.
Limborgh (Limburg), Dominique, prieur des Dominicains à M., 52, 125.
Limbourg, 146.
Linnig, J., 305.
Lipsen, Guillaume, doyen de l'église Saint-Servais à M., 25, 48.
Lisbonne, 86.
Lithuanie, 223.
Liverloo de, 251; — Jeanne Marie de, 251.
Loef Hakes, Elise, 246; — Théodore, 246.
Loenmoels, Jacques, Dominicain à M., 115.
Lohmar, 236.
Lommel, 188.
Londres, 190.
Lonis, Guillaume, curé d'Eelen, 178, 191.
Lonsing, Pierre, prieur des Augustins à M., 108.
Lonterbach de Mordel, Justine de, 231.
Lontzen (Lonzen), 146, 147.
Loomans, Jean, chapelain d'Eelen, 183.
Looz, 8, 225, 251.
Looz, comte de, 205, 216, 241; — Jean, comte de, 219.
Louis XIV, 16, 19, 82, 279.
Louis le Bavière, empereur, 10, 34, 35.
Louis le Débonnaire, 166.
Loummouls, Jacques, prieur des Dominicains à M., 39.
Louvain, 9, 13, 38, 46, 58, 64, 65, 69, 71, 73, 81, 88, 117, 120, 135, 177, 184.
Lovanio, Barthélémi de, Dominicain à M, 115; sous-prieur, 44, 116; prieur, 126.
Loven, Barthélémi van, voir de Lovanio.
Loverix, André, Dominicain à M., 76; — Michel, Dominicain à M., 74.
Lovinfosse, échevin d'Eelen, 211.
Lowaige, Gautier de, chevalier, 218.
Loyens, jurisconsulte, 301.
Lucas, 273; — Frédéric, 188; bourgmestre d'Eelen, 214; — Jean, 240, 243; échevin d'Eelen, 185, 210, 211; — Jean Matthias, 280; bourgmestre d'Eelen, 215; — Léonard, échevin d'Eelen, 210, 211; bourgmestre de cette seigneurie, 213, 214; — Matthias, Croisier à Maeseyck, 185, 192; — Mewis, 243; bourgmestre d'Eelen, 214; — Théodore, 185, 240, 243; échevin d'Eelen, 211; — Théodore le jeune, 185; — Winand (Wyn), 240, 243; bourgmestre

Digitized by Google

d'Eelen, 214.
Luiksgestel, 195.
Luiten, Barthélémi, vicaire de Stockhem, 184.
Lurée, Oury, 228, 229.
Luxembourg, 43, 60.
Luxembourg, Jean de, roi de Bohème, 223
Luynes, de, cardinal, archevêque de Sens, 169.
Luysbergh, Vincent, Dominicain à M., 88.
Lux, Benoit, frère lai des Dominicains à M., 91.
Lynden, van, 142, 143.

M.

Maanen, C. T. van, 141—143.
Maas, Godefroid, Dominicain à M., 58.
Maasbracht, 181.
Madeleine, épouse d'Adam de Mopertingen, 224.
Maes, P. J, 115.
Maesen, Guinand van der, frère lai des Dominicains à M, 78.
Maeseyck, 151, 155, 158, 175—177, 194, 198, 199, 207, 225, 227, 235, 242, 243, 248, 251, 267, 274—276, 278, 279, 283.
Maeseyck, Pierre, Dominicain à M., 42.
Maestricht, 1—148, 156, 158, 161, 166, 175, 223, 233, 236, 283, 301, 302, 307, 319, 330, 341, 347, 348, 353, 356, 358—360, 362, 365, 366, 371—375.
Maire, Jean, imprimeur à Leiden, 48.
Malborough, 273.
Malchair, Sébastien, Dominicain, 95, 100.
Malet de Coupigny. Charles Ghislain Marie comte de, 236—238.
Malines, 71.
Mallieux, Pie de, Dominicain à M., 77.
Malvenda, 112.
Mancel, 303.
Manshoven, Catherine, supérieure du couvent de St. Agnès à Maeseyck, 280.
Maquo, François, Dominicain à M., 90; — Jacques, prieur des Dominicains à M., 91.
Marees, Raymond, Dominicain à M., 87.
Marck, de la, 179, 233, 240, 246; — Adolphe de la, 113; — Alexandre de la, 234; — Bela de la, 234; — Caroline de la, 234; Erard de la, évêque de Liége, 48; — Ernestine de la, 234; François de la, 234; — Guillaume de la, 15. 43, — Henri Adrien de la, 231; — Jean Charles Frédéric de la, 233; — Louis de la, 234; — Ludovique de la, 234; — Thomas Corneille de la, 204, 231, 259; — Washington de la, 234.
Marck de Leur de Baexem, Thomas Corneille baron de la, 232.
Marck-Lummen, Guillaume de la, 232.
Marck-Steine, baron de la, 242.
Marie, duchesse de Bourgogne, 302.
Maries, Servais de trois, Dominicain à M., 87.
Marinis, Jean-Baptiste de, général des Dominicains, 63.
Martin, Dominicain à M., 44.
Mathei, Guillaume, Dominicain à M., 46.
Matthiae, Henri, prieur des Dominicains à M., 61, 62; — Pierre, frère lai de ce couvent, 49.

Digitized by Google

Matthias de Ruremonda, prieur des Dominicains à M., 115.
Maurits, Louis, frère lai des Dominicaine à M., 72.
Maximilien, empereur, 44.
Maximilien Henri de Bavière, prince-évêque de Liége, 25.
Méan, Elise de, 274.
Mechelen, 8, 145, 146, 279.
Mecklenbourg, 66.
Meer, van der, échevin d'Eelen, 211; — Charles van der, écoutète d'Eelen, 260; — J. C. van der, écoutête d'Eelen, 209; — Hyacinthe van der, sous-prieur des Dominicains à M., 74; — Matthias van der, Dominicain à M., 36, 55.
Meerdels, Henri, Dominicain à M., 115; — Léonard, prieur des Dominicains à M., 37; — Pierre, Dominicain à M., 38.
Meeren, Joseph de, 193.
Meers, Ambroise, Dominicain à M., 81.
Meersen, Gérard de, sous-prieur des Dominicains à M., 39; — Jacques de, 226; Léonard, Dominicain à M., 46; — Rutger de, Dominicain à M., 39
Meerssen, 330, 346, 347, 353, 357, 359.
Meerssen, Thomas de, Dominicain à M., 43.
Meerssenhoven, 237.
Meeswyck, 157.
Meeuwen, 59, 60, 78.
Meeuwen, Tilman, curé de Tongerloo, 195.
Melkens, Henri, Dominicain à M., 92, 100.
Membach, 146.
Mennix, Jean, sous prieur des Dominicains à M., 81.
Merckstein, 362.
Mérode, Frédéric de, 303.
Merold (Meroels), 146.
Merse dit Spaenhem, Jean de, 225.
Mertens, Louis, Dominicain à M., 100; — Pierre, Dominicain, curé à Opoeteren, 99; — Thomas, Dominicain, 91.
Merterkens, J., frère lai des Dominicains à M., 100.
Merwede, Daniel de, 225; — Jean de, 225; — Jeanne de, 225.
Mesch, 360.
Metz, 130.
Meulen, Hyacinthe van der, Dominicain à M., 36; — Thomas van der, frère lai des Dominicains à M., 68.
Meulenberg, 273.
Meulenbergh, curé de Tongerloo, 195; — Godefroid, curé d'Eelen, 172, 180, 191, 260; — Martin, chapelain d'Eelen, 184; — Werner, curé d'Eelen, 179, 180, 191.
Meuris, Benoit, Dominicain à M., 90; — Henri, Dominicain à M., 87.
Meusens, Dominique, Dominicain à M., 89.
Meuwen, Laurent van, échevin d'Eelen, 210.
Mewen-Heinsberg, 237.
Mewissen, Martin, frère lai des Dominicains à M., 82.
Meyers, Alvares, Dominicain à M., 92—100; — Henri, Dominicain à M., 53; — Jacques, Dominicain, missionnaire à Rotterdam, 201; — Jacques, prieur des Dominicains à M., 55; — Jean, maieur d'Eelen, 209; — Jean, Dominicain, curé à Rotterdam, 76, 95; —

Digitized by Google

Matthias, Dominicain à M., 121; curé à Meeuwen, 59.
Meys, Thomas, Dominicain à M., 90.
Meyskens, Pierre, secrétaire d'Eelen, 211.
Meysters, Jean, échevin d'Eelen, 210.
Meylarts, Philippe, échevin d'Eelen, 210.
Micault, Nicolas de, prévôt de l'église Saint-Servais à M., 63.
Milan, 76.
Milesen, Antoine, Dominicain, 95, 100.
Mille, Nicolas, 52.
Millen, 181.
Millen, Martin de, Dominicain à M., 55.
Millinc, Martin de, frère lai des Dominicains à M., 73.
Minckeleers, Barthélémi, frère lai des Dominicains à M., 78.
Mockel, Joseph, Dominicain à M., 60.
Moers, Bernard, frère lai des Dominicains à M., 91; — Winand, 228, 229.
Moet, Pierre, Dominicain à M., 115.
Mointe, Matthias van der, Dominicain à M., 115.
Molenaer, Jean, Dominicain à M., 39.
Molenaers, Guillaume, Dominicain à M., 41.
Molendino, Elise de, 9, 114, 132, Elise de, fondatrice du béguinage à M., 36; — Gérard de, Dominicain à M., 39; — Paul à, prieur des Dominicains à M., 52—54, 125.
Moll, 178.
Mols, Sébastien, Dominicain, 91.
Moneta, Matthias de, prieur des Dominicains à M., 36.
Mongy, Pierre de, Dominicain à M, 89.
Monroy, Antonin de, général des Dominicains, 70, 76, 117.
Mons, 4.
Mons, Paul, prieur des Dominicains à M., 37, 43; — Pierre, Dominicain à M., 39.
Mont-Cassel, 223.
Monte, Jean de, prêtre, 195.
Monte, Mathieu van der, Dominicain à M., 39.
Monte Jardino, Baudouin de, 173.
Montenaken, 195.
Montjardin, 173.
Montjoie, François de, Récollet, 275.
Montzen, 146.
Moons, Paul, prieur des Dominicains à M., 115, 116, 124; — Servais, curé de Rothem, 198.
Mooren, Nicolas, Dominicain à M., 63.
Moors, J. H., vicaire à Eelen, 185; — Pierre, vicaire à Eelen, 185.
Moppertingen, Adam de, seigneur de Sippernau, 221—224, 239; — Guy de, 224; — Jacques de, 224; — Lambert de, 224; — Théodoric de, seigneur libre de Moppertingen et Dieter, 224.
Moreau, Vincent, frère lai des Dominicains à M., 74.
Moresnet, 146, 147.
Moriamis, Gobelin de, échevin de M., 139.
Morskens, Jérôme, 240.
Mortroux, 146.
Mossé, Adam, curé de Tongerloo, 195.
Moulaert, J. B., Dominicain, 2.
Mouts, Pierre, prieur des Domi-

Digitized by Google

nicains à M , 39.
Multor, Rutger, 246.
Munster, 60, 69.
Murray, Amélie, 234.
Myrica, André a, prieur des Dominicains à M., 49, 55; — Nicolas a, Dominicain à M., 53, 55, 116; prieur, 125.

N.

Nabant, van den, 268.
Nacken dit de Cortys, Robert, curé d'Eelen, 173.
Namèche, 363.
Namur, 363.
Nancy, 301, 302.
Nanteville, 103.
Napoléon I, 282, 301, 305.
Nassau, Adolphe de, 301; — Maurice de, 301.
Nassau-Weilburg, prince de, gouverneur de M., 374.
Nauclerus, 114.
Nederhoven, Guillaume de, 195; — Lambert de, curé de Tongerloo, 195.
Nedersolt (Neersolt), 276.
Neefs, Jean, Dominicain à M., 64; — Joseph, frère lai des Dominicains à M., 100.
Neerbosch, 87, 89.
Neerhaeren, 181.
Neer-Oeteren, 155, 159, 206, 217, 219, 226, 267, 270, 272, 273, 276—278, 282, 284.
Nelens, Nyelys, 239.
Nelissen, André, prêtre, 179; — Jean, 259; — Pierre, échevin d'Eelen, 210; — Thierry, bourgmestre d'Eelen, 213.
Nempaeus, Jérôme, 65 – 67.
Neudorf, 146.
Neufville, Louis de, 224.
Neust, 7.
Neuyen, Godefroid, prêtre, 192.
Neven, Augustin, Dominicain à M., 54, 89.
Nicolas, chapelain d'Eelen, curé de Vilhain, 183.
Nicolas, Dominicain à M., 112; lecteur de ce couvent, 33.
Nicolas de Trajecto, Dominicain à M., 117, 118.
Nicolaus, Rudolphus, général des Dominicains, 126.
Nierstrasz, 303.
Nimègue, 7, 62, 157.
Nipels, Jacques, Dominicain à M., 70; prieur de ce couvent, 14, 82; — Jean, Dominicain à M., 73, 117.
Noel, Jean, prieur des Dominicains à M., 39.
Noelmans, 251.
Noels, Thomas, Dominicain à M., 115.
Noorbeek, 311, 359.
Novatianus, Théodore, Dominicain à M , 39
Noyen, Raimond, Dominicain à M , 89.
Nuchelen, 160, 216, 231, 249, 268.
Nuest, Arnoul de, échevin de M., 138.
Nullens, 15; — Dominique, Dominicain à M , 58, 116; prieur de ce couvent, 12, 125.
Nuychelen, Gérard, 249.
Nypels, Auguste, Dominicain, curé à Neerbosch, 87; — Bernard, sous prieur des Dominicains à M., 87; — Jacques, 116; — Lambert, 303; — Luc, 303.
Nysen, Jean, 188.
Nyssen, Pierre, bourgmestre d'Eelen, 214.
Nyst, Albert, frère lai des Domi-

Digitized by Google

nicains à M., 87; — Thomas, Dominicain à M., 82.
Nyswiller, 311.

O.

Obens, Pie, Dominicain, 91.
Obsinnich de Roye, Frédéric, 199.
Ockum, 34.
Odilienberg, 317, 319, 321, 322, 351, 359.
Offermans, Gondisalve, Dominicain, 79.
Oem dit de Bochoven, Jean, 265.
Oerlo, Jean de, Dominicain à M., 52.
Oest, Léonard, sous prieur des Dominicains à M., 64.
Oeteren, curé de Stockhem, 274.
Oeteren, d', 273; — Denis d', bourgmestre de Liége, 274; — Edmond d', chanoine de Thorn, 274; — Francois d'. chanoine de Thorn, 274; — Guillaume d', bourgmestre d'Eelen, 213; — Jacques d', chanoine de Thorn, 274; — Jean de, Dominicain à M., 45; — Lambert d', secrétaire d'Eelen, 211; — Léonard d', 273; maieur d'Eelen, 209; — Léonard d', lieutenant des fiefs du comte de Looz, 274; — Léonard d', chanoine de Thorn, 274; — Louise d', 247; — P d', 270; — Pierre d', bourgmestre d'Eelen, 225; — René d', chapelain de Thorn, 274.
Oeveren, Denis d', 189; — Guillaume d', bourgmestre d'Eelen, 213.
Oirschot, 47.
Olislagers, 190, 191; — Marie Isabelle Joséphine Victoire, 236; — Théodore, 181; — Théodore Hyacinthe Hubert, 237.
Olislagers de Meerssenhoven, Jean, Léonard Hubert, 236.
Oorlofs, Paul, Dominicain à M., 87.
Opeteren, Guillaume d', Dominicain à M., 47.
Op-Glabbeeck, 192, 276.
Ophoven, 160, 168, 196.
Ophoven, Réginald, prieur des Dominicains à M., 86.
Opitter (Opiter), Chrétien, Dominicain à M., 115, 119; prieur des Dominicains à M., 39, 40.
Opoeteren, 209, 220, 243, 276.
Opsinnich, 225.
Opsinnich de Rhoe. Frédéric d', 242, 243; — Richard d', 259.
Orléans, 302.
Osnabruck, 60.
Otheren, Elise, 274.
Otten, François, Dominicain, curé à Zepperen, 99; — Pie, Dominicain à M., 100.
Oza, 127.
Oupie, 251.
Overstalt (Overstolt), Brunon, d', Dominicain à M., 114, 132; prieur de ce couvent, 36.

P.

Paludanus, Jean, Dominicain à M., 62, 110; — Thomas, sous-prieur des Dominicains à M., 55.
Pampelune, 79.
Papenhoven, Simon, curé d'Eelen. 177.
Paris, 9, 56, 68, 84—86, 135, 136.
Paris, Pierre, chanoine et écolâtre de l'église Saint-Servais

Digitized by Google

à M., 25.
Parme, prince de, 12, 302.
Parren, Lambert, secrétaire d'Eelen, 211.
Partouns, Jean, Dominicain à M., 56; — Jérôme, Dominicain à M., 89.
Pastors, Dominicain, 11.
Pastors (Pastoris), Pierre, Dominicain, 135.
Patavie, 78.
Paulissen, Humbert, sous prieur des Dominicains à M., 90
Pechius, chancelier de Brabant, 128.
Peimen, Gérard, 239; — Jacques, prêtre, 183; — (Peymen), Pierre, 185, 188, 199, 259; échevin d'Eelen, 210; bourgmestre d'Eelen, 214.
Pelt, Henri de, Dominicain à M., 37.
Penris, Dalmatius, Dominicain, 91.
Penskens, Jean, Dominicain à M., 69.
Persoons, Jacques, frère lai des Dominicains à M., 70.
Peters, 190.
Peters, Charles Théodore, curé de Tongerloo, 195; — Henri, échevin d'Eelen, 210; — Jean, maieur d'Eelen, 209.
Petit-Aas, 251.
Petit Blanckenberg, 247.
Petit-Rechain, 146.
Peusen, Melchior, 372.
Peuskens, Jacques, Dominicain à M, 80.
Pfeiffer, André, frère lai des Dominicains à M., 89.
Philippe IV, roi d'Espagne, 71.
Philippe V, roi d'Espagne, 147.
Philippe, prieur des Dominicains à M., 36, 115.
Pie VI, pape, 180.
Pierre de Tharentasia, 119.
Pierrepont, Hugues de, prince-évêque de Liége, 6, 22.
Pilmans, curé d'Ee en, 256.
Pius, Michel, Dominicain, 5, 26.
Placentius, Jean, Dominicain à M., 47, 48, 120.
Pluvier, Dominicain à Bruges, 147.
Pluymaeckers, Jean, frère lai des Dominicains à M., 89.
Pluymakers, 237; — Antonin, frère lai des Dominicains, 95, 100.
Pollart, Lysmonde de, 226.
Pollarts (Pollartz), Jean, secrétaire d'Eelen, 211; bourgmestre d'Eelen, 209.
Pomerio, Henri de, Dominicain à M., 115; prieur de ce couvent, 38.
Pont-Chartrain, Philippot de, 86.
Powis de Tenbossche, Henri, chevalier, 238, 240.
Pragues, 302.
Prent (Print), Godefroid, prieur des Dominicains à M., 37, 115.
Preusters, Pierre, Dominicain à M., 49.
Prince d'Orange, 305.
Proenen, Arnold, prieur des Dominicains à M., 43, 115.
Prince d'Orange, 305.
Proenen, Arnold, prieur des Dominicains à M., 43, 115.
Puissione, Rodolphe de, abbé de Corbie, 173,
Puteo, de, 253; — Jean de, 246.
Putsteeg, 353.
Puytelinx, chanoine, 246.
Pylmans, Henri, 199; — Nicolas Matthias, maieur d'Eelen, 209; échevin d'Eelen, 210; — Nicolas Matthias, 240, 246.

Digitized by Google

Q.

Quellingue, Egide, frère lai des Dominicains à M., 58.
Quétif, Jacques, Dominicain à M., 40.
Quiex, Gundisalve, prieur des Dominicains à M., 89.
Quix, Jean, prieur des Dominicains à M., 79.
Quodbach, Antoine, frère lai des Dominicains à M., 90.

R.

Rabotraedt, 147.
Raepsaet, J. P., 141.
Raeren, 147.
Ramaekers, Laurent, frère lai des Dominicains à M., 79.
Ramekers, Corneille, 259.
Rassens, Hugues, Dominicain à M., 49.
Raudière de Froidmond, Albert de la, 251.
Rausa, Henri, 240.
Raymond de Capou, général des Dominicains, 124.
Razius, 24.
Reckheim, 79, 157, 168, 281.
Reede, Jean de, Dominicain à M., 45; prieur de ce couvent, 116.
Reems, Corneille, Dominicain à M., 81, 107.
Reggers, Jean, Dominicain, curé à Nimègue, 101.
Reineri, Jacques, sous-prieur des Dominicains à M., 60.
Renarts, Chrétien, 274.
René, doyen de Xanten, 138.
René Manegoldi, 109.
Rennenberg, de, drossard du district de Born, 175.
Renoir, Nicolas, 372.
Résimont, Abraham de, curé de Tongerloo, 195.
Reusens, Jerôme, prieur des Dominicains à M., et Sittard, 78.
Reymersdael, 146.
Reynaerts, Nicolas, frère lai des Dominicains à M., 56.
Reyniers, Augustin, prieur des Dominicains à M., 91.
Rhoé, de, 206; — Balthasar de, 228; — Catherine de, religieuse de Hocht, 226; — Ermingarde de, 230; — François de, 226; — Jean de, 178, 228, 230; — Jean de, le jeune, 226; Jeanne, de, 242; — Richard de, 226.
Rhoe-d'Opsinnich, Adrien Martin, baron de, 231; — Godefroid de, 230; — Jean, de, 225, 230, 231; — Marie de, 230; — Philippine de, religieuse à Munster, 230.
Richilde, comtesse de Hainaut, 304.
Riempst, Jacques de, Dominicain à M., 90.
Robers, Jean, 373.
Robiano, Jean Antoine de, évêque de Ruremonde, 3, 93.
Robrechs (Robrechts, Roberti), Henri, curé d'Eelen, 174, 186.
Rode, Jean de, prieur des Dominicains à M., 124, 125.
Rolduc, 362.
Roll, Henri, évêque des Anabaptistes, 175.
Romain, François, frère lai des Dominicains à M, 16, 20, 82, 84, 106.
Rome, 17, 128, 223, 305, 353.
Roo, Richard de, 198.
Roosen, François, Dominicain à M., 72.
Roosteren, 166, 252, 253.

Digitized by Google

Rosen, Marie Albertine Léonie de 368; — Pierre Marie Paul Albert de, 568.
Rosten Jean, Dominicain à M, 116; — (Rostens), Joachim, Dominicain à M, 45, 121.
Rostock, 66.
Rothem, 157, 159, 187, 198, 206, 238, 259, 265, 266, 270, 276, 278, 280 283.
Rothem, Gilles de, anabaptiste, 175.
Rotterdam, 52.
Routart, Auguste, chanoine de Saint-Augustin à Eaucourt, prévôt de Meerssen, 108, 109.
Roye, Anne Marie de, 231; — Cécile, 227; — Emérentienne, 227; — Frédéric, 227; — Frédérique, 242; — Jean, 198, 225—228, 279; — Lambert de, 231; — Marie, 227; — Martin Guillaume de 231; — Richalt, 242; — Thierry, 266; — Zacharie, 227, 228.
Roye de Baexem, Anne Françoise baronne de, 231, 232.
Roye aan die Capelle, Jean, 242.
Ruremonde, 3, 11, 15, 70, 72 — 74, 76, 78—80, 87, 88, 90 -92, 134, 158, 177, 279, 341, 359, 360.
Ruremundae, Matthias de, prieur des Dominicains à M, 33.
Rutten, Jean, Dominicain à M, 88; — J. Henri, curé d'Eelen, 181, 283.
Ruyten, G., curé d'Eelen, 181.
Ruyters, Ambroise, Dominicain, 91.
Ryst, Henri, Dominicain à M, 115; prieur, 41.

S.

Saevelkoul, Thierry op die, 259.
Saffenberg, Mathilde, 145.
Saint Adélard, 166, 201
Saint-Albert-le-Grand, 24.
Saint-Dominique, 7, 9, 15, 102, 120, 129, 136.
Saint Eloi 16, 74, 102—106, 172.
Saint Eustache, 234.
Saint-George, 13, 305.
Saint-Gerlache, couvent, 248.
Saint-Halen, 251.
Saint-Jean-Baptiste, 162, 174, 302.
Saint Jean-l'Evangéliste, 174, 183.
Saint-Lambert, 161, 162.
Saint-Marcoul, 16, 74, 101, 102, 105—108.
Saint-Martin, 304.
Saint-Michel, 162.
Saint-Nicolas, 183.
Saint-Pie V, pape, 82.
Saint-Pierre, apôtre, 162, 166, 181, 256, 257, 260—264, 302, 310.
Saint-Pierre-aux-liens, 257.
Saint-Pierre d'Alcantara, 238.
Saint Pierre, martyr, Dominicain, 7, 30 31.
Saint-Pierre, seigneurie, 325, 335, 337, 353, 357, 374.
Saint Servais, évêque de M., 162, 304.
Saint-Thomas d'Aquin, 7, 8, 13, 16, 63, 119.
Saint Trond, 18, 43, 120, 166, 182, 198, 275.
Sainte Agathe, 172.
Sainte-Anne, 7.
Sainte-Catherine, 7.
Sainte-Gudule, 303.
Sainte Harlinde, 171.
Sainte-Marie Madeleine, 7.
Sainte-Mathilde, 304.
Sainte Philomène, 301.
Sainte-Relindis, 171.
Sancto Amore, Paul de, sous-prieur des Dominicains à M.,

Digitized by Google

42.
Sancto Trudone, Guillaume de, Dominicain à M, 42.
Sanden, Louis van, 28.
Savelant. 251.
Savelcoul, Jean. échevin d'Eelen, 210; — Martin, 246; — Pierre op de, bourgmestre d'Eelen, 213; — Thierry op die, échevin d'Eelen, 210.
Savelcuyl, van de, 268; — Léonard op die, bourgmestre d'Eelen, 213.
Savona, 68.
Schaep, Etienne, prieur des Dominicains à Calcar, 69.
Schaesberg, 310, 313.
Schatten, Pierre, Dominicain à M., 39.
Scheidam, Jean, Dominicain à M., 43, 57.
Schelen, Chrétien Gérard, curé de Bocholt, 184; — Martin, chapelain d'Eelen, 184.
Schenck, 231.
Scheutveld, 192.
Scheveningue, 342.
Schillaerts, Humbert, Dominicain à M., 80.
Schin sur Geul, 315, 320.
Schobben, René, Dominicain à M., 77.
Schoepen, Bernard, Dominicain à M., 78.
Scholochteren, Théodore, prieur des Dominicains à M., 43.
Schols, 301.
Scholteren, Théodore, Dominicain à M., 115.
Schoonhoven, 233.
Schoonhoven, Dominicain, 75.
Schoonraed, Jean de, seigneur de Morier, 43.
Schoppen, Bernard, 68.
Schrack, Hyacinthe, Dominicain à M., 79.
Schrammen, François, Dominicain à M., 100.
Schroeder, Jean, Dominicain à M., 39.
Schuermans, 155; — René, Dominicain à M., 39.
Schutgens, Dominique, Dominicain à M., 92, 100; — Pie, frère lai des Dominicains, 91.
Schwartzenberg, 301.
Sclessin, Gaspar, chanoine de Maeseyck, 198.
Scoenbeke, Agnès de, 247; — Guillaume de, 247.
Seguier, Dominicain, 136.
Sélys-Longchamps, Michel Edmond baron de, 368—370; — Michel Ferdinand Raphael baron de, 368.
Senden, 273.
Septime Gète, empereur Romain, 156, 157.
Servatii, Frédéric, Dominicain à M., 60, 61, 125—127; — Léonard, Dominicain à M., 64.
Suetendael, Jean à, Dominicain à M., 45
Severyns, Pierre, échevin d'Eelen, 210, bourgmestre, 213.
Séville, 61.
Sibbe, 317, 325, 326, 328, 331, 332, 337, 354, 355, 357, 365. 366.
Sibilla, Barthélémi, Dominicain, 43.
Siceram, Louis, curé à Budel, 78.
Sichen, 11, 326, 332, 334, 355,
Sienne, Antoine de, Dominicain, 29, 32.
Sigismond, empereur, 124.
Silvereijser, Lambert, Dominicain à M, 92.
Silveryser, Jourdain, Dominicain à M., 95, 100.

Digitized by Google

Simenou, Godefroid, bourgmestre d'Eelen, 214.
Simon, prévôt de Corbie, 244.
Simpelveld, 320, 321, 324.
Sinte-Geertruidt, 8.
Sint-Jansberg, abbaye à Aldeneyck, 164.
Sint-Jans-Geleen, 227.
Sint-Stevensweert, 87, 162.
Sint-Truyen, Etienne de, Dominicain à M., 46.
Sipernau, 154, 155, 160, 181, 190, 191, 204, 205, 215, 217—220, 268.
Sipernau, Adam de, 248, 249, 268.
Sippenaken, 146.
Sippernau, Alard de, curé d'Opoeteren, 220.
Sittard, 14, 15, 17, 57, 58, 60, 61, 63, 68—70, 72, 73, 79, 91, 134, 175.
Si-wan-tzé, 192.
Slavante, 374.
Slenaken, 311.
Sleypen, Jean, Dominicain à M., 90.
Smeets, Henri, prieur et maître des novices des Dominicains à M., 58.
Smets, 280; — Henri, 280; — Henri Arnoul, bourgmestre d'Eelen, 214; — Jaecken, 245; — Jean Matthias, échevin d'Eelen, 211; — Thierry, échevin d'Eelen, 209.
Smeyers, Corneille, échevin d'Eelen, 210; — Pierre, échevin d'Eelen, 210.
Smissen, Jean Frédéric, curé d'Eelen, 182.
Smitzen, Jean van der, frère lai des Dominicains à M., 74.
Snekis, Corneille de, Dominicain à M., 52.
Soetendael, Jean à, Dominicain, 81.
Soiron 146; — Matthias, architecte à M., 372.
Soisson, 68.
Soons, Godefroid, Dominicain à M, 74, 116; — Jean, Dominicain à M., 60; — Pierre, Dominicain à M., 87.
Soriano, 16.
Soumagne, 251.
Souvré, 363.
Spa, 66.
Spalden Jean, Dominicain à M., 39.
Spaubeeck, 225—227, 247.
Spauwen, 221.
Speeth, baronne de, 235.
Spennen, Jean de, Dominicain à M., 44, 135.
Spinne, Jacques, Dominicain à M, 39; — Nicolas, Dominicain à M., 39.
Spoelden, Jean, Dominicain à M., 115.
Sprengerus, Jacques, prieur des Dominicains à Cologne, 133.
Sprimont, 146.
Stallenbergh, Guinand, Dominicain, 91.
Stalmans, secrétaire d'Eelen, 211, maieur, 209.
Stals, 273.
Stals, l'aîné, 186; — le jeune, 186; — G., bourgmestre d'Eelen, 215; — Jean, échevin d'Eelen, 210.
Staring, 308, 309, 311, 312, 324.
Stassen, René Jacques, curé de Tongerloo, 195.
Steen, 237.
Steen, Jan van den, curé d'Eelen et Ruremonde, 177.
Stegen, Guillaume, 259.
Steill, Frédéric, Dominicain, 5.
Stevens, Adrien, frère lai des

Digitized by Google

Dominicains à M., 75.
Steyl, Dominicain, 27.
Steyn, 225, 233, 234.
Stocke, René, 129.
Stockheim, 157, 175, 176, 229, 246, 270, 273, 276, 279.
Stocks, Martin, 239.
Stoop, Nicolas, frère lai des Dominicains à M., 75.
Stralen, 90.
Streel, Henri, 70.
Strouven, Elise, 301.
Struycker, Herman, 175.
Suranque, Vincent, Dominicain à M., 56.
Surlett, de, vicaire-général de Liége, 107.
Sussen, 11, 326, 332, 335.
Susteren, 175, 248, 359.
Susterzeel, 195.
Sutendael, 192, 280.
Swalenberch, Martin, secrétaire d'Eelen, 211.
Swennen, Gérard, sous-prieur des Dominicains à M., 55.
Swillens, 273; — Jean, 252, 259; — Jean Arnold, vicaire à Eelen, 184; — Lambert, 192.
Swol, Pierre de, 373.
Swong, Barthélémi, Dominicain à M., 39.
Sybilia de Leopardo, 133.
Sypernau, Allaert de, 246.

T.

Tapin, Sébastien, 301.
Tartmans, Ceslas, Dominicain à M., 89.
Tater, Nicolas, prêtre, 173.
Tavier, 146.
Télémaque, 301.
Tetven, Guillaume, bourgmestre d'Eelen, 214.
Teuven, 146, 225.
Texte, Mathieu, 85.
Thees, Guillaume, Dominicain à M., 54.
Théobaldi, Ulric, provincial des Dominicains, 37, 38.
Théoderic de Here, 137.
Theodericus, Dominicain à M., 114, 132; lecteur de ce couvent, 34.
Theux, 237.
Theux, comtesse de, 238.
Thiessen, Hyacinthe, Dominicain à M., 91.
Thimister, 146.
Thiricourt, 63.
Tholen, 237.
Thomae, Egide, Dominicain à M., 56, 64; — Gisbert, Dominicain à Tongres, 73; — Pie, prieur des Dominicains à M., 79, 107; prédicateur-général de cet ordre, 108; — Vincent, sous-prieur des Dominicains à Tongres, 80.
Thomas, Pierre, prieur des Dominicains à M., 38, 55.
Thomassen, Albert, Dominicain à M., 87.
Thoore, Pierre van, prieur des Dominicains à M., 43.
Thorn, 171, 172, 206, 247, 248.
Thys, Corneille, échevin d'Eelen, 210; — Godefroid, chanoine de l'église Saint-Servais à M. et curé d'Eelen, 177.
Thyssen, Pierre, bourgmestre d'Eelen, 213; — René, bourgmestre d'Eelen, 213.
Tibérias, 304.
Tileur, 251.
Tilmans, Nicolas, Dominicain à M., 128; prieur de ce couvent, 58.
Timael, Gérard van, Dominicain à M., 46.

Digitized by Google

Tirlemont, 1.
Tongeren, Abraham de Dominicain à M., 45; — Barthélémi de, Dominicain à M, 45.
Tongerloo, 151, 163, 165, 167, 171, 174, 180, 186, 187, 192—194, 209, 245, 259, 268, 278.
Tongres, 8, 14, 17, 58, 61, 68, 70—73, 77, 79, 80, 94—96, 134, 156, 161, 168, 181, 219, 220, 335.
Tongres, Henri, de, prieur des Dominicains à M., 38.
Toulouse, 61, 125, 129.
Tours, 302.
Trajecto, Godefroid de, Dominicain à M., 38; prieur et lecteur, 32; — Henri de, Dominicain à M., 34; Léonard de, Dominicain à M., 39; — Pierre de, Dominicain à M., 34.
Traum, M., Dominicain, 66, 148.
Trèves, 43.
Tromp, Benoit du, Dominicain à M., 81.
T'Serclaes, 305.
Tudderen, 175.
Tulleners, bourgmestre d'Eelen, 214.
Tumba Rigald Walteri, curé d'Eelen, 173.
Tungris, Henri à, prieur des Dominicains à M., 125.
Turrianus Venetus, Joachim, général des Dominicains, 44, 134.
Tussaerts, Mathilde, 187.
Tuyrmans, G. M, prieur des Dominicains à Tirlemont, 21.

U.

Ubaghs, C., 307, 308, 314, 316, 317, 324.
Uda, Pierre de, prieur des Dominicains à M., 45.
Ulric, 119.
Urmond, 195.
Ursins, princesse de la Trémouille, Anne Marie des, 147, 148.
Utrecht, 2, 5, 24, 26, 32, 148.

V.

Vaals, 8, 324.
Vaes, Jean, bourgmestre de Tongres, 62.
Vaessen, Augustin, convers des Dominicains à M., 95, 100; — Egide, Dominicain à M., 92; — Léonard, 59.
Vallechi, François, chapelain d'Eelen, 184.
Vanckel, Servais, prieur des Dominicains à Cologne, 133.
Van de Water, 274.
Van de Weerd, 273; — Matthieu, 191; — Guillaume, vicaire à Aubel, 192.
Van der Meer, J. C., secrétaire d'Eelen, 211.
Varidone, Jean, curé de Tongerloo, 195.
Vasoens (Vasouns), Jean, Dominicain à M., 13, 58, 125.
Vaugion, Jean, curé d'Eelen, 174.
Vaux (Chèvremont), 151
Velde, J. M. van de, Dominicain, 57.
Veldwezelt, 221, 224.
Venise, 70.
Verheyen, Théodore, Dominicain à M., 78.
Verliers, Guillaume, Dominicain à M., 81.
Vespasien, empereur Romain, 156, 157.
Veucht, Gérard de, Dominicain à M, 39.
Veughten, Albert, frère lai des

Digitized by Google

Dominicains à M., 91; — Dominique, Dominicain à M., 87; — Vincent, frère lai des Dominicains à M., 90.
Veurs, Pierre van, Dominicain à M., 58.
Vexhe, 251.
Vienne, 77.
Vieux-Fauquemont, 322.
Vieux-Vroenhoven, 310, 330, 334.
Villanius, Jean, 113.
Villers-aux-Tours, 146.
Vincent de Sittardia, prieur des Dominicains à M., 115.
Vincenza, 68.
Vinea, Paul de, Dominicain à M., 56; — René de, 133; — René de, Dominicain à M., 39; prieur, 38, 115.
Vinkenbos, Jean, Dominicain à M., 52.
Vinquedes, Innocent, Dominicain à M., 87.
Virsen, Herman, Dominicain à M., 44.
Visé, 210, 317, 363.
Vissers, Servais, prieur des Dominicains à M., 95, 100.
Visserweeert, *insula piscatorum*, 159, 160, 163, 165, 167, 172—175, 225, 247, 249, 251, 268, 271, 279.
Viterbo, Pierre Antoine de, Dominicain, 43.
Vivegnis, 251.
Vivien, Balthazar, 66.
Vivienus, François, 71.
Vlierden, Daniel, Dominicain à M., 47.
Vliermael, 206.
Vleytingen, Gisbert de, Dominicain à M., 124; prieur, 41, 115; provincial de la province Teutonique, 10, 11.
Vlytingen, Dominique de, Dominicain à M., 45; — Jacques, prieur de ce couvent, 41.
Voegels, Léonard, chapelain d'Eelen, 183.
Voerendael 319—321.
Voesterman, Guillaume, 47.
Vogels, Léonard, curé d'Eelen, 174.
Vorsterman, Guillaume, imprimeur à Anvers, 120.
Vos, Martin, frère lai des Dominicains à M., 42.
Vossen, J. H., prieur des Croisiers à Maeseyck, 199.
Vrancken, Théodore, prêtre, 179.
Vrencken, Henri, bourgmestre d'Eelen, 213;—Jacques, bourgmestre d'Eelen, 214.
Vucht, 182. 279.
Vuechten, Elise, 3.
Vylen, 8.
Vyrsen, Herman, prieur des Dominicains à M., 44, 124.
Vyrssen, Jean, prieur des Dominicains à M., 116.
Vyver, Jacques van de, 185.

W.

Wachtendonck, 126.
Wahlwiller, 145, 146, 311.
Walhorn, 146, 147, 251.
Walpot, Ceslaus, Dominicain à M., missionnaire à Groningue, 101.
Walram, chevalier, 5.
Walsden van, 273;—(Waelsden, Walzenius), Adam de, curé d'Eelen, 150, 178, 191, 256, 259; — Gérard de, bourgmestre d'Eelen, 213, 214; — (Walzenii), Lambert, vicaire à Stockhem, 184.
Walsenius, Dominique, Dominicain à M., 78; — Gaspar,

Digitized by Google

sous-prieur des Dominicains à M., 79; — Gérard, échevin d'Eelen, 210; — Henri, Dominicain à M., 68, 116.
Walzenius, Lambert, chapelain à Tongerloo, 194.
Walteri, Toussaint, Dominicain à M., 53, 56.
Walterus, *investitus* d'Eelen, 172.
Waremme, *Waremia*, 23.
Wassegnies, 111.
Waterloo, 3'5.
Wauters, Martin, bourgmestre d'Eelen, 213.
Weerda, Mathieu de, sous-prieur des Dominicains à M., 43.
Weerdt, Jean de, curé de Tongerloo, 195; — Paul de, prieur des Dominicains à M., 115.
Weert, 274.
Weert, van de, 268.
Weert, Gérard de, 193; — Martin, frère lai des Dominicains à M, 37; — Pierre de, Dominicain à M., 37, 41; -- Théodore de, Dominicain à M., 45.
Weert alias de Ammone, Gérard de, curé de Tongerloo, 195.
Weerts, Augustin, Dominicain à M., 100, missionnaire et curé à Amsterdam, 95.
Wege, Franco de le, grand-vicaire de Liége, 219.
Wege, Waltrekinus del, chevalier, 219.
Wehrens, Louis, Dominicain, 91.
Weilen, curé de Dilsen, 256.
Welckenrath, 146.
Wellaeus (Welleus), Jérôme, imprimeur à Louvain, 48, 120.
Wellen, 77.
Wellen, Pierre, provincial des Dominicains, 10, 42, 135; prieur à M., 41.
Welz, Cotthard, comte de, baron d'Eberstein et Spiegelfeld, 209.
Wenceslas, duc de Brabant, 145.
Wendelen, Nicolas, chapelain d'Eelen, 184.
Wenthuysen, Pierre de, échevin de Maeseyck.
Westering, 233.
Weten, Guillaume, Dominicain à M., 41.
Wetzlar, 206.
Weustenraad, Th., 304.
Weyer, 230.
Widoi, 166, 168, 245.
Wierix, A. M., Dominicain, 21.
Willems, Jacques, bourgmestre d'Eelen, 213.
Willerval, 111.
Wilre, 311, 322.
Wilre, Gérard de, Dominicain à M., 55; — Servais de, sous-prieur des Dominicains à M., 52; — Thomas de, sous-prieur des Dominicains à M., 54.
Winckelhuysen, Marc, bourgmestre d'Eelen, 213.
Winckens, Gérard, 259; échevin d'Eelen, 210.
Wintgens, 280.
Witte, Adrien de, 71.
Wittem, 144, 146, 311.
Wittenberg, 302.
Wodemont, 146.
Woestyn (Woestenius), Pierre, Dominicain à Gand, 57; provincial des Dominicains, 135.
Wolffs, Henri, frère lai des Dominicains à M., 81.
Wolfs, Ferdinand, 188; bourgmestre d'Eelen, 214.
Wolters, Geurdt, échevin d'Eelen, 210.
Wouters, Hyacinthe, prieur des Dominicains à M, 89; — Martin, bourgmestre d'Eelen, 213.
Wreen (Wree), Pierre de, prieur

Digitized by Google

des Dominicains à M., 45, 115, 124.
Wychmans, 110.
Wynands, bourgmestre de M., 303.
Wynandts (Wynants), Guinand, Dominicain à M., secrétaire du général des Dominicains, 14; conseiller de l'empereur Léopold I, 76; — Hyacinthe, Dominicain, curé de Saint-Matthias à M., 95—97, 99, 100.
Wynans, Marie, 77.
Wynen, Jean, 211; bourgmestre d'Eelen, 213, 214.
Wyngaert, Ide, 138.

X.

Xhendelesse, 146.

Y.

Yegers, Jean, 259.
York, 224.
Ypres, 56, 64, 116.
Ytteren, Thomas d', sous prieur des Dominicains à M., 44.

Z.

Zand, 160, 268.
Zandt, Franconie de, 249.
Zielhem, 195.
Zittard, Nicolas de, chapelain d'Eelen, 183.
Zittardia, Vincent de, prieur des Dominicains à M., 38.
Zonhoven, 49, 181.
Zonhoven, André de, Dominicain à M., 46.
Zum Bach de Coesveld, 237.
Zwolle, 69.

PLANCHES.

Plan terrier de la Seigneurie d'Eelen . . . . . p. 149

ARMES.

Sceau de la seigneurie d'Eelen . . . . . p. 149, 205.
Armes d'Adam de Moppertingen, dit Adam de Syppernauwe . . . . . p. 221
Sceau de Zacharie Roye. . . . . p. 227
Armes de Léonard d'Oeteren. . . . . p. 274

Digitized by Google

Digitized by Google

TABLE DES MATIÈRES.

I. Chronicon abbreviatum Conventus Mosae Trajectensis ordinis Praedicatorum, auctore P. Vincentio Huntjes O. P., par G. A. Meyers O. P. 3

Introduction 3

Caput primum. De origine conventus 22

Caput secundum 27

Caput tertium. De studiis litterarum quo conventus ab incunabulis suis floruit 112

Caput quartum. De scriptoribus hujus conventus. . 117

Caput quintum. De viris praeclaris hujus conventus. 123

Caput sextum. De stricta et regulari observantia quae semper in hoc conventu floruit 130

II. Geschiedenis van Eelen. — Parochie — Heerlijkheid — Gemeente, par H. Van de Weerd . 149

Een woord vooraf 149

Eerste Hoofdstuk. — De plaats in het algemeen . . 154

I. De eerste bewoners 154

II. Het dorp Eelen 158

Tweede Hoofdstuk 161

A. De Parochie 161

I. Haar ontstaan 161

II. Hare uitgestrektheid 166

Digitized by Google

III. De tiendheffers 168
Rechten en plichten. 168
IV. De Pastoors der Parochie. 170
a) Hunne rechten en verplichtingen. . 170
b) Korte levensschetsen 172
V. De beneficiën 182
a) Altaar van St. Jan Evangelist . . . 183
b) Altaar van O. L. Vrouw, omstreeks 1500 van St. Nikolaas. 184
VI. De kapelanij en de kosterij 184
VII. Belang en opbrengst der kerkelijke goederen. Andere instellingen 186
VIII. Merkwaardigheden der kerk. 189
IX. Priesters van Eelen afkomstig 191
X. Tongerloo 192
B. De Kapel van O. L. Vrouw van Rust . . . 196

Derde Hoofdstuk 203
Wereldlijk Bestuur 203
I. De heerlijkheid. 203
II. Gerechtelijk bestuur. — De schepenbank . .
Schout, schepenen, secretaris enz. 207
Vergaderingen, ondergeschikten, taal . . . 208
Schouten — Meyers 209
Schepenen. 209
Secretarissen 211
Gerichtsboden 211
III. Dorpsbestuur. — De burgemeesters 212

Vierde Hoofdstuk 217
Bijzondere plaatsen 217
I. Het goed Sipernau. 217
Het laathof van Sipernau 239
De kapel van Sipernau 240
II. Het laathof van de kapel 241
III. Het hof van Corbie 243

Digitized by Google

IV. Het hof van „Zant" 245
V. De familie „van Elen" 247
VI. Visserweert 249
VII. Danielsweert 252
VIII. Plaatsnamen 253

Vijfde Hoofdstuk 255
Maatschappelijke instellingen en toestanden . . . 255
A. In vredestijd. 255
I. De Schutterij 255
II. Maatschappelijk leven in vorige eeuwen 264
III. De Rijkdom 267
IV. De Lasten 270
V. De Zeden 271
VI. De Taal en de gebruiken. 271
VII. De Familiën 273
VIII. Het Onderwijs 275
B. In oorlogstijd 275
I. De Eelenaren buitenburgers van Maeseyck 275
II. Voorbijtrekkende legers, slechte tijden . 278
C. De XIXe Eeuw en de hedendaagsche toestand 282
Aanhangsel 285

III. Theodore Schaepkens. 1810. In memoriam. . . 287
Lijst der voornaamste Schilderijen, Portretten, Schetsen, Etsen en Lithographieën van Theodore Schaepkens 299
Schilderijen 299
Portretten 303
Etsen 304
Lithographieën 305

IV. Limburgsche bouwsteenen, par L. Keuller, E. Lahaye et W. Sprenger 307
Senonisch krijt 311
Kunrader steen 313

Digitized by Google

Mergel 325
Tauw en Heerd 351
Kolenzandsteen 359
Nivelsteiner zandsteen 362
Hardsteen 363

V. In Memoriam. — M. F. R. baron de Sélys-Longchamps van Borgharen, par A. J. A. FLAMENT 368

IV. Mélanges 371

Voorwerpen gedurende 1910 voor het Meseum van het Provinciaal Geschied- en Oudheidkundig Genootschap in Limburg te Maastricht aangeworven, par M. RUTTEN 371

Digitized by Google

LIMBURGSCHE BOUWSTEENEN.

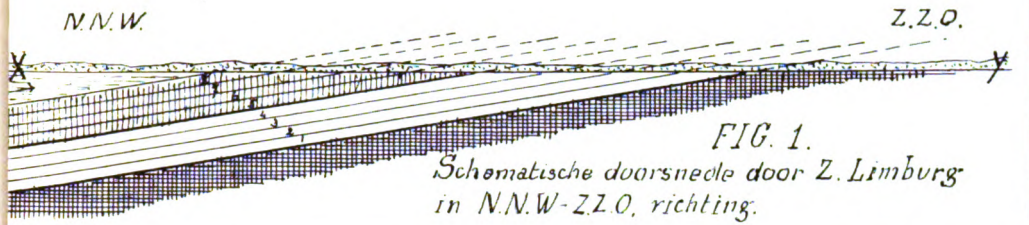

FIG. 1.
Schematische doorsnede door Z. Limburg in N.N.W-Z.Z.O. richting.

Digitized by Google

Mergel 325
Tauw en Heerd 351
Kolenzandsteen 359
Nivelsteiner zandsteen 362
Hardsteen 363

V. In Memoriam. — M. F. R. baron de Sélys-Longchamps van Borgharen, par A. J. A. FLAMENT 368

IV. Mélanges 371

Voorwerpen gedurende 1910 voor het Meseum van het Provinciaal Geschied- en Oudheidkundig Genootschap in Limburg te Maastricht aangeworven, par M. RUTTEN 371

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 06818 5787

Digitized by Google

Digitized by Google